

ŠVOČ 2021

ZBORNÍK PRÁČ z CELOSLOVENSKEHO KOLA
ŠTUDENTSKÝCH VEDECKÝCH ODBORNÝCH ČINNOSTÍ
V ODBORE SOCIÁLNA PRÁCA

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
FAKULTA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
TRNAVA | 2022

EDITORKA: Mgr. Andrea Bánovčinová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

ZBORNÍK PRÁC

zo 17. ročníka celoslovenského kola
Študentskej vedeckej odbornej činnosti
V odbore SOCIÁLNA PRÁCA

konaného 4. mája 2021 v Trnave

Andrea Bánovčinová (ed.)

Trnava 2021

Zborník prác zo 17. ročníka celoslovenského kola Študentskej vedeckej odbornej činnosti
v odbore Sociálna práca konaného 4. mája 2021 v Trnave

Editorka zborníka: Mgr. Andrea Bánovčinová, PhD.

Recenzenti: Doc. PhDr. Katarína Šiňanská, PhD.
Mgr. Daniel Markovič, PhD.

© Mgr. Andrea Bánovčinová, PhD. (ed.), 2022

Vydala: © Trnavská univerzita v Trnave
Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave

Vydanie: prvé

Počet strán: 540

Za obsahovú a jazykovú úpravu zodpovedajú autorky a autori jednotlivých prác. Toto dielo
ani žiadne jeho časti nesmú byť kopírované, rozmnožované ani inak šírené bez písomného
súhlasu autorov a autoriek.

ISBN: 978-80-568-0460-5

DOI: 10.31262/978-80-568-0460-5/2022

Komisia pre Kategóriu A (Bc.):

- *Prof. PhDr. Michal Kozubík, PhD. – predseda komisie*
KSPaSV FSVaZ UKF v Nitre
- *Doc. PhDr. Martina Žáková, PhD.*
KSP FZaSP TU v Trnave
- *PhDr. Michaela Šul'ová, PhD.*
KSP TF KU v Ružomberku
- *PhDr. Katarína Šiňanská, PhD.*
KSP FF UPJŠ v Košiciach
- *PhDr. Marek Stachoň, PhD.*
KSP PF UMB v Banskej Bystrici
- *Mgr. Daniel Markovič, PhD.*
KSP PF KU v Ružomberku
- *Mgr. Anna Jašková, PhD.*
IESP FF PU v Prešove

Komisia pre Kategóriu B (Mgr.):

- *prof. PaedDr. Peter Jusko, PhD. – predseda komisie*
KSP PF UMB v Banskej Bystrici
- *prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc.*
KSP FF UPJŠ v Košiciach
- *doc. PhDr. Nadežda Kovalčíková, PhD.*
KSP FZaSP TU v Trnave
- *doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD.*
KSP PF KU v Ružomberku
- *doc. PhDr. Jurina Rusnáková, PhD.*
ÚRŠ FSVaZ UKF v Nitre
- *PhDr. Zuzana Draková, PhD.*
KSSaP FSV UCM v Trnave.

OBSAH

Úvod	6
------------	---

Katedória A (Bc.)

ČEČKOVÁ, S. - HOVANOVÁ, M. Sociálna opora v kontexte online rizikového správania u pubescentov.....	9
GAJDOŠOVÁ, M. - LUPRICHOVÁ, K. - MINAROVÍČOVÁ, K. Riešenie online závislosti u detí a mládeže na základných školách z pohľadu sociálnej práce	40
KOTÚČKOVÁ, S. - VASKA, L. Manipulácia ako forma moci v sociálnej práci	84
PÁSTOROVÁ, S. - ŽIAKOVÁ, E. Osamelosť a rizikové správanie medikov.....	123
TURANSKÝ, M. - MYDLÍKOVÁ, E. Motivácia mladých ľudí k výkonu dobrovoľníckej práce.....	163
VÍG, Š. - DRAKOVÁ, Z. Dobrovoľníctvo čase pandémie covid - 19	194
ZUPKOVÁ, V. - RÁC, I. Vplyv dištančného vzdelávania na rómske deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia počas pandémie covid-19	228

Kategória B (Mgr.)

HRNČÁROVÁ, L. - ŽÁKOVÁ, M. Problematika šikany v pracovnom prostredí	267
HRTÚSOVÁ, E. - ŽÁKOVÁ, M. Riziko výskytu workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií	310
KELEMENOVÁ, E. - LEHOCZKÁ, L. Vnímanie profesionálnej podpory kvality života seniorov v ambulantnej a pobytovej forme sociálnej služby	357
LAKATOSOVÁ, N. - KOZUBÍK, M. "Tieto zákony nám vlastne ničia životy“ – vynútené sobáše olašských dievčat a koncept zmocnenia v sociálnej práci.....	404
SIVÁKOVÁ, N. - ŠULOVÁ, M. Mládež a jej postoje voči osobám s duševnými poruchami	453
ŠEĎO, T. - LICHNER, V. Sociálne faktory procesu radikalizácie mládeže.....	491

ÚVOD

Dňa 4. mája 2021 Katedra sociálnej práce na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave usporiadala celoslovenské kolo súťaže Študentská vedecká a odborná činnosť (ŠVOČ) v študijnom odbore sociálna práca. Hoci sa v dôsledku platných protipandemických opatrení celoslovenské kolo súťaže po prvýkrát uskutočnilo v online priestore, zúčastnení študenti vo svojich príspevkoch priniesli mnoho zaujímavých a podnetných tém a poznatkov.

Predkladaný zborník obsahuje všetky súťažné práce, ktoré boli prezentované v dvoch súťažných kategóriách – Kategórii A: Sekcia pre študentov bakalárskeho stupňa štúdia a Kategórii B: Sekcia pre študentov magisterského stupňa štúdia. Všetci študenti, ktorí sa zapojili do súťaže prezentovali svoje práce pred odbornou komisiou zloženou z pedagógov pôsobiacich na slovenských univerzitách vzdelávajúcich v študijnom odbore sociálna práca.

Do kategórie A bolo zaradených celkovo 7 prác a do kategórie B bolo zaradených 6 prác. Odborné komisie sa prostredníctvom svojich predsedov Prof. PhDr. Michala Kozubíka, PhD. (Kategória A) a prof. PaedDr. Petra Juska, PhD. (Kategória B) rozhodla oceniť práce týchto študentov a študentiek:

1. miesto

Simona Čečková (FF UPJŠ v Košiciach)

Téma: *Sociálna opora v kontexte online rizikového správania u pubescentov*

Školiteľka: Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.

Oponent: doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.

2. miesto

Stanislava Kotúčková (PF UMB v Banskej Bystrici)

Téma: *Manipulácia ako forma moci v sociálnej práci*

Školiteľ: doc. PhDr. Ladislav Vaska, PhD.

Oponent: prof. PaedDr. Peter Jusko, PhD.

3. miesto

Michaela Gajdošová, Katarína Luprichová (FSVaZ UKF v Nitre)

Téma: *Riešenie online závislosti u detí a mládeže na základných školách z pohľadu sociálnej práce*

Školiteľka: PhDr. Katarína Minarovičová, PhD.

Oponent: Mgr. Miloš Candrák, PhD.

V sekcii B (Mgr.) boli udelené nasledovné miesta:

1. miesto

Bc. Tomáš Šed'o (FF UPJŠ v Košiciach)

Téma: *Sociálne faktory procesu radikalizácie mládeže*

Školiteľka: doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

Oponent: PhDr. Katarína Šišňanská, PhD.

2. miesto

Bc. Lenka Hrnčárová (KSP FZaSP TU v Trnave)

Téma: *Problematika šikany v pracovnom prostredí*

Školiteľ: doc. PhDr. Martina Žáková, PhD.

Oponent: Mgr. Peter Patyi, PhD.

3. miesto

Bc. Eliška Hrtúsová (KSP FZaSP TU v Trnave)

Téma: *Riziko výskytu workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií*

Školiteľka: doc. PhDr. Martina Žáková, PhD.

Oponent: doc. PhDr. Marta Vaverčáková, PhD.

Cena Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci bola udelená iba v kategórií A (Bc. Sekcia) nasledovne:

Cena AVSP

Michal Turanský (KSP FZaSP TU v Trnave)

Téma: *Motivácia mladých ľudí k výkonu dobrovoľníckej práce*

Školiteľka: prof. PhDr. Eva Mydlíková, PhD.

Oponentka: doc. Michaela Hromková, PhD.

KATEGÓRIA A (Bc.)

SOCIÁLNA OPORA V KONTEXTE ONLINE RIZIKOVÉHO SPRÁVANIA U PUBESCENTOV

Simona Čečková

Školiteľka: Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.

ABSTRAKT

Práca ŠVOČ sa zameriava na sociálnu oporu a online rizikové správanie. Zaoberá sa na teoretickej a empirickej úrovni existenciou vzťahu medzi mierou sociálnej opory a výskytom online rizikového správania. V prvej kapitole popisuje rizikové správanie vo všeobecnosti a následne online rizikové správanie. V druhej kapitole charakterizuje obdobie pubescencie a sociálnu oporu. Tretia kapitola hovorí o sociálnej opore v kontexte online rizikového správania a o prevencii. Štvrtá kapitola obsahuje empirickú časť, teda opisuje priebeh výskumu a jeho výsledky. Posledná piata kapitola navrhuje odporúčania pre prax v oblasti sociálnej práce.

Kľúčové slová: Sociálna opora. Rizikové správanie. Virtuálne prostredie. Pubescencia.

ABSTRACT

The ŠVOČ focuses on social support and online risk behavior. The bachelor thesis deals with the theoretical and empirical level of whether there is a relationship between the degree of social support and the occurrence of online risk behavior. The first chapter describes risk behavior in general and online risk behavior. The second chapter characterizes the period of puberty and social support. The third chapter talks about social support in the context of online risk behavior and prevention. The fourth chapter contains an empirical part, it describes the course of research and its results. The last fifth chapter proposes recommendations for practice in the field of social work.

Key words: Social support. Risk behavior. Virtual environment. Pubescence

ÚVOD

Hlavným cieľom našej práce bolo v teoretickej rovine popísať vplyv sociálnej opory u pubescentov na ich rizikové správanie vo virtuálnom prostredí, v empirickej rovine tento vzťah overiť a v aplikačnej navrhnúť riešenia v kontexte sociálnej práce.

Žijeme v dobe kedy média, internet a iné moderné technológie sú našou každodennou súčasťou. Mnohokrát sa s mobilom v ruke budíme a s ním aj zaspávame. Cez deň listujeme

internetom a nevedomujeme si, koľko času pritom strávime či ako to na nás vplýva. Ak hovoríme o pubescentoch, ide aj o tzv. Generáciu Z, pre ktorú je internet súčasťou ich života od začiatku a svet bez neho si nevedia predstaviť. Komunikáciu tvárou v tvár v mnohých prípadoch nahradil internet. Je to tiež priestor, kde experimentujú s hľadaním svojej identity, ľahšie hovoria o svojich emóciách a ľahšie nadväzujú kontakt. Ak však tento virtuálny priestor neodlišujú od reálneho, môže to pôsobiť ako prediktor rizikového správania.

Našou snahou by malo byť rizikové správanie minimalizovať. Ako to však docieľiť? V našej práci sme sa zamerali na sociálnu oporu, o ktorej viacero výskumov (Kalina 2015, Šramková 2018) hovorí, že pokiaľ jej miera je vysoká, pôsobí ako ochranný faktor. Sociálnu oporu v zjednodušení chápeme ako pomoc, ktorú jedincovi poskytuje niekto iný.

V prvej kapitole sa zaoberáme definovaním rizikového správania vo všeobecnosti a následne online rizikového správania. Existuje mnoho druhov, my sa však zaoberáme hlavne závislostným správaním na internete a kyberšikanovaním. Zamerali sme sa na tie druhy, s ktorými sa pubescenti stretávajú najčastejšie.

V druhej kapitole sme si definovali obdobie pubescencie, vysvetľujeme prečo sa zaoberáme práve týmto obdobím a aké zmeny tu prebiehajú. Hovoríme tiež o sociálnej opore, o tom čo to je, ako ju definujú rôzni autori, aké sú jej zdroje či druhy. Zdroje sa v každom období odlišujú, v pubescencii je to hlavne rodina a priatelia.

V tretej kapitole rozoberáme vzťah online rizikového správania a sociálnej opory. Teda v teoretickej rovine overujeme, či existuje vzťah medzi mierou sociálnej opory a výskytom online rizikového správania.

V štvrtej kapitole skúmame tento vzťah na empirickej úrovni. Overujeme ho prostredníctvom batérie dotazníkov, ktorá je zameraná na zisťovanie miery sociálnej opory, na jej zdroje a na výskyt konkrétnych druhov rizikového správania vo virtuálnom prostredí. Venujeme sa tiež aplikačnej rovine a to konkrétnym odporúčaniam pre sociálnu prácu v tejto oblasti.

1 RIZIKOVÉ SPRÁVANIE PUBESCENTOV

V prvej kapitole hovoríme o rizikovom správaní pubescentov a jeho konkrétnom druhu – online rizikovom správaní. Keďže naša práca je cieleňá na pubescentov, hovoríme o druhoch rizikového správania typických pre dospievanie. Z druhov rizikového správania vo virtuálnom prostredí sme sa zamerali na závislostné správanie na internete a kyberšikanovanie.

Rizikové správanie dospievajúcich je problém, ktorý je predmetom skúmania viacerých vied. Zaoberá sa ním pedagogika, psychológia, sociológia, kriminológia, medicína a iné. Poznáme tiež pojmy nevhodné či problémové správanie, avšak v oblasti školskej prevencie (v strategických dokumentoch, metodických pokynoch a pod.) sa častejšie používa výraz rizikové správanie. (Emmerová 2019)

Miovský a kol. (2012) definuje rizikové správanie ako rozmanité formy správania ohrozujúce zdravie, sociálne alebo psychologické fungovanie človeka či jeho sociálneho okolia. Rizikovým správaním myslíme najmä také, ktoré vedie k nadužívaniu či zneužívaniu návykových látok, čo v digitálnej dobe môžeme rozšíriť o technologické hľadisko. Riziko je všeobecne definované ako tendencia robiť niečo nebezpečné v spojitosti s možným zlyhaním. (Lichner, Šlosár 2017)

Rôznymi vplyvmi od nesprávneho výchovného vedenia, až po rôzne traumatizujúce životné udalosti sa môže jedinec vzdialiť od sociálnych noriem a začne prejavovať také správanie, ktoré je neadekvátne jeho veku, statusu či situácií. Vtedy môžeme pozorovať rôzne formy rizikového správania, ktoré majú jednak svoj zdroj, ale tiež spôsob riešenia. (Čerešník, Gatiaľ 2014)

1.1 Online rizikové správanie

Dnešné deti patria medzi tie, ktoré sú od narodenia obklopené modernými technológiami. Nazývame ich tiež „Generácia Z“ (narodení po roku 2000), ktorá si už svet bez internetu nepamätá. Od malička sú obklopení počítačmi, notebookmi, mobilmi, tabletmi a pod. Vedia efektívne pracovať s informáciami či robiť viac vecí naraz. Hovoriť môžeme o pozitívach, napríklad o väčšej tolerancii a otvorenosti. Internet umožňuje stretávať sa s rôznymi kultúrami, čoho dôsledkom je väčšia tolerancia voči rôznorodosti, oproti starším generáciám. (Baluchová 2018)

Mohli by sme menovať ďalšie pozitíva internetu, čo ale nie je prioritou našej práce. Tak ako nám internet dáva veľa dobrého, prináša so sebou aj mnoho rizík. Je dnes bežné byť neustále online a to či už na sociálnych sieťach, hracích platformách či pre iný druh online zábavy. Keď na začiatkoch bol k internetu prístup len cez stolové počítače, teraz sa zariadenia neustále zmenšujú a zľahčujú. Dnes sa na internet vieme pripojiť cez počítač, telefón, tablet,

herné konzoly či prostredníctvom televízora. Umožňuje to byť pripojený kdekoľvek: doma, v škole, na cestách a pod. (Šmahel in: Černá a kol. 2013)

Hulanová (2012) hovorí o dvoch skupinách detí, ktoré sú rizikovou skupinou pre vznik online rizikového správania. V prvom rade ide o zraniteľné deti, ktoré majú napr. problémy v škole, spory s rovesníkmi či rodičmi, tiež nehody medzi rodičmi dieťaťa. Dieťa je ohrozené, pretože mu chýbajú sociálne zručnosti, môže byť tiež emočne labilné. V druhom rade hovorí o deťoch v nebezpečenstve, ktoré môžu mať taktiež problémy s rodičmi, týkajúce sa najmä ich vzťahu. Ohrozením tu pre dieťa môže byť taktiež znížená inteligencia, mentálne postihnutie či deti s nízkym sebahodnotením a deti závislé od okolia. Či už hovoríme o prvej alebo druhej skupine, význam je v tom, že narastaním rizikových faktorov sa dieťa stane skôr obeťou či agresorom online rizikového správania. Pozornosť, ktorú nemá napr. od rodičov si začne hľadať vo virtuálnom prostredí. Nevnímajúc riziká internetu a zásady bezpečnosti súvisiace s jeho používaním vedú k vzniku rizikového správania.

Mladí žijú vo svete, kde majú mnoho priateľov, nie však reálnych. Ide o virtuálny svet, kedy komunikujú viac online ako tvárou v tvár. Kraus a Bělík (2018, in: Emmerová 2019) uvádzajú, že používaním nových informačných technológií sa objavujú nové nežiadúce javy a tiež nové problémy. Spájajú ich práve s tým, že celý rad javov a činností sa presunul z reálneho sveta do toho virtuálneho. Konkrétne oblasti online rizikového správania sa môžu prelínať a kombinovať. Vo vzťahu k deťom a mládeži sem môžeme zaradiť:

1. Závislostné riziká.
2. Zneužitie osobných údaj a sebaodhaľovanie.
3. Kyberšikanovanie.
4. Kyberstalking.
5. Happy slapping.
6. Outing.
7. Sextortion.
8. Nevhodný obsah.
9. Cyberhate. (Emmerová 2019)

Pre potreby našej práce sa budeme zaoberať prioritne závislostným správaním na internete a kyberšikanovaním. Aké druhy budeme skúmať sme si určili na základe našej cieľovej skupiny. Pubescenti hľadajú svoju identitu, experimentujú a skúšajú, je teda väčšia pravdepodobnosť toho, že si napr. založia falošný účet na sociálnej sieti, že si budú z niekoho utáľovať, komentovať odlišnosti, či to, že budú radšej žiť vo virtuálnom svete ako v reálnom.

1.2 Závislosť na internete

Závislosť na internete je pomerne novodobá nelátková závislosť, ktorá ale nie je oficiálne uznaná ako diagnóza. Môže spôsobovať abstinenčné príznaky, čím je podobná napr. závislosti na drogách. Internet a digitálne médiá sú súčasťou života dnešných detí, nakoľko sa do tejto doby už narodili. Ich sociálne vzťahy, prežívanie a správanie neoddeľujú medzi reálny život a ten virtuálny. Môžeme hovoriť o tom, že internet prináša benefity v podobe socializačných činiteľov, avšak pri jeho nadmernom používaní sa stáva desocializačným faktorom.

Griffiths (2000, in: Ševčíková a kol. 2014) uvádza 6 kritérií, na základe ktorých možno určiť, či sa jedná o závislosť.

1. Význačnosť – ak je aktivita na internete pre jedinca najdôležitejšia, zanedbáva napr. fyziologické potreby.
2. Zmeny nálad – ktoré sú spôsobené používaním internetu.
3. Abstinenčné príznaky – ak nie je možnosť pripojiť sa na internet.
4. Tolerancia – zvyšuje sa čas strávený na internete, pre potrebu uspokojenia.
5. Konflikt – obetovanie iných činností, napr. času s rodinou kvôli internetu.
6. Relaps – navrátenie k závislosti aj po uvedomení si negatívnych vplyvov.

Dôležitým prejavom závislostí je tiež craving – baženie, ktoré sa prejavuje silno túžbou užiť látku znova. Dôsledkom môže byť aj znížené sebavedomie, oslabená pamäť či zhoršená sústredenosť. (Nešpor 2007)

1.3 Kyberšikanovanie

Vágnerová (2009) definuje kyberšikanovanie ako druh šikanovania, ktorý prebieha vo virtuálnom prostredí s využitím elektronických prostriedkov, ako sú mobilné telefóny, emaily, internet, blogy a pod. Šikanovanie sa vo veľkej miere vyskytuje v školskom prostredí, kedy agresor obeť zastraňuje a vzniká nerovnomernosť sily medzi nimi, kvôli čomu obeť nie je schopná sa sama brániť. Podľa Ševčíkovej a Šmahela (2009, in: Ševčíková a kol. 2014) šikanovanie kulminuje približne medzi dvanástym a trinástym rokom dieťaťa, následne však narastaním veku klesá. Medzi základné znaky kyberšikanovania patrí:

- šikanovanie prostredníctvom elektronických médií;
- opakovanie;

- zámernosť agresívneho obsahu;
- mocenská nerovnováha;
- obeť vníma to, čo sa deje, ako niečo nepríjemné a ubližujúce. (Ševčíková a kol. 2014)

Kyberšikanovanie sa odlišuje práve prostriedkami, ktoré agresor využíva. Hovoríme o šikanovaní, prostredníctvom už spomínaných technických prostriedkov. (Matisová 2012) Prejavuje sa konaním agresora, ide napr. o snahu ukradnúť osobné údaje, infikovanie počítača vírusom, posielanie agresívnych či urážlivých správ, zosmiešňovanie, šírenie nepravdivých informácií či nadávanie. (Emmerová 2019; Matisová 2012) Realizujú sa rôznymi formami; napríklad prostredníctvom správ, e-mailov, blogov, webových stránok, fotografií, videí či interaktívnych hier cez herné konzoly. Spomenúť tiež môžeme happy slapping, kedy ide o formu záznamu fyzického útoku od facky až po smrť obeť a následného zverejnenia na internete. (Matisová 2012)

2 SOCIÁLNA OPORTA U PUBESCENTOV

V nasledujúcej kapitole opisujeme pubescenciu a to pre lepšie pochopenie špecifik tohto vývinového obdobia. Ďalej opisujeme sociálnu oporu, jej úrovne, načo slúži, aké druhy poznáme a hlavne aké sú jej zdroje, teda kto sociálnu oporu poskytuje. Cieľom bolo tiež definovať primárny zdroj sociálnej opory pubescentov.

2.1 Pubescencia

Medzi detstvom a dospelosťou sa nachádza prechodné obdobie, ktorým je dospievanie. Hovoríme o období medzi 10. a 20. rokom života. Pri periodizácii vývinových období treba brať ohľad na viacero faktorov. Jedným z nich je pohlavie, kedy napr. puberta začína najprv u dievčat, až neskôr pri chlapcoch. Vo viacerých krajinách sa vek začiatku puberty znižuje, čo môže mať súvis s aktuálnymi vplyvmi na rizikové správanie pubescentov. (Verešová a kol. 2020)

Pri vymedzení obdobia dospievania sa názory jednotlivých autorov môžu líšiť. Európska periodizácia delí dospievanie na 3 fázy: skorá adolescencia (10/11 až 13 rokov), stredná adolescencia (14 až 16 rokov) a neskorá adolescencia (17 až 20 rokov). (Macek 2003)

Zo všeobecného hľadiska možno dospievanie deliť na pubertu (11/12 až 13/15 rokov) a vlastnú adolescenciu (13/15 až 18/23 rokov). (Čerešník, Gatial 2014)

Pre našu prácu je významné obdobie puberty, inak nazývané aj pubescencia. Vágnerová (2000) ho vymedzuje medzi 11. a 15. rokom. Zhoduje sa s tým aj Langmeier (1991), pričom ho člení ďalej na dve fázy: fázu predpuberty a fázu vlastnej puberty.

Označuje sa aj ako najdramatickejšie a biodromálne najzaujímavejšie obdobie. Pubescent prechádza emočnými, sociálnymi a kognitívnymi zmenami. Ak hovoríme o emočných zmenách, pubescenti majú emočnú labilitu – časté zmeny nálad či zvýšená citlivosť. Vedie ich to k zhoršeniu nálady aj správania, prejavmi čoho je väčšia impulzivita a slabé sebaovládanie. Ak tieto zmeny nálad netoleruje ani najbližšie okolie, vedie ich to k neistote. Sociálnymi zmenami myslíme napr. zhoršenú komunikáciu s dospelými, snaha byť s nimi rovnocenný, neakceptovanie autorít. Čo však vnímajú pri rodičoch pozitívne, sú vlastnosti ako úprimnosť, stabilita, spoľahlivosť či ich jednoznačné správanie. Tiež zmena v chápaní noriem, kedy sa odpútava od primárnej rodiny, čím vzniká pocit neistoty a dezorientácie. Pubescent prijíma preferenčné normy svojej sociálnej skupiny. Kamarátov vnímajú ako zdroj sociálnej opory, je to pre nich miesto upevňovania vlastnej identity, zdôverujú sa im problémami, hovoria o svojich citoch, názoroch, postojoch a pod. (Čerešník, Gatial 2014)

2.2 Sociálna opora

Pre zdravý vývin jedinca je okrem iného potrebné mať okolo seba ľudí. Človek má potrebu združovať sa, vytvárať si vzťahy, byť súčasťou sociálneho prostredia. Podľa Kollárika (2002, s.10) je: „*sociálne prostredie nevyhnutnou súčasťou životného prostredia človeka, so špecifickými znakmi a charakteristikami, ktoré život v spoločnosti prináša.*“ Má tiež významný vplyv na správanie a prežívanie človeka.

Súčasťou sociálnej integrácie či medziľudských vzťahov je tiež sociálna opora. Začiatok jej skúmania siaha od polovice 70-tych rokov do začiatku 80-tych rokov minulého storočia. Kedysi sa používal pojem sociálna podpora, čo však dnes súvisí so sociálnou politikou a týka sa rôznych finančných dávok. (Rusnáková, Čerešníková 2015) Sociálnou oporou sa zaoberali mnohí slovenskí i zahraniční autori, medzi nich patrí napr. Mareš (2001, 2002, 2004), Křivohlavý (1999, 2001, 2009), Kebza (2005) atď. Všeobecne môžeme hovoriť o pomoci človeku druhými ľuďmi v prekonávaní záťažových situácií, zachovaní vlastnej identity a tiež psychickej rovnováhy. Súčasťou je uspokojovanie základných sociálnych potrieb človeka,

medzi ktoré patrí potreba niekam patriť, byť milovaný a uznávaný, potreba bezpečia a identity. (Šramková 2018)

Levická (2002, s.69) definuje sociálnu oporu ako: „*pomoc, ktorú jednotlivcovi, skupine či komunite poskytujú iní aktéri.*“ Spomenieme ešte autora Kabele (1996, in: Žilová 2015), ktorý hovorí o tom, že sociálna opora súvisí s dobrými interpersonálnymi vzťahmi, sociálnym zázemím rodiny, priateľov a známych, ale aj so záujmovými skupinami či pracovným kolektívom. Ak sa tieto vzťahy narušia, človek sa stáva viac zraniteľný ako v oblasti fyzického zdravia, tiež duševnej rovnováhy.

Rozlišujeme tri úrovne sociálnej opory:

1. Makroúroveň: celospoločenská forma pomoci ľuďom, ktorí sú v núdzi. Radíme sem napr. sociálnu podporu, finančnú pomoc, celoštátnu pomoc pri postihnutí prírodnými katastrofami ako sú záplavy, zemetrasenia a iné.
2. Mezoúroveň: pomoc poskytuje sociálna skupina (komunita, členská skupina atď.) svojim členom, ale aj ľuďom mimo skupinu. Ide napr. o aktivity občianskeho združenia v pomáhaní ľuďom bez domova a pod.
3. Mikroúroveň pomoc poskytuje najbližšia osoba, teda môže to byť pomoc manželovi/manželke a pod. (Rusnáková, Čerešníková 2015)

V súvislosti so sociálnou oporou môžeme hovoriť o jej druhoch a zdrojoch. Křivohlavý (2001) spomína tieto druhy:

- Inštrumentálna opora: konkrétna forma pomoci, napr. finančná, materiálna pomoc.
- Informačná opora: poskytovanie informácií, ktoré pomôžu zorientovať sa v situácii.
- Emocionálna opora: prejavovanie úcty a rešpektu, dodávanie nádeje.
- Hodnotiacia opora: posilňovanie sebavedomia, pozitívneho hodnotenia a autoregulácie.

2.3 Zdroje sociálnej opory

Sociálna sieť tvorí zdroje sociálnej opory, ktorými podľa Vágnerovej (2002) môže byť rodina, priatelia či rovesnícka skupina. Ďalšími zdrojmi môže byť tiež komunita, spolupracovníci, susedia atď. Dôležité je zamerať sa na ich kvalitu, nie kvantitu. Veľké množstvo napr. priateľov ešte nevypovedá o kvalite sociálnej opory. (Šramková 2018)

Podľa Bačíkovej a Berinšterovej (2017) sú v období dospievania najvýznamnejšími zdrojmi sociálnej opory rodičia a priatelia. Rodičia plnia dôležitú úlohu hlavne v rannom detstve, u pubescentov sú to priatelia a rovesnícka skupina. Nemožno však rodičov ani tu

vylúčiť, zmena spočíva v ich dôležitosti a funkcii. (Halachová, Rovenská 2017) Emočná stabilita, pozitívne vzťahy s rodičmi a dostatok sociálnej opory z ich strany sú predpoklad pre zdravý vývin. Silné vzťahy sú pre nich motiváciou, pomocou v integrácií a tiež usmernení jedinca. Ak sú porušené, dôsledkom je duševná nevyrovnanosť, teda deštrukcia emocionálnej stability, sebaobrazu či sebahodnotenia. (Mičková 2014) Rodina pomáha primárne riešiť problémy dieťaťa. Z dôverenie sa rodičom zvyšuje šancu toho, že sa problém vyrieši. (Dzimková 2018)

Rodinu môžeme považovať za isté „tréningové prostredie“, v ktorom prebieha viacero procesov týkajúcich sa psychosociálneho vývinu. „*Formujú sa modely správania, prijímajú sa regulačné činitele týchto foriem správania, dochádza k predávaniu a interiorizácii noriem, k zoznamovaniu sa s rôznymi druhmi sankcií.*“ (Výrost, Slaměník 1998, in: Halachová, Rovenská 2017, s. 33) V súvislosti so sociálnou oporou zo strany rodiny hovoríme aj o kompenzačnom modeli. Ak dospievajúci nemá dostatočnú oporu zo strany rodičov, kompenzuje si svoje potreby vo vzťahu s rovesníkmi, tie môžu byť reálne či virtuálne. (Halachová, Rovenská 2017)

Ak ide o virtuálne vzťahy, ich špecifikum spočíva najmä v ľahkej dostupnosti. Priatelia vedia komunikovať aj vtedy, ak sa nenachádzajú pri sebe. Môžu si tak napĺňať sociálne potreby, kde patrí napr. potreba komunikovať, zdieľať zážitky a tak znížiť pocit osamelosti, úzkosti a pod. (Halachová, Rovenská 2017) Pre pubescenciu je príznačné hľadanie a vytváranie si vlastnej identity, ktoré prebieha vo veľkej miere interakciou s vrstovníkmi. (Šramková 2018) Internet dáva možnosť experimentovať so svojou identitou, umožňuje jednoduchšie zdieľanie svojich pocitov, ale tiež komunikovať s viacerými ľuďmi súčasne. Je to priestor pre spoznanie nových ľudí, ale tiež pre udržanie už existujúcich vzťahov. (Halachová, Rovenská 2017)

Vo vývine pubescenta je dôležité zvyšovať úroveň kognitívnej autonómie. Vedieť sa samostatne rozhodovať ale i vyjadrovať svoje názory či kriticky myslieť. Už počas školy sa musia častokrát rozhodnúť čo urobia alebo neurobia, či sa budú rizikovo správať alebo nebudú. Tieto kompetencie počas základnej školy rastú a dôležitú úlohu v tom zohráva aj učiteľ. Je tiež významný zdroj sociálnej opory v tomto období, od ich kvality vzťahu sa rozvíja viacero vecí. Môže to mať vplyv na samostatnosť a nezávislosť žiaka, na jeho výsledky v škole či celkovú spokojnosť. (Bačíková, Berinšterová 2017)

3 SOCIÁLNA OPORA V KONTEXTE ONLINE RIZIKOVÉHO SPRÁVANIA PUBESCENTOV

Už v prvej kapitole hovoríme o rizikových skupinách detí, ktoré majú problémy vo vzťahu so svojim sociálnym okolím (rodičmi, priateľmi, rovesníkmi atď.). Môže ísť o problémy v škole či doma, nehody či vzťahové problémy. V otázke vzťahu dieťaťa s okolím hovoríme aj o sociálnej opore. Ako sme už spomínali, okrem iného súvisí s dobrými vzťahmi, sociálnym zázemím rodiny a pod.

Táto kapitola skúma v teoretickej rovine vzťah sociálnej opory a online rizikového správania. Sumarizuje čo o tomto vzťahu už vieme a ako to môžeme ďalej použiť. Zameriavame sa hlavne na prevenciu, ktorá sa javí účinnejšia ako intervencia. V závere kapitoly popisujeme existujúce preventívne aktivity, zamerané na rizikové správanie vo virtuálnom priestore.

Aby bola sociálna opora účinná, musí reagovať na potreby a ciele jedinca. Uspokojivá sociálna opora tak potom pôsobí ako ochranný faktor. Podľa Círmannovej (2013, in: Vasil'ová, Lovašová 2018) môžeme tvrdiť, že ak má dieťa deficit sociálnej opory, môže to pôsobiť ako prediktor vzniku problémového správania. Vysoká miera sociálnej opory od rodičov ako aj primeraná kontrola podporuje zdravý rozvoj kognitívnych aj psychických funkcií dieťaťa. Naopak príliš autoritatívny prístup rodiča a ich nízka miera sociálnej opory prispieva k prehľbovaniu sociálnej izolácie.

Obdobie predčasného dospievania je náročné ako pre deti, tak aj pre ich rodičov a učiteľov. Rodičia však často nevedia správne reagovať, vcítiť sa do prežívania ich detí. Opakovaná kritika, kontrola toho kde a s kým dieťa je, čo robí vonku a pod. nevplýva pozitívne. To, čo dospievajúci v tomto štádiu života od rodiča potrebuje, je cítiť záujem, teplo domova a lásku. Pre pubescenciu je už spomínaná významná úloha hľadanie identity. Rodičia by tak mali dieťa podporiť v utvorení si zdravého a sebavedomého obrazu o sebe, čo pôsobí ako ďalší protektívny faktor. (Madro, Kohút 2016)

Ak sa pri dieťati vyskytnú poruchy správania, hovorí to aj o ich slabej odolnosti voči stresovým situáciám. Tieto deti potrebujú a vyhľadávajú sociálnu oporu ešte viac, no paradoxne práve im ju rodina mnohokrát poskytnúť nedokáže. Táto potreba sa preukázala ako významný faktor pri riešení problémového správania v školskom prostredí. Prístup k problémom je skôr pasívny, prevláda tendencia uniknúť od problémov a preniesť ich na druhú osobu. (Matula 2004)

Dôležité je tu tiež spomenúť, že často ani sám rodič nepozná náplň voľného času svojho dieťaťa. Trávia s nimi mnohokrát minimum času, nevedia o ich strávenom čase na internete, nevedia s kým sa stretávajú, s kým sa kamarátia a či vôbec kamarátov majú. Ak hlavný zdroj sociálnej opory v období pubescencie, ktorými sú rodičia, nevie a zrejme sa nezaujíma o to, čo ich dieťa teší či trápi, nesnažia sa s ním hovoriť a počúvať, dochádza k deficitu lásky. Následne si chýbajúcu pozornosť vynucuje inde, častokrát nevhodným správaním sa v škole. (Madro, Kohút 2016)

3.1 Sociálna prevencia

Pojem prevencia sme si podľa autorky Levickej (2007) do sociálnej práce prevzali z medicíny. V nej definuje Svetová zdravotnícka organizácia prevenciu ako ochranu pred vznikom chorôb, teda snahu o udržanie si zdravia. (Rimárová 2011) Pre potreby našej práce sme si vymedzili konkrétne sociálnu prevenciu.

Zameranie sociálnej práce predchádzať problémom sa javí ako lepšie a lacnejšie riešenie, než naprávať už vzniknuté škody. Prechádzať, zabrániť prehlbovaniu či zamedziť opakovaniu vyskytovaných problémom dokážeme prostredníctvom prevencie. (Žiaková a kol. 2012) Pojem prevencia prevzala sociálna práca z medicíny. Svetová zdravotnícka organizácia ju definuje ako ochranu pred vznikom chorôb, teda udržanie si zdravia.

Levická (2007, s.103) definuje sociálnu prevenciu ako: *„odbornú činnosť na predchádzanie a zabraňovanie príčin vzniku, prehlbovania alebo opakovania porúch psychického, fyzického alebo sociálneho vývinu občana. Má sa poskytovať občanovi s cieľom aktivovať jeho prirodzené zdroje a schopnosti tak, aby predovšetkým neprichádzalo k vzniku sociálnopatologických situácií v jeho živote, ale tiež má mobilizovať jeho sily na dosiahnutie zmeny v prípade, že občan sa ocitol v stave hmotnej alebo sociálnej núdze.“*

Jej základné delenie je na primárnu, sekundárnu a terciárnu. Primárna prevencia je určená všetkým (deťom, mladým, seniorom, ohrozeným aj neohrozeným). Jej hlavným cieľom je cieľom je šíriť vedomosti a pestovať zdravý životný štýl. Je súčasťou ako sociálnej, tiež školskej, zdravotnej, rodinnej a populačnej politiky štátu. Môžeme tu zaradiť besedy, prednášky či rôzne voľno-časové aktivity v kultúrnej, športovej či zdravotnej oblasti. Sekundárna prevencia je zameraná na priamo ohrozených, chce zabrániť vzniku a prehlbovaniu porúch sociálneho a psychického vývinu, ale i zdravotných problémov. Terciárna prevencia by mala predchádzať prehlbovaniu vzniknutých problémov a zabrániť ich opakovaniu. Nasleduje až vtedy, ak zlyhá primárna a sekundárna prevencia. Patria sem napríklad dlhodobé

nezamestnaní, recidivisti atď. Tu je dôležitá resocializácia a integrácia do spoločnosti. (Svetlíková 2018)

Zameranie primárnej prevencie práve na základné školy je preto, že títo žiaci patria medzi obeť online sveta veľmi často. Je to pre ich nedostatočnú mediálnu gramotnosť, ich nevedomosť a neschopnosť bezpečne používať internet, sociálne siete atď. Tiež nevedia kriticky hodnotiť informácie, ku ktorým v online prostredí prídu. (Hajdúková, Dingová, Paulíková 2015) Pri prevencii v školskom prostredí je nevyhnutná spolupráca rodičov so školou. (Madro, Kohút 2016)

Sociálna práca v školskom prostredí sa u nás zatiaľ len vyvíja, ide zatiaľ o jej nerozvinutú oblasť. V krajinách ako USA, Kanada, Čína, Veľká Británia, Nový Zéland či Nemecko sú sociálni pracovníci súčasťou multidisciplinárnych školských tímov. Šišňanská (2015, in: Lovašová, Vasil'ová 2018) ju charakterizuje ako tú oblasť sociálnej práce, ktorá je zameraná na prácu s mladými ľuďmi a je realizovaná jednotlivcom alebo organizáciou.

Dupper (2002, in: Lovašová, Vasil'ová 2018, s.11) uvádza jej základné ciele, medzi ktoré radí:

- *prevenciu a intervenciu v oblasti problémového správania detí,*
- *posilňovanie rodiny pri riešení sociálnych problémov,*
- *zabezpečovanie otvorenej komunikácie medzi školou a rodinou žiaka.*

Môžeme ju tiež deliť podľa toho, s kým sociálnu prácu v školskom prostredí vykonávame a to na prácu so žiakmi, prácu s učiteľmi a prácu s rodičmi. (Lovašová 2018, in: Dzimková 2018) Školskú prevenciu realizujú zväčša výchovní poradcovia, ktorí pri svojich ostatných povinnostiach nemajú na prípravu týchto aktivít dostatok času. Vykonávajú ju teda skôr na administratívnej úrovni bez odbornej prípravy a použitia interaktívnych aktivít. Môžeme teda konštatovať slabé materiálne i personálne zabezpečenie. (Šlosár, Lichner 2017)

Typické sú rôzne prednášky či besedy, kde sú žiaci oboznámení o negatívnom vplyve na ich fyzické a psychické zdravie. Takáto prevencia je neefektívna, jej zameranie by malo byť na zmenu postojov a rozvoj zručností, akými sú zvládanie stresu a emócií, bezpečné používanie internetu a v neposlednom rade vedieť to, ako zmysluplne využívať voľný čas. (Tomková, in: Madro, Kohút 2016)

Nedostatočná prítomnosť a kontrola rodičov, určenie pravidiel používania internetu z ich strany a pod. má viacero dôsledkov. Agresor sa totiž vyznačuje trpezlivosťou v komunikácii. Dokáže s dieťaťom komunikovať aj mesiace, len aby mu preukázal dôveru, pocit bezpečia, priestor na zdôverenie sa. Dlhými konverzáciami si obeť dokáže k sebe pripútať a izolovať ju od jej sociálneho okolia (rodina, priatelia atď.), kedy poskytnúť pomoc možno už len vtedy, ak

o ňu obeť požiada sama. Z toho vyplýva, že slabá komunikácia s rodičmi a tiež oslabený vzájomný rešpekt pôsobia ako prediktor k tomu, že dieťa je viac zraniteľné a ľahšie zneužiteľné. (Hajdúková, Dingová, Paulíková 2015)

3.2 Preventívne programy

Na Slovensku existujú vypracované metodiky, ktoré sa zaoberajú prevenciou proti rizikovému správaniu detí a mládeže. Väčšina modelov vychádza z dvanástich preventívnych programov primárne určených pre problematiku užívania drog, sú však uplatniteľné aj pre rizikové správanie na internete. Ide o tieto programy:

1. Informačné/ informatívne programy – pracujú s informáciami, ktoré už dospievajúci majú a rozvíjajú ich o uvedenie si nástrah a rizík. Môže ísť o prednášky, diskusie, náučné filmy, videá a pod.
2. Programy zamerané na zručnosť rozhodovať sa – snažia sa rozvíjať schopnosť rozhodovať sa, nájsť problém a jeho riešenie, kriticky myslieť a pod.
3. Programy zamerané na dávanie si záväzkov – podporiť ich vtom, aby si dali spoločný záväzok v súvislosti s rizikovým správaním, ktorí ako skupina príjmu.
4. Programy zamerané na hodnoty – ich cieľom je, aby mali dospievajúci hlavne pozitívne hodnoty, aby svoje už prijaté dokázali zmeniť a pod.
5. Programy zamerané na ciele – ich podporujú v stanovení si pozitívnych cieľoch, ktoré sú nezlučiteľné s rizikovým správaním.
6. Programy zamerané na zvládanie stresu – obsahujú rôzne stratégie zvládania stresových situácií, ktoré nie sú rizikové.
7. Programy zamerané na sebaúctu – s cieľom pozitívneho sebahodnotenia, akceptovania zlyhania a ocenenia úspechu.
8. Programy zamerané na tréning zručnosti odolávať tlaku – ktorého súčasťou je vedieť povedať nie, nepodľahnúť tlaku rovesníkov, súrodencov, ale tiež tlaku médií atď.
9. Programy zamerané na tréning sociálnych zručností – rozvíjajú komunikačné či vzťahové zručnosti.
10. Programy zamerané na vytváranie noriem – pri ktorých je účinné napr. zobrazovať štatistické údaje, výskumy a pod. na vyvrátenie mylných predstáv, resp. noriem.
11. Programy pomoci – prostredníctvom rovesníkov, ktorí majú k tejto skupine najbližšie. Vedia ich teda jednak lepšie pochopiť a jednak im skupina viac dôveruje.

Prostredníctvom napr. peer programov hovoria o dôsledkoch rizikového správania a pod.

12. Rodičovské programy – sa snažia do problematiky rizikového správania dospievajúcich zapojiť rodičov. To však veľmi nefunguje, nakoľko nemajú motiváciu sa takých programov zúčastňovať. (Šavrnochová, Holdoš, Almašiová 2020)

Napriek tejto metodike neexistuje žiadny komplexný preventívny program, ktorý by sa zaoberal problematikou online rizikového správania. Prebieha však celoštátny projekt zameraný na závislosti technologického hľadiska, pod záštitou občianskeho združenia eSlovensko. Ich aktivity smerujú k primárnej prevencii, kedy cez portál www.zodpovedne.sk šíria informácie o dôsledkoch nebezpečného používania internetu, poskytujú školenia ale taktiež sociálne poradenstvo dištančnou formou (telefonicky, e-mailovou komunikáciou či cez chat). (Šavrnochová, Holdoš, Almašiová 2020)

Zo zahraničných programov spomenieme napr. preventívny program zameraný na sebaovládanie, ktorý bol realizovaný v Kórei. Jeho cieľom bolo poskytovať informácie o závislosti na internete, naučiť mladých ľudí identifikovať dôvod nadmerného používania internetu (napr. čo ich zdržalo byť dlhšie na internete), nastaviť zmeny používania (napr. skrátiť čas) a naučiť ich zvládať stres či tráviť čas pri iných činnostiach. Program bol úspešný v skrátení času používania a zlepšení zručnosti sebaovládania, avšak menej úspešný v znížení závislosti. (Šavrnochová, Holdoš, Almašiová 2020)

Úspešným sa javil práve spomínaný peer program, kedy prevenciu vykonávajú rovesníci. Realizoval sa v Turecku roku 2012, zúčastnilo sa ho 825 žiakov a žiačok vo veku od 13 do 15 rokov. Program mal vplyv na používanie internetu pozitívnym smerom. (Korkmaz & Kiran-Esen, 2012)

Všeobecne možno povedať, že je dôležité zamerať sa na preventívne aktivity kombinujúce všetky formy prevencie. Príkladom nám môžu byť zahraničné preventívne programy, ktoré majú v snahe znižovať rizikové správanie pozitívne výsledky. Ide napríklad o stratégie vykonávané školskými sociálnymi pracovníkmi v týchto oblastiach:

- *„individuálneho, skupinového a rodičovského poradenstva,*
- *vyhodnocovania špeciálnych potrieb žiakov,*
- *prípadového manažmentu,*
- *krízovej intervencie konzultácií pre rodičov a učiteľov,*
- *rodinnej, školskej a voľnočasovej spolupráce,*

- *realizáciou workshopov pre žiakov,*
- *rodičov a učiteľov,*
- *indikáciou vhodných prípadov pre ďalšiu intervenciu,*
- *koordináciou preventívnych stratégií.*“ (Openshaw, in: Šlosár, Lichner 2017, s. 74)

Ich cieľovými skupinami sú práve mládež, rodičia a tiež authority. Treba brať však ohľad tiež nato, že internet je dnes súčasť života a snažiť sa obmedziť jeho používanie neprinesie žiadny efekt. (Lichner, Šlosár 2017)

4 EMPIRICKÁ ČASŤ

V nasledujúcej časti práce predstavíme výskum, ktorý sme realizovali v okrese Rožňava. Je zameraný na zisťovanie vzťahu medzi výskytom online rizikového správania a mierou sociálnej opory pubescentov. Cieľ výskumu ako aj jeho organizácia, metodológia či spracovanie sú interpretované v nasledujúcich častiach.

4.1 Cieľ práce

Hlavným cieľom nášho výskumu bolo zistiť, aký je vzťah medzi online rizikovým správaním a mierou sociálnej opory u pubescentov. Poznáme viacero druhov rizikového správania na internete, pre účely nášho výskumu sme sa zaoberali závislostným správaním na internete a kyberšikanovaním. Základnými východiskami pre potreby tohto výskumu boli zdroje sociálnej opory (rodina, priatelia a výnimočná osoba).

4.2 Vymedzenie problému

Sociálnu oporu môžeme chápať ako pomoc lepšie zvládať závažné životné zmeny či záťažové situácie. V období pubescencie vo vzťahu k rizikovému správaniu je obzvlášť dôležitá. Viaceré výskumy dokazujú, že pokiaľ má jedinec v tomto období silnú sociálnu oporu, znižuje sa pravdepodobnosť výskytu rizikového správania. Ak jedincovi chýba sociálna opora, môže to pôsobiť ako prediktor jeho výskytu. Autorka Hulanová (2012, in: Emmerová 2019) hovorí o tom, že práve deti žijúce v nefungujúcom vzťahu s rodičmi a rovesníkmi, či s problémami v škole patria do zraniteľnej skupiny. Dôsledkom slabých väzieb môže byť

deficit sociálnych zručností ako napr. emočná labilita. Stúpaním rizikových faktorov sa môže skôr stať obeťou či agresorom online rizikového správania.

O pubescencii môžeme podľa Vágnerovej (2002) hovoriť ako o období vývinu jedinca medzi 11. a 15. rokom. Inak nazývaná aj „Generácia Z“, ktorá sa narodila do digitálnej doby a je jej súčasťou. Internet, médiá a pod. priniesli veľa zmien, jednak sú prínosom a jednak rizikom. Celý rad javov a činností sa presunul z reálneho sveta do toho virtuálneho, medzi ktorým nemusia vždy rozlišovať. Nesprávnym či nevhodným používaním internetu vzniká online rizikové správanie, v súvislosti s týmto problémom považujeme za dôležité robiť prevenciu už v období puberty. Pre toto obdobie je charakteristická potreba jedincov stretávať sa s ľuďmi, dostať pocit uznania a pod. Ak im ten pocit nedávajú priatelia, rodina či iná dôležitá osoba, môžu hľadať uspokojenie napr. na sociálnych sieťach, čo nemusí byť najlepšia cesta.

V našom výskume podľa dotazníka MSPSS - Multidimensional Scale of Perceived Social Support (Zimet et al. 1988) sa budeme zaoberať sociálnou oporou od rodiny, priateľov a inej výnimočnej osoby. Počas života sa primárne zdroje sociálnej opory menia, prirodzene iné budú v období ranného detstva, iné v období dospievania, iné v dospelosti či v starobe. (Šramková 2018)

4.3 Výskumné otázky

1. Aký je vzťah medzi mierou sociálnej opory a výskytom online rizikového správania?
2. Aký je vzťah sociálnej opory a jednotlivých druhov online rizikového správania?
3. Aký je vzťah jednotlivých zdrojov sociálnej opory a online rizikového správania?

4.4 Hypotézy

H1 Predpokladáme existenciu vzťahu medzi mierou sociálnej opory a výskytom online rizikového správania.

H2 Predpokladáme existenciu vzťahu medzi mierou sociálnej opory od rodiny a výskytom online rizikového správania u pubescentov.

H3 Predpokladáme existenciu vzťahu medzi mierou sociálnej opory od priateľov a výskytom online rizikového správania u pubescentov.

H4 Predpokladáme existenciu vzťahu medzi mierou sociálnej opory od výnimočnej osoby a výskytom online rizikového správania u pubescentov.

H5 Predpokladáme existenciu vzťahu medzi mierou sociálnej opory a kyberšikanovaním u pubescentov.

H6 Predpokladáme existenciu vzťahu medzi mierou sociálnej opory a závislostným správaním na internete u pubescentov.

4.5 Metodika výskumu

Výskum bol realizovaný prostredníctvom batérie dotazníkov doplnených autorskými otázkami.

Prvým bol štandardizovaný dotazník MSPSS – Multidimensional Scale of Perceived Social Support, ktorý publikovali Zimet, Dahlem, Zimet a Farle v roku 1988. Dotazník je zostavený z dvanástich položiek – výrokov, v ktorých respondenti hodnotia vnímanú sociálnu oporu od rodiny, priateľov a inej výnimočnej osoby. Použitá je sedemstupňová Likertová škála: 1 – úplne nesúhlasím, 2 – nesúhlasím, 3 – skôr nesúhlasím, 4 – neviem, 5 – skôr súhlasím, 6 – súhlasím, 7 – úplne súhlasím. Položky č. 3, 4, 8 a 11 merajú sociálnu oporu od rodiny, položky č. 6, 7, 9 a 12 od priateľov a položky č. 1, 2, 4 a 10 od výnimočných osôb. Dotazník je navrhnutý tak, aby tieto tri zdroje sociálnej opory meral samostatne, ale aj spolu. Hodnota Cronbachovej aplfy pôvodných autorov má nasledovné hodnoty: sociálna opora od rodiny – 0,85, sociálna opora od priateľov – 0,75, sociálna opora od výnimočnej osoby – 0,72. V slovenskej verzii autoriek Hovanovej, Šiňanskej a Tóthovej (2021), ktorá je v recenznom konaní dosahuje cronbachova alfa tieto hodnoty: sociálna opora od rodiny – 0,91, sociálna opora od priateľov – 0,92, sociálna opora od výnimočnej osoby – 0,65. V našej práci sú hodnoty takéto: sociálna opora od rodiny – 0,89, sociálna opora od priateľov – 0,93, sociálna opora od výnimočnej osoby – 0,94.

V oblasti sociálnej opory nás zaujímalo, koho si pubescenti predstavujú pod výnimočnou osobou. Pre 50% pubescentov je výnimočnou osobu najlepší kamarát/kamarátka a pre 37% je to niekto z rodiny (mama, otec, starí rodičia, súrodenci a iné). Zvyšní žiaci označili za výnimočnú osobu buď sami seba, alebo nikoho.

Ďalšiu časť tvoril dotazník RSI (Lovašová 2021). Dotazník sa skladá z 35 výrokov, ktoré sa týkajú rizikového správania. Hodnotené sú taktiež spomínanou sedemstupňovou Likertovou škálou. Použili sme z neho len časť zaoberajúcu sa online rizikovým správaním, konkrétne 9 výrokov (3, 5, 9, 12, 20, 24, 25, 30, 32).

Autorské otázky sa týkali sociálnej opory (napr. kto je pre nich výnimočná osoba), online rizikového správania (napr. koľko hodín denne trávia na internete), bezpečnosti na internete (napr. či vedia rodičia o ich všetkých účtoch na sociálnych sieťach) a sociodemografických údajov (rod, vek, ročník, škola).

Dotazníky vyplňali žiaci prostredníctvom internetového odkazu a to hlavne kvôli momentálnej pandemickej situácií a opatreniam s ňou spojených. Je dôležité podotknúť, že celkové zobrazenie dotazníkov bolo 315, avšak plne vyplnených ich bolo len 119. Konštatujeme teda, že dotazníky vyplňané online formou majú nízku návratnosť.

4.6 Výskumná vzorka

Na získanie výskumnej vzorky sme plánovali využiť jednoduchý náhodný výber v Rožňavskom okrese. Vytvorili sme si zoznam všetkých základných škôl v Rožňavskom okrese, ktorých je 43. Zo zoznamu sme vyradili školy s výučbou v maďarskom jazyku a tiež školy, ktoré nemajú druhý stupeň, teda od 5. po 9. ročník. Po upravení zoznamu nám ostalo 15 škôl. Následne sme cez generátor čísel vybrali 7 škôl. Prihliadnuc na pandémiu sme školy kontaktovali výlučne e-mailom, popri prípade telefonicky. Úspešne sa nám podarilo spojiť len s jednou základnou školou, tak sme následne losovali ďalšie školy a kontaktovali ich, no neúspešne. Školy buď nereagovali, alebo považovali zapojenie do výskumu za záťaž.

Po neúspešnom náhodnom výbere sme museli pristúpiť k nenáhodnému, príležitostnému výberu.

Väčšina našej výskumnej vzorky podľa vekového rozdelenia mala 15 rokov, o trochu menej 14 a najmenšie zastúpenie mali pubescenti vo veku 13 rokov.

Tab. 1 Rozdelenie respondentov na základe veku

Vek	f	%
15	54	45,38
14	52	43,7
13	13	10,92
Spolu	119	100

Z hľadiska rodu môžeme konštatovať rovnomerné rozloženie, kde dievčat bolo o necelých 11% viac ako chlapcov.

Tab. 2 Rozdelenie respondentov na základe rodu

Pohlavie	f	%
Dievčatá	66	55,46
Chlapci	53	44,54
Spolu	119	100

Rozdelenie podľa ročníkov malo takmer rovnaké rozloženie a to zastúpenie 8. a 9. ročníka základných škôl, taktiež žiakov osemročných gymnázií.

Tab. 3 Rozdelenie respondentov na základe ročníkov

Ročník	f	%
8.	61	51,26
9.	58	48,74
Spolu	119	100

V doplňujúcich otázkach sme sa pýtali nato, koľko hodín denne trávia pubescenti na internete. Priemerne je to 8 hodín denne, z čoho však v priemere 4 hodiny sú kvôli školským povinnostiam. Ak sa pozrieme na jednotlivé odpovede, najmenej to bola 1 hodina a najviac 15 hodín denne vrátane školy. Brali sme v úvahu, že výskum prebiehal počas dištančnej výučby, ale aj opatrenia, ktoré obmedzujú možnosti socializácie. V 82% žiaci potvrdili zvýšený čas na internete kvôli pandémie. Jednak teda kvôli výučbe, ale tiež kvôli kontaktu s kamarátmi.

4.7 Štatistické spracovanie

Pre realizáciu cieľov výskumu sme zvolili kvantitatívny výskum. Použili sme induktívnu štatistiku a to konkrétne korelačný výskum. Rozloženie našej výskumnej vzorky bolo neparametrické, preto sme využili Spearmanov korelačný koeficient. Na spracovanie výsledkov sme použili program SPSS.

V našom výskume sme sa zamerali na zisťovanie toho, či existuje vzťah medzi mierou sociálnej opory a výskytom online rizikového správania u pubescentov. Zaujímali nás tieto

premenné ako celok, ale taktiež ako jednotlivé faktory. Teda jednotlivé zdroje sociálnej opory a jednotlivé druhy online rizikového správania.

Prvá tabuľka zobrazuje vzťah medzi online rizikovým správaním a sociálnej opory ako celku. Signifikancia $p(a)$ sa rovná 0, ide teda o štatisticky významnú súvislosť. Výsledok Spearmanovho korelačného koeficientu ukazuje hodnotu $-0,358^{**}$, čo hovorí o stredne silnej korelácii. Hodnota je negatívna, znamená, že nárastom jednej premennej dochádza k poklesu druhej. Môžeme konštatovať potvrdenie prvej hypotézy, teda že existuje vzťah medzi online rizikovým správaním a mierou sociálnej opory. Konkrétne čím vyššia je miera sociálnej opory, tým nižší je výskyt online rizikového správania.

Tab. 4 Spearmanov korelačný koeficient, vzťah medzi mierou sociálnej opory a online rizikovým správaním

	Sociálna opora	
Online rizikové správanie	r	$-0,358^{**}$
	$p(a)$	0,000
	N	119

Ďalšia tabuľka zobrazuje vzťah online rizikového správania s jednotlivými zdrojmi sociálnej opory. Signifikancia $p(a)$ je $<0,05$, hovoríme teda o štatisticky významnej súvislosti pri všetkých zdrojoch sociálnej opory. Stredne silná korelácia je v súvislosti online rizikového správania s výnimočnou osobou a rodinou. Hypotéza, ktorá predpokladala vzťah medzi online rizikovým správaním a jednotlivými zdrojmi sociálnej opory sa taktiež potvrdila. Najviac však v súvislosti so sociálnou oporou od rodiny. Ona je práve tá, ktorá ma primárne riešiť problémy dieťaťa a mala by mu poskytnúť emočnú stabilitu. Potvrdilo sa to aj v našich výsledkoch, teda môžeme sumarizovať, že čím vyššia je sociálna opora od rodiny, tým je menší výskyt online rizikového správania.

Tab. 5 Spearmanov korelačný koeficient, vzťah medzi online rizikovým správaním a jednotlivými zdrojmi sociálnej opory

	Výnimočná osoba	
	r	-0,305**
	p(a)	0,001
	N	119
	Priatelia	
	r	-0,212*
	p(a)	0,021
	N	119
	Rodina	
	r	-0,393**
	p(a)	0
Online rizikové správanie	N	119

Vo výskume sme zisťovali aj to, či existuje vzťah medzi konkrétnymi druhmi online rizikového správania a jednotlivými zdrojmi sociálnej opory. Zistili sme, že štatisticky významná súvislosť so stredne silnou koreláciou existuje medzi závislostným správaním na internete a sociálnou oporou od rodiny. Sociálna opora od výnimočnej osoby a priateľov vykazuje slabú koreláciu, ide teda o slabý vzťah. Hypotéza, ktorá predpokladala súvislosť medzi závislostným správaním na internete a mierou sociálnej opory sa potvrdila.

Znamená to teda, že čím vyššiu mieru sociálnej opory pubescenti majú, tým je menšie riziko výskytu online rizikového správania.

Tab. 6 Spearmanov korelačný koeficient, vzťah medzi závislostným správaním na internete a jednotlivými zdrojmi sociálnej opory

	Výnimočná osoba	
	r	-0,177
	p(a)	0,054
	N	119
	Priatelia	
	r	-0,139
	p(a)	0,132
	N	119
	Rodina	
	r	-0,373**
	p(a)	0,000
Závislostné správanie na internete	N	119

Ďalším skúmaným druhom online rizikového správania je kyberšikanovanie. Opäť nám štatisticky významná súvislosť vyšla vo vzťahu so sociálnou oporou od rodiny a výnimočnej osoby. Kyberšikanovanie vo vzťahu so sociálnou oporou od výnimočnej osoby dosahuje hodnotu slabej korelácie a vo vzťahu s rodinou stredne silnú koreláciu. Hypotéza, ktorá predpokladala vzťah kyberšikanovania a sociálnej opory sa potvrdila.

Tab. 7 Spearmanov korelačný koeficient, vzťah medzi kyberšikanovaním a jednotlivými zdrojmi sociálnej opory

	Výnimočná osoba	
Kyberšikanovanie	r	-0,269**
	p(a)	0,003
	N	119
	Priatelia	
	r	-0,162
	p(a)	0,079
	N	119
	Rodina	
	r	-0,371**
	p(a)	0,000
	N	119

Kládli sme doplnujúce otázky týkajúce sa používania sociálnych sietí. Zaujímalo nás, ktorá je medzi nimi najpoužívanejšia. Najväčší počet respondentov označilo Instagram, kde dokonca 54% z nich má vytvorených viac ako jeden účet. Treba brať v úvahu tiež to, že nemusí ísť výslovne o rizikový jav, kedy sa vydávajú za niekoho iného a preto majú viac účtov. Vo viacerých prípadoch pubescenti poznamenali, že druhý účet majú s kamarátkami/kamarátmi kvôli nejakej fanúšikovskej stránke. Na druhom mieste bol TikTok a tretom Snapchat.

Z hľadiska bezpečnosti užívania internetu sme zistili, že 64% respondentov má otvorený účet na nimi najpoužívanejšej sieti – Instagrame. Znamená to teda, že k ich fotkám či zdieľaným príbehom má prístup ktokoľvek, kto na ich účet narazí. Pokiaľ je účet súkromný, obsah sa zobrazí ostatným užívateľom až po odsúhlasení majiteľa účtu.

4.8 Diskusia

Zámerom našej práce bolo empiricky overiť vzťah rizikového správania v online prostredí a mieru sociálnej opory. Autorka Dzimová (2018) vo svojom výskume dokazuje, že čím je miera sociálna opora nižšia, tým väčšia je šanca jedinca stať sa obeťou alebo agresorom kyberšikanovania. Jej výskumu sa zúčastnilo 80 študentov vo veku od 16 do 20 rokov. Pri obeti

kyberšikanovania dosiahla štatisticky významnú súvislosť so sociálnou oporou poskytovanou priateľmi, $r = -0,313^{**}$, teda strednú koreláciu.

V našom výskume vidíme štatisticky významnú súvislosť medzi kyberšikanovaním a sociálnou oporou od rodiny, $r = -0,371^{**}$. Môžeme teda zistenia potvrdiť, akurát že význam jednotlivých zdrojov sociálnej opory je odlišný. Môže to byť dôsledok toho, že zdroje sociálnej opory sa v jednotlivých vývinových obdobiach líšia.

Vzťahom kyberšikanovania a sociálnej opory sa zaoberali aj Arriaga, Garcia, Amaral a Daniel (2017) v Portugalsku. Do ich výskumu bolo zapojených 145 dospelých vo veku od 12 do 16 rokov. Výsledky ich výskumu dokazujú taktiež vzťah medzi mierou sociálnej opory a výskytom kyberšikanovania. Tvrdia, že čím je nižšia miera sociálnej opory, tým väčšie je riziko kyberšikanovania. Zdôvodňujú to tým, že ak má jedinec nízku mieru sociálnej opory, cíti sa menej chránený a menej istý svojou identitou. Okrem kyberšikanovania sme skúmali súvis sociálnej opory so závislostným rizikovým správaním na internete. Výsledky môžeme považovať za zhodné. Opäť vyšla štatisticky významná súvislosť a to medzi závislostným správaním na internete a sociálnou oporou od rodiny, $r = -0,373^{**}$.

Výskum autoriek Bozogáňovej a Schwartzovej (2015) bol zameraný na problém hrania online hier. Respondenti výskumu mali od 13 do 36 rokov, medián bol 21 rokov. Ich výsledky dokazujú menšiu mieru sociálnej opory pri hráčoch online hier, oproti nehračom. Všimame si teda hlavne to, že online priestor má vplyv na dosahovanú mieru sociálnej opory.

Internet a sociálne siete vytvárajú priestor nových rizík. Preto považujeme za dôležité zaoberať sa javmi nie len v tom reálnom, ale aj virtuálnom prostredí. Obdobie pubescencie skúmame z dôvodu menšej pozornosti im venovanej, v porovnaní s adolescenciou. Online rizikové správanie začína už skôr ako na strednej škole, preto by sme mali prevenciu smerovať žiakom základných škôl.

Hlavným zistením našej práce teda je, že vysoká miera sociálnej opory pôsobí ako ochranný faktor nie len rizikového správania ako celku, ale aj rizikového správania v online prostredí, ktoré je tiež dôležité skúmať. Pubescenti v ňom tak ako v reálnom živote spoznávajú nových ľudí, zdieľajú svoje pocity, svoje súkromie, vyjadrujú svoj názor a to mnohokrát ľahšie a ostrejšie, ako by to urobili v realite.

5 APLIKAČNÁ ČASŤ

Hlavnou úlohou tejto kapitoly je priniesť odporúčania pre prax v oblasti sociálnej práce a to na základe našich výskumných zistení. V návrhoch sa zameriavame primárne na prevenciu, nie intervenciu. Konkrétne skvalitnením prevencie voči online rizikovému správaniu, ale tiež vytvoreniu takého prostredia, v ktorom by mal pubescent nájsť sociálnu oporu.

Ak hovoríme o sociálnej opore, považujeme za dôležité zapojenie rodičov aj do školskej prevencie. Spolupráca by mala prebiehať medzi rodičom, sociálnym pracovníkom a pedagogickým zamestnancom. Napríklad prostredníctvom pravidelných stretnutí, kde by sa informovali o aktuálnych problémoch, odborníci (sociálni pracovníci) by poskytli rodičom pomoc pri riešení rizikového správania ich detí. Ak však rodič záujem nemá, je ťažké donútiť ho k aktivite. Čo urobiť môžeme, je zvýšiť ich motiváciu. Nezamerat' stretnutie v škole len na rodičovské združenia, kde sa prioritne riešia školské poplatky, poprípade problémoví žiaci pred všetkými rodičmi. Skúsiť zapojiť sociálneho pracovníka, ktorý by rodičom priblížil dôsledky ich nepozornosti, hovoril by o rizikách sociálnych sietí a pod.

Nízka miera sociálnej opory vždy nemusí súvisieť s nezáujmom rodiča, môže byť dôsledkom nepochopenia potrieb pubescenta. Mali by vedieť, že neustálou kontrolou, prikazovaním a zakazovaním si dieťa nezískajú, ale práve naopak. Silná miera sociálnej opory, poskytnutie pocitu istoty, bezpečia a lásky sa javí ako najúčinnější ochranný faktor proti výskytu rizikového správania. Hovoria o tom aj naše výsledky, v ktorých sa potvrdil význam sociálnej opory od rodiny.

V ďalšom bode ide o rozvoj školskej sociálnej práce, ktorá je v zahraničí bežnou súčasťou škôl. Ak chceme skvalitniť prevenciu, potrebujeme odborne pripravených pracovníkov. Nakoľko učitelia aj výchovní poradcovia majú mnoho úloh, príprave preventívnych aktivít nevenujú dostatočnú pozornosť. Tu by mohli úlohu prevencie prevziať práve sociálni pracovníci. Pred samotnými aktivitami by mali prejsť špeciálnym vzdelaním, potrebným pre prácu v škole. Mali by sa naučiť zručnostiam ako komunikovať s pubescentmi, ako ich zaujať, teda poznať ich sociálne potreby. Nemal by pôsobiť autoritatívne, mal by si vedieť získať rešpekt aj dôveru, teda byť svojim spôsobom „kamarát“ žiakom – zdrojom sociálnej opory. Vtom prípade by bola väčšia pravdepodobnosť, že sa žiak sociálnemu pracovníkovi so svojim problémom zdôverí a tak mu môže poskytnúť pomoc. Ak hovoríme napr. o kyberšikanovaní, môže byť pubescent obeťou, no nemusí si to všimnúť učiteľ, spolužiaci ani rodičia.

Organizovanie preventívnych aktivít je dôležité, avšak pomôže prezentácia učiteľa znížiť rizikové správanie pubescentov? Ako účinné sa javia rôzne interaktívne hry či neformálne aktivity. Ich zameranie môže byť na podporu sociálnych zručností a kompetencií, ktoré pomáhajú predchádzať rizikovému správaniu. Môže ísť o budovanie tímovej spolupráce, empatie, komunikácie, argumentácie, vyjadrenie svojho názoru pred inými. Významné sú tiež aktivity smerované k jedincovi, teda budovanie sebadôvery, pozitívneho sebahodnotenia a pod.

Príklad si môžeme brať už z existujúcich projektov, ktorých zámer však nebol na našu cieľovú skupinu. Myslíme tým napr. projekt slovenského inštitútu mládeže – Iuventy, s názvom Komprax – Kompetencie pre prax. Ak by sme jeho ciele aplikovali pre našu skupinu pubescentov, využili by sme rôznorodé zážitkové neformálne aktivity na posilnenie fungovania triedy ako tímu, komunikácie a ostatných už vyššie spomínaných zručností. Konali by sa formou víkendového pobytu (mimo školských priestorov), kde by 1 trieda spolupracovala s dvomi lektormi. Skupina si na začiatku stanoví pravidlá, ktoré môžu pubescenti sami navrhovať, no hlavne sa na nich musia všetci zhodnúť. Môžu tiež vymyslieť tresty, napr. povedať vtip ak na aktivitu mešká a pod. V druhom rade by šlo o vytvorenie bezpečného priestoru na zdieľanie svojich snov, cieľov, úspechov aj zlyhaní. Pubescenti by mali následne dostať podporu jednak zo strany lektorov, ale vyvolať tiež spätnú väzbu od spolužiakov. Tým by sme mohli rozšíriť sociálnu oporu pubescentov o spolužiakov, s ktorými trávia množstvo času. Je to príklad dobrej praxe pre zavedenie preventívnych aktivít aj na základnej škole prostredníctvom zážitkovej formy.

Školská sociálna práca by mohla tiež vytvárať príručky, v ktorých by okrem vymenovaných rizík internetu boli príklady zo života. Spomenieme tiež dokumentárny film V sieti, ktorý mnohými ľuďmi otriasol. Ono niekedy je lepšie raz vidieť, ako stokrát počuť. Efektívne by mohli byť tiež exkurzie do zariadení, kde sa liečia závislosti. I keď závislosť na internete nie je oficiálne uznaná ako diagnóza, autori ju prirovnávajú k závislosti na drogách. Aj napriek tomu, že práca nie je prioritne zameraná na mapovanie rizikového správania, ale na zisťovanie vzťahu so sociálnou oporou, preukázalo sa, že pubescenti majú prejavy či už závislostného správania na internete, alebo kyberšikanovania. Preto je dôležité tento jav riešiť aj samostatne.

Ďalším faktorom je trávenie voľného času, je potrebné vytvoriť pre pubescentov také mimoškolské aktivity či krúžky, ktoré budú atraktívne. Krúžky niekedy fungujú na systéme „zapíšem ťa tam, aby sme splnili potrebný počet“, prečo však nevymyslieť nové krúžky, ktoré budú zhodné s ich aktuálnymi záľubami. Poskytnutím zmysluplného trávenia voľného času môžeme zabrániť, aby tento čas trávili na internete.

ZÁVER

Cieľom našej práce ŠVOČ bolo v teoretickej časti opísať a v empirickej časti skúmať, či existuje vzťah medzi sociálnou oporou a online rizikovým správaním. Na základe zistení môžeme existenciu vzťahu potvrdiť. Sociálna opora pôsobí ako ochranný faktor voči výskytu online rizikového správania pubescentov. Čím vyššiu mieru sociálnej opory pubescenti dosiahli, tým menší bol u nich výskyt online rizikového správania. Zaujímali nás tiež zdroje sociálnej opory. V období pubescencie je najdôležitejšia sociálna opora od rodiny, čo sa potvrdilo aj vo výskume. Práve ona rieši primárne problémy detí, poskytuje jednak biologické ale tiež sociálne potreby. Hlavne teda pocit bezpečia, istoty a lásky. Dôležité sú aj ostatné zdroje sociálnej opory ako priatelia či iná výnimočná osoba. Pod výnimočnou osobou si pubescenti predstavili najčastejšie najlepšieho kamaráta resp. najlepšiu kamarátku, na druhom mieste to bol niekto z rodiny (mama, otec, súrodenec, starí rodičia a pod., zvyšok opýtaných označilo za výnimočnú osobu samého seba, alebo nikoho.

Pubescencia je najdramatickejšie vývinové obdobie, v ktorom prebieha veľa zmien. Práve tu nastáva mnohokrát nepochopenie zo strany rodičov. Snažia sa neposlušnosť riešiť zákazmi a príkazmi, čo neprináša pozitívny efekt. Mali by sa snažiť pochopiť ich aktuálne potreby a zmeny, ktorými prechádzajú. Vtedy dokážu deťom dať sociálnu oporu a byť ich prevenciou pred rizikovým správaním.

Do prevencie by mali byť zapojené tiež školy, keďže tam deti za bežných okolností (mimo pandémie Covid 19) trávajú mnoho času. Učiteľ hrá dôležitú rolu, avšak prítomný by mal byť aj odborník na prevenciu rizikového správania. Považujeme preto za nevyhnutné fungovanie sociálneho pracovníka v školskom prostredí. Samotní zamestnanci nemajú dostatok času ani kompetencií na prípravu kvalitnej a účinnej prevencie. Predpokladáme, že vzdelaní sociálni pracovníci v tejto oblasti by mohli znížiť výskyt online rizikového správania. V zahraničí sú bežnou súčasťou školských tímov. Dôležitá je spolupráca žiakov, rodičov a školských pracovníkov.

Zoznam použitej literatúry

- ARRIAGA, S., GARCIA, R., AMARAL, I. and F. DANIEL. 2017. *Bullying, cyberbullying and social support: a study in a portuguese school*. [online]. [cit. 2021-3-26] Dostupné na internete: <file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/1109.pdf>
<https://doi.org/10.21125/inted.2017.1109>
- BAČÍKOVÁ, M. a M. BERINŠTEROVÁ. 2017. *Sociálna opora učiteľa a jej zmeny v kontexte kognitívnej autonómie žiakov základných škôl*. Edukácia. 2 (1). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2017. ISSN 1339-8725.
- BALUCHOVÁ, J. 2018. *Ako vzdelávať generáciu Z?* [online]. [cit. 2020-12-8]. Dostupné na internete: https://medium.com/edtech-kisk/ako-vzdelavat-generaciu-z-20f78b160e5#_ftn2
- BOZOGÁŇOVÁ, M. a V. SCHWARTZOVÁ. 2015. *Sociálna opora u hráčov online rolových počítačových hier (MMORPG)*. Človek a spoločnosť. 18 (3). Košice: SAV, 2015. ISSN 1335-3608. [online]. [cit. 2021-3-26] Dostupné na internete:
<http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=QT2E1W1YMFJ89N9291KCA7D>
- ČEREŠNÍK, M. a V. GATIAL. 2014. *Rizikové správanie a vybrané osobnostné premenné dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0658-7.
- ČEREŠNÍKOVÁ, M. a J. RUSNÁKOVÁ. 2015. *Sociálna opora a sociálne siete marginalizovaných rómov*. Nitra: Univerzita konštantína filozofa v Nitre, 2015. ISBN 978–80–558–0947–2.
- ČERNÁ, A. a kol. 2013. *Kyberšikana*. Praha: Grada Publishing, a.s, 2013. ISBN 978-80-247-4577-0.
- DZIMKOVÁ, N. 2018. *Kyberšikanovanie a sociálna opora u adolescentov*. In: KVASŇÁKOVÁ, L. 2018. ZBORNÍK PRÁC z 15. ročníka celoslovenského kola Študentskej vedeckej odbornej činnosti v odbore SOCIÁLNA PRÁCA. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2018. ISBN 978-80-555-2145-9.
- EMMEROVÁ, I. 2017. *Rizikové vplyvy virtuálneho priestoru na žiakov a možnosti preventívneho pôsobenia v školskom prostredí*. Vychovávateľ. 3-4 (65). Bratislava: EDUCATIO PRESS, 2017. ISSN 0139-6919.
- EMMEROVÁ, I. 2019. *Rizikové správanie žiakov vo virtuálnom prostredí – naliehavá výzva školskej praxe*. STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE. 1 (18). Ružomberok: VERBUM, 2019. ISSN 1336-2232.

- EMMEROVÁ, I. 2019. *Kyberagresia žiakov a možnosti školskej prevencie*. Vychovávateľ. 9-10 (67). Bratislava: EDUCATIOPRESS, 2019. ISSN 0139-6919.
- HAJDÚKOVÁ, T., DINGOVÁ, L. a M. PAULÍKOVÁ. 2015. *Prejavy disinhibovaného správania detí online a preventívne aktivity policajného zboru slovenskej republiky v oblasti bezpečného používania internetu*. Právo – bezpečnosť – informácie. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2015. 2 (4). ISSN 2336-3657 [online]. [cit. 2020-10-13] Dostupné na internete: http://www.teorieib.cz/PBI_2015_04.htm
- HALACHOVÁ, M. a D. ROVENSKÁ. 2017. *Virtuálne a reálne prostredie dospievajúceho*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 978-80-8152-532-2.
- HULANOVÁ, L. 2012. *Internetová kriminalita páchaná na deťoch*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-545-0.
- KOLLÁRIK, T. 2002. *Sociálna psychológia práce*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, vydavateľstvo UK, 2002. ISBN 8022317314.
- KORKMAZ, O. & B. KIRAN-ESEN. 2012. The effects of peertraining about secure Internet use on adolescents. In: *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 2012. 4 (38) ISSN 1302-1370
- KŘIVOHLAVÝ, J. 2001. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-568-4.
- LANGMEIER, J. 1991. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. Praha: Avicenum, 1991. ISBN 80-201-0098-9.
- LEVICKÁ, J., 2002. *Teoretické aspekty sociálnej práce*. Trnava: Trnavská Univerzita. 2002. 283 s. ISBN 80- 89074-39-1.
- LEVICKÁ, J. 2007. *Metódy sociálnej práce*. Bratislava: SPN, 2007. ISBN 978-80-10-00959-6.
- LICHNER, V. a D. ŠLOSÁR. 2017. *Problematické používanie internetu u adolescentov v kontextoch teórie a praxe sociálnej práce*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. ISBN 978-80-8152-533-9.
- NEŠPOR, K. 2007. Craving (bažení) u návykových nemocí – jeho význam a léčba. *Psychiatrie pro praxi*. 32-34 (1). Olomouc: Solen s. r. o., 2007. ISSN 1803-5272. [online]. [cit. 2020-4-10] Dostupné na internete: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2007/01/08.pdf>
- MACEK, P. 2003. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7. <https://doi.org/10.1002/bate.200305380>

- MADRO, M. a M. KOHÚT. 2016. *Virtuálna generácia neexistuje*. Bratislava: Fakulta psychológie Paneurópskej vysokej školy v Bratislave, 2016. ISBN 978-80-971933-3-1. [online]. [cit. 2020-12-8] Dostupné na internete: https://ipcko.sk/wp-content/uploads/2018/11/2-ZBORNÍK_VIRTUÁLNA-GENERÁCIA_neexistuje.pdf
- MATULA, Š. 2004. *Mládež s poruchami správania: prevencia a intervencia*. [online]. [cit. 2020-12-8] Dostupné na internete: http://is.komposyt.com/pre-odbornikov/psychologicka-cinnost/preview-file/3_papd_poruchy-186.pdf
- MATISOVÁ, M. 2012. *Kyberšikana – zneužívanie technických prostriedkov deťmi*. Naša škola. 3 (16). Bratislava: PAMIKO spol s r.o, 2012. ISSN 1335-2733.
- MIČKOVÁ, Z. 2014. *Sociální opora a emočně vůľová stabilita v období adolescence*. Psychologie a její kontexty. 5 (1). Ostrava: Filozofická Fakulta Ostravské Univerzity, 2014. ISSN 1805-9023. [online]. [cit. 2020-11-23] Dostupné na internete: <https://psychkont.osu.cz/index.htm>
- MIOVSKÝ, M. a kol. 2012. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového správania*. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. 1. LF a VFN v Prahe, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.
- RIMÁROVÁ, K. 2011. *Štúdie zdravotného a nutričného stavu populácie pre študentov v s využitím voľne dostupných softwarových aplikácií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. ISBN 978-80-7097-888-7.
- SVETLÍKOVÁ, S., 2018. *Sociálna prevencia a jej význam*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2018. [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné na internete: <file:///C:/Users/Uzivatel/Downloads/6.pdf>
- ŠAVRNOCHOVÁ, M., HOLDOŠ, J. a A. ALMAŠIOVÁ. 2020 *Excesívne používanie internetu u adolescentov na Slovensku*. . Banská Bystrica: Belianum, 2020. ISBN 978-80-557-1798-2.
- ŠEVČÍKOVÁ a kol. 2014. *Děti a dospívající online. Vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-5010-1.
- ŠLOSÁR, D. 2020. *Riziko ako sociálna kategória v období adolescence*. Košice: ŠafárikPress, 2020. ISBN 978-80-8152-899-6. [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné na internete: <https://unibook.upjs.sk/sk/socialna-praca/1392-riziko-ako-socialna-kategoria-v-obdobi-adolescencie>
- ŠRAMKOVÁ, M. 2018. *Sociálna opora u žiakov rómskeho etnika*. Psychologie pro praxi. 2 (53). Praha: Karolinum, 2018. ISSN 2336-6486. [online]. Dostupné na

internete: https://karolinum.cz/data/cascislo/7763/PPP_53_2.pdf

<https://doi.org/10.14712/23366486.2019.9>

VASILOVÁ, V. a S. LOVAŠOVÁ. 2018. *Možnosti sociálnej práce v školskom prostredí v podmienkach SR*. Košice: Univerzita Jozefa Pavla Šafárika v Košiciach, 2018. ISBN 978-80-8152-635-0. [online]. [cit. 2020-11-15]. Dostupné na internete:

<https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/moznosti-socialnej-prace-web.pdf>

VÁGNEROVÁ, M. 2000. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, s. r. o., 2000. ISBN 8071783080.

VÁGNEROVÁ, M. 2009. *Minimalizace šikany*. . Praha: Portál, s. r. o, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.

VEREŠOVÁ, M. a kol. 2020. *Konvergenie vedeckej činnosti študentov a učiteľov*. Nitra: Univerzita konštantína filozofa v Nitre, 2020. ISBN 978-80-558-1543-5.

Zodpovedne. [online]. [cit. 2021-3-18]. Dostupné na internete: www.zodpovedne.sk

ŽIAKOVÁ a kol. 2012. *Sociálna práca. Teoretické východiská a praktické kontexty*. Košice: Univerzita Jozefa Pavla Šafárika v Košiciach, 2012. ISBN 978-80-7097-870-2.

RIEŠENIE ONLINE ZÁVISLOSTI U DETÍ A MLÁDEŽE NA ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH Z POHĽADU SOCIÁLNEJ PRÁCE

Michaela Gajdošová, Katarína Luprichová

Školiteľka: PhDr. Katarína Minarovičová, PhD.

ABSTRAKT

V našej práci sa venujeme problému, ktorý je v dnešnej dobe veľmi aktuálny. Online závislosť sa môže týkať každého bez ohľadu na vek, vzdelanie alebo pohlavie. V dnešnej dobe, kedy je veľmi rozšírená nová technológia, takmer na každú prácu človek využíva internetové zdroje, komunikáciu prostredníctvom internetu. Je však len otázkou času, kedy človeka táto aktivita pohltí. Je mnoho faktorov, ktoré ovplyvňujú správanie človeka. Medzi tie najhlavnejšie patrí sociálne prostredie, v ktorom sa človek ocitne. Preto sme sa rozhodli zrealizovať výskum na zistenie online závislosti prostredníctvom dotazníka na základných školách a zistiť, ako veľmi je spoločnosť ovplyvňovaná internetom, koľko času na ňom deti trávajú. Zaujímali sme sa, či by sa internetu deti vedeli vzdať, poprípade či by si vedeli bez neho predstaviť život. V našej práci sa nám podarilo zistiť názory žiakov sekundárneho vzdelávania na nelátkové závislosti a na používanie internetu a sociálnych sietí. Zistili sme, že deti sú v súvislosti s používaním internetu opatrné a dávajú si pozor na to, komu sprístupnia svoje osobné údaje. Zistili sme aj koľko času trávajú denne deti na internete a či sa ich rodičia snažia tento čas eliminovať. Podľa našich respondentov by online závislosť riešila komunikácia, efektívne trávenie voľného času, záľuby, ktorým by sa deti mohli venovať, športová alebo umelecká činnosť a samozrejme obmedzenie času strávenom na internete a tiež obmedzenie veku na používanie internetu. Deti, ktoré nám odpovedali v našom dotazníku, si čas strávený na internete plne uvedomujú a snažia sa ten čas obmedziť. Rovnako tak nás potešila aj skutočnosť, že deti vo veľkej miere nezverejňujú svoje osobné údaje a snažia sa svoje súkromie ochrániť silným heslom, súkromným účtom na sociálnych sieťach a dobrým zabezpečením na počítači prostredníctvom antivírusového programu.

Kľúčové slová: Internet. Deti a mládež. Zneužitie. Ochrana. Sociálna práca. Sociálna prevencia.

ABSTRACT

In our work we deal with a problem that is very widespread today. Online addiction can affect everyone, regardless of age, education, or gender. Nowadays, where new technology is widespread, for almost every job nowadays, one uses Internet resources, Internet

communication. However, it is only a matter of time before the activity is absorbed. There are many factors that influence human behavior. The most important is the social environment in which one finds himself. Therefore, we decided to conduct a survey on online addiction through an elementary school questionnaire to see how much society is influenced by the Internet, how much time children spend on it, whether they can give up, or if they can imagine life without it. In our work, we were able to find out the awareness and opinions of children and youth about non-substance addictions and the use of the Internet and social networks. We have found that children are careful about their use of the Internet and are careful about who they share their personal information with. We also found out how much time children spend per day on the Internet and whether their parents try to eliminate this time. According to our respondents, online addiction could reduce communication, efficient leisure time, hobbies that children could pursue, sports or artistic activities and, of course, limiting time spent on the Internet and also limiting the age of using the Internet. The children who answered us in our questionnaire are fully aware of the time spent on the Internet and are trying to limit that time, we were very pleased with this fact. We were also pleased with the fact that children do not disclose their personal data to a large extent and try to protect their privacy with a strong password, private accounts on social networks and good security on the computer through an antivirus.

Key words: Online addiction. Internet. Children and youth. Abuse. Protection. Social work. Social prevention.

ÚVOD

V úvodnej časti našej práce definujeme nelátkové závislosti a ich druhy, ktoré sa v spoločnosti najčastejšie vyskytujú. V dnešnej dobe rozmanitých technológií a virtuálnych možností je závažným problémom spoločnosti aj online závislosť, ktorá tiež patrí k druhom nelátkových závislostí. V našej práci objasňujeme, čo je online závislosť, aké sú možnosti ochrany „zneužitia“ na internete. Približujeme formy zneužitia na internete, napríklad zneužitie osobných údajov alebo fotografií a taktiež popisujeme možnosti riešenia „zneužitia“ na internete. Riešime aj možnosti riešenia online závislosti z pohľadu sociálnej práce. V praktickej časti našej práce sme sa rozhodli preskúmať daný problém online závislosti medzi mladými ľuďmi pomocou výskumného dotazníka. Tento výskum sme realizovali na základných školách v Topoľčanoch a v Nitre s deťmi mladšieho školského veku, teda so žiakmi na druhom stupni ZŠ vo veku od 11 do 15 rokov. Hlavným cieľom nášho výskumu bolo zistiť názory žiakov sekundárneho vzdelávania na nelátkové závislosti a používanie internetu a sociálnych sietí.

Treba poukázať na to, že dnešná doba a novodobé technológie nie sú pre spoločnosť len prínosom, ale majú na ňu aj negatívny dopad, ktorý sa môže odrážať v budúcich generáciách. Túto tému sme si vybrali najmä preto, že sme chceli poukázať na to, ako nám technológie síce zľahčujú život, ale taktiež prenikli do nášho každodenného života. V niektorých prípadoch technológie začali ovládať človeka, ľudia sa podvoľujú tomu, čo vidia na internete a snažia sa napodobniť život na sociálnych sieťach. V mnohých prípadoch to, čo človek prezentuje na svojej sociálnej sieti alebo na internete, nemusí byť pravda. Podľa nášho názoru si treba uvedomiť a začať odlišovať ten reálny svet od toho virtuálneho. Častokrát na internete vidíme dokonalé vzťahy, postavu, bývanie a potom nás tieto okolnosti nútia premýšľať nad tým, čo máme my a čo majú ostatní vplyv internetových trendov môže zle ovplyvniť aj psychiku človeka alebo aj vnímanie seba samého.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

Syndróm závislosti je skupina fyziologických, kognitívnych a behaviorálnych fenoménov, v ktorých užívanie nejakej látky má prednosť pred iným správaním, ktoré bolo pred tým dôležitejšie. Centrálnou charakteristikou syndrómu závislosti je túžba, ktorá je veľmi silná a v častých prípadoch aj neovládateľná. Návrat k závislosti po abstinencii často vedie aj k rýchlejšiemu znovuobjaveniu iných črt syndrómu. Definitívna diagnóza závislosti by sa mala stanoviť iba vtedy, ak v priebehu jedného roka došlo k trom alebo viacerým z nasledovných javov:

- silná túžba alebo nutkavý pocit užiť látku;
- problémy v sebaovládaní;
- telesný odvykačný stav – pokiaľ je látka užívaná s úmyslom zmenšiť príznaky vyvolané predošlým užívaním;
- tolerancia k účinku látky – vyžadovanie vyšších dávok, aby jedinec dosiahol pôvodný účinok;
- postupné zanedbávanie iných záujmov;
- pokračovanie v užívaní látky aj napriek preukázanému škodlivému účinku (Nešpor, 2011).

Závislosť sa v nekvalifikovanej forme vzťahuje na fyzické aj psychologické prvky. Psychologická alebo psychická závislosť sa týka skúsenosti so zníženou kontrolou nad pitím alebo užívaním drog, zatiaľ čo fyziologická alebo fyzická závislosť sa týka príznakov tolerancie a abstinčných príznakov. Fyzická závislosť sa používa aj v

psychofarmakologickom kontexte v ešte užšom slova zmysle, čo sa týka výlučne vývoja abstinенčných príznakov po ukončení užívania drog (Management of substance abuse, Dependence syndrome, 2020). Problém chorobnej závislosti nájdeme vo všetkých spoločenských vrstvách. Niektoré skupiny sú závislosťami postihnuté silnejšie ako iné. K závislým skupinám nepatria len tí, ktorí sú na dolnom konci spoločnosti, ale v mimoriadnej miere aj extrémne bohatí ľudia ako sú napríklad popové hviezdy. Pri závislostiach nezáleží na inteligencii človeka, závislosť môže postihnúť naozaj každého (Röhr,2015).

1.1 Nelátkové závislosti

Dnešná spoločnosť je presýtená rozmanitými závislosťami. Niektoré z nich nie sú až také nové, ale objavujú sa v spoločnosti častejšie (Escandón-Galvéz, 2012). Súčasná doba disponuje stále väčším množstvom technických vymožeností, ktoré pomáhajú modernému človeku zvládať rýchle tempo súčasného života. Moderný človek ju bez problémov prijíma, ovláda a kontroluje. Netrvalo však dlho a v priebehu niekoľkých rokov práve táto technika začala mať aj svoj odvrátený rozmer a produkovať svoje problémy. Nielen vo svete, ale už aj u nás sa stretávame s problémami nadmerného používania mobilného telefónu a SMS, s ťažkosťami súvisiacimi s nadmerným používaním internetu, počítačových hier, s chorobným nakupovaním ako aj ďalšími (Benkovič, 2020). Nelátkové alebo behaviorálne závislosti nie sú vlastne syndrómy závislosti v pravom slova zmysle ako ich definuje MKN – 10. Základným rozdielom medzi látkovými a nelátkovými závislosťami je abstinencia psychotropnej návykovej látky. Pri nelátkových závislostiach sa jedná o odlišné druhy návykového správania, nad ktorými jedinec stráca kontrolu. Je to predovšetkým veľmi intenzívne nutkanie k návykovému správaniu, pokračovanie v návykovom správaní aj napriek finančným, zdravotným, rodinným alebo spoločenským problémom. Jedinec uprednostňuje svoje návykové správanie pred ostatnými dôležitými činnosťami, akými sú napríklad plnenie pracovných povinností, rodinných povinností, udržiavanie blízkych vzťahov (Kuklová, 2016). Nové technológie umožňujú sledovať procesy v mozgu pri činnostiach u látkovo a nelátkovo závislých ľudí. Vedci potvrdili podobný priebeh a dôsledky u oboch druhoch závislostiach. Zjednodušene môžeme povedať, že napr. pri hazardnom hráčstve dochádza k obdobným zmenám a procesom na úrovni mozgovej aktivity ako pri závislosti od alkoholu či nikotínu (Látkové a nelátkové závislosti, 2020).

Spoločné symptómy nelátkových a látkových závislostí:

- saliencia – označuje stav, kedy sa daná aktivita stane tým najdôležitejším v živote závislého jedinca, ktorý trávi väčšinu svojho času vykonávaním aktivity alebo premýšľaním nad ňou;
- zmeny nálady – odkazujú k akútnemu účinku na psychiku závislého jedinca, ktorý zažíva pocity úľavy alebo vzrušenie;
- tolerancia – znamená, že dotyčný potrebuje vyššiu aktivitu k dosiahnutiu efektu ako na začiatku;
- syndróm z odňatia – predstavuje podráždenosť a náladovosť pri behaviorálnych závislostiach, chýbajú však klasické fyzické abstinénčné príznaky;
- konflikt – môže sa prejaviť v rovine interpersonálnej alebo intrapsychickej (napríklad výčitky svedomia);
- relaps – je termín pre pôvodné vzorce chovania sa po období abstinencie (Blinka a kol, 2015).

Escandón a Galvéz uviedli v roku 2012 tie najčastejšie nelátkové závislosti:

- Hazardné hry, patologické hráčstvo a gamblerstvo – všeobecne sa zužuje na závislosť od hazardných hier, má však širšiu koncepciu. Je to závislosť od zábavnej činnosti a môže ísť o akýkoľvek druh hry.
- Pohlavný styk – obchod s telom je taký starý, ako samo ľudstvo a preto sa závislosť od sexu – erotománia vyskytuje v spoločnosti stále. Toto obchodovanie nie je len za peniaze, ale môže ísť aj o výmenu za city alebo prosté zážitky, často ide o nadmerný sexuálny pud.
- Práca – v anglickom jazyku sa používa slovo workoholics, na označenie výrazu ľudí závislých od práce.
- Nakupovanie – shopoholizmus - chaotické a neplánované nakupovanie vecí, ktoré závislá osoba vôbec nepotrebuje.
- Televízia – človek trávi až príliš veľa času pri pozeraní televízie.
- Poruchy príjmu potravy – anorexia, bulímia – bulímia je jednou z foriem závislostí na jedle. Rozdiel je v tom, že bulimik sa snaží svoje prejedanie vyvážiť napríklad zvracaním, čo chorobný jedák nerobí, ide o formu sebaškodovania.
- Mobilný telefón, internet – dnešná spoločnosť je presýtená modernými technológiami, ktoré sa čoraz viac stávajú závislosťami modernej spoločnosti. (Escandón, Galvéz, 2012)

- Medzi ďalšie nelátkové závislosti podľa Szkanderovej (2018) patrí aj kleptománia, čiže nutkavá potreba kradnúť, závislosť od siekt a kultov, či závislosť od vzťahov.

1.2 Online závislosti a ich druhy

Szkanderová (2018) tvrdí, že sa takmer každá nelátková závislosť týka modernej doby. Dnes, keď sú technológie súčasťou našich životov, neustále objavujeme nielen ich výhody, ale aj tienisté stránky. A závislosť je jednou z nich. Szkanderová (2018) dodáva, že nelátkové závislosti sú síce liečiteľné, no terapiu komplikuje skutočnosť, že v mnohých prípadoch ide o činnosti, ktoré sú súčasťou nášho života (napr. potrebujeme internet pri práci, školských povinnostiach). Niekedy sa teda nedá ísť cestou úplnej abstinencie, ale mali by sme sa aspoň pokúsiť o obmedzenie danej činnosti. Internet v dnešnej dobe využíva veľké množstvo ľudí. Používanie internetu prináša ľuďom nové možnosti rýchlej komunikácie alebo veľkého zdroja dát. Používanie internetu má však aj svoje nevýhody, medzi ktoré môžeme zaradiť napríklad aj závislé správanie na internete (Benkovič, ww.bedekerzdravia.sk, 2020). Nebezpečný je čas trávený pri internetových aktivitách ak presiahne rozumnú mieru a stane sa hlavnou náplňou života človeka. Niektorí podľahnu hraniu online počítačovej hry, iní sa nevie odtrhnúť od chatovania. Činnosť na internete sa stáva drogou, človek neustále potrebuje ďalšiu dávku – preto sa nadmerné trávenie času pri týchto aktivitách zaraďuje medzi tzv. nelátkové závislosti. V prípade online závislosti v skutočnosti nejde o závislosť od samotného internetu ako takého, ale od aktivít, ktoré pripojenie na internet umožňuje (Závislosti, Zodpovedne, 2020). Popri neúmernom pohlcovaní času i fyzickej a psychickej energie je možné na internete konzumovať nevhodné informácie (Turček, 2003). Výskum závislosti na internete súvisí predovšetkým so záujmom o online hry alebo sociálne siete. Nejasnosti ohľadom miery nadmerného užívania internetu, ktorá sa pokladá za závislosť, sú omnoho nápadnejšie než ostatné behaviorálne závislosti (Blinka a kol., 2015). Strata kontroly spočíva v tom, že človek presedí pri počítači podstatne viac času než si plánoval. Ponocuje a nedostatok spánku vedie k psychickým problémom. Závislá osoba pociťuje známky únavy a dokonca sa nedostaví do práce alebo školy. Môžeme spozorovať taktiež sociálnu izoláciu alebo stratu ostatných záujmov. V čase, keď závislá osoba netrávi svoj čas pri počítači, má abstinenčné príznaky v podobe nervozity, podráždenosti, porúch sústredenosti a rozladenosti. Táto problematika bude stále významnejšia pretože:

- virtuálny svet je stále dokonalejší a podobnejší reálnemu životu, takže poskytuje stále silnejšie podnety;
- v stálej spoločnosti narastá počet ľudí, ktorý sa nemôžu dostať k tomu, čo očakávajú sami od seba, alebo čo od nich očakávajú iní ľudia. Útek do virtuálneho sveta, spojený so stratou kontaktu s realitou sa pre veľa ľudí stáva pascou (Röhr, 2015).

Závislé správanie na internete je tiež veľmi často spojené s nízkym sebedomím, nízkou sociálnou podporou alebo sociálnou izoláciou. Online aplikácie fungujú ako úniková cesta od problémov. Dávajú priestor zbaviť sa nespokojnosti, frustrácie, pocitu viny a mnoho iných negatívnych pocitov, ktoré osoba prežíva. Poskytujú jednotlivcom priestor na únik od ich reálneho nedostačujúceho „ja“ k virtuálnemu podľa ich hodnotenia lepšiemu a schopnejšiemu „ja“ než v reálnom svete. Problematika nadužívania internetu je veľmi reálna a aktuálna aj v detskom veku. Ako prevenciu je potrebné deťom stanoviť jasné pravidlá užívania internetu a trvať na dodržiavaní týchto pravidiel. Je potrebné, aby sa rodičia dieťaťa podieľali na rozvíjaní prirodzených záujmov dieťaťa a zachovávali jeho zdravý životný štýl. Venovanie pozornosti dieťaťu zabezpečuje včasné spozorovanie varovných signálov, napríklad zhoršenie prospechu v škole alebo stratou sociálnych kontaktov. V liečbe sa odporúča ako i pri iných závislostiach pracovať s motiváciou a zvládaním nutkania vykonávať činnosť, na ktorej je osoba závislá. Je potrebné upraviť k normálu životný štýl a zaplniť voľný čas novými aktivitami. Dobré je aj nezanedbať diagnostiku a liečiť aj iné psychické poruchy súčasne (Kuklová, 2016).

Okolnosti, ktoré majú blízko k návykovému chovaniu :

- nadmerné venovanie sa počítaču ako pracovnému prostriedku. V tomto prípade môže problém súvisieť aj so závislosťou na práci.
- Počítačové hry – ich rizikovosť platí najmä pre deti. Patrí sem zanedbávanie školy, riziká pre zdravý vývoj pohybového systému, prvky násilia a riskovania v počítačových hrách, virtuálna nevoľnosť, zaostávanie v sociálnych kontaktoch.
- Internet ako prostriedok k hazardnej hre. Tu je jasný prechod k patologickému hráčstvu a súvisiacimi problémami.
- Internet a pornografia. Práve pornografické stránky patria na internete k najnavštevovanejším. K tomu prispieva aj zdanlivá anonymita, ktorá je naozaj len zdanlivá, pretože šéf alebo prevádzkovateľ príslušného serveru nemajú problém zistiť, aké internetové stránky závislý jednotliviec navštevuje.

- Nadmerná časová účasť na internetových diskusných skupinách („chat“). Takto ovplyvnený človek často zanedbáva svoje reálne vzťahy kvôli povrchným kontaktom prostredníctvom sociálnej siete a internetu (Nešpor, 2011).

1.3 Možnosti ochrany pred zneužitím na internete a riešenia „zneužitia na internete“

Zneužitie na internete môžeme vidieť z viacerých aspektov. Môže to byť zneužitie osobných údajov, fotografií, sexuálne obťažovanie alebo zneužitie, vydieranie, pomsta alebo šikanovalenie. Ochrana pred takýmto zneužitím je veľmi dôležitá kvôli našej osobnej bezpečnosti.

1.3.1 Zneužitie osobných údajov

Hlavné riziko poskytnutia osobných údajov cez internet je v tom, že sa buď priamo alebo nepriamo dostanú k niekomu, kto ich následne môže využiť, ale aj zneužiť. Riziká sa však pohybujú na škále od miernych – ako je napr. zasielanie nevyžiadanych reklamných emailov po poskytnutí emailovej adresy až po vážne ohrozenia, medzi ktoré patrí napr. krádež, vydieranie a aj šikana. Ak sú takéto údaje poskytované voľne k dispozícii, človek nad nimi stráca kontrolu. Podľa zákona o ochrane osobných údajov sú osobné údaje tie, ktoré umožňujú presne identifikovať konkrétnu osobu. Okrem kontaktných informácií, ako sú meno, bydlisko, telefónne číslo, škola, pracovisko, vek, rodné číslo a pohlavie sa medzi osobné údaje radia aj tzv. citlivé informácie, ktoré odhaľujú rasový, etnický pôvod, politické názory, náboženskú vieru, členstvo v organizáciách alebo politických stranách či dokonca informácie o zdravotnom stave a pohlavnom živote. Pri zneužití osobných údajov je známy pojem phishing (z angl. password fishnig, čo znamená doslova rybárčenie hesiel), ktorý označuje činnosť, pri ktorej sa podvodník snaží vylákať od používateľov rôzne heslá, napr. aj k bankovému účtu. Je dôležité vedieť, že seriózne inštitúcie, ako napr. banky, si nikdy osobné údaje nepýtajú prostredníctvom emailu či SMS správy. Pre rizikové skupiny, akými sú napríklad deti, je zlomové vysvetľovať im nebezpečenstvo internetu už práve v detstve. Podstatné je, aby vedeli, koho ku svojim údajom púšťajú a aké údaje môžu oni púšťať do sveta. Ak poskytneme verejne k dispozícii svoj kontakt, mail alebo telefónne číslo, musíme počítať s tým, že nás môže ktokoľvek kedykoľvek kontaktovať. Rôzne firmy a spoločnosti využívajú možnosť oslovenia cielenou reklamou podľa veku, pohlavia či záujmov. Okrem takýchto správ nás však môže kontaktovať niekto, s kým

kontaktovaný byť nechceme a obťažovať nás či dokonca prenasledovať. Akékoľvek zverejnené informácie o sebe sa v rukách nepovolanej osoby môžu stať príčinou posmechu, vyhrážok aj nástrojom na vydieranie. Určitý obraz o sebe, ktorý môže ovplyvniť mienku okolia, učiteľa alebo zamestnávateľa si vytvárame aj ďalšími informáciami, ako sú napr. komentáre v diskusiách, členstvo v internetových skupinách, či fotografie z rôznych akcií. Ak poskytneme verejne svoje prístupové meno a heslo, do nášho profilu sa môže hocikto jednoducho „nabúrať“ a vystupovať pod naším menom. (Zodpovedne, Zneužitie osobných údajov, 2020).

1.3.2 Zneužitie fotografií

Na internet sa fotografie dostávajú buď spôsobom takým, že ich sami zverejníme či už vo svojich profiloch a na sociálnych sieťach, alebo ich zverejní iná osoba. Fotografie zachytávajúce súkromný život sa ľahko môžu dostať k známym, ale aj úplne cudzím ľuďom. Najmä fotografie, ktoré človeka zachytávajú v nepríjemných a trápnych situáciách (napr. pod vplyvom alkoholu, fotografie v spodnej bielizni a pod.) sa môžu dostať k hocikomu a môžu byť použité na vydieranie či zosmiešnenie. Fotografie môžu byť takisto použité a zneužitie i na vytvorenie falošného konta, profilu. Intímne fotografie sa môžu stať aj nástrojom pomsty, keď ich napr. chlapec zverejní po rozchode na nejakých stránkach, sociálnych sieťach alebo ich rozpošle kamarátom, spolužiakom, známym. Najnebezpečnejšia je teda skutočnosť, že práve blízke osoby stoja často za uniknutím intímnych záberov na internet. Možno to považovať dokonca za formu sexuálneho násillia. Karol Suchánek (2017), odborník na cybersecurity tvrdí, že dnešní mladí ľudia už nie sú takí konzervatívci, ako predošlé generácie. Profily mladých ľudí na sociálnych sieťach sú dostupné širokej verejnosti a často predstavujú až „výkladnú skriňu“ ich životov, rutinných činností s presnými adresami podnikov, fitness centier a ostatých obľúbených lokácií a tak nemusíte byť ani hacker a na ďalší deň môžete sedieť pri vedľajšom stole. Miera rizika je teda hlavne v našich rukách. Ideálne je pred publikovaním a posielaním fotografií do sveta aspoň dvakrát premýšľať a raz poselať. Suchánek (In Turoňová, 2017) v rozhovore s autorkou článku Radkou Turoňovou o bezpečnom správaní na internete ďalej uvádza, že pokiaľ by sa napr. ohrozená žena cítila dlhodobo prenasledovaná mužom, ktorý ju neustále pod uverejnenou fotkou alebo v správach kontaktuje, dá sa to považovať za stalking. Ten je už niekoľko rokov aj v našich končinách, konkrétne v celej EÚ, uznaný ako trestný čin. Základné pravidlá sú byť obozretný, príliš nedôverovať, používať silné heslá, antivírus a mať zapnuté aj dvojfaktorové overovanie.

1.4 Riešenie „zneužitia na internete“

Anonymita virtuálneho priestoru vytvára zdanlivý pocit bezpečia a povzbudzuje nás k rýchlejšiemu otvoreniu samých seba a k odloženiu zábran. Zabúdame tak často na obranné mechanizmy používané pri nadväzovaní vzťahov v realite. V tej totiž spoznávame nových ľudí postupne a nejaký čas trvá, kým sa medzi nami vytvorí dôvera. Dôležité je aj to, že v realite vidíme množstvo znakov, ktoré nám pomáhajú pri posudzovaní druhých. Vidíme nielen to, ako osoba reálne vyzerá, ale najmä ako rozpráva, gestikuluje a podľa jej reakcií a očného kontaktu vieme lepšie odhadnúť, či hovorí pravdu, alebo či klame. Pri komunikácii cez internet sú však tieto jemné, no podstatné signály nedostupné. Internet je miesto, kde sa ľudia majú možnosť prezentovať či komunikovať s priateľmi a blízkymi a aj priestor na rozvíjanie či už existujúcich vzťahov, alebo nadväzovanie nových. Zoznamovanie sa s novými ľuďmi na internete je rýchle a dynamické. Mnohí ľudia si našli práve cez internet nielen svojich priateľov, ale aj životných partnerov. Na druhej strane sa však niektorí ľudia stali obeťami podvodníkov alebo násilníkov. Ako sme spomenuli v predchádzajúcej kapitole, je veľmi významné dbať na bezpečnosť, pretože si nikdy nemôžeme byť istí tým, kto sa nachádza na druhej strane. Pri tejto problematike sa často stretávame aj s pojmami ako disinhibičný efekt, grooming alebo sexuálne zneužitie a násilie. Disinhibičný efekt predstavuje nebezpečenstvo z hľadiska pre zdanlivú anonymitu internetu, pretože ľudia sú menej opatrní, majú menej zábran. Grooming znamená vytváranie dôverného, priateľského vzťahu s dieťaťom. Nebezpečný je najmä kvôli tomu, že jeho cieľom je, aby dieťa prestalo byť ostražité a pristúpilo na stretnutie a najmä sexuálne zneužitie dieťaťa (Kopecký, 2010). Pojem sexuálne zneužitie znamená využitie osoby mladšej ako 15 rokov dospelým na akékoľvek aktivity sexuálneho charakteru. Veková hranica pre sexuálne zneužitie sa však môže posunúť až do 18 rokov. To sa stáva v prípadoch, ak je dieťa od dospelého určitým spôsobom závislé. Táto osoba môže byť učiteľ, rodinný príslušník či vychovávateľ. Rovnako tak je táto hranica posunutá aj v prípadoch, ak páchatel dieťa za sexuálne aktivity nejako odmení. Príbehov sexuálneho obťažovania či zneužitia je bohužiaľ stále príliš veľa, no stránka Zodpovedne.sk uvádza dva príklady, ktoré poukazujú na to, aby boli všetci ľudia, nielen deti na internete naozaj obozretní. Prvý príklad sa stal v susednom Česku, v Prahe. 35-ročný vrátnik vyhľadával chlapcov zo sociálne slabšieho prostredia. Nadväzoval s nimi vzťah, zisťoval ich záujmy, za odhalené fotografie im sľuboval peniaze, či splnenie ich prianí. Ako špeciálnu odmenu ponúkal pozvania k nemu do Prahy. Tam chlapcov zneužil, zaplatil im za sex a donútil ich k sexuálnemu styku vydieraním a vyhrážaním, že zverejní ich fotografie. Po

uznaní za vinného bol odsúdený na 8 rokov. Druhý príklad z praxe, ktorý sa stal vo Veľkej Británii, však skončil nešťastnejšie. 17-ročná študentka sa cez internet zoznámila s údajne 19-ročným chlapcom. Po nejakej dobre súhlasila so stretnutím a mame povedala, že prespí u kamarátky. Za falošným profilom sa však skrýval 32-ročný bezdomovec, ktorý na stretnutí dievča znásilnil a dokonca aj zabil. Jej telo našli v priekope vedľa cesty (Internetové známosti, www.zodpovedne.sk). Kvôli takýmto príbehom je veľmi dôležité uvedomiť si aj to, ako treba riešiť nielen zneužitie osobných údajov na internete, ale aj zneužitia takpovediac samých seba a svojho tela. Najdôležitejšie je teda vedieť, ako chrániť najmä deti. Rodičia by mali vedieť o ich aktivitách na internete, aké stránky navštevuje a aj koľko času na ňom strávi. Veľmi podstatný je teda rozhovor. Ak sa už bude zoznamovať na internete, je dôležité nastaviť si pravidlá, ako napríklad, aby si nechalo dlhší čas na lepšie spoznávanie a ak by došlo už k stretnutiu, tak aby nikdy nešlo za neznámou osobou samo. Je dobré mať určité pravidlá aj pri tomto prvom stretnutí. Je dôležité najmä to, aby rodičia, alebo aj kamaráti vedeli o čase a najmä mieste stretnutia, kde sa bude nachádzať a pohybovať. Toto miesto by malo byť také, ktoré dobre pozná a kde je veľa ľudí. Rovnako za pozitívne vnímame aj tzv. „kontrolné volanie“. Dieťa sa dohodne s danou osobou, aby mu po určitom čase zavolała, či je v poriadku. S tvrdeniami článku Internetové známosti (www.zodpovedne.sk) taktiež súhlasíme. Uvádza sa v ňom, že ak sa dieťa môže vyrozprávať doma a má aj kamarátov, ktorým sa môže zdôveriť, nepotrebuje si hľadať blízku osobu na internete. Tému sexu a sexuality netreba podľa tohoto článku preceňovať ani podceňovať. Keďže tieto témy sú súčasťou vzťahu a života, nemalo by sa z toho robiť niečo, čo je tabu. Zároveň je v článku dodané, že je potrebné si uvedomiť, že sa deti na internete nestávajú iba obeťou, a že v niektorých výskumoch až tretina detí priznáva so zasielaním svojej erotickej fotografie alebo videa dobrovoľne. Zážitok sexuálneho zneužitia zasiahne do všetkých základných sfér jeho života, teda biologickej, psychologickej aj sociálnej. Obete často zažívajú traumy, strach, depresiu, úzkosť či stratu sebaúcty. Mnohé zneužitie deti nedôverujú dospelým, trpia zvýšenou chorobnosťou, obmedzením záujmov a svoju situáciu riešia dokonca až úplným únikom do izolácie. Zlý a negatívny zážitok si často nesú aj do dospelosti a majú tak rôzne problémy so samým sebou aj s partnerským vzťahom. Dieťa takýto zážitok nevie spracovať samo, väčšinou sa nevie brániť a preto potrebuje pomoc odborníka a ochranu dospelých. Dôležité je čo najskôr navštíviť lekársku pomoc (pediatra, gynekológa) a ohlásiť udalosť na políciu. Dieťa a často aj jeho rodičia potrebujú aj psychologickú pomoc – krízovú intervenciu a následnú odbornú starostlivosť (napr. terapiu, poradenstvo). Neošetrené a nespracované zážitky by ho totiž mohli sprevádzať aj po celý život (Internetové známosti, online, 2019).

1.5 Možnosti riešenia online závislosti z pohľadu sociálnej práce

Z pohľadu sociálnej práce sú možnosti riešenia online závislosti rôzne. Jedným z riešení je práca s deťmi a mládežou v nízkoprahových centrách. V nich sa pracovníci snažia tráviť zmysluplne čas s akýmkoľvek dieťaťom a pomôcť mu so zvládaním ťažkých situácií. Poskytujú mu rôzne informácie, dopomáhajú k bezpečnosti v meste, zabraňujú a obmedzujú sociálno-patologickým javom páchaným cieľovou skupinou alebo na nej a zároveň podnecujú a podporujú tvorivosť žiakov sekundárneho vzdelávania. Deti sa tak nemusia nudiť a trávajú čas zmysluplne. Sociálni pracovníci im tak poskytujú bezpečný a podporný priestor, v rámci ktorého môžu nadviazať plnohodnotné vzťahy. Poskytované sociálne poradenstvo sa najviac zameriava na záležitosti vzťahov, rodiny, sexu, závislostí a návykových látok, školy a voľného času (Chovancová, 2011). Ďalším vhodným riešením je aj vyhľadávanie detí a mladých ľudí na internete. Internetová poradňa IPčko.sk hovorí o témach, ktoré sú v spoločnosti tabuizované, pričom sa týkajú mnohých z nás. Dnešní mladí ľudia trávajú vo virtuálnom svete množstvo času. Kamarátov z blízkeho okolia stretávajú online, čím sa podľa tvrdení členov tejto internetovej poradne mení charakter vzťahov a ich prežívania. Títo ľudia častokrát len tak naslepo brádzia rôzne stránky v snahe rozptýliť svoje trpké myšlienky, nájsť potešenie či pomoc. Prax poukazuje na to, že deti a mladí ľudia sú týmto veľkým množstvom času stráveným na internete priamo ohrození závislosťou na počítači, mobile a internete. Občianske združenie IPčko prevádzkuje internetovú poradňu pre mladých a spustili projekt online terénnej práce, v ktorom pracovníci aktívne vyhľadávajú najohrozenejšie skupiny mladých ľudí („Aktívne vyhľadávanie najohrozenejších mladých ľudí voláme „online terénna práca“, 2016). Z pohľadu sociálnej práce môžu riešenie priniesť aj preventívne programy na základných a stredných školách v spolupráci s mestskou políciou a centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Interaktívne stretnutia sociálnych pracovníkov tretieho sektora a oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na základných a stredných školách sa môžu na riešeníach tejto problematiky taktiež podieľať. Významné je najmä formou interaktívnej prednášky a následnej diskusie preventívne pôsobiť na deti. Ďalšou významnou organizáciou, ktorá sa závislostiam venuje, je n.o. Budúcnosť, sídliaca v Nitre, v ktorej sa stretáva na rôznych skupinových terapiách riaditeľka docentka Pavelová s jej tímom sociálnych pracovníkov a psychológov nielen s dospelými závislými, ale aj s deťmi a rodinami závislých

osôb a aj s abstinentami. Ich cieľom je okrem poradenskej a terapeutickej činnosti a iného aj vzdelávať klientov, zamestnancov, študentov venujúcich sa danej problematike a tiež širokú verejnosť a priblížiť im problematiku závislostí v našej spoločnosti. Orange taktiež prichádza so zaujímavým programom – „Deti na nete“. Je to priestor, v ktorom sa najmä rodičia a učitelia môžu stretnúť s radami a pomocou pri objasnení deťom a tínedžerom, čo je to online závislosť, kyberšikana, ako sa správať bezpečne na internete a majú možnosť sa dozvedieť množstvo zaujímavých a podľa nášho názoru aj potrebných informácií o tom, ako fungovať v modernom svete. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny v Nitre sa v rámci sociálnej práce sa tiež venuje výchovným problémom a teda závislostiam detí prostredníctvom primárnej prevencie, kde formou interaktívneho stretnutia s deťmi sociálni pracovníci komunikujú o problémových témach, ktoré sa ich môžu dotýkať, ako je napr. šikana v škole, problematika drog, kyberšikana. Formou diskusie hovoria deťom o nástrahách a rizikách internetu. Ak rodič zistí akúkoľvek závislosť dieťaťa, môže sa obrátiť na oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, kde sociálny kurátor poskytne rodičom poradenstvo a odporučí najvhodnejší postup pri riešení aktuálnej situácie. Podľa druhu a stupňa závislosti sociálny kurátor odporúča odbornú psychologickú pomoc prostredníctvom referátu poradensko-psychologických služieb úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, odbornú pomoc prostredníctvom centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, ambulantnú odbornú starostlivosť napr. v Centre drogových závislostí a neposlednom rade pobytovú odbornú starostlivosť hospitalizáciou v zdravotníckom zariadení (detoxikačný pobyt) a následne v resocializačnom stredisku. Mestská polícia v Sereď sa taktiež venuje podľa nás dôležitejšej činnosti – prevencii. V roku 2010 bolo na MsP Sereď vytvorené samostatné pracovné miesto preventistu na oddelení kriminálnej prevencie a bol prijatý zamestnanec oddelenia kriminálnej prevencie, ktorého náplňou práce je výlučne koncepcná a metodická príprava a priama realizácia kriminálnej prevencie na území mesta Sereď. Skvalitňovanie výkonu kriminálnej prevencie MsP bolo a je možné vďaka zariadeniu vedenia MsP Sereď a predstaviteľov Mesta Sereď pre preventívnu činnosť, vďaka spolupráci so školskými, predškolskými a sociálnymi zariadeniami a vďaka úspešnosti Mestskej polície Sereď vo vyhlásených grantových programoch. Oddelenie kriminálnej prevencie bolo trikrát ocenené v súťaži Zodpovedne.sk. Špeciálne ocenenie za najzodpovednejšiu mestskú políciu prevzali v rokoch 2012, 2013 a 2014.. Pre nás sú však významné ich preventívne programy, s ktorými prichádzajú. Na ich internetovej stránke majú zverejnenú och ponuku preventívnych aktivít, ktorým sa venujú. Patria medzi ne napr. univerzálna sociálna prevencia, ako sú programy na „Zvládanie hnevu“ či na „Prevenciu šikanovania“, ďalej sú to bezpečnostné návyky a pre nás

podstatné programy na protidrogovú prevenciu a prevenciu závislostí. Sú to aktivity, ktoré sa venujú témam ako „Alkohol a jeho riziká“, „Fajčenie a jeho riziká“ a „Drogová závislosť a jej riziká“. Na týchto aktivitách pracujú žiaci sekundárneho vzdelávania spolu v menších skupinách na rôznych úlohách. Samostatný program týkajúci sa „Nelátkových závislostí“ prebieha pomocou powerpointovej prezentácie a diskusie so žiakmi o činnostiach, ktoré v sebe nesú potenciál rozvoja závislosti. Mestská polícia sa v rámci prevencie venuje aj samostatne programom prevencie rizík spojených s používaním PC a komunikačných technológií. Pre žiakov sekundárneho vzdelávania sú pripravené aktivity v blokoch „Nevhodný a nezákonný obsah na internete“, kde je cieľom precvičiť si so žiakmi vedomosti ako nakladať s obsahom zverejneným na internete vzhľadom na vek a potenciál ohrozenia. Ďalej sú to aktivity zahrnuté v programe „Internet - dobrý sluha, zlý pán“. Tu je cieľom vytvoriť u žiakov náhľad na užitočnosť činností na internete a zvýšiť náhľad na rizikovosť niektorých činností na internete z hľadiska potenciálneho rozvoja závislosti. Formy práce v tomto programe sú: brainstorming, diskusia, powerpointová prezentácia, skreening závislosti od internetu, či motivácia ku kontrolovanému používaniu internetu a komunikačných technológií. Jedným z programov je aj program „Kyberšikana: Ja obeť“, kde je cieľom posilnenie empatického vcítania sa žiakov do pozície obeť. Okrem týchto preventívnych programov vypracovalo oddelenie prevencie kriminality aj brožúru s názvom „Poznaj mestskú políciu“, v ktorej sú užitočné praktické rady a informácie v oblasti prevencie. Je dostupná pre každého a okrem rôznych rád sú v nej aj rôzne príbehy z praxe, či dôležité kontakty, na koho sa v prípade potreby obrátiť. Taktiež pracovníci CPPPaP (Centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie) môžu robiť a aj robia s deťmi stretnutia v školách na túto problematiku. CPPPaP je poradenské zariadenie, ktoré poskytuje komplexnú psychologickú, diagnostickú, výchovnú, špeciálno-pedagogickú, poradenskú a taktiež aj preventívnu starostlivosť deťom, okrem detí so zdravotným postihnutím najmä v oblasti optimalizácie ich osobnostného, vzdelávacieho a profesijného vývinu, poskytuje aj starostlivosť o rozvoj nadania, eliminovania psychických porúch a porúch správania. Služby CPPPaP sú poskytované deťom od narodenia, až pokým neukončia prípravu na povolanie, poskytuje aj služby poradenského, informačného a metodického charakteru pre zákonných zástupcov a pedagogických zamestnancov škôl. Tieto služby sú poskytované bezplatne. Odborní zamestnanci v CPPPaP sú psychológovia, špeciálny pedagóg, sociálny a liečebný pedagóg, kariérový poradca a sociálny pracovník. Títo zamestnanci sú pripravení pomáhať a pomôcť pri riešení problémov súvisiacich s výchovou a vzdelávaním detí. V súčasnej dobe organizujú aj rôzne online webináre, napr. webinár pre mladých v rámci sociálnych médií, na ktorom sa môžu prebrať témy, prečo sa napr. mladí ľudia tak naháňajú za

sociálnymi sieťami, čo ich tam ťahá, ako tam trávajú svoj čas a samozrejme aj to, aké nástrahy tam môžu na nich číhať. Na stránke majú k dispozícii rôzne články týkajúce sa internetu či drog, ktoré môžu taktiež napr. rodičom či učiteľom pomôcť. V tejto časti by sme radi spomenuli aj mimovládne organizácie, ktoré pracujú s mládežou, pre ktoré môže byť tiež toto priestor na prevenciu a preventívne aktivity v rámci svojich rozmanitých aktivít.

1.6 Ciele výskumu a výskumné otázky

Hlavným cieľom nášho výskumu bolo zistiť, aké sú názory žiakov sekundárneho vzdelávania na nelátkové závislosti a používanie internetu a sociálnych sietí. Chceli sme zistiť, ako deti vnímajú online závislosti, či venujú všetok svoj voľný čas iba internetu a ako si uvedomujú nebezpečenstvo na internete. Na základe hlavného cieľa sme si stanovili tri čiastkové ciele a výskumné otázky. Prvým z našich čiastkových cieľov bolo zistiť, nakoľko sú deti opatrné v súvislosti s používaním internetu a sociálnych sietí. Druhým našim čiastkovým cieľom bolo zistiť, koľko času trávajú deti na internete a či sa rodičia snažia ten čas eliminovať. Tretím čiastkovým cieľom nášho výskumu bolo zistiť rozdiel vo výsledkoch medzi dievčatami a chlapcami. Chceli sme vedieť, čomu sa v jednotlivých rokoch venujú dievčatá a čomu skôr chlapci. Zaujímalo nás celkový pohľad na to, či deti v tomto mladšom školskom veku vedia, čo online závislosť vôbec znamená, ako jej predísť a aj to, či vedia, kto je sociálny pracovník a ako môže aj on ľuďom s týmto problémom pomôcť.

Hlavný cieľ práce:

Zistiť názory žiakov sekundárneho vzdelávania na nelátkové závislosti a používanie internetu a sociálnych sietí.

Čiastkové ciele:

C1: Zistiť, nakoľko sú žiaci sekundárneho vzdelávania opatrní v súvislosti s používaním internetu a sociálnych sietí.

C2: Zistiť, koľko času trávajú žiaci sekundárneho vzdelávania na internete a sociálnych sieťach a či sa ich rodičia snažia tento čas eliminovať.

C3: Zistiť rozdiel vo vnímaní internetu medzi dievčatami a chlapcami.

Výskumné otázky:

O1: Sú žiaci sekundárneho vzdelávania opatrní v súvislosti s používaním internetu a sociálnych sietí?

O2: Koľko času trávia žiaci sekundárneho vzdelávania na internete a sociálnych sieťach, napomínajú ich rodičia?

O3: Je rozdiel vo využívaní internetu medzi dievčatami a chlapcami?

Ako nástroj na odpovede na naše otázky sme využili výskumný dotazník, ktorý sa nachádza v časti „Prílohy“ tejto práce.

2 METÓDY

Dotazník je jeden z najčastejšie využívaných výskumných nástrojov v kvantitatívnej ale aj v kvalitatívnej stratégii. Pomocou dotazníka sa zisťujú informácie o sociálnych javoch, názoroch, postojoch, potrebách respondentov. Každá výskumná metóda má svoje výhody aj nevýhody. Medzi výhody dotazníka môžeme zaradiť napríklad získanie relatívne veľkého množstva informácií za krátky čas, anonymitu, vysokú návratnosť pri dobrej organizácii a finančnú nenáročnosť. Medzi nevýhody dotazníka patrí napríklad to, že sa nedá použiť pri zdravotne alebo telesne hendikepovaných, ale je prítomná aj napr. absencia kontroly, či dotazník oslovený respondent aj vyplnil. V sociálnom výskume môžeme využiť dotazníky štandardizované, prevzaté alebo vlastnej konštrukcie (Balogová, Žiaková, 2017). Podľa Bühnera a Zieglera (2009) patrí výskumný dotazník medzi jednu z najčastejšie používaných metód vo výskume. Dotazník musí spĺňať pevnú štruktúru, ktorú je potrebné dodržať. V krátkosti by mal obsahovať úvod, inštrukcie, položkovú časť a záverečnú časť s poďakovaním a priestorom na poznámky respondenta k dotazníku. Hlavnou metódou nášho výskumu bol práve dotazník, ktorý sme predložili na dvoch základných školách a to konkrétne na ZŠ J. Hollého, 696/3 v Topoľčanoch a ZŠ Nábřežie mládeže 5 v Nitre. Náš dotazník bol zložený zo sedemnástich otázok (príloha A). Tieto otázky boli otvorené aj uzatvorené. Pri otvorených otázkach mali respondenti možnosť vyjadriť svoj názor vlastnými slovami a reagovať na otázku z ich pohľadu. Pri uzatvorených otázkach si respondenti museli vybrať jednu alebo viaceré z uvedených možností odpovede na otázku. Dotazník sme použili vlastný a konzultovali sme ho spoločne so školiteľkou našej práce. Otázky v dotazníku sme sa snažili formulovať tak, aby odpoveď mohla byť jednoznačná a vyjadrovala názor opýtaných respondentov. Otázky však prinášali nie vždy celkom jednoznačné odpovede a deti častokrát svoj názor nevedeli jasne vyjadriť. Dotazník sa skladal z otázok, ako napríklad koľko času trávia času v online priestore, či majú v škole nejaké obmedzenia užívania internetu a či sa vedia sústrediť, ale aj či ich rodičia upozorňujú, aby trávili na internete menej času a či si vedia

bez neho predstaviť život. Formou dotazníka sme sa snažili zistiť názory detí na online závislosti a chceli sme zistiť ich názor na vnímanie online sveta. Je dôležité, aby si deti a mladí ľudia boli vedomí nástrah na internete. Mali by si uvedomiť, že nie je správne zverejňovať svoje údaje, pretože to môže ohroziť ich súkromie.

2.1 Plán výskumu

Mesiac	Aktivita
November	Oslovenie vedenia ZŠ s cieľom zrealizovať výskum.
December	Vytvorenie vlastného dotazníka
Január	Realizácia dotazníkového výskumu na ZŠ v Topoľčanoch a v Nitre
Február	Vyhodnotenie výsledkov dotazníkov
Marec	Komparácia výsledkov dotazníkov

Po vybraní našej témy sme sa rozhodli zrealizovať výskum na základných školách. Naš výskum sme realizovali na Základnej škole J. Hollého 696/3 v Topoľčanoch a na Základnej škole Nábrevie mládeže v Nitre. V novembri sme sa rozhodli osloviť vedenie týchto škôl, aby sme zistili, či je vôbec možné realizovať výskum prostredníctvom dotazníku na uvedených dvoch školách. V decembri sme si vytvorili vlastný dotazník, ktorý sa skladal zo 17-tich otázok. V januári sme realizovali náš výskum na základných školách s deťmi mladšieho školského veku v ročníkoch 6.-9. Vo februári sme následne vyhodnotili výsledky dotazníka a uviedli ich do našej práce v prehľadných grafoch. V marci sme výsledky z dotazníkov porovnávali a zisťovali sme rozdiely názorov na online závislosť medzi dievčatami a chlapcami v rôznych vekových skupinách. Pomocou dotazníkov sme chceli najmä zistiť názory žiakov sekundárneho vzdelávania na nelátkové závislosti a na používanie internetu a sociálnych sietí. Chceli sme zistiť, koľko toho času na internete trávia a či vôbec vedia, čo online závislosť znamená.

2.2 Cieľová skupina

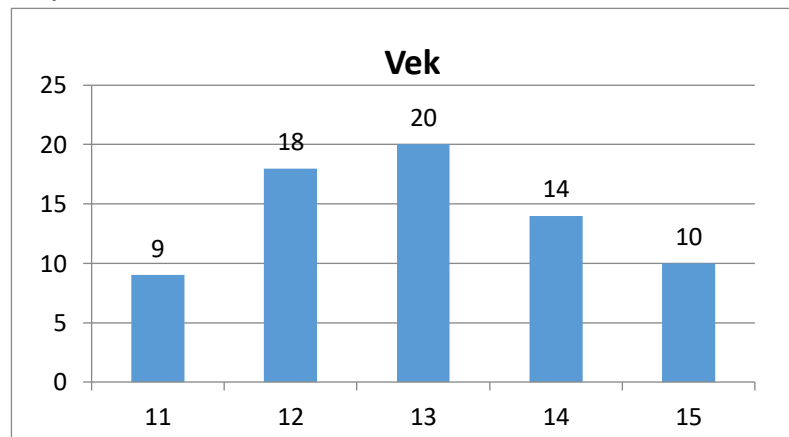
Cieľová skupina, ktorú sme si vybrali v rámci našej praktickej časti do nášho výskumu, boli deti staršieho školského veku. Boli to konkrétne žiaci druhého stupňa vo veku 11-15 rokov. Naša výskumná vzorka žiakov navštevuje ZŠ J. Hollého 696/3 v Topoľčanoch a ZŠ Nábřežie mládeže v Nitre. Celkový počet respondentov bol spolu 142 detí. Z nich tento počet tvorilo 71 dievčat a 71 chlapcov. Vzorku práve týchto konkrétnych žiakov sme si vybrali nielen zo zaujímavosti, ale aj kvôli tomu, že práve táto vybraná veková cieľová skupina patrí medzi ohrozenú. V prípade ZŠ Nábřežie mládeže sme mali vo vzorke aj športovú triedu, prevažne zameranú na hokej. Deti dotazníky podľa nášho názoru zaujali, pretože chceli vedieť výsledky a vyhodnotenia, čo nás príjemne potešilo.

3 VÝSLEDKY

3.1 Výsledky dotazníka - dievčatá:

Vek

Graf 1

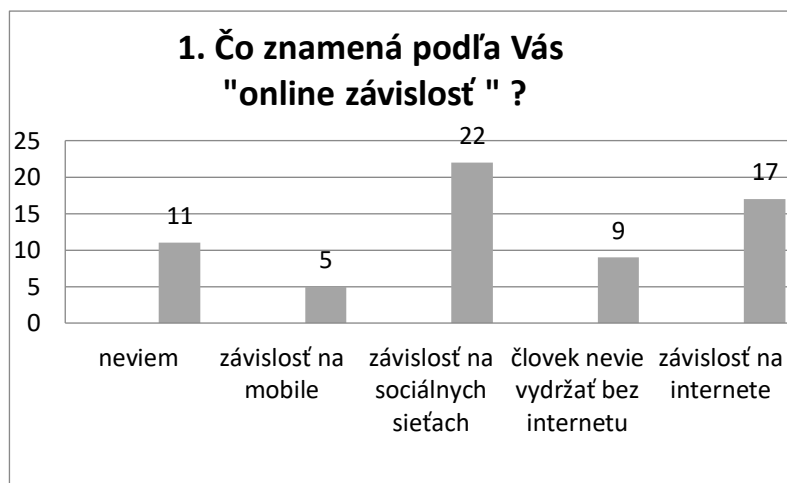

Komentár: Nášho výskumu sa zúčastnilo 71 dievčat vo veku od 11 do 15 rokov. Konkrétne 9 dievčat vo veku 11 rokov, 18 dievčat vo veku 12 rokov, 20 dievčat vo veku 13 rokov, 14 dievčat vo veku 14 rokov a 10 dievčat vo veku 15 rokov.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 1. „Čo znamená podľa Vás „online“ závislosť?“

Graf 2

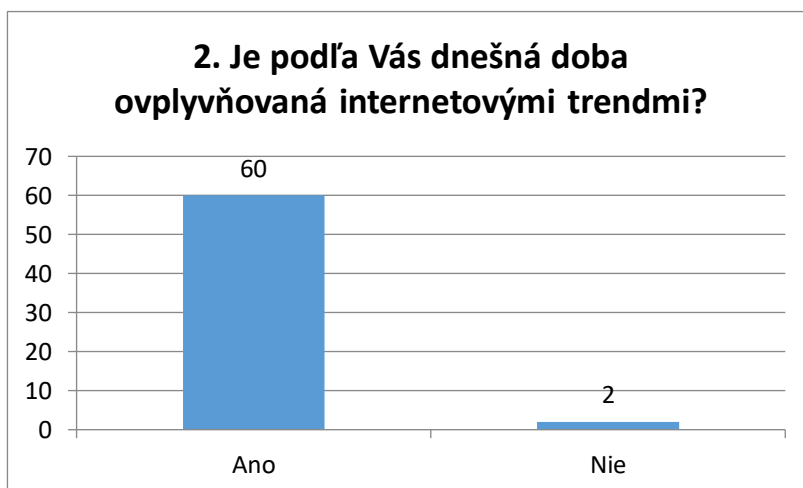

Komentár: Na túto otázku nám odpovedalo „neviem“ 11 dievčat; 5 dievčat si myslí, že to znamená „závislosť na mobile.“ 22 dievčat uviedlo možnosť „závislosť na sociálnych sieťach“, 9 dievčat uviedlo možnosť, že je to „osoba, ktorá nevie vydržať bez internetu“ a 17 dievčat uviedlo možnosť „závislosť na internete.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 2 „Je podľa Vás dnešná doba ovplyvňovaná internetovými trendmi?“

Graf 3

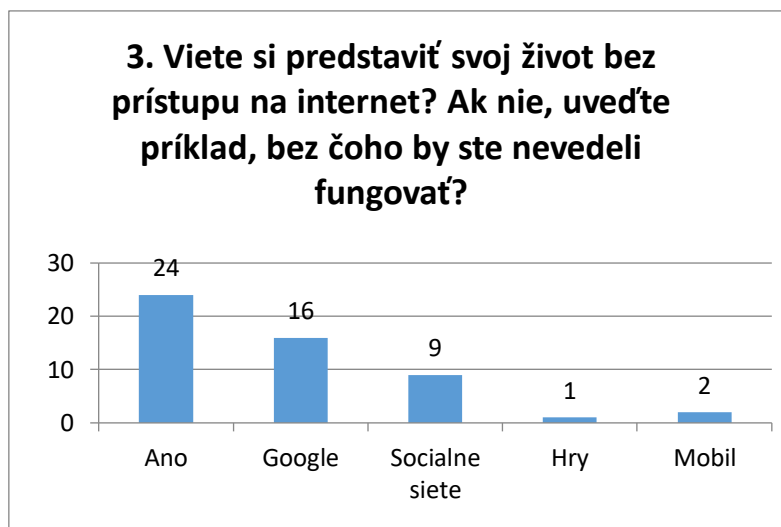

Komentár: Na túto otázku uviedlo možnosť „áno“ 60 dievčat a 2 dievčatá uviedli možnosť „nie“.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 3. „Viete si predstaviť svoj život bez prístupu na internet? Ak nie, uveďte príklad, bez čoho by ste nevedeli fungovať?“

Graf 4

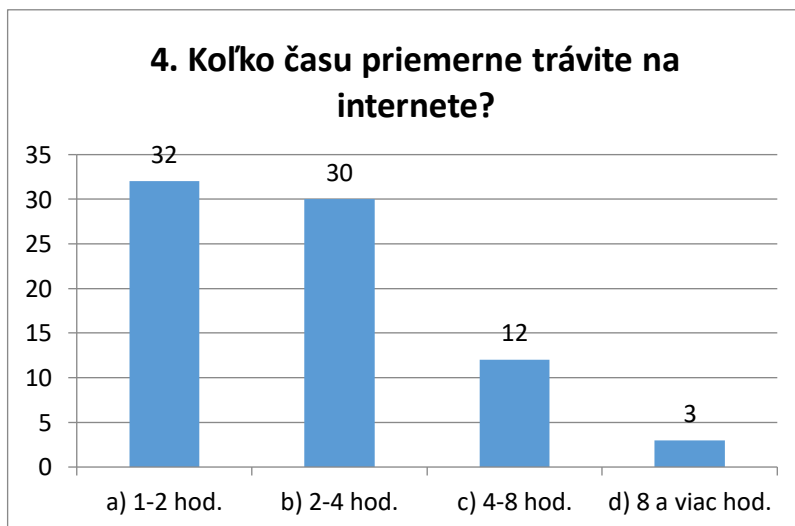

Komentár: Na túto otázku nám 24 dievčat uviedlo možnosť „áno“, 16 dievčat uviedlo možnosť „Google“, 9 dievčat uviedlo možnosť „Sociálne siete“, 1 dievča možnosť „Hry“ a 2 dievčatá uviedli možnosť „Mobil“.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 4. „Koľko času priemerne trávite na internete?“

Graf 5

Komentár: 32 dievčat uviedlo možnosť a) 1-2 hodiny, 30 dievčat možnosť b) 2-4 hodiny, 12 dievčat uviedlo možnosť c) 4-8 hodín a 3 dievčatá uviedlo možnosť d) 8 a viac hodín.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 5. „Aké stránky na internete najviac navštevujete?“

Graf 6

Komentár: 34 dievčat najviac času trávi na Facebooku a Instagrame, 25 dievčat na YouTube, 5 dievčat uviedlo možnosť c) internetové hry, 5 dievčat trávi čas na iných komunikačných sieťach a 13 dievčat uviedlo vlastnú odpoveď. Z týchto 13 dievčat 9 dievčat uviedlo možnosť Tik Tok a 4 dievčatá napísali, že používajú len Instagram.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 6. „Myslíte si, že je správne pokiaľ deti v predškolskom veku používajú internet?“

Graf 7

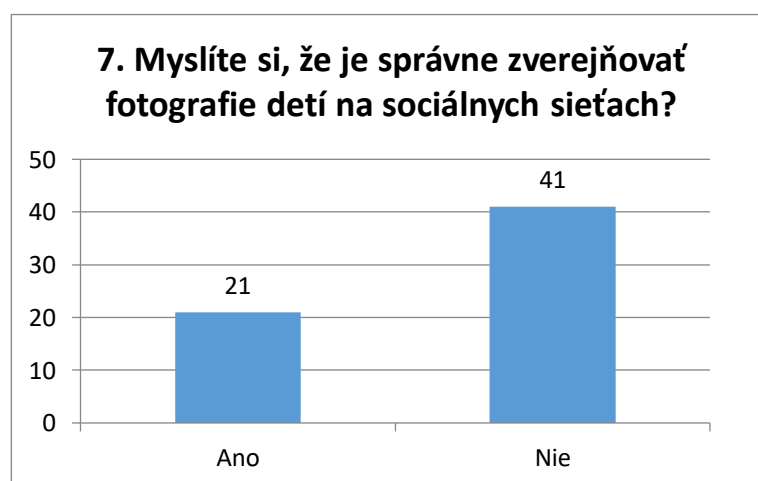

Komentár: 10 dievčat uviedlo možnosť „áno“, 5 dievčat uviedlo, že deti nevyužívajú svoj čas efektívne. 6 dievčat uviedlo možnosť, že internet obsahuje nevhodné informácie pre deti; 15 dievčat si myslí, že na deti môže číhať nejaké nebezpečenstvo a 16 dievčat uviedlo možnosť, že u detí vzniká riziko závislosti.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 7. „Myslíte si, že je správne zverejňovať fotografie detí na sociálnych sieťach?“

Graf 8

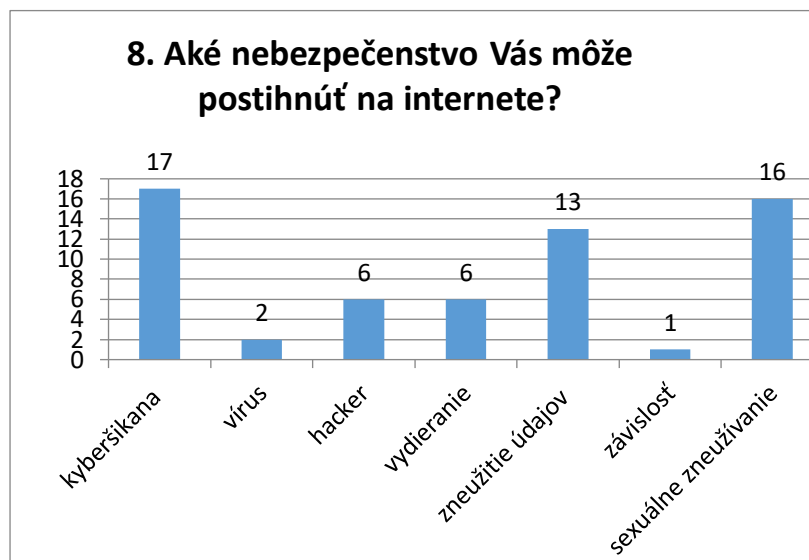

Komentár: 21 dievčat uviedlo možnosť „áno“ a 41 dievčat si myslí, že to nie je správne.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 8 „Aké nebezpečenstvo Vás môže postihnúť na internete?“

Graf 9

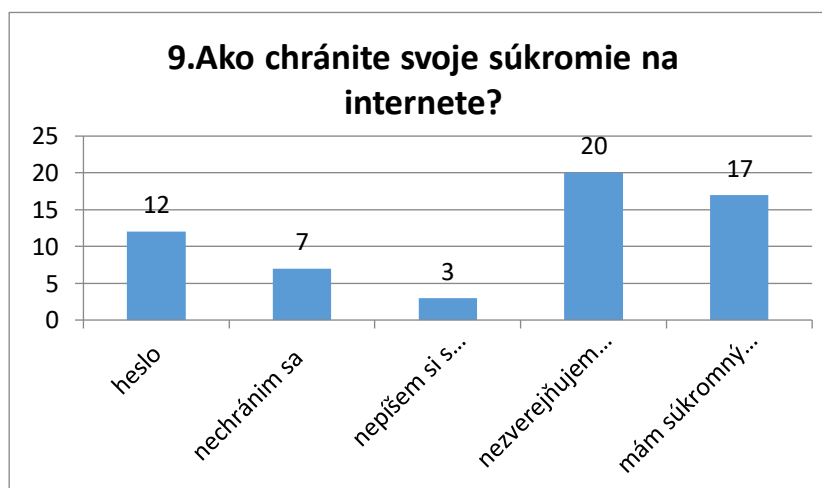

Komentár: 17 dievčat uviedlo možnosť „kyberšikana“, 2 dievčatá uviedli možnosť „vírus“, 6 dievčat uviedlo možnosť „hacker“, 6 dievčat uviedlo možnosť „vydieranie“, 13 dievčat „zneužitie údajov“, 1 dievča uviedlo možnosť „závislosť“ a 16 dievčat uviedlo možnosť „sexuálne zneužívanie“.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 9 „Ako chránite svoje súkromie na internete?“

Graf 10

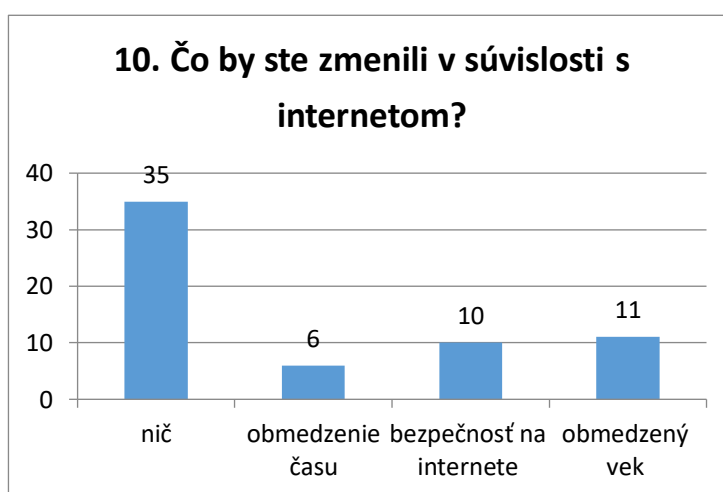

Komentár: 12 dievčat uviedlo možnosť „heslo“, 7 dievčat uviedlo možnosť „nechránim sa“, 3 dievčatá uviedli možnosť, že si „nepíšu s cudzími ľuďmi“, 20 dievčat uviedlo možnosť „nezverejňujem svoje údaje“ a 17 dievčat uviedlo možnosť, že „mám súkromný účet.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 10. Čo by ste zmenili v súvislosti s internetom?

Graf 11

Komentár: 35 dievčat uviedlo možnosť, „nič“, 6 dievčat uviedlo možnosť „obmedzenie času“, 10 dievčat by zlepšilo „bezpečnosť na internete“ a 11 dievčat uviedlo možnosť „obmedzený vek“ pre používanie internetu.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 11 „Snažíte sa regulovať čas, ktorý trávite na internete, na sociálnych sieťach?“

Graf 12

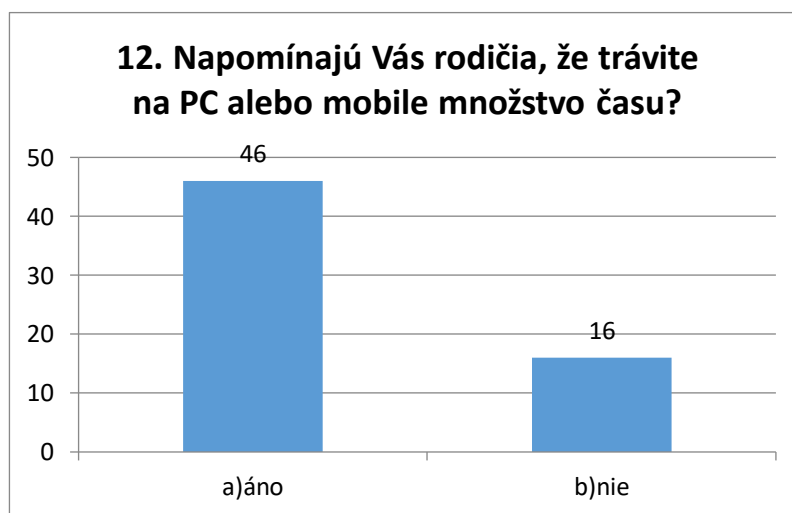

Komentár: 35 dievčat uviedlo možnosť a) – to znamená, že sa snažia regulovať čas na internete, 19 dievčat uviedlo možnosť b) – pokúšajú sa o regulovanie času, ale často sa pozabudnú a 8 dievčat uviedlo možnosť c) – nesledujú čas strávený na internete.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 12. „Napomínajú Vás rodičia, že trávite na PC alebo mobile množstvo času?“

Graf 13

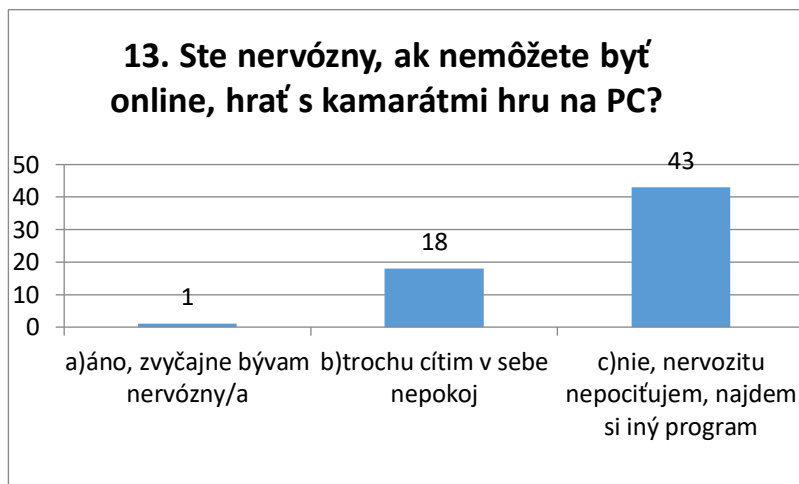

Komentár: Možnosť „áno“ uviedlo 46 dievčat a možnosť „nie“ uviedlo 16 dievčat.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 13. „Ste nervózne, ak nemôžete byť online, hrať sa s kamarátmi hru na PC?“

Graf 14

Komentár: Možnosť a)áno, zvyčajne bývam nervózne/nervózne/a uviedlo 1 dievča, možnosť b) trochu cítim v sebe nepokoj uviedlo 18 dievčat a možnosť c)nie, nervozitu nepociťujem, najdem si iný program 43 dievčat

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 14. „Čo si myslíte, že by pomohlo znížiť online závislosť?“

Graf 15

Komentár: 11 dievčat uviedlo možnosť „neviem“, 8 dievčat uviedlo „kontrola rodičov“, 17 dievčat „časové obmedzenia“, 6 dievčat možnosť „zakázať mobilné telefóny“ a 20 dievčat uviedlo možnosť „chodiť viac von.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 15. Akým spôsobom by podľa Vás sociálni pracovníci mohli byť nápomocní deťom a mladým ľuďom, aby nevznikla u nich závislosť?

Graf 16

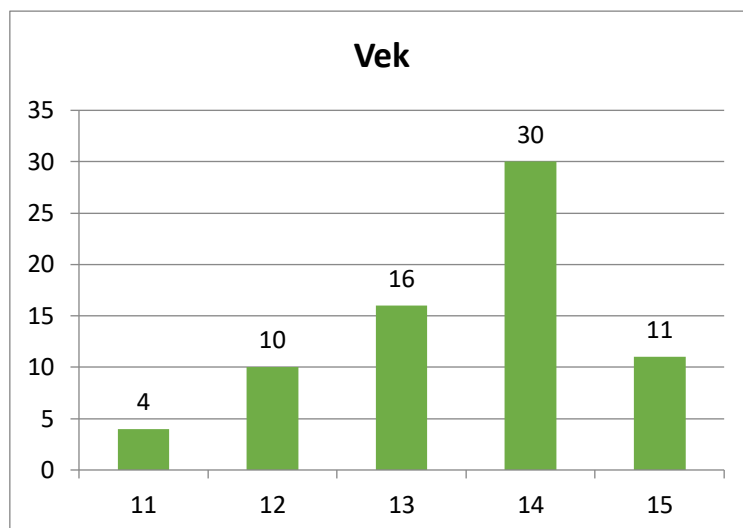
Komentár: 49 dievčat uviedlo možnosť „neviem“, 13 dievčat uviedlo možnosť, že by mali „organizovať aktivity pre mladých ľudí“ a 4 dievčatá uviedli možnosť „informovať rodičov.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

3.2 Výsledky dotazníka - chlapci:

Vek

Graf 1

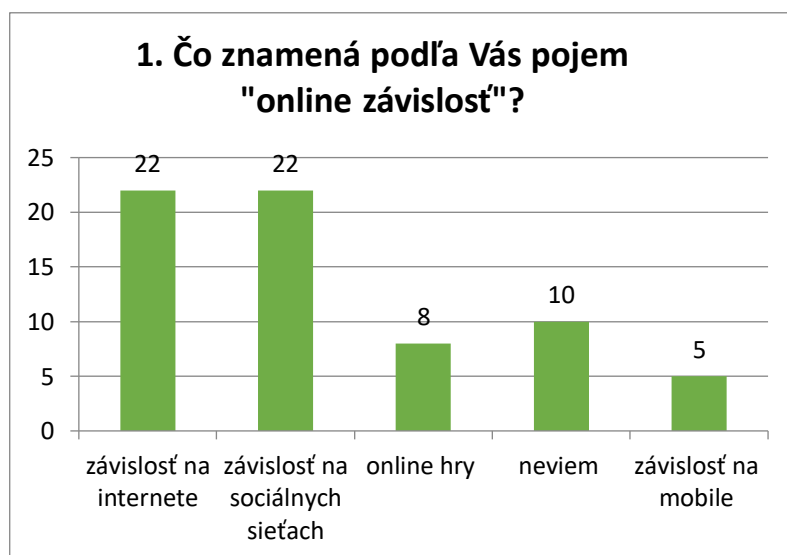

Komentár: Nášho výskumu sa zúčastnilo 71 chlapcov vo veku od 11 do 15 rokov. Zo všetkých respondentov boli 4 chlapci vo veku 11 rokov, 10 chlapcov vo veku 12 rokov, 16 chlapcov vo veku 13 rokov, 30 chlapcov vo veku 14 rokov a 11 chlapcov vo veku 15 rokov.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 1. „Čo znamená podľa vás „online“ závislosť?“

Graf 2

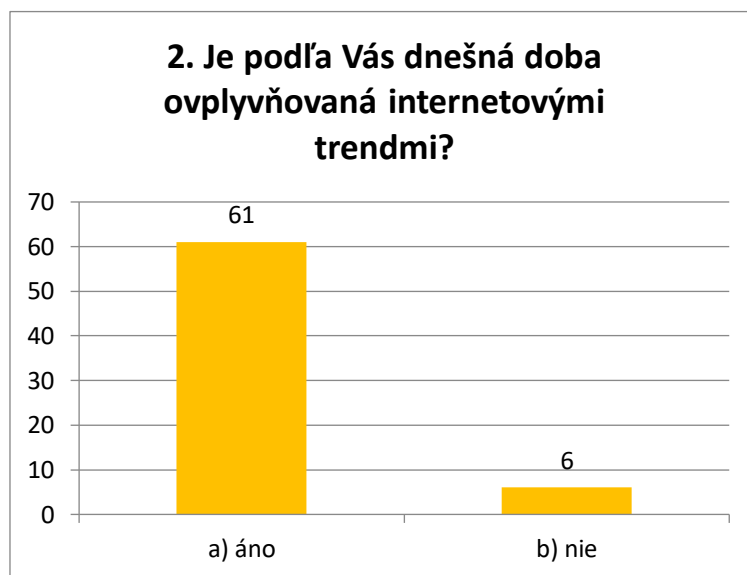

Komentár: 22 chlapcov uviedlo možnosť „závislosť na internete“, 22 chlapcov uviedlo možnosť „závislosť na sociálnych sieťach“, 8 chlapcov „online hry“, 10 chlapcov uviedlo možnosť „neviem“ a 5 chlapcov uviedlo možnosť „závislosť na mobile“.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 2 „Je podľa Vás dnešná doba ovplyvňovaná internetovými trendmi?“

Graf 3

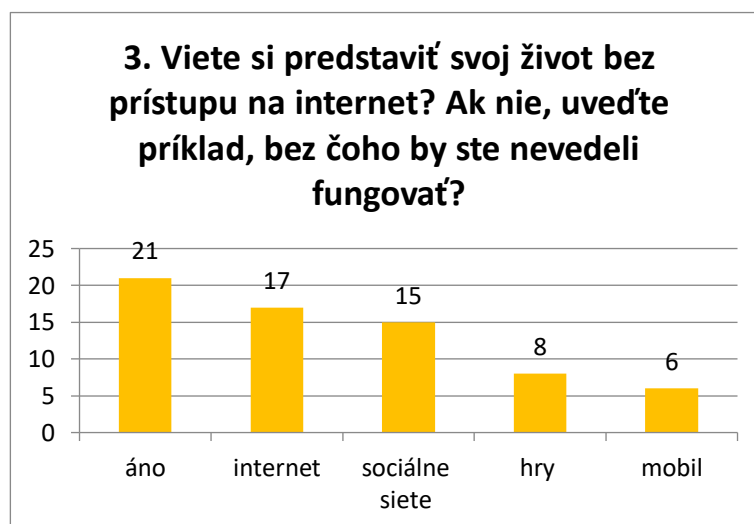

Komentár: 61 chlapcov uviedlo možnosť „áno“ a 6 chlapcov uviedlo možnosť „nie.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 3. „Viete si predstaviť svoj život bez prístupu na internet? Ak nie, uveďte príklad, bez čoho by ste nevedeli fungovať?“

Graf 4

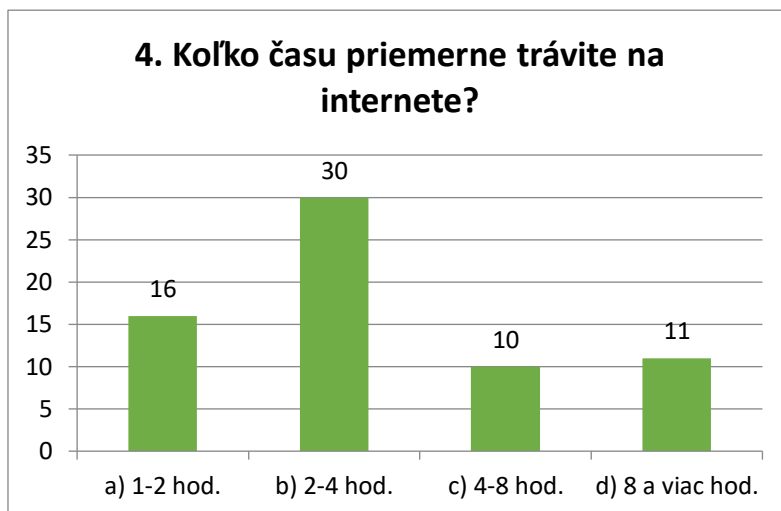

Komentár: 21 chlapcov uviedlo možnosť „áno“ 17 uviedlo možnosť, „internet“, 15 chlapcov uviedlo možnosť „sociálne siete“, 8 chlapcov uviedlo možnosť „hry“ a 6 chlapcov uviedlo možnosť „mobil“.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 4. „Koľko času priemerne trávite na internete?“

Graf 5

Komentár: 16 chlapcov uviedlo možnosť a) 1-2 hodiny, 30 chlapcov uviedlo možnosť b) 2-4 hodiny, 10 chlapcov uviedlo možnosť c) 4-8 hodín a 11 chlapcov uviedlo možnosť d) 8 a viac hodín.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 5. „Aké stránky na internete najviac navštevujete?“

Graf 6

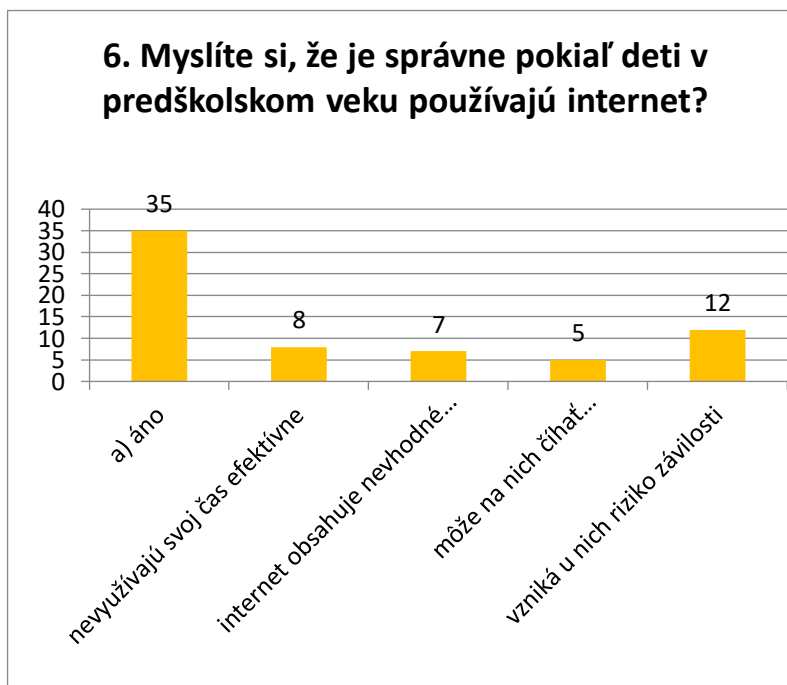

Komentár: 36 chlapcov uviedlo možnosť a) Facebook a Instagram, 45 chlapcov uviedlo možnosť b) YouTube, 12 chlapcov uviedlo možnosť c) Internetové hry, 6 chlapcov uviedlo možnosť d) Iné komunikačné siete, možnosť e) neoznačil nikto.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 6. „Myslíte si, že je správne pokiaľ deti v predškolskom veku používajú internet?“

Graf 7

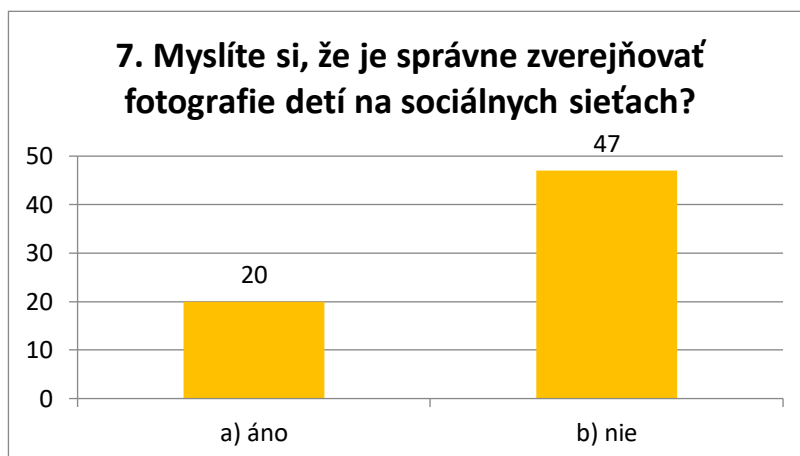

Komentár: 35 chlapcov uviedlo možnosť „áno“, 8 chlapcov uviedlo možnosť, že deti „nevyužívajú svoj čas efektívne“, 7 chlapcov uviedlo možnosť, že „internet obsahuje nevhodné informácie pre deti“, 5 chlapcov uviedlo možnosť, že na deti „môže číhať nebezpečenstvo“ a 12 chlapcov uviedlo možnosť, že u detí „vzniká riziko závislosti.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 7. „Myslíte si, že je správne zverejňovať fotografie detí na sociálnych sieťach?“

Graf 8

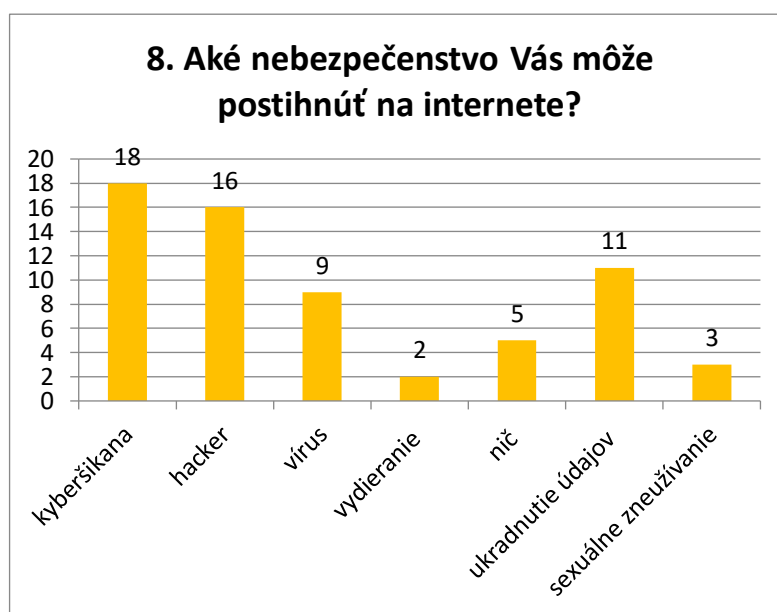

Komentár: 20 chlapcov uviedlo možnosť „áno“ a 47 chlapcov uviedlo možnosť „nie.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 8. „Aké nebezpečenstvo Vás môže postihnúť na internete?“

Graf 9

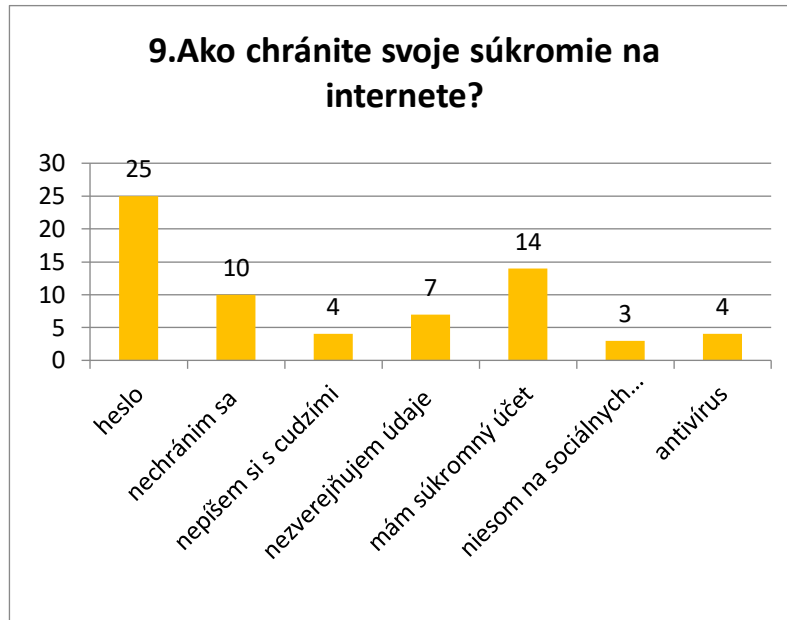

Komentár: 18 chlapcov uviedlo možnosť „kyberšikana“, 16 chlapcov uviedlo možnosť „hacker“, 9 chlapcov uviedlo možnosť „vírus“, 2 chlapci uviedli možnosť „vydieranie“, 5 chlapcov uviedlo možnosť „nič“, 11 chlapcov uviedlo možnosť „ukradnutie údajov“, 3 chlapci uviedli možnosť „sexuálne zneužívanie.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 9. „Ako chránite svoje súkromie na internete?“

Graf 10

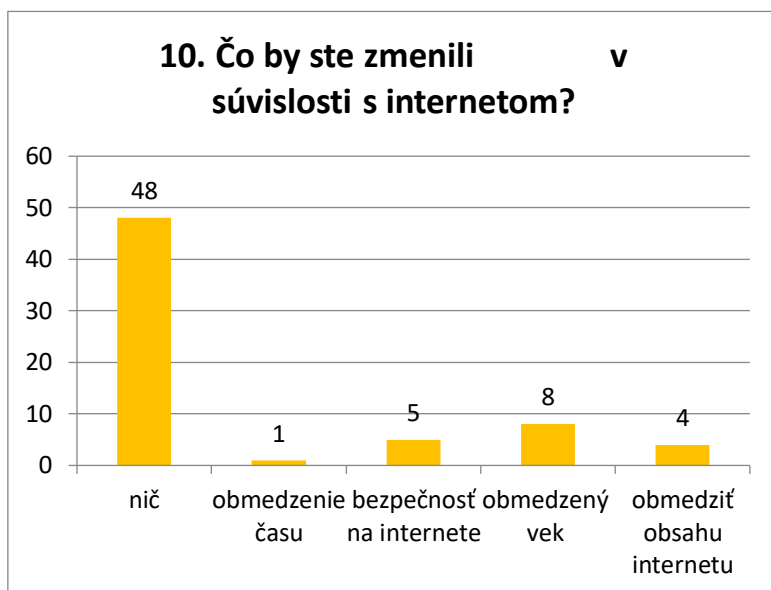

Komentár: 25 chlapcov uviedlo možnosť „heslo“, 10 chlapcov uviedlo možnosť „nechránim sa“, 4 chlapci uviedli možnosť „nepíšem si s cudzími ľuďmi“, 7 chlapcov uviedlo možnosť „nezverejňujem svoje údaje“, 14 chlapcov uviedlo možnosť „mám súkromný účet“, 3 uviedli možnosť „nie som na sociálnych sieťach“, 4 uviedli možnosť „antivírus.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 10. „Čo by ste zmenili v súvislosti s internetom?“

Graf 11

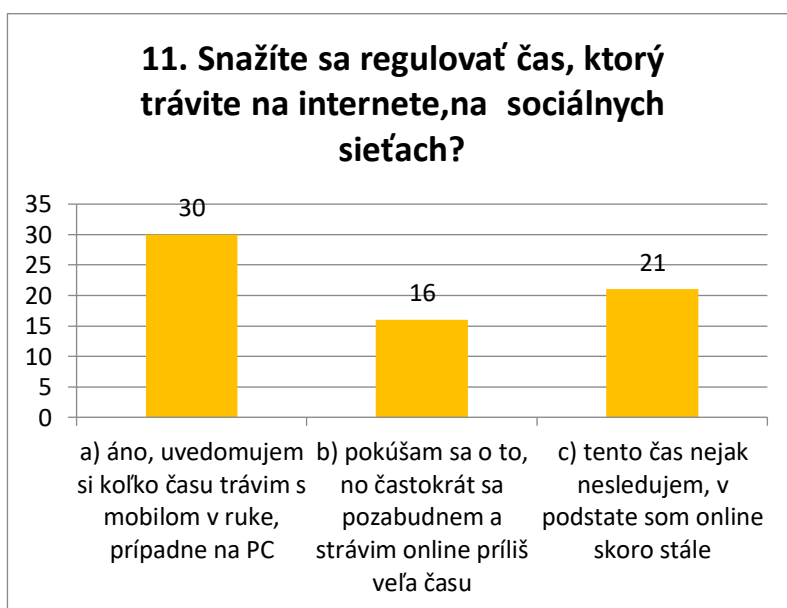

Komentár: 48 chlapcov uviedlo možnosť „nič“, 1 chlapec „obmedzenie času na internete“, 5 chlapcov uviedlo, že by zmenili „bezpečnosť na internete“, 8 uviedlo možnosť „obmedzený vek“, 4 chlapci uviedli možnosť „obmedziť obsah internetu.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 11 „Snažíte sa regulovať čas, ktorý trávite na internete, na sociálnych sieťach?“

Graf 12

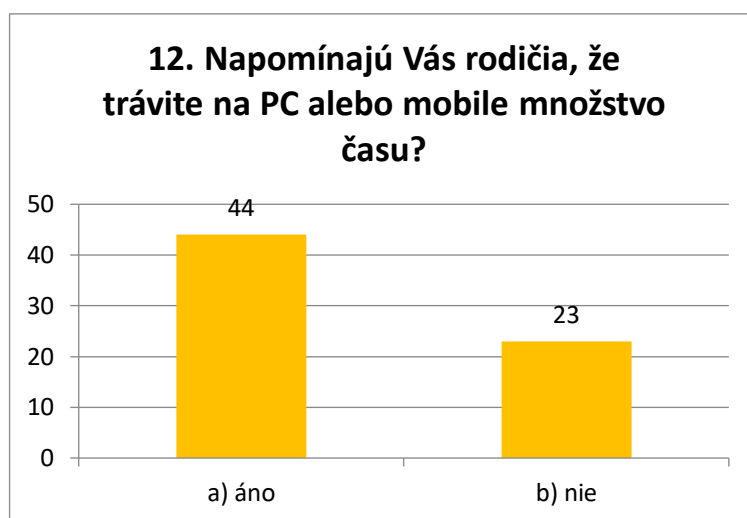

Komentár: 30 chlapcov uviedlo možnosť a)áno, uvedomujem si koľko času trávim s mobilom v ruke, prípadne na PC, 16 chlapcov uviedlo možnosť b)pokúšam sa o to, no častokrát sa pozabudnem a strávim príliš veľa času a 21 chlapcov uviedlo možnosť c)tento čas nejak nesledujem, v podstate som online stále.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 12. „Napomínajú Vás rodičia, že trávite na PC alebo mobile množstvo času?“

Graf 13

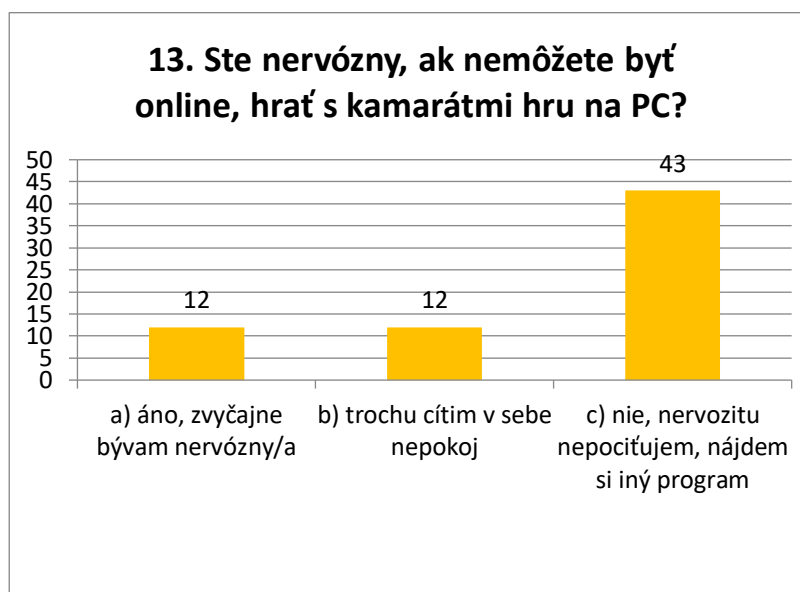

Komentár: 44 chlapcov uviedlo možnosť a) áno a 23 chlapcov uviedlo možnosť b) nie.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 13. „Ste nervózne, ak nemôžete byť online, hrať sa s kamarátmi hru na PC?“

Graf 14

Komentár: 12 chlapcov uviedlo možnosť a)áno, zvyčajne bývam nervózny/a, rovnako 12 chlapcov uviedlo možnosť b)trochu cítim v sebe nepokoj a 43 chlapcov uviedlo možnosť c)nie, nervozitu nepociťujem, nájdem si iný program.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 14. „Čo si myslíte, že by pomohlo znížiť online závislosť?“

Graf 15

Komentár: 25 chlapcov uviedlo možnosť „neviem“, 5 chlapcov uviedlo možnosť „kontrola rodičov“, 11 chlapcov „časové obmedzenia na internete“, 3 chlapci uviedli možnosť „zakázať mobil“, 20 chlapcov uviedlo možnosť „chodiť viac von“ a 3 chlapci uviedli možnosť „výchova.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 15. „Akým spôsobom by podľa Vás sociálni pracovníci mohli byť nápomocní deťom a mladým ľuďom, aby nevznikla u nich závislosť?“

Graf 16

Komentár: 53 chlapcov uviedlo možnosť „neviem“, 11 chlapcov uviedlo možnosť „komunikovať s nimi“, 3 chlapci uviedli možnosť „hrať sa s nimi“, 4 chlapci uviedlo možnosť „urobiť im prezentáciu.“

Zdroj: Vlastné spracovanie

4 DISKUSIA

Cieľom našej práce bolo zistiť, do akej miery sú žiaci sekundárneho vzdelávania ovplyvňovaní internetovými trendmi a či si vedia uvedomiť riziká, ktoré na internete sú.

Naším hlavným cieľom bolo zistiť názory žiakov sekundárneho vzdelávania na nelátkové závislosti a používanie internetu a sociálnych sietí. Na otázku, či deti vedia čo je to

online závislosť, nám odpovedalo „neviem“ 11 dievčat; 5 dievčat si myslí, že to znamená „závislosť na mobile.“ 22 dievčat uviedlo možnosť „závislosť na sociálnych sieťach“, 9 dievčat uviedlo možnosť, že je to „osoba, ktorá nevie vydržať bez internetu“ a 17 dievčat uviedlo možnosť „závislosť na internete.“ Z chlapcov to bolo 22 chlapcov, ktorí uviedli možnosť „závislosť na internete“, 22 chlapcov uviedlo možnosť „závislosť na sociálnych sieťach“, 8 chlapcov „online hry“, 10 chlapcov uviedlo možnosť „neviem“ a 5 chlapcov uviedlo možnosť „závislosť na mobile“.

Naše čiastkové ciele boli nasledovné:

C1: Zistiť, nakoľko sú žiaci sekundárneho vzdelávania opatrní v súvislosti s používaním internetu a sociálnych sietí.

Chceli sme zistiť, ako veľmi dnešná doba ovplyvňuje žiakov sekundárneho vzdelávania. Technológie, ktoré postupne prenikajú do našich domácností, napredujú stále viac a viac, čo si ani často neuvedomujeme. Množstvo technológií, ako napríklad mobilné telefóny a počítače, nám majú pomáhať v pracovnom alebo školskom živote. Častá chyba však je, že nie vždy si dokážeme racionálne uvedomiť aj negatívny dopad a nebezpečenstvo týchto produktov. Internet sa stáva neodmysliteľnou súčasťou nášho života. Veľakrát sa tak v bežnom živote stretávame s tým, že ľudia často zverejňujú svoje osobné údaje alebo činnosti, ktoré bežne robia počas dňa. Nikdy nie je presne určená hranica ani toho, čo sa na internete smie, čo je bezpečné a v norme a čo nie (Blinka,2015). Domnievame sa, že každý z nás má v živote aspoň jednu osobu, ktorá takmer každý svoj krok dôsledne dokumentuje na sociálnych sieťach. Naša otázka znie „Prečo?“ Nikdy nemôžeme vedieť, kto sa reálne pozerá na to, čo sme práve „vypustili do sveta“ (Escandón, Galvéz, 2012). V tom vzniká najväčšie nebezpečenstvo, ktoré by si mali uvedomiť už deti. Tieto vypustené informácie v niektorých prípadoch môžu práveže veľmi uškodiť a určite nie pomôcť. Práve preto sme sa rozhodli vykonať výskum na základných školách medzi jednotlivými ročníkmi druhého stupňa, aby sme zistili dopad sociálnych sietí a využívania internetu na žiakov sekundárneho vzdelávania a aj ich možnú nelátkovú závislosť na internete, sociálnych sieťach, hrách, mobile či počítači. V našom výskumnom dotazníku sme sa zamerali na základné otázky ohľadom využívania internetu, bezpečnosti a možnej závislosti. Deti vo veľkej miere nezverejňujú svoje osobné údaje a snažia sa svoje súkromie chrániť silných heslom, súkromnými účtami na sociálnych sieťach alebo dobre zabezpečeným počítačom prostredníctvom antivírusu. (Benkovič,2020). Konkrétne z nášho dotazníku nám v otázke ochrany na internete a toho, ako sa deti chránia, nám 12 dievčat uviedlo možnosť „heslo“, 7 dievčat uviedlo možnosť „nechránim sa“, 3 dievčatá uviedli možnosť, že si „nepíšu s cudzími ľuďmi“, 20 dievčat uviedlo možnosť „nezverejňujem svoje údaje“ a 17 dievčat

uviedlo možnosť „mám súkromný účet.“ Z chlapcov to bolo 25 chlapcov, ktorí uviedli možnosť „heslo“, 10 chlapcov uviedlo možnosť „nechránim sa“, 4 chlapci uviedli možnosť „nepíšem si s cudzími ľuďmi“, 7 chlapcov uviedlo možnosť „nezverejňujem svoje údaje“, 14 chlapcov uviedlo možnosť „mám súkromný účet“, 3 uviedli možnosť „nie som na sociálnych sieťach“, 4 uviedli možnosť „antivírus.“

C2: Zistiť, koľko času trávia žiaci sekundárneho vzdelávania na internete a sociálnych sieťach a či sa ich rodičia snažia tento čas eliminovať.

Naším cieľom bolo zistiť, či je dnešná mládež až tak „pohltená“ sociálnymi sieťami, ako sa momentálne v tejto dobe všade hovorí. Veľakrát sme sa stretli s tým, že dieťa v predškolskom veku už ovláda aj pokročilé funkcie na tablete, telefóne alebo počítači. Je toto podľa Vás správne? Samozrejme, pre rodičov je veľmi jednoduché a asi aj praktickejšie dať dieťaťu do ruky tablet, ako mu čítať alebo rozprávať rozprávku či hrať sa ním. Aké to má dopady nielen na ich momentálne obdobie, ale aj na ďalšie roky do ich budúcnosti, si však veľa z dnešných rodičov neuvedomuje. Myslíme si, že určite by rodičia v deťoch nechceli úmyselne vzbudzovať napríklad agresivitu pod vplyvom rýchlych, akčných a často agresívnych podnetov napríklad v rôznych počítačových hrách. V našom výskume sme zistili, že dievčatá aj chlapci trávajú približne rovnaký čas na sociálnych sieťach. Sme veľmi milo prekvapené z výsledkov našej práce, pretože sme zistili, že žiaci sekundárneho vzdelávania, ktorí nám odpovedali v našom výskumnom dotazníku, si väčšinou tento čas strávený na internete uvedomujú a hodnotíme veľmi pozitívne že sa snažia obmedziť ho na primeranú mieru. Na otázku, aký čas trávajú deti na internete, nám deti odpovedali nasledovne: 32 dievčat uviedlo možnosť a) 1-2 hodiny, 30 dievčat možnosť b) 2-4 hodiny, 12 dievčat uviedlo možnosť c) 4-8 hodín a 3 dievčatá uviedlo možnosť d) 8 a viac hodín. Čo sa týka chlapcov, tak 16 chlapcov uviedlo možnosť a) 1-2 hodiny, 30 chlapcov uviedlo možnosť b) 2-4 hodiny, 10 chlapcov uviedlo možnosť c) 4-8 hodín a 11 chlapcov uviedlo možnosť d) 8 a viac hodín. V dotazníku sme sa snažili od detí zistiť aj to, či ich rodičia upozorňujú napríklad na čas, ktorý strávia online. Možnosť „áno“, teda že deti upozorňujú ich rodičia na tento čas uviedlo 46 dievčat a možnosť „nie“ uviedlo 16 dievčat. U chlapcov to bolo tak, že 44 chlapcov uviedlo možnosť a) áno a 23 chlapcov uviedlo možnosť b) nie.

C3: Zistiť rozdiel vo vnímaní internetu medzi dievčatami a chlapcami.

V našom okolí sa často stretávame s názorom, že dievčatá trávajú viac času na sociálnych sieťach, ako je napríklad Facebook alebo Instagram a chlapci viac využívajú internetové a počítačové hry. Z tohto dôvodu sme sa nakoniec rozhodli výsledky našich dotazníkov rozdeliť na časť, v ktorej nám odpovedali len dievčatá a časť, v ktorej nám odpovedali iba

výhradne chlapci. Na otázku, aké stránky navštevujú a ako trávia čas na PC nám 36 chlapcov uviedlo možnosť a) Facebook a Instagram, 45 chlapcov uviedlo možnosť b) YouTube, 12 chlapcov uviedlo možnosť c) Internetové hry, 6 chlapcov uviedlo možnosť d) Iné komunikačné siete, možnosť e) neoznačil nikto. Z dievčat 34 dievčat najviac času trávi na Facebooku a Instagrame, 25 dievčat na YouTube, 5 dievčat uviedlo možnosť c) internetové hry, 5 dievčat trávi čas na iných komunikačných sieťach a 13 dievčat uviedlo vlastnú odpoveď. Z týchto 13 dievčat 9 dievčat uviedlo možnosť Tik Tok a 4 dievčatá napísali, že používajú len Instagram. Naše výsledky hodnotíme pozitívne, pretože je podľa nás veľmi správne, že si deti vedia hlavne plne uvedomiť možné riziká využívania internetu. Mysleli sme si, že deti v dnešnej dobe sa budú prevažne venovať len novým technológiám, ale mnohé z nich využívajú internet a sociálne siete len ako „bonus“ v dnešnej dobe. V budúcnosti by sme chceli vychádzať z výsledkov nášho výskumu a chceli by sme sa pokúsiť viac komunikovať s ohrozenými skupinami, ktoré sa môžu ocitnúť v bludnom kruhu online závislosti. Za ohrozené skupiny považujeme takmer všetky vekové kategórie. Potešilo nás, že veľa našich respondentov tento výskum veľmi zaujal a pýtali sa na výsledky nášho výskumu. Na základe výsledkov nášho výskumu by sme v budúcnosti chceli zrealizovať výskum aj s inými vekovými kategóriami. Myslíme si, že naše výsledky by mohli byť prínosné pre laickú i odbornú verejnosť. Dotazník, ktorý by sme respondentom predložili, by bol čo najviac totožný s dotazníkom, ktorý sme použili na druhom stupni základných škôl. Náš budúci výskum by sme teda chceli realizovať na stredných školách so žiakmi vo vekovej kategórii 16 – 20 rokov a so žiakmi na základných školách na prvom stupni v ročníkoch 1.-4., s deťmi vo veku 6-10 rokov.

Odporúčania pre prax

- intenzívnejšia komunikácia rodičov a detí o problémoch, ktoré prežívajú,
- efektívne trávenie voľného času detí a mladých ľudí,
- záľuby, ktorým by sa mali deti a mladí ľudia vo voľnom čase viac venovať, napríklad šport, umelecká činnosť,
- obmedzenie času strávenom na internete,
- obmedzenie veku v súvislosti s využívaním internetu,
- prevencia - venovanie sa rôznym preventívnym aktivitám, aby sa situácia v súvislosti s online závislosťami v priebehu rokov nezhoršila,
- prevencia je vo všetkých prípadoch závislosti veľmi dôležitá a dokáže zabrániť vzniku alebo prehĺbeniu už vyskytujúcej sa závislosti u jedinca,

- potreba rodičov, aby deti ustrážili a dali im určité pravidlá, ktoré by dodržiavali pri používaní internetu, počítačov a pod.
- dôležité je aj sociálne prostredie, v ktorom sa dieťa alebo mladistvá osoba pohybuje,
- vplyv vrstovníkov alebo nevhodného rodinného prostredia môže mať veľmi negatívny dopad na dieťa a mladistvého,
- interaktívne prednášky, stretnutia a diskusie s abstinujúcimi ľuďmi, známymi osobnosťami, ktoré sú pre deti vzormi a najmä sociálnymi pracovníkmi,
- otvorené diskusie a rozhovory o online závislosti so sociálnymi pracovníkmi z Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, či s pracovníkmi z Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.

ZÁVER

Internet je veľmi veľký fenomén tejto doby. Má ho doma takmer každý a ak nie, môže sa veľmi jednoducho na neho pripojiť. V našej práci sme zistili, že ľudia a najmä deti na ňom trávajú naozaj veľa času, mnohé si to aj uvedomujú a mnohé na to upozorňujú aj ich rodičia, čo je veľmi pozitívne, pretože to neberú na ľahkú váhu. Je to veľmi dôležité, pretože online závislosť totiž môže vzniknúť veľmi rýchlo a nečakane. Častokrát sa medzi deťmi rieši napr. prevencia látkových závislostí, no v našej práci sme chceli pozdvihnúť to, že sociálni pracovníci by mohli formou rôznych interaktívnych prednášok a diskusií riešiť aj nelátkové závislosti, medzi ktoré patrí aj online závislosť. Mnoho z detí totiž podľa nášho výskumu totiž ani nevedelo, že čo online závislosť vlastne konkrétne znamená a kedy sú už aj oni sami závislí. Zisťovali sme aj to, či vedia, aké nebezpečenstvá ich na internete môžu stretnúť a ako sa ich chrániť. Sme veľmi radi, že sa dostávajú aj tieto témy a do kín prichádzali od minulého roku český a aj slovenský film „V sítí“ a „Kto je ďalší?“, ktoré opisujú najmä témy kyberšikany a sexuálneho zneužitia a predstavujú reálne situácie a príbehy zo života, ktoré by mali žiaci vidieť najmä kvôli tomu, že by tiež mohli byť vhodnou prevenciou. V našej práci sme objasnili, čo znamenajú nelátkové závislosti a online závislosť, aké nebezpečenstvá na internete striehnu, ako sa im môžu vyvarovať, chrániť sa a riešiť prípadné problémy a postupovať pri zneužití osobných údajov, či sexuálneho zneužitia. Je dôležité dbať na prevenciu, aby tieto problémy nenastali ale rovnako je dôležité, aby ľudia a hlavne deti s ich rodičmi vedeli, kam sa môžu obrátiť v prípade potreby pomoci. Preto sme sa ako študentky sociálnej práce rozhodli

poukázať aj na to, ako sa týmto problémom vyhýbať a riešiť ich, ak nastanú, práve z pohľadu sociálnej práce. Cieľom našej práce bolo najmä dať do povedomia problematiku online závislosti a zistiť prostredníctvom u detí, ktorých sa to podľa nás najviac dotýka, ako veľmi im ovplyvňuje život. Chceli sme, aby si deti pomocou dotazníka uvedomili, ako dlho trávia čas na internete a aby sa zamysleli nad tým, čo všetko zlé sa môže stať, pokiaľ by si nedávali pozor. Veľmi nás tešilo, keď sme videli, žiakov sekundárneho vzdelávania tento dotazník naozaj zaujal, a postavili sa k jeho vyplňaniu zodpovedne. Dúfame, že naša práca bude prínosom pre spoločnosť a ľudia a rovnako aj žiaci sekundárneho vzdelávania, si začnú uvedomovať vážnosť v súvislosti s online závislosťou a nebezpečenstvom.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BALOGOVÁ, B., ŽIAKOVÁ, E. 2017. *Vademecum sociálnej práce*. Košice. ISBN: 978-80-8152-483-7. 360 s.

BENKOVIČ, J. 2020. *Riziká modernej doby*. In Bedeker zdravia. [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné na internete: <http://bedekerzdravia.sk/domains/bedekerzdravia/UserFiles/Files/Neatkove_zavislosti_KOMPLETE.pdf>.

BLINKA, L. a kol. 2015. *Online závislosti*. Praha : Grada Publishing a.s., 2015. 200 s. ISBN 978-80-247-5311-9

BÜHNER, M. – ZIEGLER, M. 2009. *Statistik für Psychologen und Sozialwissenschaftler*. München: Pearson, 2009. ISBN 978-3-8273-7274-1.

ECKERTOVÁ, L. – DOČEKAL, D. 2013. *Bezpečnosť detí na Internetu*. 224 s. ISBN: 978-80-2513-804-5

ESCANDÓN, R. – GALVÉZ, C. 2012. *Slobodní od závislosti*. Vrútky : Advent – Orion s.r.o., 2012. 191 s. ISBN 978-80-8071-149-8

IPčko. 2016. „Aktívne vyhľadavanie najohrozenejších mladých ľudí voláme „Online terénna práca““. [online]. Dostupné na internete: <<https://ipcko.sk/aktivne-vyhľadavanie-najohrozenejsich-mladych-ludi-volame-online-terenna-praca/>>.

Internetové známosti. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/internetove-znamosti>>.

KOPECKÝ, K. 2010. *Kybergrooming – nebezpečí kyberprostoru*. Olomouc. 16 s. ISBN: 978-80-254-7573-7.

KUKLOVÁ, M. 2016. *Kognitivně – behaviorální terapie v léčbě závislosti*. Praha : Portál s.r.o., 2016. 152 s. ISBN 978-80-262-1101-3

Látkové a nelátkové závislosti. [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné na internete: <<https://nezavislost.sk/sk/o-zavislostiach/>>.

Management of substance abuse, Dependence syndrome. [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/substance_abuse/terminology/definition1/en/>.

NEŠPOR, K. 2011. *Návykové chování a závislost*. Praha : Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

RÖHR, H.P. 2015. *Závislost*. Praha : Portál s.r.o., 2015. 176 s. ISBN 978-80-262-0927-0.

Streetwork s neorganizovanou mládežou. 2011, Rada mládeže Slovenska. [online]. Dostupné na internete: <<https://mladez.sk/2011/11/05/streetwork-s-neorganizovanou-mladezou/>>.

SZKANDEROVÁ, L. 2018. *Novodobé nelátkové závislosti: Ako odolať internetu a lacnej zábave?* Slovenský pacient.sk. [online]. Dostupné na internete: <<https://slovenskypacient.sk/novodobe-nelatkove-zavislosti-definicia-u-deti-prevencia-gambling/>>.

TURČEK, K. 2003. *Psychopatologické a sociálno – patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava : Iris 2003. 168 s. ISBN 80-88778-99-9.

TUROŇOVÁ, R. 2017. Dobré noviny. „Dostala sa vaša intímna fotka na internet? Takto sa ubránite!“ [online]. Dostupné na internete: <<https://www.dobrenoviny.sk/c/100421/dostala-sa-vasa-intimna-fotka-na-internet-takto-sa-ubranite->>.

VONDRÁČKOVÁ, P. – VACEK, J. 2009. Závislostné správanie na internete. In *Sociálna prevencia*. ISSN 1336-9679, 2009, roč. 4, č. 2, s. 4.

Závislosti. [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné na internete: <<https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/zavislosti>>.

Zneužitie osobných údajov. [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné na internete: <<https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/zneužitie-osobnych-udajov>>.

<https://www.cpppap.sk/>

<http://msp.sered.sk/prevencia,historia>

https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-1/rodina/vychovne-problemy-deti/zavislosti-deti.html?page_id=262373&urad=231735

PRÍLOHY

Príloha A

Vek:

Pohlavie:

Ročník:

1. Čo znamená podľa Vás pojem „online závislosť“ ? (vyjadrite svoj názor min. 1 vetou).
2. Je podľa Vás dnešná doba ovplyvňovaná internetovými trendmi? a) áno b) nie
3. Viete si predstaviť svoj život bez prístupu na internet? Ak nie, uveďte príklad, bez čoho by ste nevedeli fungovať.
4. Koľko času priemerne strávite na internete? a) 1-2h b) 2-4h c) 4-8h d) 8 a viac
5. Aké stránky na internete najviac navštevujete?
a) Facebook a Instagram b) YouTube c) internetové hry d) iné komunikačné siete
e) vlastná odpoveď
6. Myslíte si, že je správne, pokiaľ deti v predškolskom veku používajú internet?
a) áno b) nie – uveďte prečo
7. Myslíte si, že je správne zverejňovať fotografie detí na sociálnych sieťach?
a) áno b) nie
8. Aké nebezpečenstvo Vás môže postihnúť na internete?
9. Ako chránite svoje súkromie na internete ?
10. Čo by ste zmenili v súvislosti s internetom ?
11. Snažíte sa regulovať čas, ktorý trávite na internete, sociálnych sieťach?
a) áno, uvedomujem si, koľko času trávim s mobilom v ruke, prípadne na PC
b) pokúšam sa o to, no častokrát sa pozabudnem a strávim online príliš veľa času
c) tento čas nejak nesledujem, v podstate som online skoro stále
12. Napomínajú Vás rodičia, že trávite na PC alebo mobile množstvo času?
a) áno b) nie
13. Ste nervóznym, ak nemôžete byť online, hrať s kamarátmi hru na PC ?
a) áno, zvyčajne bývam nervózny/a
b) trochu cítim v sebe nepokoj

c) nie, nervozitu nepocitujem, nájdem si iný program

14. Čo si myslíte, že by pomohlo znížiť online závislosť? Uvedte aspoň 2 možnosti.

15. Akým spôsobom by podľa Vás sociálni pracovníci pracujúci mohli byť nápomocní deťom a mladým ľuďom, aby nevznikla u nich závislosť?

MANIPULÁCIA AKO FORMA MOCI V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Stanislava Kotúčková

Školiteľ: doc. PhDr. Ladislav Vaska, PhD.

ABSTRAKT

Práca si kladie za cieľ odpovedať na otázky, či je manipulácia ako forma moci prítomná aj v profesii sociálna práca a či je to fenomén čisto negatívny, alebo aj pozitívny. Moc v sociálnej práci je na strane sociálneho pracovníka, ktorý ju môže použiť v prospech klienta, ale aj vo svoj osobný prospech. Ako metodologický postup sme zvolili analýzu teoretických koncepcií moci, analýzu dostupnej literatúry a výskumov realizovaných v tejto oblasti. Z výsledkov analýzy teórií moci, výskumov a dostupnej literatúry sme zistili, že manipulácia je ako forma moci využívaná aj v profesii sociálna práca a tento fenomén nemožno vnímať iba jednostranne, jeho prítomnosť môže obsahovať ako negatívnu, tak aj pozitívnu konotáciu. Naše zistenia môžu byť inšpiráciou pre ďalšie výskumy v tejto oblasti v praxi sociálnej práce, ale aj vo vzdelávacom procese.

Kľúčové slová: Manipulácia. Moc. Sociálna práca. Sociálny pracovník. Klient.

ABSTRACT

The goal of this work is to answer the questions, whether manipulation as a form of power is a negative phenomenon or could also be a positive phenomenon. The power in social work is in the hands of the social worker, who can use it for the good of the client, or for his or her own good. As our methodology we have chosen an analysis of theoretical concept of power, analysis of the available literature and the research carried out in this area. Based on the results of the theoretical concept of power and available literature, we found out that manipulation, as a form of power, can be used among the profession of social work too and this phenomenon cannot be perceived unilaterally, its presence can contain a negative as well as a positive connotation. Our findings could be an inspiration for future research in this area among the practice in social work, as well as in education system.

Key words: Manipulation. Power. Social work. Social worker. Client.

ÚVOD

Manipulácia je jednou z foriem moci v medziľudskej interakcii a bežnou súčasťou života. Moc uplatňujeme v rodine, v škole, v zamestnaní, aj pri nákupe potravín. Niektorí autori uvádzajú, že bez moci by nebol možný ani pokrok človeka. Moc je podľa viacerých autorov neutrálny jav. Spôsob, ako s ňou človek ako aktér moci naloží, neutrálny nie je (Labáth, 2020). Moc sa prejavuje v každom zamestnaní, teda v každej interakcii medzi ľuďmi. Je prítomná aj v profesii sociálna práca? Ako uvádza James Walk (1982) v článku v magazíne *Journal of Sociology and Social Welfare*, niektoré slová majú v rámci profesie sociálna práca taký negatívny význam, že ich samotné vyslovenie okamžite sponchybňuje dôveryhodnosť zdroja. Výrazným pojmom z tejto kategórie slov je aj manipulácia. V súťaži so zdravými a etickými pojmami ako individualita, sebaurčenie, neodsudzovanie a dôstojnosť, kognitívna a behaviorálna manipulácia sa objavuje ako zlovestná predtucha. Etické normy profesie sociálna práca podporujú presvedčenie, že manipulácia je čin, ktorý vykonávajú bezohľadní ľudia. Vo všeobecnosti mnohí populistickí politici manipulujú, poisťovací agenti manipulujú, členovia sekty manipulujú, predajcovia hrncov manipulujú, „internetoví ľudia“ manipulujú, ale profesionáli v sociálnej práci nemanipulujú, alebo aspoň by nemali.

Autorka práce sa rozhodla spracovať tému z dôvodu jej osobného záujmu o oblasť manipulácie. V posledných rokoch má snahu rozoznávať, aké sú taktiky a techniky manipulácie, učí sa s ňou narábať a brániť sa jej a zároveň ju sama nevykonávať. Ako študentka sociálnej práce si kladie autorka aj otázku, nakoľko je manipulácia prítomná v tejto profesii, aké sú jej prejavy a akým spôsobom s pojmom manipulácia narába samotná profesia.

Táto práca si kladie za cieľ zistiť na základe analýzy teoretických koncepcií moci, analýzy dostupnej literatúry a výskumov realizovaných v tejto oblasti, či je manipulácia formou moci aj v profesii sociálna práca a či je to jav v rámci etiky a morálnych noriem v sociálnej práci čisto negatívny alebo môže byť aj pozitívny. Tiež chceme otvoriť diskusiu o súčasnom stave edukácie v tejto téme a možnosti vzdelávania v oblasti manipulácie a moci sociálneho pracovníka.

1 ANALÝZA AKTUÁLNEHO STAVU PROBLEMATIKY

1.1 Teoretické východiská

Z hľadiska psychologického ponímania teoretických východísk možno do konceptu moci zahrnúť aj teórie osobnosti, ktoré súvisia s mocenským správaním človeka a potrebou jeho prevahy nad druhými. Najbližšie ku kontextu moci vnímame teóriou osobnosti Adlera, ktorá je založená na prekonávaní pocitu menejcennosti tým, že ho človek vyvažuje pocitom nadradenosti. Boj o moc sa tak stáva základom existencie (Adler, 2018). Ďalším východiskom súvisiacim s témou moc a manipulácia sú poruchy osobnosti, kam spadá sociopatia, konkrétne disociálna porucha (Heretik, 2007). V oblasti psychológie existuje pojem kognitívna disonancia. Je to teoretický konštrukt, ktorý zaviedol do sveta psychológie americký výskumný psychológ Festinger svojimi experimentami v minulom storočí. V podstate ide o teóriu nezlučiteľných myšlienok. Častá je racionalizácia, kedy si skutok ospravedlníme a zároveň sa s ním stotožníme ako s pravdou v prípade rozporu vo svedomí (Slater, 2019).

Z filozofického hľadiska k téme moc sme vyňali Foucaulta s jeho ponímaním moci v termínoch bio-moc, disciplinárna prax, vedenie. Moc nie je ani absolútnym zlom, ani absolútnym dobrom, konštatuje Foucault (in Buraj, 2000). Ďalší príklad k téme manipulácia je Nikollo Machiavelli, ktorého teória moci sa spája s otázkami politickej moci a vedenia. Zápas o moc je pre neho autonómna oblasť ľudskej aktivity, odmieta výlučne morálne správanie, ak je to nevyhnutné, možno aj klamať (Belás, 2007).

1.2 Prejavy moci v pomáhajúcich profesiách

O motívoch moci a manipulácie v pomáhajúcich profesiách píše aj Schmidbauer (2008). Uvádza syndróm pomocníka ako východisko k snahe o moc a prevahu nad klientom, jedným z dôvodov je tzv. odmietnuté dieťa. Kopřiva (2011) v tejto súvislosti hovorí o charakterovej obrane. Konanie pomáhajúceho profesionála podľa týchto autorov vyplýva z nevedomých motívov. K týmto teóriám je možné pridať aj teóriu vzťahovej väzby a teóriu pripútania. Tieto dva teoretické konštrukty psychológovia používajú na opis a vysvetlenie citového puta, ktoré sa vyvíja medzi primárnou osobou a dieťaťom (Hrozenská, 2017, in Balogová, Žiaková, 2017, s. 75). Géringová (2011) popisuje nepriamu agresiu na základe nevedomých motívov, ktorá tiež môže byť spúšťačom manipulatívnych tendencií.

Psychoterapeut Adolf Guggenbühl-Craig (2007) vníma ako užitočné zaoberať sa v motívoch sociálneho pracovníka nevedomými a podvedomými prvkami, ktoré vedú k mocenskému a manipulatívne správaniu. Moc ako prvok spoločenského konania zosumarizoval Lukas (1974, in Hugman, 1994, pozri s. 30-31).

1.3 Všeobecné definície, prejavy a techniky manipulácie

Pôvod tohto slova môžeme nájsť v latinskom „manipolo“, čo znamená „robiť niečo rukami“, alebo v spojení dvoch slov manus – ruka a plere – plniť, napríklad „naplniť dlaň vodou“. Podľa Wróbel (2008) je v slovníku súčasného poľského jazyka definovaná manipulácia ako nekalé ovplyvňovanie cudzích názorov, prekrúcanie faktov za účelom dosiahnutia vlastného úspechu.

Hájek (in Pospíšil, 1996) hovorí o manipulácii ako o ovplyvňovaní druhých ľudí pomocou rôznych skrytých a rafinovaných manévrov. Ciele manipulácie sú zištné, pričom sa ale vydávajú za niečo iné, než v skutočnosti sú.

Z hľadiska sociológie manipulátorský úkon podľa Wróbel (2008) ovláda ľudské vedomie prostredníctvom udržiavania určitých mýtov. Schiller (in Wróbel, 2008) rozlišuje tieto mýty:

Základom mýtu individualizmu a osobnej voľby je, že podstata manipulácie spočíva v tom, že sloboda jednotlivca a právo voľby sú najsilnejšou mýtickou obranou fungujúceho spoločensko-politického systému.

Prostredníctvom mýtu neutrality vyhráva manipulácia, ak sa javí ako neutrálna a prirodzená. Deklarovaným cieľom spoločnosti je všeobecné dobro národa a služba každému občanovi.

Mýtus nemennosti ľudskej prirodzenosti vychádza z faktu, že ľudská prirodzenosť je zo svojej podstaty nemenná a človek je zo svojej podstaty agresívny. Spoločenská pasivita je výsledkom tohto mýtu a tak podporuje konflikty.

Mýtus absencie spoločenského konfliktu slúži na vytváranie obrazu spoločenskej harmónie.

Mýtus pluralizmu hromadných informačných prostriedkov podporuje presvedčenie o slobodnom využívaní informácií, čo vedie k poddajnosti na manipulatívne jednanie.

Pospíšil (1996) rozdeľuje manipuláciu na pasívnu a agresívnu. U pasívnej píše o hanblivosti, mlčaní, sebaponižovaní, vyvolávaní súcitu plačom, prehnanej skromnosti, neadekvátnom smútku, úteku od konštruktívnej komunikácie, zbavení sa zodpovednosti za seba, neochote uzavrieť dohodu, kompromis, neochote postarať sa o seba a iné.

Pospíšil (1996) rozdeľuje pasívnych manipulátorov podľa rôznych typov na:

Typ „*brečtan*“: manipulátor nám vtedy oznamuje svoje obavy a zároveň sa vyhráza, „bez teba nemôžem žiť, spácham samovraždu...“, alebo osoba manipulujúca je mlčanlivá a keď k nej pristúpíte a opýtate sa, čo ju trápi, odpovie iba „nič“...Tým vás chce zahrnúť do pocitov viny a obviniť vás zo svojho stavu.

Ďalší typ je „*ja najlepší*“: je starostlivý, dobrý, pedantný, ale v skutočnosti nič nerobí. Preto, že je taký dobrý, všetko sa mu odpúšťa. Oblúbeným manévrom je útek do choroby.

Jedným z najlepšie fungujúcich typov je „*nedokážem to, neviem to*“: je lenivý premýšľať a tak použije manipuláciu „neviem to“.

Agresívnu manipuláciu podľa Pospíšila (1996) reprezentuje krik, výčitky, útok na ľudí, posmešky, schovávanie sa za autoritu, predstieranie veľkého pracovného vyťaženia, nadávky, posadenie sa ku druhým chrbtom, prezeranie si vecí kolegu a prehrabávanie sa v nich v jeho neprítomnosti, zosmiešňovanie druhého, ponížovanie a iné.

V agresívnej manipulácii sú podľa Pospíšila (1996) tieto typy manipulátora:

Typ „*mafán*“: určite vám pomôže vtedy, keď to budete potrebovať, ale hneď sa aj uistí, že nabudúce pomôžete vy jemu. Určite mu to budete musieť veľa krát oplatiť.

Typ „*kriklúň*“: ten za každých okolností chce prekričať váš názor, aby ste náhodou neboli v opozícii. Čoskoro sa začnete cítiť vinní, pretože predsa kto tak kričí, určite má pravdu.

Typ „*drzúň*“: obsadzuje si vaše veci, vaše miesto pri stole, vojde k vám domov, keď tam nie ste.

Typ „*populista*“: snaží sa správať tak, aby vyzeral ako dobrý ale nechce vám vyhovieť.

Typ „*hysterická osobnosť*“: má aj herecké nadanie, ktoré vie využiť. Vie, na čom vám záleží a dokáže to zneužiť.

Typ „*žena beštia*“: dosahuje si svoje plačom, poľňukávaním ale aj krikom.

Pospíšil (1996) konštatuje, že väčšina bežných manipulatívnych taktík je predsa len ťažko rozpoznateľná. Dajú sa ale rozoznať tak, že väčšinou ide o nepríjemné a zveličené zovšeobecnenie. „Malo by sa...“, „Vždy všetko robím sám...“, „Čo ty si za človeka...“, „Nikto ma nemá rád...“. Takáto manipulácia si vyžaduje konkrétne otázky, mantinely a korekciu. Napríklad sa môžete opýtať: „Povedz mi konkrétne, čo tým myslíš.“, alebo „Keď sa ti to nepáči, tak s tým niečo urob...“ S manipuláciou sa bežne stretávame v zamestnaní alebo aj na úradoch pri vybavovaní záležitostí, prípadne aj v iných bežných životných situáciách. Ako príklad môžeme uviesť aj úradníčku, ktorá sa na vás nepozrie, vybavuje vaše záležitosti nechotne, vynecháva informácie, hoci by ich mohla podať a celkovo sa cítite ponížene. Pospíšil (1996) radí, aby sa ľudia veľa pýtali a dobre počúvali na rozlíšenie manipulatívneho správania.

Manipuláciu treba rozoznávať a brániť s jej. Z uvedeného možno cítiť, že takáto manipulácia by sa mohla týkať aj sociálnych pracovníkov v rôznych oblastiach praxe-

Podľa Scotta (2001, in Labáth, 2020) manipulácia patrí ku korektívnej moci a presadzuje sa vnucovaním. Hlavným rizikom manipulácie je to, že jej prejavy nie sú prehľadné, ciele sú skryté a môže byť v rozpore s informovaným súhlasom. Osobitnou témou je nanútená pomoc pri vedomom odmietnutí. Tú možno považovať za neproduktívnu až kontraproduktívnu. Za istých okolností pôjde o skrytú alebo nevedomú formu agresie. Každý má právo prijať alebo odmietnuť pomoc.

Sociálny pracovník si niekedy vie modifikovať svoje motívy a ospravedlňovať pohnútky. Sociálny pracovník môže predstierať, niekedy celkom úprimne, že mu nejde o manipuláciu klienta. Toto zastretie podľa Trojana (1993, in Mitas, Vasilenko, 2019) umožňuje fakt, že človek je slobodný a má schopnosť vysvetliť si čokoľvek po svojom v nespočetných alternatívach a variáciách. Má možnosť tvoriť si obrazy o sebe, o svojej činnosti a tieto potom vydávať za skutočnosť a tým zatieniť pravý stav vecí (<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/aspekt-moci-v-socialnej-praci>).

Aké sú útočné taktiky manipulátora? Podľa Simona (2015) sú to bagatelizácia toho, čím porušuje normy, klamstvo na získanie cieľa, skresľovanie skutočnosti, vynechanie častí pravdy, popieranie toho, čo urobil proti vám, racionalizácia, teda výhovorka, ktorou ospravedlňuje svoje nevhodné alebo škodlivé správanie, zahanbovanie, vzbudzovanie pocitov viny, vyhýbavosť, neurčitosť, skryté vyhrážanie, hrajú rolu obete, hrajú rolu služobníka, zvädzanie, prenášanie viny na ostatných, predstieraná nevinnosť, predstieraná nevedomosť alebo nechápavosť, úmyselné prejavy hnevu a iné.

Z uvedených faktov možno konštatovať, že manipuláciu môže využívať každý človek, nevynímajúc sociálnych pracovníkov. Preto považujeme za dôležité tento fakt neprehliadať a venovať mu patričnú pozornosť aj v sociálnej práci.

1.4 Moc v profesii sociálna práca

1.4.1 Legislatíva

Moc je vo všeobecnosti a aj v sociálnej práci ukotvená v legislatíve najmä z dôvodov porušovania noriem, zneužívania moci a kontraproduktívneho narábania s ňou. Vo vážnejších prípadoch upravuje legislatíva násilné prejavy moci v kontexte sankcií za jej porušovanie.

V rámci medzinárodných dohovorov sa Slovenská republika zaväzuje dodržiavať podmienky dodržiavania ľudských práv a slobôd zakotvené napríklad vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, v Dohovore o právach dieťaťa, v Európskej sociálnej charte a iných zmluvách.

Najvyšším legislatívnym rámcom Slovenskej republiky v téme moci je Ústavný zákon č. 460/1992 Zb.z. Ústava Slovenskej republiky v hlave 2 uvádza, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody (<https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>).

Základnou legislatívnou normou sociálnej práce a za základ etických a morálnych noriem treba považovať Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce. Je dôležité ho dodržiavať v práci s klientom a zároveň je aj prevenciou voči zneužívaniu moci sociálneho pracovníka. Etický kódex možno charakterizovať ako normatívny systém, ktorý obsahuje morálne normy a princípy. Je vyjadrením mravného ideálu určitého povolania, jeho základných hodnôt, istou formou príkazov a zákazov v písomnej podobe. Podľa daných noriem, pravidiel a zákazov sa riadi sociálny pracovník vo svojom povolaní. Etický kódex sociálnych pracovníkov bol prijatý valným zhromaždením Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce v roku 2015.

V prípade, že práva a slobody ľudí sú narušené hrubým spôsobom, na riešenie čoho nemá etický kódex dosah, uplatňuje sa trestný zákon Zákon č. 300/2005 Z. z..

K ďalším normám sa dajú zaradiť napríklad Štandardy kvality poskytovania sociálnych služieb, ktoré upravuje zákon Zákon č. 448/2008 o sociálnych službách, v § 104 a v prílohe 2 hodnotenie podmienok kvality poskytovanej sociálnej služby. Zákon č. 485/2013 o sociálnych službách v prílohe 2 dopĺňa, upravuje a bližšie popisuje podmienky kvality stanovené zákonom č. 448/2008. V Štandardoch kvality poskytovania sociálnych služieb sa viaže na tému moci a manipulácie najmä kritérium dodržiavania základných ľudských práv a slobôd – popisujú základné hodnoty a princípy poskytovania sociálnej služby, kam spadajú základné ľudské práva a slobody, sociálny status prijímateľa sociálnej služby, vzťahy, rodina a komunita. V oblasti uplatňovania moci a manipulácie môžu byť obmedzované a porušované tieto hodnoty a princípy.

V legislatíve sociálnej práce existuje aj ďalší nástroj korekcie moci- supervízia. Prvýkrát sa supervízia objavila v zákone NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí

a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v ktorom bolo uvedené, že „na účel zvyšovania profesionality práce v zariadení zariadenie vypracúva a uskutočňuje program

supervízie“ (§ 47 ods. 7). Supervízia sa neskôr stala súčasťou ďalšieho zákona – zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Tento zákon v súčasnosti uvádza, že „poskytovateľ sociálnej služby je povinný na účel zvýšenia odbornej úrovne a kvality poskytovanej sociálnej služby vypracovať a uskutočňovať program supervízie“ (§ 9 odsek 12 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách). Kľúčovým pre supervíziu v oblasti sociálnej práce bol fakt, že bol prijatý zákon NR SR č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý ustanovuje supervíziu ako nevyhnutnú podmienku na vydanie povolenia na výkon samostatnej praxe sociálneho pracovníka (Vaska, 2020).

Legislatívne nástroje, ktoré sme vybrali vyššie, sú potrebným kontrolným rámcom pre využívanie moci v profesii sociálna práca, najmä v samotnej práci s klientom.

1.4.2 Kontexty moci v teóriách sociálnej práce

Aj v sociálnej práci nachádzame pojem moc a teórie, ktoré s týmto fenoménom súvisia. Vyberáme niektoré teórie týkajúce sa tohto javu v súvislosti s prácou sociálneho pracovníka s klientom sociálnej práce.

Teória moci sa v problematike moci v sociálnej práci popisuje ako moc profesie, ako moc sociálnych pracovníkov a ako moc klienta. Podľa Levickej (2017, in Balogová, Žiaková, 2017) autor Thompson stotožňuje moc s individuálnym, dispozičným modelom moci, ktorý sa podľa neho týka potenciálu osoby umožňujúcej jej dosiahnuť svoje ciele. Levická (2017, in Balogová, Žiaková, 2017) spomína „moc pre“, „moc nad“, osobnú moc, štrukturálnu moc, kultúrnu moc, donucovaciu moc a pod. V súvislosti s mocou sa spomína aj pojem empowerment, ktorý poukazuje na potenciál klienta sociálnej práce k svojpomoci (Levická, 2017, in Balogová, Žiaková, 2017).

Z hľadiska anti-diskriminačných prístupov je moc vnímaná ako nástroj, ktorý v kombinácii s predsudkami ústi do diskriminácie. Preto je potrebné, aby sociálni pracovníci a pracovníčky zamedzili tomu, aby ich profesionálna moc, ktorou disponujú, skĺzla týmto smerom. Táto moc má byť zúžitkovaná na posilnenie diskriminovaných komunít a podľa Bhatti-Sinclair (2011, in Brnula, 2015) existuje presvedčenie, že sociálni pracovníci a pracovníčky by mali využívať svoju profesionálnu a inštitucionálnu moc na manažovanie bezmocných. V konečnom dôsledku sa tieto prístupy zameriavajú skôr na každodennú prax

s klientom/kou či vo výskume. Dôraz je tu kladený na zvyšovanie citlivosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ale aj ich klientov a klientiek, na útlak a diskrimináciu, prejavujúcu sa vo vnímaní ich problémov, interpretácie týchto problémov, voľby postupov a intervencií, ale aj používaní jazyka. Sú teda využiteľné pre prax (Brnula 2015).

Dalrymple a Burke (2006, in Brnula, 2015, s. 190) definujú anti-opresívne prístupy ako kritický prístup sociálnej práce, ktorý vychádza z kritických teórií sociálnych vied a zakladá sa na hodnotách humanizmu a sociálnej spravodlivosti, berúc do úvahy skúsenosti a pohľady utláčaných ľudí. Útlak je charakterizovaný vzťahmi dominancie, tie rozdeľujú ľudí na dominantných a nadradených, podriadených a podradných. Moc nie je vlastnená a je možné ju vytvárať a reprodukovat' v závislosti od kontextov. Rôzni jednotlivci majú možnosť vykonávať ju nad inými v závislosti od situácie a môže byť využívaná pozitívne alebo negatívne. Takéto chápanie moci otvára situácie, kedy môže byť človek utláčaný, ale zároveň utlačujúci. (Brnula, 2015, s. 192)

V sociálnej práci existujú viaceré teórie, ktoré narábajú s mocou, jedou z nich je aj Feministická sociálna práca, ktorá využíva antiopresívne a antidiskriminačné prístupy.

1.4.3 Vybrané organizácie na Slovensku zaoberajúce sa konceptom moci v sociálnej práci

V súvislosti s elimináciou konceptu moci a manipulácie v sociálnej práci vyberáme organizácie na Slovensku, ktoré súvisia s obmedzovaním nekonštruktívneho využívania a zneužívania moci a majú aj dosah na obmedzenie či disciplinárne riešenie takýchto prípadov.

Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce je zriadená zákonom č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V štatúte komory sa vymedzujú aj povinnosti členov komory, ktoré vychádzajú z etického kódexu a riešenie ich porušovania. Člen komory je podľa tohto štatútu povinný vykonávať sociálnu prácu v súlade so zákonom a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi Slovenskej republiky a v súlade s etickým kódexom vydaným komorou. Členstvo v komore sa preruší uložením disciplinárneho opatrenia podľa zákona. Disciplinárna komisia komory rozhoduje v prvom stupni v disciplinárnom konaní vedenom proti členovi komory, ktoré sa začalo na návrh dozornej rady komory, profesijnej rady komory alebo z jej vlastného podnetu, posudzuje podnety na členov komory v oblasti porušenia povinnosti členov komory vyplývajúcej zo zákona alebo v oblasti porušenia vnútorného predpisu komory alebo etického kódexu členom komory, plní oznamovaciu povinnosť o výsledkoch disciplinárnych konaní alebo o iných

skutočnostiach (<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/statut-komory.pdf>).

Verejný ochranca práv (ombudsman) je **nezávislý orgán SR**, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. **V zákonom ustanovených prípadoch** sa verejný ochranca práv môže podieľať na uplatnení zodpovednosti osôb pôsobiacich v orgánoch verejnej moci, ak tieto osoby porušili základné právo alebo slobodu fyzických osôb a právnických osôb. Verejný ochranca práv môže konať v zmysle § 13 ods. 1 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov na základe podnetu fyzickej osoby alebo právnickej osoby alebo z vlastnej iniciatívy (https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_verejny-ochranca-prav-ombudsm).

Komisár pre deti je zriadený pre ochranu práv dieťaťa. Dieťa má právo obrátiť sa na komisára pre deti vo veci porušovania jeho práv alebo ich ohrozovania priamo alebo prostredníctvom inej osoby aj bez vedomia rodičov, poručníka, opatrovníka alebo inej osoby, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov. Pôsobnosť komisára sa vzťahuje aj na orgány štátnej správy, ktoré spadajú do pôsobnosti profesie sociálna práca (<https://komisarpredeti.sk/o-komisarovi/působnost-komisara/>).

V kontexte anti-opresívnych a anti-diskriminačných prístupov sme vybrali aj inštitúciu Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny, okrem iných úloh je povinný dohliadať na dodržiavanie rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín. Tento dohovor je jedným z najkomplexnejších dohovorov Rady Európy a jeho účelom je ochrana práv národnostných menšín. Slovenská republika sa podpisom dohovoru v roku 1995 (pozri Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR 160/1998 Z. z.) zaviazala podporiť rovnosť osôb patriacich k národnostným menšinám vo všetkých oblastiach spoločenského života a umožniť ochraňovať a rozvíjať ich kultúru a identitu (<https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/>).

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva plní funkciu národnej inštitúcie na ochranu a podporu ľudských práv (NHRI) a v roku 2004 sa stalo slovenským antidiskriminačným orgánom, t. j. pre posudzovanie dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona. Na základe svojho mandátu Stredisko monitoruje a hodnotí dodržiavanie ľudských práv a zásady rovnakého zaobchádzania, zhromažďuje a poskytuje informácie o rasizme, xenofóbii a antisemitizme v Slovenskej

republike, uskutočňuje výskumy a prieskumy na poskytovanie údajov v oblasti ľudských práv a základných slobôd, zhromažďuje a šíri informácie v tejto oblasti. V rámci poskytovania právnych služieb Stredisko vydáva odborné stanoviská vo veciach diskriminácie, zastupuje účastníkov v konaní vo veciach porušenia zásady rovnakého zaobchádzania, zabezpečuje právnu pomoc obetiam diskriminácie a prejavov intolerancie, má právo požiadať súdy, prokuratúru, iné štátne orgány, orgány územnej samosprávy, orgány záujmovej samosprávy a iné inštitúcie o poskytnutie informácií.(<http://www.snslp.sk/>).

Vyššie vybrané uvedené organizácie vnímame ako dôležité v kontexte moci a jej eliminácie. Sú dôležité z hľadiska dodržiavania ľudských práv a slobôd. Klient sociálnej práce spolu so sociálnym pracovníkom sa môžu oprieť v prípade potreby o niektorú z nich a využiť aj túto formu pomoci najmä v rámci anti-diskriminačných a anti-opresívnych princípov.

1.4.4 Prehľad dostupnej literatúry k problematike

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať prehľadu dostupnej literatúry, ktorá pojednáva aj o koncepte moci a manipulácie v profesii sociálna práca.

V posledných 2 rokoch vyšli dve publikácie prof. Labátha Pasce moci a Moc a pomoc, ktoré analytickým spôsobom rozoberajú koncept moci a manipulácie v pomáhajúcich profesiách, ale aj konkrétne v profesii sociálna práca.

Podľa Labátha (2020) moc nie je negatívny jav, osobná moc je prostriedkom k naplneniu vlastných aspirácií. Bez nej nemožno dosiahnuť želané ciele. Základom mocenského správania je personálna moc (autorita), ktorá sa podľa Lukesa (2005, in Labáth, 2020, s. 46) presadzuje štyrmi spôsobmi – vplyvom, silou, útlakom alebo manipuláciou. Mocenskú interakciu tvoria aktér (iniciátor) a prijímateľ (respondent) (Labáth, 2020, s. 9). Podľa Labátha moc má rôznu intenzitu, jej prejavmi sú vplyv, kontrola, vedenie, rozhodovanie, ovládanie, snaha o vlastníctvo, represia, degradácia až po pokus o zničenie. V prosociálnej rovine sa potom prejavuje ako podpora a opora, ochrana, pomoc, ale aj vplyv, vedenie, suportívna kontrola, rozhodovanie (Labáth, 2020, s. 29).

Moc má explicitnú a implicitnú podobu. Explicitné formy sú zrozumiteľné, podporujú transparentnosť procesu. Za jednu z foriem implicitnej moci môžeme považovať manipulatívnu moc. Kontroverzná je nepriamym ovplyvňovaním. Navonok sa prejavuje jeden zámer, v skutočnosti ide o iný. Vo výchove sa manipulatívne triky voči deťom vyskytujú pomerne často. V práci s dospelými nie je nezvyčajná. Napríklad odborník vie, že táto cesta je zvládnuteľná, ale pre klienta príliš nerealistická (vzdialená, príliš ambiciózná a pod.), a tak

uplatní nepriamu intervenciu. Informuje ho o menej náročnej úlohe. Volí stratégiu malých krokov a tak postupne privedie klienta k riešeniu, ktoré by podľa jeho odhadu za iných okolností nezvládol. Až v cieľi sa klient dozvie, že v skutočnosti podľahol cielenej, ale skrytej procedúre. V takomto prípade sa manipulácia uskutočnila v prospech cieľa starostlivosti. Manipulácia má aj iné nepriaznivé podoby zaraďované do kategórie pasívnej agresie. Z tých má benefit manipulujúci (Labáth, 2019, str. 125).

V Zborníku vedeckých štúdií z roku 2020 Vedecké odpovede na aktuálne otázky supervízie v sociálnej práci vyšiel článok Využitie terapeutických a poradenských prístupov v supervízii od doc. Vasku a Mgr. Vrt'ovej. Popisujú aj anti-diskriminačné prístupy v supervíznom procese. Je dôležité vytvoriť dialóg medzi supervízorom a supervidovaným, kde je priestor pre analýzu a preskúmanie vlastných skúseností týkajúcich sa útlaku či diskriminácie.

Radka Janebová publikovala v časopise Sociálna práca v roku 2018 článok Vybrané princípy kritickej sociálnej práce v kontexte kontroly nedobrovoľných klientov. Kľúčovým princípom kritickej sociálnej práce je podľa autorky práve reflexia opresie v spoločnosti. Janebová (2018) poukazuje na to, že niektoré všeobecné princípy kritickej sociálnej práce ako reflexie opresie v spoločnosti a kritika dominantných ideológií za to, že prevádzajú štrukturálne či iné príčiny problémov na individuálnu úroveň, sú ľahko aplikovateľné v kontexte kontroly.

V roku 2017 sa objavil v časopise Sociálna práca článok Michaely Skyba: Moc v sociálnej praxi z pohľadu študentiek sociálnej práce. Autorka tvrdí, že výkon moci môže byť spájaný ako s opresiou, tak aj s ochranou iných. Moc môže byť považovaná za komoditu, schopnosť jedinca ovplyvňovať iných, či uskutočňovanie kontroly v snahe udržania sociálneho konsenzu. Autorka vykonala aj malý kvalitatívny prieskum reflexie moci na základe kvalitatívnej analýzy textov. Dáta boli získavané prostredníctvom seminárnych prác na tému profesijnej moci, môžu byť využité do budúca na poli výskumov o moci v sociálnej práci.

Pavel Bajer v časopise Sociálna práca č. 5 z roku 2015 publikoval článok Moc vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta uplatnená z pohľadu PCA. Zameral sa v ňom na spôsob, akým uplatňujú moc sociálni pracovníci, absolventi výcviku zameraného na človeka vo vzťahu ku klientovi. Podľa Gaburu a Pružinskej (1995, in Bajer, 2015) sa prístup zameraný na človeka vyhyba manipulácii s klientom, poskytovaniu rád, nediagnostikuje, neanalyzuje a rešpektuje sa neopakovateľnosť človeka.

V roku 2013 bola publikovaná Encyklopédia sociálnej práce, kde Radka Janebová publikovala stať o moci v sociálnej práci. V súčasnosti nie je moc v sociálnej práci formálne vymedzená. Inak definuje moc modernistická perspektíva, inak štrukturálne prístupy a inak

kritické teórie. Zástancovia štruktúrnej teórie kritizujú sociálnych pracovníkov, že sa sami stávajú prostriedkom moci dominujúcich skupín. Ak sociálni pracovníci vyvíjajú nátlak na klientov, aby vykonali zmenu v sebe na individuálnej úrovni, zatiaľ čo príčina problémov je v štruktúre, dá sa povedať, že prispievajú k marginalizácii ako jej nástroj (Mullaly, 2007, in Matoušek a kol., 2013). Je potrebné rozoznávať mocenské faktory v štruktúre, ktoré prispievajú k opresii, aktívne s nimi pracovať a upozorňovať na situácie, kedy dochádza k prenášaní sociálnych, ekonomických či politických štruktúr do individuálnej roviny. Podľa ktitickej teórie je jednou z ciest, ako pracovať s mocou, sebareflexia vlastnej pozície sociálneho pracovníka v rámci uplatňovania noriem v práci s klientom (Janebová, 2013, in Matoušek a kol., 2013).

Za posledných 25 rokov sa téme moc a manipulácia v sociálnej práci venovali aj títo autori:

Musil (2004) upozorňuje, že neustále rozhodovanie o druhých v nás posilňuje schopnosť rozširovať alebo udržiavať moc nad klientom. Tí, ktorí majú moc, majú prístup k informáciám, svojimi rozhodnutiami si zaväzujú ľudí a získavajú ich podporu. Moc teda umožňuje v procese rozhodovania ideologickú hegemoniu, to je také vnímanie pracovných udalostí, ktoré odpovedá záujmom mocenskej elity a rešpektovaniu takých pravidiel, ktoré napomáhajú zachovávať existujúce mocenské vzťahy (Musil, 2004, s. 32).

Kopřiva (2011) vo svojej publikácii *Lidský vztah jako součást profese* hľadá aj odpoveď na otázku, v ktorých prípadoch má sociálny pracovník klienta viesť a kedy je potrebné, aby ho podporoval k svojpomoci (Kopřiva, 2011, s. 39). Čím väčšia je právomoc na strane pomáhajúceho, tým vyššia je pravdepodobnosť nedôvery klienta. Autor doslova uvádza, že mocenský systém vedie k obojstrannej manipulácii.

Úlehla (1999) konštatuje, že otázky moci a morálky sa odzrkadľujú v živote sociálneho pracovníka už dlho predtým, než sa stretne s klientom. Autorove dôvody prevahy sociálneho pracovníka nad klientom sú: Je zástupca štátu. Je predstaviteľ väčšiny. Reprezentuje väčšinovú kultúru. Predstavuje kritériá normality. Rozhoduje o občianskych právach klienta (Úlehla, 1999, s. 114).

Profesor van der Laan (1998) z Holandska sa venoval otázkam legitimizácie sociálnej práce, v rámci svojich úvah o dilemách aj legitimizácii moci v sociálnej práci. Základnou metódou v sociálnej práci je podľa neho rozhovor, ktorý umožní sociálnemu pracovníkovi budovať s klientom symetrický vzťah, kedy štandardy sociálneho pracovníka nebudú nadradené štandardom klienta.

Autori, ktorí sa venovali téme moc a manipulácia v sociálnej práci a ich publikácie sú staršie ako 30 rokov, sú títo:

Švajčiarsky psychológ a psychoterapeut Adolf Guggenbühl-Craig (2007) vníma ako užitočné zaoberať sa v motívoch sociálneho pracovníka nevedomými a podvedomými osobnými skrytými motívami podobne ako Schmidbauer (2008), Géringová (2011) a Kopřiva (2011). „Počas dlhoročnej analytickej praxe so sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami mi opakovane napadlo, že keď sa niečo muselo presadzovať násilne, nevedomé a sčasti vedomé motívy dotyčného pracovníka sa často javili ako veľmi mnohovrstevné. V pozadí sa začali objavovať nepríjemné mocenské chůtky. V dianí vo snoch a čiastočne vo fantázii sa ukazovali motivácie, ktoré by si človek radšej nepriznával.“ píše Guggenbühl-Craig. (2007, s. 13). Často sa zdá, že skôr ako o dobro klienta ide o moc pracovníka. Človek dosiahne hlboké uspokojenie, keď presadí svoju vôľu.

Veľmi cenné sú aj názory zahraničných autorov druhej polovice 20. storočia. Hollis (1972, in Walk, 1982) sa odvážil diskutovať o nevyhnutnosti prirodzeného prostredia manipulácie ako legitímnej intervenčnej techniky sociálnej práce. Rothman (1974, in Walk, 1982) hovorí o niečo viac otvorene o vhodnom nácviku manipulácie. Je zrejmé, uvádza Walk v magazíne *Journal of Sociology and Social Welfare*, že všetky skupiny, organizácie a inštitúcie pozostávajú z ľudí a práve títo jednotliví ľudia musia v konečnom dôsledku manipulovať, ak sa majú uskutočniť požadované zmeny. Z toho sa zdá byť zrejmé, že manipulácia je vhodná technika alebo zručnosť za predpokladu, že sa ňou naplňajú záujmy klienta. Brager (1968, in Walk, 1982) začal riešiť tento jemný rozpor, ktorý preniká povolaním sociálnej práce, z hľadiska etického používania manipulácie. Poznamenal, že je veľa sociálnych pracovníkov účinkujúcich v advokácii pre klientov, ktorá si vyžaduje politické správanie, a že k politickému správaniu patrí aj manipulácia. Tvrdí tiež, že „manipulácii by sa malo vo všeobecnosti vyhnúť okrem prípadov, keď je to jednoznačne v najlepšom záujme znevýhodneného klienta.“ Rothenberg (1968, in Walk, 1982) je veľmi neobľomný; „ak akceptujeme použitie manipulácie a istí ako legitímnych techník, ktoré sa majú použiť proti cieľovým systémom, akceptujeme tie isté hodnoty ako legitímne techniky používané s klientmi? Sme ako profesia rozvíjajúca jednu sadu hodnôt, ktoré sa majú použiť vo vzťahu k cieľovým systémom a inú sadu pre tých, s ktorými sa stotožňujeme?“ Bez ohľadu na zmätok medzi technikami a hodnotami, Rothenberg odmieta uznať, že by sa mali sociálni pracovníci niekedy angažovať v manipulácii a tak sa zriecť zodpovednosti (Walk, 1982, s. 543)

2 VÝSKUMY O UPLATŇOVANÍ MOCI A MANIPULÁCIE V SOCÁLNEJ PRÁCI

2.1 Prehľad výskumov

Pri zisťovaní odpovedí na otázky prítomnosti moci a manipulácie v sociálnej práci sme sa zamerali aj na oblasť výskumov realizovaných v tejto oblasti. Zaujímali nás najmä paradoxy ako využitie moci versus zneužitie moci, moc prosociálna versus kontraproduktívna a využitie manipulácie ako etickej dilemy z hľadiska etických princípov v práci s klientom.

2.1.1 Výskum uplatňovania manipulácie v sociálnej práci

Negatívne chápanie moci autor zaraďuje do kategórie machiavelistických praktík, ktoré sú asociované predovšetkým s ovládaním, manipuláciou, individuálnymi záujmami, alebo autokratickým presadením moci vládnucou skupinou (jedincom) bez ohľadu na slabších alebo menšinu (Machiavelli, 2012, in Labáth, 2020, s. 12).

Z výskumov o aplikácii manipulácie v sociálnej práci vyberáme výskum realizovaný v 70. rokoch minulého storočia v americkom Michigane, nakoľko sa nám vidí stále relevantný a disponuje výstupmi, ktoré môžu byť aj dnes aktuálne v profesii sociálna práca. Na základe analýzy zdrojov o výskumoch v téme moci a manipulácie v sociálnej práci je uvedený výskum jedinečný a v tejto téme v súčasnosti neexistujú podľa našich informácií podobné výskumy.

Tento výskum mapuje uplatňovanie manipulatívnych taktík v profesii sociálna práca, realizoval sa v Michigane v USA v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia profesorom Christie, psychológom, ktorý vyvinul sériu škál na meranie takzvaného machiavelistického správania. Tento výskum zdokumentoval J. Walk (1982) v magazíne *Journal of Sociologie and Social Welfare*.

Walk (1982) uvádza, že Christie si dal za cieľ zmerať predstavu o presvedčeníach človeka, pokiaľ ide o ľudskú povahu a kvalitu medziľudských vzťahov. On a jeho kolegovia začali extrahovať pasáže z Machiavelliho *Princ a Rozpravy*. Pasáže zahŕňali také vyhlásenia ako „čestnosť je najlepší postup vo všetkých prípadoch“, „každý, kto úplne dôveruje komukoľvek inému vo všetkom, si koleduje o problém“ a „je možné byť dobrý za všetkých okolností.“ Tieto vyhlásenia boli potom zaslané 1 196 vysokoškólakom na troch rôznych univerzitách. Analýzy odpovedí naznačili, že päťdesiat položiek bolo v rozmedzí medzi vysokým a nízkym skóre vrátane dvadsiatich najdiskriminujúcejších odpovedí, ktoré boli

zaslané na ďalší výskum. Prvá verzia Machiavelliho stupnice (Mach IV) obsahovala dvadsať položiek, z toho desať uvedených ako pro-machiavelistické položky a ďalších desať uvádzaných ako anti-machiavelistické položky. V podstate vysoké skóre naznačovalo silné presvedčenie participantov, že druhých je možné ovplyvniť (manipulovať), zatiaľ čo nízke skóre naznačovalo presvedčenie o opaku. Neskôr bola táto škála modifikovaná, avšak toto neeliminovalo efektívne skutočnosť, že odpovede respondentov boli stále tvorené spoločensky žiaducim spôsobom (Walk, 1982). V úsilí ďalej zvyšovať spoľahlivosť tohto nástroja bola vyvinutá Mach V stupnica. Mach V začlenil stupnicu sociálnej vhodnosti a minimalizoval pravdepodobnosť, že ľudia zareagujú v spoločensky prijateľnom zmysle, a nie v ich skutočnom sklone. Výsledná stupnica Mach V bola výberom z dvadsiatich otázok, ktoré odrážali ochotu respondentov súhlasiť s manipuláciou. Pre ilustráciu slúži nasledujúca položka z kategórie Mach V:

- A. „Je najlepšie na druhých pôsobiť dojemom, že môžeš zmeniť svoj názor jednoducho.“
- B. „Dobre fungujúce pravidlo je byť "za dobré" s ostatnými.“
- C. „Úprimnosť je najlepšie fungujúce pravidlo v každom prípade.“ (Walk, 1982, s. 545)

V pokynoch sa uvádzalo, že každý z respondentov si má prečítať všetky tri výroky. Najprv sa mali rozhodnúť, ktoré z tvrdení je najpravdivejšie alebo najbližšie opisuje ich vlastné presvedčenie a dať týmto výrokom plus (+). Respondenti sa potom mali rozhodnúť, ktoré zo zvyšných dvoch vyhlásení sú viacmenej nepravdivé alebo najďalej od ich vlastného presvedčenia a vložiť do tohto výroku mínus (-). Bolo nevyhnutné, aby respondenti vyplnili týmto spôsobom všetkých dvadsať položiek. S odkazom na predchádzajúci príklad najviac machiavelistická (manipulatívna tendencia) odpoveď bola plusom vyplnené „B“ a mínus vyplnený výrok „C“ a výrok „A“ ostal nevyplnený, čo zodpovedalo spoločensky žiaducim vyhláseniam. Najmenej machiavelistická odpoveď bol opak, to znamená plus výrok „C“ a mínus výrok „B“. Akákoľvek iná kombinácia odpovedí bola stredným pásmom medzi týmito dvoma extrémami (Walk, 1982).

Skóre Mach V bol pomerne jednoduchý proces. Každá z dvadsiatich položiek bola hodnotená osobitne a potom pridaná k celkovému skóre a hlavné bolo iba celkové skóre. Vrátime sa k ilustrácii a naj machiavelovskej odpovedi (B + C-), tá získala sedem bodov, zatiaľ čo najmenej machiavelovská odpoveď (C + B-) získala jeden bod. Akákoľvek iná skupina odpovedí získala tri alebo päť bodov pod podmienkou; a (A + B-) alebo (C + A-) získala tri body a (A + C-) alebo (B + A-) získala päť bodov. Je zrejmé, že potenciálny kumulatívny rozsah pre škálu Mach V na základe bodovacieho systému bol z 20 až 140 (Walk, 1982).

Vnímame ako prínosné venovať pozornosť uvedenému výskumu napriek tomu, že bol zrealizovaný pred niekoľkými desaťročiami. Sociálna práca sa na Slovensku začala rozvíjať po roku 1989, zatiaľ čo sociálne práca v Amerike, západnej Európe a iných častiach sveta má ďaleko dlhšiu tradíciu. Ak sme teda stratili v tejto oblasti približne 40 rokov, dalo by sa konštatovať, že je tento výskum pre nás stále aktuálny. Okrem toho psychika človeka nepodlieha veľkým zmenám v historickom ponímaní, to, čo popísal Adler (2018) o komplexe menejcennosti pred viac ako storočím, platí aj dnes. Aj z týchto dôvodov považujeme za adekvátne venovať pozornosť americkému výskumu o uplatňovaní manipulácie v sociálnej práci. A keďže v súčasnosti neexistujú podobné výskumy na Slovensku, vnímame otvorené možnosti realizácie ďalších výskumov v danej oblasti.

2.1.2 Výskum uplatňovania moci v rezidenčnej starostlivosti

Labáth (2019) popisuje výskum, ktorý sa realizoval v štyroch rezidenčných inštitúciách a týkal sa témy moci. Konal sa v psychiatrickej nemocnici, resocializačnom stredisku, detskom diagnostickom centre a v domove seniorov. Téma výskumu bola uplatnenie moci v procese pomoci. Výskum sa uskutočnil formou focusových skupín a výskumnou vzorkou boli zamestnanci zariadení – teda pomáhajúci profesionáli. Zúčastnilo sa ho 36 participantov zo všetkých zariadení spolu, vo veku od 28 – 66 rokov.

Výskumné otázky boli definované nasledovne:

- Aké typy moci rozpoznávajú profesionáli v procese pomoci?
- Aké možnosti produktívneho uplatnenia moci identifikujú pracovníci pomáhajúcej inštitúcie?
- Ako je v rezidenčnej starostlivosti moc distribuovaná z pohľadu odborníkov?

Napriek tomu, že sa výskum priamo netýkal témy manipulácia v sociálnej práci, z uvedeného výskumu vieme rozpoznať niektoré skutočnosti týkajúce sa aj tejto témy.

Čo sa týka psychiatrickej nemocnice, pracovníci pomáhajúcej profesie sa viac ako iné skupiny zamerali na sebareflexiu, sebaopoznanie a interpretáciu mocenských vzťahov z pohľadu hlbinných teórií. V resocializačnom centre sa pracovníci pri výskume viac zameriavali na systém, jeho možnosti a čo sa týka moci, tak na partnerský vzťah s klientom. Diagnostické centrum sa venuje starostlivosti o deti a tak sa pracovníci zaoberali najmä témou zodpovednosti „za“ deti a témou prirodzeného prostredia detí. V domove pre seniorov sa pracovníci zameriavali najmä na individuálnu prácu s klientom, na závislosť klienta na systéme pomoci a prosociálne poslanie ich práce (Labáth, 2019).

Výskum sa realizoval aj s pomáhajúcimi profesionálmi, aj s klientami. Výskum zahŕňal rôzne kategórie, z ktorých pre potreby tejto práce vyberáme:

1. Iniciátor interakcie: Iniciátormi interakcie sú samotní pomáhajúci pracovníci

V rozhovoroch sa sústreďujú na seba, svoju reflexiu pomoci a ponímania moci voči klientom. Súčasťou ich práce je úcta a rešpekt ku klientom a voči sebe navzájom. V práci s klientom vystupuje aj viera v uzdravenie klienta, v jeho lepšiu budúcnosť. V tejto kategórii sa výrazne prejavuje téma sebapoznania, ktoré je chápané ako podmienka pri práci s mocou. Labáth (2019) uvádza aj niektoré odpovede pracovníkov:

„Keď to nemá ten zdravotník zreflektované, tak si tým posilňuje ego, že zotrvá na tej pozícii moci, už len z toho princípu, čo má často neblahý efekt...“

„Myslím si, že si tu naplňame aj svoje vlastné potreby, ktoré nie sú vždy len nezištné a krásne a neviem aké...“

„Keď nejaký pocit menejcennosti si kompenzujem tým, že mám svoju hodnotu, keď mám moc nad druhými ľuďmi.“

„Väčšinou je ten altruizmus kompenzáciou nejakej opačnej polohy.“

„Je dobré o tom hovoriť, aj o tých agresívnych impulzoch, ktoré pri pacientovi mám.“

Z uvedených citátov respondentov vyplýva, že niektorí si uvedomujú aj zodpovednosť introspekcie, ktorá môže viesť k väčšiemu pochopeniu aspektu moci a z toho vyplývajúcej zodpovednosti voči klientovi.

2. Podoby moci

Ako výstižne popisuje prof. Labáth, moc je asymetricky daná, klient je ten, čo „musí“ (Labáth, 2019, s. 143). Moc je na strane pomáhajúceho, ale v procese práce s klientom sa aj mení a prelieva.

„Najprv sa musia naučiť tolerancii voči druhým.“

„Môžem si dovoliť hocičo chcem, môžem tu rozbiť niečo, môžem niekoho zbiť, mňa sa nesmie nikto ani chytiť...“ Hypotetická úvaha jedného z pomáhajúcich profesionálov.

„Niekedy mám taký pocit, že deti majú nado mnou moc.“ Labáth (2019) uvádza, že bezmocnosť môže viesť k vyššej miere razancie uplatnenia moci, najmä vtedy, keď je aktér unavený alebo frustrovaný. Zrejme to poznajú mnohí rodičia, ktorí si nevedia postaviť vlastné hranice. Bezmocnosť sa potom prejavuje vo forme výbuchov, krikom, zvýšeným nátlakom v situáciách, kde už trpezlivosť „pretiekla“.

„Samotný proces pomoci je mocou.“ Reflexia jedného z pracovníkov na proces moci.

„Moc alebo pasívno-opresívny je ...diagnóza a medikácia.“

„Vzťah by mal byť dobrý, aby dochádzalo k tomu dialógu, aby sa tí dvaja ľudia navzájom počúvali, tam je to nevyhnutné...“

Participantí uvádzali, že moc i zodpovednosť majú svoje hranice a limity. Aj pomáhajúci pracovník má svoje hranice, nedokáže pomôcť v každej situácii.

3. *Systém*

Systém zahŕňa osobitosti inštitúcie, jej pravidlá, potenciál a fungovanie. Funguje tu isté legislatívne vymedzenie. Vnútorňý systém je definovaný v inštitucionálnom režime, pobyt v inštitúcii je založený na normách správania.

„Systém je nastavený mocensky, a keby nebol tak nastavený, tak by nefungoval. Pretože moc šetrí čas.“

„Je proste nejaká inštitucionálna moc, ten režim, dodržiavam ho, pomáha to ako limitovať tú individuálnu moc.“

„Tá inštitucionálna moc trochu akože môže chrániť pred zneužitím individuálnej moci.“

Labáth (2019) uvádza, že z výrokov vyplýva, že disciplína a kontrola prinášajú prehľad a šetria čas. Z odpovedí je tiež zrejmé, že inštitucionálna moc obmedzuje individuálnu. Pozitívne nastavená inštitucionálna moc upravuje vzťahy na pracovisku a ku klientom.

4. *Reflexia moci*

Tu sa respondenti zamerali na témy význam inštitucionálneho pobytu pre klientov a korigovanie moci odborníkov. Reflexiu moci pracovníci vnímajú na úrovni individuálneho sebaopoznávania a tímovej analýzy distribúcie moci. Človek spoznáva seba samého prostredníctvom zážitkových tréningov, analýzou mocenských motívov a sebareflexiou vlastného správania a konania.

„Moc je potrebná, aby sme pomohli človeku, keby sme moc nemali, tak nás aj tak klienti donútiť mať tú moc a vtedy je to zlé, lebo je to taká neprirodená moc.“ A „On, klient, nás potrebuje.“ Do akej miery tieto výroky zodpovedajú postojom klientov, nie je zrejmé, ale sú to vyjadrenia, postoje, priania, projekcia pomáhajúceho profesionála.

„Nie vždy súhlasíme s ich rozhodnutiami, ale to je moja osobná skúsenosť, pokiaľ si neuvedomím ich zodpovednosť.“ V skutočnosti má byť zodpovednosť klientovou záležitosťou, ale vidíme tu tendencie pracovníkov určovať rozhodnutia za klienta.

„Ale jednoducho si myslím, že je to skôr o tom, byť si vedomý, že moc je prítomná a je s ňou možné narábať primerane k situáciám.“ Toto je reflexia uvedomenia si moci a jej akceptácie.

„Dôležité je odhadnúť moment,...kedy klienta musím viesť,...kedy odstúpim od moci a začnem s ním viesť rovnocenný dialóg. Je veľmi dôležité vedieť, kedy už je moment zostúpiť z tej moci

a ísť do rovnocennej pomoci.“ Túto stratégiu možno považovať za optimálnu. Moc má totiž v rukách pracovník a sám môže rozhodovať, či a ako sa o ňu bude deliť s klientom.

„Hnev a moc môžu súvisieť, môžu viesť k agresii. “

„Môže to byť aj pozitívna emócia, ale aj strach, že sa niečoho bojím.“

Takéto emócie by mali byť zreflektované, aby neprerástli do neželanej reakcie voči klientovi (Labáth, 2019).

Uvedený výskum prof. Labátha z roku 2019 považujeme za výnimočný z hľadiska fenoménu moci v sociálnej práci. Vnímame ako dôležité sa týmto otázkam venovať a zisťovať, ako moc ako jav ovplyvňuje prácu sociálnych pracovníkov tak, ako to skúmal prof. Labáth vo vyššie uvedených 4 rezidenčných zariadeniach.

2.1.3 Výskum Hodnoty v sociálnej práci a vo vzdelávaní v sociálnej práci

V téme moc a manipulácia v sociálnej práci je dôležité aj uplatňovanie hodnôt sociálnej práce. Sociálnu prácu charakterizuje skupina hodnôt, ktoré má sociálny pracovník a asistent sociálnej práce dodržiavať. Podľa Mátela (2016) v sociálnej práci sú hodnoty viac študované v teoretickej rovine, než skúmané empiricky. Výskumy sú realizované najmä v severnej Amerike a v západnej Európe. Skúmajú, ako sa menia hodnoty v priebehu vzdelávacieho procesu sociálnych pracovníkov. Niektorí autori zistili významné pozitívne rozdiely v hodnotových postojoch študentov vzhľadom na vzdelávací proces (por. McLeod a Meyer, 1967, Merdinger, 1982; O'Connor a Dagleish, 1986, Sharwell, 1974, Web, Linn, Hirsh, Stein, a Furdon, 1976, in Mátel, 2016). Ďalší autori zistili naopak zápornú zmenu vzhľadom ku vzdelávaciemu systému (por. Cryns, 1977, Varley, 1968, in Mátel, 2016). Pre nás najvýznamnejšie zistenie je, že autori Doyle, Miller, Mirza (2009, in Mátel, 2016) zistili závislosť medzi mierou stotožnenia pracovníkov s hodnotami sociálnej práce a voľbou v etickej dileme.

Z uvedeného sa dá konštatovať, že zažité hodnoty sociálnej práce môžu viesť k podpore prosociálnej práce s mocou a manipuláciou.

Kit Yeung et al. (2009, in Mátel, 2016) realizoval kvalitatívnu štúdiu vplyvu preferencie hodnoty, resp. vyššej miery stotožnenia s konkrétnou hodnotou u študentov sociálnej práce a študentov ošetrovateľstva na rozdielne rozhodovanie v praxi. Ideály a realita v praxi môžu byť rozmanité, čo sa týka rovnováhy a osobných hodnôt sociálnych pracovníkov. Etické rozhodovanie pracovníkov bolo však skúmané na základe teoretických situácií, nie reálnych. Kathleen Boland (2006, in Mátel, 2016) riešila súvislosti medzi mierou stotožnenia

s hodnotami sociálnej práce u sociálnych pracovníkov pracujúcich v nemocnici a schopnosťou identifikovať etické dilemy.

Cathy Pike (1996, in Mátel, 2016) uvádza štyri nástroje na meranie hodnôt sociálnej práce. Z nich sa využívajú predovšetkým dva, a sice Professional Opinion Scale, ktorej autorkou je Ann Abbott (2003, in Mátel, 2016) a Humanity Attitude Scale od Tiny Howard a Jima Flaitz (1982, in Mátel, 2016). Tieto nástroje však nerozlišujú mieru stotožnenia s hodnotami medzi sociálnymi pracovníkmi na rôznych úrovniach profesionálneho vzdelávania.

Táto neschopnosť rozlíšiť jemné rozdiely je podľa Abbottovej (2003, in Mátel 2016) skôr spôsobená nedostatkom nástrojov ako tým, že by medzi sociálnymi pracovníkmi, resp. študentmi sociálnej práce v rôznom stupni štúdia neexistovali rozdiely. Abbott vytvorila v roku 1988 škálu, ktorá pozostávala zo štyroch kľúčových hodnôt: 1. základné (ľudské) práva, 2. sociálna zodpovednosť; 3. sociálna spravodlivosť; 4. sebaurčenie. V roku 1999 distribuovala dotazník na dvoch medzinárodných konferenciách, kde získala súbor 128 respondentov z viac ako 25 krajín. Jej hypotézou bolo, že „hodnoty sociálnej práce presahujú kultúru a napriek kultúrnej rozdielnosti jestvujú spoločné profesijné hodnoty medzi všetkými sociálnymi pracovníkmi.“ (Abbott, 1999, in Mátel, 2016). Jej zistením bolo, že dve zo štyroch hodnôt boli spoločné. Nepatrili však medzi ne zmysel pre sociálnu zodpovednosť a záväzok k individuálnej spravodlivosti (Mátel, 2016, s. 15).

Hodnoty v sociálnej práci sú uvedené v Etickom kódexe a zároveň základným princípom práce sociálneho pracovníka s klientom sociálnej práce. Z výskumu Hodnoty v sociálnej práci a vo vzdelávaní v sociálnej práci vystupujú mnohé nezodpovedané otázky a je zrejmé, že je tu priestor na ďalšie výskumy v oblasti hodnôt.

2.1.4 Projekt Starostlivosť o seba ako faktor vyrovnávania sa s negatívnymi dôsledkami vykonávania pomáhajúcich profesií

Medzi projekty týkajúce sa konceptu moci a manipulácie v sociálnej práci sme zaradili projekt Starostlivosti o seba, pretože v kontexte témy môže byť nápomocný v eliminácii nekonštruktívneho používania moci a manipulácie. Self-care, teda starostlivosť o seba, učí aj, ako pracovať s mocou.

Názov projektu je Starostlivosť o seba ako faktor vyrovnávania sa s negatívnymi dôsledkami vykonávania pomáhajúcich profesií (Zodpovedný riešiteľ doc. PhDr. Margita Mesárošová, CSc. Prijemca Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach - Filozofická fakulta).

Projekt bol realizovaný v psychologickom, manažerskom, sociálnom a medicínskom rozmere oblasti starostlivosti o seba. Samotný jednotlivec v oblasti starostlivosti o seba vykonáva komplex aktívnych činností na udržanie fyzickej a psychickej pohody. Jednou z prvých aktivistov v oblasti starostlivosti o seba bola Dorothea Oremová, ktorá vytvorila deficitnú teóriu starostlivosti o seba (Oremová, 2001, in Lovašová, 2016). Dôležitým pojmom je deficiencia, ktorá objasňuje, že v živote človeka sú fázy, kedy potrebuje venovať pozornosť starostlivosti o seba. Základom je udržiavanie fyzickej a psychickej pohody jednotlivca. Dôležité je, že starostlivosť o seba je výsledkom učenia (Oremová, 1991, in Lovašová, 2016). Z hľadiska sociálnej práce sa najčastejšie uplatňujú 4 zložky starostlivosti o seba: sociálna, fyzická, psychologická a spirituálna.

Z pohľadu sociálnej práce autori výskumu spojili oblasť psychológie a sociálnej práce a vytvorili koncept, ktorý je vhodný na vykonávanie self-care činností v koncepte sociálnej práce. Autori projektu vytvorili dva aspekty self-care. Prvý vysvetľuje, ako self-care funguje z psychologického hľadiska a hľadiska stratégie osobnosti, druhý vytvára pohľad na konkrétne aktivity vykonávané jednotlivcom v procese starostlivosti o seba (Lovašová, 2016).

Sociálni pracovníci majú tendenciu podceňovať koncept starostlivosti o seba a podceňovať vlastné potreby pri výkone sociálnej práce. Výskum v tejto oblasti potvrdzuje, že vykonávanie starostlivosti o seba eliminuje negatívne vplyvy a redukuje výskyt negatívnych javov v pomáhajúcich profesiách. Zo zahraničných výskumov v tejto oblasti vyplynulo, že by sa mal tento koncept zaradiť aj do štúdijných plánov profesie sociálna práca.

V uplatňovaní konštruktu starostlivosti o seba má svoju dôležitú úlohu aj supervízia, ktorá tiež napomáha eliminácii negatívnych javov v sociálnej práci (Lovašová, 2016). Jedným z týchto negatívnych javov napríklad v prípade vyhorenia sociálneho pracovníka by mohli byť aj manipulatívne prejavy moci.

2.2 Výsledky

2.2.1 Výsledky z výskumu o uplatňovaní manipulácie v sociálnej práci

V nasledujúcej časti uvádzame výsledky z výskumov o uplatňovaní manipulácie a moci uvedených vyššie. Výsledky z výskumu v Michigane realizované profesorom Charlie (in Walk, 1982) sú tieto:

Machiavelliho stupnica bola od svojho počiatku vývoja dôsledne testovaná z niekoľkých rôznych hľadísk. Analýzou údajov sa sformovalo rozdelenie respondentov na

vysoké a nízke skóre Mach. Vysoké skóre Macha sú tí, ktorí sú nad skutočným priemerom, zatiaľ čo nízke Machove skóre sú pod skutočným priemerom a potom sú porovnávané tieto zistenia s inými charakteristikami alebo správaním. Všetky tieto štúdie opakovane demonštrujú, že vysoké Machy (silné manipulatívne tendencie) sa výrazne nelíšia od ich nízkych Machových protikladov mierou sociálnych a osobnostných vlastností, inteligenciou, politickými preferenciami, ideológiou a rasovými postojmi (Walk, 1982).

Veľká časť výskumu v tejto oblasti sa týka skutočných rozdielov v správaní medzi ľuďmi, ktorí dosiahli vysoké alebo nízke skóre na Machiavelliho stupnici. Od vývoja Christieho originálnej škály bolo vykonaných najmenej päťdesiat laboratórnych experimentov. Tieto štúdie významne prispeli k rozvoju databázy údajov o dôsledkoch manipulácie na správanie. Väčšina z týchto experimentov má tendenciu potvrdzovať zistenia, že ten, kto dosiahol vysoké Mach skóre, vníma ostatných ľudí ako ľahko manipulovateľných a ľahko ovplyvniteľných. Tento prístup vskutku robí z Machsa víťaza, ktorý ovplyvňuje alebo riadi situácie, v ktorých je vyjednávanie resp. kompromisné stratégie nevyhnutné. Vysokí Machovia sa neukázali byť nevyhnutne nepriateľskejší, brutálnejší alebo pomstychtivejší v porovnaní s minimami. (Walk, 1982, s. 547)

Walk (1982) ďalej v článku uvádza, že v roku 1978 Homer a kol. zaslal Machovu stupnicu 45 postgraduálnym študentom a 49 seniorom v odbore sociálna práca a 12 postgraduálnym študentom a 40 seniorom v odbore obchodná administratíva na veľkej stredozápadnej univerzite. Autori predpokladali, že humanitárna tradícia a hodnotová základňa sociálnej práce bude mať ako následok nábor študentov, ktorí sú odhodlaní nazerať na druhých ako na cieľ a nie ako na prostriedok. Predstavte si záhadu, ktorej čelili, keď ich zistenia naznačovali, že študenti sociálnej práce na magisterskom stupni dosiahli najvyššie Machovo skóre zo štyroch študovaných vzoriek. Konkrétne 56% absolventov sociálnej práce, ale iba 45% postgraduálnych študentov ekonomiky mali vysokú machiavelistickú orientáciu. Neprekvapilo ich, keď zistili, že sociálni pracovníci so záujmom o prax na makroúrovni vo väčšej miere praktizujú Machiavelliho myšlienky ako tí, ktorí sa zaujímajú o prax na mikroúrovni. (Walk, 1982)

Po podobnej logickej línii študoval tento autor vzorku profesionálnych sociálnych pracovníkov získanú zo zoznamu Národnej asociácie členov sociálnych pracovníkov v štáte Michigan. Dvadsať percent z približne 2350 členov bolo náhodne vybraných na účasť na výskume. 470-tim sociálnym pracovníkom z tejto vzorky boli zaslané dotazníky. Zistenia tejto odbornej štúdie porovnávajú pracovníci v Michigane využívajúci stupnicu Mach V. s inými výskumnými pracovníkmi, ktorí využívajú ten istý nástroj (Walk, 1982).

Výsledok bol očakávaný vzhľadom na prácu Christie (in Walk, 1982) a ďalších. Prekvapujúcim aspektom vo vekovej premennej bolo zistenie, že aj veková skupina; 46-55, 56-65 a 66+ mala vyššie priemerné Machovo skóre. Aj napriek tomu, že vysoko manipulatívni sociálni pracovníci neboli zoskupení podľa akýchkoľvek demografických charakteristík, ako je možné, že spadali do určitých oblastí praxe. Napríklad, Christie (in Walk, 1982) naznačil, že administratívny pracovník musí byť pravdepodobne viac manipulatívny a Brager (in Walk, 1982) zdôraznil, že sociálni pracovníci zaoberajúci sa politickým správaním sú náchylní manipulovať (Walk, 1982).

Ešte dve rôzne štúdie, ktoré skúmali dve rôzne populácie sociálnej práce, dospeli k rovnakému záveru: sociálni pracovníci skutočne podporujú Machiavelliho propozície pozdĺž celého radu manipulatívnych tendencií. Podľa Walka (1982) Homer, Reid a Okanes, ktorí uskutočnili ďalšie výskumy, považujú túto skutočnosť za znepokojujúcu. Určitú manipuláciu vnímajú ako nevyhnutný pracovný zásah, ale majú obavy z nadmerného množstva manipulatívnej orientácie. Tvrdia: „Naša štúdia naznačuje, že pedagógovia by mali dávať pozor na manipulatívne tendencie a možno dôvodne predpokladať, že podstatná časť študentov sociálnej práce má relatívne vysokú manipulatívnu orientáciu.“ No v skutočnosti neexistujú absolútne žiadne výskumné dôkazy, ktoré by naznačovali, že viac manipulatívni sociálni pracovníci sú v dosahovaní profesionálnych cieľov a zámerov menej úspešní. V skutočnosti laboratórne experimenty uskutočňované s vysokými Machmi zdôrazňovali ich schopnosť pravidelne uspieť v situáciách týkajúcich sa vyjednávania a kompromisu (Walk, 1982, s. 553-554).

2.2.2 Výsledky výskumu o uplatňovaní moci v rezidenčialnej starostlivosti

Labáth (2019) konštatuje, že závery z výskumu a analýzy teoretických zdrojov sformulovali nasledujúce princípy práce s mocou:

- prijať moc ako súčasť medzilidskej interakcie, akceptovať vlastnú mocenskú motiváciu,
- rešpektovať ciele, záujmy a potreby iných,
- stimulovať a prijať zodpovednosť za vlastné prejavy,
- regulovať a kultivovať vlastné mocenské správanie, rozoznávať alternatívy mocenského správania, vnímať možnosti naplnenia potreby sebaúcty mimo rámec mocenskej asymetrie,
- uplatňovať mocenské stratégie pre spoločný prospech i na uspokojenie vlastných potrieb, ale zásadne nie na úkor iných,

- identifikovať kontraproduktívne aspekty moci, pracovať s nimi a zásadne ich odmietat' zo strany pomáhajúceho (Labáth, 2019, s. 176).

2.2.3 Výsledky výskumu o hodnotách sociálnej práce

Autori týchto štúdií dospeli k záveru, že hodnoty sociálnej práce sú viac skúmané teoreticky než empiricky. Domnievajú sa, že hodnoty by mali mať nastavený výskumný rámec, a jeho nevyhnutnou súčasťou má byť metodologické nastavenie. Dôležité je aj rozlišovať, či sa budú hodnoty skúmať z hľadiska hodnotovej orientácie jednotlivca, osobných hodnôt profesionálnych pracovníkov alebo profesijných hodnôt. Otázne je aj, či budú participantami výskumu iba sociálni pracovníci z praxe, alebo aj študenti odboru sociálna práca. Navyše je dôležité, ako sa nastaví výskum v rámci čistej deklarácie hodnôt alebo stotožnenia sa s hodnotami. A či je potrebné zväžiť okruhy hodnôt rozličné pre konkrétne oblasti praxe sociálnych pracovníkov alebo stačí všeobecné nastavenie. Výsledky výskumov ukázali, že skúmanie by malo byť dostatočne senzitivne a realizované v jazyku zrozumiteľnom pre profesijnú komunitu (Mátel, 2016).

Taktiež z výskumov vzišlo, že čím viac sú zažité hodnoty v sociálnej práci samotnými sociálnymi pracovníkmi, tým vyššia je pravdepodobnosť správneho rozhodovania a konania v etickej dileme.

2.2.4 Výsledky projektu Starostlivosť o seba ako faktor vyrovnávania sa s negatívnymi dôsledkami vykonávania pomáhajúcich profesií

Výsledky projektu môžu byť zrealizované vo vzdelávacom procese vysokoškolských študentov, v rámci viacerých predmetov v odbore psychológia a sociálna práca (napr. v predmetoch, ako sú poradenská psychológia, klinická psychológia, psychoterapia, sociálna práca s klientmi, týrané deti, poradenská psychológia pre dospelých a seniorov, poradenská psychológia pre deti a mládež, výcvik profesionálnych spôsobilostí ap.). Na tento účel by mohli byť využité učebnica (Mesárošová, M. a kol. [2019]. Starostlivosť o seba u pomáhajúcich profesií), monografie (Mesárošová, M. et al. [2017]. Starostlivosť o seba a dôsledky vykonávania pomáhajúcich profesií; Mesárošová, M., Köverová, M., Lovašová, S. [2019]. Intervenčný program pre pomáhajúce profesie), ako aj metodika (Köverová, M. et al. (2019). Ako sa o seba starám? Intervenčný program na podporu starostlivosti o seba pre pomáhajúce profesie). Ďalej je vhodné vytváranie tréningových programov starostlivosti o seba zameraných aj na prekonávanie vyhorenia, stresu, únavy z pomáhania u pracovníkov poradenských

inštitúcií (centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie), pracovníkov sociálnej sféry (psychológov, pedagógov, sociálnych pracovníkov, ošetrovateliek a opatrovateliek), lekárov a zdravotných sestier v rámci ochrany pred psychickou záťažou v spolupráci s lekáorskými odborníkmi. Možná je aplikácia vytvorených a overených metód Dotazníka vykonávanej starostlivosti o seba, Škály sebaregulácie starostlivosti o seba, Maslachovej dotazníka vyhorenia, Cohenovej Škály vnímaného stresu, Stammovej Škály profesionálnej kvality života, Spectorovho Dotazníka pracovnej spokojnosti) v praktickej diagnostickej činnosti (<https://www.apvv.sk/buxus/docs/zk/zk-apvv-14-0921.pdf>).

2.3 Výstupy z legislatívy

Etický kódex vymedzuje hodnoty ako sociálna spravodlivosť, ľudská dôstojnosť a dôležitosť medziľudských vzťahov. Etická zodpovednosť zahŕňa zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientovi, zodpovednosť voči sebe, pracovisku, voči profesii a voči spoločnosti. Pracovné postavenie voči klientovi nesmie byť v žiadnom prípade zneužitú vo vlastný prospech a neoprávnené výhody sexuálneho, politického, sociálneho alebo ekonomického charakteru. S užívateľmi služieb ani s ich blízkymi rodinnými príslušníkmi nenadväzuje partnerský alebo sexuálne orientovaný vzťah. Nezneužíva svoje postavenie na osobné obohatenie, ani na zvýhodňovanie svojich príbuzných a známych. Nepoškodzuje klientov, ani nepodriaďuje ich potreby a záujmy svojim vlastným potrebám a záujmom, jedná s nimi bezúhonne, s účasťou, rešpektom a vytvára s nimi vzťah založený na báze dôvery (https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/eticky-kodex_final-3.pdf). Tu možno predpokladať, že v kontexte moci a manipulácie môže nastať rozpor medzi pravidlami etického kódexu a skutočnosťou vzhľadom k subjektivite daných pravidiel a hodnôt. V časti záväznosť etického kódexu je uvedené, že sociálny pracovník a asistent sociálnej práce, ktorý je členom komory, je povinný vykonávať sociálnu prácu v súlade s etickým kódexom a podľa právnych predpisov platných v Slovenskej republike. Komora sociálnych pracovníkov má povinnosť prijímať podnety ohľadom podozrenia z porušenia pravidiel etického správania. Podnet môže podať ktokoľvek, vrátane užívateľov služieb, kolegov a zamestnávateľov. Orgánom komory kompetentným posudzovať podnety vo veci porušenia etického kódexu je disciplinárna komisia, ktorej činnosť a postavenie upravuje disciplinárny poriadok. Takže predpoklad je, že ak sociálny pracovník vo vzťahu ku klientovi poruší etické normy a zásady stanovené etickým kódexom, bude

disciplinárne posudzovaný a budú z toho vyodené dôsledky pre daného sociálneho pracovníka.

V rámci kontroly štandardov poskytovania sociálnych služieb zadáva Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, odbor hodnotenia podmienok kvality poskytovanej sociálnej služby projekty, ktoré hodnotia kvalitu sociálnych služieb od rôznych poskytovateľov. Prof. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc. realizovala výskum Zavádzanie podmienok kvality sociálnych služieb, ktorý bol zameraný na prieskum stavu implementácie podmienok kvality u poskytovateľov sociálnych služieb. Tu môžeme zdôrazniť význam zisťovania kvality z hľadiska poskytovania sociálnych služieb vo vymedzení etických a morálnych pravidiel, kritérium dodržiavania základných ľudských práv a slobôd – základné hodnoty a princípy poskytovania sociálnej služby (Repková, 2019).

V roku 2017 publikovali Cangár, Krupa a Pelanová Štúdiu o aspektoch kvality v dlhodobej starostlivosti. Auroti sa zamerali na posudzovanie kvality života a kvality služieb v dlhodobej starostlivosti, systému kvality v oblasti sociálnych služieb a zdravotníctva v SR, kvalitu a posudzovanie odkázanosti na dlhodobú starostlivosť (Cangár, Krupa, Pelanová, 2017). Hovoria o nutnosti dobrého nastavenia merania kvality poskytovaných služieb z praktického hľadiska, aby bola zabezpečená dostatočná kvalita života klientov sociálnej služby. Veľmi dôležité je aj, aby systém hodnotenia kvality bol nezávislý, aby sa zabezpečila transparentnosť hodnotenia. V súvislosti s našou témou sa dá konštatovať, že systém sociálnych služieb dlhodobej starostlivosti má byť orientovaný na klienta, jeho potreby, ľudské práva a slobody, kde moc sociálneho pracovníka má byť využívaná prosociálne.

Supervízia je dôležitá aj pre jej účinnosť v eliminácii zneužívania moci a manipulácie. Supervízia sociálnych pracovníkov je metódou rozvoja profesionálnych spôsobilostí sociálneho pracovníka, ktorá je realizovaná kvalifikovaným supervízorom prostredníctvom reflexie, podpory, supervíznych metód a techník a zároveň chráni sociálneho pracovníka pred syndrómom vyhorenia. Táto metóda je vhodným nástrojom pre optimalizovanie a overovanie si správnosti postupov, a je možnosťou hľadania alternatív v práci sociálneho pracovníka, pre poskytnutie spätnej väzby a svojimi intervenciami chráni užívateľa služieb sociálnej práce pred poškodením až zneužitím (Vaska, 2015).

3 DISKUSIA A IMPLIKÁCIE PRE SOCIÁLNU PRÁCU

3.1 Diskusia

Nasledujúca diskusia je zameraná na zodpovedanie otázok, ktoré boli stanovené v úvode tejto práce. Budeme teda diskutovať o tom, či je manipulácia prítomná ako forma moci v sociálnej práci a či je javom negatívnym, alebo aj pozitívnym. Tiež sa pýtame na vzdelávací proces sociálnych pracovníkov v oblasti moci a ako je nastavený vzdelávací systém v tejto sfére.

V diskusii nás bude zaujímať aj to, ako teórie sociálnej práce v kontexte moci súvisia s praxou sociálneho pracovníka a aj, či je legislatíva v oblasti zneužitia moci v etických otázkach nastavená pre každého sociálneho pracovníka rovnako.

Ako bolo spomenuté v kapitole o legislatíve, Etický kódex je základným legislatívnym rámcom pre uplatňovanie moci a manipulácie v sociálnej práci. Ak sociálny pracovník zneužije moc na manipulatívne neetické správanie voči klientovi a využije ho ako prostriedok na vlastný prospech, disciplinárna komisia Komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce môže začať voči nemu disciplinárne konanie a vyvodiť dôsledky. Ale platí to rovnako pre všetkých sociálnych pracovníkov v praxi? Nie, pretože iba člen Komory sociálnych pracovníkov môže byť disciplinárne potrestaný. Keďže žiadny zákon neustanovuje, že sociálny pracovník má povinnosť byť zároveň aj členom komory, disciplinárna komisia sa nemôže zaoberať etickými porušeniami tých, ktorí nie sú členmi komory. Samozrejme, v prípade vážnych porušení nastupuje trestný zákon. V tomto zmysle zastávame názor a chceli by sme navrhnúť, aby každý sociálny pracovník bol členom Komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, prípadne by existovala iná možnosť ako zabezpečiť dodržiavanie etických noriem sociálnymi pracovníkmi. Možno by mohli byť hodnoty sociálnej práce a ich dodržiavenie uzmluvnené aj v konkrétnych pracovných zmluvách, ktoré sociálni pracovníci s konkrétnymi inštitúciami v rámci svojej zamestnaneckej pozície uzatvárajú.

V kapitole o teóriách sociálnej práce sme spomínali anti-opresívne a anti-diskriminačné prístupy. Tieto smery majú kritický postoj voči spoločenskému zriadeniu a jeho dôsledkom na bezmocných a utláčaných. Sociálni pracovníci sa môžu sami stať prostriedkom moci dominujúcich skupín. Ak tlačia na klientov smerom k svojpomoci, pričom ale príčina problémov je v štruktúre, prispievajú k marginalizácii (Janebová, 2013). Myslíme si, že rozoznávať mocenské ťahy, ktoré vyplývajú zo štruktúry, je potrebné. Na to môže slúžiť aj

sebareflexia sociálneho pracovníka. Keďže naša spoločnosť vyprodukovala normy, ktoré rozdeľujú, napr. Rómov a nerómov, ľudí so zdravotným postihnutím a „normálnych“, v tom prípade všetci máme takto nastavenú normu. Je zrejme dobré uvedomiť si vlastné postoje, ale tiež kontrolovať prejavy stanovených noriem.

Čo sa týka výstupov z výskumu o etických hodnotách v sociálnej práci, je zrejme, že hodnoty sociálnej práce sú viac skúmané teoreticky než empiricky (Mátel, 2016). Zdá sa, že výskum zažitia hodnôt študentov sociálnej práce ukázal, že hodnoty sú viac memorované, než študentmi zažívané. Výskum o otázkach manipulácie v sociálnej práci priniesol aj znepokojujúce zistenia v tejto sfére. Štúdia Homera, Reida a Okanesa (in Walk, 1982) naznačuje, „že pedagógovia by mali dávať pozor na manipulatívne tendencie a možno dôvodne predpokladať, že podstatná časť študentov sociálnej práce má relatívne vysokú manipulatívnu orientáciu.“ Tu sa otvára priestor na diskusiu, nakoľko je vo vyučovacom procese na univerzite v odbore sociálna práca prítomné vyučovanie o moci v sociálnej práci, o jej pozitívnych a negatívnych stránkach, najmä však nakoľko sa vytvára priestor na vyučovaní o sebapoznání v zmysle zažívania hodnôt sociálnej práce. Výskum o hodnotách v sociálnej práci preukázal, že čím viac sú hodnoty zažívané, tým lepšie sú rozhodnutia sociálneho pracovníka v otázkach etických dilem.

3.2 Nástroje v práci sociálneho pracovníka na elimináciu manipulatívnych tendencií

Koncept starostlivosti o seba vzišiel z projektu Starostlivosť o seba ako faktor vyrovnávania sa s negatívnymi dôsledkami vykonávania pomáhajúcich profesií ako nástroj na prekonanie stresu a únavy, ako prostriedok pred vyhorením. Tieto negatívne dôsledky môžu byť tiež spúšťačom necitlivého správania sa sociálneho pracovníka voči klientovi, spúšťačom zneužívania moci a autority. Hoci je zjavné, že v sociálnej práci sa kladie hlavný dôraz na starostlivosť o klienta, z projektu vyplýva, že ak sociálny pracovník potláča svoje vlastné potreby, môžu sa prejaviť negatívne následky voči klientovi. Preto koncept self-care považujeme za vhodný a potrebný. Súčasťou self-care je aj supervízia.

Supervízia je ďalší nástroj, ktorý vnímame ako potrebný, na elimináciu kontraproduktívneho využívania moci a manipulácie. Považujeme ju za dôležitú v profesii sociálna práca u sociálnych pracovníkov a tiež u študentov sociálnej práce. Ako je teda supervízia využívaná v profesii sociálna práca? V oblasti sociálnych služieb a v oblasti

sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je povinnosť supervízie pre každého sociálneho pracovníka. V oblasti vzdelávania a prípravy na povolanie na univerzitách takáto povinnosť úplne neplatí, napriek tomu, že existujú Minimálne štandardy odborných praxí, kde sa uvádza, že odborná prax má byť supervidovaná (Vaska, 2015). Závisí to od samotnej univerzity, či tento koncept zaradí k povinným predmetom alebo nie. Zastávame názor, že supervízia študentov je tiež nástrojom eliminácie moci.

Supervízor môže študentovi pomôcť lepšie porozumieť klientovi, viac si uvedomovať svoje reakcie a odozvy na klienta, chápať dynamiku intervencie (Vaska, Čavojská, 2012, s. 20) a pomôcť pri sebareflexii. Študenti na univerzitách majú možnosť supervízie v rámci praxe, avšak nie všade je to povinné. V prípade, že supervízia nie je povinná, vystupuje na povrch z našej strany otázka, nakoľko je využívaná zo strany študentov. Je supervízia v oblasti praxe pre študentov dôležitá? A ak áno, uvedomujú si samotní študenti účinnosť tohto nástroja?

Vzdelávacia funkcia supervízie je podľa Vasku (2012, in Vaska, Čavojská, 2012, s. 20) „spájaná najmä s prípravou študentov, príp. adaptáciou začínajúcich pracovníkov v sociálnej organizácii a prostredníctvom individuálneho vzdelávacieho rozvoja pracovníkov i študentov zvyšuje ich odborný potenciál a profesionálne kompetencie.“

Dôležitosť, význam supervízie je možné identifikovať v dvoch základných rovinách. V rovine profesijnej a v rovine psychologickej podpory (Vaska, Čavojská, 2012). Obe roviny sú z nášho pohľadu dôležité v prevencii negatívneho alebo kontraproduktívneho využívania moci a manipulácie v praxi sociálneho pracovníka. Rovnako dôležité sú obe roviny, z praktického poňatia, pre študentov sociálnej práce v oblasti odbornej praxe. Vnímame ako dôležité, aby študenti vedeli rozoznávať riziká využívania moci v oboch rovinách, psychologickej aj profesijnej, nakoľko spolu pri výkone odbornej praxe súvisia. Rovnako môže supervízia otvoriť študentom celú oblasť zažívania profesijných hodnôt sociálnej práce, ako sme spomínali vyššie pri diskusii o hodnotách v sociálnej práci. Za jeden z najvýznamnejších možných prínosov supervízie považujeme pomoc supervízora pri otváraní a budovaní sebapoznania a sebareflexie, ktorá sa tak stáva aj súčasťou psychohygieny študentov sociálnej práce a sociálnych pracovníkov.

Vnímame veľký prínos aj ďalších vzdelávaní na poli práce s mocou v sociálnej práci. Napríklad Inštitút psychoterapie a socioterapie ponúka rôzne výcviky zamerané na sebapoznanie a najmä na prístup zameraný na človeka PCA. Organizujú výcvik PCA a socioterapeutický výcvik, ktoré sú určené psychoterapeutom, ale aj iným pomáhajúcim profesionálom (<https://www.socioterapia.sk/project/vycvik-pca/>).

Organizácia Coachingplus organizuje tréningy a výcviky v rôznych oblastiach, ktoré môžu byť užitočné pre sociálneho pracovníka v narábaní s mocou. Ich workshopy sú zamerané napríklad na zvládanie emócií pri rozhovore s ľuďmi, ako povzbudzovať druhých, ako zvládať tlak pri práci s ľuďmi a iné. Sústredia sa na to, ako interaktívne naučiť ľudí byť užitočnými pomáhajúcimi (<https://www.coachingplus.org/vzdelavanie.html>).

Občianske združenie Návrat uskutočňuje výcviky pre sociálnych pracovníkov a spolupracovníkov Návratu pod názvom ART. Metóda ART je nácvik sociálnych zručností, ktoré sociálny pracovník využíva v práci s klientom a zároveň môže klienta po tomto výcviku učiť sociálnym zručnostiam. Tento koncept vnímame na poli eliminácie manipulácie ako prospešný (<https://www.navrat.sk/co-robime/art-trening-rozvoja-socialnych-kompetencii>).

Rada pre poradenstvo v sociálnej práci ponúka už od roku 1998 akreditované a neakreditované vzdelávania v sociálnej oblasti. Vzdelávacie programy RPSP sú vytvárané v súlade s platnou slovenskou legislatívou a individuálnymi potrebami poskytovateľov a prijímateľov sociálnych služieb. Ďalšie vzdelávanie prispieva k rastu profesijnej zrelosti sociálneho pracovníka v práci s klientom (<https://www.rpsp.eu/vzdelavanie/>).

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave prostredníctvom Inštitútu ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov realizuje akreditované vzdelávanie v týchto vzdelávacích programoch: Špecializované sociálne poradenstvo, Supervízia v pomáhajúcich profesiách, Manažment kvality v sociálnych službách, Mediátor, Rodinná mediácia, Terapeutické techniky, moduly: arteterapia, ergoterapia, psychomotorická terapia, dramaterapia, terapia hrou, tanečná a pohybová terapia, Sociálna kuratela (<https://www.rpsp.eu/vzdelavanie/>).

Sociálny pracovník by nemal ostať bez seba vzdelávania v profesii sociálna práca. Kontakt s klientom je neustále meniaci sa so zmenou spoločnosti, do oblasti sociálnej práce neustále prenikajú nové metódy a aj z tohto dôvodu uvádzame vyššie uvedené vybrané vzdelávacie inštitúcie pre sociálnych pracovníkov. Existuje veľké množstvo ďalších inštitútov a organizácií, ktoré ponúkajú tréningy a výcviky užitočné pre oblasť narábania s mocou. Aj z tohto dôvodu sme na nich upozornili a považujeme v kontexte predmetnej práce za dôležité ich spomenúť a odporúčať využívať aj v praxi.

3.3 Inšpirácie pre sociálnu prácu

Moc je podľa viacerých autorov neutrálna, nie je ani negatívna, ani pozitívna. Dôležité je ale, ako s ňou naložíme. Väčšina z nás túži po moci, ale neradi si to priznávame. Možno nie

vždy vedome, jedno z vysvetlení nám ponúkol príklad odmietnutého diet'at'a (Schmidbauer, 2008). Pocity ťahu na moc potlačené alebo vytesnené nazýva G. Jung tieň. Podľa Guggenbühl-Craiga (2007) mocenskému tieňu v sociálnej práci prepadajú najmä takí pracovníci, ktorí sú nadšení, odhodlaní urobiť všetko pre klienta, tí, ktorí nie sú ľahostajní. Ľahostajný sociálny pracovník pracuje kvôli finančnej odmene, ktorú potrebuje na živobytie, u nich nebýva akútny problém moci. Guggenbühl-Craig (2007) sa zaoberá otázkou, prečo si vlastne sociálni pracovníci vyberajú toto povolanie? Bolo by jednoduché, ale nepravdivé, povedať, že je to kvôli láske k blížnemu svojmu rovnako, ako by bolo zjednodušené povedať, že je to kvôli snahe o moc. Prečo vlastne potrebujú byť účastní na utrpení druhých? Veď každý človek má svoje vlastné problémy...Musí ísť o veľmi špecifický okruh ľudí, ktorí sa denne vystavujú polaritám ako sociálne zdravý- sociálne chorý, sociálne fungujúci- sociálne disfunkčný....Prichádza k záveru, že polarita pravdepodobne fascinujú ľudí z tejto profesie viac, než iných. Na záver dodáva, že si treba uvedomiť, že kde je tieň, tam je aj svetlo... (Guggenbühl -Craig, 2007). Uvedené možno interpretovať aj tak, že kde je moc, tam môže byť jej negatívne aj pozitívne využitie.

Guggenbühl-Craig (2007) zároveň ale zastáva názor, že nikto nemôže konať iba na základe čistých motívov. Aj tie najušľachtilejšie činy vychádzajú z čistých aj nečistých, svetlých aj temných motívov (Guggenbühl-Craig, 2007). Mnohí autori, okrem Guggenbühl - Craiga aj Schmidbauer (2008), Géringová (2011), Kopřiva (2011) a iní, zastávajú názor, že ťah na moc a manipuláciu často vyviera z nevedomých motívov. Možno preto si takejto motivácie často sociálny pracovník nemusí byť vedomý.

Je zrejmé, že snaha po moci sa nachádza aj v profesii sociálna práca. Každý sociálny pracovník by mal vedieť, že má moc nad svojimi klientmi danú profesiou a konkrétnou inštitúciou. Nie vždy sa môžeme vyhovárať na nevedomé prvky mocenských chŕťok. Naše správanie a činy môžu našu moc upevňovať, alebo eliminovať. Keď už máme vedomosť o nevedomých motívoch nášho správania a snahu po získaní moci, je potrebné prebrať za to zodpovednosť vo forme správania sa v pozitívnom prosociálnom uplatnení moci.

Keď sme čítali Pospíšilove (1996) techniky manipulácie, mohli sme zistiť, že manipuláciu ako techniku komunikácie využívajú mnohí ľudia, sem už by možno mnohí sociálni pracovníci vedeli zaradiť aj samých seba. Pri týchto bežných technikách ale prichádza ku vnútorným zraneniam, ľudia sa cítia nepríjemne, zo strany manipulujúceho sa jedná o neúctivé a neempatické zachádzanie s ľuďmi. Preto by aj sociálni pracovníci mali vedieť, ako komunikujú a kde sú hranice, kde už komunikácia prekročila k manipulácii. Typy manipulácie podľa Pospíšila (1996) určite nie je vhodné využívať v práci s klientom, nakoľko

vždy sledujú prospech manipulátora. Existujú prejavy manipulácie v prospech cieľa klienta, ktoré boli popísané vyššie. Labáth (2020) napr. uvádza, že sociálny pracovník niekedy klientovi nepovie presne, akým spôsobom s klientom prejde procesom pomoci, pretože by sa klientovi mohol zdať cieľ príliš vzdialený a nedosiadateľný a nemusel by si dôverovať, že to zvládne. Sociálny pracovník vysvetľuje klientovi teda iba postupné kroky, v ktorých si klient verí. Takáto manipulácia by už zrejme mohla byť pozitívna, v prospech klienta. Tu už je zrejme na konkrétnom sociálnom pracovníkovi, ako si ošetrí vlastné postoje a motívy.

V sociálnej práci sa vyskytujú situácie, kedy klient nevie sám rozoznať, čo je pre neho dobré. Za určitých okolností dáva zákon sociálnemu pracovníkovi možnosť presadzovať opatrenia, ktoré sa mu javia správne, aj proti vôli klienta (Guggenbuhl-Craig, 2007, s. 10). „Postup proti vôli klienta vyžaduje presvedčenie „: píše Guggenbühl-Craig: „človek musí byť presvedčený, že to, čo chce, je správne.“ Ale ak manipulujeme s druhými proti ich vôli, aj keď nám sa to môže javiť ako správne, môže to byť problém. Takže v prípade, ak sociálny pracovník vníma, že má použiť z nejakého naozaj vážneho dôvodu manipulatívne taktiky, musí si byť istý, že to, čo sa chystá urobiť, je naozaj potrebné a v záujme klienta. Neustála kontrola vnútorných motívov sociálneho pracovníka a sebareflexia sú naozaj na mieste.

Z uvedeného úryvku vyplýva, že manipulácia je prevajom moci aj u pomáhajúcich profesionálov v sociálnej práci. Niektoré prejavy manipulácie možno považovať za produktívne, to je manipulácia v prospech klienta a niektoré prejavy za kontraproduktívne, to je manipulácia v prospech sociálneho pracovníka. V prosociálnej rovine sa potom moc prejavuje ako podpora a opora, ochrana, pomoc, ale aj vplyv, vedenie, suportívna kontrola, rozhodovanie (Labáth, 2020, s. 29).

Podľa autora Jamesa Walka, ktorý zdokumentoval výsledky amerických výskumov využívania manipulácie ako techniky v profesii sociálna práca, možno konštatovať, že aj americkí autori výskumov v sociálnej práci nemajú na využívanie manipulácie ako nástroja v sociálnej práci jednotný názor. Je každopádne z výskumov zrejmé, že manipulácia môže byť nebezpečná. Niektorí výskumní pracovníci si dokonca počas výskumov obľúbili ľudí, ktorí využívajú manipuláciu. Christieho skupina (in Walk, 1982) teraz uvádza, že po sledovaní subjektov v laboratórnych experimentoch zistili, že cítia zvláštny obdiv k vysokej Machovej schopnosti prekonať ostatných v experimentálnych situáciách (Walk, 1982).

V mnohých ohľadoch by tento záver, že sociálni pracovníci manipulujú, nemal byť šokujúci ani alarmujúci, konštatuje Walk (1982). Aj u iných pomáhajúcich profesií sa preukázal tento atribút. Cieľom sociálnej práce je dosiahnuť zmenu prostredníctvom interakcií tvárou

v tvár, zmeniť súčasný stav a konať profesionálne, nie emocionálne. Zdá sa byť nevyhnutné, že sa sociálni pracovníci musia podieľať na niektorých formách manipulácie, ak majú uskutočniť akékoľvek ciele pre dobro ich klientov. Sociálna práca sa musí dištancovať od klamlivej predstavy, že jej členovia nemanipulujú. Sociálni pracovníci manipulujú s ostatnými. Navyše je nevyhnutné, aby tieto manipulatívne tendencie boli vedome a účelovo prejavené, aby sa umožnil profesionálny úsudok jednotlivca, pokiaľ ide o činnosť. Preto primárnou otázkou nie je to, či sociálni pracovníci budú manipulovať - budú - ale či už tieto manipulácie sú ustanovené na dosiahnutie sociálnych cieľov v zhode s profesionálnymi hodnotami (Walk, 1982). Shore (in Walk, 1982) tvrdí: „Je etickou zodpovednosťou terapeutov, aby využili svoje schopnosti na manipuláciu a pomáhali tým, ktorí trpia. Terapeuti, ktorí nepružne „podporujú“, zatiaľ čo alkoholik naďalej zabíja sám seba, musia prehodnotiť dôsledky.“ Uzatvára objasňujúcim názorom: „Manipulácia ako správanie je neetické, iba ak sa používa na uspokojenie potrieb terapeuta, nie klienta. Terapeuti, ktorí popierajú svoju úlohu manipulátorov, klamú sami seba.“ (Walk, 1982, s. 554-555).

Alinsky (in Walk, 1982, s. 556) zachytáva etickú dilemu vo forme otázky: „Ospravedlňujú určité ciele určité prostriedky?“ Ak členovia profesie, jednotlivo aj kolektívne, môžu dať kladnú odpoveď na túto otázku a prijať manipuláciu otvorene ako životaschopný nástroj zmien, možno sociálni pracovníci môžu neutralizovať aj ďalšie pejoratívne koncepty ako moc a konflikt (Walk, 1982).

Z uvedeného možno konštatovať, že rôzne kapacity na poli sociálnej práce majú rôzne názory a prístupy k téme manipulácia a moc v sociálnej práci, najmä v súvislosti s akceptáciou ich využívania sociálnymi pracovníkmi. Na jednom sa ale zhodnú. Že v prípade, ak manipulácia smeruje k naplneniu potrieb sociálneho pracovníka, určite s ňou nesúhlasia. Niektorí ju vnímajú ako legitímnu techniku sociálnych pracovníkov v prípade, že sleduje záujmy klientov na vyriešenie ich problému.

Podľa nášho názoru je manipulácia ako technika veľmi ľahko zneužitelná. Chápeme a rozlišujeme, že manipulácia môže byť negatívnym aj pozitívnym javom. Ale ako uviedol Trojan (1993, in Mitas, Vasilenko, 2019), sociálny pracovník si niekedy vie modifikovať svoje motívy a ospravedlňovať pohnútky, môže predstierať, niekedy celkom úprimne, že mu nejde o manipuláciu klienta. Toto zastretie podľa Trojana (1993, in Mitas, Vasilenko, 2019) umožňuje fakt, že človek je slobodný a má schopnosť vysvetliť si čokoľvek po svojom v nespočetných alternatívach a variáciách. Má možnosť tvoriť si obrazy o sebe, o svojej činnosti a tieto potom vydávať za skutočnosť a tým zatieniť pravý stav vecí (<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/aspekt-moci-v-socialnej-praci>). Rovnako tu

vnímame možnosť kognitívnej disonancie, kedy si myseľ vytvorí vlastnú pravdu, pretože nie je schopná ustáť rozpor vo svedomí. Takto potom človek nie je schopný rozlišovať a prijímať argumentácie z vonkajšieho prostredia. Ak napríklad sociálny pracovník využije manipuláciu s klientom, môže si následne vo svedomí obhájiť a racionalizovať svoje manipulatívne metódy. Tu vnímame, že môže nastať problém a zracionalizovaná manipulácia sa stane východiskom pre ďalšie jednania a bežnou stratégiou práce s klientmi. Otázka je, ako si vieme sami posúvať hranice a kam až môžu prerásť stratégie jednania s klientom v súvislosti s etickými dilemami.

Tak ako Alinský (in Walk, 1982) sa prikláňame k názoru, že využívanie manipulácie je etickou dilemou. Dilemou, na ktorú naozaj sedí otázka, či účel svätí prostriedky. Či napriek tomu, že by manipulácia mohla byť využitá v prospech klienta, je tým najlepším riešením pre klienta, pre ktorého jedným zo základných ľudských práv je sloboda. Cítíme, že by sme mohli argumentovať, či toto právo môže byť zachované, ak využijeme manipuláciu ako formu moci.

Preto podľa výsledkov z výskumov o moci a manipulácii v sociálnej práci, o hodnotách v sociálnej práci a na základe polemiky súčasných autorov o moci, odporúčame sa manipulácii vyhnúť a v práci s klientom ju nevyužívať ako legitímnu techniku. Odporúčame sa dištancovať od takýchto prejavov moci v sociálnej práci alebo ich využívať iba v prípade, ak je to nevyhnutné a v najlepšom záujme klienta.

Ako bolo spomínané vyššie, pri uplatňovaní moci voči klientovi vychádza sociálna práca aj z prístupu zameraného na človeka, ktorý čerpá z humanistickej psychológie. Jej zakladateľom je Carl Rogers. Koncept humanistickej psychológie Rogersa je zabudovaný do sociálnej práce a jej hodnôt. Rogers (1998) píše, že veľmi často milujeme ľudí preto, aby sme ich mohli ovládať miesto toho, aby sme ich milovali preto, že si ich vážime. Konštatuje, že jeden z najintímnejších zážitkov podporujúcich rast druhého človeka, ktorý pozná, je, keď klienta pozoruje ako západ slnka. V skutočnosti si slnko vieme vážiť a obdivovať preto, lebo ho nemôžeme ovládať (Rogers, 1998). Dalo by sa povedať, že ak sa zbavíme snahy ovládať druhých a ťahu na moc, objavíme v sebe motív úcty a obdivu k druhému človeku.

Podľa výsledkov z výskumov majú sociálni pracovníci v súvislosti s prácou s mocou a manipuláciou prijať moc ako súčasť medzilidskej interakcie, akceptovať vlastnú mocenskú motiváciu, rešpektovať ciele, záujmy a potreby iných, stimulovať a prijať zodpovednosť za vlastné prejavy, regulovať a kultivovať vlastné mocenské správanie, rozoznávať alternatívy mocenského správania, vnímať možnosti naplnenia potreby sebaúcty mimo rámec mocenskej asymetrie, uplatňovať mocenské stratégie pre spoločný prospech i na uspokojenie vlastných potrieb, ale zásadne nie na úkor iných, identifikovať kontraproduktívne aspekty moci, pracovať s nimi a zásadne ich odmietať zo strany pomáhajúceho (Labáth, 2019, s. 176).

Ak sa k tomu všetkému bude sociálny pracovník alebo študent sociálnej práce úprimne snažiť o sebareflexiu, sebapoznanie, o osobnostný a profesijný rast cez vzdelávanie a supervíziu, možno konštatovať, že potom budú aj chyby, ktoré urobí v práci s klientom, nápomocné smerom k uvedomeniu a náprave. Vtedy môže napĺňať ciele sociálnej práce a pozitívne zrkadliť hodnoty svojej profesie voči klientovi, sebe, komunite, profesii či spoločnosti.

ZÁVER

V závere by sme chceli zhrnúť naše teoretické zistenia. V prvom rade sme zistili, že manipulácia ako forma moci je prítomná aj v profesii sociálna práca, je javom negatívnym rovnako ako pozitívnym. Dôležité je, či napĺňa potreby sociálneho pracovníka alebo klienta. Zisťovali sme aj skutočnosti ohľadne legislatívneho uplatnenia Etického kódexu v praxi sociálnych pracovníkov v súvislosti s neetickým využívaním moci a manipulácie. Pri uplatňovaní legislatívy sme rozoznávali, že je dôležité venovať sa otázkam kvality uplatňovania štandardov sociálnych služieb. Pozreli sme sa na aplikáciu terórií sociálnej práce, konkrétne anti-diskriminačných a anti-opresívnych prístupov, čoho výstupom bolo, že z hľadiska noriem aj sociálny pracovník môže byť nositeľom opresie. Hodnoty v sociálnej práci bol ďalší bod porzornosti smerom k vzdelávaciemu procesu. Otázka je, či sú hodnoty zažité študentmi alebo iba memorované? Spolu s autormi výskumov o moci a manipulácii v sociálnej práci sme analyzovali využitie manipulácie v sociálnej práci a jej legitimacy. Rovnako s autormi dostupnej literatúry sme preberali otázky využívania moci a manipulácie v profesii sociálna práca. Prínosné bolo tiež zistenie, že nástrojom eliminácie manipulatívnych tendencií je supervízia a ďalšie vzdelávanie.

Z uvedených zistení možno vnímať, že existuje ďalší priestor pre skúmanie týchto tém. Pre inšpiráciu uvádzame niektoré otázky vyplývajúce z práce: Je manipulácia ako stratégia legitímna z hľadiska etiky sociálnej práce? Môže byť manipulácia legitímnou technikou v práci sociálneho pracovníka? Je vzdelávací proces v odbore sociálna práca dostatočne rozvinutý ohľadne vyučovania o uplatňovaní moci? Je potrebné, aby bol Etický kódex a disciplinárne opatrenia pri porušení etických princípov dostupný pre celú oblasť praxe sociálnej práce? Sú hodnoty sociálnej práce dostatočne zažívané študentmi a sociálnymi pracovníkmi? Sú aj hodnoty sociálnej práce dostatočne prítomné interaktívne, nie len v memorovaní,

vo vzdelávacom procese? Je vo vzdelávacom procese dostatočne prítomná supervízia a témy osobnostného rastu? Sú potrebné ďalšie výskumy v oblasti manipulácie, sebareflexie a osobnostného rastu v sociálnej práci? Ak by sa takéto výskumy uskutočnili, tak kde, na poli univerzity, alebo v praxi sociálnych pracovníkov?

Možno budú do budúca pre ďalšie možné výskumy v tejto oblasti inšpiratívne aj uvedené otázky.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ADLER, A. (2018). *Člověk, jaký je*. Praha: Portál.

BAJER, P. (2015). *Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA*. Brno, Ostrava: Asociace vzdělavatelů v sociální práci a Evropský výzkumný institut sociální práce, 2015, 5 s. 89-106.

BRNULA, P., ČAVOJSKÁ, K., MÓZEŠOVÁ, K., MÓZEŠ, P., SMREK, P. (2015). *Úvod do teórií sociálnej práce*. Bratislava: Iris.

BURAJ, I. (2000). *Foucault a moc*. Bratislava: Vydavateľstvo UK.

CANGÁR, M., KRUPA, S., PELANOVÁ T. (2017). *Kvalita a dlhodobá starostlivosť: Štúdia o aspektoch kvality v dlhodobej starostlivosti*. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci.

Coachingplus. Získané dňa 15.2.2021 z: <https://www.coachingplus.org/vzdelavanie.html>

Etický kódex. Získané dňa 25.2.2021 z:

https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/eticky-kodex_final-3.pdf

GÉRINGOVÁ, J. (2011). *Pomáhající profese*. Praha: Triton.

GUGGENBUHL-CRAIG, W. (2007). *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Spektrum.

HERETIK, A. a kol. (2007). *Klinická psychológia*. Nové Zámky: Psychoprof.

HROZENSKÁ, M. (2017). Teória pripútania. In BALOGOVÁ, E., ŽIAKOVÁ, E. (Eds.). *Vademecum sociálnej práce*. (s. 75). Košice: Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

HUGMAN, R. (1994). *Power in caring professions*. London: The Macmillan press Ltd.

Inštitút psychoterapie a socioterapie. Získané dňa 25.2.2021 z:

<https://www.socioterapia.sk/project/vycvik-pca/>

- JANEBOVÁ, R. (2013). Moc. In: MATOUŠEK, O. et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 208–210.
- JANEBOVÁ, R. (2018). *Vybrané principy kritické sociální práce v kontextu kontroly nedobrovolných klientů*. Brno, Ostrava: Asociace vzdělavatelů v sociální práci a Evropský výzkumný institut sociální práce, 2018, 3. s. 5-22.
- Komisár pre deti. Získané dňa 15.2.2021 z: <https://komisarpredeti.sk/o-komisarovi/posobnost-komisara/>
- Komora sociálnych pracovníkov: Štatút. Získané dňa 20.2.2021 z: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/statut-komory.pdf>
- Koncept strotlivosti o seba z pohľadu sociálnej práce. Získané sňa 11.2.2021 z: <https://www.grantjournal.com/issue/0502/PDF/0502lovasova.pdf>
- KOPŘIVA, K. (2011). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál.
- LABÁTH, V. (2019). *Moc a pomoc*. Ružomberok: Verbum.
- LABÁTH, V. (2020). *Pasce moci*. Bratislava: Wolters Kluwer.
- LEVICKÁ, J. (2017). Teória moci. In BALOGOVÁ, E., ŽIAKOVÁ, E. (Eds.). *Vademecum sociálnej práce*. (s. 74-75). Košice: Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- MÁTEL, A. (2016). Hodnoty ako základ etického kódexu sociálnej práce, ale ktoré? In MÁTEL, A., PAVELKOVÁ, J. and JANECHOVÁ, L. (Eds.). *Aktuální trendy sociální práce (Česko – slovenské perspektivy rozvoje)*. Sborník z mezinárodní vědecké konference. (s. 9-20). Příbram: Ústav sv. Jana Nepomuka Neumanna.
- MITAS, B., VASILENKO, L. (2019). Aspekt moci v sociálnej práci. Prohuman, 2019. Získané 13. 2. 2021, z <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/aspekt-moci-v-socialnej-praci>
- MUSIL, L. (2004). *Ráda bych Vám pomohla, ale....* Brno: Marek Zeman.
- Návrat. Získané dňa 24.2.2021 z : <https://www.navrat.sk/co-robime/art-trening-rozvoja-socialnych-kompetencii>
- POSPÍŠIL, M. (1996). *Asertivita aneb jak ze slepé uličky v mezilidských vztazích*. Vydáno vlastním nákladem.
- Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. Získané dňa 25.2.2021 z: <https://www.rpsp.eu/vzdelavanie/>
- REPKOVÁ, K. (2019). *Zavádzanie podmienok kvality sociálnych služieb – prieskum stavu implementácie u poskytovateľov sociálnych služieb*, Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

- ROGERS, C. (1998). *Způsob bytí*. Praha: Portál
- SCHMIDBAUER, W. (2008). *Syndrom pomocníka*. Praha: Spektrum.
- SIMON, G. (2015). *Vlci v rouše beránčím*. Praha: Grada.
- SKYBA, M. (2017). *Moc v sociální praxi z pohledu studentek sociální práce*. (s. 108-124). Brno, Ostrava: Asociace vzdělavatelů v sociální práci a Evropský výzkumný institut sociální práce, 2017, 5.
- SLATER, L. (2019). *Pandořina skříňka*. Praha: Portál.
- Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Získané dňa 20.2.2021 z: <http://www.snslp.sk/>
- Splnomocnenec vlády pre národnostné menšiny. Získané dňa 20.2.2021 z: <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/>
- Starostlivosť o seba ako faktor vyrovnávania sa s negatívnymi dôsledkami vykonávania pomáhajúcich profesií. Záverečná karta projektu. Získané dňa 12.2.2021 z: <https://www.apvv.sk/buxus/docs/zk/zk-apvv-14-0921.pdf>
- ÚLEHLA, I. (1999). *Umění pomáhat*. Praha: SLON.
- Ústavný zákon. Získané dňa 21.2.2021 z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>
- VAN DER LAAN, G. (1998). *Otázky legitimity sociální práce*. Ostrava: Albert Boskovic.
- VASKA, L. (2015). *Študentská supervízia a praktické vzdelávanie v odbore sociálna práca*. Bratislava: Iris.
- VASKA, L., BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., VRŤOVÁ, J., (2020). *Modely supervízie organizácie- výskumné reflexie*. Banská Bystrica: Belianum
- VASKA, L., VRŤOVÁ, J. (2020). Využitie teraetických a poradenských prístupov v supervízii. In VASKA, L. and VRŤOVÁ, J. (Eds.). *Vedecké odpovede na aktuálne otázky supervízie v sociálnej práci: Zborník vedeckých štúdií*. (s. 42-67). Banská Bystrica: Belianum.
- Verejný ochranca práv. Získané dňa 5.2.2021 z: https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_verejny-ochranca-prav-ombudsm
- WOLK, James L. (1982) "In the Case of Manipulation" *The Journal of Sociology & Social Welfare*: Vol. 9 : Iss. 3 , Article 16.

OSAMELOSŤ A RIZIKOVÉ SPRÁVANIE MEDIKOV

Silvia Pástorová

Školiteľka: Prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc.

ABSTRAKT

Práca ŠVOČ sa zameriava na osamelosť a rizikové správanie študentov medicíny. Zaoberá sa možnými súvislosťami medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania v špecifickej skupine vysokoškolákov. Práca ŠVOČ obsahuje päť kapitol, pričom teoretická časť sa skladá z troch kapitol. Prvá kapitola popisuje osamelosť a taktiež aj jej delenie a možné príčiny vzniku. V druhej kapitole je pozornosť venovaná rizikovému správaniu a jeho formám. Tretia kapitola popisuje sociálnu prácu s rizikovým klientom. Empirická časť interpretuje výsledky výskumu, ktorého cieľom je zistiť mieru výskytu osamelosti medzi študentmi medicíny a možné súvislosti medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania. Prácu ŠVOČ uzatvára aplikačná časť.

Kľúčové slová: Osamelosť. Rizikové správanie. Medik.

ABSTRACT

The student research and professional activities focuses on the loneliness and risky behavior of medical students. It deal with possible connections between experiencing loneliness and the occurrence of risky behavior in a specific group of university students. The student research and professional activities contains five capitals, while the theoretical part consists of three capitals. The first chapter describes loneliness as well as it´s division and possible causes. In the second chapter, attention is paid to risky behavior and it´s forms. The third chapter describes social work with at-risk klient. The empirical part interprets the results of research, which aims to determine the degree of loneliness among medical students and the possible relationship between experiencing loneliness and the occurrence of risky behavior. The student research and professional activities concludes with the application part.

Key words: Loneliness. Risk Behavior. Medicine Students.

ÚVOD

Seniori sú osamelí, mladí ľudia tiež. S dobou celosvetovej pandémie koronavírusu, prišlo nečakane do života ľudí veľa nových, prísnych aj nepríjemných obmedzení. Obmedzení,

ktoré súvisia aj so stratou sociálnych kontaktov, čo môže u ľudí vyvolávať osamelosť. Moderný svet bol zriedka tak izolovaný a obmedzený. Práve vznik takého sociálneho dištancu môže podnecovať osamelosť a výskyt rizikového správania. Jedinci sú každým dňom v akejsi sociálnej izolácii, zažívajú nudu a postupne nastupuje prežívanie osamelosti. Trendy nárastu izolácie a osamelosti sú zaznamenané aj v radoch zdravotníkov a tých, ktorí v časoch tejto krízy sú nasadzovaní medzi prvými. Často to prispieva k celkovej únave a znižuje výkonnosť pomáhajúcich profesií.

Práca ŠVOČ je rozdelená na teoretickú a empirickú časť. V teoretickej časti sa zameriavame na teoretické východiska danej problematiky. V prvej kapitole sa zaoberáme definíciami samotnej osamelosti, delením osamelosti, možnými príčinami vzniku osamelosti a sociálnou oporou v súvislosti s prevenciou osamelosti. Prežívanie osamelosti môže viesť k výskytu akejkoľvek formy rizikového správania. V druhej kapitole sa venujeme rizikovému správaniu. Hovoríme o možných príčinách vzniku takéhoto správania. Rizikové správanie najviac ohrozuje mladých ľudí, preto popisujeme najčastejšie prejavy a vyskytujúce sa formy rizikového správania. Konkrétne rozoberáme formy rizikového správania akými sú alkohol, tabakové výrobky, užívanie nelegálnych drog a promiskuita. Tretia kapitola popisuje sociálnu prácu s rizikovým klientom, definuje kto je rizikovým klientom a prináša pohľad na etapy sociálnej práce s rizikovým klientom. V empirickej časti práce ŠVOČ sa zaoberáme výskumom. Cieľom našej práce ŠVOČ bolo uskutočniť výskum zameraný na výskyt prežívania osamelosti u medikov a poukázať na súvislosti medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania. Zvolili sme si dotazníkovú metódu výskumu. Použili sme dva dotazníky, ktorými boli dotazník SELSA-S zameraný na výskyt prežívania osamelosti v romantických, rodinných a sociálnych vzťahoch. Druhým bol dotazník RSI so zameraním na výskyt rizikového správania. V našom výskume bol použitý kvantitatívny výskum. Empirická časť interpretuje štatistické spracovanie výsledkov, ktoré sme zistili prostredníctvom nášho výskumu. Aplikačná časť navrhuje vhodné odporúčania pre prax.

1 OSAMELOSŤ

V prvej kapitole sa venujeme definíciám osamelosti, na ktorú existuje viacero pohľadov. Vybrali sme si vymedzenia niektorých autorov. V ďalších častiach tejto kapitoly sa zaoberáme delením osamelosti, popisujeme jej príčiny a priblížili sme aj osamelosť vo vzťahu ku sociálnej opore.

1.1 Definície osamelosti

V odbornej literatúre je osamelosť najčastejšie charakterizovaná ako nepríjemný zážitok, pri ktorej dochádza k nedostačujúcim sociálnym vzťahom osoby a to buď kvantitatívne alebo kvalitatívne. Osamelosť je citovo stresujúcim zážitkom, ktorý je následkom toho, že dochádza k nedostatku medzi túžbou po vzťahu a aktuálnym usporiadaním vzťahov. Avšak môže to byť aj znamením toho, že osobné vzťahy jedinca nevyhovujú určitým požiadavkám v niektorých z uvádzaných smerov (Žiaková a kol. 2008).

Ako uvádza Žiaková a kol. (2008) „*takýto deficit sa dostaví, keď interpersonálne potreby jedinca nemôžu byť uspokojené v jeho sociálnom okolí. Ako výsledok týchto neuspokojených potrieb, jedinec zažíva celú paletu negatívnych afektívnych stavov. Pocity osamelosti sú často situačne podmienené a majú sklon byť krátko trvajúce. Avšak niektorí ľudia cítia osamelosť v mnohých rôznych situáciách a tak často, že sa stáva podobnou trvalej osobnej charakteristike.*“

Preto si myslíme, že je podstatné rozlišovať osamelosť ako charakteristickú vlastnosť a ako psychický stav. Osamelosť ako osobnostná črta sa chápe ako ustálený vzorec prežívania osamelosti, ktorý sa mení v malej miere s ohľadom na aktuálnu situáciu. Avšak „*stav osamelosti je časovo ohraničený zážitok, je spätý s dramatickými a výraznými zmenami v živote.*“ (Výrost – Slaměník 2001)

Výrost a Slaměník (2001) vo svojej publikácii pripisujú osamelosti tri znaky:

- a) osamelosť je subjektívny zážitok vyplývajúci z interpretácie udalostí,
- b) osamelosť je výsledkom vnímania istého nedostatku v interpersonálnych vzťahoch,
- c) osamelosť je nepríjemná.

Bruno (2002) „*k osamelosti priradzuje pocity izolácie, odcudzenia, vyradenia v zmysle „byť vždy bokom“, pocity nepochopenia, nemilovania, depresie, absencie priateľov, uzavretosti pred všetkými, vylúčenia, nudy a nepokoja.*

Osamelosť ako takú si nemusíme predstavovať len v negatívnom svetle, môžeme ju prežívať aj ako žiaducu samotu. Pri samote si predstavujeme zážitok spojený s uzavretím sa do seba, premýšľať nad sebou samým. Takúto samotu môžeme vnímať aj ako sebauzdravenie. (Müller 2011)

Yalom (in Bačová – Žiaková 2019) uvádza „*tri typy osamelosti, a to interpersonálnu intrapersonálnu a existencionálnu osamelosť. Interpersonálna osamelosť je všeobecne prežívaná ako samota a týka sa výhradne izolácie od druhých ľudí, ktorú ovplyvňujú rôzne faktory a to napr. nedostatok vhodných sociálnych spôsobilostí, geografická izolácia, konfliktné pocity v oblasti intimity alebo poruchy osobnosti, ktoré spôsobujú nespokojnosť v sociálnej interakcii. Intrapersonálna osamelosť je procesom, keď jednotlivec od seba oddeľuje časť seba samého. Nastáva v tom prípade, ak človek potlačí svoje vlastné pocity alebo túžby, nedôveruje svojmu úsudku alebo pochová svoj vlastný potenciál. Existencionálna osamelosť je označovaná ako odlúčenie medzi človekom a svetom v súvislosti s umieraním a smrťou. Taktiež je považovaná za neprekonateľnú priepasť medzi človekom a druhým človekom.*

1.2 Delenie osamelosti

Z psychologického hľadiska:

Kognitívna – ak nemáme na blízku osobu, s ktorou by sme sa mohli porozprávať o práci, o tvorbe, s kým by sme si rozumeli v odbornej či filozofickej oblasti,

Behaviorálna – absencia priateľov, s ktorými by sme mohli tráviť voľný čas. Radosť z obľúbenej aktivity (výlet do prírody) sa značne redukuje, pokiaľ sa nemáme s kým o ňu podeliť.

Emocionálna – stav neuspokojenia potreby lásky ako citovej náklonnosti, vysoká citová deprivácia. Je to najhorší druh osamelosti a jej dôsledky sú najzávažnejšie. (Žiaková a kol. 2008)

Existenciálna osamelosť – pretrvávajúci stav aj napriek uspokojivým vzťahom s druhými a aj napriek dobrému sebazoznaniu a integrácií. Ide o situácie, kedy je človek konfrontovaný so smrťou. (Yalom in Kupka - Malúš 2011)

Podľa toho kto nám osamelosť spôsobuje, rozlišujeme:

- osamelosť, ktorú sme si spôsobili sami iracionálnymi myšlienkami, a cítime sa ako obeť, zníženou schopnosťou prispôbiť sa, túžbou vyvolávať v iných ľuďoch súcit, a
- osamelosť, ktorú sme si nespôsobili sami – nepriaznivé životné udalosti (smrť blízkej osoby...) (Bruno 2002)

Weiss (in Výrost – Slaměník 2001) rozdeľuje osamelosť na sociálnu a emocionálnu. Sociálnu osamelosť chápe ako stav, pri ktorom má človek prerušené skoro všetky sociálne kontakty, je odlúčený od okolitého sveta. Na druhej strane emocionálnu osamelosť, charakterizuje ako absenciu dôverného vzťahu k inému človeku, ktorý by mu dokázal priniesť citové uspokojenie.

Osamelosť delíme aj z hľadiska jej pretrvávania Bruno (2002):

1. krátkodobá, prechodná – je to reakcia na určitú vzniknutú situáciu napr. ak pre nás v novej, cudzej spoločnosti si nás ostatní členovia nevšímajú,
2. dlhodobá – má trvalejší charakter a aj následky, negatívne pôsobí na kvalitu života.

Poznáme taktiež aj klasifikáciu osamelosti podľa času a situačnej dimenzie, ktorú zahrnul Young (in Žiaková 2008) nasledovne:

2. transient (krátkodobá osamelosť), ktorá sa skladá z krátkych, príležitostne z dlhších osamelých nálad,
3. chronic (chronická osamelosť), trvajúcú nepretržite dva alebo viac rokov a
4. situational (situačná osamelosť), spojenú so stresovými udalosťami

1.3 Príčiny vzniku osamelosti

Ak chceme pomôcť osamelému človeku, musíme najskôr poznať jej príčiny vzniku. Podľa Žiakovej (2008) príčiny osamelosti spočívajú v dvoch premenných, a to v osobnostných a situačných. Osobnostné premenné sa podieľajú na dlhodobom prežívaní osamelosti. (depresia, zvýšená anxieta, introverzia, submisivita). Problémom však je otázka, čo je čoho následkom. Teda napríklad úzkosť či depresia je následkom osamelosti alebo osamelosť je sprievodným znakom depresie. „ *Osamelosť je osobnostná dimenzia, ktorá súvisí s napĺňaním životného zmyslu, teda ak sociálne vzťahy, hoc ak v prevažnej miere dobré, nie sú v súlade s napĺňaním zmyslu života jedince nepredstavujú pre človeka jeho naplnenie a prehĺbujú jeho emocionálne a sociálne prežívanie osamelosti.* “ (Žiaková, 2008) Medzi situačné premenné môžeme zaradiť určité situácie a životné udalosti, ktoré vedú k prežívaniu osamelosti a to napríklad ťažké zdravotné postihnutie, úmrtie, rozvod, strata zdravia a podobne.

1.4 Osamelosť a sociálna opora

Sociálna opora je poskytnutá pomoc druhými ľuďmi človeku, ktorý sa nachádza v ťažkej životnej situácii. Vo všeobecnosti hovoríme o činnosti, ktorá človeku v záťaži jeho situáciu určitým spôsobom uľahčuje. Pri výbere vhodnej metódy s cieľom zmiernenia záťažovej situácie je práve jedným z možných faktorov sociálna opora. V rámci sociálnej opory rozlišujeme príjemcu a poskytovateľa sociálnej opory. Príjemcom označujeme toho, kto sociálnu oporu prijíma a toho kto ju poskytuje. (Vašková – Lovašová 2019)

Křivohlavý (in Kahan – Žiaková 2019) hovorí o nevyhnutnom rozlišovaní medzi tým, čo daný človek očakáva, že mu bude formou sociálnej opory poskytnuté a tým, čo reálne aj získa. Sociálna opora, ktorú jedinec očakáva (očakávaná sociálna opora), znamená, že daný človek je v určitej miere presvedčený, že ak sa ocitne v stave núdze, existujú ľudia, ktorí sú ochotní mu pomôcť. Sociálna opora sa rozumie aj ako poskytovanie rôznych foriem zdrojov, ktoré majú pomôcť človeku v záťažových situáciách.

V rámci sociálnej opory je taktiež dôležité spomenúť samotnú prevenciu osamelosti. Žiaková (2008) vo svojej publikácii popísala niekoľko spôsobov, ako osamelosti možno predchádzať:

- vytvárať plnohodnotné a zmysluplné priateľstvá, ktoré nám poskytnú sociálnu oporu,
- účasť na sociálnopsychologických výcvikoch, ktoré umožňujú získať potrebné sociálne zručnosti,
- zúčastňovanie sa na výcvikoch zameraných na sebazpoznávanie,
- naučenie sa asertívnemu správaniu.

2 RIZIKOVÉ SPRÁVANIE

V tejto kapitole sa zaoberáme pojmom rizikové správanie a príčinami jeho vzniku. Pozornosť sme upriamili aj na prejavy takéhoto správania a v akých formách sa najčastejšie

vyskytuje. Sústredili sme sa najmä na závislosti na návykových látkach akými sú alkohol, tabakové výrobky, ale aj na užívanie nelegálnych drog a takisto na promiskuitu.

Rizikovým správaním môžeme rozumieť také správanie, v dôsledku ktorého dochádza k zdravotným, sociálnym a výchovným následkom, ale aj ďalších rizík či už pre jedinca alebo spoločnosť. (Miovský 2015)

Rizikové správanie je široký pojem, ktorý zahŕňa rôzne typy nežiaduceho správania a to od nenápadných signálov až po veľmi závažné prejavy v správaní. Ide o hraničiace správanie a o správanie, ktoré presahuje určité hranice správania, ktoré predpisuje sociálna norma. Rizikové správanie je sociálny konštrukt zahŕňajúci rozmanité formy správania, ktoré nemusia byť úplne presne vymedzené, sú to však tie, ktoré spôsobujú zdravotné, psychické alebo sociálne ohrozenia jednotlivca a jeho sociálneho okolia. (Gažiková – Šimonová 2017)

Miovský (2015) definuje rizikové správanie ako „*súbor fenoménov ktorých existenciu a dôsledky je možné podrobiť vedeckému skúmaniu a ktoré možno ovplyvňovať preventívnymi a liečebnými intervenciami.*“ Medzi rizikové správanie zaraďujú šikanovanie a násilie, záškoláctvo, látkové a nelátkové závislosti, sexuálne rizikové správanie, delikvenciu, týranie, zneužívanie, prejavy rasizmu, xenofóbie, intolerancie a podobne. Rizikové správanie má mnohokrát dramatické psychosociálne následky. Takéto správanie sa zvyklo označovať aj ako delikventné, problémové či disociálne správanie. Toto správanie môžeme definovať aj ako mnohostranný a sociálny konštrukt, ktorého užšia charakteristika závisí od daného vedného odboru.

Širuček a kol. (in Lichner – Šlosár 2017, s.7-8) definujú rizikové správanie ako „*sociálny konštrukt, zahŕňajúci rozmanité formy správania adolescentov, ktoré nemusia byť nevyhnutne taxatívne vymedzené. Sú však identifikované ako tie, ktoré spôsobujú zdravotné, sociálne, ekonomické alebo psychologické ohrozenie adolescenta samotného alebo jeho sociálneho okolia, pričom ohrozenie môže byť reálne alebo predpokladané.*“

Významnú rolu pri rizikovom správaní zohráva práve aj vek. Rizikové správanie je omnoho viac rozšírené medzi mladými ľuďmi. Zvedavosť a experimentovanie je podstatne silnejšie pri mladých ľuďoch. Tak isto si mladí ľudia menej uvedomujú dôsledky činov. Jedinci, ktorí sa dopúšťajú takéhoto správania, často nevedia, že to čo robia je rizikové, a tým pádom nepremýšľajú o možných negatívnych dôsledkoch. Je potrebné usilovať sa o to, aby si daný jedinec uvedomil negatívne následky spojené s jeho správaním. Intervencia, ktorá môže byť prospešná pri pomoci ľuďom s rizikovým správaním, zahŕňa:

- pomôcť jedincovi preskúmať hodnoty, presvedčenia, postoje, ktoré môžu byť základom jeho správania,

- podporiť sebaúctu,
- pomôcť rozvíjať pozitívny pohľad na budúcnosť a ukázať do akej miery rizikové správanie podkopáva ciele v budúcnosti,
- podporiť aby sa pripojil k podpornej skupine, ktorá zdieľa podobné skúsenosti,
- pomôcť nájsť spôsoby, ako nasmerovať energiu ku konštruktívnym činnostiam (Rolison 2014).

2.1 Príčiny vzniku rizikového správania

Ako uvádza Čerešník (2014) spúšťače rizikového správania môžu byť v týchto oblastiach:

- genetické dispozície: impulzivita, zníženie zábran, vyhľadávanie vzrušenia, ľahostajnosť k spätnej väzbe, úzkostlivosť, tendencia k riziku,
- biologické dispozície: narušenie funkcií mozgu vplyvom úrazu alebo zápalového ochorenia mozgu,
- sociálne prostredie: na strane rodičov (ich anomálie, neúplnosť rodiny, neplnenie funkcií rodiny, neschopnosť zvládať výchovné situácie), na strane rovesníkov a ich vplyvu na človeka, ale aj charakter životného prostredia (anonymita veľkých miest a sídlisk).

Každé správanie a tak aj rizikové je komplexne podmienené. Na jeho vzniku sa podieľajú faktory individuálne, kultúrne, sociálne a iné. Rozlišujeme aj faktory rizikové a protektívne faktory. Rizikové faktory zvyšujú možnosť rizikového správania a to tým, že poskytujú rôzne modely rizikového správania, príležitosti a väčšiu osobnú náchylnosť pre zapojenie sa do takého správania. Protektívne alebo ochranné faktory naopak znižujú pravdepodobnosť vzniku rizikového správania, tým že poskytujú modely pozitívneho a prosociálneho správania, kontrolu namierenú proti rizikovému správaniu a podporujúce prostredie. Dôležitú úlohu pri faktoroch, ktoré podmieňujú rizikové správanie sú aj predispozície vyskytujúce sa už v období dospievania (rodinné prostredie, školské prostredie, rovesnícke skupiny, osobná štruktúra jedinca). (Kašický – Lovašová 2019)

Jednotlivé rizikové a protektívne faktory sú rozdelené do piatich systémov – biologický systém, systém sociálneho prostredia, systém vnímaného prostredia, systém správania a osobnostný systém. Skacelová a kol. (2010) systémy popisuje nasledovne:

- biologický systém: rizikové faktory – užívanie návykových látok v rodine, protektívne faktory – nadpriemerný intelekt,
- systém sociálneho prostredia: rizikové faktory – sociálne znevýhodnenie, sociálna exklúzia, protektívne faktory – podpora v rodine, vyhovujúca lokalita bydliska,
- systém vnímaného prostredia: rizikové faktory – konflikty s rodičmi a kamarátmi, modely rizikového správania, protektívne faktory – kontrola rizikového správania, model konvenčného správania,
- systém správania: rizikové faktory – užívanie návykových látok, neúspechy v škole, protektívne faktory – zúčastňovanie sa aktivít školy,
- osobnostný systém: rizikové faktory – nízke sebavedomie, nízky sociálny status rodiny, protektívne faktory – správny hodnotový systém, odmietavý postoj k rizikovému správaniu.

2.2 Prejavy rizikového správania

Rizikové správanie je komplexný, zložitý a vždy vyvíjajúci sa jav. Jessor a Turbin (2010) rozdeľujú prejavy rizikového správania do troch oblastí:

- **abúzus (zneužívanie) návykových látok** – ide najmä o alkohol, fajčenie a v súčasnosti aj užívanie marihuany,
- **prejavy v psychosociálnej oblasti** – patrí tu protispoločenské správanie a to agresivita, delikvencia, kriminalita, autoagresivita ku ktorej patrí sebapoškodzovanie, samovražedné myšlienky, pokusy o samovraždy alebo dokonaná samovražda,
- **prejavy v reprodukčnej oblasti** – s týmto spojená promiskuita (časté striedanie sexuálnych partnerov) a môže sem patriť aj správanie nebezpečné zdraviu, napríklad nezdravé stravovacie návyky, ktoré môžu hraničiť až s poruchami príjmu potravy a podobne.

V Medzinárodnej klasifikácii chorôb (MKCH 10) nájdeme nasledovnú klasifikáciu rizikového správania:

- poruchy správania – agresivita, skupinová delikvencia,
- užívanie psychoaktívnych látok – alkohol, tabak a marihuana,
- poruchy návykov a impulzov – pyrománia, kleptománia, patologické hráčstvo,
- poruchy sexuálneho správania – fetišizmus, exhibicionizmus,
- užívanie látok vyvolávajúcich závislosť – steroidy, hormóny, nadmerné užívanie vitamínov.

2.3 Formy rizikového správania

V tejto podkapitole sa budeme venovať formám rizikového správania a závislostiam s týmto správaním spojených. Sústrediť sa budeme predovšetkým na tie, s ktorými sa študenti medicíny môžu stretnúť vo vzťahu k osamelosti. Motivácia pre užívanie psychoaktívnych látok môže vychádzať z individuálnej potreby, alebo z dôsledku sociálneho tlaku. Najčastejšie ide o snahu uniknúť pred niečím negatívnym (stres, izolácia), získať niečo pozitívne (uvoľnenie zábran), o sociálnu konformitu (zachovanie vzťahov, prijatie zo strany spoločnosti).

2.3.1 Alkohol

Alkohol sa v našich končinách radí medzi legálne drogy a tým je aj veľmi ľahko dostupný. Nie len u nás ale aj v celom svete sa alkohol považuje za najviac rozšírenú drogu. Kačániová (2005) v jednom zo svojich prieskumov v roku 2003 zisťovala postoje vysokoškolákov k drogám. Počet respondentov bol 120 študentov z 3.ročníka. Výsledky tohto prieskumu zneli, že 65% študentov považuje alkohol ako súčasť ich spoločenských stretnutí a taktiež ho aj konzumujú avšak 38% z tých, ktorí ho odmietajú, uvádzajú pomerné veľkú konzumáciu na internátoch.

Taktiež v publikácii Novotného, Turčeka a Kolibáša (2003) sme sa stretli s tým, že aj napriek tomu, že študenti vysokých škôl majú dostatok informácií o nepriaznivých dôsledkoch konzumácie alkoholu, konzumujú ho v značnej miere. Užívanie tejto legálnej drogy sa stalo ich súčasťou životného štýlu.

2.3.2 Tabakové výrobky

Jednou z najviac rozšírených látok po celom svete je práve tabak. Túto drogu zaradujem medzi stimulanty, keďže nikotín pôsobí na mozgovú činnosť a jeho účinok nastupuje takmer ihneď. Hrozí tu však riziko vzniku silnej závislosti. Za najčastejšie sa vyskytujúcu formu rizikového správania sa dá považovať aj fajčenie a experimentovanie s fajčením. Fajčenie často u mladých ľudí začína zvedavosťou, chcením zapadnúť medzi rovesníkov.

2.3.3 Užívanie nelegálnych drog

Ďalšou z častých foriem rizikového správania je užívanie drog. Droga je látka, ktorá sa užíva či už pre zmenu nálady, útlmu, prežívaniu stavov bdlosti. Tieto zmeny sú ovplyvnené užívaním drog. Je však potrebné odlišovať drogy ako produkty farmácie a ako látky zneužívané človekom za účelom vlastného povzbudenie a zážitku. Pri drogách môže dochádzať zo strany človeka ku užívaniu alebo zneužívaniu. Pri užívaní drog za účelom získania zážitku, pričom správania jedinca nie je nebezpečné a nepoškodzuje to ani jeho zdravie alebo medziľudské vzťahy. Na druhej strane zneužívanie drog, predstavuje nadmerné užívanie týchto látok, čo následne negatívne ovplyvňuje fyzický a psychický stav jedinca, ktorý prichádza aj o schopnosť zdravého úsudku. (Urban 1974)

Medzi najviac rozšírené nelegálne návykové látky patrí marihuana. Táto droga sa najčastejšie fajčí, navodzuje slabšie telesné účinky a nepovažuje sa za príliš toxickú. Avšak jej pravidelne užívanie má výrazný vplyv ako na telesné tak aj duševné zdravie. Užívanie marihuany je vysoko návykové a najčastejšie sa pri dlhodobom užívaní vyskytuje: zhoršená koncentrácia, úzkosť, poruchy nálad.

2.3.4 Promiskuita

O sexuálnu promiskuitu sa jedná v prípadoch, že jedinec často strieda sexuálnych partnerov vo väčšine prípadov bez citového vzťahu. V dnešnej dobe aj napriek vzdelanosti o sexe a rizik s ním spojených, vedeniu k zodpovednosti, dochádza vo väčšej miere k striedaniu sexuálnych partnerov bez citovej väzby ako tomu bolo v minulosti. (Katrňák 2011)

3 Sociálna práca s rizikovým klientom

Sociálna práca s jednotlivcom sa považuje za jednu zo základných foriem sociálnej práce. M. Krakešová, ktorá zaviedla pojem prípadová sociálna práca pod ním rozumela individuálne riešenie sociálneho prípadu. Sociálny prípadom definovala človeka, ktorý nie je schopný sám prekonať životné prekážky a zlyháva v jednej alebo viacerých ľudských funkciách (pracovná, výchovná, rodičovská). Zlyhanie vo viacerých funkciách často spôsobuje, že jedinec nevie nájsť východisko zo svojej situácie. Príčinami zlyhania môže byť nečakaná zmena sociálnej reality. (Lovašová 2016)

Sociálnym klientom nazývame osobu, ktorá prichádza za sociálnym pracovníkom, alebo už je v jeho starostlivosti, klientom môžu byť jednotlivci, rôzne skupiny, ktorí vyžadujú sociálnu pomoc, sociálnu starostlivosť, majú určitý sociálny problém, ocitli sa v nepriaznivej životnej situácii a je to potrebné prekonať alebo odstrániť. Zaradíme sem aj ľudí, ktorí sa dostali do určitej miery sociálnej odkázanosti (bezdomovci) ale aj tí, ktorí sa ocitli v kolíznych situáciách (občania vracajúci sa z výkonu trestu) a podobne. (Strieženec in Schavel 2010)

3.1 Rizikový klient v sociálnej práci

Práca sociálneho pracovníka nie je jednoduchá, vyžaduje si určitú mieru zodpovednosti, ochoty a iných profesionálnych zručností, ktoré sú potrebné aj pri iných pomáhajúcich profesiách. Sociálny pracovník v svojej práci neposkytuje len poradenstvo, bezpečie a nezištnú pomoc. Mnohí si s tou prácou nespájajú pojmy ako je riziko alebo násilie pri práci. Napriek tomu sa v praxi sociálnych pracovníkov čoraz častejšie stretávame s agresiou zo strany klientov. (Lovašová a kol. 2013)

Schavel a Oláh (2008) vymedzili klientov na základe osobnostných charakteristík. Neštandardne prejavy sociálnych klientov s ktorými sa sociálny pracovník stretáva v praxi, to znamená, že klient je nositeľom rizika. Zamerali sa na jednotlivé typy klientov.

- **Nedobrovoľný klient** – takýto klient prichádza za sociálnym pracovníkom z nariadenia, príkazu alebo z tlaku rodiny, spoločnosti. Klient zvyčajne nechce spolupracovať, preto pri takomto type klienta je potrebné stanoviť pravidlá a povinnosti klienta. Ak klient aj napriek tomu nebude chcieť spolupracovať, takáto spolupráca končí bez efektu.

- Manipulatívny klient – typ klienta, ktorý ma v záujme využívať svoje schopnosti na vyriešenie problému vo svoj prospech. Manipulatívny klient má v úmysle docieľiť
- len pre seba priaznivejšie podmienky, preto sa zvyčajne vykresľuje lepším akým v skutočnosti je. Sociálny pracovník sa nesmie dať ovplyvniť a preto musí byť nato vopred pripravený.
- Agresívny klient – klient, ktorý vo svoj prospech využíva agresívne prejavy a to napríklad vyhrážanie, verbálne ale aj fyzické napadnutie. Najmä u klientov s nižším vzdelaním a zníženým intelektom dochádza k týmto prejavom, nakoľko nie sú schopný spracovať jednotlivé procesy v súvislosti s riešením ich situácie.
- Klient závislý na psychoaktívnych látkach – práca s takýmto klientom si vyžaduje spoluprácu aj s inými odborníkmi, akými sú psychiater, psychológ. Pri práci so závislým klientom je nutná abstinencia v opačnom prípade je poradenstvo nereálne.

3.2 Etapy práce s jednotlivcom

Sociálna práca s jednotlivcom sa realizuje v určitom poradí jednotlivých krokov, ktoré sa označujú ako etapy. Sú to etapy, ktoré majú logickú následnosť a v rámci každej etapy sú využívané rôzne metódy práce s klientom. Lovašová (2016) uvádza najznámejší model etáp sociálnej práce podľa Richmondovej, a to nasledovne:

- etapa sociálnej evidencie a prvého kontaktu,
- sociálna diagnostika,
- etapa vypracovania sociálneho plánu,
- sociálna terapia,
- etapa overovania výsledkov sociálnej terapie.

V našej práci ŠVOČ použijeme model etáp sociálnej práce s jednotlivcom podľa Levickej v publikácii od Lovašovej (2016). Model sa skladá zo štyroch fáz, ktoré ponúkajú podrobnú a logickú postupnosť krokov práce s klientom. Model vyzerá nasledovne.

1. Oboznámenie sa s prípadom – prvý kontakt s klientom, analýza prípadu, evidencia.
2. Sociálne hodnotenie – sociálna diagnostika, plán práce, voľba pracovných metód.

3. Sociálna intervencia – sociálna terapia, rehabilitácia, poradenstvo, diskusia.
4. Zakončenie prípadu.

3.3 Sociálne poradenstvo

Slovo „poradiť“ podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka možno definovať, ako „dať niekomu v ťažkostiach radu, poradiť ako ma postupovať“. Význam tohto slova podporuje klienta v tom, že poradca je tu na to, aby mu poskytol konkrétnu radu na vyriešenie jeho problému. Klient sa túto radu rozhodne buď prijať, alebo ju zamietne. Vo všeobecnosti poradenstvo definujeme ako proces, ktorý prebieha v istom prostredí. Účastníkmi sú minimálne dvaja: klient a jeho poradca. V poradenskom procese sa vytvára vzťah, ktorý sa formuje prostredníctvom komunikácie, prijímania a poskytovania spätnej väzby, rôznych stratégií práce a ďalších iných aspektov. (Mydlíková 2003)

Poradenstvo pri práci s klientom v sociálnej práci sa využíva veľmi často. Aj pri poradenstve ide o pomoc klientovi nájsť vhodné riešenie pri jeho probléme. Podľa Gaburu (2005) je poradenstvo „založené na vzťahu pomoci, pričom poradca má snahu podporiť rast, rozvoj, zrelosť a lepšie uplatnenie klienta, aby sa efektívnejšie orientoval vo svete a vyrovnával sa so životom.“ V poradenstve sa rozlišujú štyri základné prístupy, ktoré ovplyvňujú to akým spôsobom bude proces práce s klientom prebiehať. Gabura (2005) popísal štyri prístupy k poradenstvu.

- Dynamický prístup – prístup, ktorý je založený na princípe determinácie súčasného správania minulosťou a na využívaní princípu kauzality. Ide o prácu s nevedomými motívmi a silami jedinca, ktoré ovplyvňujú aktuálne správanie, avšak bez toho, aby si to jedinec uvedomoval.
- Behaviorálny prístup – založený na predpoklade, že správanie je výsledkom naučeného.
- Experienciálny prístup – v tomto prístupe, sa človek vníma ako aktívna bytosť s potenciálom k ďalšiemu rastu. Orientuje sa na dosiahnutie vyššieho stavu vedomia, v princípe uvedomenia si vlastných možností a schopností a využívania ich. Tento systém sa využíva v systémoch sociálneho poradenstva.

- Eklektický prístup – predstavuje spájanie jednotlivých poradenských prístupov. Bol zaužívaný pre sociálne poradenstvo v podmienkach SR, nakoľko neexistovala tradícia jednej školy. Postupným rozvojom, v súčasnosti majú sociálni pracovníci možnosť prípravy, vzdelania, kurzov, výcvikom a preto využívajú väčšinou jeden prístup.

Sociálne poradenstvo je v našich podmienkach legislatívne zakotvené v zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v § 19 nasledovne: „*Sociálne poradenstvo je odborná činnosť zameraná na pomoc fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii. Sociálne poradenstvo sa vykonáva na úrovni základného sociálneho poradenstva a špecializovaného sociálneho poradenstva*“

Pri základnom sociálnom poradenstve je súčasťou základná sociálna diagnostika zahŕňajúca posúdenie problému jedinca, rodiny alebo komunity, poskytnutie základných informácií o možných riešeniach problému a podľa zváženia aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci. Teda základne sociálne poradenstvo má skôr informatívny a všeobecný charakter, uplatňuje sa najmä pri problémoch pri ktorých nie je potrebná hĺbková analýza, je zvyčajne krátkodobejšej povahy. V praxi je niekedy ťažšie rozlíšiť, aký typ intervencie je potrebné použiť. Základné sociálne poradenstvo preto je vhodné používať pri problémoch, ktoré nie sú emocionálnej povahy, a to napríklad pri materiálnej pomoci, v oblasti hmotného zabezpečenia, dlhov alebo aj orientácie na trhu práce.

Špecializované sociálne poradenstvo sa problémom zaoberá do hĺbky, čo znamená, že podrobne zisťuje príčiny vzniku, charakter a rozsah problémov klienta, poskytuje konkrétnu odbornú pomoc v takých situáciách, ktoré si vyžadujú špecifickú intervenciu a to napríklad v prípade dlhodobo nezamestnaného klienta, závislého klienta pri plánovaní liečby a resocializácie. Špecializované sociálne poradenstvo od základného sociálneho poradenstva možno odlišiť tým, že od základného sa líši najmä v hĺbke poradenskej intervencie. Prax poukazuje na to, že špecializované sociálne poradenstvo je vhodné pri riešení zložitých sociálnych problémov, ktoré si vyžadujú poznatky z psychológie, pedagogiky a podobne. Zameriava sa hlavne na vzťahové problémy, akými sú napríklad násilie, manželské problémy, ale aj problémy spojené so závislosťami. (Oláh 2017)

Gabura (2005) rozlišuje oblasti využitia sociálneho poradenstva:

- problémy s kompetenciami v sociálnych vzťahoch,
- nedostatky v sociálnych zručnostiach,

- problémy pri výkone sociálnych rolí,
- problémy v oblasti sociálnej patológie,
- interpersonálne konflikty v sociálnych vzťahoch,
- problémy sociálne adaptácie.

4 Empirická časť práce ŠVOČ

V teoretickej časti práce ŠVOČ sme sa zameriavali na osamelosť a rizikové správanie u medikov. Cieľovou skupinou sú vysokoškoláci, študenti a študentky medicíny. Výskum sme realizovali prostredníctvom dotazníka SELSA – S, ktorý je zameraný na osamelosť a dotazníka orientovaného na rizikové správanie.

Empirická časť práce ŠVOČ pozostáva z vymedzenia problému, cieľa výskumu, výskumných otázok a hypotéz, taktiež z metód výskumu a interpretácií výsledkov.

4.1 Vymedzenie problému

Osamelosť je stále čím ďalej tým viac bežnejším javom medzi ľuďmi. Vedci upozorňujú, že patrí medzi rizikové faktory psychických i fyzických ochorení. Práve vzhľadom na náročnosť štúdia medicíny a momentálnej nepriaznivej situácií v zmysle celosvetovej pandémie koronavírusu, sú títo študenti a neskôr budúci lekári nasadzovaní do prvej línie v pomoci s bojom proti pandémii a preto je dôležité poukazovať na túto problematiku v tejto nami vybranej cieľovej skupine. V našej práci ŠVOČ sme sa zamerali na výskyt rizikového spojenia v súvislosti s prežívaním ich osamelosti.

4.2 Cieľ výskumu

Cieľom výskumu bolo zistiť mieru výskytu osamelosti u študentov medicíny. V našej výskumnej vzorke bolo cieľom preskúmať do akej miery sa vyskytuje rizikové správanie u medikov vo vzťahu k osamelosti. Taktiež sme sa vo výskume zaoberali rodovými rozdielmi respondentov v prežívaní osamelosti. Pozornosť sme upriamili aj na rozdiely v prežívaní osamelosti medzi študentmi, ktorí pochádzajú zo zahraničia a slovenskými študentmi. Naším

výskumom sme poukázali aj na najčastejšie sa vyskytujúcu formu rizikového správania u medikov.

4.3 Výskumné otázky a hypotézy

Stanovili sme si tieto výskumné otázky:

VO1: V akej miere sa vyskytuje osamelosť u medikov ?

VO2: V akej miere sa vyskytuje rizikové správanie u medikov v súvislosti s prežívaním osamelosti ?

VO3: Aká forma rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti sa vo vzorke vyskytuje najčastejšie ?

VO4: Existujú rodové rozdiely v prežívaní osamelosti u študentov medicíny ?

VO5: Existujú rozdiely v prežívaní osamelosti medzi zahraničnými a slovenskými študentmi medicíny ?

Hypotézy:

HH1: Predpokladáme, že väčšia časť respondentov sa cíti osamelo.

HH2: Predpokladáme vyššiu mieru výskytu rizikového správania u osamelých respondentov.

HH3: Predpokladáme, že existuje súvislosť medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania.

VH1: Predpokladáme, že existuje súvislosť medzi pitím alkoholických nápojov a prežívaním osamelosti.

VH2: Predpokladáme, že existuje súvislosť medzi prežívaním osamelosti a striedaním sexuálnych partnerov/partneriek.

HH4: Predpokladáme, že existujú rodové rozdiely v prežívaní osamelosti u študentov medicíny.

HH5: Predpokladáme, že existujú rozdiely v prežívaní osamelosti medzi zahraničnými a slovenskými študentmi.

4.4 Metódy výskumu

V našej práci ŠVOČ sme využili kvantitatívny výskum. Empirickú časť sme realizovali prostredníctvom dotazníka, ktorý bol rozdelený na dve časti. Dotazník bol anonymný a respondentom ponúknutý v slovenskom a anglickom jazyku. Dotazníky boli administrované v online podobe na facebookovej stránke Lekárskej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a taktiež na stránku vysokoškolákov na sociálnej sieti. V prvej časti dotazníka sme sa zamerali na osamelosť a v druhej na rizikové správanie.

Prvú časť tvoril dotazník SELSA-S, ktorého autormi sú DiTommaso, Brannen, & Best z roku 1999. V tomto dotazníku bola škála od 1-7. Na tejto škále 1 znamenala úplne súhlasím a 7 znamenala úplne nesúhlasím. V tejto prvej časti bolo dokopy 15 otázok. Namerané skóre v tomto dotazníku sa delí do troch kategórií. Týmito kategóriami sú osamelosť a romantické vzťahy, osamelosť a rodina, osamelosť a sociálne vzťahy. V našom prípade nám nižšie skóre znamená vyššiu úroveň osamelosti. Prostredníctvom tohto dotazníka SELSA-S sme zisťovali výskyt osamelosti medzi študentmi a študentkami medicíny.

V druhej časti dotazníka sme použili dotazník RSI od Lovašovej na zisťovanie výskytu rizikového správania za posledný rok. Jednotlivé odpovede bolo možné určovať na škále od 1 do 7, pričom 1 znamenala úplne súhlasím a 7 znamenala úplne nesúhlasím. Tento dotazník rizikového správania pozostával z 35 otázok, ktoré sú rozdelené do siedmich položiek, podľa jednotlivých typov rizikového správania. Takýmito položkami boli šikanovanie a delikvencia, online rizikové správanie, užívanie psychotropných látok, suicidálne a sebapoškodzujúce správanie, rizikové sexuálne správanie, problematické stravovacie návyky a radikalizácia a extrémistické prejavy. V tomto prípade nám nižšie skóre vykazuje výskyt rizikového správania.

V našom dotazníku sme použili aj tri autorské otázky na zistenie demografickým údajov. Zamerali sme sa na rod, štátnu príslušnosť a ročník štúdia.

4.5 Výskumná vzorka

Našu výskumnú vzorku tvorilo 80 respondentov, ktorými boli vysokoškoláci, konkrétne študenti a študentky medicíny. Boli to prevažne študenti a študentky Lekárskej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika a študenti a študentky Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Respondentov sme oslovili prostredníctvom internetu a to pomocou sociálnych sietí. Dotazník bol anonymný a pozostával z dvoch častí, a to SELSA-S (osamelosť) a RSI (rizikové správanie). Administrovaný dotazník bol v dvoch štátnych jazykoch. V

slovenskom a anglickom jazyku a to s cieľom výskum realizovať aj na zahraničných študentoch medicíny.

Z pohľadu rozdelenia respondentov podľa rodu to bolo z celkového počtu 80 respondentov, v počte 42 mužov (52,5%) a 38 žien (47,5%). Títo respondenti boli vybraní prostredníctvom náhodného výberu. Rodové rozdelenie prezentujeme v nasledujúcej tabuľke č. 1.

Tab. 1 Rozdelenie respondentov podľa rodu

Rod	N	%
MUŽ	42	52,5
ŽENA	38	47,5
SPOLU	80	100

Vzhľadom na zisťovanie rozdielov v prežívaní osamelosti medzi slovenskými a zahraničnými študentmi sme si vzorku rozdelili aj na určitú štátnu príslušnosť. Z celkovej vzorky 80 respondentov, sme mali prevažnú väčšinou študentov so slovenskou štátnou príslušnosťou. Študentov so slovenskou štátnou príslušnosťou v počte 50 respondentov a študentov s inou štátnou príslušnosťou, teda 30 zahraničných študentov. Rozdelenie na základe národnosti prezentujeme v tabuľke č. 2.

Tab. 2 Rozdelenie respondentov podľa štátnej príslušnosti

Národnosť	N	%
SLOVENSKÁ	50	62,5
INÁ	30	37,5
SPOLU	80	100

Z hľadiska ročníka štúdia bola výskumná vzorka rozdelená do šiestich skupín. Skupiny tvorili vysokoškoláci v šiestich ročníkoch štúdia, od prvého ročníka až po šiesty ročník štúdia. Najviac respondentov tvorili študenti 5. ročníka v počte 26 a najmenej bolo respondentov z 1.

ročníka a to v počte 4 študentov. Nasledujúca tabuľka číslo 3 je zameraná na rozdelenie respondentov podľa ročníka, ktorý navštevujú.

Tab. 3 Rozdelenie respondentov podľa ročníka štúdia

Ročník	N	%
1.	4	5
2.	7	8,75
3.	18	22,5
4.	16	20
5.	26	32,5
6.	9	11,25
SPOLU	80	100

4.6 Štatistické spracovanie výsledkov

Táto podkapitola práce ŠVOČ je zameraná na interpretáciu výsledkov, ktoré sme získali na základe štatistických metód, ktoré sme si určili na základe vopred stanovených výskumných otázok a hypotéz. Získané údaje sme spracovávali prostredníctvom štatistického programu IBM SPSS. V tejto časti práce ŠVOČ sme sa zamerali na samotný výskyt prežívania osamelosti u študentov medicíny, taktiež na súvislosti medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania. Na základe našich zistení sme si následne overovali jednotlivé hypotézy.

Prvou premennou bola osamelosť u študentov medicíny, ktorú sme skúmali prostredníctvom dotazníka SELSA-S, ktorý sa skladá z troch položiek. Získané údaje sme vyhodnotili pomocou deskriptívnej štatistiky.

Tab. 4 Výskyt osamelosti u medikov

	Romantické vzťahy	Rodinné vzťahy	Sociálne vzťahy
--	-------------------	----------------	-----------------

N	80	80	80
X	4,31	4,83	4,92
SD	1,40	1,25	1,13
Min.	1,00	1,80	2,20
Max.	7,00	7,00	7,00

Výskyt prežívania osamelosti prezentujeme vyššie v tabuľke č.4., ktorá nám prezentuje výskyt osamelosti u medikov v troch položkách. V prvej položke romantických vzťahov bol nameraný priemer odpovedí 4,31, pri vzťahoch rodinných priemer 4,83, pri sociálnych vzťahov najvyšší nameraný priemer 4,92. V našom prípade teda ide o najnižšie nameraný priemer odpovedí u medikov v oblasti romantických vzťahov, keďže čím sa hodnota viac približuje k priemeru 1 ide o výskyt osamelosti avšak na druhej strane ak sa približuje k 7 ide o menší výskyt osamelosti. Podľa našich výsledkoch výskumu, je teda možné konštatovať najväčší výskyt osamelostí práve v romantických vzťahoch. V tabuľke č. 4 sme sa zamerali na jednotlivé priemery, štandardné odchýlky a taktiež na minimum a maximum hodnôt odpovedí vo všetkých troch položkách. Z danej tabuľky nám vyplýva, že študenti medicíny prežívajú osamelosť najviac čo sa týka romantických vzťahov a na druhej strane najmenej v sociálnych vzťahoch, avšak ako sme si všimli, rozdiel v prežívaní osamelosti v rodinných vzťahoch a sociálnych sa príliš nelíši.

V rámci výskytu osamelosti medzi študentmi a študentkami medicíny sme sa zamerali aj na rodové rozdiely v prežívaní osamelosti a taktiež aj na rozdiely v prežívaní osamelosti medzi slovenskými a zahraničnými medikmi.

Tab. 5 Rodové rozdiely v prežívaní osamelosti

Rodové rozdiely	Rod	N	X	t	p(a)
Romantické vzťahy	M	42	4,15	-1,075	0,286
	Ž	38	4,49		
Rodinné vzťahy	M	42	4,76	-0,508	0,613
	Ž	38	4,90		
Sociálne vzťahy	M	42	4,77	-1,253	0,214
	Ž	38	5,09		

Rodové rozdiely v prežívaní osamelosti sme si v našom výskume overovali prostredníctvom štatistickej metódy T- test. V našej výskumnej vzorke, čo sa týka prežívania osamelosti z pohľadu pohlavia sme nezaznamenali štatistický významný rozdiel. Aj napriek tomu, že štatistická významnosť nebola nameraná, neznamená to, že žiaden rozdiel nie je, nakoľko v priemeroch sme si všimli, že rozdiel tam je aj keď minimálny. Pri romantických vzťahoch možno povedať, že väčšiu mieru osamelosti prežívajú muži, keďže ich priemer ide smerom na dol, čo znamená vyšší výskyt osamelosti, avšak ženy sú len o niečo nad ich priemerom, čo znamená nižší výskyt osamelosti. V rodinných vzťahoch sa nám potvrdil najmenší možný rozdiel v prežívaní osamelosti medzi mužmi a ženami, na druhej strane v sociálnych vzťahoch možno hovoriť o podobnom nameranom rozdiely ako to bolo pri romantických vzťahoch. Podľa našich zistení možno hovoriť o tom, že muži sú o niečo osamelejší ako ženy

Tab. 6 Národnostné rozdiely v prežívaní osamelosti

Národnostné rozdiely	Rod	N	X	t	p(a)
Romantické vzťahy	SVK	50	4,44	1,084	0,282
	INÁ	30	4,09		
Rodinné vzťahy	SVK	50	5,10	2,528	0,013
	INÁ	30	4,39		
Sociálne vzťahy	SVK	50	5,11	2,001	0,049
	INÁ	30	4,60		

Národnostné rozdiely v prežívaní sme popísali v tabuľke č. 6, ktoré sme taktiež overovali prostredníctvom T- testu. Pri národnostných rozdieloch sme zaznamenali dva štatisticky významné rozdiely. Prvá štatistická významnosť je viditeľná pri rodinných vzťahoch medzi slovenskými a zahraničnými študentmi a taktiež štatistický významný rozdiel je pri sociálnych vzťahoch. Vo všetkých troch položkách vyššiu mieru osamelosti vykazovali práve zahraniční študenti.

Jednou z ďalších premenných v našom výskume bolo rizikové správanie. Prostredníctvom štatistickej metódy T- test sme zisťovali mieru výskytu foriem rizikového správania v súvislosti prežívaním osamelosti.

Tab. 7 Výskyt jednotlivých foriem rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v položke romantické vzťahy

Forma RS		N	X	t	p(a)
Šikanovanie a delikvencia	> = 4	50	4,87	-2,723	0,008
	< 4	30	5,71		
Online RS	> = 4	50	4,51	0,291	0,772
	< 4	30	4,43		
Užívanie psycho. látok	> = 4	50	3,08	-0,790	0,432
	< 4	30	3,32		
Suicídálne správanie	> = 4	50	4,90	2,373	0,022
	< 4	30	4,07		
Rizi. Sexuálne správanie	> = 4	50	4,41	-3,327	0,001
	< 4	30	5,51		
Problémové strav. návyky	> = 4	50	4,76	0,896	0,373
	< 4	30	4,48		
Radikalizácia a extrém. prej.	> = 4	50	4,56	-1,050	0,297
	< 4	30	4,82		
Menej osamelí	> = 4	50	4,44		
Viac osamelí	< 4	30	4,62		

V tabuľke č. 7 interpretujeme výskyt jednotlivých foriem rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v položke romantických vzťahov. Výskumnú vzorku sme si rozdelili do dvoch skupín a to nasledovne. Ako stredovú hodnotu sme si stanovili 4. Namerané hodnoty, ktoré boli nižšie ako štyri vykazovali prežívanie osamelosti a hodnoty ktoré sa rovnali štvorke alebo boli vyššie prezentovali nižší výskyt prežívania osamelosti. Na základe vyššie popísaného rozdelenia sme dospeli k tomu, že 50 (62,5%) respondentov prežívalo nižšiu mieru osamelosti ako 30 (37,5%) respondentov, ktorí sa radili do skupiny

prežívajúcej vyššiu mieru osamelosti v rámci romantických vzťahov. Ako si môžeme všimnúť v tab. číslo 7 štatisticky významne rozdiely sme zaznamenali v troch formách rizikového správania. Pri respondentoch, ktorí vykazovali vyššiu úroveň osamelosti v romantických vzťahoch možno hovoriť o najčastejšie sa vyskytujúcom rizikovom správaní a to vo forme užívania psychoaktívnych látok. Podobne tomu bolo aj u respondentov, ktorí malú nižšiu úroveň osamelosti a to ešte vo väčšej miere užívania psychoaktívnych látok, ako tomu bolo pri osamelejších respondentoch. Rizikové správanie akým je šikanovanie a delikvencia sa u osamelejších jedincov ukázalo v najnižšej miere v porovnaní z menej osamelými respondentami. Na druhej strane menej osamelí respondenti obsiahli najnižšiu mieru výskytu suicidálneho a sebapoškodzovacieho správania.

Štatisticky významne rozdiely sa vyskytli pri šikanovaní a delikvencii a to nasledovne. Menej osamelí respondenti sa v priemere 4,87 podieľali na šikanovaní a delikvencii, zatiaľ čo viac osamelí respondenti sa ma takom správaní podieľali len v priemere 5,71. Druhú štatistickú významnosť sme namerali pri suicidálnom správaní a to v takej miere, že viac osamelí respondenti boli v priemere 4,07 rizikovejší k takémuto správaniu, avšak u menej osamelých respondentoch sa takáto forma rizikového správania vyskytovala v priemere 4,90. V rizikovom sexuálnom správaní menej osamelí respondenti sa pohybovali v priemere 4,41, avšak viac osamelí jedinci v priemere 5,51.

Tab. 8 Výskyt jednotlivých foriem rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v položke rodinné vzťahy

Forma RS		N	X	t	p(a)
Šikanovanie a delikvencia	> = 4	59	5,16	-0,247	0,805
	< 4	21	5,25		
Online RS	> = 4	59	4,68	2,815	0,006
	< 4	21	3,93		
Užívanie psycho. látok	> = 4	59	3,23	0,767	0,446
	< 4	21	2,98		
Suicidálne správanie	> = 4	59	5,01	4,964	0,000
	< 4	21	3,41		
Rizi. sexuálne správanie	> = 4	59	4,61	-2,109	0,032
	< 4	21	5,41		
Problémové strav. návyky	> = 4	59	4,85	2,182	0,032
	< 4	21	4,12		
Radikalizácia a extrém. prej.	> = 4	59	4,64	-0,209	0,835
	< 4	21	4,70		
Menej osamelí	> = 4	59	4,58		
Viac osamelí	< 4	21	4,20		

Vo vyššie uvedenej tabuľke č. 8 prezentujeme výskyt jednotlivých foriem rizikového správania v súvislosti s osamelosťou v položke rodinných vzťahov. Respondenti boli rozdelených do dvoch skupín a to na respondentov, ktorí dosahovali v priemere hodnoty vyššie alebo rovné ako štyri, čo ich robilo menej osamelých. V druhej skupine na respondentov, ktorí mali hodnoty nižšie ako štyri a to ich zaradzovalo do skupiny viac osamelých. V skupine, ktorá vykazuje nižšiu úroveň prežívania osamelosti sa nachádzalo 59 (73,75%) respondentov. Respondentov, ktorí mali vyššiu úroveň prežívania osamelosti bolo

21 čo predstavuje 26,25%. V meraní rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v rodinných vzťahoch sme zaznamenali viacero štatisticky významných rozdielov. Najviac štatisticky významným rozdielom je rozdiel v suicidálnom správaní osamelých a menej osamelých respondentov. Ďalším štatisticky významným rozdielom, je rozdiel v online rizikovom správaní. Ak hovoríme o najčastejšie sa vyskytujúcom rizikovom správaní u respondentov, ktorí mali nižšiu mieru prežívania osamelosti, tak bolo ním užívanie psychoaktívnych látok v priemere 3,23. Avšak na druhej strane u respondentov s vyššou mierou prežívania osamelosti v rodinných vzťahoch bolo taktiež užívanie psychoaktívnych látok v priemere 2,98. U respondentov, ktorí mali nižšiu úroveň prežívania osamelosti v rodinných vzťahoch sa najmenej vyskytovalo šikanovanie a delikvencia. Najmenej rizikové správanie vo forme rizikového sexuálneho správania mali respondenti s vyššou mierou prežívania osamelosti v priemere 5,41.

Tab. 9 Výskyt jednotlivých foriem rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v položke sociálne vzťahy

Forma RS		N	X	t	p(a)
Šikanovanie a delikvencia	> = 4	62	5,11	-0,889	0,377
	< 4	18	5,44		
Online RS	> = 4	62	4,63	2,433	0,017
	< 4	18	3,93		
Užívanie psycho. látok	> = 4	62	3,21	0,622	0,536
	< 4	18	3,00		
Suicidálne správanie	> = 4	62	5,01	5,693	0,000
	< 4	18	3,14		
Rizi. sexuálne správanie	> = 4	62	4,62	-2,272	0,026
	< 4	18	5,52		
Problémové strav. návyky	> = 4	62	4,90	2,787	0,010
	< 4	18	3,81		
Radikalizácia a extrém. prej.	> = 4	62	4,66	0,151	0,881
	< 4	18	4,62		
Menej osamelí	> = 4	62	4,59		

Viac osamelí	< 4	18	4,20		
--------------	-----	----	------	--	--

Tabuľka č. 9 nám popisuje výskyt rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v sociálnych vzťahoch. V sociálnych vzťahoch sme zaznamenali celkovo najnižšiu úroveň prežívania osamelosti. Likertovu škálu (1-úplne súhlasím, 7-úplne nesúhlasím) sme rozdelili na hodnoty, ktoré nám určovali nižšiu alebo vyššiu úroveň prežívania osamelosti. Hodnotu číslo štyri sme si stanovili ako stredovú a hodnoty, ktoré sa buď hodnote štyri rovnali alebo boli väčšie nám označovali nižšiu úroveň prežívania osamelosti. Hodnoty, ktoré boli menšie ako hodnota štyri nám naznačovali vyššiu úroveň prežívania osamelosti. Keďže podľa našich zistení sme v sociálnych vzťahoch namerali najnižšiu mieru osamelosti oproti romantickým alebo rodinným vzťahom. V počte 62 (77,5%) respondentov prežíva nižšiu mieru výskytu osamelosti a 18 (22,50%) respondentov je vo vyššej miere osamelých. V súvislostiach medzi výskytom rizikového správania a prežívaním osamelosti sme namerali viacero štatisticky významných rozdielov. Najväčšia štatistickú významnosť sme zistili v suicidálnom správaní a to medzi respondentami s vyššou a nižšou mierou výskytu prežívania osamelosti. Aj u respondentov osamelých, alebo menej osamelých v sociálnych vzťahov sa najviac vyskytovalo rizikové správanie vo forme užívania psychoaktívnych látok. Viac osamelí respondenti mali v najväčšom priemere 5,52 výskyt rizikového sexuálneho spravia a na druhej strane respondenti s nižšou mierou prežívania osamelosti najmenej šikanovanie a delikvenciu.

4.7 Overenie hypotéz

HH1: Predpokladáme , že väčšia časť respondentov sa cíti osamelo.

Výskyt prežívania osamelosti respondentov, konkrétne študentov medicíny sme merali prostredníctvom deskriptívnej štatistiky. Osamelosť sme mali rozdelenú do troch položiek, ktorými boli romantické vzťahy, rodinné vzťahy a sociálne vzťahy. Najväčšiu mieru osamelosti sme namerali v rodinných vzťahoch v priemere 4,31 čo v porovnaní vid' tabuľka č. 4, predstavovalo najviac osamelých respondentov v oblasti prežívania osamelosti v romantických vzťahoch. Vo všetkých troch položkách, a to v prežívaní osamelosti v rodinných vzťahoch, rodinných vzťahoch a sociálnych vzťahoch percentuálne prežívanie osamelosti nedosiahlo ani

50% osamelých respondentov. Podľa našich údajov z celkového počtu 80 respondentov prežívalo osamelosť 28,75% opýtaných. Na základe týchto zistení, sme túto hypotézu vyvrátili.

HH2: Predpokladáme vyššiu mieru výskytu rizikového správania u osamelých respondentov.

Tab. 10 Výskyt celkového rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti v jednotlivých vzťahoch.

		X
Romantické vzťahy	Menej osamelí	4,44
	Viac osamelí	4,62
Rodinné vzťahy	Menej osamelí	4,58
	Viac osamelí	4,20
Sociálne vzťahy	Menej osamelí	4,59
	Viac osamelí	4,20
Spolu	Menej osamelí	4,53
	Viac osamelí	4,34

Predpokladali sme vyššiu mieru výskytu rizikového správania u osamelých respondentov, čo sa nám aj potvrdilo. V tabuľke č. 10 sme popísali priemerné hodnoty výskytu rizikového správania v jednotlivých položkách osamelosti. Avšak v romantických vzťahoch väčší výskyt rizikového sme zaznamenali práve u menej osamelých respondentov. Na druhej strane v položke rodinné vzťahy a sociálne vzťahy sme namerali vyššiu mieru rizikového správania u viac osamelých respondentov. Teda môžeme konštatovať, že priemerne sa rizikové správanie vo väčšej miere vyskytovalo u osamelých respondentov. Našimi zisteniami, ktoré sme popísali vyššie, sme hypotézu č. 2 potvrdili.

HH3: Predpokladáme, že existuje súvislosť medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania.

Predpoklady, ktoré sme si stanovili v hypotéze č. 3, ktoré sa týkali súvislosti medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania sme overovali prostredníctvom metódy kauzalnokomparatívneho výskumu a to konkrétne s použitím T- testu. Jednotlivé súvislosti medzi prežívaním osamelosti, ktorú sme merali v troch položkách a výskytom jednotlivých foriem rizikového správania, môžeme vidieť v tabuľkách č. 7.,8.,9.. V našich zisteniach o súvislostiach medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania sme namerali aj štatisticky významné rozdiely vo výskyte rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti medzi viac osamelými a menej osamelými respondentmi. Najviac významnú súvislosť v prežívaní osamelosti a výskytom rizikového správania v položke romantických vzťahov sme namerali vo forme rizikového správania akým je užívanie psychoaktívnych látok v priemere 3,32 avšak výskyt takejto formy rizikového správania sme namerali aj pri menej osamelých respondentov a to ešte vo vyššej priemernej miere 3,08. Na podklade týchto nameraných zistení možno skonštatovať, že čo sa týka prežívania osamelosti v rámci romantických vzťahoch existuje súvislosť medzi výskytom rizikového správania a prežívania osamelosti a to z toho dôvodu, že výskyt rizikového správania sme jednej z foriem namerali výrazne pod stredovú hodnotu štyri, čo v našom prípade znamená vyššiu mieru výskytu. Podobne ako sme to opísali v prežívaní osamelosti v romantických vzťahoch, je tomu aj v prežívaní osamelosti v rodinných vzťahoch a taktiež v sociálnych vzťahoch. Celkový výskyt rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti sme popísali v tabuľke č.10 a namerané priemerné hodnoty nám ukázali, že výskyt celkového rizikového správania u osamelých respondentov bol v priemere 4,34, čo je málo nad stredou hodnotou, čiže existuje pravdepodobnosť výskytu rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti a týmto sme našu hypotézu potvrdili.

VH1: Predpokladáme, že existuje súvislosť medzi pitím alkoholických nápojov a prežívaním osamelosti.

Tab. 11 Výskyt pitia alkoholických nápojov v súvislosti s prežívaním osamelosti v jednotlivých položkách osamelosti

		N	X	t	p(a)
Romantické vzťahy	> = 4	50	2,32	-0,433	0,666
	< 4	30	2,50		

Rodinné vzťahy	> = 4	59	2,34	-0,404	0,687
	< 4	21	2,52		
Sociálna vzťahy	> = 4	62	2,31	-0,750	0,456
	< 4	18	2,67		

Vo vyššie uvedenej tabuľke č. 11 sme zinterpretovali výskyt požívania alkoholických nápojov v súvislosti s prežívaním osamelosti a to konkrétne v prežívaní osamelosti v rodinných vzťahoch, rodinných a sociálnych. Respondentov sme rozdelili do dvoch skupín a to na základe menej osamelých a viac osamelých. Respondenti, ktorí vykazovali priemerne hodnoty nižšie ako bola stredová hodnota štyri, sa považovali za viac osamelých a respondenti s priemernou hodnotou väčšiu alebo rovnou hodnote štyri za menej osamelých. V súvislosti medzi pitím alkoholických nápojov a prežívaním osamelosti sme sa zamerali na konkrétne položenú otázku v dotazníku rizikového správania, ktorá bola položená na mieru požívania alkoholických nápojov. Možno povedať že aj osamelí, ale aj menej osamelí respondenti užívali alkoholické nápoje v značnej miere. Avšak u respondentov menej osamelých bola miera o niečo vyššia, čo znamená, že v prieme užívajú menej alkoholických nápojov. Avšak aj napriek tomu pri všetkých troch položkách prežívania osamelosti je nameraná priemerná hodnota odpovedí pod stredovú hodnotu štyri, takže miera konzumácie alkoholu u osamelých respondentov sa pohybuje kolo priemeru 2,5 čo je značná miera užívania alkoholických nápojov. Predpoklad o súvislosti medzi pitím alkoholických nápojov a prežívaním osamelosti sa nám naplnil a vedľajšiu hypotézu potvrdzujeme.

VH2: Predpokladáme, že existuje súvislosť medzi prežívaním osamelosti a striedaním sexuálnych partnerov/partneriek.

Tab. 12 Výskyt striedania sexuálnych partnerov/partneriek v súvislosti s prežívaním osamelosti v jednotlivých položkách osamelosti.

		N	X	t	p(a)
Romantické vzťahy	> = 4	50	3,78	-2,858	0,005
	< 4	30	5,07		
Rodinné vzťahy	> = 4	59	3,85	-3,234	0,002
	< 4	21	5,43		

Sociálna vzťahy	> = 4	62	3,92	-2,929	0,004
	< 4	18	5,44		

Predpokladali sme, že existuje súvislosť medzi prežívaním osamelosti a striedaním sexuálnych partnerov/partneriek. Napokon sa nám takéto rizikové sexuálne správanie ukázalo v prevažnej väčšine u respondentov, ktorí vykazovali nižšiu úroveň osamelosti. Menej osamelí respondenti mali vyššiu mieru súvislosti medzi prežívaním osamelosti a striedaním sexuálnych partnerov/partneriek. Táto hypotéza sa nám nepotvrdila.

HH4: Predpokladáme, že existujú rodové rozdiely v prežívaní osamelosti u študentov medicíny.

Rodovými rozdielmi sme sa zaoberali v tabuľke č. 5. Pri rodových rozdieloch sme nenašli žiadny štatisticky významný rozdiel. Možno hovoriť o tom, že vo všetkých troch položkách prežívaní osamelosti a to v romantických, rodinných a sociálnych vzťahoch vykazovali vyššiu mieru prežívania osamelosti muži. Avšak namerané priemerne hodnoty sa nelíši vo veľkej miere. Na základe zistených štatistických údajov, je možné skonštatovať, že rodové rozdiely v prežívaní boli minimálne, ale aj napriek tomu, muži vykazovali o niečo vyššiu mieru osamelosti ako ženy. Hovoríme o tom, že muži sú o niečo málo osamelejší ako ženy a tým sme hypotézu potvrdili.

HH5: Predpokladáme, že existujú rozdiely v prežívaní osamelosti medzi zahraničnými a slovenskými študentmi.

Poslednou hypotézou, ktorou sme sa zaoberali boli rozdiely v prežívaní osamelosti medzi zahraničnými a slovenskými študentmi. Na základe nami vytvorenej tabuľky č. 6 v podkapitole štatistického spracovania sme zistili možné rozdiely v prežívaní osamelosti medzi slovenskými a zahraničnými študentmi medicíny. V tomto meraní sme zaznamenali aj dva štatisticky významné rozdiely. Vo všetkých troch vzťahoch, ktorými boli vzťahy romantické, rodinné a sociálne vykazovali vyššiu mieru osamelosti zahraniční respondenti. Štatisticky významne rozdiely sme našli vo vzťahoch rodinných a sociálnych, avšak na druhej strane zahraniční študenti dosahovali najvyššiu mieru osamelosti v romantických vzťahoch tak ako slovenskí študenti. Na strane druhej slovenskí respondenti v rodinných vzťahoch boli osamelí

v priemere 5,10 a zahraniční v priemernej hodnote 4,39 čo je značne viditeľný rozdiel. Myslíme si, že takého väčšie rozdiely sú zapríčinené najmä tým, že zahraniční študenti sú ďaleko od svojich rodín, zatiaľ čo slovenskí študenti sú vo svojej rodnej krajine, na druhej strane aj čo sa týka sociálnych vzťahov u zahraničných študentov môže dochádzať k prežívaniu osamelosti, najmä z dôvodu, že danú krajinu málo poznajú, bariérou pri vyhľadávaní sociálnych vzťahov môže byť aj ich jazyk, ktorým sa dorozumievajú a v momentálnej situácii v čase celosvetovej pandémie aj práve deficity či už v romantických rodinných alebo sociálnych vzťahoch. Hypotéza sa nám potvrdila.

4.8 Diskusia

Štúdia, ktorú realizovala Holt-Lunstad spolu so svojím tímom, sa zaoberala osamelosťou v sociálnych vzťahov a možným rizikom úmrtnosti. Jeden z výsledkov tejto štúdie, hovorí o tom, že miera výskytu osamelosti je porovnateľná s účinkom vyfajčenia pätnástich cigariet denne. Aj týmto zistením sme chceli poukázať na dôležitosť prežívania osamelosti a možných súvislostí výskytu rizikového správania. Prežívanie osamelosti, môže viesť k výskytu rôznych foriem rizikového správania. V našej práci ŠVOČ bolo cieľom skúmať súvislosti medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania u študentov medicíny. Zisťovali sme, v akej miere sa vyskytuje samotné prežívanie osamelosti u medikov a či súvisí s výskytom jednotlivých foriem rizikového správania. Získané štatistické údaje sme podrobne analyzovali aj s ohľadom na rod a štátnu príslušnosť, nakoľko sme očakávali výskyt takýchto rozdielov. Stanovené výskumné otázky a hypotézy nás viedli k zostaveniu dotazníka, ktorý sa skladal z dvoch častí a to SELSA-S (meranie osamelosti) a RSI (výskyt rizikového správania). Výskumnú vzorku tvorilo 80 respondentov a to 42 mužov a 38 žien, prevažne študentov a študentiek LF UPJŠ a LF UK. Získané dáta sme spracovali prostredníctvom deskriptívnej štatistiky, a metódy kauzalnokomparatívneho výskumu T-test.

Na základe štatistického spracovania a interpretácie výsledkov sme zistili, že z celkového počtu našich respondentov prežívalo osamelosť 28% opýtaných. V priemere sa prežívanie osamelosti vyskytovalo najviac v romantických vzťahoch, na druhom mieste boli rodinné vzťahy a až tak sociálne vzťahy. Avšak priemerné rozdiely medzi prežívaním osamelosti vo všetkých troch vzťahoch neboli vysoké. Jeden z najväčších experimentov v otázke osamelosti uskutočnilo BBC Radio 4's All in the Mind v spolupráci s Wellcome Collection a výskumníkmi z The University of Manchester, Brunel University London a Exeter

University. Prieskum vykonala profesorka Qualterová z Manchesterského inštitútu vzdelávania. Na tomto experimente sa zúčastnilo rekordných 55 000 ľudí, prevažne adolescentov. Cieľom experimentu bolo zistiť skúsenosti s prežívaním osamelosti, vrátane priateľstiev a sociálnych vzťahov. Výsledky výskumu poukazovali na to, že respondenti, ktorí boli v partnerských vzťahoch mali tendenciu cítiť sa menej osamelí, ako tí, ktorí povedali, že sú slobodní. Zistenia v tomto výskume hovorili o zaujímavom zistení, že žiť osamote nie je až taký problém, ako tráviť veľa času osamote. Predpokladali sme rodové rozdiely a taktiež rozdiely v prežívaní osamelosti medzi slovenskými a zahraničnými študentmi. Viacero autorov sa zaoberalo práve výskumom osamelosti vysokoškolákov a existujú protichodné zistenia týkajúce sa pohlavia sa osamelosti. Clark (1980) robil výskum zameraný na Švédskych študentov a zistil, že 12% mužov a 25% žien prežívali osamelosť. Rusell a kol. v tom isto roku však nenašli žiadne rozdiely v prežívaní osamelosti medzi mužmi a ženami. Khatib (2007) skúmal osamelosť medzi 495 vysokoškolákmi v Spojených arabských emirátoch a taktiež zistil vyššiu osamelosť u žien ako u mužov. Naše štatistické údaje nám ukázali o niečo väčšiu mieru prežívania osamelosti u mužov ako u žien. Je teda možné povedať, že v našej výskumnej vzorke boli muži o niečo osamelejší ako ženy. Schultz a Moore (1986) študovali osamelosť u vysokoškolských študentoch a zistili, že študenti mužského pohlavia boli o niečo viac osamelejší ako študentky ženského pohlavia. Výsledky tejto štúdiu naznačovali tomu, že osamelosť je pravdepodobnejšie spojená s negatívnymi osobnými sebahodnoteniami u mužov ako u žien. Muži môžu reagovať na osamelosť negatívnejšie ako ženy a to kvôli tomu, že muži skôr pripisujú osamelosť osobnému zlyhaniu a nie vonkajším príčinám. Štatisticky významné rozdiely sme namerali v prežívaní osamelosti medzi slovenskými a zahraničnými študentmi, ktoré nám hovorili o tom, že zahraniční študenti sú v priemere viac osamelejší ako slovenskí študenti a to najmä v oblasti rodinných a sociálnych vzťahov. Austrálska štúdia v roku 2007 sa zaoberala osamelosťou a zahraničnými študentmi a zisteniami poukazujú na to, že prevažná väčšina zahraničných študentov prežívala osamelosť. Táto štúdia poukazuje na to, že možnými dôvodmi väčšej osamelosti u zahraničných študentov sú najmä strata osobných kontaktov s rodinou, strata sociálnych vzťahov. Mnoho študentov uviedlo, že dôvodom ich osamelosti mohol byť aj príchod do inej kultúry, kde sú iné zvyky tradície a trvá istý čas prispôbiť sa im. V globálnom prieskume, ktorý uskutočnila spoločnosť Sodexo (2017) so 4027 zahraničnými študentmi vo veku 18 až 25 rokov, uvádzali, že približne tretina účastníkov (32%) prežívali osamelosť na univerzitách. V našom prípade naše zistenia poukazujú taktiež na väčšiu mieru prežívania osamelosti u zahraničných študentov. Ako uvádza Elmer a kol. (2020) študentov sa dotklo prežívanie osamelosti ešte vo väčšej miere v dôsledku absencie

osobného kontaktu, ktorý je spôsobený opatreniami sociálnej izolácie prijatými na zníženie šírenia ochorenia COVID-19.

Súvislosť medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania sme si overovali prostredníctvom štatistickej metódy T-test. Predpokladali sme vyšší výskyt rizikového správania u respondentov viac osamelých, čo sa nám aj potvrdilo. Súvislosť medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania existuje, na základe nami nameraných priemerných hodnôt sa najčastejšie vyskytuje forma rizikového správania akým je užívanie psychoaktívnych látok. Významnú súvislosť sme zistili aj medzi prežívaním osamelosti a pitím alkoholických nápojov v priemernej hodnote 2,56 čo je pod stredovú hodnotu štyri a v našom prípade to znamená značný výskyt tejto formy rizikového správania. Ako uvádza Novotný a Kolibáš (2003), nadmerné užívanie alkoholu alebo iných psychoaktívnych látok predstavuje značný problém medzi vysokoškolákmi. Osobitne závažným je u medikov, nakoľko to u nich môže mať dopady na postoje budúcich lekárov a taktiež to znižuje predpoklady úspechu. V minulosti Kolibáš a Novotný (1998) venovali pozornosť užívaniu psychoaktívnych látok študentov na Lekárskej fakulte UK v Bratislave. Výskumy hovorili o častom konzume alkoholu a nikotínu, avšak zistili aj to, že istá časť študentov má skúsenosť aj s ilegálnymi návykovými látkami. Vzhľadom k faktu, že druhú najpočetnejšiu skupinu (28,6%) pacientov z Prednej hory, tvoria práve napríklad lekári, predpokladáme, že tento nepriaznivý vývoj pokračuje aj v dnešných časoch.

Našími zisteniami by sme chceli poukázať dôležitosť venovania pozornosti výskytu osamelosti a rizikového správania medikov. Tak ako osamelosť samotná, alebo akákoľvek forma rizikového správania je nebezpečná a môže mať negatívny dopad na celkové zdravie u vysokoškolákov. Existuje veľa výskumov, poznatkov k tejto problematike, ale málokto ju aj prakticky rieši. Preto si myslíme, že je potrebné mať informácie a byť znalý v tejto téme, kvôli tomu, že osamelosť aj rizikové správanie majú vplyv na celú osobnosť človeka.

5 Aplikačná časť

Na základe štatisticky spracovaných výsledkov, chceme odporučiť a poukázať na dôležitosť prevencie pred vznikom rôznych foriem rizikového správania v súvislosti s prežívaním osamelosti medikov, pretože práve študenti medicíny sú v prvej línii zo všetkých vysokoškolských štúdií vzhľadom na ich povinnosť mať lekársku prax. Medici majú možnosť ísť pracovať od 5. ročníka štúdia a tým aj byť v prvom kontakte s rizikovými pacientmi a

pacientkami. Je podstatné, aby boli medici v relatívnej subjektívnej pohode, nakoľko sú hneď prví po lekároch a zdravotných sestrách v kontakte s pacientmi počas aj po pandémie. Táto výskumná vzorka je zaujímavá najmä preto, že je možné uskutočniť porovnanie, so študentmi a študentkami iných pomáhajúcich profesií. Z výsledkov nášho výskumu je vhodné odporučiť nasledovné:

- Aktívnu starostlivosť o subjektívnu pohodu medikov prostredníctvom Liniek detskej pomoci, vysokoškolských poradní, sociálnych sietí a podobných portálov, aby dokázali zvládnuť svoje postavenie v prvej línii.
- Zodpovední majú byť samotní študenti a študentky ako aj učitelia vysokých škôl, na ktorých vysokoškolské poradne fungujú.
- Samotní medici aj medičky v smere žiaduceho správania v pandémie aj mimo nej, by mali byť vzorom a príkladom pre iných študentov a iných pacientov či pacientiek.

Záver

Práca ŠVOČ je rozdelená na teoretickú a praktickú časť. V teoretickej časti sme sa zameriavali na teoretické východiska danej problematiky. V prvej kapitole sme sa zaoberali definíciami samotnej osamelosti, deleníom osamelosti, možnými príčinami vzniku osamelosti sociálnou oporou v súvislosti s prevenciou osamelosti. Prežívanie osamelosti môže viesť k výskytu akejkoľvek formy rizikového správania. V druhej kapitole sme sa venovali rizikovému správaniu. Hovorili sme o možných príčinách vzniku takéhoto správania. Rizikové správanie najviac ohrozuje mladých ľudí, preto sme popisovali najčastejšie prejavy a vyskytujúce sa formy rizikového správania. Konkrétne sme rozoberali formy rizikového správania, akými sú alkohol, tabakové výrobky, užívanie nelegálnych drog a promiskuita. Tretia kapitola popisovala sociálnu prácu s rizikovým klientom, definovala kto je rizikovým klientom a prinášala pohľad na etapy sociálnej práce s rizikovým klientom. V empirickej časti našej práce ŠVOČ sme sa zaoberali výskumom. Cieľom našej práce ŠVOČ bolo uskutočniť výskum zameraný na výskyt prežívania osamelosti u medikov a súvislosť medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania. Zvolili sme si dotazníkovú metódu výskumu. Použité boli dva dotazníky, ktorými bol prvý dotazník SELSA-S zameraný na výskyt prežívania osamelosti v romantických, rodinných a sociálnych vzťahoch. Druhým bol dotazník RSI so zameraním na výskyt rizikového správania. V našom výskume bol použitý kvantitatívny výskum. Praktická

časť interpretuje štatistické spracovanie výsledkov, ktoré sme zistili prostredníctvom nášho výskumu. Vo výskume sme zistili mieru výskytu prežívania osamelosti u medikov a že existuje súvislosť medzi prežívaním osamelosti a výskytom rizikového správania. Podložili sme zistenia, že u študentov medicíny sa najčastejšie vyskytuje užívanie psychoaktívnych látok. V aplikačnej časti sme sa snažili navrhnúť vhodné odporúčania pre prax.

Zoznam použitej literatúry

BAČO VÁ, M. – ŽIAKOVÁ, E. *Sociálne rizikové správanie adolescentov v kontexte prežívania osamelosti*. In Sociálne riziká v spoločnosti XXI. storočia. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ, 2019, s. 81-92. ISBN 978-80-8152-722-7.

BRUNO, F.J. *Nebudte sami aneb jak získat přítele*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 978-80-7106-436-7.

CLARK, M. - ANDERSON, B.G.. *Osamelosť a staroba*. Komisia Anatómia osamelosti. New York: Medzinárodná univerzitná tlač, 1980. s. 45 – 5.

ČEREŠNÍK, M. – GATIAL, V. *Rizikové správanie a vybrané osobnostné premenné dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. ISBN 978-80-558-0658-7. Dostupné na internete: http://www.kpsp.pf.ukf.sk/prilohy/rizikove_spravanie_dospievajucich.pdf.

GABURA, J. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. ISBN 80-89185-10-X.

GAŽÍKOVÁ, E. – ŠIMONOVÁ, V. *Rizikové správanie detí v detských domovoch. Zdravie ohrozujúca konzumácia alkoholických nápojov*. In Sociálna práca. Roč. 17, č. 3, s. 55-64. ISSN 1805-885X.

HOLT-LUNSTAD, J. – SMITH, T. – LAYTON, B. *Social Relationships and Mortality Risk: A Meta-analytic Review*. Dostupné na internete: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article/authors?id=10.1371/journal.pmed.1000316>.

JESSOR, R. – TURBIN, M.S. *Problem Behavior and Psychosocial Development: Role of Psychosocial and Behavior Protection Risk*. In Journal of Research on Adolescence. Medford: Wiley, 2010. Roč. 20, č. 3, s. 707-725. ISSN 1532-7795. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00656.x>

KAČANIOVÁ, J. *Primárna prevencia drogových závislostí*. Bratislava: Ekonóm, 2005. ISBN 80-225-1973-1.

KAHAN, J. – ŽIAKOVÁ, E. *Cez osamelosť k abstinencii: alebo prečo sú závislí ľudia osamelí*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2019. ISBN 978-80-8152-761-6.

KATRŇÁK, T. *Na prahu dospelosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-352-3.

- KAŠICKÝ, J. – LOVAŠOVÁ, S. *Rizikové správanie – prehľadová štúdia*. In Sociálne riziká v spoločnosti XXI. Storočia. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice: FF UPJŠ, KSP, 2019. ISBN 978-80-8152-722-7.
- KHATIB, S.A. *Skúmanie vzťahu medzi osamelosťou, sebaúctou, sebaúčinnosťou. Pohlavie v Spojených arabských emirátoch vysokoškolských študentov*. Európsky časopis psychológie, 2017, Roč.8, č.1,s. 159-181.
- KOLIBAŠ, E. *Skúsenosti študentov vysokých škôl s návykovými látkami*. Roč. 38, č. 1. (cit 2021.01.03) Dostupné na internete: <https://www.adzpo.sk/sk/adzpo-archiv/165-2003-rocnik-38/cislo-1/596-skusenosti-studentov-vysokych-skol-s-navykovymi-latkami-i-cast-uzivanie-a-vedomosti-o-navykovych-latkach>.
- KUPKA, M. – MALÚŠ, M. *Konfrontace s existenciální osamělostí: Terapeutické a rustové možnosti sociální izolace*. In Cesty k múdrosti. Bratislava: Zborník príspevkov z 29. Psychologických dní, 2011. ISBN 78-80-8127-046-8.
- LICHNER, V. – ŠLOŠÁR, D. *Problematické používanie internetu u adolescentov v kontextoch teórie a praxe sociálnej práce*. Košice: FF, UPJŠ, 2017. ISBN 978-80-8152-533-9.
- LOVAŠOVÁ, S. *Sociálna práca: formy, postupy, metódy*. Košice: FF UPJŠ, 2016. ISBN 978-80-8152-386-1.
- LOVAŠOVÁ, S. *Násilie v sociálnej práci*. Zborník príspevkov z 1. medzinárodnej elektronickej vedeckej konferencie. Košice KSP FF UPJŠ, 2013. ISBN 978-80-8152-063-1.
- MATULAYOVÁ, Z. *Osamelosť v kontexte sociálnej práce*. In Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove, 2002.
- MIOVSKÝ, M. *Prevence rizikového chování ve školství*. Praha, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.
- MULLER, W. *Sám, ale ne osamelý*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0001-7.
- MYDLÍKOVÁ, E. *Všeobecná charakteristika poradenstva na Slovensku*. In Sociální práce. Roč. 2003, č. 3, s. 83-89. ISSN 1213-624.
- OLÁH, M. *Sociálne poradenstvo*. Implementačná agentúra Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2017. ISBN: 978-80-89837-17-5. Dostupné na internete: https://www.ia.gov.sk/npkiku/data/files/np_kiku/dokumenty/Socialne%20poradenstvo%20brozura%20Jun2017%20blok.pdf.
- OLÁH, M. – SCHAVEL, M. – ONDRUŠOVÁ, Z. *Sociálna práca*. VŠZaSP. sv. Alžbety, 2009. ISBN 8096944967.

QUALTER, R. *The BBC Loneliness Experiment*. Manchester Institute of Education. Dostupné na internete: <https://www.seed.manchester.ac.uk/education/research/impact/bbc-loneliness-experiment/>.

RÁCZOVÁ, B. *Prežívanie osamelosti a miera subjektívnej pohody u vysokoškolákov/čok*. (online) (cit. 2021-01-03) Dostupné na internete.

ROLISON, J.J. – HANOCH, Y. – WOOD, S. *Risk-Taking Differences Across the Adult Life Span: A Question of Age and Domain*. In: *The Journals of Gerontology*. Roč. 2014, č.69, s. 870-880. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbt081>

RUSSELL, D., - PEPLAU, L. A. - FERGUSON, M. L. *Rozvíjanie miery osamelosti*. Časopis hodnotenia osobnosti. 42, s. 290-294.

SCHAVEL, M. *Sociálna prevencia*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. ISBN 978-80-89271-22-1.

SCHAVEL, M. – OLÁH, M. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. ISBN 80-8068-48-1. <https://doi.org/10.3917/agora.048.0080>

SCHULTZ, N. - MOORE, D. *Osamelosť študentov: Rozdiely v pohlaví*. Bulletin o osobnosti a sociálnej psychológii. 12: s. 111-119.

SKÁLECOVÁ, L. - MIOVSKÝ, M. – ZAPLETALOVÁ, L. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Havlíčkov Brod a. s, 2010.

URBAN, E. *Mládež a drogy. 2 vydanie*. Praha: Severografia Turnov, 1974. ISBN 615-32-053-6-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 8071788023.

VAŠKOVÁ, A. – LOVAŠOVÁ, S. *Význam sociálnej opory u adolescentov prežívajúcich osamelosť*. In *Journal socioterapie Experiment v sociálnych vedách*. Roč. 5, č. 3, s. 85-91. ISSN 2453-7543.

VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0042-5.

ŽIAKOVÁ, E. a kol. *Osamelosť ako sociálny a psychologický jav : prežívanie osamelosti vo vybraných sociálne rizikových skupinách*. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove, 2008. ISBN 9788080687311.

WEISS, P. *Sexuální chování a sexuální postoje obyvatelstva České republiky: výsledky reprezentativních výzkum*. Praha: Akademie věd České republiky, 2012.

Zákon č. 448/2008 Z. z. Zákon o sociálnych službách

MOTIVÁCIA MLADÝCH ĽUDÍ K VÝKONU DOBROVOĽNÍCKEJ PRÁCE

Michal Turanský

Školiteľka: Prof. PhDr. Eva Mydlíková, PhD.

ABSTRAKT

Cieľom tejto práce bolo zodpovedať výskumnú otázku: „Aká je motivácia mladých ľudí k výkonu dobrovoľníckej činnosti?“ Vybranou skupinou sa pre naše potreby stali dobrovoľníci, ktorí pôsobia v neziskových organizáciách SBaH (Slovenská spoločnosť pre spina bifida a/alebo hydrocefalus) a Footour. V súčasnosti je dobrovoľníctvo multi-dimenzionálny dynamický sociálny fenomén, ktorý je prítomný v každej spoločnosti. Za účelom naplnenia stanoveného cieľa bol pri zbere údajov použitý pološtrukturovaný dotazník a pri testovaní hypotéz test ANOVA. Základom dotazníkového prieskumu bolo analyzovať a identifikovať motívy dobrovoľníkov k výkonu dobrovoľníckej práce a na základe výsledkov vypracovať odporúčania pre získavanie, motivovanie a udržiavanie dobrovoľníkov v organizáciách. Taktiež má táto práca aspoň čiastočne pomôcť záujemcom o dobrovoľníctvo zorientovať sa v danej problematike a pomôcť organizáciám vytvoriť efektívnejší systém práce s dobrovoľníkmi, hlavne v oblasti motivácie a udržiavania dobrovoľníkov.

Kľúčové slová: Dobrovoľníctvo. Dobrovoľník. Motivácia. Motivačné teória.

ABSTRACT

The selected group was for our needs volunteers working in non-profit organizations SBaH (Slovak Society for Spina Bifida and / or Hydrocephalus) and Footour. Today, volunteering is a multi-dimensional dynamic social phenomenon that is present in every society. A semi-structured questionnaire was used for data collection and the ANOVA test was used to test the hypotheses. The basis of the questionnaire survey was to analyze and identify the motives of volunteers to carry out volunteer work and, based on the results, to develop recommendations for recruitment, motivation and retention of volunteers in organizations. This work is also intended to help at least partially those interested in volunteering to understand the issue and help organizations to create a more effective system of working with volunteers, especially in the area of motivation and retention of volunteers.

Key words: Volunteering. Volunteer. Motivation. Motivation theory.

Úvod

Dôvodom, pre spracovanie tejto témy je moja osobná skúsenosť s dobrovoľníctvom a jeho prínos pre môj osobný rast. Dobrovoľníctvo je témou, ktorá nie je verejnosti na Slovensku príliš známa, avšak nabera na význame. Čoraz viac mladých ľudí sa zapája do činností neziskových organizácií, aktívne vyplňa svoj voľný čas, čo pôsobí aj ako prevencia voči neudhom spoločnosti.

Prečo človek robí niečo zadarmo? Prečo venuje svoj čas a energiu iným a nie sebe? Čo ho vedie k tejto práci? Ako môžeme zlepšiť prácu s dobrovoľníkmi? Je dobrovoľník ako dobrovoľník? Na tieto, ako aj iné otázky budeme hľadať odpoveď v nasledujúcej práci, ktorej cieľom je na základe dotazníkového prieskumu analyzovať a identifikovať motívy dobrovoľníkov k výkonu dobrovoľníckej práce a na základe výsledkov vypracovať odporúčania pre získavanie, motivovanie a udržiavanie dobrovoľníkov v organizáciách.

Cieľom prvej kapitoly je poukázať na dôležitosť dobrovoľníckej práce, ako aj odpovedať na otázky: Čo je dobrovoľníctvo? Kto je dobrovoľník?

Teoretické základy motivácie a rozdelenie základných motivačných teórií, ako aj ich fungovanie v praxi, sú obsiahnuté v druhej kapitole.

Úlohou tretej kapitoly je predložiť výsledky prieskumu, v ktorom sa motivácia a dobrovoľnícka činnosť dobrovoľníkov hodnotí z pohľadu dobrovoľníkov. Ich interpretácie sa aplikujú v štvrtej kapitole.

Cieľom poslednej piatej kapitoly je na základe prieskumu a teoretických znalostí poskytnúť odporúčania pre lídrov dobrovoľníkov pôsobiacich v domácej krajine a v zahraničí.

Hlavným cieľom tejto práce je zistiť, čo motivuje mladých ľudí k výkonu dobrovoľníckej činnosti, resp. zistiť, aké sú hlavné motivačné faktory dobrovoľníctva pre mladých ľudí. Taktiež má táto práca aspoň čiastočne pomôcť záujemcom o dobrovoľníctvo zorientovať sa v danej problematike a pomôcť organizáciám vytvoriť efektívnejší systém práce s dobrovoľníkmi, hlavne v oblasti motivácie a udržiavania dobrovoľníkov.

1 Dobrovoľníctvo

Dobrovoľníctvo je spoločenský jav, fenomén, kedy človek robí niečo v prospech iného človeka, spoločnosti, vecí alebo prírody. Tento spoločenský jav má dve základné dimenzie: človeka dobrovoľníka a výkon jeho dobrovoľníckej práce. Samozrejme, aj cieľovú skupinu, teda prijímateľov dobrovoľníckej práce, ale v kontexte našej práce sa touto skupinou budeme zaoberať len okrajovo.

Na Slovensku od roku 2011 platí Zákon č.406/2001 o dobrovoľníctve (pozrite na : <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2011-406>), ktorý upravuje nasledovné:

- právne postavenie dobrovoľníka,
- definuje dobrovoľnícku činnosť,
- definuje vysielajúcu organizáciu, jej práva a povinnosti,
- definuje prijímateľa dobrovoľníckej činnosti
- právne vzťahy pri poskytovaní služieb, činností a iných výkonov dobrovoľníkom.
- vzťahuje sa aj na činnosť vykonávanú dobrovoľníkom podľa osobitných zákonov, ak tieto osobitné zákony neustanovujú na výkon dobrovoľníckej činnosti iné podmienky.

Podľa Malgorzaty Ochmanovej a Pawla Jordana (1997, s.32) je "*dobrovoľníctvo neplatená, uvedomelá činnosť z vlastnej vôle v prospech iných*".

Matoušek (2003, s.55) uvádza že „*dobrovoľníctvo (angl. volunteerism) je neplatená a nekariérna činnosť, ktorú ľudia prevádzajú preto, aby pomohli svojim blízkym, komunite alebo spoločnosti.*“

Dobrovoľníctvo ako neplatená aktivita - definícia The United Nations Volunteers k tomuto kritériu napríklad uvádza, že „*dobrovoľníctvo je aktivita, ktorá nie je vykonávaná primárne pre finančný zisk, i keď dobrovoľnícke aktivity môžu zahŕňať náhradu nákladov spojených s ich výkonom, prípadne symbolickú odmenu*“ (Measuring volunteering: A practical Toolkit, 2001; In: Gregorová, Matulayová a Mračková 2012, s.11).

1.1 Dobrovoľník

Zákon č.406/200 definuje v §2 dobrovoľníka, ako:

1) „*Dobrovoľníkom je fyzická osoba, ktorá na základe svojho slobodného rozhodnutia bez nároku na odmenu vykonáva pre inú osobu s jej súhlasom v jej prospech alebo vo verejný*

prospech dobrovoľnícku činnosť založenú na svojej schopnosti, zručnosti alebo vedomosti a spĺňa podmienky ustanovené týmto zákonom, ak dobrovoľnícku činnosť

- a) vykonáva mimo svojich pracovných povinností, služobných povinností a študijných povinností vyplývajúcich jej zo zákona, z pracovnej zmluvy, zo služobnej zmluvy, zo študijného poriadku alebo z iného obdobného pre neho záväzného dokumentu ,*
 - b) nevykonáva pre orgán alebo funkcionára právnickej osoby, ktorej je členom, zamestnancom, žiakom alebo študentom,*
 - c) vykonáva mimo svojho podnikania alebo inej samostatnej zárobkovej činnosti.*
- 2) Dobrovoľník vykonáva dobrovoľnícku činnosť na základe zmluvy o dobrovoľníckej činnosti (ďalej len „zmluva“) uzavretej s osobou so sídlom alebo pobytom na území Slovenskej republiky, pre ktorú vykonáva dobrovoľnícku činnosť (ďalej len „prijímateľ dobrovoľníckej činnosti“) alebo s právnickou osobou so sídlom na území Slovenskej republiky, ktorá organizuje alebo sprostredkúva dobrovoľnícku činnosť pre inú osobu s jej súhlasom v jej prospech alebo vo verejný prospech (ďalej len „vysielajúca organizácia“) alebo ak vykonáva dobrovoľnícku činnosť ako člen vysielajúcej organizácie.“*

Dobrovoľník (*latinsky voluntarius - ochotný, naklonený; anglicky volunteer - dobrovoľník*) je podľa Hledíkovej (1996, s.102) „človek, ktorý ponúka organizácii svoje znalosti, schopnosti, zručnosti a skúsenosti za dohodnutých podmienok a nie je za túto činnosť finančne odmenený formou platu“.

Mydlíková (2002, s.7) charakterizuje dobrovoľníka, ako „človeka, ktorý sa slobodne, z vlastnej vôle prostredníctvom formálnej alebo neformálnej skupiny venovať svoj čas a schopnosti v prospech iných ľudí a /alebo spoločnosti, bez nároku na odmenu za vykonanú prácu“.

Tošner a Sozanská (2006, s.35) predstavujú dobrovoľníka ako jedinca, ktorý „bez nároku na finančnú odmenu poskytuje svoj čas, svoju energiu, vedomosti a zručnosti v prospech ostatných ľudí či spoločnosti. Dobrovoľník môže byť vnímaný ako spoľahlivý pomocník, na ktorého je možné mať podobné nároky ako na platených zamestnancov. Vzápätí ale musíme povedať, že aj profesionálne vedené dobrovoľníctvo si môže zachovať neformálnosť a spontánnosť, ktoré sú pre dobrovoľníctvo charakteristické a podstatné.“

Všetci traja nami uvedení autori sa zhodujú na tom, že dobrovoľník je človek, ktorý slobodne, z vlastnej vôle prostredníctvom formálnej alebo neformálnej skupiny poskytuje svoju energiu, zručnosti, vedomosti a schopnosti v prospech ostatných ľudí, organizácií či spoločnosti za dohodnutých podmienok. Rozdielni sú v tom, že síce všetci traja nami uvedení

autori uznávajú, že dobrovoľník nemá byť finančne ohodnotený, no absencia platenia za výkon dobrovoľníckych činností je polemickou. Nevedia sa presne vyjadriť, ktoré benefity sú a ktoré už nie sú korektné pre činnosť, ktorú dobrovoľník vykonáva.

1.2 Dobrovoľnícka práca

Centrálny štatistický úrad United Kingdom definuje dobrovoľnícku aktivitu ako *„akúkoľvek aktivitu, v rámci ktorej človek trávi svoj čas, nie je za ňu platený a zároveň vykonáva niečo, čo má za cieľ blaho (pomoc alebo podporu) iného človeka alebo skupiny ľudí okrem blízkyh príbuzných alebo zlepšovanie prírodného prostredia”* (Low, Butt, Paine, Smith, In: Gregorová, Matulayová a Mračková 2012, s.9).

Definícia štatistického úradu Kanady uvádza, že ide o *„ľudí, ktorí vykonávajú nejakú službu bez toho, aby boli za ňu platení, pričom táto služba je vykonávaná v mene charitatívnej alebo inej neziskovej organizácie. Takáto aktivita zahŕňa akúkoľvek neplatenú pomoc školám, náboženským organizáciám (cirkvám), športovým klubom alebo komunitným združeniam”* (Hall, Lasby, Ayer, Gibbons, In: Gregorová, Matulayová a Mračková 2012, s.9).

V zmysle nami uvedeného zákona sa dobrovoľnícka práca, resp. činnosť definuje v §3, ako činnosť, vykonávaná najmä:

- a) *„pre osoby so zdravotným postihnutím, cudzincov a osoby bez štátnej príslušnosti, osoby počas výkonu trestu odňatia slobody alebo ochrannej výchovy a po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, z výkonu väzby a z výkonu ochrannej výchovy, drogovu a inak závislé osoby, nezaopatrené deti, osoby odkázané na starostlivosť iných osôb, seniorov, osoby trpiace domácim násilím a nezamestnané osoby alebo pri poskytovaní verejnoprospešných činností a ďalších činností v oblasti sociálnych vecí a zdravotníctva*
- b) *v neformálnom vzdelávaní v práci s mládežou a v špecializovaných činnostiach v oblasti práce s mládežou,*
- c) *pri odstraňovaní následkov prírodných katastrof, ekologických katastrof, pri humanitárnej pomoci, záchrane života a zdravia, v civilnej ochrane, ochrane pred požiarom a pri uskutočňovaní rozvojových programov v rámci projektov domácich, zahraničných a medzinárodných organizácií,*
- d) *pri tvorbe, ochrane, udržiavaní alebo zlepšovaní životného prostredia, pri starostlivosti o ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva a pri organizovaní*

kultúrnych, športových, telovýchovných, charitatívnych, vzdelávacích a osvetových podujatí,

- e) pri odstraňovaní foriem sociálneho a ekonomického znevýhodnenia a znevýhodnenia vyplývajúceho z dôvodu veku a zdravotného postihnutia, ktorého cieľom je zabezpečiť rovnosť príležitostí v praxi podľa osobitného zákona,*
- f) pri začleňovaní osôb žijúcich v sociálne vylúčenom spoločenstve do spoločnosti, najmä pri odstraňovaní všetkých foriem ich znevýhodnenia*
- g) pri administratívnych prácach pre verejnú správu.“*

Zákon ďalej hovorí aj o tom, čo sa za dobrovoľnícku činnosť považovať nedá (viď § 3, ods. 2):

*(2) Dobrovoľníckou činnosťou podľa tohto zákona **nie je:***

- a) činnosť vykonávaná medzi manželmi alebo medzi blízkymi osobami,*
- b) činnosť vykonávaná v rámci podnikania alebo inej zárobkovej činnosti,*
- c) činnosť vykonávaná v pracovnoprávnom vzťahu, v štátnozamestnaneckom pomere, služobnom pomere alebo činnosť vykonávaná v rámci študijných povinností,*
- d) vzájomná občianska alebo susedská výpomoc*
- e) činnosť vykonávaná osobami, ktoré nedovršili 15 rokov.*

Ak sa pozrieme na definície dobrovoľníckej práce, tak prostredníctvom zákona, ako aj vymedzení uvedených autorov zistíme, že všetci ju vnímajú ako priamu pomoc poskytovanú jednotlivcom mimo rodiny a ľudí žijúcich v domácnosti dobrovoľníka/dobrovoľníčky.

Zákon vymedzuje aj to, čo sa za dobrovoľnícku prácu považovať nedá a ide najmä o pomoc v rámci partnerstva, aktivity v rámci výkonu povolania a zamestnania, v rámci susedskej pomoci alebo ak ju vykonávajú deti.

1.3 Typológia dobrovoľníctva

Tatiana Matulayová (2007) rozdeľuje dobrovoľníctvo z aspektu profesionality (odbornosti) na:

- profesionálne (odborné) – profesionáli a profesionálky (napr. učitelia/učiteľky, poradcovia/poradkyne) poskytujú svoje profesionálne služby zadarmo;
- laické – poskytovanie služieb bez kvalifikácie, len na základe zaškolenia v rámci dobrovoľníckeho programu.

Podľa Tošnera a Sozanskej (2006) môžeme rozlíšiť dva druhy dobrovoľníctva:

- občiansku či susedskú výpomoc (rodina, príbuzní, susedia)
- a vzájomne prospešné dobrovoľníctvo (obec, farnosť, športový klub, apod.)

Obidva druhy sa v bežnej praxi prelínajú a dopĺňajú.

Podľa Evy Mydlíkovej (2002) sa v slovenskej dobrovoľníckej praxi stretávame v podstate s tromi základnými typmi dobrovoľníkov:

- ľudia, pracujúci v organizáciách bez finančnej náhrady a kompenzácie;
- odborníci a odborníčky (napr. prekladatelia, právnici), ktorí/ktoré poskytujú vysoko špecializované služby a sú ohodnotení len symbolickou odmenou;
- členovia a členky správnych rád organizácií.

Jedným zo základných kritérií je rozdelenie podľa časového vymedzenia, ktoré uvádzame podľa Kosinu (2003) a Tošnera, Sozanskej (2006):

- Jednorazové akcie – jedná sa predovšetkým o dobrovoľné zapojenie pri kampaniach, zbierkach, benefičných akciách apod. Dobrovoľník môže pomáhať aj viacnásobne, ale vždy v krátkodobom časovom rozmedzí.
- Dlhodobý dobrovoľnícky program – dlhodobá dobrovoľná pomoc prebieha v dlhšom časovom rozpätí. Dobrovoľník vykonáva činnosť pravidelne. Jedná sa o častú formu dobrovoľného záväzku, ktorý je splniteľný pre dobrovoľníka a užitočný svojou pravidelnosťou pre organizáciu.
- Dobrovoľnícka služba, inak misia – dobrovoľník vykonáva dlhodobú pomoc v zahraničí.

Pri pohľade na uvedené delenia, môžeme konštatovať, že na základe našej cieľovej skupiny a oblasti práce môžeme vytvárať podmienky a pravidlá pre prácu s dobrovoľníkmi, teda dobrovoľníkov organizujeme alebo manažujeme.

Pre účely našej práce si teda definujeme dobrovoľnícku prácu ako prácu, ktorú vykonáva dobrovoľník (v našom prípade mladý človek):

- Bez nároku na finančnú odmenu;
- Vo svojom voľnom čase;
- Prospech z jeho práce majú iní ľudia, veci, javy;
- Vykonáva ju opakovane (nie jednorázovo).

2 Motivácia

Motivácia predstavuje jeden z najdôležitejších nástrojov zvyšovania pracovného výkonu, a je súčasťou riadenia. „Pochádza z lat. slova „*movere*“ – *pohybovať sa, konať, byť aktívny* - môžeme ním označiť všetko čo označuje akúkoľvek dynamiku alebo správanie človeka. *Môžeme teda povedať, že motivácia znamená byť v pohybe. Vzťahuje sa na všetko to, čo človek prežíva, po čom túži, na určité hodnoty ako napr. spoločenská prospešnosť, životné ciele, poznanie pravdy, resp. k čomu má odpor. Dáva nám odpoveď na otázku „Prečo?“*“ (Sedlák 2001, In: Ugróczy 2010, s.31).

Definícia motivácie podľa psychológie, stavia na princípe homeostázy : „*jedinec je v rovnováhe so sebou a so svojim okolím vtedy, ak sú uspokojené jeho potreby, a je v stave, že si sám nič nepraje. Práve od tejto teórie sa odvíjali všetky ranné psychologické teórie, vrátane teórií potrieb, ktorými sa zaoberal Maslow, Herzberg. Boli definované ako psychický stav človeka, prejavujúci sa ako konkrétny nedostatok alebo prebytok.*” (Ugróczy 2008, In: Ugróczy 2010, s.31).

Na rozdiel od nich, svetoznámy psychoterapeut Viktor E. Frankl píše, že „*princíp homeostázy nie je možné ani pri najlepšej vôli udržať, lebo v duchovnej dimenzii človeka neplatí, pretože neprihliadajú na duchovnú podstatu človeka, ktorému nestačí iba napĺňanie cieľov, ale túži po pravom zmysle. Uvedomenie si svojho úsilia a zápas o naplnenie zmyslu je prvým krokom ku zdravému a uspokojujúcemu životu.*” (Lukasová 1997, In: Ugróczy 2010, s.31).

Podľa Nakonečného (2004, s.15) H. Heckhausen označuje motiváciu za „*motivovanie jednania určitým motívom. Je to teda proces, ktorý volí medzi rôznymi možnosťami správania, smeruje správanie na dosiahnutie motivačne špecifických cieľových stavov a na ceste k tomu ich udržuje v chode.*”

Armstrong (2007, s.219) uvádza že, motivácia sa týka faktorov, ktoré ovplyvňujú ľudí tak, aby sa určitým spôsobom správali. Tri zložky motivácie, ktoré uvádza autor podľa Arnolda a kol. (1991) sú:

- smer – čo sa nejaká osoba pokúša urobiť,
- úsilie – s akou usilovnosťou sa o to táto osoba pokúša,
- vytrvalosť – ako dlho sa o to táto osoba pokúša.

2.1 Motivačné teórie

Teórie motivácie, ako uvádza Armstrong, skúmajú „proces motivovania a proces utvárania motivácií. Vysvetľujú, prečo sa ľudia pri práci správajú určitým spôsobom a prečo vyvíjajú úsilie konkrétnym smerom. Popisujú príklady, z ktorých môžu organizácie čerpať idey ako povzbudiť zamestnancov tak, aby uplatnili svoje schopnosti a zároveň vyvinuli úsilie takým spôsobom, ktorý podporí splnenie cieľov organizácie a rovnako ich vlastných potrieb. Teórie sa taktiež zaoberajú spokojnosťou s prácou, faktormi, ktoré ju vytvárajú, a jej vplyvom na pracovný výkon zamestnancov” (Armstrong 2007, s. 221).

Vzhľadom na množstvo teórií a rozdielnych prístupov k motivácii sme sa rozhodli tu spomenúť len tie najdôležitejšie v stručnom prehľade. Podľa Kjellina (pozrite na : <https://people.dsv.su.se/~hk/z/raja/8competitiveMotivation/motivation.htm>) poznáme dve skupiny motivačných teórií, teórie obsahové a teórie procesné. „Obsahové teórie sú nemenné, s dôrazom na čo motivuje a zaoberajú sa individuálnymi potrebami a cieľmi. Naproti tomu procesné teórie sú dynamické, s dôrazom na proces motivácie a zaoberajú sa ako motivácia nastane.”

Poznaním motivačných faktorov sa pravdepodobne najviac zaoberajú 4 základné teórie, ktoré stručne popíšeme:

- Herzbergovu dvojfaktorovú teóriu,
- Maslowovu teóriu hierarchie potrieb,
- Alderferovu teóriu troch kategórií potrieb,
- McClellandovu teóriu potreby dosiahnuť úspech.

(pozrite na : <https://people.dsv.su.se/~hk/z/raja/8competitiveMotivation/motivation.htm>)

2.1.1 Herzbergova dvojfaktorová teória

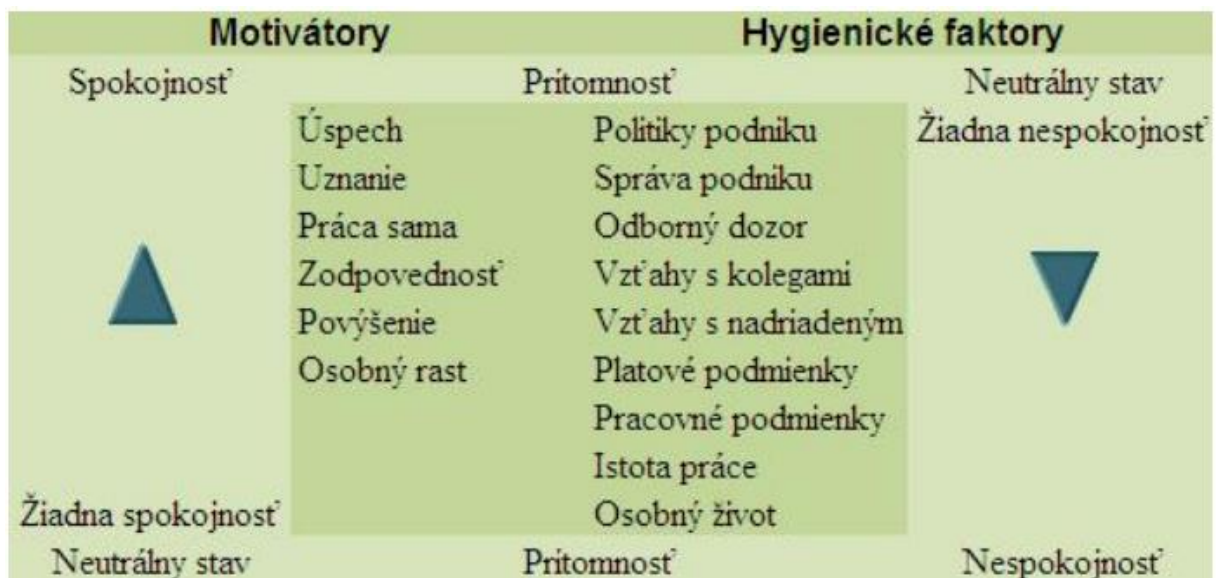
„Podľa Herzbergerovej motivačno-hygienickej teórie, motivácia zamestnancov, alebo dobrovoľníkov je rozdelená do dvoch faktorov, faktorov hygieny a motivátorov.“ (Herzberg 1996, In: Knitl 2007, s.32).

Podľa Balla „faktory hygieny súvisia s pracovným prostredím. Zahŕňajú pracovné podmienky, administratívu a vedenie. Dobrovoľníci očakávajú bezpečné a pohodlné pracovné podmienky a dobré vedenie. Ich neprítomnosť spôsobí nespokojnosť dobrovoľníka, avšak ich prítomnosť nemotivuje, nakoľko sú očakávané“ (pozrite na : <http://joa.isa-arbor.com/request.asp?JournalID=1&ArticleID=2097&Type=2>).

Ball ďalej tvrdí že, „*motivátory sa zaoberajú samotnou prácou. Obsahujú výzvu, zodpovednosť a rozpoznávanie. Tieto faktory zvyšujú motiváciu pracovníka vykonávať dobrovoľnícku činnosť.*“ (pozrite na : <http://joa.isaarbor.com/request.asp?JournalID=1&ArticleID=2097&Type=2>).

Podľa Koubeka táto teória vychádza „*zo skúmania príčin spokojnosti a nespokojnosti s prácou, pričom ich vníma ako dva rôzne a nezávislé faktory. Charakteristiky súvisiace s prácou, ktoré indikujú spokojnosť pracovníka sú nazvané motivátory. Faktory, ktoré spôsobujú v práci nespokojnosť sa nazývajú hygienické faktory (alebo aj udržiavacie faktory, prípadne dissatisfaktory)*“ (Koubek 2007, s.59-60). Príkladom je schéma na tomto obrázku :

Obrázok 1: Herzbergerova dvojfaktorová teória

Zdroj: Koubek 2007, s.60

Koubek ďalej hovorí že, „*podľa nej môžeme usudzovať, že prítomnosť motivátorov vedie k spokojnosti, avšak ich absencia nemusí viesť nutne k nespokojnosti. Prítomnosť hygienických faktorov nevedie nutne k spokojnosti, avšak ich neprítomnosť vedie k nespokojnosti.*“ (Koubek 2007, s.59-60).

2.1.2 Maslowova teória hierarchie potrieb

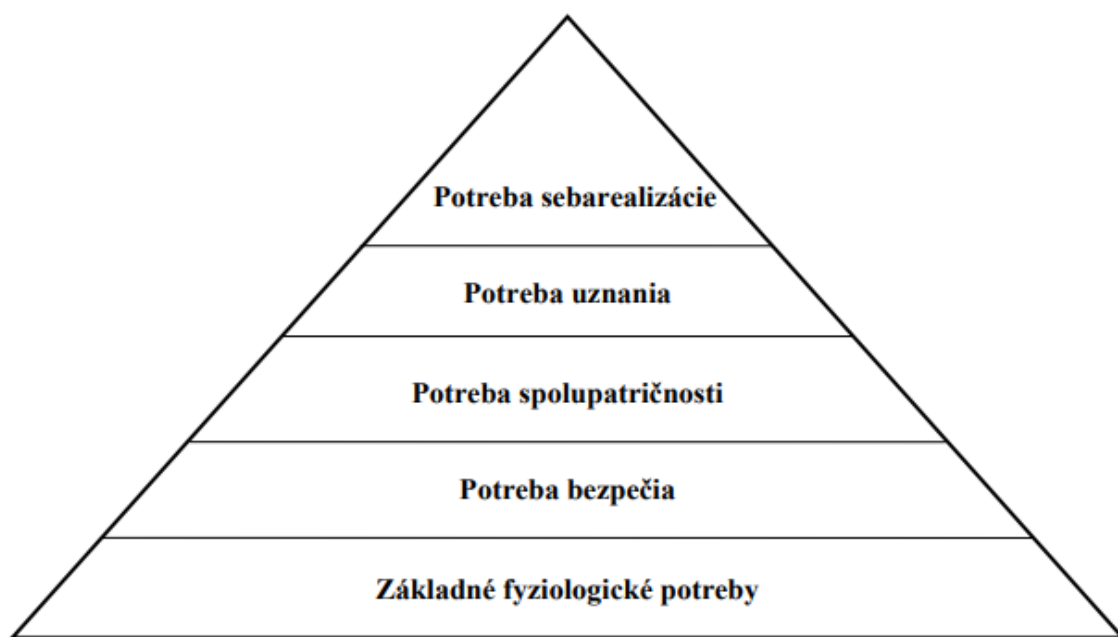
Ludské potreby opísal jeden z otcov psychológie – Abrahám Maslow, ktorý zoradil ľudské potreby hierarchicky do piatich úrovní. Maslowova teória patrí k najvýznamnejším a najznámejším teóriám. Maslow vychádzal z toho, že motivácia vzniká z ľudských potrieb, t.j.,

že „každý je motivovaný uspokojovaním neuspokojených potrieb.“ Teória sa skladá z dvoch predpokladov:

- len neuspokojené potreby môžu ovplyvňovať správanie;
- potreby človeka sú usporiadané hierarchicky. Ako prvé sa uspokojujú potreby na nižšej úrovni. Až po ich uspokojení sa pozornosť jedinca sústreďuje na vyššie potreby. (Sedlák 2001, In: Ugróczy 2010, s.35).

Podľa Armstronga (2007, s.223-224) je to „jedna z najslávnejších klasifikácií potrieb. Maslow sa domnieval, že existuje päť hlavných kategórií potrieb (obrázok 2), ktoré sú spoločné pre všetkých ľudí, a to počínajúc základnými fyziologickými potrebami, cez potreby istoty a bezpečia, sociálne potreby a potreby uznania až k potrebám seberealizácie. Táto teória tvrdí, že v prípade uspokojenia nižšej potreby sa stáva dominantná potreba vyššia a pozornosť jedinca sa potom sústreďí na uspokojenie tejto vyššej potreby.“

Obrázok 2: Rebríček motivačných potrieb podľa Maslowa

Zdroj : http://www.assp.sk/files/ako_byt_prospesny.pdf

Obsah v jednotlivých kategóriách podľa Armstronga (2007, s.224) je nasledovný:

- 1) Fyziologické potreby – potraviny, voda, odev, bývanie, čisté ovzdušie, sexuálne aktivity a rodové správanie, úľava v bolesti atď.,
- 2) Potreby istoty a bezpečia – ochrana a stabilita materiálneho prostredia a medziľudských vzťahov,

- 3) Spoločenské potreby – láska, náklonnosť, priateľstvo, pocit spolupatričnosti k ostatným,
- 4) Potreby uznania – rešpekt, sebaúcta, uznanie, osobná spokojnosť s úrovňou vlastných právomocí a profesionálnej erudovanosti,
- 5) Potreby sebarealizácie – schopnosti jednotlivca, jeho vedomosti, zručnosti a celkový osobnostný potenciál.

2.1.3 Alderferova teória troch kategórií potrieb

Podľa Bělohávka (2001, s.137) popísal psychológ Clayton Alderfer svoju teóriu do hierarchického modelu ERG (Existence – Relatedness – Growth: existencia, vzťahy, rast), pričom vychádzal z Maslowovej hierarchie potrieb a úroveň potrieb redukoval na tri:

- 1) existenčné potreby (uspokojovanie potravou, vodou, mzdou, pracovnými podmienkami a podobne),
- 2) potreby spolupatričnosti (uspokojovanie komplexom spoločenských a medziľudských vzťahov),
- 3) potreby rastu (uspokojovanie tvorivými produktívnymi potrebami).

Autor poukazuje, že na rozdiel od Maslowa Alderfer popiera ich hierarchické usporiadanie a pripúšťa iba rôzny stupeň konkrétnosti jednotlivých potrieb – konkrétne sú len existenčné, ostatné sú abstraktné (Bělohávek 2001, s.137).

2.1.4 McClellandova teória potreby dosiahnuť úspech

Dědina (2005, s.142) uvádza, že „McClelland sa vo svojich teóriách zameril na príčiny vyššej výkonovej orientácie a snažil sa odhaliť rozdiel v preferencii potrieb medzi rôznymi ľuďmi.“ Tri druhy potrieb podľa McClellanda sú:

- 1) Potreba výkonu (úspechu),
- 2) Potreba priateľstva, spojenectva (afiliácie),
- 3) Potreba moci.

Ako uvádza Martin Hájek (pozrite na : <http://www.vedeme.cz/pro-vedeni/kapitoly-vedeni/65-teorie-motivace/85-teorie-motivace.html>) „McClelland sa vo svojej práci orientoval na výkonovú motiváciu. Sám definoval tri získané potreby. Tvrdil, že ľudia majú potrebu niečoho dosiahnuť, niekam patriť a potrebu moci.

- *Ľudia s potrebou výkonu (achievers) – v práci excelujú, zodpovedajú za svoj výkon i prácu a potrebujú časté potvrdzovanie toho, že sú dobrí. Oceňujú pohotovú spätnú väzbu a majú tendenciu očakávať chválu.*

- *Ludia s potrebou niekam patriť (affiliation seekers) sa orientujú predovšetkým na budovanie harmonických vzťahov s ostatnými ľuďmi. Sú charakteristickí konformitou a orientujú sa skôr na súhlas než na uznanie.*
- *Do tretice ľudia s potrebou moci (power seekers) majú tendenciu k prejavovaniu sily a moci. Orientujú sa buď na ovládanie ľudí alebo na dosahovania cieľov.*“

Ak sa pozrieme na teórie zamerané na poznanie motivačných príčin, môžeme konštatovať, že Maslowova teória hierarchie potrieb je pomerne najznámejšia a asi aj najaplikovateľnejšia aj v súvislosti s ostatnými spomínanými teóriami. Potvrďuje to aj fakt, že Clayton Alderfer svoju teóriu troch kategórií potrieb redukoval z Maslowovej hierarchie potrieb; konkrétne na potreby: existencie, vzťahov a rastu. McClellandova teória potreby dosiahnuť úspech hovorí zase o potrebách ako sú: úspech, afiliácia a moc. Všetky tieto 4 teórie zamerané na poznanie motivačných príčin majú spoločné, resp. vychádzajú z Maslowovej teóriu hierarchie potrieb:

- Fyziologické potreby;
- Potreby istoty a bezpečia;
- Spoločenské potreby;
- Potreby uznania;
- Potreby seberealizácie.

Nesmieme však zabúdať na Herzbergovu dvojfaktorovú teóriu. Herzberg hovorí o dvoch faktoroch, o hygienických faktoroch a motivátoroch a tým sa odlišuje od predošlých autoroch teórií zameraných na poznanie motivačných príčin. Pričom faktory hygieny súvisia s pracovným prostredím motivátory sa zaoberajú samotnou prácou. Na rozdiel od predošlých teórií zameraných na poznanie motivačných príčin sú tu tieto potreby (dva faktory - hygienické faktory a motivátory) vnímané ako dva rôzne a nezávislé faktory, ale ich absencia vedie k žiadnej spokojnosti resp. nespokojnosti.

3 Empirická časť práce

3.1 Teoretické východiská

Pre účely nášho výskumu sme si vybrali Maslowovu teóriu hierarchie potrieb. Túto teóriu, zameranú na poznanie motivačných príčin, sme si zvolili, pretože si myslíme, že je všestranne použiteľná a v dotazníkovej forme sa s ňou dá pomerne jednoznačne pracovať.

Z Maslowovej teórie hierarchie potrieb vo vzťahu k dobrovoľníctvu a motivácie k výkonu dobrovoľníckej práce mladých ľudí chceme vo výskume sledovať horné tri úrovne hierarchie a to:

- 1) Potrebu spolupatričnosti, ktorú samotný Maslow charakterizuje ako potrebu lásky, prijatia, ktoré sa prejavujú v priateľstvách, partnerských vzťahoch alebo až v potrebe mať rodinu.
- 2) Potrebu uznania, ktorý napríklad Armstrong (2007, s.224) charakterizuje ako *rešpekt, sebaúcta, uznanie, osobná spokojnosť s úrovňou vlastných právomocí a profesionálnej erudovanosti*. Maslow hovorí o potrebe uznania v spojitosti s potrebou úcty a ocenenia.
- 3) Potrebu seberealizácie, ktorú Armstorng (2007, s.224) definuje ako „ *schopnosti jednotlivca, jeho vedomosti, zručnosti a celkový osobnostný potenciál.*“ Goldstein hovorí v súvislosti s potrebou seberealizácie o seba aktualizácii, v ktorej sa človeka snaží o naplnenie svojich schopností, snahe stať sa najlepším človekom. Maslow charakterizoval seberealizovaných ľudí, ako tých, ktorí:
 - prijímajú sami seba takých, akí sú;
 - sú tvoriví a spontánni;
 - zaujímajú sa o riešenie problémov seba aj iných ľudí;
 - prežívajú blízkosť iných ľudí;
 - posudzujú iných ľudí bez predsudkov.

3.2 Indikátory motivácie výkonu dobrovoľníckej práce

Na základe predchádzajúceho teoretického vymedzenia budeme vo svojom výskume sledovať nasledovné indikátory:

Tabuľka 1: Indikátory motivácie výkonu dobrovoľníckej práce v zmysle Maslowovej pyramídy potrieb

POTREBA	INDIKÁTOR
Spolupatričnosti	láska priateľstvo prijatie partnerstvo
Uznania	rešpekt úcta sebaúcta uznanie právomocami profesionalita
Seberealizácie	osobný potenciál zručnosti vedomosti schopnosti

Zdroj: Vlastný

3.3 Cieľ výskumu

Cieľom nášho výskumu je na základe dotazníkového prieskumu analyzovať a identifikovať motívy dobrovoľníkov k výkonu dobrovoľníckej práce „v čase“ a na základe výsledkov vypracovať odporúčania pre získavanie, motivovanie a udržiavanie dobrovoľníkov v organizáciách.

3.4 Hypotézy výskumu

H1: Čím bude dobrovoľník mladší, tým viac bude preferovať saturáciu potreby spolupatričnosti.

H2: Vekom sa u mužov dobrovoľníkov zvyšuje potreba saturácie uznania.

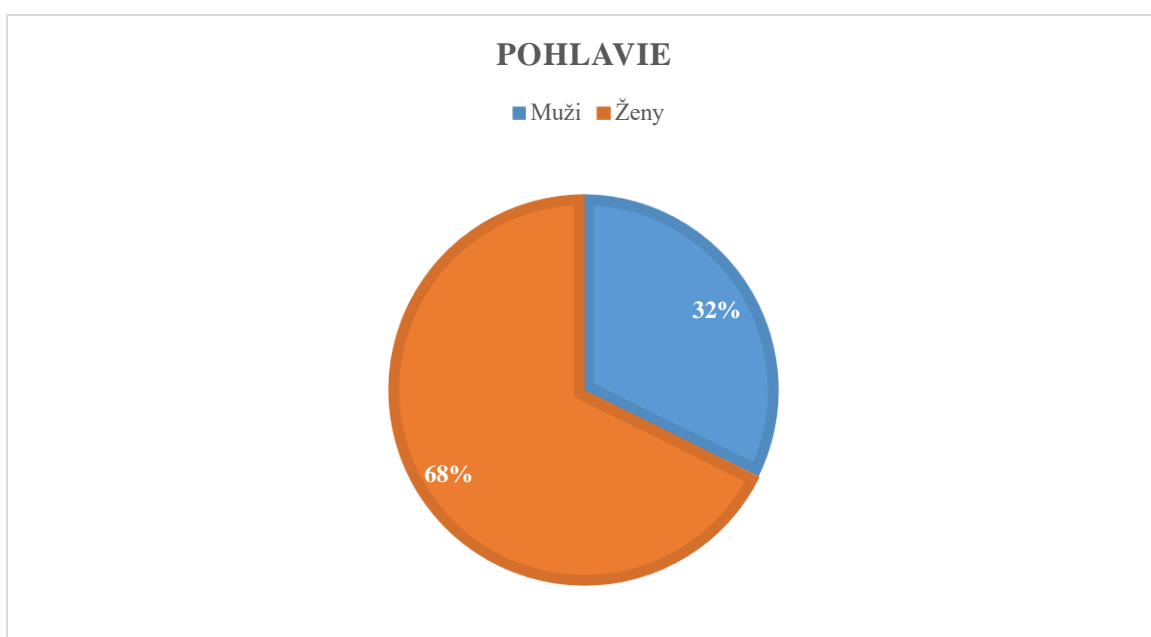
H3: Vzdelaním rastie potreba seberealizácie dobrovoľníkov.

3.5 Výskumná vzorka

Pre potreby nášho výskumu bola vybraná výskumná vzorka, ktorú tvoria mladí ľudia zo Slovenska – dobrovoľníci, ktorí už aktuálne pôsobia v neziskových organizáciách SBaH (Slovenská spoločnosť pre spina bifida a/alebo hydrocefalus) a Footour vo veku medzi 15 až 35 rokov.

Podľa pohlavia cieľovú skupinu tvorí 21 mužov (32%) a 44 žien (68%), spolu 65 respondentov.

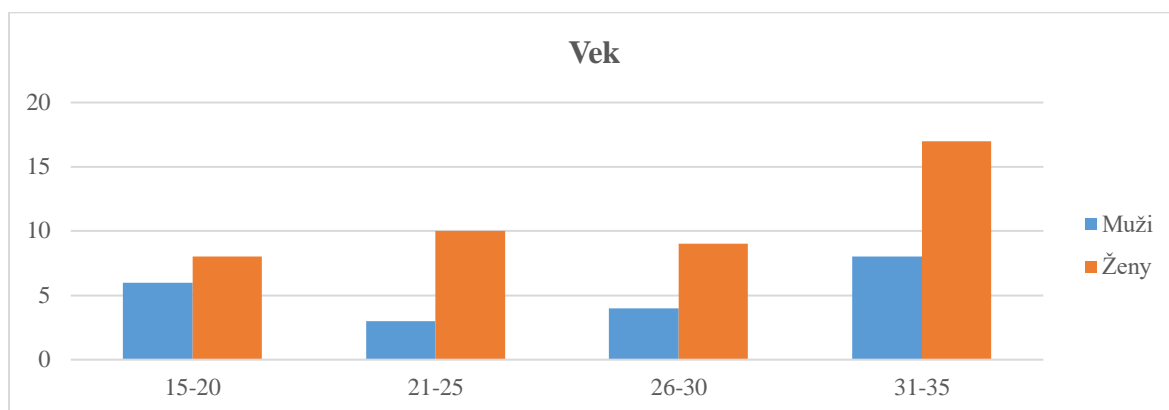
Graf 1: Pomer pohlavia výskumnej vzorky

Zdroj: Vlastný

Vekové rozloženie cieľovej skupiny je nasledovné: Vo vekovej skupine 15-20 rokov 6 mužov a 8 žien. Vo vekovej skupine 21-25 rokov sa nachádzajú 3 mužský respondenti a 10 ženských. Ďalej vo vekovej skupine 26-30 rokov sú 4 muži a 9 žien a vo vekovej skupine 31-35 rokov je 8 mužov a 17 žien. Môžeme si všimnúť, že v každej vekovej kategórii majú ženy väčšie zastúpenie ako muži.

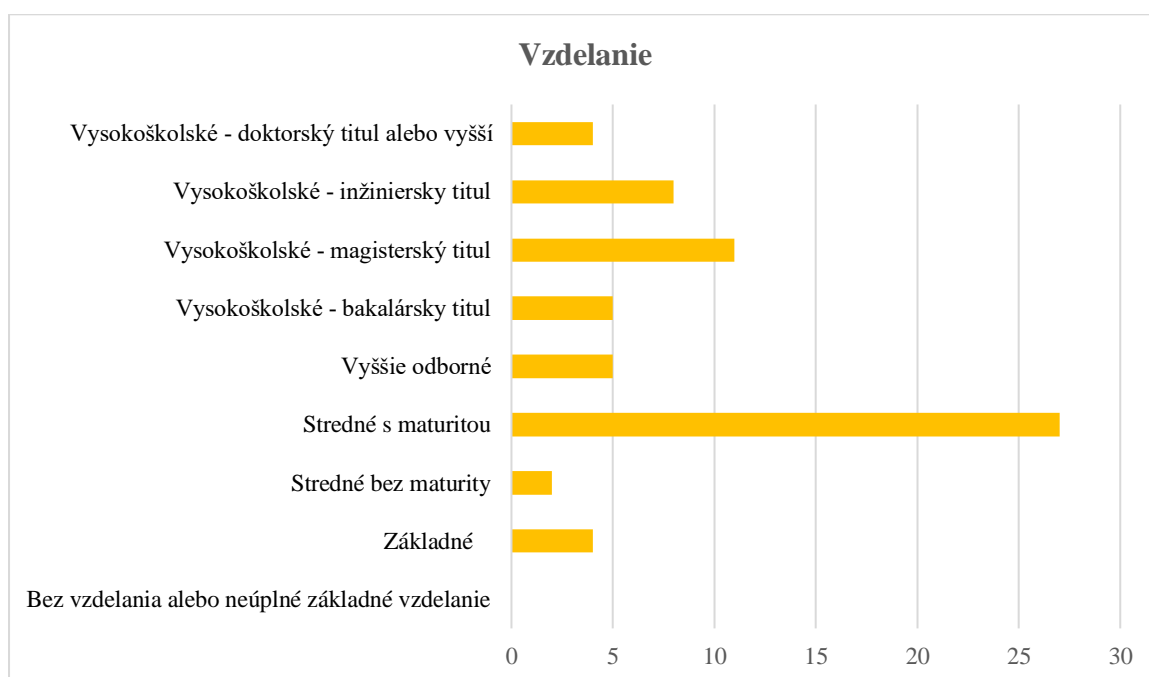
Graf 2: Vekový priemer mužov a žien výskumnej vzorky

Zdroj: Vlastný

Čo sa týka *maximálneho stupňa vzdelania* u cieľovej skupiny, tak je to nasledovne: Bez vzdelania alebo neúplné základné vzdelanie má 0 respondentov, základné vzdelanie majú 4 respondenti, stredné bez maturity majú 2 respondenti, stredné s maturitou má 27 respondentov, vyššie odborné má 5 respondentov, vysokoškolské - bakalársky titul má 5 respondentov, vysokoškolské - magisterský titul má 11 respondentov, vysokoškolské - inžiniersky titul má 8 respondentov a vysokoškolské - doktorský titul alebo vyšší majú 4 respondenti.

Graf 3: Pomer vzdelania Početnosť vzorky vzhľadom na najvyššie dosiahnuté vzdelanie

Zdroj: Vlastný

Podľa miesta výkonu respondenti pracujú v dvoch neziskových organizáciách.

1) Nezisková organizácia SBaH (Slovenská spoločnosť pre spina bifida a/alebo hydrocefalus) a jej cieľ/e:

„HÁJIŤ a PODPOROVAŤ záujmy ľudí s rúžštepom chrbtice a hydrocefalom hlavy - hľadáním najefektívnejších riešení v oblasti starostlivosti o ľudí s rúžštepom chrbtice a hydrocefalom, komunikáciou s postihnutým, jeho rodinou, odborníkmi a inštitúciami sa snažíme prispieť ku skvalitneniu života ľudí s týmto postihnutím. INFORMOVANOSŤ - spoluprácou s viacerými zahraničnými organizáciami a účasťou na medzinárodných konferenciách získava najnovšie poznatky o nových postupoch zdravotnej a špeciálnej starostlivosti o ľudí s rúžštepom chrbtice a hydrocefalom. SPOLUPRÁCA - spoluprácou s lekármi, zdravotníckymi spoločnosťami, rodičmi a odborníkmi-špecialistami sa nám darí vytvárať stále lepšie podmienky v oblasti starostlivosti o ľudí s rúžštepom chrbtice a hydrocefalom. RANÁ INTERVENCIA - v spolupráci s odborníkmi sa snažíme o ranú intervenciu v rodinách s novonarodenými deťmi s týmito špecifickými ochoreniami, o včasné poskytnutie informácií i o zabezpečenie konkrétnej pomoci pre tieto rodiny. SPOLUPATRIČNOSŤ - stretnutiami rodín s rovnakým osudom, organizovaním celoslovenských stretnutí s účasťou odborníkov, organizovaním akcií pre deti sa snažíme aktívne zapájať do života rodín a povzbudzovať ich k tomu, aby so svojím osudom nezostali sami. SAMOSTATNOSŤ - každoročným organizovaním letných táborov pre deti, poskytovaním fyzioterapeutickej a psychologickéj podpory sa snažíme budovať samostatnosť u detí s rúžštepom chrbtice a hydrocefalom.“ (pozrite na : <http://www.sbah.sk/o-nas/poslanie>).

2) Nezisková organizácia Footour a jej cieľ/e:

„Odmalička nás priťahujú nové miesta a odlišné kultúry. Cestujeme a spoznávame svet našimi očami, žili sme v Keni, Portugalsku, Kolumbii, Španielsku, pracovali sme na projektoch, ktoré pomáhajú znižovať sociálne rozdiely, šíriť vzdelávanie a chrániť prírodu. Trápi nás negatívny vplyv cestovného ruchu a masového turizmu. Nenávratne sa začína osobne dotýkať nás všetkých. Na našich výpravách cestou-necestou sa vnárame do života miestnych cez farby, chute, vône, hudbu a duše miest, spoznávame faunu a flóru, odhaľujeme taje histórie a umenia, učíme sa (nielen) variť a chytať vlny ale posúvame i svoje limity. Súčasne sa zapájame do projektov prospešných pre miestnych ľudí, zvieratá a našu planétu.“ (pozrite na : <https://footour.org/sk/domov/>).

3.6 Metódy výskumu

Za účelom naplnenia stanovených cieľov bol pri zbere údajov použitý Dotazník motivácie k výkonu dobrovoľníckej práce, vlastnej konštrukcie (viď Príloha 1) .

Dotazník bol konštruovaný do troch kategórií. Každá z troch kategórií obsahuje 15 tvrdení. Respondent má vždy v každej kategórii k dispozícii 15 bodov, ktoré má rozdeliť medzi ne podľa vlastnej preferencie. Prvú kategóriu A tvorilo 15 tvrdení , ktoré sa viazali k obdobiu, v ktorom respondent uvažoval o tom, že začne s dobrovoľníckou prácou. Druhú kategóriu B tvorili tvrdenia viažúce sa k aktuálnemu výkonu dobrovoľníctva a tretiu C k budúcim očakávaniam dobrovoľníkov.

3.7 Operacionalizácia

V nasledujúcom texte sme pripravili tabuľkovú operacionalizáciu , kde sme podľa každej z troch kategórií (A, B, C) definovali vždy potrebu, k danej potrebe sme formulovali jednotlivé indikátory. Na jednotlivé indikátory potom reagujú otázky dotazníka a k nim sú priradené konkrétne hypotézy (H1, H2, H3).

Tabuľka 2: Operacionalizácia pojmov – kategória „pred vstupom do dobrovoľníckej činnosti“

POTREBA	INDIKÁTOR	Otázka dotazníka č.	Hypotéza
Spolupatričnosť	láska	Spoznám nových ľudí	H1
	priateľstvo	Získam nové priateľstvá	H1
	prijatie	Zažijem pocit bezvýhradného prijatia	H1
	partnerstvo	Ma príjmu za partnera	H1
Uznanie	rešpekt	Zažijem si rešpekt a uznanie	H2
	úcta	Budem cítiť, že si ma iní vážia	H2
	sebaúcta	Zažijem pocit, že to, čo robím má zmysel	H2
		Budem robiť veci, ktoré majú zmysel	H2
	uznanie	Že ma ostatní uznajú ako človeka, ktorý vie, čo robí	H2
	právomocami	Získam isté právomoci	H2
	profesionalita	Zvýšia sa moje odborné vedomosti a zručnosti	H2
Seberealizácia	osobný potenciál	Rozvinú sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty	H3
	zručnosti	Získam nejaké konkrétne zručnosti	H3
	vedomosti	Získam niektoré nové vedomosti	H3
	schopnosti	Zvýšia sa niektoré moje schopnosti	H3

Tabuľka 3: Operacionalizácia pojmov – kategória „počas výkonu do dobrovoľníckej činnosti“

POTREBA	INDIKÁTOR	Otázka dotazníka č.	Hypotéza
Spolupatričnosť	láska	Spoznal/a som nových ľudí	H1
	priateľstvo	Získal/a som nové priateľstvá	H1
	prijatie	Zažil/a som si pocit bezvýhradného prijatia	H1
	partnerstvo	Prijali ma tu ako partnera	H1
Uznanie	rešpekt	Zažil/a som si tu rešpekt a uznanie	H2
	úcta	Cítim, že si ma tu iní vážia	H2
	sebaúcta	Zažívam pocit, že to, čo robím má zmysel	H2
		Robím tu veci, ktoré majú zmysel	H2
	uznanie	Mám pocit, že ostatní ma uznávajú ako človeka, ktorý vie, čo robí	H2
	právomocami	Získal/a som tu isté právomoci	H2
	profesionalita	Zvýšili sa moje odborné vedomosti a zručnosti	H2
Sebarealizácia	osobný potenciál	Rozvinuli sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty	H3
	zručnosti	Získal/a som tu konkrétne zručnosti	H3
	vedomosti	Získal/a som niektoré nové vedomosti	H3
	schopnosti	Zvýšili sa niektoré moje schopnosti	H3

Tabuľka 4: Operacionalizácia pojmov – kategórie „do budúca (čo očakávam)“

POTREBA	INDIKÁTOR	Otázka dotazníka č.	Hypotéza
Spolupatričnosť	láska	Spoznám nových ľudí	H1
	priateľstvo	Získam nové priateľstvá	H1
	prijatie	Zažijem si pocit bezvýhradného prijatia	H1
	partnerstvo	Príjmu ma tu ako partnera	H1
Uznanie	rešpekt	Zažijem si tu rešpekt a uznanie	H2
	úcta	Zažijem si pocit, že si ma tu iní vážia	H2
	sebaúcta	Zažijem si pocit, že to, čo robím, má zmysel	H2
		Budem robiť veci, ktoré majú zmysel	
	uznanie	Ostatní ma uznajú za človeka, ktorý vie, čo robí	H2
	právomocami	Získam tu isté právomoci	H2
	profesionalita	Zvýšia sa moje odborné vedomosti a zručnosti	H2
Seberealizácia	osobný potenciál	Rozvinú sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty	H3
	zručnosti	Získam tu konkrétne zručnosti	H3
	vedomosti	Získam niektoré nové vedomosti	H3
	schopnosti	Zvýšia sa niektoré moje schopnosti	H3

3. 8 Overenie hypotéz

Na overenie stanovených hypotéz sme využili vyhodnotenie miery vplyvu jednotlivých oblastí na motiváciu. Graf demonštruje rozloženie úspešnosti vplyvu jednotlivých kategórií motivačných faktorov pred, počas a v nadchádzajúcom období dobrovoľníckej činnosti u dobrovoľníkov.

Tabuľka 5: Vyhodnotenie miery vplyvu jednotlivých explorovaných oblastí, počas troch sledovaných období

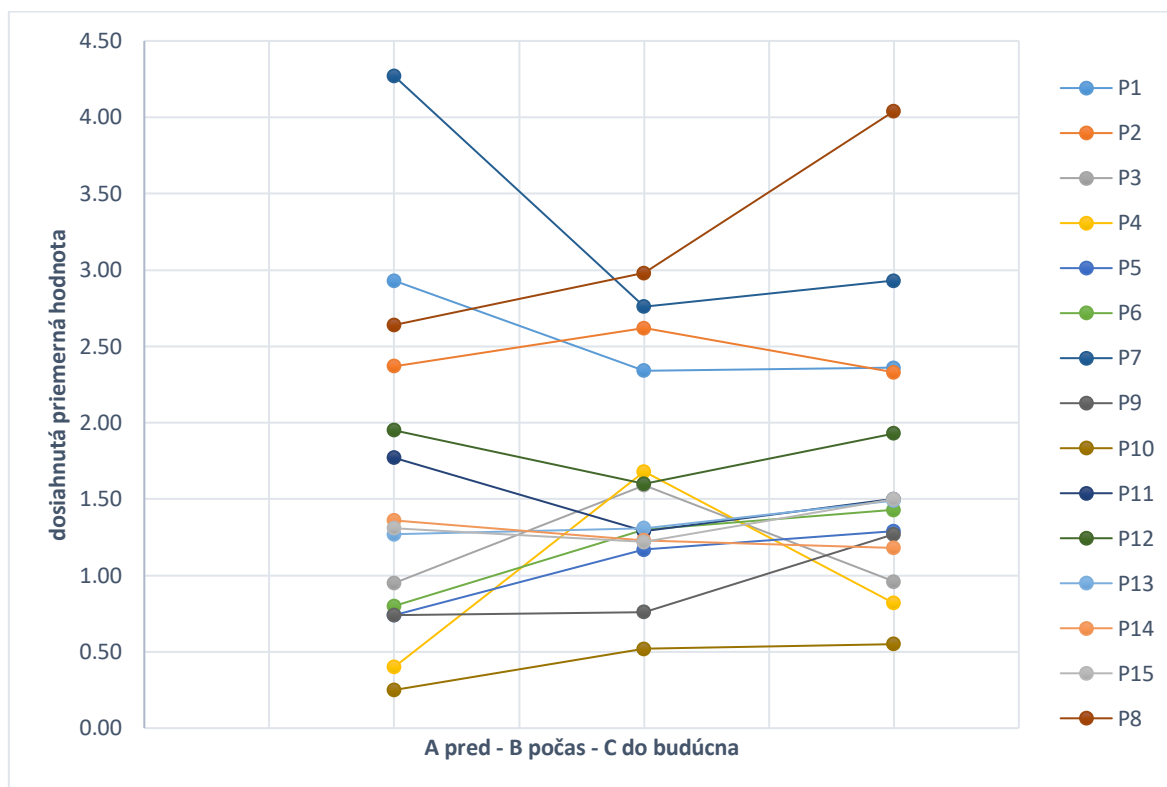
	A		B		C	
	\bar{x}	Š.o.	\bar{x}	Š.o.	\bar{x}	Š.o.
P1	2,93	2,53	2,34	1,17	2,36	2,41
P2	2,37	1,20	2,62	2,22	2,33	2,44
P3	0,95	1,46	1,59	1,89	0,96	1,26
P4	0,40	0,75	1,68	2,86	0,82	0,91
P5	0,74	1,14	1,17	0,95	1,29	2,10
P6	0,80	0,91	1,30	1,02	1,43	1,48
P7	4,27	3,08	2,76	2,01	2,93	2,06
P8	2,64	1,89	2,98	2,64	4,04	4,01
P9	0,74	1,29	0,76	0,83	1,27	1,25
P10	0,25	0,72	0,52	0,67	0,55	0,60
P11	1,77	1,50	1,29	0,97	1,50	0,82
P12	1,95	1,53	1,60	0,93	1,93	1,49
P13	1,27	1,14	1,31	1,06	1,49	1,12
P14	1,36	1,02	1,23	0,87	1,18	0,92
P15	1,31	0,75	1,22	1,03	1,50	1,16

Zdroj: Vlastný

Sledované obdobia (vodorovná os grafu) : **A** – Prv, než som vstúpil/a; **B** – Teraz, keď už pracujem ako dobrovoľník/čka; **C** - Do budúca.

Sledované indikátory (vertikálna os grafu) : **P1** - Spoznám nových ľudí; **P2** - Získam nové priateľstvá; **P3** - Zažijem pocit bezvýhradného prijatia; **P4** - Ma príjmu za partnera; **P5** - Zažijem si rešpekt a uznanie; **P6** - Budem cítiť, že si ma iní vážia; **P7** - Zažijem pocit, že to, čo robím má zmysel; **P8** - Budem robiť veci, ktoré majú zmysel; **P9** - Že ma ostatní uznajú ako človeka, ktorý vie, čo robí; **P10** - Získam tu isté právomoci; **P11** - Zvýšia sa moje odborné vedomosti a zručnosti **P12** - Rozvinú sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty; **P13** - Získam nejaké konkrétne zručnosti; **P14** - Získam niektoré nové vedomosti; **P15** - Zvýšia sa niektoré moje schopnosti.

Graf 4: Vyhodnotenie miery vplyvu jednotlivých explorovaných oblastí „ pred – počas - do budúca“

Zdroj: Vlastný

Overenie hypotézy 1, ktorá znela *H1: Čím bude dobrovoľník mladší, tým viac bude preferovať saturáciu potreby spolupatričnosti.*

Tabuľka 6: Výsledková tabuľka testu ANOVA - Saturácia potreby spolupatričnosti
ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Spolupatričnosť_skóre_A	Between Groups	7,666	3	2,555	,221	,882
	Within Groups	533,054	46	11,588		
	Total	540,720	49			
Spolupatričnosť_skóre_B	Between Groups	15,647	3	5,216	,517	,672
	Within Groups	564,536	56	10,081		
	Total	580,183	59			
Spolupatričnosť_skóre_C	Between Groups	16,625	3	5,542	,442	,724
	Within Groups	564,354	45	12,541		
	Total	580,980	48			

Zdroj: Vlastný

Hypotéza H1 sa nepotvrdila. Keď sa pozrieme na hodnotu signifikancie v tabuľke č.6, vidíme, že úroveň pravdepodobnosti je $p = 0,882; 0,672$ a $0,724$, a teda p nie je menšie ako $0,05$, z čoho vyplýva, že zamietame hypotézu o saturácii potreby spolupatričnosti s klesajúcim vekom a prijímame alternatívnu hypotézu, že vek nezohráva žiadnu významnú rolu, pokiaľ sa jedná saturáciu potreby spolupatričnosti. Medzi respondentmi (dobrovoľníkmi) výskumu dokonca nie je ani signifikantný rozdiel v tom, či sa jednalo o saturáciu spolupatričnosti v období pred nástupom do dobrovoľníckej činnosti, počas jej výkonu alebo v nadchádzajúcom období.

Pri overovaní H2: Vekom sa u mužov dobrovoľníkov zvyšuje potreba saturácie uznania, sme zistili, že:

Tabuľka 7: Výsledková tabuľka testu ANOVA - Saturácia uznania

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uznanie_skóre_A	Between Groups	49,213	3	16,404	2,531	,096
	Within Groups	97,208	15	6,481		
	Total	146,421	18			
Uznanie_skóre_B	Between Groups	34,133	3	11,378	1,791	,189
	Within Groups	101,667	16	6,354		
	Total	135,800	19			
Uznanie_skóre_C	Between Groups	18,140	3	6,047	,892	,471
	Within Groups	88,095	13	6,777		
	Total	106,235	16			

Zdroj: Vlastný

Hypotéza H2 sa nepotvrdila. Keď sa pozrieme na hodnotu signifikancie v tabuľke č.7, vidíme, že $p = 0,096; 0,198$ a $0,471$. Teda p nie je $<$ ako $0,05$, z toho dôvodu zamietame hypotézu o saturácii potreby uznania s rastúcim vekom u mužov dobrovoľníkov a prijímame alternatívnu hypotézu, že vek u mužov dobrovoľníkov nezohráva žiadnu významnú rolu, pokiaľ sa jedná saturáciu potreby uznania. Medzi respondentmi (dobrovoľníkmi) výskumu dokonca nie je ani signifikantný rozdiel v tom, či sa jednalo o saturáciu uznania v období pred nástupom do dobrovoľníckej činnosti, počas jej výkonu alebo v nadchádzajúcom období.

Pri overovaní H3: Vzdelaním rastie potreba seberealizácie dobrovoľníkov, sme zistili, že:

Tabuľka 8: Výsledková tabuľka testu ANOVA - Potreba seberealizácie

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Seberealizácia_skóre_A	Between Groups	24,461	7	3,494	,631	,728
	Within Groups	238,127	43	5,538		
	Total	262,588	50			
Seberealizácia_skóre_B	Between Groups	123,364	7	17,623	4,390	,001
	Within Groups	172,636	43	4,015		
	Total	296,000	50			
Seberealizácia_skóre_C	Between Groups	9,958	7	1,423	,196	,985
	Within Groups	312,198	43	7,260		
	Total	322,157	50			

Zdroj: Vlastný

Hypotéza H3 sa potvrdila iba z 1/3. Keď sa pozrieme na hodnotu signifikancie v tabuľke č.8, vidíme, že $p = 0,728$; **0,001** a $0,985$. Teda p je v jednom z troch prípadov $<$ ako $0,05$, z toho dôvodu hypotézu o tom, že vzdelanie má vplyv na prežívanie potreby seberealizácie u dobrovoľníkov, ktorí sú v aktuálnom výkone dobrovoľníckej práce (kategória B), hoci ani predtým, ani do budúcnosti žiadny väčší význam pre nich nemalo.

Prijímame taktiež alternatívnu hypotézu, že vzdelanie dobrovoľníkov, nehralo významnejšiu rolu vo vzťahu k pocitu seberealizácie pred nástupom na dobrovoľníctvo, ani ho do budúcnosti neočakávajú.

3. 9 Diskusia a odporúčania na záver

Na základe zistení uvedených v tejto práci, najmä po zohľadnení prezentovaných teórií uvádzaných autorov, názorov a skúseností respondentov zapojených do dobrovoľníckej činnosti, predkladáme určité odporúčania. Sú adresované manažérom a koordinátorom dobrovoľníkov pôsobiacich v domácej krajine, manažérom a koordinátorom

dobrovoľníkom prichádzajúcich zo zahraničia, ako aj samotným dobrovoľníkom chystajúcim sa na dlhodobý projekt do zahraničia a koordinátorom projektov.

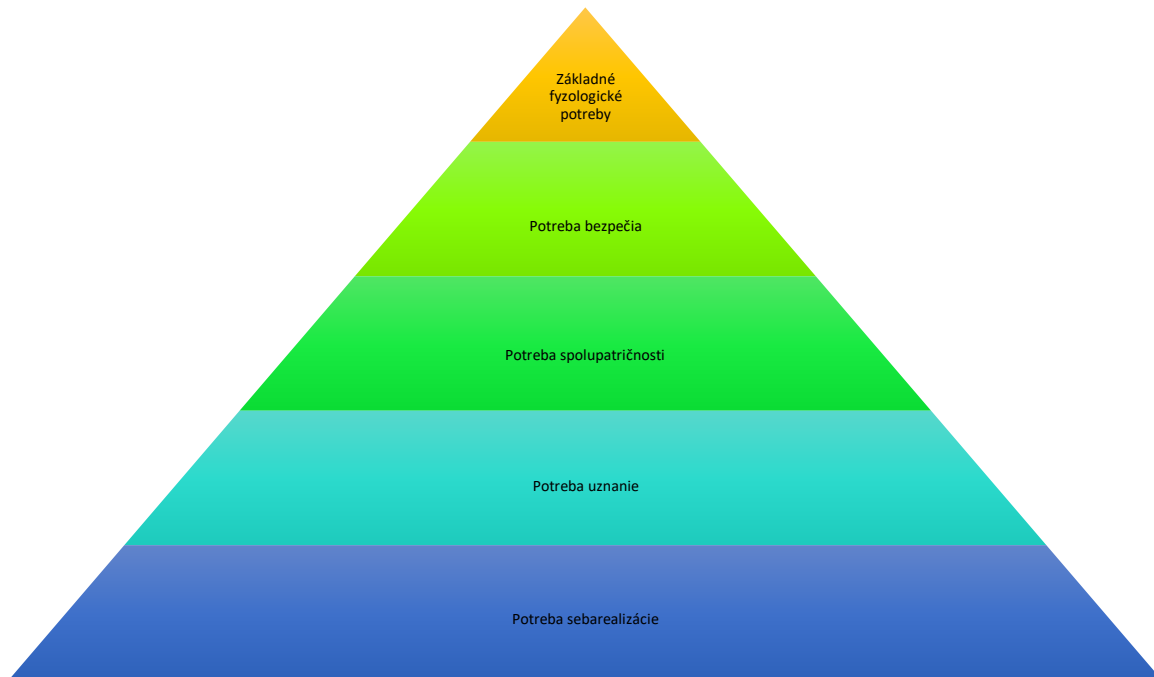
Na základe stanovených hypotéz a najmä po zohľadnení prezentovaných teórií uvádzaných autorov, najmä Maslowovej teórie sme predpokladali, že všetky hypotézy sa nám potvrdia, bez ohľadu na to, že sám autor je dobrovoľník a s touto teóriou sa stotožňuje. Ani jedna hypotéza sa nepotvrdila, či už sa jednalo o potrebu spolupatričnosti, uznania alebo seberealizácie. Prekvapivé bolo, že ani jeden skúmaný indikátor ani jednej skúmanej potreby nebol mimo priemeru ostatných.

Špecifiká dobrovoľníctva neumožňujú použitie tradičných metód získavania pracovníkov, nakoľko tu chýba finančné ohodnotenie. Vzhľadom na meniace sa motívy dobrovoľníkov je neustále sa pýtanie na ich potreby prvoradou záležitosťou. V každej fáze je potrebné dobrovoľníkom poskytovať spätnú väzbu.

Nemyslíme si, že chyba sa stala pri vytváraní dotazníku, ani jeho vyplňaní, nakoľko sa dotazník dostal iba k aktívne pôsobiacim dobrovoľníkom, čím môžeme potvrdiť, že dáta sú hodnoverné.

Myslíme si a dávame tieto odporúčania manažérom a koordinátorom dobrovoľníkov pôsobiacich v domácej krajine, manažérom a koordinátorom dobrovoľníkom prichádzajúcich zo zahraničia, ako aj samotným dobrovoľníkom chystajúcim sa na dlhodobý projekt do zahraničia a koordinátorom projektov. Sú výsledkom tejto práce, ale i niekoľko ročnej praxe autora ako dobrovoľníka, ktorí si myslí, že trendy v dobrovoľníctve sa za posledné roky zmenili a osmeľuje sa povedať, že Maslowova teória neplatí, resp.: neplatí vo väčšej miere, pričom môžeme v dnešnej dobe usporiadanie Maslowovej pyramídy prevrátiť naopak.

Obrázok 3: Pyramída potrieb súčasných dobrovoľníkov?

Zdroj: Vlastný

Nemôžeme tvrdiť, že to čo doteraz platilo, teraz neplatí, ale musíme zdôrazniť, že i dobrovoľníctvo je prostredie, ktoré sa vyvíja, je dynamické. Dobrovoľníci v dnešnej dobe chcú pomáhať a chcú vykonávať túto činnosť zadarmo, ale nevidia v tom primárnu potrebu sebarealizácie, uznania alebo spolupatričnosti.

V našom výskume sme sa zamerali na napĺňanie vyšších úrovní hierarchie ľudských potrieb a vôbec sme netestovali prvé dve bazálne: fyziologické potreby a potreby istoty a bezpečia. Ak by sme si dovolili polemizovať, mohli by sme len odhadovať (pretože my sme to netestovali) , že ak sa teda motivačné faktory nenachádzajú na vyšších úrovniach, veľmi pravdepodobne budú v bazálnych uspokojovaní fyziologických potrieb a v potrebách bezpečia a istoty. Alebo sa objavujú nové motivačné činitele, ktoré nie sú obsiahnuté v Maslowovej pyramíde potrieb? Môžeme len špekulovať (pretože sme to výskumne nesledovali), či teda náhodou to nebudú fyziologické potreby, ktoré si dobrovoľník potrebuje uspokojiť, až keď si je vedomý, že si svoju „prácu“ odrobil. Môže to byť dobré jedlo – napríklad kotlíkový guláš alebo pochutiny pri večernej grilovačke, či hamburgery. To isté môžeme tvrdiť i o nápojoch – alkohol, či už hovoríme o pive alebo o víne, nikdy nie je nad to, keď sa partia stretne po dobre odvedenej „práci“. Môžeme sem zaradiť i preplatenie ubytovania, či preplatenie dopravy. Letné festivaly zadarmo - to je azda najznámejší a najjednoduchší spôsob dobrovoľníctva, ktorý sem môžeme tiež zaradiť, pokiaľ hovoríme o fyziologických potrebách.

V podstate, môžeme predpokladať, že pokiaľ v dnešnej dobe dobrovoľník vstupuje s motívom vykonávať dobrovoľnícku činnosť zadarmo, očakáva, že sa mu táto stránka určitým spôsobom vynahradí. No nehovoríme o nejakej potrebe seberealizácie, uznania, či spolupatričnosti, ale skôr a benefite v hrubom slova zmysle povedanom: „Som tu, rád Vám pomôžem a pomôcť Vám chcem, inak by som tu nebol, ale chcem z toho mať niečo viac, než len dobrý pocit na duši“. Ale na to budeme potrebovať iný seriózny výskum.

Cieľom tejto práce bolo zistiť, čo motivuje mladých ľudí k výkonu dobrovoľníckej činnosti, resp. zistiť, aké sú hlavné motivačné faktory dobrovoľníctva pre mladých ľudí. Taktiež má táto práca aspoň čiastočne pomôcť záujemcom o dobrovoľníctvo zorientovať sa v danej problematike a pomôcť organizáciám vytvoriť efektívnejší systém práce s dobrovoľníkmi, hlavne v oblasti motivácie a udržiavania dobrovoľníkov.

Za hlavný prínos tejto práce je považovaná analýza prieskumu a odporúčania z neho vyvedené. Praktickej časti, ktorú tvoril dotazník, ktorý bol zvolený ako forma kvantitatívneho výskumu sa zúčastnilo 65 aktívne pôsobiacich dobrovoľníkov. Všetci respondenti, ktorí aktívne pomohli pri tvorbe tejto práce sú dobrovoľníkmi v neziskovej organizácii SBaH (Slovenská spoločnosť pre spina bifida a/alebo hydrocefalus) alebo Footour. Ich hlavné princípy a náplň ich práce sú uvedené v tejto práci. Testovaním troch hypotéz sa nám podarilo zistiť, že:

- Ani jedna hypotéza sa nepotvrdila, či už sa jednalo o potrebu spolupatričnosti, uznania alebo seberealizácie ako hlavného motivačného faktora mladých ľudí vykonávajúcich dobrovoľnícku činnosť;
- Prekvapivé bolo, že ani jeden skúmaný indikátor ani jednej skúmanej potreby nebol mimo priemeru ostatných;
- Nakoľko sme výskumne nesledovali fyziologické potreby a potreby istoty a bezpečia, môžeme si dovoliť len polemizovať, či nie sú pre mladých ľudí vykonávajúcich dobrovoľnícku činnosť hlavným motivačným faktorom práve oni alebo nejaké nové motivačné činitele, ktoré nie sú obsiahnuté v Maslowovej pyramíde potrieb.

Zoznam bibliografických odkazov

ARMSTRONG, Michael. 2007. *Řízení lidských zdrojů*: 10. vydání. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s.219-224. ISBN 978-80-247-1407-3.

BALL, John: *Urban forestry and volunteer management*. [online]. [cit. 9.10.2019]. Dostupné na internete: <http://joa.isa-arbor.com/request.asp?JournalID=1&ArticleID=2097&Type=2>

BĚLOHLÁVEK, František. 2001. *Management*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2001, s.137. ISBN 80-858-3945-8.

DĚDINA, Jiří, CEJTHAMR, Václav. *Management a organizační chování*. Praha: Grada Publishing, 2005. s.142. ISBN 80-247-1300-4

DRDULOVÁ, T.: *Poslanie* [online]. [cit. 3.12.2019]. Dostupné na internete: <http://www.sbah.sk/o-nas/poslanie>

HÁJEK, M. 2006. *Vybrané teorie motivace k vedení lidí*. [online]. [cit. 29.10.2019]. Dostupné na internete: <http://www.vedeme.cz/pro-vedeni/kapitoly-vedeni/65-teorie-motivace/85-teorie-motivace.html>

HALL, M., LASBY, D., AYER, S., GIBBONS, W. D., 2009. Caring Canadians, Involved Canadians: Highlight from the 2007 Canada Survey of Giving, Volunteering and Participating. Ottawa : Ministry of Industry. In: GREGOROVÁ BROZMANOVÁ, A. a kol., 2012. *Dobrovolnictvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Iuventa – Slovenský inštitút mládeže., s.9., ISBN 978-80-8072-119-0

HERZBERG, F.: *Work and the Nature of Man*. New York, New York : World Publishing, 1966., In: KNITL, M., 2007. *Motivácia a vedenie dobrovoľníkov*. Diplomová práca. s.32., [online]. [cit. 9.10.2019]. Dostupné na internete: <https://diplomovka.sme.sk/zdroj/3225.pdf>

HLEDÍKOVÁ, J. – PLAMÍNEK, J.: *Řízení neziskových organizací*. Praha, Lotos 1996., s. 102., ISBN 80-2380-442-1.

KJELLIN, Harald - *Motivation*. [online]. [cit. 9.10.2019]. Dostupné na internete: <http://people.dsv.su.se/~hk/z/raja/8competitiveMotivation/motivation.htm>

KOSINA, K. a kolektiv. 2003. *Dobrovolnictví a metodika práce s dobrovolníky*. Praha: AGNES, 2003. s.79., ISBN 80-902633-X-7.

KOUBEK, Josef. 2007. *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. 4. rozš. a dopl. vyd. Praha: Management Press, 2007, s.59-60. ISBN 978-80- 7261-168-3.

KRIŽANOVÁ, S. a TANUŠKOVÁ, P.: *Hodíme sa k sebe?* [online]. [cit. 3.12.2019]. Dostupné na internete: <https://footour.org/sk/domov/>

LOW, N., BUTT, S., PAIN A. E., SMITH J. D. 2007. Helping Out: A National Survey of Volunteering and Charitable Giving. London : Cabinet Office, Office for The Third Sector. In: GREGOROVÁ BROZMANOVÁ, A. a kol., 2012. *Dobrovolnictvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Iuventa – Slovenský inštitút mládeže., s.9., ISBN 978-80-8072-119-0

LUKASOVÁ, E. 1997. *Logoterapie vo výchovĕ*. Praha: Portál Praha, 1997. ISBN 80-7178-180-0. In: URGÓCZY, J., 2010. *MOTIVÁCIA DOBROVOLNÍKOV V MANAŽMENTE NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ*. Diplomová práca, s.31., [online].[cit. 9.10.2019]. Dostupné na internete:
http://dobrovolnictvo.sk/_subory/Ugroczy_motivacia_dobrovolnikov_diplomovka.pdf

MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*. Praha 2003. s. 55., ISBN 80-7178-549-0.

MATULAYOVÁ, T.: *Dobrovolníctvo v sociálnych službách kontexte andragogiky a sociálnej práce*. Prešov: 2007, s. 17. ISBN 978-80-8068-697-0

Measuring volunteering: A practical Toolkit, 2001. Washington : Independent Sector. ISBN 0-929556-09-7. In: GREGOROVÁ BROZMANOVÁ, A. a kol., 2012. *Dobrovolníctvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Iuventa – Slovenský inštitút mládeže., s.11., ISBN 978-80-8072-119-0

MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: *Dobrovolníctvo na Slovensku alebo čo si počať s dobrovoľníkom*. Bratislava: 2002, s. 11., ISBN 80-968713-0-7.

MYDLÍKOVÁ, E. a kol.: 2006. „*Ako byť prospešný sebe aj iným*“. Bratislava 2006. s.22. ISBN 978-80-968713-3-9. [online]. [cit. 10.10.2019]. Dostupné na internete:
http://www.assp.sk/files/ako_byt_prospesny.pdf

NAKONEČNÝ, Milan. 2004. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, s.15. ISBN 80-200-0592-7.

OCHMANOVÁ, M. – JORDAN, P.: *Dobrovoľníci – Cenný zdroj pomoci*. Bratislava, SAIA-SCTS 1997. s.32., ISBN 7-886333-29-7.

SEDLÁK, M. 2001. *Manažment*. Bratislava: Jura Edition, 2001. ISBN 80-89047-18- 1. In: URGÓCZY, J., 2010. *MOTIVÁCIA DOBROVOLNÍKOV V MANAŽMENTE NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ*. Diplomová práca, s.31-35., [online].[cit. 10.10.2019]. Dostupné na internete:
http://dobrovolnictvo.sk/_subory/Ugroczy_motivacia_dobrovolnikov_diplomovka.pdf

TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. 2006. *Dobrovoľníci a metodika práce s nimi v organizáciách*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 35-152., ISBN 80-7367-178-6.

UGRÓCZY, J. 2008. *Motivácia ako faktor formujúci ľudské konanie*: bakalárska práca. Bratislava: FMP EU, 2008. In: URGÓCZY, J., 2010. *MOTIVÁCIA DOBROVOLNÍKOV V MANAŽMENTE NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÍ*. Diplomová práca, s.31., [online].[cit. 9.10.2019]. Dostupné na internete:
http://dobrovolnictvo.sk/_subory/Ugroczy_motivacia_dobrovolnikov_diplomovka.pdf

Zákon č. 406/2011 Z. z., *Zákon o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. [online].[cit. 8.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2011-406>

PRÍLOHA 1

Dotazník motivácie k výkonu dobrovoľníckej práce

Dovoľujem si Vás požiadať o vyplnenie nasledujúceho dotazníka, ktorý je zameraný na zistenie motivačných faktorov dobrovoľníkov, a ktorého výsledky budú použité len pre potreby mojej SVOČ práce s názvom Motivácia mladých ľudí k výkonu dobrovoľníckej činnosti. Cieľom je zistiť Váš názor. Pozostáva zo 6 otázok. Jeho vyplnenie by Vám nemalo zaberať viac ako 10 minút. Vaše odpovede sú anonymné. Ďakujem!

Michal Turanský, študent 2. ročníka Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce na Trnavskej univerzite v Trnave.

Označte krížikom, prosím, údaje o Vás:

- Muž
- Žena

Vek: 15-20 21-25 26-30 31-35

Vzdelanie: Bez vzdelania alebo neúplné základné vzdelanie Základné

Stredné bez maturity Stredné s maturitou Vyššie odborné

Vysokoškolské - bakalársky titul Vysokoškolské - magisterský titul

Vysokoškolské - inžiniersky titul Vysokoškolské - doktorský titul alebo vyšší

Iné...

Prv, než som vstúpil/a do výkonu dobrovoľníckej práce som očakával/a, že :

(K dispozícii máte IBA 15 bodov, ktoré môžete rozdeliť medzi položky rôznym spôsobom tak, že preferovaným očakávaniam dáte najviac bodov, niektorým nemusíte dať žiadne. Súčet prerozdelených bodov medzi položkami musí byť PRESNE 15. Počet bodov zapíšete do štvorčeka pred položkou.)

- Spoznám nových ľudí
- Získam nové priateľstvá
- Ma príjmu za partnera
- Budem robiť veci, ktoré majú zmysel

- Zažijem si rešpekt a uznanie
- Zažijem pocit, že to, čo robím má zmysel
- Že ma ostatní uznajú ako človeka, ktorý vie, čo robí
- Získam isté právomoci
- Zvýšia sa moje odborné vedomosti a zručnosti
- Rozvinú sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty
- Zažijem pocit bezvýhradného prijatia
- Získam nejaké konkrétne zručnosti
- Budem cítiť, že si ma iní vážia
- Získam niektoré nové vedomosti
- Zvýšia sa niektoré moje schopnosti

Teraz, keď už pracujem ako dobrovoľník/čka, tak mi dobrovoľníctvo dáva :

(K dispozícii máte IBA 15 bodov, ktoré môžete rozdeliť medzi položky rôznym spôsobom tak, že preferovaným očakávaniam dáte najviac bodov, niektorým nemusíte dať žiadne. Súčet prerozdelených bodov medzi položkami musí byť PRESNE 15. Počet bodov zapíšete do štvorčeka pred položkou.)

- Spoznal/a som nových ľudí
- Získal/a som nové priateľstvá
- Prijali ma tu ako partnera
- Zažívam pocit, že to, čo robím má zmysel
- Zažil/a som si tu rešpekt a uznanie
- Robím tu veci, ktoré majú zmysel
- Mám pocit, že ostatní ma uznajú ako človeka, ktorý vie, čo robí
- Získal/a som tu isté právomoci
- Zvýšili sa moje odborné vedomosti a zručnosti
- Rozvinuli sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty
- Zažil/a som si pocit bezvýhradného prijatia
- Získal/a som tu konkrétne zručnosti
- Cítim, že si ma tu iní vážia
- Získal/a som niektoré nové vedomosti
- Zvýšili sa niektoré moje schopnosti

Do budúca , od výkonu dobrovoľníckej práce očakávam že :

(K dispozícii máte IBA 15 bodov, ktoré môžete rozdeliť medzi položky rôznym spôsobom tak, že preferovaným očakávaniam dáte najviac bodov, niektorým nemusíte dať žiadne. Súčet prerozdelených bodov medzi položkami musí byť PRESNE 15. Počet bodov zapíšete do štvorčeka pred položkou.)

- Spoznám nových ľudí
- Získam nové priateľstvá
- Príjmu ma tu ako partnera
- Zažijem si pocit, že to, čo robím, má zmysel
- Zažijem si tu rešpekt a uznanie
- Budem robiť veci, ktoré majú zmysel
- Ostatní ma uznajú za človeka, ktorý vie, čo robí
- Získam tu isté právomoci
- Zvýšia sa moje odborné vedomosti a zručnosti
- Rozvinú sa niektoré moje osobnostné vlastnosti a črty
- Zažijem si pocit bezvýhradného prijatia
- Získam tu konkrétne zručnosti
- Zažijem si pocit, že si ma tu iní vážia
- Získam niektoré nové vedomosti
- Zvýšia sa niektoré moje schopnosti

Ďakujem za Váš čas strávený vyplňaním tohto dotazníka!

* Prosím, uistite sa, že ste v predchádzajúcich troch sekciách prerozdělili vždy PRESNE IBA 15 bodov medzi položky. (Súčet prerozdelených bodov medzi položkami musí byť vždy PRESNE 15). Ďakujem!

DOBROVOĽNÍCTVO V ČASE PANDÉMIE COVID - 19

Štefan Víg

Školiteľka: PhDr. Zuzana Draková, PhD.

ABSTRAKT

Dobrovoľníctvo je všestranne rozvíjajúci sa sociálny fenomén v našej spoločnosti. Keďže je táto téma reflektovaná, tak má aj spojitosť so sociálnou vrstvou našej spoločnosti. V práci sa budeme venovať podrobnejšie problematike dobrovoľníctva v sociálnej oblasti počas pandémie Covid - 19 a možným bariéram v dobrovoľníctve. Hlavným cieľom bude poukázať na význam a prínos dobrovoľníckej činnosti v sociálnej oblasti v pandémii. V prvej kapitole sa zameriavame na charakteristiku dobrovoľníctva a bližšie si priblížime jeho výskyt na Slovensku a v zahraničí. V druhej kapitole sa zameriavame na priblíženie dobrovoľníctva v sociálnych službách, aký má v zariadení sociálnych služieb význam a aký je jeho prínos v sociálnej práci. V empirickej časti sme sa snažili na vybranej vzorke respondentov analyzovať úroveň dobrovoľníctva v meste Skalica, identifikovať zdroje motivácie k výkonu dobrovoľníckych aktivít a druhy činností, ktoré vykonávajú študenti v pozícii dobrovoľníka.

Kľúčové slová: Motivácia. Dobrovoľník. Sociálna práca. Dobrovoľníctvo. Covid – 19.

ABSTRACT

Volunteering is an all-round social phenomenon in our society. As this topic is reflected, it also has a connection with the social layer of our society. In this work we will deal with a more detailed issue of volunteering in the social field during a pandemic and possible barriers in volunteering. The main goal will be to point out the importance and benefits of volunteering in the social field in a pandemic. In the first chapter we focus on the characteristics of volunteering and we will take a closer look at its occurrence in Slovakia and abroad. In the second chapter we focus on the approach to volunteering in social services, what is important in social services and what is its contribution to social work. In the empirical part, we tried to analyze the level of volunteering in the town of Skalica on a selected sample of respondents, identify sources of motivation to perform volunteer activities and types of activities performed in the position of volunteer.

Key words: Motivation. Volunteer. Social work. Volunteering. Covid – 19.

ÚVOD

Dobrovoľníctvo je stále aktuálna téma najmä v dnešnej dobe, ktorá je uponáhľaná a zameraná najmä na materiálne veci. Preto je jeho náležitosť v spoločnosti veľmi nevyhnutná.

S dobrovoľníctvom sa stretávame v každej oblasti nášho života či už je to v zdravotníctve, centrách voľného času, mimovládnych organizáciách a podobne. Je znakom fungujúcej spoločnosti a predstavuje cieleňú, uvedomelú činnosť vykonávanú z vlastnej vôle, v rámci ktorej bez nároku na odmenu človek vynakladá svoj čas, vedomosti, schopnosti, zručnosti pre dobro iných. Touto činnosťou teda nezískava finančný prospech, ale osobné zadosťučinenie. Vyjadruje činnosti slobodne zvolené, založené na vlastnej, osobnej motivácii a slobodnom rozhodnutí každého človeka, čím sa vyjadruje občianska iniciatíva a zainteresovanosť dobrovoľníkov. Predstavuje bezplatnú prácu ľudí, ktorým nie je ľahostajné, čo sa okolo nich deje, čím sa podtrháva filantropická charakteristika dobrovoľníctva.

Dobrovoľnícka činnosť si so sebou nesie obohatenie o ľudské kontakty, predchádza osamelosti a izolácii, čo je potrebné a užitočné najmä pre ľudí s telesným postihnutím alebo pre starých ľudí. Dobrovoľníctvo je tiež prejavom aktívneho občianskeho postoja, keď človek nielen pozoruje problémy okolo seba a prípadne kritizuje, ale dokáže aj z vlastného rozhodnutia prispieť k ich riešeniu.

Jeho potreba sa čoraz viac objavuje najmä v tejto dobe, kedy všade vo svete je prítomný vírus Covid-19. Pomoc dobrovoľníkov je potrebná v každej oblasti, či už v zdravotníctve alebo pomoc pri nákupoch pre seniorov, alebo zdravotne postihnutých občanov, pomoc pri šití rúšok a podobne. To bolo aj dôvodom výberu témy pre našu odbornú prácu. Cieľom bolo priblíženie dobrovoľníctva v čase pandémie.

Práca je rozčlenená do troch kapitol pričom v prvej kapitole sa zameriavame na charakteristiku dobrovoľníctva, jeho priblíženie na Slovensku a v zahraničí. V druhej kapitole sa zameriavame na dobrovoľníctvo v sociálnych službách, na jeho prínos v sociálnej práci a na dobrovoľníctvo počas pandémie Covid-19. V empirickej časti interpretujeme informácie, ktoré sme získali prostredníctvom dotazníkov, analyzujeme dobrovoľníctvo v meste Skalica.

1 DOBROVOĽNÍCTVO

V tejto kapitole si priblížime, čo pojem dobrovoľníctvo znamená a charakterizujeme si ho podľa viacerých autorov. Ďalej si porovnáme dobrovoľníctvo v zahraničí a na Slovensku a o princípoch dobrovoľníctva.

1.1 Dobrovoľníctvo na Slovensku

Dobrovoľníctvo je považované za zložitý sociálny jav zahrňajúci široké spektrum ľudskej činnosti. „*Za dobrovoľníctvo sa vo všeobecnosti považuje neplatená, uvedomelá činnosť, ktorá je vykonávaná z vlastnej vôle, v prospech druhých.*“ (Brozmanová Gregorová, in: Marček, Mračková, 2009, s. 4).

Dobrovoľníctvo predstavuje zámerné ľudske aktivity v prospech druhých. Ide o praktickú činnosť ľudí pracujúcich v prospech iných osôb alebo konkrétnu príčinu, bez platenia za poskytnutý čas a služby. Dobrovoľníctvo však predstavuje aj určitú formu formálneho a informálneho vzdelávania (Inex, 2011).

Podľa Košča (2012) dobrovoľníctvo nie je len užitočné trávenie voľného času bez nároku na odmenu, ale je to predovšetkým prejav istej mentality, kultúry, hodnotového systému. Práve kultúra môže pôsobiť na utváranie motivácie k dobrovoľníctvu. Na dôležitú podmienku dobrovoľníctva upozorňujú aj Brozmanová Gregorová a kol. (2011, s. 6). Podľa autorov „*dobrovoľníctvo je neplatená aktivita alebo práca vykonávaná na základe slobodnej vôle v prospech iných ľudí alebo spoločnosti či životného prostredia mimo členov rodiny a domácnosti dobrovoľníka.*“

Z uvedeného vyplýva, že dobrovoľníctvo zahŕňa aj verejnoprospešnú činnosť v prospech životného prostredia, ale zahŕňa pomoc len osobám, s ktorými nie je dobrovoľník v príbuzenskom či inom blízkom vzťahu.

Podľa príručky o dobrovoľníctve vydanej občianskym združením Inex (2011) predstavuje dobrovoľníctvo proces, ktorý je charakteristický:

- dostupnosťou každému v akomkoľvek čase bez ohľadu na vek, pôvod, národnosť a schopnosti,
- je prostriedkom, ktorý umožňuje slobodné rozhodnutie,
- pomáha objaviť nové životné obzory a aktivity
- poskytuje priestor prejavu svoj záujem o dianie v spoločnosti,

- proces vzdelávania, v ktorom je dobrovoľník aktérom asociatívneho a /alebo politického projektu,

- proces kultúrnej otvorenosti a vzájomného napredovania.

Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve prijatá Medzinárodnou asociáciou pre dobrovoľnícke úsilie (International Association for Volunteer Effort) na 11. svetovej konferencii v Paríži v roku 1990 vymedzuje dobrovoľníctvo ako: „*nástroj, ktorý prispieva k spoločenskému, kultúrnemu, ekonomickému a environmentálnemu rozvoju v meniacom sa svete.*“ Dobrovoľníctvo je praktickým uplatnením práva na slobodné mierumilovné zhromažďovanie a združovanie sa.

Na Slovensku právne postavenie dobrovoľníka/čky a právne vzťahy pri vykonávaní dobrovoľníckej činnosti v SR a zahraničí upravuje Zákon č. 406/2011 – Zákon o dobrovoľníctve. Tento zákon upravuje právne postavenie dobrovoľníka a právne vzťahy pri poskytovaní služieb a dobrovoľníckej činnosti dobrovoľníkom. Definuje dobrovoľníka ako fyzickú osobu, ktorá na základe svojho slobodného rozhodnutia vo svojom voľnom čase bez nároku na odmenu poskytuje službu v prospech inej osoby alebo spoločnosti.

Brozmanová Gregorová a kol. (2012, s. 23) v širšom význame definujú dobrovoľníctvo ako „*sociálny jav, ktorý je historicky, kultúrne a organizačne podmienený.*“ Manuál o neziskových organizáciách v systéme národného finančného vykazovania (Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts, 2003), definuje dobrovoľníctvo ako prácu, ku ktorej sa neviaže finančná odmena alebo právna povinnosť poskytovanú osobám žijúcim mimo vlastnej domácnosti dobrovoľníka.

Duben (In Hladká, 2008) považuje za podstatu dobrovoľníctva to, že jednotlivci participujú na spontánne zvolených súkromných aktivitách, ktoré prinášajú účinky verejnému blahu pocitovanému samotnými dobrovoľníkmi. Podstatou je teda iniciatíva dobrovoľníkov konať z vlastnej vôle a pozitívny pocit, ktorý je odmenou za vykonanú činnosť.

Šojdrová (2007) uvádza, že dobrovoľníctvo predstavuje čas a energiu venovanú v prospech spoločnosti, miestnej komunity, či jednotlivca, mimo najbližšej rodiny, v prospech životného prostredia a ďalších oblastí. Dobrovoľné aktivity podniká osoba na základe slobodnej vôle a bezplatne, s výnimkou prípadných nákladov. Dobrovoľníka, t.j. jednotlivca vykonávajúceho dobrovoľnú činnosť môžeme charakterizovať ako „*človeka, ktorý bez nároku na finančnú odmenu poskytuje svoj čas, svoju energiu, svoje vedomosti a schopnosti v prospech ostatných ľudí či spoločnosti.*“ (Hladká, 2008, s. 21).

Súčasný stav dobrovoľníctva v SR možno charakterizovať na úrovni ekonomickej, právnej a inštitucionálnej, ale aj z pohľadu vnímania tohto javu samotnými občanmi a

dobrovoľníkmi – t.j. z hľadiska spoločenského uznania a ocenenia dobrovoľníctva. Súčasný stav analyzujeme z hľadiska infraštruktúry dobrovoľníctva, ktorá označuje súbor opatrení a podmienok potrebných pre plný rozvoj dobrovoľníctva. Zahŕňa najmä:

- právnú úpravu dobrovoľníctva;
- finančnú podporu dobrovoľníckych centier a dobrovoľníckych organizácií;
- aktivity smerujúce k propagácii a uznávaniu/oceneniu dobrovoľníctva;
- výskum o dobrovoľníctve;
- sieť regionálnych dobrovoľníckych centier. (Brozmanová Gregorová, Mračková

In: Brozmanová Gregorová a kol., 2012,).

Zameriame sa predovšetkým na charakteristiku legislatívnych podmienok, financovania, inštitucionálnej štruktúry a medzisektorovej spolupráce dobrovoľníckych organizácií.

Z pohľadu legislatívneho poňatia dobrovoľníctva predstavoval významnú zmenu doterajšieho prístupu zákon č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve, ktorý presne stanovuje rozsah dobrovoľníctva, práva i povinnosti dobrovoľníkov a organizácií, pre ktoré je dobrovoľnícka činnosť vykonávaná. Podľa uvedeného zákona sa dobrovoľnícka činnosť vykonáva na základe zmluvného vzťahu medzi dobrovoľníkom a fyzickou či právnickou osobou, pre ktorú dobrovoľník danú činnosť vykonáva. Zákon vymedzil dovtedy v legislatíve absentujúce pojmy dobrovoľník a dobrovoľnícka činnosť v §1, ktorý upravuje právne postavenie dobrovoľníka a právne aspekty služieb, výkonov a iných činností poskytovaných dobrovoľníkom. Podľa uvedeného zákona sa dobrovoľníkom rozumie „*fyzická osoba, ktorá na základe slobodného rozhodnutia bez nároku na odmenu vykonáva pre inú osobu s jej súhlasom a v jej prospech alebo vo verejný prospech dobrovoľnícku činnosť založenú na svojej schopnosti, zručnosti alebo vedomosti.*“ (Zákon č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve, §2).

Za dobrovoľníka je podľa právneho predpisu považovaný ten, kto dobrovoľnícku činnosť:

- vykonáva mimo svojich pracovných, služobných, či študijných povinností vyplývajúcich zo zákona a z pracovnej, služobnej zmluvy, zo študijného poriadku alebo z iného obdobného pre neho záväzného dokumentu,
- nevykonáva pre orgán alebo funkcionára právnickej osoby, ktorej je členom, zamestnancom, žiakom alebo študentom,

Dobrovoľnícke organizácie majú podľa zákona možnosť využiť príjem z asignovanej 2- percentnej dane aj na náklady v rámci dobrovoľníckej činnosti, na jej organizovanie. Zákon

o dobrovoľníctve upravuje zákon o dani z príjmov tak, že umožňuje dobrovoľníkom, ktorí vykonávali dobrovoľnícku činnosť minimálne 40 hodín, asigovať 3% dane z príjmu. (Zákon č. 595/2003 Z. z. o daniach z príjmov, §50, ods.1, písm. a). Zákon tiež upravuje niektoré vzťahy verejného sektora k dobrovoľníkom - obce môžu poskytnúť daňovú výhodu dobrovoľníkov, resp. zníženie alebo oslobodenie od dane či poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v prípade, dobrovoľníckej činnosti v prospech obce. (Zákon č. 406/2011 Z. z. §7). Zákon zasahuje aj do Zákonníka práce, umožnením dohody medzi zamestnávateľom a zamestnancom na uvoľnenie zamestnanca z práce bez náhrady mzdy za účelom vykonávania dobrovoľníckej činnosti.

Mračková (InArbe a kol., 2012, s. 43): uvádza, že výhodou zákona pre organizácie je, že zákon neudeluje organizáciám zaťažujúce povinnosti. Závažným nedostatkom zákona je, a to aj v porovnaní s inými zákonmi v Európe, že nevytvoril rámec priamej finančnej podpory dobrovoľníctva.

Na základe uvedených definícií z platnej legislatívy Slovenskej republiky a na základe definovania autorov môžem tvrdiť, že dobrovoľníctvo je súbor činností a aktivít, ktoré sa zameriavajú na komplexný rozvoj osobnosti človeka. Túto činnosť vykonáva človek, dobrovoľník, ktorý za ňu neočakáva žiadne finančné ohodnotenie, robí ju na úkor svoju voľného času a nezištne. Prácu vykonáva v zariadeniach štátneho aj neziskového sektoru so zameraním na voľný čas, kultúru, spoločnosť alebo iné zamerania daného zariadenia či organizácie.

1.2 Dobrovoľníctvo v zahraničí

Každodenná prax dobrovoľníkov vo vyspelých európskych krajinách len potvrdzuje fakt, že aj napriek tomu, že už aj pre krajiny EU je príznačná rôznorodosť definícií dobrovoľníctva, tradícií či kultúr. Dobrovoľníci všetkých EU krajín nachádzajú spoločný cieľ a prispievajú tak k zlepšeniu postavenia európskej spoločnosti. Do dobrovoľníckej činnosti bolo zapojených podľa Európskeho portálu pre mládež za rok 2010 až 100 miliónov Európanov, ktorí boli vo veku od 30 do 50 rokov, čo svedčí o tom, že obyvateľom EÚ skutočne nie je ľahostajná potreba pomoci a vykonávania dobrovoľníckej práce. Nasledujúci rok 2011 bol vyhlásený za „Európsky rok dobrovoľníctva“ prioritným cieľom ktorého bolo zhodnotenie vývoja dobrovoľníctva v EÚ ako aj jeho celkového prospechu pre spoločnosť (Európsky portál pre mládež, 2013).

Súčasný model fungovania Európskeho dobrovoľníctva ponúka mnohé programy na financovanie dobrovoľníctva, z ktorých by sme spomenuli napríklad program Európa pre občanov či program Celoživotného vzdelávania. Ako píše Chomová et al. (2011) prostredníctvom dobrovoľníctva sa buduje kompatibilné a súdržné spoločenstvo a tiež prispieva k budovaniu sociálneho kapitálu. So zreteľom na dané skutočnosti je potom v očiach verejnosti vnímané aj ako určitá forma ľudskej morálky nielen ako forma vykonávania pomoci a dobra.

Brozmanová Gregorová a kolektív upriamujú pozornosť v rámci dobrovoľníctva v EU na

prijatie významného dokumentu „Manifest Európskeho dobrovoľníctva“, ktorý bol prijatý ešte v roku 2003 Európskym parlamentom. Cieľom uvedeného dokumentu bolo navrhnúť metódy ponímania dobrovoľníctva a jeho súčasťou sú deklarácie a rezolúcie, schválené Európskym parlamentom a OSN (Brozmanová Gregorová et al. 2009).

Ako už bolo v úvode tejto časti práce spomenuté, jednotlivé krajiny majú rozdielny prístup k dobrovoľníctvu. Gulová (2011) uvádza, že Nemecko pristúpilo k dobrovoľníctvu ako k novému „budovaniu“ občianskej spoločnosti a dobrovoľníci sa v tejto krajine asi v najväčšej miere podieľajú pri zaraďovaní migrantov do spoločenského života a vo veľkej miere dobrovoľníci svojou aktivitou prispievajú k upevňovaniu vzťahov nielen krajín EU ale v celosvetovom meradle. Čo sa týka počtov prijímaných a vysielaných dobrovoľníkov môžeme Nemecko označiť v tomto smere ako najiniciatívnejšiu krajinu. Vo Francúzsku je badateľný úplne odlišný prístup k dobrovoľníctvu a v krajine sa takmer polovica dobrovoľníkov najčastejšie venuje aktivitám v oblasti športových, kultúrnych či rekreačných služieb, ďalej pôsobia a pomáhajú so vzdelávaním a výskumom a asi najmenej dobrovoľníkov pracuje v tejto krajine v oblasti dobročinnnej starostlivosti. Tradícia dobrovoľníctva vo Veľkej Británii a prístup k nemu siaha hlboko do histórie a je zamerané predovšetkým na charitatívnu činnosť a prácu s mladými ľuďmi (Trzos, 2012).

Z krajín, v ktorých bolo dobrovoľníctvo vnímané takmer na rovnakej úrovni akou nás by sme chceli vyzdvihnúť napríklad Českú republiku, s ktorou sme síce v čase po roku 1989 tvorili spoločný štát avšak tu akoby bol rozmach dobrovoľníctva o čosi podstatnejší a táto téma zrejme bola pre vtedajšiu vládu aj pálčivejšia, keďže ku krokom vedúcim k lepšiemu zviditeľneniu dobrovoľníctva ako aj k nevyhnutnosti jeho legislatívnej úpravy pristúpili už v roku 2002, čo bolo takmer 10 rokov predtým ako tomu bolo na Slovensku.

1.3 Princípy dobrovoľníctva

Princípy v dobrovoľníctve sú základnými piliermi, ktoré určujú celý charakter dobrovoľníctva a jeho zmysel. Vďaka princípom vieme, čo je na dobrovoľníctve dôležité a čo ho odlišuje od ostatných profesií. Najdôležitejšie na nich je, že len ich dodržiavaním môže byť dobrovoľnícka činnosť vykonávaná správne, efektívne a zodpovedne, tak aby bola pre spoločnosť prínosom. Všetky tieto princípy vychádzajú zo základných ľudských práv.

Dobrovoľníci sa riadia nasledujúcimi základnými princípmi:

- dobrovoľníctvo prináša úžitok komunite aj dobrovoľníkovi,
- dobrovoľnícka práca nie je platená,
- dobrovoľníctvo je vždy vecou voľby,
- dobrovoľníctvo je legitímnym spôsobom, ktorým sa občania môžu zúčastňovať

na

aktivitách vlastnej komunity,

- dobrovoľníctvo je nástrojom pre jednotlivcov alebo skupiny, prostredníctvom ktorého môžu napĺňať ľudské, environmentálne alebo sociálne potreby,
- dobrovoľníctvo je aktivita realizovaná výhradne v rámci neziskového sektora,
- dobrovoľníctvo rešpektuje práva, dôstojnosť a kultúru iných,
- dobrovoľníctvo propaguje ľudské práva a rovnosť šance (Chomová, 2011).

Uznávajú právo každého muža, ženy a dieťaťa na slobodné združovanie sa bez ohľadu na rasu, vieru, fyzické, sociálne a ekonomické podmienky,

- rešpektujú dôstojnosť každej ľudskej bytosti a jej kultúru,
- poskytujú služby iným v partnerskom duchu bez nároku na odmenu

prostredníctvom

spoločného úsilia alebo pod záštitou dobrovoľníckej organizácie,

– odkrývajú spoločenské potreby a snažia sa zapojiť komunitu do riešenia jej vlastných

problémov,

- prostredníctvom dobrovoľníckej práce rastú ako osobnosti, získavajú nové zručnosti a vedomosti, rozvíjajú svoj osobný potenciál, vieru vo vlastné schopnosti a tvorivosť, čo im umožňuje prijať aktívnu úlohu pri riešení problémov, stimulujú spoločenskú zodpovednosť a propagujú rodinu, komunitu a medzinárodnú solidaritu (Gregorová, 2012).

- Dobrovoľníci v súlade s týmito princípmi:
- povzbudzujú vyjadrenie osobného záväzku prostredníctvom kolektívneho úsilia,

- aktívne sa snažia posilňovať organizácie v ktorých pôsobia tým, že sú dostatočne informovaní o ich cieľoch, úlohách a stratégií a nasledujú ich,
- preberajú realizáciu spoločne definovaných úloh, pričom sa zohľadňujú ich osobné schopnosti, časové možnosti a prijatú zodpovednosť,
- definujú stratégiu pre dobrovoľnícke aktivity, určujú kritériá pre výber dobrovoľníkov a dohliadajú, aby vybrané funkcie rešpektovali všetci,
- poverujú každého dobrovoľníka vhodnou úlohou a poskytujú mu zodpovedajúce zaškolenie,
- prácu dobrovoľníkov pravidelne hodnotia a vyjadrujú jej svoje uznanie (Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve, 1990).

Hodnoty a princípy človeka sú jeho významným zdrojom postojov a motiváciou pre prácu. Postoje motivácie ovplyvňujú rozhodovanie a aktivity. Význame tak ovplyvňujú fungovanie organizácií, inštitúcií a celého hospodárstva krajiny. Poznanie týchto hodnôt dáva človeku predstavu, orientáciu, fungovanie sveta okolo neho a jeho pracovnom prostredí. Hodnoty sú významné aj z pohľadu rozdelenia práce, činnosti a času na súkromný a pracovný. Uvedomenie hodnôt a princípov je potrebné aj pre vnímanie seba samého a uvedomenie si čo vlastne chcem. Tieto hodnoty ďalej určujú čo bude človeka zaujímať, ktorá činnosť bude pre neho bližšia a bude sa ňou zaujímať v profesionálnom alebo súkromnom živote. V neposlednom rade hodnoty a princípy určujú aký vzťah bude mať človek k ľuďom vo svojom okolí ale aj celom svete (Alois, 2005).

2 DOBROVOĽNÍCTVO A SOCIÁLNE SLUŽBY

V tejto kapitole sa budeme venovať dobrovoľníctvu v sociálnych službách a aký je prínos dobrovoľníctva v súčasnej pandemickej situácii.

2.1 Dobrovoľníctvo ako prínos pre sociálnu prácu

Dobrovoľníctvo a dobrovoľnícka aktivita má bezpochyby množstvo pozitívnych prínosov. Tieto prínosy možno vnímať na viacerých úrovniach z pohľadu dobrovoľníkov, dobrovoľníckych organizácií z pohľadu prijímateľov pomoci, ako aj prínosov pre lokálnu komunitu či pre širšiu spoločnosť. Prínosy môžu zahŕňať rôzne typy kapitálu či už ekonomické, sociálne, ľudské a kultúrne (Marček, 2009).

„Dobrovoľnícke aktivity skutočne majú veľa pozitívnych dopadov na tých, pre ktorých sú vykonávané, na celé komunity a v neposlednom rade na samotných dobrovoľníkov.“ (Radková, 2011, s. 16).

Zároveň Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve hovorí o tom, že dobrovoľníctvo zvyšuje ľudský potenciál a kvalitu každodenného života, posilňuje ľudskú solidaritu, poskytuje odpovede na dôležité výzvy našej súčasnosti a snaží sa prispievať k vytváraniu lepšieho a pokojnejšieho sveta a tiež prispieva k životaschopnosti ekonomického života a aj k tvorbe pracovných miest a nových profesií (Gregorová, 2012).

Dobrovoľníctvo predstavuje pre spoločnosť aj pre organizácie, v ktorých dobrovoľníci pracujú, dôležitý ekonomický príspevok. Svojou neplatenou prácou vytvárajú statky, ktoré majú svoju ekonomickú hodnotu. Dobrovoľníctvo prispieva k tvorbe sociálneho kapitálu a posilňuje sociálnu súdržnosť v spoločnosti (Krkošková, 2011).

Dobrovoľnícke aktivity poskytujú priestor:

- pre sociálne začlenenie marginalizovaných skupín,
- zmysluplné využitie voľného času zárobkovo činných občanov,
- možnosť aktívnej participácie detí a mládeže pri výkone dobrovoľníckych činností,
- otvára možnosti pre nadväzovanie a posilňovanie vzťahov medzi občanmi,
- podporuje aj rozvoj menších spoločenstiev a komunít a neformálne sieťovanie najrôznejších spoločenských skupín a vrstiev,
- vytvára predpoklady pre budovanie tolerancie a sociálneho kapitálu nevyhnutého pre zvládanie najrôznejších problémov,
- vysoká úroveň sociálneho kapitálu v komunitách môže nepriamo vplývať aj na niektoré ekonomické veličiny (Mydlíková, 2006).

Dobrovoľníctvo prispieva k stabilite v spoločnosti:

- predchádzaním sociálneho vylúčenia,
- preventívnemu pôsobeniu pred vznikom napätia a konfliktov v spoločnosti

Dobrovoľníctvo je kľúčovým prostriedkom, pomocou ktorého jednotlivci vyjadrujú svoju občiansku angažovanosť:

- umožňuje občanom participovať na rozvoji a riadení komunít, v ktorých žijú, – riešenie spoločenských alebo verejnosprospešných záležitostí,
- pomáhajú riešiť konkrétny problém či pomáhajú druhým,

- podieľajú na formovaní občianskeho povedomia a postojov a posilňujú tak aj svoju občiansku angažovanosť,
- z pasívnych obyvateľov sa tak postupne stávajú aktívni občania,
- zapájajú sa do miestneho života a stávajú sa motorom spoločenskej zmeny a rozvoja (Mydlíková, 2002).

Dôvodová správa k uzneseniu Európskeho parlamentu o prínose dobrovoľníckej práce pre hospodársku a sociálnu súdržnosť uvádza, že dobrovoľnícku činnosť možno vnímať aj ako liek na niektoré negatívne účinky globalizácie. Občania prostredníctvom ovplyvňovania miestnych opatrení na zlepšenie hospodárskych podmienok a kvality života môžu šíriť pocit územnej príslušnosti a prepojenosti (Gregorová et al., 2009).

Správa Európskeho parlamentu o prínose dobrovoľníckej práce k hospodárskej a sociálnej súdržnosti z roku 2008 uvádza, že dobrovoľníctvo:

- predstavuje hospodársky prínos,
- je významnou hnacou silou rozvoja občianskej spoločnosti a posilňovania solidarity,
- má vysokú mieru pridanej hodnoty: za každé euro, ktoré organizácie vydali na podporu dobrovoľníkov, sa im vrátilo v priemere 3 až 8 eur, je prínosom pre osobnostný a sociálny rozvoj dobrovoľníka a má pozitívny dosah v rámci spoločenstva, vedie k priamemu zapájaniu občanov do miestneho rozvoja, môže pozitívne vplývať na ľudské zdravie pri predchádzaní telesným a duševným chorobám (Gregorová, 2012).

Dobrovoľníctvo pôsobí ako faktor sociálnej integrácie: pomáha integrovať do spoločnosti ľudí, ktorí sú z nej vylučovaní, zapájania ľudí s postihnutím do dobrovoľníctva, narúša negatívne stereotypy a predstavy o ľuďoch s postihnutím, u starších ľudí dobrovoľníctvo pomáha prispôbiť štruktúru dňa bez práce, poskytuje pocit užitočnosti, nezamestnaným umožňuje nadväzovať sociálne kontakty, rozvíjať životné zručnosti, členiť štruktúru dňa. (Marček et al., 2009).

„Dobrovoľníctvo zohráva dôležitú úlohu pri podporovaní zamestnanosti. Ľuďom hľadáajúcim zamestnanie, ale aj tým, ktorí sú pred vstupom na trh práce, môže dobrovoľnícka práca posilniť sebadôveru, poskytnúť prístup k sieťam ponúkajúcim pracovné možnosti. Rovnako môže byť aj príležitosťou, ako si rozvinúť konkrétne zručnosti žiadané na trhu práce či pracovné návyky.“ (Marček, 2009, s. 35).

Prínosy dobrovoľníctva možno všeobecne rozdeliť na prínosy:

- z pohľadu širšej spoločnosti,

- z pohľadu miestnej komunity,
- z pohľadu organizácie, ktorá s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami pracuje,
- z pohľadu prijímateľov pomoci dobrovoľníkov a dobrovoľníčok,
- z pohľadu samotného dobrovoľníka či dobrovoľníčky. (Gregorová, 2012, s. 97).

Špeciálne prínosy má vykonávanie dobrovoľníckej činnosti pre samotného človeka, ktorý sa do takejto činnosti zapojí. Pri vykonávaní rôznych aktivít získava nové skúsenosti a zručnosti. Zoznámi sa s novými ľuďmi, miestami či kultúrami, tradíciami. Často je konfrontovaný so spoločenskými problémami a výzvami, ale aj rôznorodosťou, odlišnosťou, inými životnými podmienkami či spôsobom života a jednania jednotlivcov. Tieto aspekty dobrovoľníckej práce predstavujú dôležité prínosy pre odborný a osobnostný rozvoj zručností a schopností dobrovoľníka. Špeciálny význam má dobrovoľníctvo hlavne pre mladých ľudí. Posilňuje sebadôveru, disciplínu, prináša nové podnety a motivácie do života. Zapája skupiny, ktoré sa môžu cítiť na okraji spoločnosti či spoločenského záujmu (napríklad dôchodcovia, hendikepovaní). Dobrovoľníci získavajú pocit dôležitosti, zmysluplnosti a hodnoty vlastnej práce, darovaného času i úsilia. Dobrovoľníctvo tak vytvára prínos nielen pre niekoho iného či celú spoločnosť, ale hlavne aj pre samotného dobrovoľníka. Prispieva k budovaniu solidarity v spoločnosti založenej na angažovanosti jednotlivca (Marček, 2009).

2.2 Význam dobrovoľníctva v zariadení sociálnych služieb

Dobrovoľnícka činnosť je úzko spojená so sociálnym spoločenstvom. Aktívne sa zapája do rozvoja života jednotlivca, skupiny či spoločnosti. Zastupuje podstatnú úlohu v efektívnom poskytovaní čo najkvalitnejších sociálnych služieb, stáva sa významným článkom v procese pomoci a zmien (Gabovičová, 2011).

Legislatívne vymedzenie poskytovania sociálnych služieb na Slovensku je vymedzené v zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, ktorý definuje podmienky poskytovania sociálnych služieb.

Zákon upravuje podmienky a právne vzťahy v rámci poskytovania týchto služieb, cieľom podporiť spoločenské začlenenie občanov a uspokojiť spoločenské potreby ľudí v nepriaznivej sociálnej situácii. Prezentujú sa v niekoľkých formách, a to v ambulantnej, terénnej, pobytovej a inej (Holúbková, Ďurana, 2013).

Dobrovoľníci v sociálnych službách skvalitňujú individuálny prístup k prijímateľom, prinášajú svoju životnú skúsenosť a podieľajú sa na celkovom zlepšení kvality poskytovaných

služieb. Avšak musíme zdôrazniť fakt, podľa ktorého dobrovoľníci nenahrádzajú rolu profesionálnych pracovníkov. Deficit profesionálnych pracovníkov v zariadeniach sociálnych služieb zdôrazni potrebu zakomponovania dobrovoľníckej sily v oblasti starostlivosti. Dobrovoľnícke aktivity nemajú rekompenzovať funkcie a úlohy verejnej a štátnej, ale skôr primerane ju doplniť. Závety výskumov v oblasti dobrovoľníctva svedčia o veľkom potenciáli dobrovoľníkov v sociálnej oblasti. Predošlé skúsenosti v zariadeniach dlhodobej starostlivosti a opatrovateľskej služby od roku 2003 zdôrazňujú, že dobrovoľnícka práca so seniorskou skupinou predisponuje špecifický záujem v tejto oblasti. Prítomnosť dobrovoľníckeho potenciálu v zariadení sociálnych služieb môže prispievať k aktívnemu zvyšovaniu kvality a úrovne poskytovaných služieb (Repková a kol., 2011).

„V sociálnych službách má dobrovoľníctvo svoje osobitné postavenie, prináša predovšetkým mentalitu solidarity, ktorá „hýbe“ sociálnymi službami, motivuje jednotlivca, spoločenstvo, ba i štát k tomu aby sa – každý na svojom poli- spolupodieľali na reálnej pomoci človeku v núdzi.“ (Košč, Antalová, 2011, s. 19).

Dobrovoľníci v zariadeniach sociálnych služieb vykonávajú predovšetkým činnosti zamerané na uspokojovanie duchovných potrieb človeka, na voľnočasové aktivity, ďalej na aktivizačné činnosti. Pomáhajú pri sprostredkovaní kontaktu so spoločenským prostredím, miestnym spoločenstvom, pri organizovaní spoločenských aktivít, podporujú aktivizáciu klienta a preventívne pôsobia pred osamelosťou (Aronová, 2008).

Spolupôsobenie profesionálnych pracovníkov a dobrovoľníkov sa definuje ako náročná oblasť, ktorá vyžaduje poradenstvo, úlohy a dohľad dobrovoľníkov a rešpektovanie ich aktívnej účasti. Nedostatočné plánovanie a navrhovanie pracovných programov, slabá organizácia odborného vzdelávania dobrovoľníkov môžu zapríčiniť ich dostupnosť, v dôsledku čoho budú vysokou žiadanou skupinou v spoločenskom sektore (Repková a kol., 2011).

Aktivity môžu mať skupinový alebo individuálny charakter, z časového hľadiska jednorazový alebo dlhodobý profil. Výslovne ide o nasledovné aktivity:

- tréningy pamäti,
- asistencia pri rôznych terapiách (canisterapia, ergoterapia, arteterapia, biblioterapia,
- a pod.),
- návštevy výstav a kultúrnych podujatí,
- organizovanie kultúrnych akcií,
- organizovanie prednášok a besied,

- hudobné a filmové produkcie,
- návštevy klientov,
- záujmové voľnočasové aktivity, kreatívne činnosti,
- doprovody a sprevádzanie klientov (spoločník, sprievodca),
- predčítanie z kníh a časopisov,
- priateľské posedenie pri šálke čaju alebo kávy,
- pomoc pri sebaobslužných návykoch,
- organizácia slávnostných podujatí a rôznych zábavných aktivít a súťaží,
- administratívne práce, skrášľovanie vnútorných priestorov, výpomocné práce v interiéri a exteriéri budovy,
- verejné zbierky a informačno-vzdelávacie kampane a ďalšie (Aronová, 2008).

Na základe realizovaných výskumoch sa zistilo, že najväčšie hodnoty dobrovoľníctva sú vzťahy, integrácia, energia, pomoc, láska, ako aj rozmanitosť. Hodnota dobrovoľníctva má nevyčísliteľnú intenzitu. Každý ho vníma inak, pre každého znamená inú hodnotu, pre všetkých je však mimoriadny a jedinečný (Mydlíková, 2004).

2.3 Prínos dobrovoľníka v čase pandémie

Dobrovoľníci sa v čase pandémie môžu realizovať v rôznych krajoch najmä v nasledujúcich aktivitách:

- šitie a distribúcia rúšok
- venčenie psíkov pre rizikové skupiny alebo ľudí v karanténe
- pomoc s nákupmi
- dezinfekcia priestorov
- roznos letákov
- pravidelné kontaktovanie seniorov či opustených ľudí

Potreba pomoci je v krízových časoch väčšia, než kedykoľvek predtým. Solidarita medzi ľuďmi počas pandémie koronavírusu rastie, keď si spoločne uvedomujeme, že následky krízy bezprostredne ovplyvňuje naša zodpovednosť, spolupatričnosť a ochota navzájom si pomáhať.

Možnosti dobrovoľníckych aktivít koordinujú krajské dobrovoľnícke centrá, ktoré združuje Platforma dobrovoľníckych centier a organizácií. O aktuálnych aktivitách môžu byť dobrovoľníci informovaní priamo zaslaním e-mailovej adresy konkrétnemu centru po výbere

vášho kraja. Centrá môžu kontaktovať taktiež priamo aj so získaním ďalších informácií na ich webových stránkach, ku ktorým sa jednoducho dostanú prostredníctvom odkazov.

V čase krízy spôsobenej šírením ochorenia COVID-19 solidarita v celej Európe rastie. Mnoho ľudí sa zapája do dobrovoľníckej pomoci a podpory rôznych skupín obyvateľstva zasiahnutých následkami aktuálneho diania. Táto situácia je však pre nás všetkých nová. Platforma dobrovoľníckych centier a organizácií preto pripravila niekoľko odporúčaní a zásad, ktoré by mali byť v tomto čase dodržiavané pri zapájaní dobrovoľníkov a dobrovoľníčok do dobrovoľníckych aktivít. Majú pomôcť chrániť ľudí, ktorým sa poskytuje pomoc, ako aj samotných dobrovoľníkov a dobrovoľníčky:

1. *„Najdôležitejším opatrením, ktoré môžu jednotlivci prijať, je **sociálna vzdialenosť a izolácia**. Ak sa chcete dobrovoľne zapojiť, najdôležitejšou vecou je byť zodpovedný voči sebe a ostatným, byť zdravý, neohrozený a chrániť rizikové skupiny (ľudia nad 65 rokov, pacienti s chronickými a onkologickými ochoreniami, ľudia s kardiovaskulárnymi a respiračnými problémami).*

2. *Všetky činnosti by sa mali vykonávať v súlade s odporúčaniami Úradu verejného zdravotníctva SR.*

3. *Každý, kto organizuje dobrovoľnícke činnosti, či už vo formálnej alebo neformálnej podobe, **by si mal byť vedomý zodpovednosti za bezpečnosť všetkých zúčastnených, dobrovoľníkov aj príjemcov**. Organizátor je povinný **informovať** dobrovoľníkov a dobrovoľníčky, ako aj príjemcov pomoci, o **možných rizikách**.*

4. *Dúfame, že miestne samosprávy nájdu spôsob, ako **zriadiť organizované asistenčné a podporné služby v spolupráci s organizáciami občianskej spoločnosti**, ktoré budú zodpovedne zapájať dobrovoľníkov a dobrovoľníčky a znižovať riziká.*

5. *Za týchto okolností je najlepšou formou solidarity **pomoc známym a blízkym ľuďom, rodine a susedom**. Veľkou pomocou pre starších ľudí či rizikové skupiny môže byť už aktívny záujem - či sú v poriadku a majú všetkého dostatok, prípadne im ponúknuť pomoc s nákupom základných potravín alebo liekov, čím sa na verejnosti nebudú vystavovať riziku nákazy.*

6. *V časoch obmedzeného sociálneho kontaktu **buďte v kontakte so svojimi blízkymi prostredníctvom telefónov či sociálnych sietí** a poskytnite im sociálnu podporu konverzáciou s využitím moderných spôsobov komunikácie.*

7. *Okrem podpory obstarávania životných potrieb je **dôležité poskytovať psychologickú podporu spoluobčanom**.*

8. *Ak sa chcete zapojiť do dobrovoľníckych aktivít, kontaktuje dobrovoľnícke centrá alebo organizácie, ktoré poskytujú pomoc a podporu vo Vašom okolí. Pri každom zapojení sa snažte znižovať riziká. Viac informácií aj s kontaktmi na jednotlivé krajské centrá nájdete na www.dobrovolnictvo.com*

3 EMPIRICKÁ ČASŤ

V tejto časti práce sa budeme venovať prieskumu, v ktorom sme si určili metodológiu, cieľ, výberový súbor a plán prieskumu.

3.1 Metodika práce a metódy prieskumu

V praktickej časti našej práce sme sa rozhodli využiť kvantitatívnu metódu dotazníkovou formou. Je to najčastejšie používaná metóda a umožňuje efektívne získavanie informácií od vyššieho počtu respondentov v krátkom čase. Naš dotazník pozostáva z dvanástich otázok zatvoreného typu.

3.2 Ciele prieskumu

Cieľom prieskumu je zistiť ako vnímajú svoju činnosť samotní dobrovoľníci a aký je podľa nich význam dobrovoľníctva počas pandemickej situácie.

3.3 Úlohy prieskumu

Hlavnými úlohami nášho prieskumu sú:

1. Zistiť, čo znamená dobrovoľníctvo pre samotných dobrovoľníkov.
2. Zistiť, ako vnímajú potrebnosť dobrovoľníctva počas pandémie.
3. Zistiť, či je dobrovoľníctvo dostatočne prezentovaná v spoločnosti.

3.4 Výberový súbor

Výberový súbor nášho prieskumu tvorili respondenti, ktorí patria pod farskú charitu Skalica. Konkrétnu charitatívnu organizáciu sme zvolili z dôvodu, že bývam v danom meste, kde sme analyzovali dobrovoľnícku činnosť. Počet respondentov bolo 23.

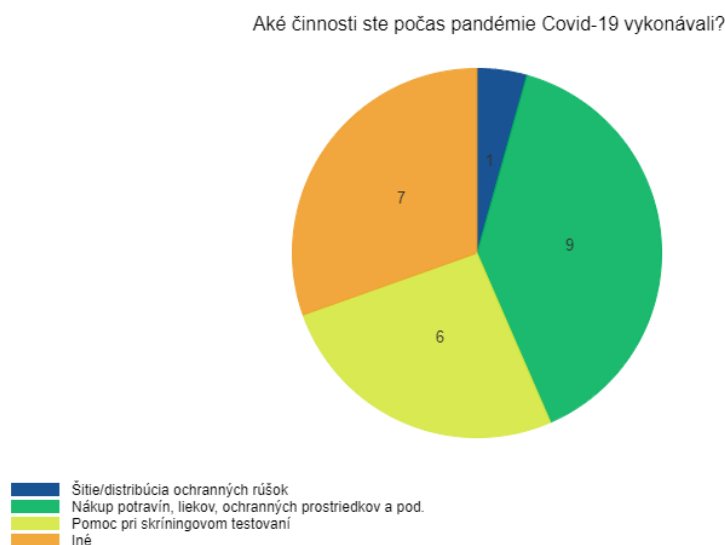
3.5 Plán prieskumu

Dotazník sme vytvorili vo februári 2021. Následne sme ho elektronickou formou rozposielali dobrovoľníkom v danej organizácii s prosbou o ich vyplnenie cez portál www.survio.com, ktorý slúži na vytvorenie dotazníku. So zbieraním dotazníkov sme skončili v marci 2021 a následne sme začali s ich vyhodnocovaním.

3.6 Výsledky prieskumu

Z dôvodu prehľadnosti na začiatok prezentujeme demografické údaje, ktoré sme získali v prieskume. Výskumná vzorka sa skladá prevažne z ľudí bývajúcich v meste Skalica a tvoria ju z väčšej časti ženy ako muži. Dokopy bolo 23 respondentov 7 mužov a 16 žien, dotazník bol realizovaný elektronicky.

Graf 4 Aké činnosti ste počas pandémie Covid-19 vykonávali?

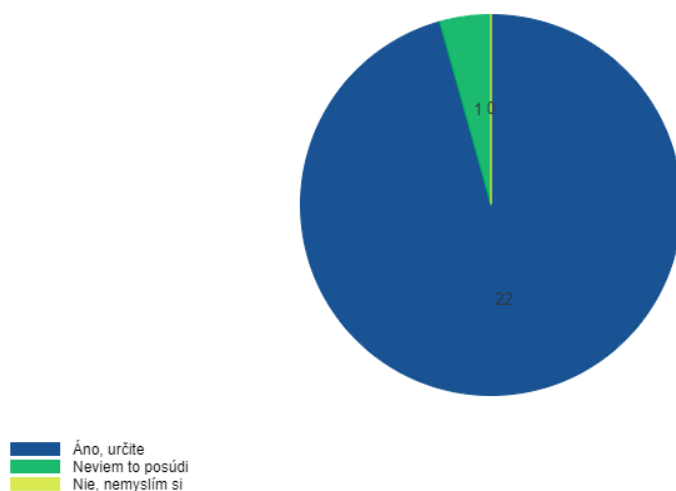

Zdroj : autor ŠVOČ práce

Cieľom prvej otázky bolo zistiť do akej dobrovoľníckej činnosti sa zapájajú v čase pandémie. Výsledky prieskumu nám ukázali nasledovné, a to, že 4,3% respondentov pomáha pri šití a distribúcií ochranných pomôcok. Ďalších 39,1% respondentov sa zapájala do nákupov potravín, liekov, ochranných prostriedkov a pod. pre seniorov. 26,1% respondentov uviedlo pomoc pri skríningovom testovaní. Posledná skupina respondentov uviedla, že pomáhajú inak ako je uvedené v otázke č.1 a bolo ich 30,4%.

Graf 5 Môže podľa Vás dobrovoľník prispieť k lepšiemu zvládaniu pandémie ?

Môže podľa Vás dobrovoľník prispieť lepšiemu zvládaniu pandémie ?

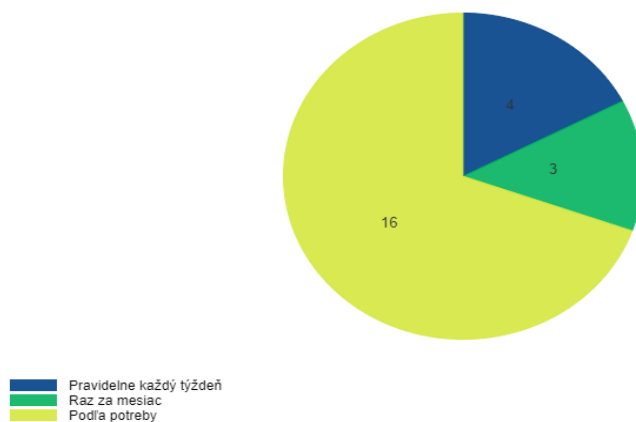

Zdroj : autor ŠVOČ práce

Cieľom otázky bolo zistiť ako vnímajú dobrovoľníci svoju aktivitu počas pandémie či si myslia, že svojimi aktivitami vedia zmierniť pandémiu. Veľmi veľká časť respondentov 95,7% uviedlo, že dobrovoľník môže prispieť k lepšiemu zvládaniu pandémie. 4,3% respondentov uviedlo, že to nevedia posúdiť. Poslednú otázku nikto neoznačil Je potrebné, aby si bol dobrovoľník istý, že svojou aktivitou napomáha lepšiemu priebehu pandémie, alebo cieľovej skupine.

Graf 6 Ako dlho vykonávate činnosť dobrovoľníka?

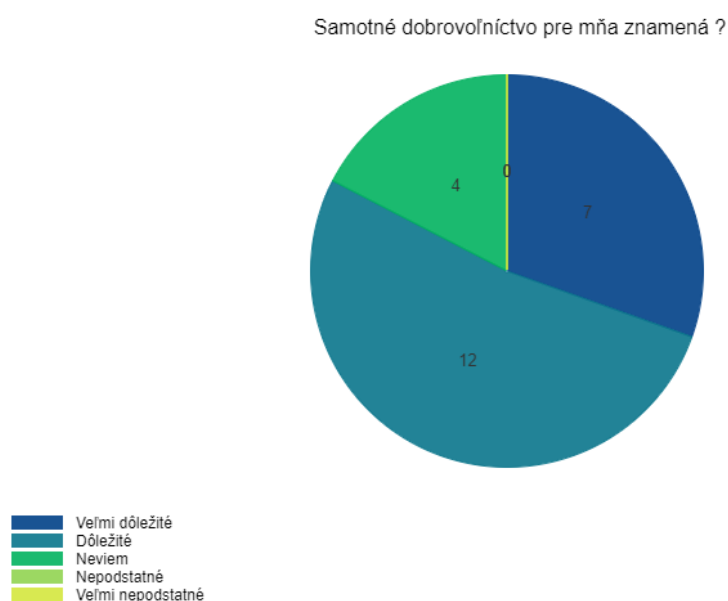
Ako dlho vykonávate činnosť dobrovoľníka?

Zdroj : autor ŠVOČ práce

V tejto otázke zisťujeme ako často sa respondenti venujú dobrovoľníckej aktivite, alebo dobrovoľníckej práce. Výsledky výskumu nám v tejto otázke ukazujú, že pomerne veľká časť respondentov pomáha podľa potreby 69,6%. 17,4% respondentov uviedla, že pomáha pravidelne každý deň. 13% respondentov uviedla, že pomáha raz za mesiac.

Graf 7 Samotné dobrovoľníctvo pre mňa znamená ?

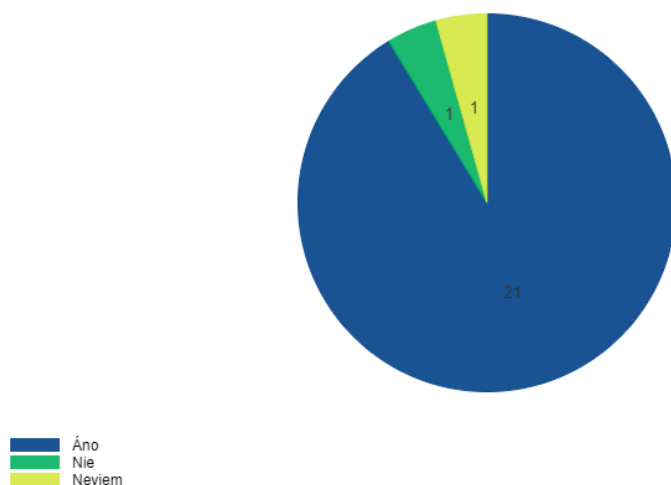

Zdroj : autor ŠVOČ práce

Prostredníctvom štvrtej otázky sme zisťovali čo pre respondentov znamená dobrovoľníctvo. V prvej odpovedi uviedlo 30,4% respondentov, že dobrovoľníctvo je pre nich veľmi dôležité. V druhej odpovedi veľká časť respondentov 52,2% uviedla, že je pre nich dôležité dobrovoľníctvo. V tretej odpovedi bolo 17,4% respondentov, čo uviedli, že nevedia čo pre nich dobrovoľníctvo znamená. V tretej a štvrtej odpovedi bolo 0% respondentov začo sme veľmi radi. Táto otázka je namieste, nakoľko je vidieť, že dobrovoľníci to myslia vážne a niečo to pre nich znamená.

Graf 8 Pomáham , pretože mi záleží na tých, ktorí mali v živote menej šťastia ako ja ?

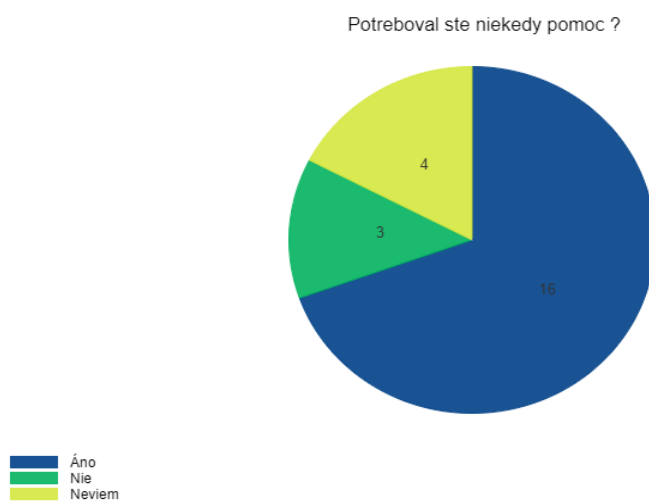
5. Pomáham , pretože mi záleží na tých, ktorí mali v živote menej šťastia ako ja ?

Zdroj : autor ŠVOČ práce

V otázke číslo päť zisťujeme či sa dobrovoľníci zamýšľajú aj nad ľuďmi ktorým pomáhajú a sú si vedomí toho, že nie všetci majú šťastie na kvalitný život. Najviac respondentov uviedlo odpoveď áno bolo ich 91,3%. V druhej odpovedi uviedlo 4,3%. V tretej odpovedi uviedlo 4,3% respondentov.

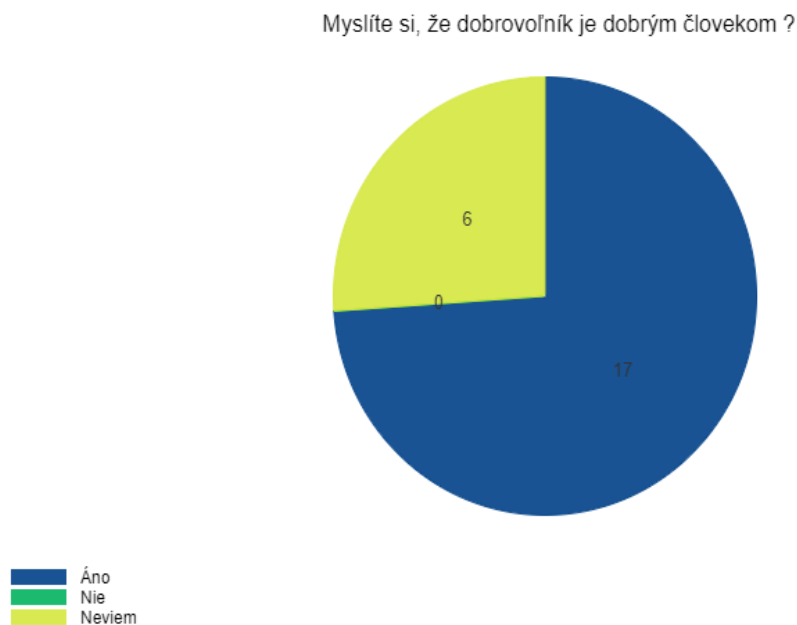
Graf 9 Potrebovali ste niekedy pomoc ?

Zdroj: autor práce ŠVOČ

Otázka číslo 6 ukazuje, že väčšia časť respondentov potrebovala pomoc. Prvú odpoveď áno dalo 69,6% respondentov. Druhú odpoveď nie dalo 13% respondentov. Poslednú odpoveď neviem dalo 17,4% respondentov.

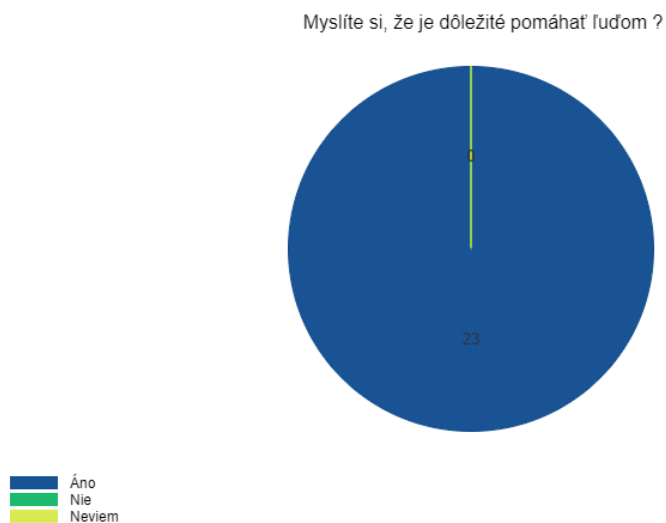
Graf 10 Myslíte si, že dobrovoľník je dobrým človekom ?

Zdroj: autor ŠVOČ práce

V otázke číslo sedem sa pýtame respondenta či dobrovoľník je nevyhnutne dobrým človekom keď vykonáva dobrovoľnícke aktivity. Veľká väčšina respondentov odpovedala že áno 73,9%. Na odpoveď nie odpovedalo 0%. Na odpoveď neviem reagovalo 26,1% respondentov.

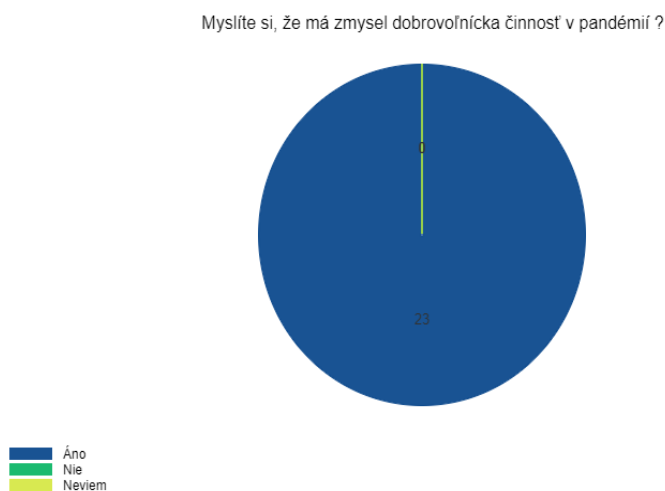
Graf 11 Myslíte si, že je dôležité pomáhať ľuďom ?

Zdroj : autor ŠVOČ práce

V otázke číslo osem, chceme vedieť, či respondenti považujú za dôležité pomáhať ľuďom. Všetci respondenti uviedli prvú možnosť áno 100%, začo sme veľmi radi.

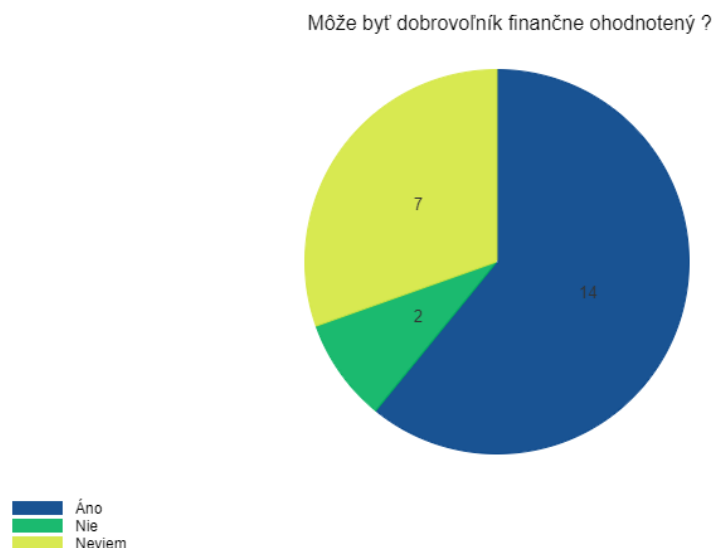
Graf 12 Myslíte si, že má zmysel dobrovoľnícka činnosť v pandémii ?

Zdroj : Autor ŠVOČ práce

V tejto otázke tiež odpovedalo 100% respondentov na odpoveďou áno. Táto otázka je dosť podstatná, nakoľko pomoc je potrebná ešte viac ako inokedy a sme radi, že dobrovoľníci vidia zmysel v dobrovoľníckej činnosti v pandémii.

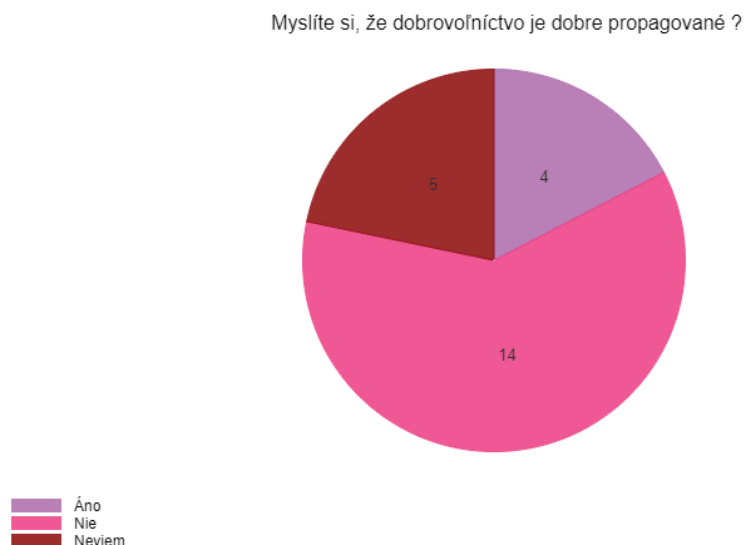
Graf 13 Môže byť dobrovoľník finančne ohodnotený ?

Zdroj : Autor ŠVOČ práce

Dobrovoľník by mal spĺňať tri kritériá. Po prvé dobrovoľníctvo je neplatená, teda nedostáva za ňu finančnú odmenu (ani symbolickú). Po druhé vykonávame ju na základe slobodnej vôle a slobodného rozhodnutia. Nikto ho do nej nemôže nútiť a robí ju vo svojom vlastnom voľnom čase - po práci, po škole alebo cez víkendy. A po tretie ju v prospech iných (ľudí, organizácií, spoločnosti, prírody, zvierat). Najviac v odpovediach bolo odpoveď áno 60,9% respondentov. V odpovedi nie odpovedalo 8,7%. A v odpovedi neviem odpovedalo 30,4% respondentov.

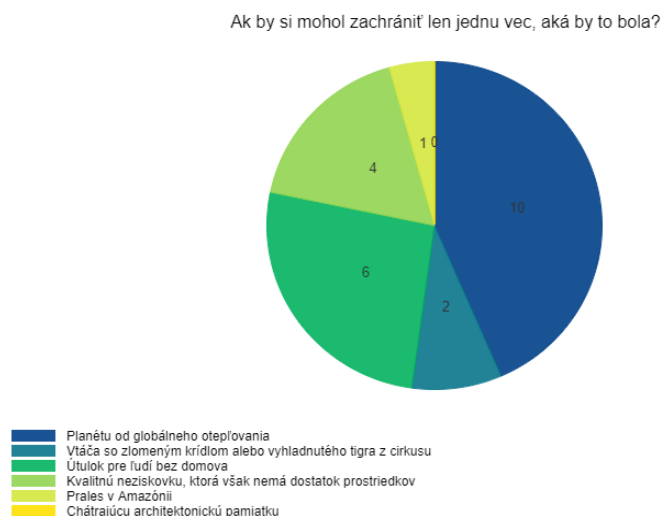
Graf 14 Myslíte si, že dobrovoľníctvo je dobre propagované ?

Zdroj : Autor práce ŠVOČ

Pri tejto otázke chceme vedieť od respondentov či vnímajú dobrovoľníctvo ako dobre propagované. V prvej odpovedi áno bolo 17,4% respondentov. V druhej odpovedi bolo 60,9% respondentov, čo nás veľmi mrzí. A v tretej odpovedi bolo 21,7% respondentov. Cieľom by malo byť zvýšenie statusu dobrovoľníctva, ale i informovanosť o dobrovoľníctve vo všeobecnosti.

Graf 15 Ak by si mohol zachrániť len jednu vec, aká by to bola?

Zdroj : Autor ŠVOČ práce

Ako sa hovorí kreativite sa medze nekladú. Povinnou výbavou dobrovoľníka je kreativita bez ktorej sa nezaobíde. Táto otázka bližšie charakterizuje k čomu má dobrovoľník najbližšie a aby si tú dobrovoľnícku cestu užil čo najviac je treba vedieť akým smerom sa uberať. Prvú odpoveď označilo 43,5% respondentov. V druhej odpovedi nám uviedlo 8,7% respondentov. V tretej odpovedi nám uviedlo 26,1% respondentov. V štvrtej odpovedi nám uviedlo 17,4% respondentov. V piatej odpovedi nám uviedlo 4,3% respondentov. V poslednej otázke nám uviedlo 0% respondentov.

3.7 Diskusia

V tejto časti sa zameriame na porovnanie nášho výskumu s podobným, ktorého autormi sú PhDr. Alžbeta Brozmanová Gregorová, PhD., doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, PhD., Mgr. Alžbeta Mračková, PhDr. Lenka Vavrinčíková, PhD., Mgr. Jana Vlašičová, RNDr. Samuel Koróny, PhD. a výskum sa vykonával v Centre dobrovoľníctva Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Prešovské dobrovoľnícke centrum, C.A.R.D.O v období máj-jún 2011. (<https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2012/Dobrovolnictvo-na-Slovensku-vyskumne-reflexie.alej>)

Cieľom výskumu bolo získať obraz o dobrovoľníctve na Slovensku a jeho vybraných dimenziách a analyzovať tieto zistenia v kontexte súčasných trendov v dobrovoľníctve. Do formálneho dobrovoľníctva sa v posledných 12-tich mesiacoch zapojilo 27,5 % občanov nad 15 rokov. Neformálnemu dobrovoľníctvu sa v posledných 12-tich mesiacoch venovalo 47,1 % populácie nad 15 rokov.

Najväčší priestor pre zapojenie sa dobrovoľníkov a dobrovoľníčok poskytujú mimovládne organizácie, po nich nasledujú obce, mestá a organizácie štátnej správy. Najviac dobrovoľníkov a dobrovoľníčok pôsobí v oblasti sociálnych služieb pre rôzne cieľové skupiny, v oblasti životného prostredia a v oblasti umenia a kultúry.

Najčastejšie vykonávanými aktivitami sú organizovanie alebo pomoc pri realizácii aktivity, podujatia či kampane a organizácia a koordinácia voľnočasových aktivít. Z hľadiska typu vykonávaných aktivít prevláda pomoc pri udržiavaní chodu organizácie a napĺňania jej poslania, na druhom mieste je poskytovanie priamej osobnej pomoci jednotlivcom a skupinám. Neformálne dobrovoľníctvo je záležitosťou najmä vzájomnej susedskej pomoci. Často vykonávanými sú aj aktivity súvisiace s poskytovaním rôzneho typu služieb.

V našom prieskume sa respondenti vyjadrili nasledovne: a to, že 4,3% respondentov pomáha pri šití a distribúcií ochranných pomôcok. Ďalších 39,1% respondentov sa zapájala do nákupov potravín, liekov, ochranných prostriedkov a pod. pre seniorov. 26,1% respondentov uviedlo pomoc pri skriningovom testovaní. Posledná skupina respondentov uviedla, že pomáhajú inak ako je uvedené v otázke č.1 a bolo ich 30,4%.

Slovenských dobrovoľníkov a dobrovoľníčky motivuje k dobrovoľníctvu najmä ich silné presvedčenie, že je dôležité, aby človek pomáhal druhým a túžba stretnúť cez dobrovoľníctvo nových ľudí a nadviazať nové priateľstvá. Medzi dôležité motivačné faktory patria aj učenie sa z dobrovoľníckej skúsenosti a lepšie spoznanie seba, ľudí či organizácie, reciprocita, získanie pocitu lepšieho sebavedomia či sebahodnotenia, túžba získať nové vedomosti, skúsenosti či kontakty použiteľné v zamestnaní a radosť z uznania, ktoré dobrovoľníctvo prináša.

Respondenti a respondentky najčastejšie súhlasili s tvrdením, že sa dobrovoľníckej činnosti zúčastňujú preto, že sa im páči, čo robia. Ďalšími dôležitými prínosmi dobrovoľníctva sú uspokojenie z výsledkov práce, rozšírenie životných skúseností, osobný rozvoj, získavanie nových schopností a zručností, vytváranie nových priateľstiev, sebarealizácia, získanie pocitu potrebnosti, ale aj osobného úspechu, sebadôvery a nesebeckosti. Skúsenosti získané počas dobrovoľníctva nie sú ešte stále vnímané ako možné prenesenia do oblasti profesijného života a rastu.

V našom výskume uviedlo 30,4% respondentov, že dobrovoľníctvo je pre nich veľmi dôležité. V druhej odpovedi veľká časť respondentov 52,2% uviedlo, že je pre nich dôležité. V tretej odpovedi bolo 17,4% respondentov, čo uviedli, že nevedia čo pre nich dobrovoľníctvo znamená. V tretej a štvrtej odpovedi bolo 0% respondentov začo sme veľmi radi. Táto otázka je namieste, nakoľko je vidieť, že dobrovoľníci to myslia vážne a niečo to pre nich znamená.

Väčšina dobrovoľníkov a dobrovoľníčok sa stretáva s využívaním viacerých prvkov manažmentu dobrovoľníctva a s vysokou a strednou mierou profesionalizácie práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. S dobrovoľníctvom v kontexte organizácií majú dobrovoľníci a dobrovoľníčky najmä pozitívne skúsenosti. Miera profesionalizácie práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami súvisí s tým, či v organizácii pracujú platení zamestnanci a s frekvenciou a dĺžkou angažovania sa v dobrovoľníctve.

Infraštruktúra dobrovoľníctva na Slovensku je slabo rozvinutá. Niektoré z prvkov infraštruktúry sú rozvinuté len čiastočne a niektoré stále chýbajú. V roku 2011 na Slovensku fungovali dobrovoľnícke centrá v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Nitre, Prešove a Trnave. Koncept dobrovoľníckych centier je však v našich podmienkach stále nový a potreba

ich existencie je zatiaľ kľúčovými hráčmi nerozpoznaná, čo spôsobuje problémy ich finančnej udržateľnosti. Dobrovoľnícke centrá plnia viaceré funkcie v súlade s ich poslaním podporovať rozvoj dobrovoľníctva a jeho prostredníctvom budovať občiansku spoločnosť a zvyšovať kvalitu života.

Na základe zistení výskumu môžeme konštatovať, že zatiaľ čo rozsah, stabilita, pravidelnosť, sociálny profil slovenských dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a zameranie ich činnosti svedčia skôr o tradičnom štýle dobrovoľníctva, organizačný kontext indikuje nástup nových trendov identifikovaných aj v zahraničí. Je zrejmé, že tradičný a nový štýl dobrovoľníctva je potrebné vnímať skôr ako kontinuum, pričom v obraze dobrovoľníctva na Slovensku môžeme identifikovať prvky z oboch vzorcov.

4 ODPORÚČANIA PRE PRAX

- ✓ Na základe vykonaného prieskumu odporúčame:
- ✓ väčšia informovanosť o dobrovoľníctve prostredníctvom televízie, internetu a časopisov, zamerať sa hlavne na jeho prínosy v rôznych oblastiach
- ✓ zapájať do dobrovoľníckej práce najmä mladých ľudí
- ✓ zamerať sa na zapojenie ľudí s nízkymi príjmami a nízkym vzdelaním, ktoré im umožnia získavanie nových vedomostí, zručností, schopností a skúseností prostredníctvom dobrovoľníckych aktivít a tým zvýšia ich zamestnateľnosť.
- ✓ zameriavať sa na oceňovanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok rôznymi spôsobmi, ktoré by boli pre nich motivačné.
- ✓ Aby sa v mestách realizovalo „týždeň dobrovoľníctva“ a to formou workshopov
- ✓ medializovať príklady z dobrej praxe, činnosť dobrovoľníkov uverejňovať na webových stránkach organizácie.

ZÁVER

Dobrovoľníctvo považujeme za veľmi dôležitú formu pomoci. Je cestou ako doviest' materiálnu spoločnosť k humanizácii. Dôležitosť princípov v dobrovoľníctve nie je zanedbateľná, pretože určujú podstatu a charakter dobrovoľníctva a ich dodržiavanie je predpokladom k činnosti, ktorá je vykonávaná zodpovedne a ľudsky. Je prepojené so sociálnou prácou.

Je potrebné poskytovať dostatok informácií o dobrovoľníctve s cieľom zapojiť do neho čo najviac ľudí a zvyšovať jeho status. Dobrovoľníctvo ako všade inde na svete aj u nás má veľkú perspektívu, len mu treba vytvoriť dostatočný priestor. Už aj na území Slovenskej republiky celkom primeraný počet dobrovoľníckych organizácií, ktoré sa zapájajú do rôznych oblastí dobrovoľníckymi aktivitami a tak sa podieľajú na jeho rozvoji. Predovšetkým bude potrebné v budúcnosti prebudiť dôveru k dobrovoľníctvu a dokázať, že dobrovoľníctvo je veľkým prínosom nie len pre jednotlivcov, ale aj pre celú spoločnosť.

Verejný sektor má nezanedbateľnú úlohu pri rozvoji dobrovoľníctva. V oblasti dobrovoľníctva neexistuje cielený systém ani jeho finančná podpora a právna úprava. Dobrovoľnícke organizácie sa musia spoliehať na pomoc grantov a donorov, ktorí patria do oblasti ich pôsobenia.

Ciele, ktoré sme si určili v úvode sa nám podarilo naplniť, v teoretickej časti sme si charakterizovali dobrovoľníctvo a jeho význam na Slovensku a v zahraničí. Následne sme sa zamerali na jeho významnosť počas pandémie a tak isto aj na jeho význam v zariadení sociálnych služieb a prínos v oblasti sociálnej práce. V empirickej časti sme realizovali prieskum, v ktorom sme sa na vybranej vzorke dobrovoľníkov snažili zistiť ako vnímajú svoju profesiu samotný dobrovoľníci a aká je podľa nich dôležitosť dobrovoľníctva počas pandemickej situácie. Z výsledkov prieskumu nám vyplývajú činnosti, ktoré sú najmä: šitie a distribúcia ochranných pomôcok, nákupov potravín, liekov, ochranných prostriedkov a pod. pre seniorov, pri skrínigovom testovaní a pri iných činnostiach, ktoré uviedlo 30% z opýtaných.

Sme radi, že pomerne veľké množstvo ľudí chce byť súčasťou dobrovoľníckej činnosti. Lebo kedy inokedy ak nie teraz by si ľudia mali navzájom pomáhať bez toho aby za to niečo čakali, alebo aby z toho chceli mať finančný prospech.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ALOIS, S. 2005. *Hodnota práce a kvalita života*. 2005. [online]. [cit. 2021-03-11]. Dostupné na internete :

<http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/hodnota_prace_a_kvalita_zivotasurynek.pdf>.

ARBE, S. et al. 2012. *10 KAPITOL o vývoji a občianskej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: PDCS, 2012. 128 s. ISBN 978-80-89563-07-4.

ARONOVÁ, K. *Dobrovoľníctví v Domovech pro seniory*. [online]. [cit. 2021-03-16]. Dostupné na internete: <<http://www.hest.cz/cdn/public/001000.pdf>>.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. et al. 2011. *Dobrovoľníctvo – keď pomoc baví a zábava pomáha*. Bratislava: ÚVSR, 2011. 52 s. ISBN 978-80-8106-049-6.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. 2009. *Analýza dobrovoľníctva na Slovensku*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, OZ Pedagóg. 2009. 7 s. ISBN 978-80-808-3844-7.

CHOMOVÁ, S. et al. 2011. *Dobrovoľníctvo v oblasti kultúry*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2011. 56 s. ISBN 978-80-7121-334-5

Dobrovoľnícke centrá [on-line]. [cit. 2021-03-17] Dostupné na: <https://www.dobrovolnickecentra.sk/sk/novinky/novinky/261->

Dobrovoľníctvo v čase koronavírusu[on-line]. [cit. 2021-03-18] Dostupné na: [dobrovolnictvo-v-case-koronavirusu-rady-a-odporucania](https://www.dobrovolnictvo-v-case-koronavirusu-rady-a-odporucania)

Dobrovoľníctvo v čase pandémie[on-line]. [cit. 2021-03-17] Dostupné na: <https://www.ncdnitra.sk/projekty/dobrovolnictvo-v-case-epidemie/>

EURÓPSKY PORTÁL PRE MLÁDEŽ. 2013. [online]. 2013. [cit. 2021-03-05]. Dostupné na internete: https://europa.eu/youth/eu/article/46/893_sk

GULOVÁ, L. 2011. *Sociální práce*. Praha : GradaPublishing, a.s. 2011. 208 s. ISBN 978 80-247-3379-1

GREGOROVÁ, A. et al. 2012. *Dobrovoľníctvo na Slovensku*. Bratislava: Iuventa, 2012. 209 s. ISBN 978-80-8072-120-6.

GABOVIČOVÁ, N. 2011. Úloha dobrovoľníctva v praktickej príprave študentov sociálnej pedagogiky. In *Vychovávateľ*. ISSN 0139-6919, 2011, roč. LVIII, č. 7-8, s 33-35.

HOLÚBKOVÁ, S. - ĎURANA, R. 2013. *Odvaha na nové sociálne služby*. 1. vyd. Bratislava : INESS- Inštitút ekonomických a spoločenských analýz, 2013. 33 s. ISBN 978-80-969765-3-9.

HLADKÁ, M. 2008. Význam dobrovoľníctví jako specifického lidského zdroje. In *Aktuální otázky sociální politiky 2008 - teorie a praxe*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, 2008. s. 20-27. ISBN 978-80-7395-134-4.

INEX Slovakia. 2011. *Encyklopédia dobrovoľníctva*. Európsky rok dobrovoľníctva. Bratislava: REMKA s.r.o., 2011. 48 s. ISBN 978-80-89473-01-4.

KOŠČ, S. - ANTOLOVÁ, V. 2011. *Dobrovoľníctvo ako rozmer sociálnej služby*. 1. vyd. Ružomberok : VERBUM, 2011. 122 s. ISBN 978-80-8084-870-5.

KOŠČ, S. 2021. Kultúra dobrovoľníctva. In: KOŠČ, S.- ANTOLOVÁ, V. *Dobrovoľníctvo ako rozmer sociálnej služby*. Ružomberok : Verbum, 2012, ISBN 978-80-8084-870-5, s. 102.

KRKOŠKOVÁ, M. 2011. *Dobrovoľníctvo a hodnotový systém vysokoškolákov*. [on-line]. [cit. 2021-3-18]. Dostupné na internete :

<[http://www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD%20konf%202011/SUBORY/PDF/KrkDostupné na oskova.pdf](http://www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD%20konf%202011/SUBORY/PDF/KrkDostupné%20na%20oskova.pdf)>.

MARČEK, U. 2009. *Dobrovoľníctvo a právna úprava*. 2009. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti, 2009. 111 s. ISBN 978-80-969271-6-6.

MYDLÍKOVÁ, E. 2004. Individuálna hodnota dobrovoľníctva. In *Humanita plus*. ISSN 1336-2208, 2004, roč. XIII., č. 5 8.

MYDLÍKOVÁ, E. et al. 2002. *Dobrovoľníctvo na Slovensku alebo „Čo si počať s dobrovoľníkom.“* Bratislava: Asociácia supervízorov asociálnych poradcov, 2002. 55 s. ISBN 80-968713-0-7.

REPKOVÁ, K. 2011. *Dlhodobá starostlivosť v kontexte integrovanej sociálnej práce*. 1. vyd. Bratislava : IVPR, 2011. 257 s. ISBN 978-80-7138-132-7.

RADKOVÁ, L. 2011. *Dobrovoľníctvo a problémy súčasnej spoločnosti*. Trnava: Sposointe, 2011. 201 s. ISBN 978-80-89533-07-7

ŠOJDROVÁ, M. 2007. Dobrovoľníctví za našimi hranicami, príklady dobrej praxe 2007. In: *Dobrovoľníctví bez hraníc. Sborník z konferencie*. Kroměříž: klub UNESCO, 2007.

ŠTOGR, J. 2002. *Dobré a správne. Východiska k uvažovaniu o participácii, rozvojových programech a roli neziskových organizácií*. Praha : AGNES, 2002. ISBN 80-902633-9-9.

TRZOS, T. 2012. *Dobrovoľníctví jako přirozená součást sociální práce a občanské společnosti*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2012. 152 s. ISBN 978-80-8132 054- 5. *Všeobecná deklarácia o dobrovoľníctve*. In: Fakty o treťom sektore. 1999. Bratislava: SAIA - SCTS, 1999. 2 s

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 406/2011 Z. z. o dobrovoľníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov 406/2011 účinný od 01.01.2020. <https://doi.org/10.1149/MA2011-01/9/406>

Príloha 1 – Dotazník

Vážený respondent /vážená respondentka,

Moje meno je Štefan Víg, pred sebou máte dotazník, ktorý slúži na účely spracovania mojej študentskej vedeckej odbornej práce na tému Dobrovoľníctvo v čase pandémie Covid– 19. Som študent 1 ročníka na Univerzite Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, odbor sociálne služby a poradenstvo. Budem rád, ak venujete svoj čas na zodpovedanie pár otázok týkajúcich sa dobrovoľníctva. Dotazník je anonymný. Vopred ďakujem za Vašu ochotu a drahocenný čas.

1. Aké činnosti počas pandémie Covid-19 vykonávate ?

- a) šitie/distribúcia ochranných rúšok
- b) nákup potravín, liekov, ochranných prostriedkov a pod.
- c) pomoc pri skríningovom testovaní
- d) Iné

2. Môže podľa Vás dobrovoľník prispieť k lepšiemu zvládaniu pandémie ?

- a) áno, určite
- b) neviem to posúdiť
- c) nie, nemyslím si

3. Ako dlho vykonávate činnosť dobrovoľníka ?

- d) pravidelne každý týždeň
- e) raz za mesiac
- f) podľa potreby

4. Samotné dobrovoľníctvo pre mňa znamená ?

- a) veľmi dôležité
- b) dôležité
- c) neviem
- d) nepodstatné
- e) veľmi nepodstatné

5. Pomáham , pretože mi záleží na tých, ktorí mali v živote menej šťastia ako ja ?

- a) áno

- b) nie
- c) neviem

6. Potrebovali ste niekedy pomoc ?

- a) áno
- b) nie
- c) neviem

7. Myslíte si, že dobrovoľník je dobrým človekom ?

- a) áno
- b) nie
- c) neviem

8. Myslíte si, že je dôležité pomáhať ľuďom ?

- a) Áno
- b) Nie
- c) Neviem

9. Myslíte si, že má zmysel dobrovoľnícka činnosť v pandémie ?

- a) Áno
- b) Nie
- c) Neviem

10. Môže byť dobrovoľník finančne ohodnotený ?

- a) Áno
- b) Neviem
- c) Nie

11. Myslíte si, že dobrovoľníctvo je dobre propagované ?

- a) Áno
- b) Nie
- c) Neviem

12. Ak by si mohol zachrániť len jednu vec, aká by to bola ?

- a) Planétu od globálneho otepľovania
- b) Vtáča so zlomeným krídlom alebo vyhladnutého tigra z cirkusu
- c) Útulok pre ľudí bez domova
- d) Kvalitnú neziskovku, ktorá však nemá dostatok prostriedkov
- e) Prales v Amazónii
- f) Chátrajúcu architektonickú pamiatku

VPLYV DIŠTANČNÉHO VZDELÁVANIA NA RÓMSKE DETI ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODŇUJÚCEHO PROSTREDIA POČAS PANDÉMIE COVID-19

Viktória Zupková

Školiteľ: PhDr. Ivan Rác, PhD.

ABSTRAKT

Cieľom tejto práce je poukázať na momentálnu situáciu v období pandémie, ktorá sa dotýka všetkých nás. V predloženej práci sa sústreďujeme na deti, resp. žiakov, a na vplyv ich edukácie v dôsledku vírusu Covid-19. Výučba, ktorá je presunutá do online priestoru môže vplývať na niektorých žiakov v negatívnom svetle, a to v dôsledku znevýhodňujúceho domáceho prostredia, v ktorom žijú. Poukazujeme aj na projekt s názvom „Zvýšenie inklúziivity vzdelávania“, ktorý realizuje Štátny pedagogický ústav. Práca najmä vo svojej výskumnej časti mapuje dobrovoľnícku činnosť, ktorú sme realizovali na základnej škole v Kozárovciach. Teoretické východiská predkladanej práce interpretujú problematiku dištančnej výučby žiakov na základných školách. Výskum v predkladanej práci analyzuje celkový prospech žiakov tretieho ročníka ZŠ v Kozárovciach. Súčasťou výskumu je rozhovor, ktorý mapuje tiež vplyv doučovania. Výsledky výskumu poukazujú na pozitívny vplyv doučovacieho procesu na motiváciu detí vzdelávať sa a poukazuje na zlepšujúci sa prospech týchto žiakov.

Kľúčové slová: Rómske deti. Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Dopad pandémie COVIDu-19. Dištančné vzdelávanie. Sociálna pomoc pri vzdelávaní. Sociálne služby a poradenstvo.

ABSTRACT

The aim of this work is to point out the current situation during the pandemic, which affects all of us. In the presented work we focus on children, resp. pupils and their education during pandemic COVID-19. The teaching that is moved to the online space may affect some students in a negative light, due to the disadvantageous home environment in which they live. We also point to the project entitled "Increasing the inclusiveness of education", which is implemented by the State Pedagogical Institute. The work, especially in its research part, maps the volunteer activity that we carried out at the primary school in Kozárovce. The theoretical basis of the presented work interprets the issue of distance teaching of pupils at primary schools. The research in the presented work analyzes the overall benefit of pupils in the third year of elementary school in Kozárovce. Part of the research is an interview, which also maps the

impact of tutoring. The results of the research point to the positive influence of the tutoring process on the motivation of children to learn and point to the improving credit of these students. Key words: Roma children. Children from socially disadvantaged backgrounds. Impact of the COVID-19 pandemic. Distance education. Social assistance in education. Social services and specialised counseling.

Úvod

„Bol som v raji, len som o tom nevedel. Teraz stojím na neoznačenom rázcestí a neviem, ako sa vyhnúť peklu“ (Paulo Coelho, 2010, s. 124). Tento autor napísal raz jeden veľmi hlboký citát. Žili sme doposiaľ všetci v raji na tejto zemi a len sme si to nevážili?

Pred rokom, by mi ani nenapadlo, že začnem pociťovať vo svojom živote neistotu, strach a ocitnem sa na doslova neoznačenom rázcestí, kde skutočne neviem ako sa vyhnúť peklu. Pod pojmom peklo nemyslím sálajúci oheň, ale skôr niečo miniatúrne, tak maličké, čo ani nie je viditeľné voľným okom, šíriace sa vzduchom. Niečo veľmi nepríjemné, možno i smrteľné, ohrozujúce mňa, moju rodinu i všetkých mojich priateľov a známych. Toto peklo mám na mysli. Vírus, ktorý momentálne trápi celý svet. Každý z nás momentálne žije v dobe pandémie, bez akéhokoľvek sociálneho kontaktu, v obmedzenom pohybe a zákazu vychádzania.

Pandémia COVID-19 je ľudskou tragédiou obrovských rozmerov. Často počúvame z médií, rádiá či televízia nám denne pripomínajú, že ide o chorobu, ktorá nediskriminuje, ale treba si uvedomiť, že v praxi je práveže úplný opak pravdou. Zraniteľné skupiny – napríklad starší ľudia, ľudia bez domova, či v núdzi, bez finančného zabezpečenia alebo ľudia so zdravotnými komplikáciami – sú vystavené väčšiemu riziku z hľadiska zdravotného stavu. Avšak pozrime sa na riziko z hľadiska sociálneho stavu, vplývajúce aj na zdravotný stav ľudstva.

Veľmi veľkému riziku sú vystavené ale aj deti, ktoré v dôsledku tejto pandemickej situácií naskočili na úplne iný typ vzdelávania, na aký boli doteraz zvyknutí. Dvere všetkých škôl na Slovensku sa zatvorili a náš školský systém nabehol na tzv. online svet. Dištančné vzdelávanie pomocou internetu z domu. Mnohé deti sa ťažko vyrovnávajú s tým, že sa nemôžu stretávať so svojimi spolužiakmi, kamarátmi, rovesníkmi a trápi ich neistota v súvislosti s budúcnosťou. Keďže si náš nový „normálny život“ môže vyžadovať pokračujúce vzdelávanie z domu, musíme posilniť rovnocenný a bezplatný prístup ku kvalitnému digitálnemu vzdelávaniu a k vzdelávacím programom verejnoprávnej televízie. V neposlednom rade preto,

že prechod na dištančné a online vzdelávanie odhalil rozdiely v prístupe k vzdelávaniu pre deti zo znevýhodnených rodín či deti, ktorým rodičia a opatrovatelia nedokážu vždy pomôcť s domácimi úlohami, resp. im zabezpečiť prístup k technologickému vybaveniu alebo internetu.

V tejto práci by sme sa radi chceli zaoberať deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a dopad dištančného vzdelávania práve na nich.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Je nevyhnutné zaoberať sa pojmom dištančné vzdelávanie v našej práci. V súvislosti s dištančným vzdelávaním (ďalej DiV) sa môžeme v odbornej literatúre a legislatívnych dokumentoch stretnúť s jeho vymedzením v dvoch podobách, a to dištančné vzdelávanie ako metóda a dištančné vzdelávanie ako forma. Podľa Zlámalovej je dištančné vzdelávanie „*vzdelávanie na diaľku vo svete frekventovanou formou celoživotného vzdelávania, inak definovaného aj ako „riadené samoštúdium“, ktorého hlavným cieľom je sprístupniť vzdelávanie jedincom, ktorí sa nemôžu zúčastniť klasického vzdelávania*“ (Zlámalová, 2009, s. 30). Rovnako Pedagogický slovník charakterizuje DiV ako formu štúdia sprostredkovanú médiami (telefón, rozhlas, televízia, počítač, internet, elektronická pošta a i.) a uvádza nasledovné vymedzenie dištančného vzdelávania ako metódy štúdia: pod DiV sa rozumie didaktická metóda uplatnená v podmienkach, keď sú študenti a učitelia od seba vzdialení, čiže sa nenachádzajú v tej istej miestnosti v tom istom čase. DiV ako metóda sa etablovala aj v prostredí slovenských vysokých škôl. (Průcha, Walterová a Mareš 2008, s. 52). Dá sa povedať, že realizácia študijných programov výlučne dištančnou metódou bola v podmienkach slovenských škôl skôr výnimkou, avšak pri momentálnej situácii, podľa nariadení vlády v súvislosti so zákazom vychádzania a obmedzenia pohybu je nevyhnutnou súčasťou vo vzdelávaní. „*Dištančná metóda nahrádza priamy kontakt učiteľa so študentom komunikáciou prostredníctvom komunikačných prostriedkov, najmä prostriedkov založených na využívaní počítačových sietí*“ (Džubáková, 2013, s. 24). Pre účely tejto práce budeme pod DiV rozumieť vzdelávanie, pre ktoré je charakteristická priestorová a časová oddelenosť študenta a učiteľa a v rámci ktorého sú uplatňované rôzne organizačné formy a vyučovacie metódy, sledujúce naplnenie vzdelávacích cieľov. Medzi charakteristické prvky DiV patrí: študijná flexibilita, obsahová flexibilita, organizačná flexibilita, vysoká miera individualizácie, široké využitie IKT, charakteristicky spracované študijné pomôcky, špecifická individuálna pedagogická podpora. Za hlavné problémy, s ktorými sa v DiV najčastejšie stretávame, považuje Zlámalová

nasledovné oblasti: málo fundovaná voľba dištančnej alebo kombinovanej metódy vzhľadom na potreby študujúcich, neprofesionálne riadenie prípravy štúdia, nedostatok kvalitných odborníkov, nedostatočná kvalita študijných materiálov, podcenenie administratívnej náročnosti pri realizácii. (Zlámalová, 2009, s. 45).

Charakter dištančného vzdelávania sa od jeho počiatkov, kedy boli vzdelávacie materiály distribuované poštou, zásadne zmenil. Za najrevolučnejšiu fázu rozvoja DiV možno považovať obdobie masívneho rozvoja informačno-komunikačných technológií (ďalej len IKT), nástup internetu a zavedenie prvých systémov na riadenie výučby, learning management system (ďalej len LMS) , ktoré zabezpečili distribúciu vzdelávacieho obsahu študentom elektronickou cestou. V tomto kontexte sa začína používať pojem elektronické vzdelávanie (e-learning). E-learningu a IKT sa budeme podrobnejšie venovať, nakoľko zásadným spôsobom ovplyvnili vzdelávanie na mnohých úrovniach. Spomenutá a vyššie konkretizovaná platforma IKT s možnosťou ich kombinácie s počítačovými sieťami, najmä internetu, je predpokladom pre úspešnú realizáciu e-learningu. Stredobodom nášho záujmu sa v rámci e-learningu stala dimenzia komunikácie a kooperácie. Svatoš definuje pojem nové technológie vo vzdelávaní ako: vzdelávacie postupy akcentované dobou, ktoré čerpajú z materiálo-technického rozvoja, ktoré prinášajú práci učiteľa a žiaka nové možnosti, programovú podporu týchto postupov. Autor ďalej rozlišuje tri významy pojmu nové technológie vo vzdelávaní: všeobecnejší pojem vzdelávacie postupy, ktoré spolu s vyučovacími fázami tvoria podstatnú súčasť didaktického modelu, druhý význam pojmu vyjadruje konkrétnu materiálo-technickú a softvérovú podporu vyučovania (učebné pomôcky, výučbové programy, didaktická technika), ich základnou vlastnosťou je, že sú vo vyučovacom procese používané samostatne a netvoria vzájomne prepojené didaktické celky, tretí význam symbolizuje označenie multimédiá, ktoré zámerne prepájajú rôzne didaktické (materiálne i nemateriálne) prostriedky do jedného zmysluplného funkčného celku. (Svatoš, 2009, s. 271-276). Ďalej by sme mohli prejsť k systematickému vymedzeniu E-LEARNINGU. V Pedagogickej encyklopédii je e-learning (v preklade elektronické učenie alebo vzdelávanie) definovaný ako „*vzdelávací proces (s rôznym stupňom intencionality), v ktorom sú používané IKT, ktoré pracujú s dátami v elektronickej podobe (napr. počítače, počítačové programy, multimédiá, interaktívne tabule, internet, digitálna televízia alebo rádio, videokonferencia).*“ (Zounek, 2009, s. 277). S vymedzením pojmu e-learning sa môžeme stretnúť v užšom a širšom zmysle. V širšom slova zmysle podľa Kopeckého môžeme chápať e-learning ako multimediálnu podporu vzdelávacieho procesu za použitia IKT, ktorých primárnou úlohou je zvýšiť kvalitu a dostupnosť vzdelávania. V užšom slova zmysle je e-learning chápaný ako vzdelávanie, ktoré je podporované modernými

technologiami a ktoré je realizované prostredníctvom počítačových sietí (najčastejšie internetu). V tomto poňatí umožňuje e-learning odovzdávať vzdelávací obsah v digitalizovanej forme komukoľvek, kto má prístup k zodpovedajúcej počítačovej sieti. (Kopecký, 2006, s. 73). Iný pohľad definuje e-learning ako vzdelávanie za podpory webových technológií. Vzhľadom k tomu, že u nás už považujeme za nevyhnutné prepojenie e-learningu s počítačovou sieťou, je možné e-learning chápať ako online vzdelávanie. Chýbajúce sociálne kontakty a nútená izolácia môžu mať na množstvo detí devastačný vplyv, ktorého hĺbka sa v súčasnosti nedá odhadnúť. Deťom vo vysokej miere chýba socializácia, keďže človek je tvor spoločenský, má prirodzene potrebu stretávať sa s ľuďmi. Výhradne deti, ktoré boli zvyknuté tráviť čas počas školského vyučovania v škole so svojimi spolužiakmi a rovesníkmi. Teraz by sme sa radi venovali pozornosť pre DiV zo sociálnej sféry. V reakcii na to, aký vplyv môže mať na žiakov nechodenie do školy, sme vyhľadali článok z Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, kde sa na tom pre TASR zhodli psychologičky Beáta Sedlačková, Bronislava Kundrátová a Ľubica Kövérová. *„Izolácia trvá už veľmi dlho, chýba jasný a transparentný spôsob komunikácie o dôvodoch, pre ktoré stále nemôžu nastúpiť do školy. Tieto deti boli sociálne izolované už minulý školský rok od marca do júna,“* priblížili psychologičky. Poukázali na to, že školáci sú namiesto prirodzeného prostredia (škola, krúžky, voľnočasové aktivity) nútení zotrvať neprimerane dlhý čas doma v izolácii. *„Mnoho detí už rezignovalo, sú frustrované až apatické, strácajú motiváciu, nastupuje u nich depresia,“* tvrdia psychologičky. Poukázali však aj na skupinu žiakov, ktorým systém dištančného vzdelávania vyhovuje. Ide napríklad o deti introvertné, neisté, úzkostné či tie, ktoré majú vo všeobecnosti problémy s komunikáciou a presadzovaním sa v kolektíve. *„Predĺžovanie tohto stavu im môže dočasne vyhovovať, ale z pohľadu ich ďalšieho vývinu neumožní týmto deťom získavať tak potrebné komunikačné a sociálne kompetencie,“* upozornili. (Sedlačková, Kundrátová, Kövérová, 2021).

Dištančná forma vzdelávania žiakov školy prebieha prostredníctvom elektronickej komunikácie s pedagogickými zamestnancami školy nasledujúcimi formami a to prioritne prostredníctvom edukačného portálu EDUPAGE, MS TEAMS a prostredníctvom sociálnych sietí či prostredníctvom e-mailovej komunikácie. Avšak ako takáto realizácia výučby môže byť vôbec možná pre žiakov, ktorí nemajú prístup k internetu či počítaču?

„Hlboké sociálne premeny súčasnej spoločnosti výrazným spôsobom zasahujú aj do procesu zámerného formovania ľudskej osobnosti. Z toho dôvodu musí byť otázka formovania mladej generácie venovaná sústavná pozornosť. Systematické skúmanie výchovného a vzdelávacieho procesu je možné iba postupným poznávaním spoločenských súvislostí

uplatňovaných vo výchovno-vzdelávacom procese.“ (Špánik, 1994, s. 7). Problematikou výchovného a vzdelávacieho procesu zaoberá viacero vedných disciplín. V predkladanej práci sa zaoberám problematikou vplyvu a na priebeh vyučovacieho procesu dištančnou formou z dôvodu 1. vlny pandémie COVID-19 na rómske deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Rodinné prostredie má rozhodujúci význam vo výchovnom a najmä vzdelávacom pôsobení. Avšak v tomto období, keď sa celý vzdelávací proces realizuje v rodinnom prostredí, veľmi veľkú a nesmierne dôležitú úlohu tu zohrávajú rodičia. Po vstupe dieťaťa do školy preberá čas výchovného pôsobenia na dieťa škola. Takto sa rodina a škola stávajú najvýznamnejšími činiteľmi vplývajúcimi na výchovu a vzdelávanie mladého človeka. I keď sa výchovný a vzdelávací proces realizuje v rodinnom a školskom prostredí rozdielnymi formami metódami a prostriedkami, cieľ však spravidla zostáva rovnaký. V rodinnom prostredí sú pre výchovu a vzdelávanie dôležité vzájomné vzťahy medzi nimi, vzťahy medzi rodičmi a deťmi a vzťahy medzi súrodencami. Na uvedené vzťahy vplyva početnosť rodiny, vzdelanie rodičov, zamestnanosť rodičov, vek detí, názory rodičov na výchovu detí, úroveň bývania a podobne. V rodinnej výchove má mimoriadny význam osobný príklad rodičov, starých rodičov a súrodencov na správanie detí. Deti sa učia prostredníctvom imitačného správania a tak napodobňujú svojich rodičov. V rodinnom prostredí je však žiadúce vytvárať nielen podmienky pre realizáciu výchovného a vzdelávacieho procesu, ale rodina by mala byť aj inštitúciou ochrany všetkých jej členov. V školskom prostredí si na rozdiel od rodinného prostredia žiak musí spravidla zaslúžiť svoje miesto v kolektíve spolužiakov sám, bez pomoci rodičov školské prostredie vplyva na dieťa interiérom školskej budovy a školskej triedy, kolektívom spolužiakov, pedagogickým kolektívom a ostatnými zamestnancami školy. Školské prostredie urýchľuje socializáciu dieťa v spoločnosti a utvára podmienky pre vznik rovesníckych skupín, ktoré môžu mať v živote mladého človeka veľmi dôležité miesto. Preto je žiadúce vytvárať optimálne žiacky kolektív v triedach. Tieto spolu s učiteľmi vplyvajú na atmosféru v triede, ktorá spravidla rozhoduje o vzťahu žiakov školským povinnostiam a škole. (Špánik, 1994, s. 6).

Každý človek je na svoju celoživotnú cestu geneticky vybavený. Znamená to, že každý z nás má „*dispozíciu, ktorá sa v sociálnom prostredí rozvíja v sociabilitu, teda schopnosť nadväzovať kontakty, vzťahy s inými ľuďmi, preberať rôzne roly, napodobňovať rôzne vzory, osvojovať si rôzne poznatky, teda schopnosť sociálne sa učiť.*“ (Kraus, 2008, s. 59). Nakonečný dodáva: „*človek ako spoločenský tvor žije v špecifických životných podmienkach, ktoré nazývame sociálnym prostredím. Presvedčivo dokazujú vplyv sociálneho prostredia extrémne prípady sociálnej izolácie, keď ľudské bytosti boli ako deti „vychovávané“ zvieratami a neskôr*

objavené ľuďmi. Ľudské bytosti, ktoré sa vyvíjali v takejto situácii úplnej izolácie od sociálnych vplyvov, podobali sa ľudským bytostiam iba telesnými znakmi.“ (Nakonečný, 1967, s. 57). Obdržálek definuje sociálne prostredie ako „*javy, stavy, procesy a vzťahy, ktoré človeka obklopujú v rodine, v sociálnej skupine, spoločenskej vrstve a celej spoločnosti. Predstavuje súhrn všetkých vplyvov ľudí a skupín, s ktorými človek prichádza do styku.*“ (Obdržálek, 2004, s. 304). Hroncová deklaruje, že „*bez sociálneho prostredia by socializačný proces nebol možný.*“ (Hroncová, 2000, s. 70). Podobný názor nachádzame aj u Kačániho a kol., ktorí tvrdia, že sociálne prostredie je nevyhnutnou podmienkou, aby sa z človeka stala sociálna bytosť schopná medziľudskej komunikácie. (Kačáni a kol., 1999), s. 11). Sociálne prostredie môžeme na základe jeho vplyvu, veľkosti a intenzity kontaktu na dieťa rozdeliť na najužšie, širšie a najširšie sociálne prostredie. (Šuhajdová, 2016, s. 25). Kraus pod socializáciou rozumie „*proces postupnej premeny človeka ako biologickej bytosti v bytosť spoločenskú, teda postupné začleňovanie sa do života danej spoločnosti, proces, prostredníctvom ktorého sa učíme v danej spoločnosti žiť.*“ (Kraus, 2008, s. 59). Cieľom socializácie je podľa Krausa „*osvojenie si určitých sociálnych rolí, t. j. spôsobov správania, ktoré sociálne okolie očakáva na základe veku daného jedinca, jeho pohlavia a spoločenského statusu. Človek musí v určitých záležitostiach prijať pravidlá života v spoločnosti, t. j. prispôbiť sa ostatným.*“ (Kraus, 2008, s. 59). Ako autor upozorňuje, zvládnutie pravidiel správania v spoločnosti nestačí, jedinec súčasne musí byť schopný pracovať so svojimi vnútornými silami tak, aby sa vzájomne nedostávali do konfliktu a súčasne boli v súlade s reálnymi možnosťami. Nie každá socializácia jedinca je preto úspešná. Na dôsledky neúspešnej socializácie, ktorá predstavuje problém nielen pre daného jedinca v podobe jeho spoločenskej exklúzie, ale rovnako tak aj pre samotnú spoločnosť, nesúcu riziká a dopad rôznych existujúcich deviácií, poukázal ďalší autor. (Havlík, 2002, s. 44). V takýchto prípadoch zohráva kľúčovú úlohu úspešnosť resocializácie, čiže úspešnosť znovu začlenenia daného jedinca do spoločnosti.

Je veľmi dôležité venovať sa aj pojmu sociálne znevýhodnené prostredie v našej práci. Dieťaťom zo sociálne znevýhodneného prostredia sa rozumie dieťa v zmysle ustanovenia § 2 písm. p) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len "školský zákon"), toto dieťa je zároveň dieťaťom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a výchovno-poradenskú starostlivosť, vrátane diagnostiky, mu zabezpečuje centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie. Za sociálne znevýhodnené prostredie, ktoré znevýhodňuje dieťa vo výchovnovzdelávacom procese sa považuje prostredie, ktoré charakterizujú aspoň tri z nasledovných kritérií:

1. rodina, v ktorej dieťa žije, neplní základné funkcie - socializačno-výchovnú, emocionálnu a ekonomickú,
2. chudoba a hmotná núdza rodiny dieťaťa,
3. aspoň jeden z rodičov dieťaťa je dlhodobo nezamestnaný, patrí k znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie,
4. nedostatočné vzdelanie zákonných zástupcov - aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie,
5. nevyhovujúce bytové a hygienické podmienky, v ktorých dieťa vyrastá - absencia miesta na učenie, postele, elektrickej prípojky, pitnej vody, WC,
6. vyučovací jazyk školy je iný ako jazyk, ktorým dieťa hovorí v domácom prostredí,
7. rodina dieťaťa žije v segregovanej komunite, 8. sociálne vylúčenie komunity alebo rodiny dieťaťa z majoritnej spoločnosti. (Odbor školstva v SR, 2013).

V odbornej literatúre sa môžeme, okrem vyššie uvedených termínov, stretnúť aj s pojmami ako sociálne a jazykovo znevýhodnené prostredie (Drapák, 2000, s. 48), sociálne a výchovne nedostatočne podnetné prostredie, nevyhovujúce rodinné prostredie či disharmonické sociálne rodinné prostredie alebo výchovne a sociálne menej podnetné prostredie a iné. V konečnom dôsledku všetky uvedené terminologické variácie prostredia poukazujú na ten istý problém, ktorým je prostredie zlyhávajúce v určitej konkrétnej oblasti či už po jej kvantitatívnej, alebo kvalitatívnej stránke. Bližšie sa pristavíme pri termíne výchovne a sociálne menej podnetné prostredie. Ako problematické sa nám javí slovíčko „menej“, podobne by sme pritom za problematické mohli považovať aj slovíčko „nedostatočne“. Treba si položiť otázky: Menej od čoho? Nedostatočne v porovnaní s čím? Aký je potom ideál, norma? Vieme vôbec určiť, čo je v dnešnej dobe ešte možné považovať za normu a čo už nie? Problematický pojem „menej“ si dokážeme predstaviť z ekonomickej stránky. Berúc do úvahy stanovenú hranicu životného minima, každá rodina s nižším príjmom automaticky z ekonomického hľadiska predstavuje menej podnetné prostredie, pričom dokážeme aj presne určiť o koľko. Takéto vymedzenie však považujeme za nedostatočné, ba až neobjektívne a zavádzajúce. V konečnom dôsledku tu môže hroziť, že by kategóriu detí/žiacov zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia tvorili iba jedinci z nižších, resp. chudobných rodinných pomerov. V prípade slovíčka „nedostatočne“ musíme brať do úvahy individualitu osobnosti každého jedného z nás. Podmienky, ktoré má jedinec k dispozícii, môže zo svojho subjektívneho hľadiska považovať za nedostatočné, avšak iný jedinec by zo svojho subjektívneho hľadiska tie isté podmienky mohol už považovať za dostatočné či vyhovujúce. Slovíčko „nedostatočne“ v súvislosti s vnímaním a posudzovaním životných podmienok preto pokladáme za subjektívnu záležitosť.

Môžeme konštatovať, že v popredí sú momentálne zaužívané predovšetkým dva termíny, a to sociálne znevýhodnené prostredie a sociálne znevýhodňujúce prostredie, z ktorých preferujeme a za správny považujeme termín sociálne znevýhodňujúce prostredie. Vysvetlenie: z pohľadu dieťaťa/žiaka ide o prostredie, ktoré ho znevýhodňuje v jeho optimálnom vývine, a preto je pre dieťa/žiaka znevýhodňujúce. Naproti tomu pojem sociálne znevýhodnené prostredie hovorí o znevýhodnenom prostredí a nie o dieťati, ktoré v ňom vyrastá. Rovnako sa vyjadruje Zimmermann, ktorý tvrdí, že „*sociálne znevýhodnený môže byť žiak, nie prostredie. Prostredie je preto vhodnejšie označovať ako znevýhodňujúce.*“ (Zimmermann, 2014, s. 2). Rovnako Kovalčíková a Džuka podstatný a veľmi dôležitý rozdiel medzi sociálne znevýhodneným a sociálne znevýhodňujúcim prostredím vyjadrili takto: „*V prípade sociálne znevýhodneného prostredia je dôraz kladený na to, že toto prostredie je dôsledkom určitých príčin. V prípade sociálne znevýhodňujúceho prostredia je dôraz kladený na inú stránku veci – že toto prostredie (bez prihliadania na príčiny, ktoré ho spôsobili) môže mať za následok znevýhodnenie tých, ktorí v ňom žijú. Inými slovami, vplyv znevýhodňujúceho prostredia môže (nemusí) spôsobiť znevýhodnenie jedincov, ktorí sa v takomto prostredí socializujú.*“ (Kovalčíková a Džuka, 2014, s. 20). Autori tak poukazujú na nami vyššie zdôrazňovanú významnosť subjektivity. Inými slovami povedané, upozorňujú na to, ako sa jedinec dokáže/nedokáže (a v akej miere) v rámci svojej socializácie vyrovnáť s podmienkami, ktoré má k dispozícii. Klein a kol. rozdiel medzi sociálne znevýhodneným prostredím a sociálne znevýhodňujúcim prostredím vysvetľujú veľmi jednoducho: „*Sociálne znevýhodňujúce prostredie vyjadruje charakteristiku prostredia v dynamike, teda v intenciách možnosti jeho zmeny. Sociálne znevýhodnené prostredie vyjadruje charakteristiku prostredia v statike, v určitom fatalizme, osudovosti, ako keby takéto prostredie nebolo možné zmeniť.*“ (Klein a kol., 2012, s. 100).

Klein a Rosinský zdôrazňujú, že prostredie „*nemožno chápať oddelene od iných činiteľov, pretože človek sa svojmu prostrediu neprispôbuje pasívne, ale aktívne ho mení a ono spätne na neho pôsobí.*“ (Klein a Rosinský, 2007, s. 5). Sociálne znevýhodňujúce prostredie považujeme za také prostredie, ktoré kvôli sociálnym príčinám obmedzuje alebo zhoršuje prístup dieťaťa k zdrojom spoločnosti. Dieťa, ktoré z takéhoto prostredia pochádza, je týmto prostredím znevýhodňované, avšak tento efekt nemusí byť trvalý. Tento dynamický aspekt neodráža relatívne často používaný a z tohto hľadiska nevhodný pojem sociálne znevýhodnené prostredie, resp. sociálne znevýhodnené dieťa. Nazdávame sa však, že v budúcom výskume v spoločenských vedách je potrebné operačne definovať, čo sú manifestované a pozorovateľné prejavy sociálneho znevýhodňovania v slovenských podmienkach. Takto definovaná premenná je prístupná ďalšiemu relačnému i kauzálnemu

výskumu a poslúži aj odborníkom, ktorí pre potreby národných a medzinárodných meraní zbierajú komplexné údaje o tejto populácii. Možnou inšpiráciou pri operačných definíciách sociálneho znevýhodňovania môže byť sociologický výskum spoločenských javov. V rámci týchto výskumov samotné prostredie, ktoré spôsobuje istý druh znevýhodnenia/znevýhodňovania je operačne definované prostredníctvom indexov chudoby, meranými indikátormi socioekonomického statusu alebo indikátormi sociálneho vylúčenia. Znevýhodnený jedinec je až produktom kvantifikovaných charakteristík prostredia. V príspevku uvádzame, že aj pedagogika aj sociológia vedy aktualizujú v súčasnosti svoj pojmový aparát a nevyhnú sa situácii importovania nových konceptov. Tento jav súvisí aj so vznikom nových sociálnych javov, ktoré majú, pochopiteľne, edukačné implikácie (Šuhajdová, 2019, s.78).

V dnešnej spoločnosti dochádza k viacerým zmenám, ktoré zároveň ovplyvňujú rozvoj a smerovanie sociálnej práce. S narastajúcou potrebou pomoci človeku v rovine sociálnych interakcií a vzťahov v rôznych oblastiach jeho života, vzniká potreba rozvoja sociálnej práce v rozličných sférach. Komunitné centrum (ďalej len KC) má okrem funkcie základného poradenstva a prevencie aj doučovanie detí, ktoré nemajú možnosť chodiť do školy alebo majú nedostatočné vzdelávacie výsledky. *„Cieľom a poslaním KC, ktoré na Slovensku vykonávajú svoju záslužnú činnosť, je poskytnutie komplexnej služby jednotlivcovi, rodine ako aj celej miestnej komunite, ktorá z rôznych dôvodov nemá možnosti na svoju vlastnú pomoc, sociálnu mobilitu, získavanie sociálnych zručností či vlastnú sebarealizáciu. Okrem hlavného cieľa a poslania má každé KC podľa aktuálnej potreby a miestnych problémov obyvateľov aj ďalšie špecifické ciele. Ide napríklad o podporu zmysluplného trávenia voľného času, prezentovanie svojej kultúry, zvykov, tradícií, pomoc pri uplatňovaní sa na trhu práce, prevenciu nežiadúcich patologických javov v týchto komunitách, podporu počas vzdelávania a to najmä formou doučovania, ktoré poskytujú sociálni pracovníci v KC.“* (Prohuman, 2012).

Doučovanie je len jednou z činností KC, no ich pracovníci aj tak pomáhajú ako len môžu, keďže vzdelanie má podľa nich veľký zmysel. Sociálni pracovníci KC sa preto snažia neexistenciu vhodných podmienok suplovať v KC, kde deti majú možnosť dostať to, čo je pre mnohých iných úplnou samozrejmosťou – pomôcky k učeniu, potrebný pokoj a láskavé osoby, ktoré deťom s doučovaním pomáhajú.

Sociálne problémy vždy mali dopad na fungovanie žiakov v škole. Dá sa však povedať, že v posledných rokoch sa sociálne problémy stávajú závažnejšími a ešte viac zasahujú prosperovanie žiakov v škole, ich celkový intelektuálny, emocionálny a sociálny rozvoj. Prax teda ukazuje, že sociálny pracovník by bol veľmi užitočný odborný zamestnanec školy, pretože

by bol súčasťou školy, mohol by pracovať aj počas vyučovania, počas výchovných predmetov. Pomerne veľký prínos v práci sociálneho pracovníka vidíme aj v tom, že by mal viac času na preventívne aktivity, nakoľko v súčasnosti sú koordinátormi zväčša učitelia na plný úväzok. Taktiež by mal čas aj možnosti pracovať na zlepšovaní sociálnej klímy v škole (Gymerská, Krššáková, Maďarová, 2021).

„Dôvodmi akademických problémov detí z MRK sa zaoberá množstvo odbornej literatúry. Dominuje vplyv generačnej chudoby – nedostatočná stimulácia v ranom detstve (napr. batolata nešťvornožkujú), toxický stres, absencia detských kníh, čítania s rodičmi, hračiek rozvíjajúcich motoriku, odlišný materinský jazyk, iný kultúrny kód a tieto vplyvy môžu spôsobiť narušenie špecifických funkcií, alebo nedostatočnú rozvinutosť kognitívnych funkcií, ktoré umožňujú konštruovať vedomosti a získavať kompetencie (teda učiť sa). Ak sa uvedené funkcie nerozvinú, problémy sa stupňujú. Deti zažívajú neustály neúspech, sú demotivované a frustrované. Prepádávajú, prestávajú chodiť do školy a školskú dochádzku končia v nižšom ročníku” (ČLOVEK V OHROZENÍ, N. O., 2019).

2 PRIESKUM

Rozhodli sme sa túto prácu obohatiť aj prieskumom, ktorý sme zrealizovali.

2.1. Hlavný cieľ práce

Hlavným cieľom tejto práce bolo poukázať na momentálnu situáciu v období pandémie a ako sa dotýka a ovplyvňuje rómske deti, resp. žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v ich edukácií. Títo žiaci nemajú doma vytvorené podmienky na vzdelávanie sa online, pretože nemajú technické vybavenie či internet. Poukazujeme aj na projekt s názvom „Zvýšenie inklúzičnosti vzdelávania“, ktorý realizuje Štátny pedagogický ústav. Hlavným cieľom práce bolo mapovať dobrovoľnícku činnosť, ktorú sme realizovali na základnej škole v Kozárovciach.

2.2 Prieskumná otázka

Základnou otázkou, ktorú sme si kládli pred realizáciou prieskumu bolo či nastalo zlepšenie v prospechu rómskych žiakov, resp. žiakov zo SZP a dospelo k väčšej motivácii týchto žiakov vo vzťahu k ich edukácii vplyvom doučovacieho procesu, ktorý bol realizovaný?

2.3. Prieskumná vzorka

Prieskum sme realizovali kvalitatívne pološtruktúrovaným rozhovorom s pani triednou učiteľkou a kvantitatívne cez analýzu interných dokumentov cieľovej skupiny šiestich detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a teda so žiakmi so špeciálno-výchovne vzdelávacími potrebami. Pod pojmom žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia rozumieme žiaka žijúceho v prostredí, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj mentálnych, vôľových a emocionálnych vlastností žiaka, nepodporuje jeho socializáciu a neposkytuje mu dostatok primeraných podnetov na rozvoj jeho osobnosti. Lokalita, v ktorej predmetní žiaci žijú je segregovaná komunita, ktorá sa nachádza na začiatku dediny Kozárovce v okrese Levice. Podmienky bývania sú na mizernej úrovni, keďže je to osada, ktorá leží na území popri hlavnej ceste. V Kozárovciach žije zhruba 2000 obyvateľov. V lokalite ľudovo nazývanej „Domky“, kde žijú žiaci zo SZP, je podľa starostu Jozefa Majera desať domov s popisným číslom a v nich žije zhruba 180 Rómov, z toho 60 detí do 15 rokov. Oficiálne sa tam nachádza 5 domov, vedených ako 10 popisných čísel. Čiže jeden dom má akoby dve súpisné čísla adresy. Plus sa v osade nachádzajú aj prístavby, ktoré si sami pristavali, avšak nie sú registrované. Najväčším problémom v osade je podľa starostu zabezpečenie podmienok pre normálnu výchovu detí. Vyskytujú sa tu sociálne problémy ako záškoláctvo, zlé hygienické podmienky, nulová zamestnanosť, alkohol a vážne podozrenia z úžery. (SME, 2010). Naša prieskumná vzorka nemá v domácnosti, v ktorej žije vybudované a prispôbené dostatočne podnecujúce prostredie pre rozvoj ich osobností. Podľa pani triednej učiteľky chýba starostlivosť zo strany rodičov o úspešné vzdelávanie a podporu pri vypracovávaní domácich úloh. Často krát je toto zdrojom nedostatočných edukačných výsledkov žiakov. Hygienické návyky u deťoch v treťom ročníku sú už na lepšej úrovni, ako u prváčikov, a to najmä v dôsledku školského režimu. Celkovo v tejto segregovanej komunite musíme podotknúť, že sú rozličné typy rodín. Niektoré z nich majú skutočne v dome čisto

a zabezpečené všetky hygienické potreby, iné používajú vonkajšiu latrínu a konáre stromov na vešanie čistej bielizne.

2.4. Prieskumné prostredie

Základná škola s materskou školou Kozárovce je úplnou základnou školou s 1. až 9. ročníkom a s 2 až 3 triedami v materskej škole, s právnou subjektivitou od 1.7.2003. V každom ročníku majú jednu triedu. Počet žiakov v súčasnosti je približne 170, pričom kapacita školy je cez 300 žiakov. Škola je umiestnená v kľudnejšej časti obce mimo hlavnú cestu, v areáli školy sa okrem športového areálu nachádza park tvorený z rôznych druhov drevín a bylín. Majú vysokú kvalifikovanosť a odbornosť pedagógov, vybudované jazykové laboratórium so slúchadlovou zostavou pre 18 žiakov, dvoch kvalifikovaných vyučujúcich cudzích jazykov, preto jednou z priorít je zabezpečiť kvalitnú prípravu žiakov v cudzích jazykoch so zreteľom na možnosti školy, so zameraním na komunikatívnosť a s ohľadom na schopnosti jednotlivých žiakov. Táto základná škola má veľmi dobré personálne, priestorové a materiálne-technické podmienky na vyučovanie telesnej výchovy a rôznych športových aktivít : traja kvalifikovaní učitelia TV, veľká telocvičňa, malá telocvičňa, posilňovňa, 2 tenisové kurty, asfaltové viacúčelové ihrisko, volejbalové ihrisko na plážový volejbal, atletická dráha, doskočisko na skok do diaľky. Zriadená je tu aj učebňa výpočtovej techniky s dataprojektorom a keramickou tabuľou. Je vytvorená špeciálna trieda pre žiakov so špeciálnymi výchovnými a vzdelávacími potrebami a asistent učiteľa ako pomoc pri práci s týmito žiakmi, ktorí sú vzorkou v našom výskume. (oficiálna stránky školy, 2021). Trieda, ktorú navštevuje naša prieskumná vzorka pozostáva z 16 žiakov. Z toho 7 sú žiaci so špeciálno-výchovne vzdelávacími potrebami. Doučovali sme šiestich z nich.

2.5. Metodologický prístup

V prieskume využívame tzv. komplementaritu metód. Využívame aj kvalitatívny aj kvantitatívny prístup. Z hľadiska metód sme použili pozorovanie, rozhovor a analýzu interných dokumentov školy. Rozhovor v našom prieskume sme realizovali s pani triednou učiteľkou žiakov našej prieskumnej vzorky.

„Považujeme za pomerne náročné jednomyselne charakterizovať prieskum vzhľadom na rôzne ponímania autorov. Ako uvádza Ondrejko: „prieskum považujeme za poznávací

reťazec, ktorý sa skladá z množstva krokov prostredníctvom ktorých získavame nové poznatky.“ (Ondrejko, 2005, s. 66).

„Najčastejšie rozlišujeme kvantitatívny a kvalitatívny prieskum. Tieto typy prieskumov sa od seba líšia nielen nástrojmi, ktoré používajú na získavanie dát, ale aj spracovanie týchto dát. Cieľom kvalitatívneho prieskumu je lepšie porozumenie skúmanej skutočnosti, vytváranie nových hypotéz, nové chápanie, nové teórie. Cieľom kvantitatívneho prieskumu je testovanie hypotéz, teda ich prijatie alebo zamietnutie. Využíva kvantifikáčne či štatistické metódy.“ (Vojtíšek, 2012 In Tomšík, 2017, s. 36).

Kvalitatívny a kvantitatívny prieskum sa líšia aj samotným postupom ich realizácie. Keď však na problematiku nazrieme zo všeobecného uhla pohľadu, základné typy kvalitatívneho a kvantitatívneho prieskumu korešpondujú. Etapy prieskumu vyjadrujú postupnosť, podľa ktorej má prieskumný pracovník realizovať prieskumnú činnosť. Celý proces realizácie prieskumu môžeme rozdeliť do 4 etáp.

1. etapa prípravy na vedecko-prieskumnú prácu,
2. etapa zhromažďovania faktov,
3. etapa spracovania získaných faktov,
4. etapa spracovania správy o prieskume. (Tomšík, 2017, s. 41-43).

Všeobecným pojmom kvalitatívny prieskum rozumieme každý prieskum, ktorý nevychádza zo štatistického zhodnotenia, presnejšie povedané, nepoužíva ku svojim výstupom kvantifikačné postupy. Ide o prieskum, ktorý svoju zameranosť sústreďuje na oblasť ľudských príbehov, postojov, vzťahov, spoločenský hnutí a organizácií, pričom ku svojim výstupom ako demonštračný príklad používa kvantitatívne ukazovatele a ich zhodnotenie, analýza je pritom kvalitatívna. (Somr, 2007, s. 71). Potreba kvalitatívneho výskumu je daná predmetom prieskumného zámeru. Rad vedeckých disciplín si priamo vyžaduje používanie kvalitatívnych metód pre svoj postup: zhromažďovanie pramenných materiálov, analýza získaných údajov, štúdium diel rôznych odborov atď. Členitosť a bohatosť zdrojov a údajov, ktoré sú získavané buď priamo – tvárou v tvár pomocou rozhovorov alebo rôznymi druhmi pozorovania. Kvantita znamená množstvo, predstavuje vlastnosti predmetov, javov, objektov a procesov. Kvantitatívny prieskum je založený na kvantitatívnom skúmaní javov, jeho cieľom je získať exaktné a objektívne overiteľné údaje o skúmanej problematike. Základom kvantitatívneho prieskumu je meranie, ktoré chápeme ako postup získavania presných údajov vyjadrených numericky. Kvantitatívny prieskum zisťuje rozsah frekvenciu alebo intenzitu, napríklad v našom prípade edukačných javov. (Tomšík, 2017, s. 41-43). *„Cieľom kvantitatívneho prieskumu je získať exaktné a objektívne overiteľné údaje o skúmanej problematike. Základom*

kvantitatívneho prieskumu je meranie. Je to postup získavania presných údajov vyjadrených numericky. Kvantitatívny pedagogický prieskum zisťuje rozsah, frekvenciu alebo intenzitu edukačných javov.“ [elektronická učebnica, internet].

2.6. Etika prieskumu

„Dôležitou požiadavkou pri realizácii kvalitatívneho prieskumu je vyhnúť sa subjektivizácii, resp. nedodržiavaniu predpokladov dosiahnutia ich validity a reliability, čo začína už samotným stanovením prieskumného problému.“ (Rác, Lehoczka, 2020, s. 34).
„Základné hodnoty, univerzálne a odvodené normy spoločne vytvárajú názor výskumníka na výskumný problém. Sú základom pre postoje a predsudky, ktoré určujú aké bude jeho rozhodnutie a konanie v rámci výskumu. Výskumník k nim musí zaujať kritickú reflexiu, aby bol schopný do istej miery sa odosobniť.“ (Brutovská, 2019, s. 10). V našom prieskume pristupujeme k základným aspektom etiky skutočne profesionálne. Dodržujeme v maximálnej miere zásady ľudských práv a slobôd a teda všetky rozhovory, pozorovania a iné metódy, ktoré sme použili sa uskutočnili dobrovoľne a slobodným rozhodnutím jednotlivca. Nikoho sme do ničoho nenútili. K ďalším údajom a faktom, ktoré sa objavujú vo výskume sa stavíme taktiež v zásade noriem ochrane osobných údajov a teda anonymne. Ani v jednej tabuľke sa nenachádzajú skutočné mená žiakov či pedagógov.

3 VÝSLEDKY PRIESKUMU

Pri realizácii prieskumu sme využili tri metódy zberu dát. Participačné pozorovanie, pološtruktúrovaný rozhovor a analýzu dokumentov. Rozhovor sme mali možnosť realizovať s triednou učiteľkou žiakov, ktorých sme mali možnosť doučovať. Realizovali sme tak jeden rozhovor. Uvedomujeme si limity interpretácie údajov získaných z tohto rozhovoru, na druhej strane triedna učiteľka bola jedinou relevantnou participantkou pre účely prieskumu.

Z použitia metódy otvoreného kódovania, sme identifikovali rozhovoru identifikovali 10 kódov. Po generalizácii kódov, sme vytvorili päť kategórií, z ktorých sme následne analyzovali témy, ktoré sú nasledovné:

- Bariéry v dištančnom vzdelávaní
- Efektívnosť doučovania
- Spätná väzba žiakov

- Spätná väzba triednej učiteľky
- Zmena postojov žiakov k vzdelávaniu

3.1. Bariéry v dištančnom vzdelávaní

Pri prvej analyzovanej téme sme identifikovali bariéry v dištančnom vzdelávaní a ide o tieto dva kódy :

Nedostatočná pomoc det'om zo strany rodičov s domácimi úlohami

Návratnosť pracovných listov nebola veľmi vysoká, často sa vyskytli prípady, keď bolo jasné, že úlohy neboli vypracované žiakmi (ale napr. staršími súrodencami a pod.).

(T. U., 2021).

Nízke vzdelanie rodičov

„Pri takejto forme vzdelávania je ťažšie žiakom vysvetliť niektoré postupy, keďže v mnohých prípadoch sa nedá spoľahnúť ani na pomoc zo strany rodičov – kvôli ich nízkemu vzdelaniu.”

(T. U., 2021).

3.2. Efektívnosť doučovania

Ďalšou identifikovanou témou bola efektívnosť doučovacieho procesu na základnej škole. Síce projekt prebiehal len krátke obdobie, participantka ho však hodnotí veľmi pozitívne. Žiakom zo SZP sa dostalo viac individuálneho prístupu a pozornosti pri vzdelávaní.

„Z toho krátkeho obdobia (október – november – december) ho hodnotím veľmi pozitívne.

Určite sa im dostalo viac individuálneho prístupu a pozornosti pri vzdelávaní, nakoľko pracovali v malých skupinách.” (T. U., 2021).

3.3. Spätná väzba žiakov

Tretou identifikovanou témou bola spätná väzba zo strany žiakov na doučovanie. V prvom rade sme sa pýtali na reakcie žiakov na doučovanie, ich pocity a názory. To, že sa im doučovanie páčilo a malo pozitívny charakter potvrdila aj samotná participantka:

„Od žiakov bola veľmi pozitívna spätná väzba, nakoľko doučujúca študentka si žiakov získala svojim bezprostredným prístupom. Aj keď zo začiatku to bolo pre nich niečo nové a neznáme, ale keď sa blížili dni dohodnuté na doučovanie, niektorí žiaci sa už sami pýtali, či príde.

Veľkým prínosom, ktorý určite pomohol „prelomiť ľady“ medzi žiakmi a doučujúcou študentkou bola skutočnosť, že ovláda niektoré základné komunikačné frázy v rómskom jazyku.“ (T. U., 2021).

3.4. Spätná väzba triednej učiteľky na žiakov

Predposlednou identifikovanou témou je spätná väzba triednej učiteľky na žiakov. Doučovacie proces mal pozitívny vplyv na rozvoj a podporu dobrej klímy v triede. Na druhej strane zároveň triedna učiteľka pozitívne hodnotí aj samotnú prieskumíčku a to najmä jej prístup ku žiakom.

“Sporovala som, že aj ostatní žiaci si začali všímať mierny progres niektorých spolužiakov zo SZP – dokážu oceniť aj ich snahu pri príprave na vyučovanie, či dosiahnuté výsledky.“ (T. U., 2021).

3.5. Zmena postojov žiakov k vzdelávaniu

Zmena postojov žiakov voči vzdelávaniu je piatou a poslednou identifikovanou témou v našom rozhovore. Zmenu postojov vnímame najmä v zmysle motivácii ku školskej dochádzke, k plneniu si domácich úloh, väčšej snahe pracovania na hodinách, čo dokazuje aj nasledovný prepis.

„Ťažko ich hodnotiť ako skupinu, nakoľko z dôvodu slabej dochádzky mali niektorí obmedzenejší prístup k doučovaniu. Ale tí, ktorí mali pravidelnejšiu dochádzku a tým aj väčšiu skúsenosť s doučovaním sa objavila väčšia snaha a motivácia. Je to veľmi individuálne. Najmä žiaci, ktorí mali lepšiu dochádzku si dokázali k študentke vytvoriť bližší vzťah, vďaka ktorému vidieť aj vyššiu motiváciu k učeniu či plneniu si úloh.. Najmä vďaka prístupu rodičov sa v januári pri opätovnom zatvorení škôl začali 2 žiaci zúčastňovať online vyučovania, aktívne si vypracovávajú a zasielajú úlohy. No žiaľ, máme aj takú spätnú väzbu, že sa im niektorí z ich

komunity za to posmievajú – „lebo oni musia vstávať a ostatní môžu do obeda vylihovať v posteli“. (T. U., 2021).

Druhou metódou zberu dát, bola analýza dokumentov. Pre účely nášho prieskumu sme vybrali tieto dva:

- a. Triedna kniha
- b. Klasifikačný hárok

Analýzou týchto dokumentov sme dospeli k interpretáciám v nasledujúcich tabuľkách.

Tabuľka č. 1

INDIVIDUÁLNY POSUN ŽIAKOV ZO SZP

Meno žiaka	Individuálny posun
MARTIN	Zlepšenie v prospechu zo SJL, MAT aj v dochádzke. Záujem a podpora zo strany rodiča.
PAVOL	Zlepšenie v prospechu zo SJL, MAT aj v dochádzke. Záujem a podpora zo strany rodiča.
ANDREJ	Zhoršenie prospechu, dochádzka v priemere nezmenená. Slabý záujem zo strany rodiča. Občasná snaha aj o domácu prípravu – no najmä zo strany žiaka (menej rodiča).
JANO	Zhoršenie prospechu, dochádzka v priemere nezmenená –stale slabá. Nezáujem zo strany rodiča.
ALENA	Zo SJL mierne zlepšenie prospechu, z MAT zhoršenie prospechu. Zhoršenie dochádzky. Slabý záujem zo strany rodiča (napr. Keď sa žiačky ráno nechce ísť do školy, tak nemusí...)
GABIKA	Zo SJL v priemere rovnaká úroveň, z MAT mierne zlepšenie prospechu. Z MAT aj napriek občasnej snahe bránia k zlepšeniu neutvrdené postupy z predošlého ročníka. Zlepšenie dochádzky. Občasná snaha aj o domácu prípravu – no najmä zo strany žiačky (menej rodiča).

V individuálnom posune žiakov sme identifikovali u dvoch žiakov - Martina a Pavla, zlepšenie v prospechu, a to ako zo slovenského jazyka, tak aj z matematiky a tiež zlepšenie v dochádzke. U Aleny sme identifikovali mierne zlepšenie prospechu len v jednom predmete a to zo slovenčiny, žiaľ z matematiky tu nastalo zhoršenie. Dôvodom môže byť aj slabý záujem

zo strany rodičov a nedostatočná dochádzka. Dvaja žiaci stagnujú, v priemere sa u nich toho veľa nezmenilo. Jedna žiačka Gabika má z predmetu slovenský jazyk rovnakú úroveň, mierne zlepšenie v matematike, avšak jej neutvrdené postupy z minulého ročníka žiačke bránia napredovať. Čo je výborné, že sa jej oveľa zlepšila dochádzka do školy.

Tabuľka č. 2 **PROSPECH ŽIAKOV ZO SZP**

Prospech žiakov pred začatím doučovania (<i>sep.+okt.</i>)	Prospech žiakov po začatí doučovania (<i>nov.+dec.</i>)
Martin SJ-Ø 4,1 M-Ø 4,5	SJ-Ø 3,42 M-Ø 3,37
Pavol SJ-Ø 4,25 M-Ø 2,5	SJ-Ø 3,43 M-Ø 1,8
Andrej SJ-Ø 3,71 M-Ø 2 (iba 2 známky - veľa chýbal a bolo to opakovanie)	SJ-Ø 4,6 M-Ø 3,83
Jano SJ-Ø 4,28 M-Ø 2 (iba 2 známky - veľa chýbal a bolo to opakovanie)	SJ-Ø 4,62 M-Ø 4,0
Alena SJ-Ø 4,0 M-Ø 4,0	SJ-Ø 3,75 M-Ø 4,5
Gabika SJ-Ø 3,75 M-Ø 4,5	SJ-Ø 3,92 M-Ø 3,75

V tejto tabuľke sme identifikovali presné číselné vymedzenie zlepšenia či zhoršenia žiakov v prospechu. Martin sa v slovenskom jazyku zlepšil o 0,68 a z matematiky až o 1,13 stupňa hodnotenia. U Pavla sme identifikovali taktiež zlepšenie z oboch doučovaných predmetov, zo slovenského jazyka o 0,82 a z matematiky 0,7 stupňa hodnotenia. Andrej a Jano sú žiaci, u ktorých nastalo zhoršenie v prospechu z oboch predmetov. Zo slovenčiny u Andreja o 0,89 a u Jana 0,34 čo nie je až tak veľké zhoršenie oproti predmetu matematika. Keďže u

oboch týchto žiakov sme identifikovali zhoršenie skoro viac ako o 2,. Alena sa v slovenčine zlepšila o 0,15 a z matematiky sa zhoršila o 0,5. Žiačka Gabika v slovenčine dosahuje rovnakú úroveň, ale prospech v matematike sa jej zlepšil o 0,75. Vo všeobecnosti sme identifikovali zlepšenie v prospechu u štyroch žiakov z predmetu slovenský jazyk a u troch žiakov zlepšenie v prospechu z matematiky.

Tabuľka č. 3 DOCHÁDZKA ŽIAKOV ZO SZP

Dochádzka/chýbanie žiakov pred doučovaním <i>(sep.+okt.)</i>	Dochádzka/chýbanie žiakov po doučovaní <i>(nov.+dec.)</i>
Martin Sept. 5 Okt. 20+6 neos.	Martin Nov. 4 Dec. 30 (choroba)
Pavol Sept. 0+5 neos. Okt. 42	Pavol Nov. 6 Dec. 10
Andrej Sept. 35 Okt. 10+10 neos.	Andrej Nov. 35+6 neos. Dec. 20+1 neos.
Jano Sept. 5 Okt. 70+5 neos.	Jano Nov. 20+20 neos. Dec. 20
Alena Sept. 12 Okt. 25+45 neos.	Alena Nov. 30+5 neos. Dec. 35
Gabika Sept. 35 Okt. 15	Gabika Nov. 0+4 neos. Dec. 0

Ďalej sme sa sústredili aj na dochádzku žiakov. Identifikovali sme, že u dvoch žiakov nastalo zhoršenie v dochádzke, a to u Andreja o 7 vymeškaných vyučovacích hodín a u Martina len o 3 vymeškané vyučovacie hodiny. Zlepšenie v dochádzke nastalo u štyroch žiakov zo šiestich. U Pavla je to 31 menej vymeškaných vyučovacích hodín za mesiac, kedy prebiehalo doučovanie, ktoré sme realizovali. Jano sa zlepšil v dochádzke o 20 menej vymeškaných vyučovacích hodín a Alena sa zlepšila o 12. U žiačky Gabiky vidíme veľké zlepšenie v dochádzke a to až o 46 menej vymeškaných vyučovacích hodín v porovnaní s obdobím pred realizovaním doučovania.

4 DISKUSIA

V dôsledku mimoriadneho prerušenia školského vyučovacieho procesu v základných školách v školskom roku 2019/2020, spôsobeného pandémie Covid-19, vznikli medzi jednotlivými žiakmi rozdiely vo vedomostiach, zručnostiach a kompetenciách. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR prijalo a uzatvorilo memorandum o spolupráci s niekoľkými vysokoškolskými inštitúciami medzi ktorými ja aj naša fakulta (FSVaZ UKF). Hlavným cieľom spolupráce je poskytnutie pomoci a podpory žiakom základných škôl, ktorí mali obmedzený prístup ku vzdelávaniu počas mimoriadneho prerušenia školského vyučovania v školách v dôsledku pandémie a prispieť tak k zmierneniu možných negatívnych dopadov pandémie na budúcu vzdelávaciu dráhu žiakov. Možnosť zapojiť sa dobrovoľnícky do programu doučovania žiakov v základných školách som využila a v prvom rade, tento projekt hodnotím veľmi pozitívne, najmä v tejto ťažkej pandemickej situácii, ktorá sa odráža aj vo vzdelávaní. Dištančné vzdelávanie je spravidla nastavené tak, že je nevyhnutné pripojenie na internet a prístup k počítaču či inej technológii v podobe mobilu, tabletu, laptopu. Avšak nie všetky deti majú v rodinnom prostredí takéto vybavenie. Ide najmä o deti zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP), s ktorými som na základnej škole pracovala. Veľmi chýbal výklad z minulého roka, a tak sa im ťažko nabiehalo a spracovávalo nové učivo. Na základe projektu *Zvýšenia inkluzívnosti vzdelávania*, ktorého som sa zúčastnila, deti zo sociálne znevýhodneného prostredia dostali možnosť individuálneho prístupu a venovala sa im väčšia pozornosť keďže pracovali v menších skupinách. Musím podotknúť, že som veľmi spokojná, prístup riaditeľa ZŠ, zástupkyň, všetkých pedagogických zamestnankýň bol maximálne profesionálny a naozaj veľmi milý. Slušne ma privítali, boli veľmi potešení tým, že sa našiel niekto, kto sa v tejto dobe nebojí chodiť do terénu. Odkonzultovali sme si na začiatku vzdelávacie potreby žiakov a pridelili mi šesť rómskych žiakov zo SZP na doučovanie najmä slovenského jazyka – písanie a čítanie, ale aj matematiky pre niektorých žiakov, ktorí to potrebovali. Z toho traja žiaci mali v tom čase veľmi slabú školskú dochádzku. Pracovala som s rómskymi deťmi, nakoľko tieto deti toto doučovanie potrebovali výhradne najviac spomedzi ostatných žiakov, keďže sú to deti, ktoré počas prvej vlny pandémie, nemali prístup k počítaču a internetu a tak im to bránilo v ich vzdelávaní. Podmienky vytvorené rodinou a prostredím, kde žijú tieto deti nie sú vhodne prispôbené potrebám dieťaťa pre správny rozvoj vo vzdelávaní, i v bežnom režime, toľž nie v takomto dištančnom procese prostredníctvom vzdelávania sa online. Tieto deti avšak podľa nariadení vlády Ministerstva Slovenskej

republiky postúpili do ďalšieho ročníka pomocou aritmetického priemeru ich dovtedajších známok z predmetov. Avšak výklad učiteľky chýbal, nakoľko pre týchto žiakov nebol dostupný online a to im bránilo pokračovať vo vzdelávaní v ďalšom ročníku. Typickým príkladom, s ktorým som sa v praxi stretla boli vybrané slová, ktoré robili ťažkosti v treťom ročníku, keďže žiaci nemali dostatočne prebraté a pochopené učivo o tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach. Pochopiteľne ich to teda brzdí v ďalšom preberaní učiva a vytvára to pocit zaostávania pred svojimi rovesníkmi. Ďalším príkladom, kde sa ukazovali problémy a medzery vo vzdelávaní rómskych žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia bola násobilka na predmete matematika. Keďže ju ovládali len veľmi málo a teda ich znalosti o násobilke boli minimálne, česť výnimkám, nedokázali vypracovávať domáce úlohy v pracovných zošitoch určené na zopakovanie učiva násobilky. Okrem nedostatočne prebratého učiva z týchto predmetov, som spozorovala, že rómske deti sú od svojej podstaty živšie, emocionálnejšie a častokrát veľmi málo sústredené. Zaujímajú ich všetko iné navôkol, asi ako každé dieťa, nie práve to, na čo by sa mali sústrediť. Na vzdelávanie. Žiakov som sa snažila motivovať a pripravovala som si na každú hodinu s nimi nejaké materiály v podobe pracovných listov a podobne. Skúšali sme písať diktáty alebo sme čítali z čítanky. Žiaci ma na základe môjho prístupu k nim, prijali veľmi pozitívne a naozaj som z toho mala nesmiernu radosť. Pevne verím, že tento projekt bude pokračovať a ja sa budem naďalej môcť angažovať v pomáhaní, pokiaľ sa situácia ohľadom vírusu, ktorý nás momentálne trápi neupokojí a nevráti do normálneho režimu. Triedna učiteľka videla pokroky už po pár týždňoch a to najmä v dochádzke. Veľké pozitívum bolo, že keď sa v osade roznieslo, že k 3 žiakom chodí individuálne nejaká mladá pani učiteľka, aj ostatné 3 deti boli také zvedavé, že ich to donútilo začať chodiť do školy a plniť si svoju povinnú školskú dochádzku. Vo svojom voľnom čase som premýšľala, ako deťom spríjemniť hodiny. A tak som v decembrovom období, na Mikuláša, pripravila zábavné aktivity s mikulášskou tematikou. Tak isto v predvianočnom čase sme vyfarbovali makety vianočných stromčekov a Santa Clausa. Deťom sa tieto chvíle veľmi páčili. Mali radosť s prístupom k farbičkám a fixkám, pretože sa zmienili, že v domácom prostredí sa im také často nedostáva.

Často sme sa rozprávali aj o mimo vzdelávacích tém, keďže som s nimi trávila v triede aj prestávky. Typickými témami boli hračky, rôzne hry, ako trávia svoj voľný čas. Prišlo aj na tému o ich obľúbených jedlách, keďže v jeden deň z týždňa, sme vždy mávali hodinu tesne pred tým, ako mali ísť na obed do školskej jedálne a zvykli spomenúť, že už sú hladní. Tak isto sa často tešili na to, čo ich mama doma varí, keď sa vrátia zo školy. Spomínali sme aj tradičné rómske jedlá a obohatili ma o to, ako sa robí špeciálna rómska praženica. Radi rozprávali aj

o svojich záľubách. Jedno dievča veľmi rado tancuje, mnohokrát mi po hodine aj ukazovala jej tanečné choreografie. Chlapci odpovedali zvyčajne len že si robievajú domáce úlohy a chodia von s kamarátmi. Zaujímavým zistením bolo, že deti dosť trápí, že im doma nemá kto pomáhať s domácimi úlohami. Vždy sa tešili na posledných desať minút hodiny, ktoré som vždy venovala na vysvetlenie im zadanej domácej úlohy, ktorú majú robiť, aby doma vedeli čo a ako majú vypracovať na úlohu. Zaujímavým faktom bolo, že keď deti porozumeli správne otázke v cvičení, ktorú som i vysvetlila a preložila do jednoduchšieho jazyka, dokázali úlohu zvládnuť jednoducho, hravo a úspešne. Tešili sa, že už vedie čo majú urobiť, chápu to a domácu úlohu si vždy vypracovali. Komunikovala som o tom s ich pani triednou učiteľkou ale aj ich špeciálnou výchovnou poradkyňou.

Momentálne som stále v kontakte s pani triednou učiteľkou rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré som doučovala a podelila sa so mnou o to, že dvaja zo šiestich žiakov sa začali pripájať na online hodiny prostredníctvom MS Teams, vypracovávajú si poctivo domáce úlohy, fotia ich a posielajú v plnom rozsahu. Ukazuje sa tu, že ak vieme žiakov dostatočne motivovať, otvoria sa cesty a možnosti k vzdelávaniu a takýto pokrok, ktorý sa odrazil na nich ma nesmierne teši a hreje pri srdci. Práve pre to, som veľmi rada a ďakujem, že som dostala možnosť zapojiť sa do takéhoto skvelého projektu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu a zapojenie sa vysokej školy Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, na ktorej študujem a základnej školy v Kozárovciach, kde som dostala možnosť doučovať.

4.1. Odporúčania pre prax

Odporúčame, aby sa deťom zo SZP do budúcnosti zabezpečilo viac individuálneho prístupu, v dôsledku toho, že neštudujú v materinskom jazyku a častokrát je náročné pochopiť učivo pre rómske deti v slovenskom jazyku. Odporúčame teda:

- Rozšíriť a zintenzívniť kontaktnú formu doučovania (tzn., že zo strany školy zabezpečiť väčší priestor v intenzívnejších intervaloch pre deti zo SZP)
- Šíriť osvetu v rómskych rodinách ohľadne vzdelávania (napr. pomocou terénnej sociálnej práce a terénnych sociálnych pracovníkov v zmysle primárnej prevencie a prikladať dôraz na dôležitosť vzdelávania alebo hovoriť o konkrétnych príkladoch z praxe, prípadne zakomponovať školu tým, že budú rodiny pozývané na prednášky, webináre o vzdelávaní a pod.)
- Efektívnejšie spolupracovať s mimovládnyimi organizáciami, ktoré pôsobia v konkrétnom regióne (komunikácia s rómskymi rodinami, efektívnejšie

zabezpečenie doučovania cez mimovládnu organizáciu spojením sa prípadne aj s KC, v princípe nemusí to byť vždy len škola)

- Zapájanie sa do podobných projektov ako je „Zvýšenie inklúzivnosti vzdelávania“ (byť otvorenejší výzvam, inovatívnejšie sa zapájať do rôznych vzdelávacích programov).

5 ZÁVER

Hoci nie je možné budúcnosť presne predvídať, napriek tomu si dovoľíme tvrdiť, že na Slovensku bude v edukačnom procese pribúdať stále viac detí, ktoré z rôznych príčin a ich variácií, budú pochádzať zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia. V prípade detí je potrebné si uvedomiť viacero dôležitých skutočností, my v závere poukážeme iba na tri z nich, ktoré však považujeme za kľúčové. Prvou skutočnosťou je, že žiadne dieťa si pred svojím príchodom na svet nemôže zvoliť rodinu, do ktorej sa narodí a tiež, že žiadne dieťa nie je zodpovedné za podmienky, v ktorých musí vyrastať a žiť. Táto zodpovednosť spočíva na pleciach niekoho iného, v najlepšom prípade na pleciach rodičov daného dieťaťa. Druhou skutočnosťou je, že každé dieťa predstavuje pre tento svet jedinečnú bytosť so svojimi špecifikami, danosťami, záujmami, individualitou. Inak povedané, ak sme v tejto práci písali o tom, že aj deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia patria do kategórie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, potom si musíme uvedomiť, že v edukačnom procese už ďalej nie je možné pokračovať systémom „starého režimu“. V skutočnosti každé jedno dieťa, každý jeden žiak, bez ohľadu na to, či má postihnutie, narušenie, ohrozenie, alebo je intaktný, potrebuje v určitej oblasti na dosiahnutie svojho cieľa nejaké to dodatočné podporné opatrenie. A treťou skutočnosťou je, že sme sa momentálne ocitli v situácii pandémie, zákazu vychádzania, v procese dištančného vzdelávania, ktoré môže deťom zo SZP spôsobovať problémy najmä v plynulom vzdelávaní. Sme ľudské bytosti, nie naprogramované bezchybné stroje, ktoré dokážu všetko zvládnuť bez pomoci. Potrebujeme sa, deti nevynímajúc, socializovať a mať na to vytvorené adekvátne podmienky. Žijeme v 21. storočí, kedy nás trápí vírus a ovplyvňuje dennodenne nespočetné množstvo rodín či už v finančnej alebo sociálnej kríze. Škola ako vzdelávajúca inštitúcia musí na túto skutočnosť patrične reflektovať. Jednou z možností môže byť práve inkluzívna edukácia a podporné opatrenia, ktorým sme venovali pozornosť a zapojili sme sa s dobrým úmyslom aspoň malým krokom pomôcť zlepšiť situáciu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BURGEROVÁ, J., ADAMKOVIČOVÁ, M., 2014. *Vybrané aspekty komunikačnej dimenzie e-learningu*. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1146-7. [online]. [cit. 2021-02-11]. Dostupné na internete: <https://www.unipo.sk/public/media/20082/adamkovicova-burgerova-vybrane-aspekty.pdf>
- COELHO, P., 2010. *Alef*. Bratislava, 2011: Ikar, a. s. ISBN 978-80-551-2483-4.
- Doučovanie detí mladšieho školského veku v komunitných centrách, 2019. ČLOVEK V OHROZENÍ, N. O. [online] [cit. 2021-04-12]. Dostupné na internete: https://clovekvhrozeni.sk/wp-content/uploads/2020/11/CVO_Doucovanie_deti_KC_6-9_screen_2.pdf
- DRAPÁK, J., 2000. *Gramotnosť rómskej národnostnej menšiny*. In: *Učiteľské noviny*. 2000, roč. L, č. 5, ISSN 0139-5769.
- DŽUBÁKOVÁ, M., 2013. *Hodnotenie kvality kombinovaného vzdelávania (implementácia modelu ELQ v podmienkach blended learning)*. In: *Ekonomika, financie a manažment podniku*, 2013: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Fakulty podnikového manažmentu EU v Bratislave pri príležitosti 60. výročia jej založenia. Bratislava: FPM EU, s. 38. ISBN 987- 80-225-3651-6.
- Elektronická učebnica pedagogického výskumu [online]. [cit. 2021-01-21]. Dostupné na internete: http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/index.php/kapitoly/veda-a-vyskum/kvantitativnyvyskum.php?id=i1p6&fbclid=IwAR0chdaa_95z_gNiAZ5Kv8IclvJ6E8c0LIld-rs-eKQZrmt0BaAx2tN-m0g
- HAVLÍK, R., 2002. *Životní etapy a socializace*. In: HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, ISBN 80-7178-635-7.
- HRONCOVÁ, J., 2000. *Sociálne aspekty prostredia*. In: HRONCOVÁ, J. – HUDECOVÁ, A. – MATULAYOVÁ, T.: *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica : UMB, ISBN 80-8055-427-7.
- KAČÁNI, V. a kol., 1999. *Základy učiteľskej psychológie*. Bratislava : SPN, ISBN 80- -08-02830-02.
- KLEIN, V. – ROSINSKÝ, R., 2007. *Sociálne znevýhodnené prostredie a Rómovia v kontexte kvality edukácie*. In: *Slovenský učiteľ*. Nitra : SLOVDIDAC, č. 2, ISSN 1335-003X.
- KLEIN, V. – RUSNÁKOVÁ, J. – ŠILONOVÁ, V., 2012. *Nultý ročník a edukácia rómskych žiakov*. Spišská Nová Ves : Roma Education Fund, ISBN 978-80-971181-0-5.

KOPECKÝ, K., 2006. *E-learning (nejen) pro pedagogy*. 1. vyd. Olomouc: Hanex. ISBN 80-85783-50-9.

KOVALČÍKOVÁ, I. – DŽUKA, J., 2014. *Konceptualizácia pojmu sociálne znevýhodňujúce prostredie*. In: *Pedagogika.sk Slovenský časopis pre pedagogické vedy*. Bratislava : SPN, roč. 5, č. 1, ISSN 1338-0982.

[online]. [cit. 2021-01-17]. Dostupné na internete: http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-5/cislo-1/studia_kovalcikova.pdf

KRAUS, B., 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha : Portál, 216 s. ISBN 978-80-7367- -383-3.

LEHOCZKÁ, L.; RÁC, I., 2020. *Sociálna práca a sociálne služby ako vedné disciplíny (teória – výskum)*. Nitra: UKF, FSVaZ, URŠ, 70 s., ISBN 978-80- 558-1555-8

GYMERSKÁ, M., KRŠŠÁKOVÁ, E., MAĐAROVÁ, L. 2021. Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. *Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce* [online] [cit. 2021-04-04]. Dostupné na ineternete: <https://www.rpsp.eu/2019/01/04/socialna-praca-na-skolach-realita-alebo-sen%EF%BB%BF/>

NAKONEČNÝ, M., 1967. Prostředí dospívajících. In SOUČEK, J. a kol.: *Sociální psychologie mládeže*. Praha : SPN, ISBN «neuvedené».

OBDRŽÁLEK, Z. – HORVÁTHOVÁ, K. a kol., 2004. *Organizácia a manažment školstva: terminologický výkladový slovník*. Bratislava : SPN, ISBN 80-10-00022-1.

ONDREJKOVIČ, P., 2007. *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*. Bratislava: Veda, 2007. ISBN 978-80-224-0970-4.

PROHUMAN, 2012. VEDECKO-ODBORNÝ INTERDISCIPLINÁRNY RECENZOVANÝ ČASOPIS, ZAMERANÝ NA OBLASŤ SPOLOČENSKÝCH, SOCIÁLNYCH A HUMANITNÝCH VIED [online] [cit. 2021-04-04]. Dostupné na ineternete: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/komunitne-centra-na-slovensku>

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ, 2008. *Pedagogický slovník*. 5. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8. Psychologická diagnostika, 2014. In: Informační servis pro psychology [online]. [cit. 2021-01-02]. Dostupné na internete: <http://www.psychodiagnostika.cz/index.php?akce=neo>

SME, 2010. [online]. [cit. 2021-01-25]. Dostupné na internete: <https://mylevice.sme.sk/c/5199373/v-desiatich-domoch-zije-150-romov.html>

SOMR, M., 2007. *Metodológie a metódy výzkumu*. České Budejovice: VŠERŠ

SVATOŠ, T., 2009. *Nové technologie ve vzdělávání*. In: PRŮCHA, J., ed. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, ISBN 978-80- 7367-546-2.

ŠPÁNIK, M. 1994. *Sociálna determinácia výchovy v rodine a škole*. Bratislava: Pedagogická fakulta UK. 86 s., ISBN 80-966994-3-1.

ŠUHAJDOVÁ, I., 2016. *Sociálne znevýhodňujúce prostredí*. In LECHTA, V. (ed.) *Inkluzivní pedagogika*. Praha : Portál, ISBN 978-80-262-1123-5, s. 438–453.

ŠUHAJDOVÁ, I., 2019. *Výchova detí zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. ISBN 978-80-568-0358-5. [online]. [cit. 2021-02-15]. Dostupné na internete: <file:///C:/Users/Viku%C5%A1ka/Downloads/suhajdova-vzszp-2019.pdf>

TASR, 2021, Spoločnosť Eduworld, s.r.o. [online]. [cit. 2021-02-21]. Dostupné na internete: <https://eduworld.sk/cd/tasr/8045/vudpap-chybajuce-socialne-kontakty-a-izolacia-mozu-mat-na-deti-devastacny-vplyv>

TOMŠÍK, R., 2016. *Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách. Úvod do metodológie a štatistického spracovania*. Nitra: UKF, PF. ISBN 978-80-558-1206-9.

Základná škola s materskou školou, Kozárovce. [online]. [cit. 2021-02-22]. Dostupné na internete: <https://zskozarovce.edupage.org/>

ZÁKON č . 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

ZIMMERMANN, M. a kol., 2014. *Sociálne znevýhodňujúce prostredie. Metodický informačný materiál k voľbe povolania žiakov zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia*. Bratislava : MŠVaVŠ. [online]. [cit. 2021-02-23]. Dostupné na internete:

<https://www.komposyt.sk/pre-odbornikov/specialno-pedagogicka-cinnost/preview-file/metodicko-informacny-material-k-voľbe-povolania-ziakov-zo-szp- -723.pdf>

ZLÁMALOVÁ, H., 2009. *Dištanční vzdelávaní*. In: PRŮCHA, J., ed. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 514 - 519. ISBN 978-80-7367- 546-2.

ZOUNEK, J., 2009. *E-learning ve školním vzělávání*. In: Průcha, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, s. 277 - 281. ISBN 978-80-7367-546-2.

Odporúčaná literatúra

LEHOCZKÁ, L., 2019. *Marginalizácia Rómov v kontexte ich života v totalite*. ISBN: 978-80-228-3173-4.

PORTÍK, M., CINA, S. a KOLEKTÍV AUTOROV, 2008. *Správa o výsledkoch prieskumu o postavení žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia v základných školách*. Bratislava: Metodologicko-pedagogické centrum. Alokované pracovisko Prešov.

PORUBSKÁ, G.; PLAVČAN, P., 2004. *Slovenské školstvo v medzinárodnom kontexte*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. ISBN 80-85756-94-3

SELICKÁ, Denisa. 2008. *Rómska rodina v kontexte metód sociálnej práce*. Nitra : UKF, 154 s. ISBN 978-80- 8094-453-7.

SZÓKEOVÁ, A., 2012, *Kooperácia rómskej rodiny a školy*, Bratislava: 2012 Metodicko-pedagogické centrum, [online]. [cit. 2020-11-02]. Dostupné na internete:https://mpcedu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/3_ops_szokeova_alena_-_kooperacia_romskej_rodiny_a_skoly.pdf

PRÍLOHA A

ROZHOVOR S PARTICIPANTKOU V NAŠOM PRIESKUME

1. Prečo sa Vaša škola (ZŠ, Kozárovce) zapojila práve do tohto projektu? (veľký dopyt pomoci pre žiakov, žiaci zo SZP, nedostatočný prístup internetu v čase pandémie a pod.)

„Máme na škole dosť žiakov (cca 30%) zo SZP. Počas dištančného vzdelávania v školskom roku 2019/2020 sa z dôvodu nedostatočného prístupu k internetu vzdelávala najmä formou pracovných listov, ktoré žiakom zasielali pani učiteľky v spolupráci s komunitným pracovníkom na obci. Pri takejto forme vzdelávania je ťažšie žiakom vysvetliť niektoré postupy, keďže v mnohých prípadoch sa nedá spoľahnúť ani na pomoc zo strany rodičov – kvôli ich nízkemu vzdelaniu. Návravnosť pracovných listov nebola veľmi vysoká, často sa vyskytli prípady, keď bolo jasné, že úlohy neboli vypracované žiakmi (ale napr. staršími súrodencami a pod.). Z dôvodu, aby mohli žiaci napredovať v ďalších ročníkoch, sme uvítali možnosť zapojiť sa do projektu doučovania, nakoľko priamo na hodinách, kde sa preberá nové učivo to nie je možné a kapacita pedagogických asistentov na škole je tiež obmedzená. Viacerí z týchto žiakov už pri polročnom hodnotení dosahovali slabé výsledky, no keďže zo strany ministerstva školstva nebolo odporúčané pre žiakov opakovanie ročníkov, mnohí z nich sa ocitli v ročníkoch s nárokmi, ktoré sú bez predchádzajúcich vedomostí nad ich sily.“

2. Myslíte si, že doučovanie na základe projektu bolo nápomocné na Vašej škole?

„Z toho krátkeho obdobia (október – november – december) ho hodnotím veľmi pozitívne.“

3. Dostalo sa žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia viac pozornosti a možnosti viac sa vzdelávať?

„Určite sa im dostalo viac individuálneho prístupu a pozornosti pri vzdelávaní, nakoľko pracovali v malých skupinách.“

4. Bolo prospešné realizovať tieto doučovania, všimli ste si Vy – ako triedna učiteľka nejakú pozitívnu spätnú väzbu zo strany Vašich žiakov? Prípadne, že nie – naopak nevyskytla sa nejaká negatívna spätná väzba?

„Nemôžem povedať, že by priamo zapojenie do projektu zmenilo dochádzku žiakov. Na ňu majú veľký vplyv rodičia, ktorí často aj bezdôvodne nechávajú deti doma. Pre mnohých vzdelanie ich detí nie je veľkou prioritou. Zároveň situáciu s dochádzkou veľmi ovplyvnila aj epidemiologická situácia. Niekoľko chlapcov zo segregovanej komunity pracuje v Čechách a pri ich návratoch domov nám zostávali v karanténe celé rodiny. Dochádzka žiakov má zároveň veľký vplyv aj na ich prospech.“

5. Z Vášho subjektívneho pohľadu pedagóga, ste spozorovali zmenu v dochádzke, v prospechu alebo správaní žiakov?

„Nemôžem povedať, že by priamo zapojenie do projektu zmenilo dochádzku žiakov. Na ňu majú veľký vplyv rodičia, ktorí často aj bezdôvodne nechávajú deti doma. Pre mnohých vzdelanie ich detí nie je veľkou prioritou. Zároveň situáciu s dochádzkou veľmi ovplyvnila aj epidemiologická situácia. Niekoľko chlapcov zo segregovanej komunity pracuje v Čechách a pri ich návratoch domov nám zostávali v karanténe celé rodiny. Dochádzka žiakov má zároveň veľký vplyv aj na ich prospech. No existujú aj svetlé prípady ☺ - najmä u dvoch žiakov došlo k zlepšeniu prospechu – čiastočne aj vplyvom doučovania. Veľmi tomu dopomáha záujem zo strany rodičov, ktorí dbajú aj o pravidelnú dochádzku.“

6. Bolo prospešné realizovať tieto doučovania, všimli ste si Vy – ako triedna učiteľka nejakú pozitívnu spätnú väzbu zo strany Vašich žiakov? Prípadne, že nie – naopak nevyskytla sa nejaká negatívna spätná väzba?

„Ja osobne vnímam ako veľký bonus to, že študentka ovláda niektoré základné komunikačné frázy v rómskom jazyku. Tým si získala u detí veľký rešpekt.“

7. Bol zo strany doučovateľky, resp. dobrovoľníčky – študentky VŠ prejavovaný dostatočný záujem o tieto rómske deti a spoluprácu s nimi?

„Určite áno, veľmi aktívny a iniciatívny prístup.“

8. Spozorovali ste nejaké pozitívne či negatívne vplyvy v dôsledku doučovania, týkajúce sa celej triedy?

„Spozorovala som, že aj ostatní žiaci si začali všímať mierny progres niektorých spolužiakov zo SZP – dokážu oceniť aj ich snahu pri príprave na vyučovanie, či dosiahnuté výsledky.“

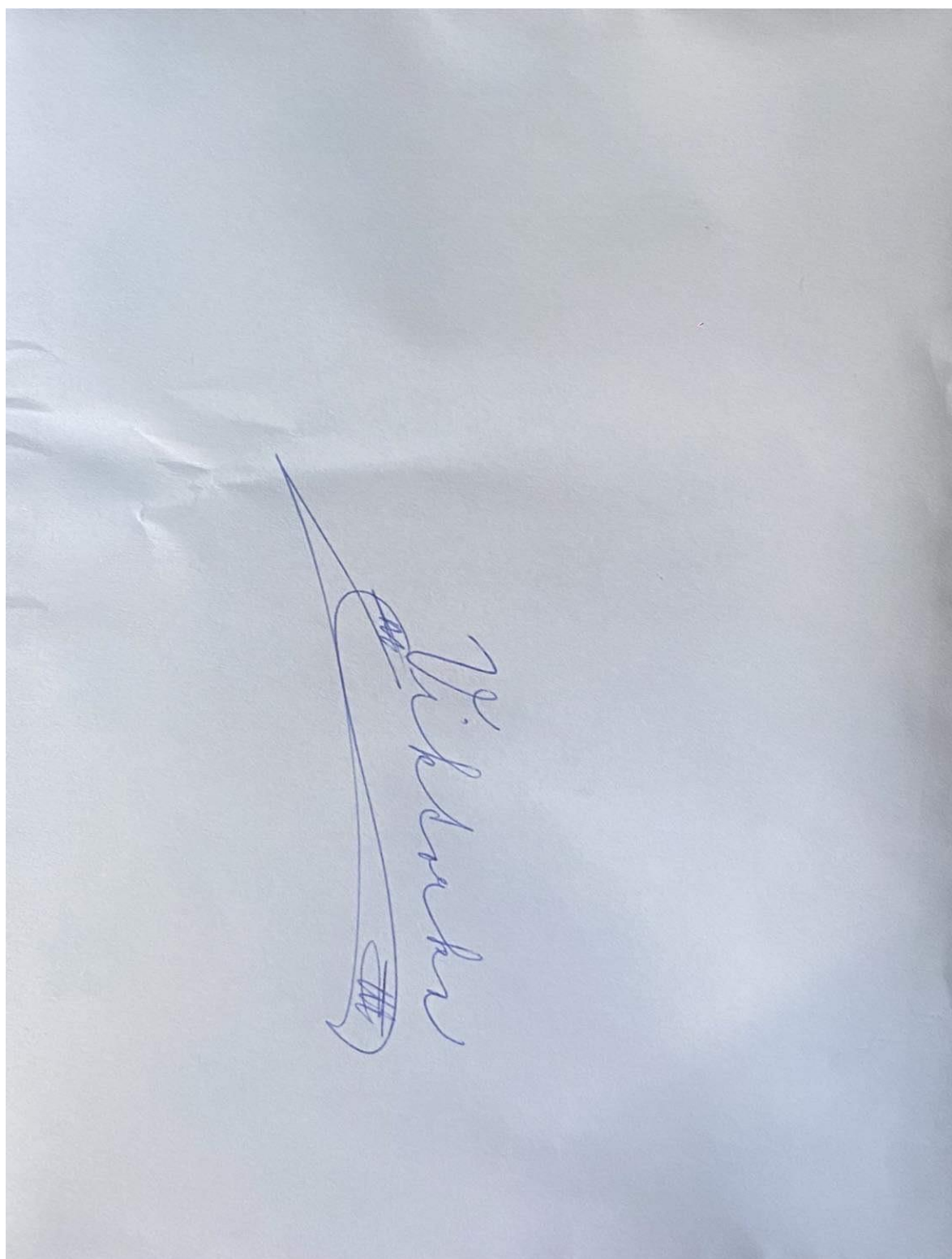
9. Viete porovnať prístup rómskych žiakov z marginalizovaných rómskych skupín, detí zo SZP k štúdiu a vzdelávaniu pred začatím doučovania a po?

„Ťažko ich hodnotiť ako skupinu, nakoľko z dôvodu slabej dochádzky mali niektorí obmedzenejší prístup k doučovaniu. Ale tí, ktorí mali pravidelnejšiu dochádzku a tým aj väčšiu skúsenosť s doučovaním sa objavila väčšia snaha a motivácia.“

10. Zmenili sa postoje rómskych žiakov k učeniu, ostali viacej motivovaní, prípadne častejšie vypracovávanie domácich úloh a iné?

„Je to veľmi individuálne. Najmä žiaci, ktorí mali lepšiu dochádzku si dokázali k študentke vytvoriť bližší vzťah, vďaka ktorému vidieť aj vyššiu motiváciu k učeniu či plnení si úloh.“

PRÍLOHA B
FOTODOKUMENTÁCIA Z PRIESKUMU

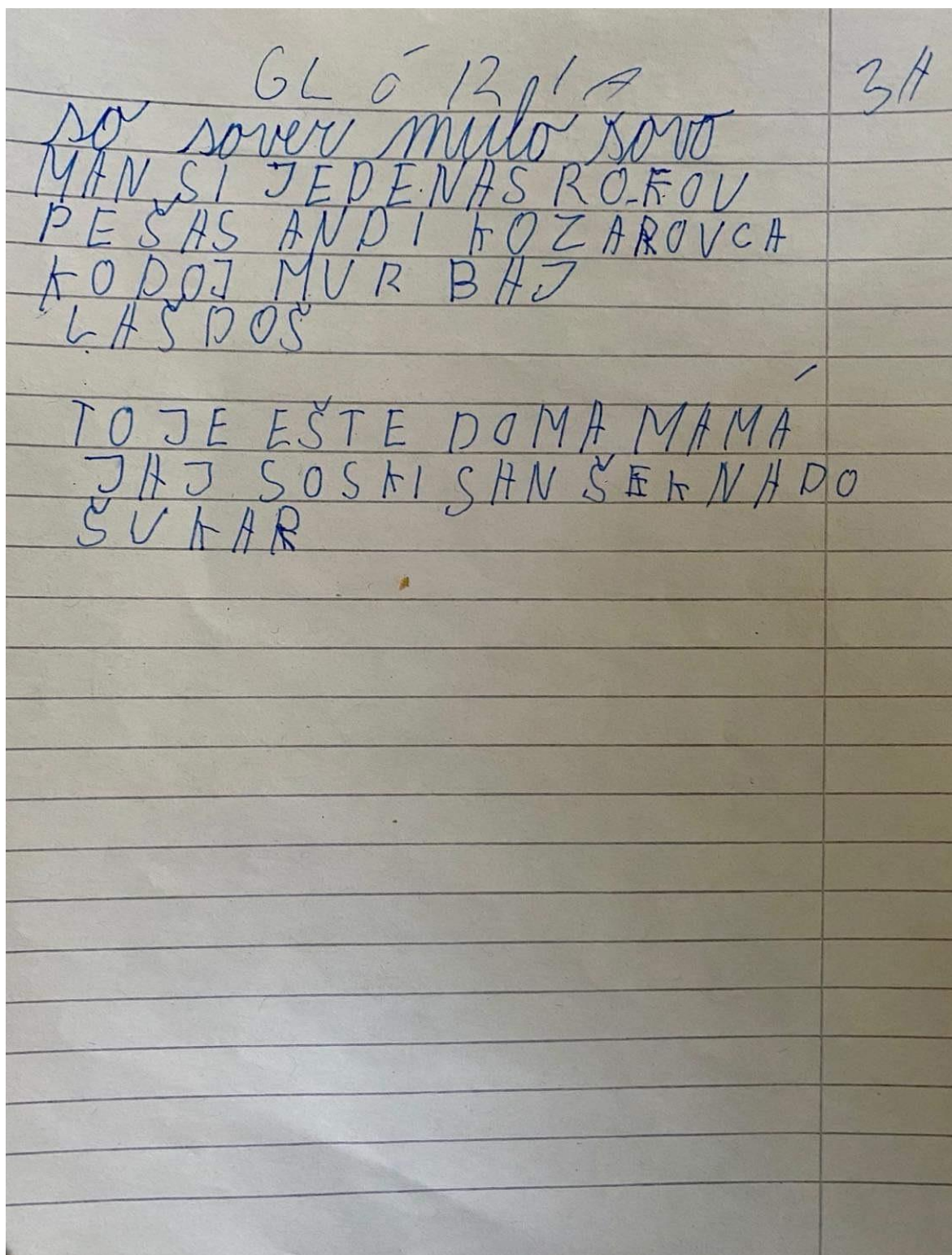
Pohľadnica venovaná prieskumníčke v obálke s jej menom

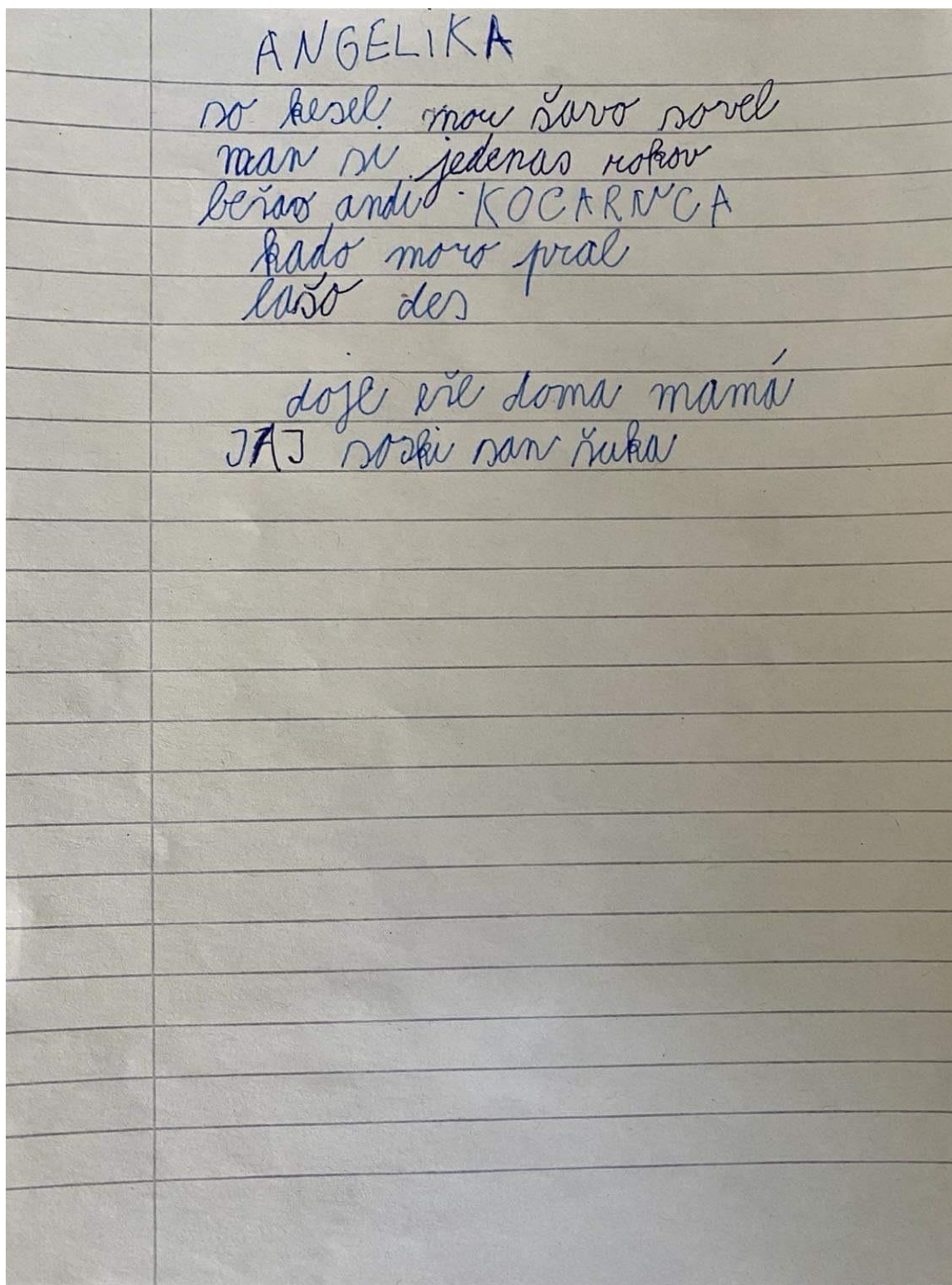
Predná strana pohľadnice vyrobená žiakmi v období Vianoc

Pohľadnica venovaná prieskumníčke pri príležitosti Vianočných sviatkov

List od žiačky, ktorý vyjadruje jej predstavenie sa v rómskom jazyku

Spättná väzba žiačky napísaná v rómskom jazyku

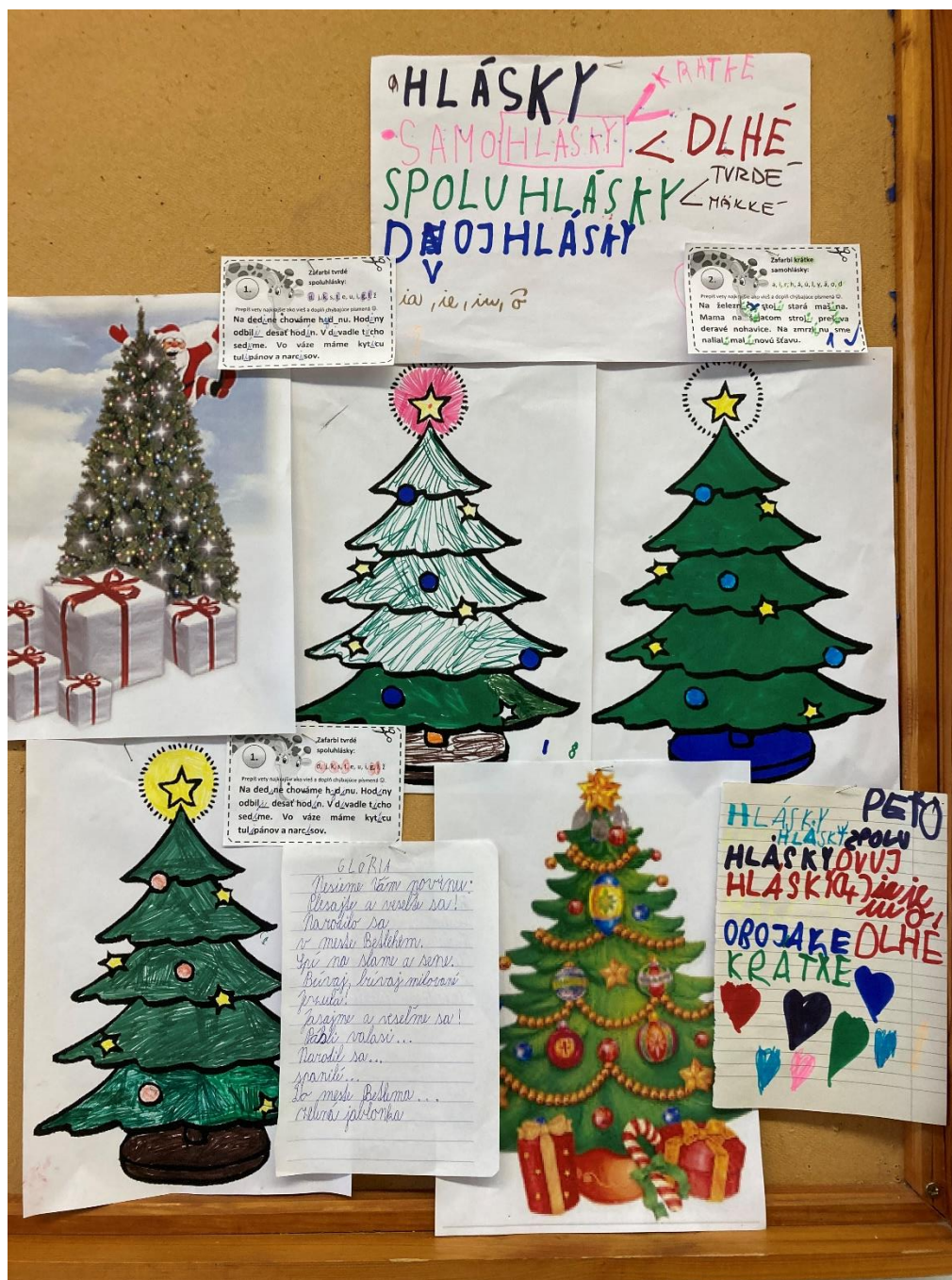
Nástenka vytvorená plagátmi žiakov zo SZP a dôležitými poučkami počas doučovania

Priebeh vytvárania plagátov a opakovanie učiva zo slovenčiny

Čítanie zo šlabikárov

Nástenka vytvorená pracovnými listami a plagátikmi žiakov zo SZP počas doučovania

KATEGÓRIA B (Mgr.)

PROBLEMATIKA ŠIKANY V PRACOVNOM PROSTREDÍ

Lenka Hrnčárová

Školiteľka: doc. PhDr. Martina Žáková, PhD.

ABSTRAKT

Počet prípadov šikany na pracovisku poslednými rokmi vzrastá nielen u nás ale aj v zahraničí. Šikana spočíva v rôznych formách nepriateľského správania, obťažovania či diskriminácie, a preto aj v našej práci používame nielen pojmy šikana a šikanovanie, ale aj pojem mobbing, ktorý je momentálne často vyžívaný domácimi i zahraničnými autormi. Cieľom nášho empirického výskumu je zmapovať a zistiť výskyt šikany a mobbingu v pracovnom prostredí na Slovensku. Na splnenie cieľa sme použili kvantitatívnu metódu výskumu, a to súbor dotazníkov LIPT, NAQ a nami skonštruovaný dotazník. Výskumný súbor tvorilo 420 respondentov z rôznych oblastí zamestnania. Na interpretáciu výsledkov sme použili štatistický program SPSS, prostredníctvom ktorého sme využili neparametrické testy. Naším výskumom sa nám podarilo naplniť ciele aj potvrdiť hypotézy, ktoré sme si stanovili na základe odbornej literatúry.

Kľúčové slová: Šikana. Mobbing. Pracovisko. Kvantitatívny výskum.

ABSTRACT

In recent years, the number of cases of bullying at the workplace has been growing not only in our country but also abroad. Bullying consists of various forms of hostile behavior, harassment or discrimination, and therefore we use in our work not only terms like bullying, but also the term mobbing, which is currently often being used by both domestic and foreign authors. The goal of our empirical research is to map and determine the occurrence of bullying and mobbing in the work environment in Slovakia. To meet our goal, we used a quantitative research method, consisting of a set of questionnaires LIPT, NAQ and one questionnaire of our design. The research group consisted of 420 respondents from various areas of employment. To interpret the results, we used the statistical program SPSS, through which we used nonparametric tests. Our research has succeeded in fulfilling our goals and confirming the hypotheses that we have set on the basis of professional literature.

Key words: Bullying. Mobbing. Workplace. Quantitative research.

Úvod

Neoddeliteľnou súčasťou života človeka je pracovná oblasť, v ktorej väčšina ľudí produktívneho veku strávi minimálne tretinu svojho času. O pracovnom prostredí, podobne ako aj o škole či väzniciach a armádach, môžeme vďaka rôznym zahraničným i slovenským výskumom tvrdiť, že šikana sa stáva ich prirodzenou súčasťou. I keď je to pre mnohých tabuizovaná téma, je stále prítomná a je potrebné o šikane stále hovoriť. Šikana a jej podobné negatívne formy správania sa predstavujú len strohý súbor problémov, ktoré môžu veľmi ľahko prerásť do závažných a dlhotrvajúcich problémov. Šikana na pracovisku sa čoraz častejšie stáva osobnou skúsenosťou nejedného zamestnanca. Na zdravie človeka pôsobí negatívne, oberá ho o energiu a pokojnú pracovnú atmosféru. Taktiež znižuje celkovú kvalitu pracovného i osobného života.

Vďaka poznaniu a hlbšej analýze problematiky šikany v školskom prostredí počas spracovania bakalárskej práce, sme sa rozhodli pre spracovanie témy šikany aj v pracovnom prostredí. Znalosť tejto témy považujeme za prínos a určité zúžitkovanie v osobnom i pracovnom živote. Cieľom našej práce je poskytnúť prehľad o šikane a mobbingu v pracovnom prostredí.

V teoretickej časti práce charakterizujeme pojem šikana ako patologické správanie, ktoré narúša pracovnú atmosféru a z pracoviska vytvára pre obeť šikany nebezpečné prostredie. Rovnako definujeme aj pojem mobbing, ktorý mnoho odborníkov považuje za synonymum od slova šikana. Taktiež hovoríme aj o účastníkoch šikany a ich osobnosti. V druhej kapitole sa zameriavame na formy a techniky šikany podľa rôznych autorov a tiež opisuje konkrétne prejavy patologického javu. Poslednou časťou teoretického kontextu sme sa zamerali na dôležitú oblasť, ktorou je pomoc pri šikane. Venujeme sa prevencii nielen zo strany jednotlivca a firmy, ale aj dôležitej role sociálneho pracovníka v problematike šikany.

Cieľom našej empirickej časti práce je zmapovať a zistiť mieru výskytu šikany a mobbingu v pracovnom prostredí. Na dosiahnutie cieľa sme prostredníctvom kvantitatívnej metódy použili súbor dotazníkov LIPT, NAQ a nami skonštruovaný dotazník. Výskumnú vzorku tvorí 420 respondentov z rôznych pracovných oblastí na Slovensku. Čiastkovými cieľmi sme chceli zistiť rozdiely medzi pohlavím a rolou obeť, preferovanú formu šikany a tiež pocity na pracovisku. V závere kapitoly interpretujeme výsledky hypotéz a celkové výsledky výskumu, ktoré v diskusii porovnávame s inými zahraničnými i slovenskými výskumami.

1 Úvod do problematiky

Z etymologického hľadiska pochádza slovo šikana z francúzskeho slova *chicane*, čo v preklade znamená zlomyseľné obťažovanie, prenasledovanie, týranie alebo sužovanie. Do Českej republiky priniesol pojem šikana pražský psychiater Petr Příhoda (In: Říčan 1995), ktorý ako prvý dokázal hovoriť verejne o výskyte šikany v predchádzajúcom socialistickom režime.

Viacero autorov hovorí o šikane hlavne v súvislosti so školou a školským prostredím, ako napríklad Kolář (2005, s. 13): „*Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje, nebo to prostě bolí.*“ alebo Olweus (2003), ktorý upozornil na tento jav v Nórsku. Skonštatoval, že šikana ako jeden z najviac rozšírených negatívnych javov, môžu do veľkej miery ovplyvňovať mravný aj duševný vývin žiakov.

Šikana v školskom prostredí nie je úplne rovnaká ako šikana na pracovisku, pretože na pracovisku skôr dochádza k psychickému teroru, ako k fyzickému prejavu. Beňo (2015) hovorí o šikane v pracovnom prostredí s využitím pojmu „bullying“. Tvrdí, že ide o negatívne, systematické jednanie, ktoré sa opakuje a vyskytuje dlhší časový úsek. Šikane v prostredí práce sa venuje aj Gossányi (In: Barancová 2014), ktorý ju definuje znižovaním ľudskej dôstojnosti zamestnanca alebo zastrášaním. Výsledok takého správania môže mať podobu nielen fyzického či psychického ale aj morálneho a sociálneho ublíženia na zdraví.

Autorky Rosová a Šimegová (2018) opisujú šikanu pomocou vytýčených znakov, ktoré sú pre tento jav charakteristické:

- Úmysel,
- Nerovnosť alebo nepomer síl;
- Opakovanosť správania (preto šikanu nie je možné považovať za jednorazovú);
- Obeť takéto správanie pociťuje ako nepríjemné, nežiaduce, nespravodlivé,
- Šikanujúcim môže byť jednotlivec aj skupina.

Chromý (2014) k týmto znakom priraduje aj osobný vzťah medzi agresorom, teda páchatelom šikany a obeťou. V tomto vzťahu je vidieť určitú závislosť medzi aktérom a šikanovaným a to tak, že obeť pozná aktéra, má z neho strach a je závislá od rozmeru aktu šikany.

Šikana na pracovisku je často stotožňovaná s pojmom mobbing, ak sa jedná o opakované agresívne alebo zneužívajúce správanie, prostredníctvom ktorého sa ubližuje druhej osobe a ktoré spadá do množiny negatívnych javov vyskytujúcich sa na pracovisku.

Pojem mobbing je často chápaný ako synonymum slov šikana a šikanovanie, čo sú za posledné desaťročia najčastejšie používané označenia negatívneho procesu v pracovnom prostredí, v ktorom sa opakujú deštruktívne činy rôzneho typu, pričom sa vyznačujú trvácnosťou a smerujú voči jednotlivcom alebo skupine ľudí (Barancová 2014).

Venglářová a kol. (2011) hovorí o mobbingu, bullyingu a šikane ako o synonymách, ktoré vyjadrujú systematické prenasledovanie zamestnanca, ktorého dôvodom býva často záujem aby zamestnanec, v role obeti, ukončil pracovný pomer vo svojom zamestnaní. I keď sú si tieto pojmy príbuzné, v slovenskej odbornej literatúre sa autori viac prikláňajú k používaniu pojmu šikanovanie, pričom všetky pojmy používajú aj v spojitosti so zneužitím práv alebo povinností v pracovnoprávných vzťahoch. Pojem mobbing je používaný hlavne v zahraničí, ktorý vyjadruje vo svojej podstate šikanovanie, no tento termín nenahrádza úplne presne.

Aj vďaka Leymannovi sa namiesto šikany začalo vo väčšej miere používať pojem mobbing v Európe. Mobbing podľa neho (Leymann In: Barancová 2014, s.17) označuje *„konfliktami zaťaženú komunikáciu na pracovisku medzi kolegami navzájom alebo medzi nadriadenými a podriadenými zamestnancami, pri ktorej je fyzická osoba systematicky (často) a v priebehu dlhšieho času priamo alebo nepriamo napádaná, s cieľom alebo efektom jej vylúčenia z pracovného vzťahu, z pracovnej pozície či doterajšieho pracovného kolektívu.“*

Aj medzinárodná organizácia práce (In: Barancová 2014) charakterizuje mobbing, podľa ktorej ide o kolektívne šikanovanie konkrétnej fyzickej osoby. V praxi šikanu uskutočňuje väčšinou jedna fyzická osoba, napríklad vedúci zamestnanec, voči druhej fyzickej osobe, avšak pri mobbingu v roli páchatel'a stoja často viaceré fyzické osoby. Za významný aspekt rozdielnosti považujeme motív správania. Kým šikana spôsobuje okamžité a zjavné utrpenie, a jeho priamym následkom často býva zisk a prospech, mobbing je skrytý, dlhodobý a rafinovaný. Cieľom mobbingového správania je spraviť z inej osoby problémového zamestnanca alebo pracovníka. Vzhľadom na to, môžeme tvrdiť, že ohrozuje aj existenčné istoty obeti (Svobodová 2008). Stotožňujeme sa teda s viacerými autormi, ktorí tvrdia, že rozdielnosť medzi pojmami mobbing a šikana určite existuje a tento pojem treba rozlišovať v súvislosti so situáciou a vplyvajúcimi okolnosťami. Dôležitým faktom však je, že ak hovoríme o šikane a mobbingu, hovoríme o agresívnom, negatívnom ľudskom správaní s cieľom ublížiť inej osobe alebo skupine osôb.

I keď sa tu šikana vyskytuje už dlhú dobu, viacerí odborníci (Huberová 1995; Svobodová 2008; Venglářová 2008) sa zhodujú v názore, že typický profil páchatel'a, ako útočníka na obeť, neexistuje. Rovnako sa nedá hovoriť ani o typickej obeti šikany na

pracovisku. Človek v role páchatel'a je považovaný za agresora, v niektorých prípadoch až za násilníka, ktorý ubližuje iným ľuďom s cieľom vlastného prospechu.

Mnoho páchatel'ov si svoje konanie ani neuvedomuje a v niektorých prípadoch je páchatel' sám obeťou a svojim konaním, vnímaným ako šikana, sa snaží len brániť svoju osobnosť. O páchatel'ovi šikany môžeme hovoriť v tom prípade, ak vyvíja nátlak na svojho kolegu alebo iného pracovníka minimálne jeden krát do týždňa alebo počas doby šiestich mesiacov (Svobodová 2008). Taký páchatel' sa zväčša vyznačuje osobnostnými vlastnosťami ako nedospelosť, rôzne spôsoby agresívneho správania, nevyzretá osobnosť, sklon k detskému správaniu prípadne nízke sebavedomie, ktoré sa odzrkadľuje v agresívnom správaní v snahe zatajiť ho alebo zvýšiť sebavedomie. Schmidbauer (2008, s.196) považuje za dôležitý prejav páchatel'a aj presadzovanie vlastnej hodnoty. Páchatel'a označuje ako „*farizejského narcistu, ktorí neuznávajú hodnotu niekoho, nad kým sa cítí povýšen.*“

Človek, ktorý sa stáva obeťou šikany je často považovaný verejnosťou za slabého, osamoteného, citlivého alebo určitou formou handicapovaného. Avšak autori odbornej literatúry (Kratz 2005; Svobodová 2008; Beňo 2015) označujú toto tvrdenie ako mýtus. Ako sme už spomínali nedá sa zostaviť jednotný profil obeť šikany, pretože na osobnosti obeť závisí len z menšej časti, keďže obeťou šikany na pracovisku sa môže stať ktokoľvek, bez ohľadu na vek, pohlavie, vzhľad alebo rasu. Spomedzi viacerých obeť šikany, je veľmi často ohrozený práve nový zamestnanec na pracovisku. Ľudia, ktorí prichádzajú do nového kolektívu, v ktorom už fungujú vzťahy a priateľstvá, sú vystavení riziku, že môžu byť týmto kolektívom neprijatí. Za nebezpečný znak je považovaná črta, ktorou sa nový zamestnanec odlišuje výrazne od ostatných, za čo môžeme považovať vyššie vzdelanie, inteligencia či nové skúsenosti s prácou (Kubáni 2008). Často si však noví pracovníci môžu tieto negatívne vplyvy stálych zamestnancov priviesť samy, napríklad svojím vystupovaním, ktorým dávajú najavo svoje schopnosti a tým môžu pôsobiť na iných ako „votrelci“, a vytvoriť si od seba určitý odstup. To môže prerásť až do neprijatia do kolektívu (Svobodová 2008).

Človek, ktorý sa stane terčom šikany v mnohých prípadoch stratí sebavedomie, prípadne sa stáva terčom práve kvôli nízkemu sebavedomiu Zamestnanec s nízkym sebavedomím pôsobí na aktéra šikany veľmi ľahko a dosiahnuteľne. S týmto tvrdením sa stotožňujú aj Háva a kol. (2004), ktorí na základe svojich výskumov tvrdia, že extrovertné osobnosti majú menšie skúsenosti so šikanou. Zároveň však uvádzajú, že je možné nájsť aj výnimky, ktoré si šikanou prešli ako obeť, pričom sa ich osobnosť vyznačuje extrovertným typom. Viac-menej však môžeme tvrdiť, že ľudia, ktorí majú dobré vzťahy a pevne zázemie vo vzťahoch, kde dokážu rozprávať o svojich problémoch, majú predpoklad rýchlejšieho zotavenia, na rozdiel od ľudí

osamotených Napriek názoru, že neexistuje jednoznačný profil obeť, Leymann (In: Beňo 2015) je toho názoru, že dokážeme konštatovať určitú náchylnosť stať sa obeťou tohto patologického správania sa. Za znak, ktorý spája časť z obetí, považuje správanie, ktoré je nápadné, neobvyklé a vybočujúce. V tomto tvrdení sa zhoduje v názoroch s Huberovou (1995) aj so Svobodovou (2008) pretože, páchatel' šikany si nevyberá, o akú odlišnosť ide. Obeťou sa môže stať ktokoľvek, aj žena aj muž, introvert aj extrovert a rovnako ako podriadený tak aj nadriadený. Proces šikany si teda nevyberá, ale na každom človeku si vie vždy niečo nájsť (Svobodová 2008).

2 Formy a techniky šikany na pracovisku

Šikana ako negatívny fenomén, sa môže vyskytovať všade okolo nás a je veľmi ťažké ju rozpoznať. Niekedy sa nedá s presnosťou určiť či ide len o náhodu alebo o zámerné a ciele správanie. Aj Martínek (2009) tvrdí, že je ťažké rozlíšiť, čo šikana je a čo nie je. Na jednej strane hovorí o šikane, ktorú vníma ako opakované ubližovanie jednotlivcovi alebo skupine, na strane druhej, je potrebné ju odlišiť od teasingu, teda od nevinného vtipkovania, žartovania z druhých ľudí.

Mnoho autorov definuje šikanu na pracovisku podľa viacerých metód či foriem, prípadne podľa prostriedkov, ktoré páchatelia šikany využívajú, ako sme už spomínali. Šikana sa podľa Olweusa (2003) prejavuje 3 druhmi a to fyzickou, verbálnou a psychickou. Fyzická šikana je jedna z najmenej vyskytujúcich sa negatívnych prejavov na pracovisku. Medzi prejavy takého druhu zaraďujeme postrkovanie, kopanie, bitie, ničenie vecí, strkanie a iné. Častejším prejavom je v tomto prípade manipulovanie s cudzími vecami a ohrozovanie druhej osoby rôznymi predmetmi. V súvislosti s týmto druhom môžeme hovoriť aj o čiastočnom alebo úplnom obmedzovaní slobody pohybu druhej osoby (Antoničová, Drotárová 2009).

Ďalším druhom je verbálna šikana. Ide o slovné útoky, ktoré sú veľmi rôznorodé. Verbálna komunikácia páchatel'a šikany je charakteristická ironickými a sarkastickými poznámkami, narážkami alebo zlomyseľným osočovaním. Verbálna šikana sa prejavuje napríklad na poradách, kde obeť nedostane priestor vyjadriť sa alebo keď sú názory a výpovede obeť neustále spochybňované či vyvracané. Páchatel'a vo viacerých prípadoch nezaujíma vyjadrenie obeť. I keď má obeť priestor vyjadriť sa, páchatel'ove správanie sa potom prejavuje krikom, skákaním do reči alebo neustálym prerušovaním. V prípade negatívnej odozvy obeť, páchatel' šikany použije okamžité vytknutie, že obeť nemá zmysel pre humor. Páchatel'ovo

konanie často vyzerá ako úprimná starosť o kolegu a bohužiaľ, väčšina ľudí v to verí. Prejavuje sa to napríklad hodnotením, že kolega nepodáva výkon, aký by mal, či sa niečo s ním nestalo a podobne. Častou technikou verbálnej šikany je klamanie. Páchateľ si vždy nájde cestu ako mať pravdu, a na rozdiel od obete v tejto komunikácii nachádza potešenie (Sárková 2013).

Niektorí autori (Szołkowski, Kopecký 2018) do verbálnej šikany zaraďujú dve skupiny a to slovné agresie, pod ktorými chápeme verbálne vyhrážanie sa obeti zabitím, mučením alebo vyhrážanie sa v kontexte rasizmu. Druhou skupinou sú slovné urážky, ktoré zahŕňajú poznámky na farbu pleti, prezývanie inými zosmiešňujúcimi menami, šírenie klamstiev, výsmech, pokrikovanie, nadávky alebo neustále podpichovanie. Svobodová (2008) hovorí aj o šikane, prejavujúcej sa mimo slovnými útokmi, ktorá sa podľa nej vyskytuje v prvej fáze šikany. „*Páchateľ svoji obeť nezdraví, okatě ji přehlíží, delá že je vzduch. Se svimi kolegy okamžitě utne hovor, když obeť vkročí do místnosti, anebo ji ostentativně přibouchne dveře před nose*“ (Svobodová 2008, s.67).

Posledným druhom je psychická šikana. Sihelská (2007) hovorí o šikane na pracovisku ako o psychickom týraní, neľudskom správaní, ktoré nielen ohrozuje jednotlivca ale znehodnocuje pracovné prostredie. Do tohto druhu zaraďujeme hlavne manipulovanie, zosmiešňovanie, úmyselné vyčlenenie zo skupiny alebo z aktivity, nútenie robiť veci, ktoré dotyčná osoba nechcela robiť a v poslednom rade nemôžeme zabudnúť na zámerné ignorovanie. Smith (2014) o zámernom ignorovaní hovorí, že ide o stratégiu hlavne ženského pohlavia, ktorej výskyt a priebeh je ťažko dokázateľný. Často sa však šikana prejavuje práve kombináciou viacerých typov a preto sa nedá jednoznačne určiť, ktorá forma je najpoužívanejšia.

Typmi negatívnych prejavov na pracovisku sa zaoberá aj Leymann (In: Chromý 2014), ktorý vo svojom výskume zostavil zoznam viacerých foriem a spôsobov ubližujúceho správania. Jednotlivé prejavy rozdelil do 5 oblastí:

- Útoky na možnosť vyjadriť sa

Cieľom týchto aktivít je obmedzenie akejkoľvek možnosti komunikácie s ostatnými ľuďmi na pracovisku. Komunikácia patrí k základným potrebám človeka a kto nemá možnosť rozprávať sa, komunikovať s inými, začne po určitej dobe v takýchto podmienkach trpieť. Obeť väčšinou nemá možnosť vyjadriť svoj názor, v niektorých prípadoch je názor obete nevypočutý alebo vnímaný ako nezaujímavý. Vylúčenie obete z medziludskej komunikácie sa prejavuje najmä stíšením hlasu zamestnancov pri vstupe obete do miestnosti alebo neodzdravením či neodpovedaním na otázky. Páchatelia takejto formy šikany sa snažia eliminovať pokusy obete o nadviazanie kontaktu a smerujú k určitému vylúčeniu obete z pracovného prostredia. Obeť sa

zväčša cíti ako outsider, ktorého jednotlivec alebo skupina, v role páchatel'a, nerešpektuje a na obeť pozerajú ako na prekážku (Remišová 2011; Chromý 2014).

- Útoky na sociálne väzby, vzťahy

Potreba sociálneho kontaktu je pre človeka v pracovnom prostredí veľmi dôležitá. Vzťahy a siete na pracovisku vo veľkej miere ovplyvňujú klímu a atmosféru medzi ľuďmi. Útoky na sociálne vzťahy smerujú k sociálnej izolácii. Hegyi (2001) za sociálnu izoláciu pokladá vyradenie alebo oddelenie jednotlivca či skupiny ľudí z určitého spoločenstva. Obeť je v takomto prípade vylučovaná najmä zo spoločných aktivít pracovného kolektívu. Často sa v tomto prípade obeť stretne aj s priestorovou izoláciou, ktorá sa prejavuje tým, že s obeťou nechce nikto sedieť za rovnakým stolom, nechce zdieľať rovnaký priestor, napríklad kanceláriu. K vážnym prejavom sociálnej izolácie patrí zatajovanie dôležitých informácií alebo poskytovanie nepravdivých informácií. Okrem spomínaných foriem sú častými stratégiami sociálnej izolácie odmietnutie podpory a spolupráce, zatváranie dvier alebo náhly koniec rozhovorov. Obeť takéto správanie vníma ako potupné, znižujúce dôstojnosť a má pocit, že nepatrí k ostatným (Chromý 2014).

- Útoky s dopadom na povesť, úctu a vážnosť

Leymann (In: Remišová 2011) uvádza, že jedným z hlavných zdrojov sebadôvery je uznanie a ocenenie zo strany okolia. Budovanie sebadôvery predstavuje pre človeka dlhú a ťažkú cestu. No existuje celá škála spôsobov, ktoré negatívne vplyvajú na sebadôveru človeka ako napríklad vysmievanie, kričanie, ohováranie, zveličovanie, podozrievanie z psychickej choroby, oslovovanie neslušnými prezývkami alebo karhanie za nezvládnuté úlohy. Cieľom páchatel'ov šikany je zničiť sebaúctu človeka, vnútiť mu myšlienku, že je nikto. Každé takéto poníženie človeka vedie k znižovaniu sebadôvery a k neistote, ktoré spôsobuje v mnohých prípadoch stratu sebaúcty.

- Útoky na kvalitu pracovnej a životnej situácie

Práca hrá v živote človeka dôležitú rolu. Je priamo spätá s osobným životom človeka a navzájom sa ovplyvňujú. Dôsledky negatívneho správania v práci môžu vo veľkej miere ovplyvniť sféru súkromného života človeka ako aj negatívne dôsledky v osobnom živote vplyvajú na pracovný život. Útoky na kvalitu pracovnej i životnej situácie smerujú k spochybneniu obeť jej schopností a profesionálnej istoty. V pracovnom prostredí sa tieto útoky prejavujú napríklad nepridel'ovaním žiadnych úloh alebo naopak pridel'ovaním úloh pod úroveň zamestnanca, blokovaním spolupráce, falšovanie výstupov alebo pracovných výstupov či pridel'ovanie úloh nad rámec časových možností (Huberová 1995).

- Útoky na zdravie

Šikanovanie dôrazne spôsobuje ubližovanie na zdraví a poškodzuje ho. V niektorých prípadoch dôsledky fyzickej šikany prechádzajú aj do psychiky a trpí duša aj telo človeka, čo sa často prejavuje psychosomatickými symptómami a ochoreniami. Cieľavedomé ubližovanie na zdraví sa prejavuje rôznymi spôsobmi ako telesným poranením, zlým zaobchádzaním, škodiacim správaním alebo nútením obeť do zdraviu škodlivej práce (Huberová 1995; Beňo 2015).

Jednou z výrazných formou šikany na pracovisku je aj obťažovanie. Hovorí sa o ňom v súvislosti s pohlavím a diskriminačnými znakmi, hlavne v právnickej sfére. Ide o nežiaduce chovanie, ktorého zámerom je zníženie ľudskej dôstojnosti osoby a vytvorenie nepriateľského a zstrašujúceho či ponižujúceho prostredia. Boučková a kol. (2010) hovorí o obťažovaní, ako o synonyme pojmu šikana, mobbing, diskriminácia. Obťažovanie je často spájané s pohlavím, v zmysle sexuálneho obťažovania. Ide o rôzne typy správania sa, ktoré sú pre osobu nevítané, nevhodné a urážajúce. Medzi prejavy sexuálneho obťažovania zaraďujeme flirtovanie, konverzáciu so sexuálnym podtónom, neverbálne prejavy s dvojzmyselnými gestami, nevhodné otázky na osobný život, fyzické prejavy (nechcené dotyky), vynucované sexuálne kontakty, vydieranie až po znásilnenie.

Spomínané formy šikany sa na pracovisku môžu vyskytovať samostatne ale aj v kombinácií viacerých druhov, čo v mnohých prípadoch znamená ťažšie odhalenie a dokázanie šikany. Páchateľ volí formu šikany aj vzhľadom na slabé stránky obeť, tak aby zasiahol obeť čo najviac a oslabil ju.

3 Pomoc pri šikane

Riziko, že sa staneme obeťou šikany, je v tejto dobe veľmi veľké. I keď, v prvom rade, by spoločnosť mala myslieť na potreby, zaoberať sa určitými formami kontroly negatívnych foriem správania na pracovisku, zároveň by na to mal myslieť aj každý osobitne. Už len dôkaz, že šikana na pracovisku sa vyskytuje, čo nám ukazujú rôzne výskumy, je varovný signál pre každého zamestnanca.

Prevenčia, ako jedna z najjednoduchších ciest k tomu, ako sa vyhnúť šikane na pracovisku, sa snaží predchádzať problémom, konfliktom a príčinám, ktoré by mohli viesť k šikane. Problém šikanovania nie je problém obeť alebo jednotlivca. Ide o problém celého podniku. Tento problém dokáže ovplyvniť svojich zamestnancov, celý chod podniku

a všeobecne celé pracovné prostredie. Ak sa však na pracovisku budú dodržiavať pravidlá, vzájomný rešpekt, efektívna komunikácia, dôstojnosť a úcta, miera výskytu negatívneho správania bude veľmi nízka (Svobodová 2008).

Z hľadiska prevencie zo strany jednotlivca je dôležitá sociálna adaptácia. Týka sa najmä ľudí, ktorí prichádzajú do nového zamestnania. Chromý (2014, s. 61) tvrdí, že: „*sociální adaptace znamená začlenění pracovníka do vztahů uvnitř pracovních skupin a klimatu organizace, zaměstnavatel by tak neměl sledovat pouze zvládnutí nároků pracovní pozice a dosažení očekávaného pracovního výkonu.*“ Sociálna adaptácia je veľmi dôležitá a človek v role nového zamestnanca by sa nemal spoliehať na spontánny priebeh či podceňovať takúto situáciu. Pretože aj miera adaptácie človeka do pracovného kolektívu ovplyvňuje riziko vzniku negatívnych foriem správania na pracovisku.

Podstatný prvok prevencie šikany na pracovisku je finančná nezávislosť. Bedrnová a kol. (2009) hovorí o dôležitosti vytvárania si finančných rezerv, ktoré nám pomôžu pri náročných obdobiach. Tieto rezervy dokážu človeku, ktorému by nastali v pracovnom prostredí rôzne konflikty, prípadne šikana, mobbing a iné formy, výrazne pomôcť práve pri zvažovaní odchodu z práce, rehabilitácii alebo hľadani nového pracovného prostredia. Často je to práve finančná závislosť, čo človeka v role obeti šikany drží na pracovnom mieste, kde mu je ubližované. Tým sa obeť stáva závislým od svojho páchatel'a alebo spolupáchateľ'ov. V rámci prevencie je dobré, ak sa človek zameriava aj na zvyšovanie kvalifikácie a vlastnej ceny na trhu práce. Uvedomením si svojich silných a slabých stránok, zmien či posun v rôznych smeroch vpred, môže pozitívne vplývať na osobnosť jednotlivca. Zvyšovanie kvalifikácie nám pomôže pri zlepšení našej pracovnej šance v zamestnaní ale aj u iných potenciálnych zamestnávateľ'ov, čím rastie nielen naše sebadôvera, sebadôvera ale aj nezávislosť (Kratz 2005).

Ku kontrole šikany a jej podobným negatívnym prejavom na pracovisku zaraďujeme budovanie etickej infraštruktúry organizácie. Chromý (2014) do tejto činnosti zaraďuje prostriedky a postupy, ktoré smerujú k obmedzeniu a eliminovaniu negatívnych javov v organizácii a posilňujú rozhodovania jednotlivých pracovných kolektívov k pozitívnym cieľom. Nástrojom takého riadenia považuje etický kódex, v zahraničí nahradený pojmom etický alebo sociálny audit. Považuje ho za jeden z najdôležitejších prvkov prevencie: „*Etický kódex může normativně působit na společenské vztahy uvnitř organizace a uspořádat je proti toleranci násilí na pracovišti*“ (Chromý 2014, s. 63).

Metódou prevencie sa zaoberajú hlavne pomáhajúce profesie, kde má významnú úlohu sociálna práca. Vzhľadom na zvyšujúci sa počet nepriaznivých situácií, kde zaraďujeme šikanu a mobbing na pracoviskách, vzniká väčšia potreba spoločnosti reagovať na tieto výzvy.

K riešeniu takých situácií práve prispieva sociálna práca prostredníctvom sociálnych pracovníkov, ktorí pomocou aplikácie rôznych metód pomáhajú ľuďom riešiť ich situáciu. Matoušek (2001, s.10) definuje sociálnu prácu ako praktickú činnosť sociálneho pracovníka „*jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů*“. Pri riešení problémov používa sociálny pracovník rôzne postupy a metódy, ktoré sa diferencujú vzhľadom na danú situáciu.

Úlohou sociálneho pracovníka v oblasti primárnej prevencie je zamerať sa na dostatok informácií a zabezpečiť informovanosť o javoch, ako je šikana a mobbing na pracovisku, nielen pre samotných ľudí a zamestnancov, ale aj pre celé organizácie a podniky. Niektoré organizácie sa snažia predchádzať patologickým javom vytýčením pozície sociálneho pracovníka vo svojej organizácii a tým zabezpečiť pokoj a optimálne pracovné podmienky pre svojich zamestnancov (Kratz 2005).

Sekundárnu prevenciu, ktorá sa zameriava na riešenie vzniknutých problémov, je možné vidieť prostredníctvom mediácie, kde sociálny pracovník pôsobí ako mediátor. Ide o mimosúdny proces riešenia konfliktov, ktorý je čoraz viac využívaný. Mojtovej (In: Balogová, Žiaková 2017) mediáciu považuje za alternatívny spôsob riešenia sporov, do ktorej vstupuje tretia osoba v role mediátora, ktorou môže byť po splnení vyžadovaných podmienok aj sociálny pracovník. Nezastupiteľným miestom v náplni sociálneho pracovníka je sociálne poradenstvo. Matoušek (2008) hovorí o poradenstve, ako metóde poskytovania potrebných informácií, ktoré smerujú klienta k zlepšeniu jeho životnej situácie. Ide o proces, v ktorom sa sociálny pracovník, ako poradca, a klient snažia spoločne nájsť starosti a ťažkosti v živote klienta. Zároveň sa snažia eliminovať jeho neistoty, ktoré mu bránia v ceste k pozitívnej zmene. Poradenstvo a socioterapiu, považuje aj Vaverčáková (2011) za jednu z možností riešenia záťažových situácií a problémov pre zamestnancov, v ktorom má sociálny pracovník podporovať ohrozených zamestnancov v role klienta- obete šikany, a pomôcť im riešiť ich ťažké životné situácie. Kompetenciou sociálneho pracovníka, ako poradcu, je teda stáť pri klientovi a podporovať ho pri procese adaptácii na nové zamestnanie, kolektív a osvojenie si kultúry organizácie, čím môže predísť negatívnym javom na pracovisku.

V oblasti terciárnej prevencii je dôležité pozeráť na šikanu a na jej dôsledky, ktoré narúšajú život obeť šikany. V rámci pomoci, by mali byť vytvorené také opatrenia, ktoré prinesú obeť obnovu ich zdravia i ľudskej dôstojnosti (Ritomská a kol. 2014). Cieľom je znížiť dopady šikany vo všetkých úrovniach života ako individuálnej, tak pracovnej i na úrovni sociálnej opory a siete. Táto prevencia zahŕňa formu vytvárania skupín ľudí, ktorí sa stali obeťou patologického správania na pracovisku. V tejto skupine môžu obeť spoločne zdieľať

svoje pocity a skúsenosti a taktiež si uvedomiť, že za to čo sa im stalo, nemôžu. Tento typ prevencie sa orientuje na predchádzanie zhoršujúceho sa stavu a taktiež na elimináciu možných recidív. Avšak sociálny pracovník tu nespolupracuje len s obeťami šikany, zameriava sa aj na prácu s páchatel'om – aktérom šikany. Ich kooperácia má smerovať k odstráneniu a zabráneniu opakovaného patologického správania sa (Morovicsová In: Ritomská a kol. 2014).

Medzi ďalšie postupy, ktoré môže sociálny pracovník, v problematike šikany na pracovisku, využívať je organizácia teambuildingových aktivít pre zamestnancov a organizáciu. Cieľom organizovania týchto aktivít je budovať lepšie medzil'udské vzťahy na pracovisku, zlepšovať atmosféru pracovného prostredia a znižovať konflikty a napätie medzi zamestnancami a vedúcimi zamestnancami alebo v rámci celej organizácie. Sociálny pracovník môže v organizácii plniť veľmi významnú rolu, ktorou sa stáva spojencom, prostredníkom medzi zamestnancami a prostredím organizácie (Beňo 2015). Taktiež môže zastávať dôležitú rolu pri prepájaní pracovného a osobného života, riešení závažných problémov, ktoré môžu vyplývať z negatívnych prejavov správania ako je šikana alebo mobbing na pracovisku.

4 Výskumná časť

Problematika šikany je alarmujúci jav dnešnej doby, ktorý sa šíri veľmi rýchlo. Výskyt šikany v pracovnom prostredí vedie okrem zhoršovania medzil'udských vzťahov a chodu organizácie aj k celkovému zhoršeniu pracovného prostredia. Vychádzajúc z teoretického ukotvenia našej skúmanej problematiky konštatujeme, že prvým krokom k riešeniu problému šikany je dôležité neustále mapovať aktuálnu situáciu v našich podmienkach. Vykonávanie priebežných výskumov a prieskumov, ktoré sa týkajú danej problematiky nám prinášajú významné zistenia a výsledky, ktoré môžu pôsobiť ako základ pre ďalšie podniknuté kroky v rámci riešenia šikany na pracovisku. Taktiež nám výsledky dávajú možnosť poukázať na závažnosť problému, ako aj akútnu potrebu riešenia (Kubáni 2008).

Cieľom tejto kapitoly je predstavenie výskumu, ktorého cieľom bolo mapovať a zistiť mieru výskytu šikany v pracovnom prostredí. Pre potreby našej práce sme sa zamerali na výskyt ako šikany, tak aj mobbingu, keďže nadväzuje na šikana v pracovnom prostredí a viacero autorov a výskumov (Flešková 2008; Búgelova 2002; Labanc a Kubáni 2006) poukazuje práve na mobbing ako najčastejšiu formu patologického správania sa na pracovisku. Najskôr vymedzujeme výskumné ciele a výskumné hypotézy, následne približujeme metodológiu výskumu. V závere predstavujeme interpretáciu výskumných zistení a diskusiu.

4.1 Výskumné ciele a hypotézy

V rámci nášho výskumu sme stanovili okrem hlavného cieľa aj čiastkové ciele:

1. zistiť, či je viac respondentov v role svedka alebo obeť,
2. zistiť, či sa obeťou šikany na pracovisku stávajú častejšie ženy ako muži,
3. zistiť, či existujú rozdiely medzi pohlavím, mobbingovými a šikanóznymi prejavmi.
4. zistiť, aké pocity prežívajú respondenti na pracovisku

Na základe identifikácie a popísania šikany na pracovisku v nami spracovanej teórii a cieľoch, ktoré sme si stanovili, sme formulovali nasledovné hypotézy:

H1: Ženy sa stávajú častejšie obeťou šikany na pracovisku ako muži.

Táto hypotéza je vytvorená na základe tvrdenia autorky Hubberovej (1995), ktorá uvádza, že ženy sú častejšie v role obeť ako muži, pričom však nevylučuje, že muži sa rovnako ako ženy stávajú obeťami šikanózných aktivít.

H2: Existujú rozdiely medzi pohlavím a útokmi na sociálne vzťahy.

H3: Existujú rozdiely medzi pohlavím a šírením nepodložených tvrdení o osobe.

Hypotézy č.2 a 3 sú stanovené na základe výsledkov už realizovaných výskumov (Končeková 2008), ktoré ukázali, že existujú rozdiely v preferovanej forme šikany na pracovisku a pohlavím. Medzi najčastejšie spôsoby šikany na pracovisku, na ktoré poukazujú ženy, patrí šírenie rečí, klebiet a ignorovanie názorov. Výsledok výskumu sa zhoduje aj s výskumom Slávika (2009), ktorý okrem spomínaných prejavov uvádza aj zosmiešňovanie. Rovnako túto hypotézu podporilo aj tvrdenie Hubberovej (1995), že mužom a ženám je vo väčšine prípadov ubližované diferencovanými spôsobmi, pričom uvádza, že ženám je častejšie ubližované formou kritizovania zovňajšku osoby a rozširovaním nepravdivých informácií.

4.2 Metodológia výskumu

Zber dotazníkov sme realizovali v období od novembra 2020 do januára 2021. Do výskumu sme oslovovali potenciálnych respondentov osobne, prostredníctvom papierových dotazníkov, avšak vzhľadom na aktuálnu pandemickú situáciu sme sa rozhodli dotazník distribuovať aj online formou. Našu výskumnú vzorku tvorilo 420 respondentov, ktorí sú zamestnaní. Celkový počet respondentov tvorilo 226 žien a 194 mužov. Najviac zastúpená bola veková kategória 26-35 rokov v počte 112 (27%) a veková kategória 36-45 v počte 103 (24%).

Najmenej zastúpenú vekovú kategóriu tvorili respondenti vo veku 56 rokov a viac v počte 33 (8%). Respondenti nášho výskumu boli zamestnancami rôznych pracovných oblastí, pričom najväčší počet (161) tvorili respondenti pracujúci v zdravotníctve, v počte 108 respondenti pôsobiaci v pomáhajúcich profesiách, 56 respondentov z oblasti úradu a administratívy a 39 respondentov z oblasti školstva. V menšom počte respondentov išlo o oblasti zamestnania ako robotnícke profesie (15), cestovný ruch (17) a priemysel (24).

4.3 Nástroj zberu dát

Na realizáciu nášho výskumu sme sa rozhodli použiť dotazníkovú metódu, ktorá sa považuje za najfrekvencovanejšiu metódu zberu dát a je predovšetkým určená na získavanie veľkého množstva dát. Na dosiahnutie cieľa sme použili batériu dotazníkov, ktorá obsahovala dva štandardizované dotazníky a jeden nami skonštruovaný dotazník (príloha A).

Prvou metodickou časťou nášho výskumu je LIPT dotazník (Leymann Inventory of Psychological Terror), ktorý sa používa na zisťovanie prítomných mobbingových prejavov na pracovisku. Dotazník LIPT obsahuje 40 výrokov týkajúcich sa mobbingu a jeho prejavov, ktoré respondenti zažili na pracovisku. Tieto výroky sú rozčlenené do 5 oblastí a to útoky na možnosti komunikácie, útoky na sociálne vzťahy, útoky na sociálny status, útoky na kvalitu profesijných situácií, resp. pracovný život a útoky na zdravie. Na výroky respondenti reagovali možnosťami nikdy, 1x do mesiaca, 1 a viackrát to týždňa, vzhľadom na situáciu za posledných 6 mesiacov. Nami vykonaná reliabilita LIPT dotazníka podľa koeficientu Cronbachovo alfa ukázala hodnotu 0,95 (príloha B).

Druhou a hlavnou metodikou našej práce je Dotazník negatívnych činov (NAQ) v revidovanej verzii, ktorý pozostáva z 29 výrokov. Tento dotazník bol zostavený pre účely zisťovania do akej miery sú ľudia na pracovisku šikanovaní. Dotazník obsahuje 29 negatívnych foriem správania, ktoré sú považované za šikanu na pracovisku v období za posledných 6 mesiacov. Respondenti zaznamenávajú svoje odpovede na Likertovej 5 bodovej škále, kde označujú frekvenciu stretnutia sa s negatívnym správaním od nikdy (1) po denne (5). Za silnú stránku tohto dotazníka považujeme práve výroky bez použitia pojmu šikana. Dotazník takýmto spôsobom necháva respondentom možnosť odpovedať na výroky bez pocitu, že je obeťou šikany. Následne až po zodpovedaní 29 položiek je respondentovi definovaný pojem bullying, teda šikana ako situácia, keď jeden alebo viacerí jednotlivci nepretržite počas určitého obdobia pociťujú, že sú terčom negatívnych činov od jednej alebo viacerých osôb, pričom je pre nich

obtiažne brániť sa voči takémuto správaniu. Za bullying sa však nepovažuje, ak sa takéto správanie/incident vyskytne iba 1 krát.

Po objasnení pojmu nasleduje nami skonštruovaný dotazník, v ktorom kladieme respondentovi otázky vzťahujúce sa na jeho vlastnú rolu v problematike šikany. Taktiež v tejto časti zisťujeme polouzavretými otázkami o respondentoch ich sociálno-demografické údaje ako pohlavie, vek, oblasť zamestnania a vzdelanie. Prvá časť dotazníka v slovenskej verzii nám reliabilitu podľa koeficientu Cronbachovo alfa ukázala 0,96 a reliabilita dotazníka NAQ aj s nami skonštruovaným dotazníkom ukazovala hodnotu 0,80 (príloha B). Vyhodnotenie štatistickej významnosti sme robili na hladine významnosti $p=0,05$ a menej podľa Almášiovej a Kohútovej (2016), ktoré uvádzajú hodnotu 0,05 pre výskum v sociálnych vedách.

4.4 Výsledky a ich interpretáciu

Na interpretáciu výsledkov výskumu je nevyhnutné objasniť vymedzenie kritéria, na základe ktorého považujeme respondenta za šikanovaného, mobbovaného na pracovisku. Pri vyhodnocovaní dotazníkov sme použili kritérium podľa Leymanna (In: Barancová 2014), ktorý hovorí o šikane a mobbingu na pracovisku len vtedy, ak bol respondent na pracovisku opakovane terčom minimálne jedného negatívneho javu jedenkrát za týždeň a častejšie počas minimálnej doby 6 mesiacov. Týmto požiadavkám v našom výskume vyhovujú v dotazníku od Leymanna (LIPT zameraný na mobbingu) odpoveď 1x a viac do týždňa a v dotazníku NAQ (zameraný na šikanu) odpovede denne a 1x za týždeň. Ostatné možnosti definícií mobbingu a šikane na pracovisku nevyhovujú, a teda ich nemôžeme považovať za prejavy šikany alebo mobbingu, ale za prejavy negatívnych útokov na pracovisku.

Podľa výsledkov nášho výskumu môžeme tvrdiť, že miera mobbingových prejavov u našich respondentov dosiahla na škále od 1 (nikdy) po 3 (1x a viac do týždňa) podľa LIPT dotazníka priemernú hodnotu 1,25. V druhom dotazníku NAQ dosiahla miera šikany na škále od 1 (nikdy) po 5 (denne) priemernú hodnotu 1,35 (tab. č.1).

Tabuľka č.1 Priemerné skóre dotazníkov

	LIPT (mobbing)	NAQ (šikana)
N	420	420
Minimum	1,00	1,00
Maximum	2,73	4,57

Priemer	1,25	1,35
Št. odchýlka	0,33	0,59

Zdroj: Vlastný

Pri hĺbkovej analýze dotazníka LIPT (zameraný na mobbing) a jeho jednotlivých oblastí sme zistili, že najväčšie priemerné skóre dosiahli odpovede týkajúce sa oblasti komunikácie (1,33) a pracovného života (1,32). Najnižšie priemerné skóre dosiahla oblasť útokov na zdravie s hodnotou 1,10 (tab. č.2).

Tabuľka č.2 Priemerné skóre dotazníka LIPT

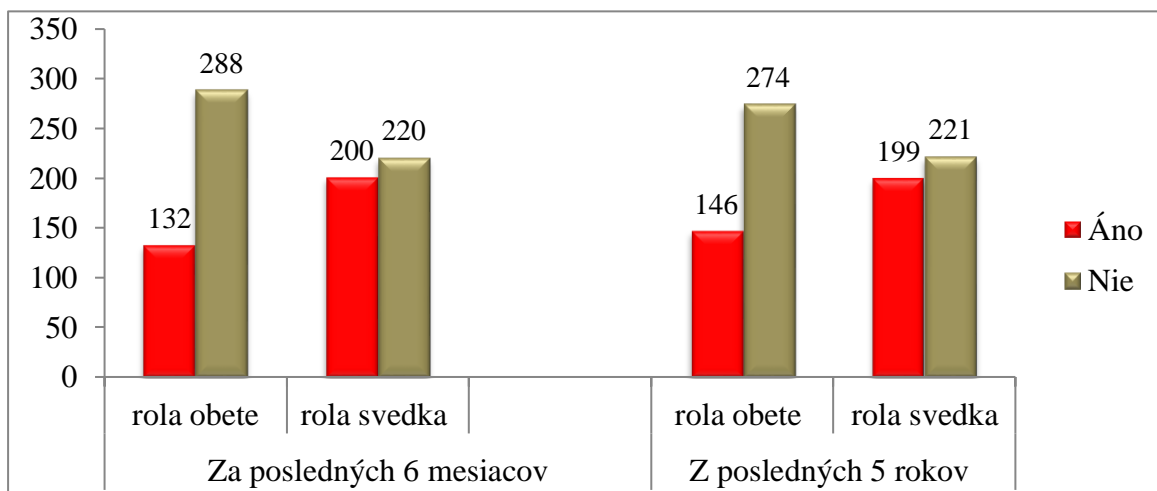
	N	Minimum	Maximum	Priemer	Št. odchýlka
Oblasť komunikácie	420	1,00	3,00	1,33	0,43
Oblasť sociálnych vzťahov	420	1,00	3,00	1,24	0,46
Oblasť pracovného života	420	1,00	3,00	1,32	0,45
Oblasť sociálneho statusu	420	1,00	2,86	1,21	0,29
Oblasť útokov na zdravie	420	1,00	2,50	1,10	0,27

Cronbach's α : 0,95

Zdroj: Vlastný

Naším prvým čiastkovým cieľom bolo zistiť či sa respondenti vyskytujú častejšie v role svedka alebo v role obeť. Naše zistenia sme robili analýzou jednotlivých odpovedí respondentov na otázky č.1, 6, 7 a 8 v nami skonštruovanom dotazníku (otázky zamerané na rolu obeť a svedka za posledných 6 mesiacov a za posledných 5 rokov). Odpovede respondentov sme porovnávali medzi obdobím za posledných 6 mesiacov a obdobím za posledných 5 rokov, keďže kritérium posudzovania šikany a mobbingu uvádza časové obdobie minimálne 6 mesiacov a viac. Rola obeť a svedka šikany na pracovisku sa medzi dvoma obdobiami kvantitatívne nelíši, no z výsledkov vyplýva, že respondenti sa vo väčšej miere nachádzali práve v roli svedka šikany ako v roli obeť šikany na pracovisku v oboch časových obdobiach (graf č.1).

Graf č. 1 Rola svedka a rola obeť

Zdroj: Vlastný

Našou prvou hypotézou sme chceli zistiť či sa v roli obeť šikany na pracovisku vyskytuje častejšie ženské pohlavie ako mužské pohlavie, a to za obdobie posledných 6 mesiacov. Pred overovaním hypotézy sme testovali normalitu rozloženia dát testom Kolmogorov – Smirnov, ktorého výsledok bol $p = 0,00$ (príloha C), čo znamená, že naše dáta nie sú normálne rozložené ($p < 0,05$). Vzhľadom na výsledok p hodnoty sme ďalej pracovali s neparametrickým testom Mann Whitney U test. Výsledok tohto testu ukázal hodnotu 0,013 (tab.č.3). Keďže výsledok signifikancie je $p < 0,05$, môžeme tvrdiť, že rozdiely sú signifikantné. Našu hypotézu č. 1, v ktorej predpokladáme, že ženy sa stávajú obeťou šikany na pracovisku častejšie ako muži za obdobie posledných 6 mesiacov, môžeme potvrdiť.

Tabuľka č.3 Test Hypotéza 1

Test Statistics ^a	
	Stali ste sa za posledných 6 mesiacov obeťou takéhoto správania/bullyingu/ na pracovisku?
Mann-Whitney U	19388,000
Wilcoxon W	38303,000
Z	-2,492
Asymp. Sig. (2-tailed)	,013
a. Grouping Variable: Pohlavie	

Zdroj: Vlastný

V druhej hypotéze sme predpokladali rozdiely medzi pohlavím a útokmi na sociálne vzťahy. Na vyhodnotenie tejto hypotézy sme použili súbor otázok v dotazníku LIPT (zameraný na mobbing), ktoré predstavujú útoky zamerané na sociálne vzťahy na pracovisku. Tieto položky sme porovnávali s otázkou pohlavia (príloha D). Test normality rozloženia dát ukázal hodnotu $p=0,00$ (príloha C), vzhľadom na čo sme ďalej overovali našu hypotézu neparametrickým testom Mann Whitney U test. Na túto oblasť odpovedalo 420 respondentov, pričom muži dosiahli priemerné skóre v útokoch na sociálne vzťahy 1,19 a ženy dosiahli priemerné skóre 1,28.

Overenie hypotézy pomocou Mann Whitney U testu, ukázalo hodnotu $p= 0,033$ (tab.č.4). Keďže $p<0,05$, môžeme hovoriť o existencii rozdielov medzi pohlavím a útokmi na sociálne vzťahy a teda hypotézu č.2 môžeme potvrdiť.

Tabuľka č.4 Test hypotéza 2

Test Statistics ^a	
	Oblasť útoky na sociálne vzťahy
Mann-Whitney U	19697,500
Wilcoxon W	38612,500
Z	-2,126
Asymp. Sig. (2-tailed)	,033
a. Grouping Variable: Pohlavie	

Zdroj: Vlastný

Hypotézou číslo 3, sme predpokladali rozdiel medzi pohlavím a šírením nepodložených tvrdení o osobe, ktoré sú zamerané proti nej. Na vyhodnotenie tejto hypotézy sme použili výrok č.21 z dotazníka NAQ (zameraný na šikanu) a položku pohlavia. Test normality rozloženia dát nám ukázal hodnotu $p=0,00$ (príloha C). Na túto položku odpovedalo všetkých 420 respondentov. Skóre sa pohybovalo na škále od 1 (nikdy) po 5 (denne). Muži dosiahli priemerné skóre 1,27 a priemerné skóre žien bolo 1,54. Na overenie hypotézy sme použili vzhľadom na výsledok testu normality ($p<0,05$) neparametrický Mann Whitney U test (tab.č.5), kde sme robili komparáciu pohlavia a konkrétnej formy šikany na pracovisku. Hodnota $p = 0,016$, čo znamená, že $p < 0,05$ a teda môžeme hovoriť o existencii rozdielov medzi pohlavím a konkrétnej formy šikany, šírením nepodložených tvrdení o osobe. Hypotézu č. 3 môžeme taktiež potvrdiť.

Tabuľka č. 5 Test hypotéza 3

Test Statistics ^a	
	Šírenie nepodložených tvrdení, ktoré sú zamerané proti vám
Mann-Whitney U	19664,000
Wilcoxon W	38579,000
Z	-2,413
Asymp. Sig. (2-tailed)	,016
a. Grouping Variable: Pohlavie	

Zdroj: Vlastný

Detailnejšie sme porovnali všetky šikanózne a mobbingové prejavy v oboch štandardizovaných dotazníkoch. Z dôvodu Leymannovho kritéria, ktoré za šikanu a mobbingu považuje frekvenciu 1x do týždňa a denne, sme zostavili tabuľky č.6 a 7, ktoré ukazujú najčastejšie formy šikany a mobbingu na pracoviskách. Najväčšie priemerné skóre v NAQ dotazníku (zameraný na šikanu) dosiahla forma „*prehnané kontrolovanie práce*“ (1,57) a „*šírenie klebiet a reči o vašej osobe*“ (1,7). Pre oba dotazníky platí úmernosť, čím vyššie skóre, tým vyšší výskyt šikany/mobbingu.

Tabuľka č. 6 Najčastejšie formy šikany (NAQ dotazník)

Číslo	Prejav šikany	M	Std. Dev	Spolu	1x za týždeň		Denne	
					N	%	N	%
4.	Prideľovanie úloh, ktoré sú pod úroveň vašich kompetencií (schopností, možností)	1,52	0,96	28	15	4	13	3
27.	Pokusy (snaha) nájsť chyby na vašej práci	1,54	1,02	28	8	2	20	5
16.	Ignorovanie vašich názorov a stanovísk	1,56	1,00	30	14	3	16	4

15.	Neustála kritika vašej práce a úsilia	1,48	0,99	30	11	3	19	5
13.	Opakované pripomínanie vašich chýb alebo omylov	1,51	1,01	32	14	3	18	4
22.	Prehnané kontrolovanie vašej práce	1,57	1,04	35	17	4	18	4
6.	Šírenie klebiet a rečí o vašej osobe	1,7	1,10	40	18	4	22	5

Zdroj: Vlastný

V LIPT dotazníku (zameraný na mobbing) najvyššie priemerné skóre dosiahla forma „rozprávajú, ohovárajú Vás za chrbtom“ (1,65) a „neustále prerušovanie počas rozprávania“ (1,67) (tab.13).

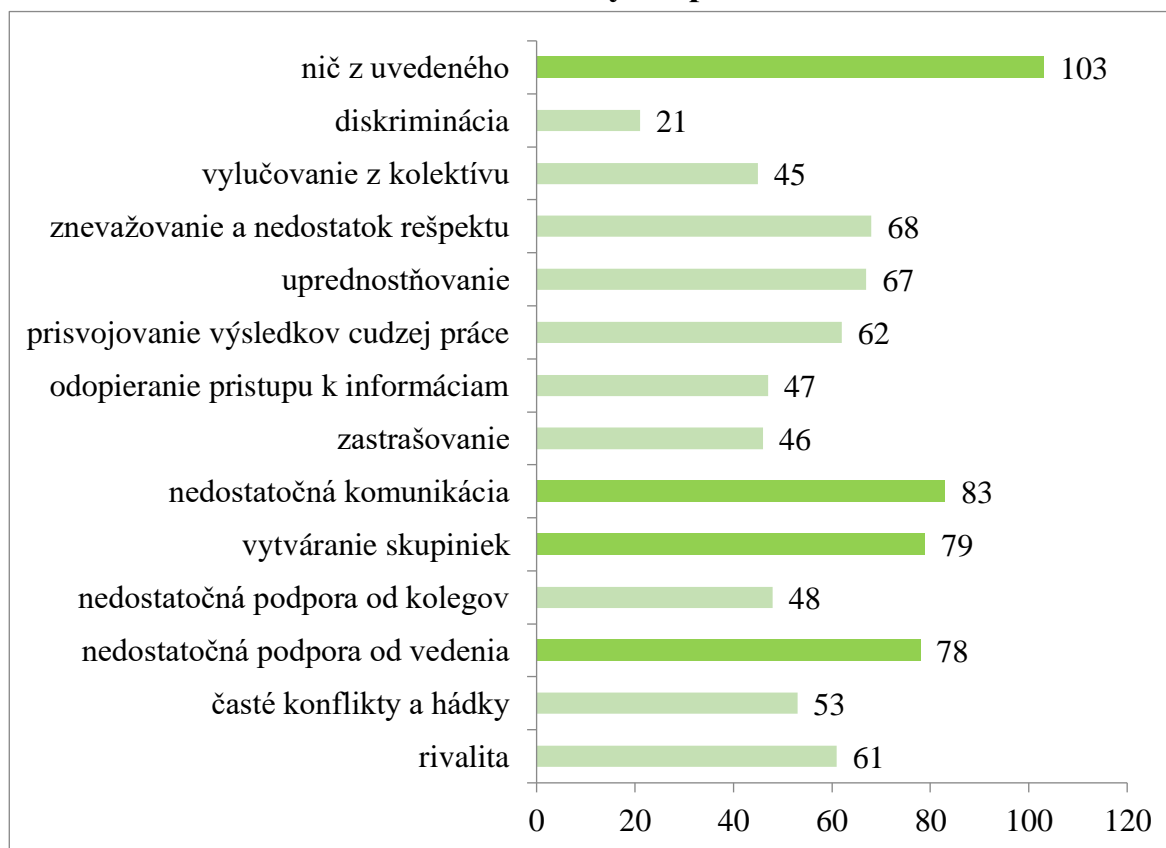
Tabuľka č. 7 Najčastejšie prejavy mobbigu (LIPT dotazník)

Číslo otázky	Prejav mobbingu	Priemer	St. Deviation	1x a viac do týždňa	
				N	%
1.	Váš nadriadený obmedzuje vaše možnosti vyjadriť sa	1,36	0,58	49	12
5.	Neustále kritizujú vašu prácu	1,50	0,71	52	12
11.	Zneprijemňovaný kontakt prostredníctvom náznakov bez toho, aby niekto niečo vyslovil	1,47	0,71	53	13
24.	Rozširujú o vás nepravdivé informácie	1,51	0,73	58	14
21.	Sú vám neustále pridelené nové pracovné úlohy	1,52	0,73	59	14
23.	Rozprávajú, ohovárajú vás za chrbtom	1,65	0,75	70	17
3.	Ak hovoríte, ste neustále prerušovaný/á	1,67	0,88	72	18

Zdroj: Vlastný

Naším posledným cieľom bolo zistiť, aké pocity prežívajú respondenti na aktuálnom pracovisku. Odpovede sme zisťovali otázkou č. 11 v nami skonštruovanom dotazníku. Na túto otázku odpovedalo všetkých 420 respondentov, pričom mali respondenti možnosť voľby viacerých odpovedí. Najviac zaznamenaných odpovedí mala možnosť, že respondenti nepocitujú žiadne uvedené, teda negatívne pocity na svojom pracovisku (103). Avšak veľký počet respondentov (83) uvádza, že na pracovisku pociťuje nedostatočnú komunikáciu, vytváranie skupiniek (79) a nedostatočnú podporu od vedenia (78). Výsledky uvádzame v grafe č.2.

Graf č.2 Pocity na pracovisku

Zdroj: Vlastný

4.5 Diskusia

Výsledky nášho dotazníkového šetrenia nám priniesli zaujímavé informácie, ktoré by sme chceli zhrnúť v nasledujúcich riadkoch a taktiež ich porovnať, s podobnými, už realizovanými výsledkami.

Hlavným zámerom nášho výskumu bolo zmapovanie výskytu šikany a s ňou prepojený výskyt mobbingu. Priemerné skóre všetkých respondentov pri výskyte mobbingu za posledných 6 mesiacov nám vyšlo 1,25, pričom maximum na tejto škále (1-3) bolo 2,73. Priemerné skóre nášho výskumu nepovažujeme za vysoké pri porovnaní s inými výskumami, no nepovažujeme ho ani za zanedbateľné. Frekvencia výskytu mobbingu pri iných výskumov bola rôznorodá. Za základný výskum, s reprezentatívnou vzorkou 2438 pracujúcich respondentov, považujeme výskum H. Leymanna z roku 1992 (Kubáni 2008), ktorý ukázal, že 4 % všetkých respondentov boli obeťami mobbingu. Iné výskumy ako Dahle (In: Čech 2011) ukazujú však horšie výsledky v počte obetí s porovnaním s Leymannom. Výskum Dahleho posunul Nórsko na 18. priečku v zozname najčastejšie sa vyskytujúceho mobbingu v zamestnaní, s výskytom 5 % obetí. Alarmujúcimi výsledkami tohto výskumu (Dahle In: Čech 2011) bol zaznamenaný výskyt mobbingu až u 17% respondentov. V Českej republike sa výskytom mobbingu zaoberala spoločnosť STEM/MARK (In: Svobodová 2008), ktorá v roku 2011 zistila skúsenosť s mobbingom u 1/5 všetkých respondentov, čo predstavovalo približne 130 respondentov. Na území Slovenska bol realizovaný dotazníkový výskum zameraný na mobbingové prejavy (Holubová 2006), z ktorého vyplýva, že s mobbingom na pracovisku sa stretli až dve tretiny respondentov.

Zaujímavé výsledky spojené s výskytom mobbingu, konkrétne v edukačnom prostredí, priniesol výskum Karikovej a Nábělkovej (2010). Výsledky dotazníkového šetrenia ukazujú, že až 15% respondentov zažilo mobbing osobne v školskom prostredí. I keď u nás nie je realizovaný aktuálny celoslovenský výskum zameraný na mobbing v zamestnaní, niektorí autori (Štibraná In: Čech 2011; Svobodová 2008) tvrdia, že Slovensko je v porovnaní s Českou republikou o pár krokov ďalej vďaka výskumom mapujúcich problematiku mobbingu v rôznych oblastiach zamestnania ako zdravotníctvo, školstvo, sociálne služby a taktiež v štátnej a súkromnej sfére.

Druhou časťou hlavného cieľa nášho výskumu bolo zameranie sa na výskyt šikany na pracovisku. Naším šetrením sme zistili, že priemerné skóre dotazníka NAQ bolo 1,35 pričom maximum na 5 bodovej škále (čím vyššie skóre, tým vyšší výskyt) dosiahlo hodnotu 4,57. Naše výsledky sú približne totožné s inými výskumami na Slovensku (Kubáni 2008; Slávik 2009),

ktoré boli realizované prostredníctvom identického výskumného nástroja. Kvantitatívny výskum realizovali aj Antoniçová, Drotárová (2007), ktoré sa snažili zistiť mieru a frekvenciu výskytu negatívnych činov na pracovisku. Prostredníctvom NAQ dotazníka zistili, že na pracoviskách sa vyskytujú negatívne prejavy, no nedosahujú takú vysokú frekvenciu aby boli považované za šikanu. Výskumy realizované na Slovensku majú takmer totožné výsledky, no viditeľné je to, že čísla predstavujúce výskyt šikanózných prejavov na pracovisku neklesajú. Porovnanie Wágnerovej (In: Kubáni 2008) zaznamenali nárast obetí za obdobie 2 rokov až o 12 %. To potvrdzujú aj výskumy, ktoré boli viac krát realizované s odstupom času (Holubová 2006; Búgelová 2002). Skúsenosť so šikanou na pracovisku v roli obeť sa nám v našom výskume potvrdila až 132 respondentmi za obdobie posledných 6 mesiacov, čo predstavuje 31% všetkých respondentov (príloha D).

My sme sa v našom výskume zamerali aj na skúsenosť so šikanou v pozícii svedka šikany. Výsledky nášho skúmania sú zaujímavé, pretože naše vyhodnotenie ukázalo viditeľný rozdiel v počte obetí a svedkov. Rolu svedkov šikany na pracovisku za obdobie posledných 6 mesiacov zvolilo necelých 48% respondentov (počtom 200), čo je skoro rovné obdobiu za posledných 5 rokov, počtom 199 respondentov. Komparujúc naše výsledky s inými výskumami, napríklad Slávik (2009), sú veľmi vysoké. Výskum Slávika (2009) zaznamenal rolu svedkov šikany na pracoviskách v zdravotníckych zariadeniach v 23% prípadoch, pri výskumnej vzorke 100 respondentiek. Avšak rolu obeť zaznamenalo v jeho výskume až 42% respondentiek, čo mnohí autori považujú za veľmi vysoké a nebezpečné číslo. Nám podobné výsledky zaznamenali aj Antoniçová a Drotárová (2007) vo výskume, kde približne 42% respondentov označilo, že sa ocitli v roli svedka šikany na pracovisku. Zo spomínaných výsledkov a výskumov, je teda zrejmé, že viacero respondentov sa ocitá častejšie v role svedka ako v role obeť. Tento fakt je však dôležité vyzdvihnúť aj kvôli kľúčovej roli svedka v problematike šikany. Pretože práve svedkovia, prihliadajúci, inak nazývaní „bystanders“, (Milczarek 2010) dokážu byť nápomocní obeť v mnohých prípadoch a celkovo vyjadriť nespokojnosť s negatívnym správaním na pracovisku, napríklad formou straty motivácie, zhoršeného výkonu alebo nezdravou absenciou v práci.

Výsledky prispievajúce k mapovaniu patologického správania sa vo všeobecnosti líšia, v dôsledku nejednotnosti a rozdielnosti definícií. Odlišnosť používania definícií, ktoré určujú, čo sa za šikanu a mobbing považuje a čo nie, spôsobuje rozdielne výsledky. Taktiež je viditeľný rozdiel vo výsledkoch, ak sa vo výskumnom nástroji používa subjektívne posúdenie respondenta, či je respondent terčom takeého správania. V tomto prípade je miera výskytu šikany alebo mobbingu zaznamenaná v nižších hodnotách. Avšak pri objektívnom posúdení či sa

respondent stal alebo nestal terčom takého správania, prostredníctvom vyhodnotenia negatívnych prejavov, sa miera výskytu výrazne zvyšuje (Agervold In: Čech 2011).

Našou prvou hypotézou sme predpokladali, že ženy sa stávajú častejšie obeťou šikany na pracovisku ako muži. Základ tejto hypotézy tvoria názory Huberovej (1995), ktorá tvrdí, že ženy sa stávajú terčom šikany oveľa častejšie ako muži. V našom výskume sa za šikanovaných na pracovisku, podľa Leymannhovo kritéria, subjektívne považuje 22 respondentov, z toho 4 muži a 18 žien (príloha D). S rovnakým tvrdením sme sa stretli aj v nemeckom výskume, ktorého autor je Kratz (2005). Správa z tohto výskumu ukazuje, že ženám hrozí o 75% vyššie riziko stať sa obeťou šikany na pracovisku ako mužom. Podobné výsledky dosiahli aj Búgelová a Tobiášová (1999), ktoré sa zameriavali na 10 pracovných kolektívov vo vysokoškolskom prostredí. Analýza výskumu ukazuje vysoké rozdiely medzi pohlavím a výskytom šikany. Podľa subjektívneho hodnotenia respondentov vyplýva, že ženy ako obeť a muži ako obeť sú v pomere 6:1. Tento pomer hodnotia i iní odborníci ako prekvapivý. My toto tvrdenie našim výskumom len potvrdzujeme, keďže sa nám existencia rozdielov potvrdila a túto hypotézu sme mohli prijať.

Ďalším cieľom a zároveň hypotézami č.2 a 3 sme chceli zistiť či existujú rozdiely medzi pohlavím a formou mobbingu alebo šikany. V rámci mobbingu sme sa zamerali konkrétne na oblasť útokov na sociálne vzťahy. Pri komparácii tejto oblasti a pohlavia bolo priemerné skóre mužov 1,19 a priemerné skóre žien 1,28. V oblasti útokov na sociálne vzťahy je viditeľný rozdiel v priemernom skóre pri každom výroku, pričom ženy vykazujú vyšší priemer ako muži (príloha C). V rámci tejto oblasti zaznamenal výrok „Správajú sa k vám, ako keby ste boli vzduch, ignorujú vás“ najvyššie priemerné skóre 1,32 a „Nerozprávajú sa s vami“ priemerné skóre 1,30. Základ tejto hypotézy vychádza z tvrdení Huberovej (1995) i z výsledkov Kubániho (2008) a Končekovej (2008), ktorí zaznamenali rozdiel vo forme ignorácie osoby medzi pohlavím. Ich zistenia hovoria, že mužom je častejšie ubližované touto formou ako ženám. Rovnako i Slávik (2009) hovorí o forme mobbingu nerozprávania sa, ako o často využívanej forme na ublíženie ženám než mužom. Hypotézu číslo 2 sme mohli pomocou štatistického overenia prijať, rovnako ako aj ďalšiu hypotézu, kde sme predpokladali existenciu rozdielov medzi pohlavím a konkrétnou formou šikany, a to šírením nepodložených tvrdení o osobe, ktoré sú zamerané proti nej. Muži dosahovali priemerné skóre v tejto forme šikany 1,27 a ženy 1,54. Rovnako aj pri tejto hypotéze, Kubáni (2008) uvádza zhodné výsledky, pričom formu šírenia nepodložených tvrdení zaznamenal až v 42% respondentiek, kým u mužov to bolo zanedbateľné množstvo. Naše potvrdenie hypotézy ďalej dopĺňa tvrdenie Huberovej (1995), ktorá hovorí o rozdieloch medzi pohlavím a formami šikany, pričom primárne rozdeľuje formy,

ktorými sa ubližuje ženám a typické formy ubližovania mužom. Zdôrazňuje typické formy pre obe pohlavia, s ktorými sa naše výsledky stotožňujú.

Vyhodnotením jednotlivých výrokov v oboch dotazníkoch, sme získali prehľad najfrekvencovanejších prejavov šikany i mobbingu na pracovisku. Ako uvádzame v tabuľke č.13, najčastejším prejavom mobbingu medzi našimi respondentmi je neustále prerušovanie počas rozprávania (18%) a rozprávanie, ohováranie za chrbtom (17%). Rovnaké preferované formy mobbingu uvádza aj Labanc (2006) a to, ohováranie zo strany kolegov, bránenie rozhovorom a nátlak zo strany vedúceho pracovníka. Detailnejšie sa zamerá aj na sexuálne obťažovanie, kde výsledky ukázali, že túto formu mobbingu zažilo až 25 mužov a 11 žien z výskumnej vzorky 500 respondentov.

V oblasti šikany patria medzi najčastejšie prejavy šírenie klebiet a rečí o osobe (40 respondentov) a prehnaná kontrola práce (35 respondentov). Naše výsledky korešpondujú s výskumom Slávika (2009), ktorý uvádza, že šírenie klebiet a ohováranie je najviac frekvencovaná forma šikany medzi zamestnancami zdravotníckych zariadení. Ďalej tiež zaznamenal útoky, ako kritika práce a osobného života a vo veľkej miere aj pridelenie úloh, ktoré sú pod úroveň zamestnanca. Kubáni (2008) vo svojich zisteniach spomína, že až 52% respondentov označilo útok šírenia klebiet a rečí o osobe a 56% respondentov ignorovanie názorov a stanovísk osoby. Rovnako sa naše výsledky zhodujú aj v tvrdení, že najmenej preferovaný spôsob šikany je hrozba fyzického ubližovania, čo potvrdzujú aj iní odborníci (Antoničová a Drotárová 2009).

Výskyt šikany i mobbingu, považuje Svobodová (2008) za priamoúmerný výskytu pracovnej nespokojnosti a negatívnej atmosfére na pracovisku. Kľúčovú rolu tu zohráva nielen celková klíma pracovného prostredia ale aj ľudská sieť, s ktorou sme dennodenne v kontakte. Preto sme zisťovali aj momentálne pocity respondentov na pracovisku. Ako sme predpokladali, vzhľadom na väčšiu skupinu respondentov, ktorá nemala skúsenosti so šikanou na pracovisku, nepociťovalo žiadne z vymenovaných negatívnych pocitov na pracovisku 131 respondentov. Prekvapilo nás však, že vo veľkom počte boli zaznamenané pocity, ako nedostatočná komunikácia (83 respondentov), vytváranie skupiniek (79 respondentov) a nedostatočnú podporu od vedenia (78 respondentov). Vargová (In: Končeková 2008) hovorí o rovnakých pocitoch, ktoré môžu v budúcnosti viesť k vzniku šikany na pracovisku, ku ktorým ešte priraduje strach zo straty zamestnania, nedostatočnú kvalifikáciu vedenia a časté konflikty či hádky.

Reflektujúc výsledky nášho výskumu, si uvedomujeme slabé i silné stránky, najmä nerovnomerné rozloženie výskumnej vzorky z hľadiska veku, vzdelania i oblasti zamestnania.

Analýzou našich zistení sme dospeli k prekvapujúcim výsledkom. I keď sme si vedomí, že naše výsledky nie sú štatisticky reprezentatívne pre všetky oblasti zamestnania a organizácie, vzhľadom na 55% respondentov, ktorí majú skúsenosť so šikanou, súhlasíme s tvrdením Huberovej (1995), že šikana a mobbing sa v pracovnom prostredí vyskytujú čoraz viac.

So zreteľom na naše výsledky výskumu, formulujeme návrhy na riešenie problematiky šikany i mobbingu na pracovisku s využitím sociálnej práce:

- Za kľúčovú považujeme prevenciu, formou etických kódexov, noriem a pravidiel na pracovisku, ktoré budú dodržiavané a zaistia zamestnancom všetky ich práva;
- Vyzývanie vedenia organizácii, k zaisteniu bezpečného prostredia pre svojich zamestnancov v organizáciách a firmách;
- Šírenie osvetu, s cieľom zvýšiť povedomie a informovanosť ľudí o problematike šikany a mobbingu v pracovnom prostredí, ich nástrah a možnosti obrany a vplyve na psychické i fyzické zdravie ;
- Dotváranie celkového obrazu o problematike šikany v pracovnom prostredí, prostredníctvom realizovania výskumov, ktoré nám poskytnú aktuálne informácie ohľadom patologického javu v spoločnosti.

5 Záver

Problematika šikany v pracovnom prostredí naozaj existuje a čoraz viac sa táto, kedysi „tabu“ téma, dostáva do povedomia ľudí v spoločnosti. Rovnako ako šikana, aj mobbing je v našej prítomnosti už dlhú dobu, a preto nemôžeme očakávať, že tento problém sa vyrieši sám alebo jednoducho zmizne. Dôležitý je prvý krok, a to priznať existenciu tohto patologického javu v našej spoločnosti a ukázať potrebu riešenia.

Tému našej diplomovej práce „Problematika šikany v pracovnom prostredí“ sme obohatili o nové poznatky z odbornej literatúry v teoretickej časti práce, ktoré určite využijeme aj v našom budúcom pracovnom živote, pretože nikto nemôže povedať, že sa mu to nestane.

Cieľom našej práce bolo okrem celkového mapovania šikanózneho javu zistiť aj v akej miere sa tento jav vyskytuje v pracovnom prostredí. Mapovaním tohto patologického javu by sme chceli prispieť k vytvoreniu celkového obrazu o aktuálnej situácii šikany a mobbingu na pracovisku.

Na základe teoretického spracovania problematiky šikany sme realizovali kvantitatívny výskum, ktorého výsledky nás prekvapili. Zistili sme, že viac ako polovica všetkých

respondentov mala skúsenosť so šikanou na pracovisku v roli svedka alebo obeť. Tento výsledok nás zaskočil, keďže doteraz realizované výskumy vykazovali menšiu mieru skúsenosti so šikanou na pracovisku. Aj toto zistenie ukazuje zvýšenú potrebu reagovať a zaoberať sa touto problematikou.

Podarilo sa nám potvrdiť všetky naše hypotézy, ktoré boli stanovené na základe odbornej literatúry a výsledkov výskumov odborníkov a tiež naplniť naše ciele. Zistili sme, že ženy sa stávajú terčom šikany na pracovisku častejšie ako muži a toto zistenie potvrdzujú aj iní autori v ich výskumoch. Z našich výsledkov ďalej vyplýva, že najviac preferovaná forma šikany a mobbingu na pracovisku je šírenie klebiet a rečí o druhej osobe, prehnaná kontrola práce a ignorovanie názorov či stanovísk druhej osoby. Zistením pocitov, ktoré prežívajú respondenti na pracovisku, vidíme prínos nových informácií do tejto oblasti hlavne v oblasti prevencie. Týmto spôsobom by sme chceli poukázať na dôležitosť pracovnej atmosféry a klímy v pracovnom prostredí, ktoré sú jedným z hlavných príčin a zároveň riešení vzniku patologických javov na pracovisku. Okrem pozornosti, ktorá sa kladie na dosiahnuté výsledky organizácii, treba klásť dôraz rovnako aj na zabezpečenie a zlepšovanie kvalitného pracovného prostredia, v ktorom sa zamestnanci budú cítiť bezpečne a spokojne. Pretože každý má právo na dôstojné pracovné prostredie a každý zamestnanec by mal mať poskytnuté rovnaké a vhodné podmienky pre výkon svojho povolania

Taktiež predpokladáme, že ak by sa zvýšil záujem nadriadených o atmosféru, vzťahy a spokojnosť zamestnancov na pracovisku, prinieslo by to menšie riziko vzniku šikany i zvýšenie produktivity práce celej organizácie. Preto naše návrhy a odporúčania do praxe, ktoré uvádzame v závere výskumu, pramena z oblasti sociálnej práce, ktorá má pri riešení takýchto patologických javov nenahraditeľné miesto v rámci pomoci a prevencie.

Zoznam použitej literatúry

ALMAŠIOVÁ, A. a K. KOHÚTOVA, 2016. *Štatistické spracovanie dát*

sociálneho výskumu v programe SPSS. Ružomberok : Verbum. ISBN 978-80-561-0407-1.

ANTONIČOVÁ, I.a E. DROTÁROVÁ, 2009. Niektoré prieskumné zistenia mobbingu na pracoviskách. In: *Psychologická revue III*, Roč. 9, č.3, s. 80-102. ISBN 978-80-8068-912-4.

BALOGOVIČOVÁ, B. a E. ŽIAKOVÁ, 2017. *Vademecum sociálnej práce - terminologický slovník*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach. ISBN 978-80-8152-483-7.

BARANCOVÁ, H., 2014. *Šikana a mobbing na pracovisku: právne problémy*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-036-9.

BOUČKOVÁ, P. a kol., 2010. *Antidiskriminačný zákon*. Praha: C.H.Beck. ISBN 978-80-7400-315-8.

BEŇO, P., 2015. *Šarmantní násilníci: antimobbingová čítanka*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0938-6.

BÚGELOVÁ, T., 2002. *Komunikácia v škole a rodine*. Prešov: FF PU. ISBN 80-80-68-133-3.

BÚGELOVÁ, T. a M. TOBIÁŠOVÁ, 1999. Mobbing, známy – neznámy. In: *Sociální procesy a osobnost*. [online]. s. 31-35. [cit. 2020-12-15]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na internete: <https://adoc.pub/socialni-procesy-a-osobnost.html>

ČECH, T., 2011. *Mobbing jako negativní fenomén v prostředí základních škol*. [online]. Brno: Masarykova univerzita Brno. [cit. 2021-19-2]. Dostupné na internete: https://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/43/realfinal_cech.pdf.

FLEŠKOVÁ, M., 2008. Mobbing v pracovných skupinách pracovníkov verejnej správy, štátnej správy a súkromného sektora. In: *Násilie v edukačnom procese*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB. s. 131 – 141. ISBN 978-80-8083-693-1.

HÁVA, P. a kol., 2004. *Násilí na pracovišti v oblasti zdravotnických a sociálních služeb v ČR*. Kostelec nad Červenými lesy: Inštitút zdravotnej politiky a ekonomiky. ISBN 80-86625-21-4.

HEGYI, L. a Š. KRAJČÍK, 2001. *Geriatría*. Bratislava: Herba. ISBN 978-80-89171-73-6.

HOLUBOVÁ, B., 2006. *Šikanovanie a sexuálne obťažovanie na pracovisku*. Záverečná správa VÚ 2214. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. [online]. [cit. 2020-12-19]. Dostupné na internete: <https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2007/Holubova.pdf>.

HUBEROVÁ, B., 1995. *Psychický teror na pracovisku. Mobbing*. Martin: Neografia a.s. ISBN 80-85186-62-4.

CHROMÝ, J., 2014. *Násilí na pracovišti*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-552-8.

KARIKOVÁ, S. a E. NÁBĚLKOVÁ, 2010. *Mobbing – specifická forma násilia v edukačnom prostredí. Výskumná štúdia*. [online]. [cit. 2020-12-19]. Dostupné na internete: https://psychkont.osu.cz/fulltext/2010/Karikova,Nabelkova_2010_1.pdf.

KOLÁŘ, M., 2005. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3.

KONČEKOVÁ, L., 2008. Prieskum mobbingu u pracovníkov troch slovenských miest. In: *Psychologická revue III*. [online]. Prešov: FHPV PU. [cit. 2020-12-19] Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kubani4/subor/koncekova.pdf>.

KOPECKÝ, K. a R. SZOTKOWSK, 2018. *Kyberšikana a ďalšie druhy online agrese zaměřené na učitele*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5334-7. <https://doi.org/10.5507/pdf.18.24453347>

KRATZ, H. J., 2005. *Mobbing. Jak ho rozpoznat a jak mu čelit*. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-127-5.

KUBÁNI, V., 2008. Analýza výskytu negatívnych prejavov správania na pracovisku. In: *Psychologická revue III*. [online]. Prešov: FHPV PU. [cit. 2020-12-23]. Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kubani4/subor/kubani.pdf>.

KUBÁNI, V. a K. LABANC, 2006. Mobbing na pracovisku. In: *Poradenská psychológia a celoživotná cesta človeka na prahu XXI. storočia.*. Prešov : Prešovská univerzita, s. 201 – 203. ISBN 978-80-89236-16-9.

MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita akriminalita školní mládeže*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2310-5.

MATOUŠEK, O., 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, O., 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-368-0.

MILCZAREK, M. et al., 2010. *Workplace violence and Harrasment: a European Picture*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-9191-268-1.

OLWEUS, D., 2003. A profile of bullying at school. In: *Education leadership*, Vol.60, no. 6, p. 12-17. ISSN 0013-1784.

REMIŠOVÁ, A., 2011. *ETIKA A EKONÓMIA*. Bratislava: Kalligram, spol.s.r.o. ISBN 978-80-8101-402-4.

ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana medzi dětmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-049-9.

RITOMSKÁ, M., O. URBAN, E. UHLÁRIKOVÁ, 2014. *Zborník -Vzťahové pasce na pracoviskách v SR*. 1. vyd. Bratislava: Strana práce Slovenska. ISBN: 978-80-971872-3-1.

ROSOVÁ, D., 2018. *Stratégia riešenia šikanovania v školách*. Košice : EQUILIBRIA, s.r.o. ISBN 97-880-8143-225-5.

SÁRKOVÁ, M., 2013. *Šikanovanie a jeho formy*. Košice: EQUILIBRIA. ISBN 978-80-971475-3-2.

SCHMIDBAUER, W., 2008. *Syndróm pomocníka*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-369-7.

SIHELSKÁ, D., 2007. Mobbing – psychický teror na pracovisku. In: *Urgentní medicína*. [online]. Roč. 7, č.3 ,s.29–33. [cit. 2020-12-12]. Dostupné na internete: https://urgentnimedicina.cz/casopisy/UM_2007_03.pdf.

SLÁVIK, M. 2009. Frekvencia výskytu bullyingu a intenzita jeho prejavov v práci zdravotných sestier. In: *Psychologická revue III.* [online]. Roč. 9, č.3 ,s. 41-55. [cit. 2020-12-01] Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kubani3/subor/slavik.pdf> .

SMITH,P.K.,2014.*School bullying. Its nature and prevention strategies.*1th ed. Veľká Británia : Sage. ISBN 98-1-84787-904-2.

SVOBODOVÁ,L.,2008.*Nenechte se šikanovat kolegou: Mobbing - skrytá hrozba.* Praha: GRADA PUBLISHING. ISBN 978-80-247-2474-4.

VAVERČÁKOVÁ, M., 2011. Násilie na pracovisku - jedno z rizík predstavujúci mobbing. In: MÁTEL, A., J. JANECHOVÁ, L. ROMAN,(eds.)2011. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.*[online]. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, s.133-137.[cit. 2020-12-28]. Dostupné na internete: <https://www.vssvalzbety.sk/userfiles/Konferencie/ZbornikPiestany2011Socialnapatologia.pdf>

VENGLÁŘOVÁ,M. a kol., 2011. *Sestri v nouzi - Syndrom vyhoření,mobbing, bossing.* Praha: GRADA PUBLISHING. ISBN 978-247-3174-2.

Prílohy

Zoznam príloh

Príloha A	Dotazník k diplomovej práci
Príloha B	Testy reliability dotazníka
Príloha C	Testy normality dát
Príloha D	Oblasť útokov na sociálne vzťahy

Príloha A Dotazník k diplomovej práci

Výskyt negatívnych činov na pracovisku

Vážený respondent/vážená respondentka výskumu, ďakujem Vám za ochotu zúčastniť sa môjho výskumu. Som študentkou 2.ročníka na Trnavskej univerzite v odbore sociálna práca a moja diplomová práca je zameraná na výskyt negatívnych činov a prejavov na pracovisku. Keďže otázky nemajú dobré ani zlé odpovede a dotazník je anonymný, odpovedajte prosím vás, čo najúprimnejšie.

Účasť na výskume je dobrovoľná a nebudú z nej plynúť pre Vás žiadne dôsledky. Všetky dáta, ktoré budú získané prostredníctvom dotazníka budú použité výlučne na účely výskumu.

V prípade akýchkoľvek otázok ma môžete kontaktovať na emailovej adrese: lenkahrncarova6@gmail.com

Vopred ďakujem za Váš čas a ochotu.

Časť I.

Boli ste počas ostatných 6 mesiacov vystavený/-á niektorému z nasledujúcich prejavov správania? Označte prosím, ako často ste bol/-a vystavený/-á uvedeným prejavom správania.

Ak nezažívate alebo ste nezažili daný prejav, označte prosím nikdy.

1. Oblasť komunikácie	Nikdy	1x do mesiaca	do 1x a viac do týždňa
Váš nadriadený/á obmedzuje Vaše možnosti vyjadriť sa			
Iné osoby obmedzujú Vaše možnosti vyjadriť sa			
Ak hovoríte, ste neustále prerušovaný/á			
Kričia na Vás, hlasno Vám nadávajú			
Neustále kritizujú Vašu prácu			
Neustále kritizujú Váš súkromný život			
Telefonický teror			
Ústne vyhrážanie			
Písomné vyhrážanie			

Je Vám odopieraný a znepríjemňovaný kontakt odstrašujúcimi pohľadmi alebo negatívnymi výhražnými gestami			
Je Vám odopieraný a znepríjemňovaný kontakt Názakmi bez toho, aby niekto niečo priamo vyslovil			

2. Oblasť sociálnych vzťahov	Nikdy	1x do mesiaca	do 1x a viac do týždňa
Nechcú, vyhýbajú sa Vaším rozhovorom			
Ste umiestnený na pracovisko, kde ste od ostatných izolovaný/-á			
Nerozprávajú sa s Vami			
Správajú sa k Vám ako keby ste boli vzduch, ignorujú Vás			
Vaším kolegom/-gyniam je zakázané, aby sa s Vami rozprávali			

3. Oblasť pracovného života	Nikdy	1x do mesiaca	do 1x a viac do týždňa
Nebola Vám pridelená žiadna pracovná úloha, nemáte žiadnu prácu			
Bola Vám pridelená nezmyselná práca			
Ste vystavený/-á zdraviu škodlivej činnosti			
Dostávate prácu, ktorá je hlboko pod Vašu Úroveň			
Sú Vám neustále prideľované nové pracovné úlohy			
Dostávate ponižujúce pracovné úlohy			

4. Oblasť sociálneho statusu	Nikdy	1x do mesiaca	1x a viac do týždňa
Rozprávajú, ohovárajú Vás za chrbtom			
Rozširujú o Vás nepravdivé informácie			
Zosmiešňujú Vás pred druhými			
Upodozrievajú Vás, že ste psychicky chorý/-á			
Chcú Vás donútiť k psychiatrickému vyšetreniu			
Vysmievajú sa z Vášho zdravotného postihnutia, ktoré máte			
Napodobňujú Vašu chôdzu, hlas, aby Vás Zosmiešnili			
Napádajú Vaše náboženské, politické a pod. presvedčenie			
Napádajú Váš pôvod (etnicitu) a vysmievajú sa z nej			
Ste nútený/-á vykonávať práce, ktoré zraňujú vaše sebavedomie			
Vaša práca je nespravodlivo a ponižujúco Hodnotená			
Vaše rozhodnutia sú spochybňované			
Hrubo Vám nadávajú, vyslovujú na Vašu adresu vulgárne slová			
Ste vystavený/-á slovným sexuálnym pokusom o zblíženie alebo sexuálnym návrhom			

5. Oblasť zdravia	Nikdy	1x do mesiaca	1x a viac do týždňa

Ste nútený/-á k práci, ktorá škodí Vášmu Zdraviu			
Napriek Vášmu zlému zdravotnému stavu, ste vystavený/-á zdraviu škodlivej práci			
Vyhrážajú sa Vám telesným násilím			
Ste vystavený/-á miernemu násiliu, aby Vám napr. dali príučku			

Časť II.

Zakrúžkujte to číslo, ktoré najlepšie korešponduje s Vašou skúsenosťou počas posledných 6 mesiacov:

Výrok	Nikdy	Z času na čas	1x za mesiac	1x za týždeň	Denne
1. Zadržovanie informácií, ktoré sú potrebné na plnenie vašich úloh a ovplyvňujú váš výkon					
2. Neželaná sexuálna pozornosť					
3. Ponižovanie a zosmiešňovanie v súvislosti s vašou prácou					
4. Pridelovanie úloh, ktoré sú pod úrovňou vašich kompetencií (schopností, možností)					
5. Presunutie kľúčových oblastí vašej zodpovednosti na bezvýznamné a nepríjemné úlohy					
6. Šírenie klebiet a rečí o vašej osobe					
7. Ignorovanie, vylúčenie, prerušenie kontaktov s vami zo strany kolegov					
8. Útočné a urážlivé poznámky na vašu adresu, vaše zvyky, postoje, Váš súkromný život					

9. Pokrikovanie, nadávky a prejavy spontánneho hnevu (zlosti) voči Vám					
10. Zastrášovanie rôznymi gestami ako napr. ukazovaním prstom, vstupovaním do osobného priestoru, strkaním(sácaním, zablokovaním cesty (zabránením v ceste)					
11. Narážky a signály od iných kolegov, že by ste mali opustiť svoju prácu					
12. Hrozba fyzického násilia alebo zneužívania					
13. Opakované pripomínanie vašich chýb alebo omylov					
14. Ignorovanie alebo agresívne, nepriateľské reakcie, keď sa pokúšate priblížiť k niektorým kolegom					
15. Neustála kritika vašej práce a úsilia					
16. Ignorovanie vašich názorov a stanovísk					
17. Útoky prostredníctvom výhražných správ, telefonátov, e-mailov					
18. Ľudia, s ktorými nevychádzate, si robia vtipy (kanadské žartíky) na vašu adresu (uťahujú si z vás)					
Výrok	Nikdy	Z času na čas	1x za mesiac	1x za týždeň	Den ne
19. Systematické vyžadovanie plnenia úloh, ktoré evidentne nespádajú do vašej pracovnej náplne(napr. súkromný poslíček)					
20. Poverovanie úlohami, ktoré majú nesplniteľné ciele alebo nereálne termíny					
21. Šírenie nepodložených tvrdení, ktoré sú zamerané proti vám					

22. Prehnané kontrolovanie vašej práce					
23. Útočné poznámky alebo správanie, týkajúce sa vašej rasy, etnického pôvodu					
24. Vyvíjanie nátlaku, aby ste nepožadovali veci, na ktoré máte nárok (praceneschopnosť, nárok na dovolenku, hradenie cestovných nákladov)					
25. Ste objektom prehnaného vtípkovania, ut'ahovania si, sarkazmu					
26. Vyhrážanie sa s'ťažiením vášho života napr. nadčasovou prácou, nočnou prácou, nepopulárnymi úlohami					
27. Pokusy (snaha) nájsť chyby na vašej práci					
28. Vystavovanie nezvláduteľnej pracovnej záťaži					
29. Presúvanie a premiestňovanie proti vašej vôli					

„Bullying“ definujeme ako: situáciu keď jeden alebo viacerí jednotlivci nepretržite, počas určitého obdobia pociťujú, že sú terčom negatívnych činov od jednej alebo viacerých osôb, pričom je pre nich obtiažne brániť sa voči takémuto správaniu. Za bullying nepovažujeme, ak sa takéto správanie (incident) vyskytne iba raz.

1. Využívajúc predchádzajúcu definíciu, vyjadrite sa, prosím, či ste sa za posledných 6 mesiacov stali obeťou takéhoto správania na pracovisku?

- Nie (pokračujte otázkou č.6)
- Áno, len zriedka, výnimočne
- Áno, niekoľkokrát za mesiac
- Áno, niekoľko krát za týždeň
- Áno, denne

2. Kedy bullying začal?

- počas posledných 6 mesiacov
- pred 6-12 mesiacmi
- pred 1-2 rokmi
- pred viac ako 2 rokmi

3. Koľko osôb páchalo bullying voči Vám?

4. Kto bol páchatel'om bullyingu ?

- priamy nadriadený
- kolega
- podriadený
- priamy nadriadený a kolega
- klient, zákazník, študent....

5. Kto bol obeťou bullyingu?

- Iba ja sám
- Ja a niekoľkí ďalší kolegovia
- Každý v našej pracovnej skupine

6. Pozorovali ste prejavy bullyingu vo svojom okolí, resp. boli ste svedkom bullyingu na vašom pracovisku za posledných 6 mesiacov?

- Nie, nikdy
- Áno, len výnimočne
- Áno, často

7. Boli ste niekedy obeťou bullyingu na pracovisku počas posledných 5 rokov?

- Áno
- Nie

8. Boli ste niekedy svedkom bullyingu na pracovisku počas posledných 5 rokov ?

- Áno
- Nie (pokračujte otázkou č.10)

9. Ako ste riešili bullying, ktorého ste boli obeťou alebo svedkom? (možnosť viacerých odpovedí):

- neriešil/a som to zmena pracoviska
- komunikácia s páchatel'om
- komunikácia s nadriadeným
- komunikácia s kolegami, blízkymi
- vyhľadala/a som odbornú pomoc
- Iné:.....

10. Čo považujete za možné príčiny bullyingu alebo šikany na pracovisku ? (možnosť viacerých odpovedí)

☐ osobnosť páchatel'a
☐ organizačné faktory (napr. organizácia práce a vedenie, sociálna klíma, organizačná kultúra)
☐ nezvládnutý management
☐ rivalita
☐ ideové nezhody
☐ osobná antipatia
☐ nevedomosť
☐ pomsta

☐ diskriminácia
☐ finančné motívy (napr. kríza, nedostatok voľných miest)
☐ štrukturálne motívy (napr. znižujúca sa finančná podpora verejných inštitúcií)
☐ neviem
☐ žiadna z uvedených možností
☐ Iné:

11. Na súčasnom pracovisku pociťujem (možnosť viacerých odpovedí):

☐ rivalitu časté konflikty a hádky
☐ nedostatočnú podporu od vedenia
☐ nedostatočnú podporu od kolegov
☐ vytváranie táborov a skupiniek
☐ nedostatočnú mieru komunikácie

☐ zastrašovanie
☐ odopieranie prístupu k informáciám
☐ prisvojovanie výsledkov cudzej práce
☐ uprednostňovanie
☐ znevažovanie a nedostatok rešpektu

☐ vylučovanie z kolektívu
☐ diskriminácia
☐ sexuálne obťažovanie

☐ nič z uvedeného na svojom pracovisku nepociťujem
☐ Iné:

12. Pohlavie:

- Muž
- Žena

13. Vek:.....

14. Váš stav:

- Vydatá/Ženatý
- Rozvedená/-ý
- Vdova/Vdovec
- Slobodná/Slobodný

15. Aké najvyššie vzdelanie ste dosiahli?

- Základné
- Stredoškolské bez maturity
- Stredoškolské s maturitou
- Vysokoškolské

16. V akej oblasti pracujete/ pracovali ste naposledy?

- Zdravotníctvo
- Školstvo
- Cestovný ruch/ Gastronómia/
Hoteliérstvo
- Úrad, Administratíva
- Priemysel/výroba
- Pomáhajúce profesie
- Robotnícke profesie /remeslá
- Nezamestnaný/á
- Iné:

17. Aký je váš súčasný pracovný úväzok?

- Plný úväzok
- Polovičný/čiastočný úväzok
- Práca doma na plný úväzok
- práca na dohodu /brigáda
- Živnostník
- Dôchodca
- Nezamestnaný

18. Počet zamestnancov na vašom pracovisku:

- Menej ako 25
- 6 –100
- 101 -500
- 501 -1000
- viac ako 1000

19. Aké je vaše postavenie v organizácii?

- Zamestnanec
- Stredný manažment
- Vyšší manažment

20. Ako dlho ste na súčasnom pracovisku?

Ďakujem za vypracovanie a za Váš čas.

Príloha B Testy reliability dotazníka

Case Processing Summary			
Cases		N	%
	Valid	420	100
	Excluded	0	0
	Total	420	100

Zdroj: Vlastný

Reliability Statistics	
Dotazník LIPT	
Cronbach's Alpha	N of Items
0,95	40

Zdroj: Vlastný

Reliability Statistics	
Dotazník NAQ	
Cronbach's Alpha	N of Items
0,96	29

Zdroj: Vlastný

Reliability Statistics	
Dotazník NAQ + vlastný dotazník	
Cronbach's Alpha	N of Items
0,80	49

Zdroj: Vlastný

Príloha C Testy normality dát

Tabuľka Test normality hypotéza 1

Tests of Normality							
	Vyjadrite sa, či ste sa za posledných 6 mesiacov stali obeťou takéhoto správania/bullyingu/ na pracovisku?	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	Df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Pohlavie	Nie	,341	288	,000	,636	288	,000
	áno, výnimočne	,391	70	,000	,622	70	,000
	áno, niekoľkokrát za mesiac	,364	40	,000	,634	40	,000
	áno, niekoľkokrát za týždeň	,453	15	,000	,561	15	,000
	Denne	.	7	.	.	7	.

a. Lilliefors Significance Correction

Zdroj: Vlastný

Tabuľka Test normality hypotéza 2

Tests of Normality							
	Pohlavie	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	Df	Sig.	Statistic	Df	Sig.
Oblasť útokov na sociálne vzťahy	Muž	,404	194	,000	,567	194	,000
	Žena	,322	226	,000	,621	226	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Zdroj: Vlastný

Tabuľka Test normality hypotéza 3

Tests of Normality							
	81. Pohlavie	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	Df	Sig.	Statistic	df	Sig.
	Muž	,453	194	,000	,428	194	,000

Šírenie nepodložených tvrdení, ktoré sú zamerané proti vám	Žena	,407	226	,000	,567	226	,000
a. Lilliefors Significance Correction							

Zdroj: Vlastný

Príloha D Oblasť útokov na sociálne vzťahy

Oblasť útokov na sociálne vzťahy					
Výrok	Priemer muži	St.dev.	Priemer ženy	St. dev.	Celkový priemer
Nechcú, vyhýbajú sa vašim rozhovorom	1,22	0,52	1,31	0,64	1,27
Ste umiestnený/á na pracovisko, kde ste od ostatných izolovaný/á	1,15	0,44	1,21	0,50	1,18
Nerozprávajú sa s vami	1,28	0,6	1,33	0,64	1,30
Správajú sa k vám ako keby ste boli vzduch, ignorujú vás	1,23	0,56	1,39	0,67	1,32
Vaším kolegom je zakázané, aby sa s vami rozprávali	1,08	0,37	1,17	0,51	1,13
Spolu	1,19		1,28		

Zdroj: Vlastný

RIZIKO VÝSKYTU WORKOHOLIZMU PRACOVNÍKOV POMÁHAJÚCICH PROFESIÍ

Eliška Hrtúsová

Školiteľka: doc. PhDr. Martina Žáková, PhD.

ABSTRAKT

Práca je zameraná na zistenie rizika vzniku workholizmu u pracovníkov pomáhajúcich profesií. Cieľom tejto práce je zistiť, aké je riziko vzniku workholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Použili sme kvantitatívnu výskumnú stratégiu. Boli oslovení zástupcovia viacerých pomáhajúcich profesií, najmä sociálnych pracovníkov, psychológov, špeciálnych pedagógov, lekárov či zdravotných sestier do výskumu. Na interpretáciu výsledkov a hypotéz používame štatistické nástroje, ako sú regresívna analýza a základné matematické operácie. Zistili sme, že pracovníci pomáhajúcich profesií patria medzi tie profesie, ktoré sú ohrozené rizikom vzniku workholizmu.

Kľúčové slová: Závislosť. Nelátková závislosť. Workholizmus. Závislosť od práce. Novák. Robinson. WART. Pomáhajúca profesia. Sociálna práca.

ABSTRACT

The work is focused on determining the risk of workholism in workers of helping professions. The aim of this work is to find out what is the risk of workaholism of workers in helping professions. We used a quantitative research strategy. Representatives of several helping professions were addressed, especially social workers, psychologists, special pedagogues, doctors or nurses for research. We use statistical tools such as regression analysis and basic mathematical operations to interpret results and hypotheses. We have found that workers in the helping professions are among those professions that are at risk of developing workaholism.

Key words: Addiction. Non-substance addiction. Workaholism. Dependence on work. Novák. Robinson. WART. Assisting profession. Social work.

Úvod

Práca je hodnota, ktorá patrí ku každodennej súčasťi človeka. Slúži na rozvíjanie našich predností a vďaka práci má človek svoje miesto v spoločnosti, práca nepredstavuje len zdroj

hmotného zabezpečenia. Vďaka práci má človek jasný cieľ, predstavy a motivuje ho to k lepším výsledkom. Ako spoločnosť však neustále a neúmerne rýchlo napredujeme a mnohokrát je ťažké prispôbiť životné tempo, tomu pracovnému. Vidina úspechu nás ženie vpred a pomedzi to človek prichádza o čas strávený s rodinou, či priateľmi. Času na zábavu a odpočinok neustále ubúda a pracovných povinností pribúda, čo môže ísť ruka v ruke so zdravotnými problémami, rodinnými problémami a taktiež s nárastom rizika workoholizmu.

Pomáhajúce profesie patria medzi tie profesie, ktoré si človeka zväčša vyberú samé. Pracovníci v týchto profesiách mnohokrát obetujú svoj čas na úkor druhých a zabúdajú pri tom všetkom na seba. Títo pracovníci sú zvyčajne altruisti, ktorí robia svoju prácu srdcom a je to pre nich poslanie. Pri tom všetkom však môžu zabudnúť na seba a môžu byť na hrane s workoholizmom a neďaleko od syndrómu vyhorenia. V aktuálnej situácii, čelíme globálne pandemickej situácii a v prvých líniiach stoja pracovníci pomáhajúcich profesií. Lekári, zdravotné sestry, sociálni pracovníci, psychológovia, či, ošetrovatelia čelia dennodenne výzvam a vďaka ich pracovnému nasadeniu sa snažia držať situáciu pod kontrolou. Stres, pracovné nasadenie, tlak, zhoršenie situácie, ohrozenie vírusom na pracovníkov neustále vyvíja nátlak a pracovníci sú v aktuálnej situácii ohrození vo vyššej miere vyhorením a rizikom vzniku workoholizmu. V našej práci sme sa rozhodli venovať riziku vzniku workoholizmu v súvislosti s pracovníkmi pomáhajúcich profesií. Pretože nás zaujíma, v akej miere sú pomáhajúce profesie ohrozené workoholizmom a aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov týchto profesií.

Naša odborná práca pozostáva z dvoch hlavných častí, z teoretickej časti a výskumnej časti. Celkovo naša práca obsahuje 3 hlavné kapitoly, ktoré majú svoje podkapitoly. Prvá kapitola s názvom workoholizmus, uvádza čitateľa do tejto problematiky. V tejto časti uvádzame definície od autorov ako sú Oates, Kopřiva, Nešpor, Hubinková a iní. Nasleduje druhá podkapitola s názvom príčiny vzniku závislosti, k čomu môžu prispieť rôzne faktory ako sú napríklad, osobnosť jedinca, rodina, detstvo, zamestnanie, či iné vplyvy. Ďalšia podkapitola sa venuje workoholizmu v pomáhajúcich profesiách. V tejto časti sa venujeme pomáhajúcim profesiám, ktoré sú ohrozené workoholizmom a v tretej podkapitole, uvádzame rizika, s ktorými sa môžeme pri workoholizme stretnúť. Teoretickú časť ukončujeme štvrtou podkapitolou, v ktorej sa zameriavame na prevenciu pred workoholizmom.

Prechádzame do druhej kapitoly a tou je výskumná časť. Cieľom našej výskumnej časti je zistiť, aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Základom výskumnej časti je oboznámiť čitateľov s priebehom výskumu. Na získanie výsledkov výskumu sme použili súbor dotazníkov od autorov Nováka a Robinsona, pričom dotazník od Tomáša Nováka skúma a sleduje aké je riziko vzniku workoholizmu. Riziko workoholizmu

môže byť nízke, môže ukázať možné ohrozenie workoholizmom, veľké riziko alebo môže sa zistiť veľmi vážny stav workoholizmu. Dotazník od profesora Robinsona skúma formu workoholizmu, čo znamená, že ukazuje či sa u respondentov nachádza ľahká, stredná či ťažká forma závislosti od práce. Na zber výskumnej vzorky sme použili techniku nabaľovania. Výskumnú vzorku nám vo výskume tvorilo 230 respondentov pracujúcich v pomáhajúcich profesiách. Určili sme si čiastkové ciele, v ktorých sme sa orientovali na zisťovanie súvislosti medzi rôznymi vzťahmi. Našou úlohou bolo zistiť, aké súvislosti existujú vo forme workoholizmu z hľadiska veku, pohlavia, z hľadiska dĺžky praxe a či existuje vzťah medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu. Ďalej analyzujeme výsledky hypotéz a celkové výsledky výskumu. Diskusia sa nachádza v rámci siedmej podkapitoly, v tejto časti sledujeme a robíme komparáciu nášho výskumu s inými podobne orientovanými výskumami, v tejto časti uvádzame aj odporúčania pre prax. V našej práci sme sa stretli s rôznymi limitami a obmedzeniami, ktoré uvádzame v ôsmej podkapitole. Nasleduje záver, v ktorom zhrňujeme výsledky našej práce.

1 Workoholizmus

Dnešný moderný svet obsahuje plno nástrah vo forme rôznych látkových a nelátkových závislostí. Workoholizmus patrí medzi ne. Workoholizmus je zložením anglických slov „work = práca“ a druhú časť slova tvorí „alkoholizmus“ (Kopřiva 1997). Kopřiva (1997) uvádza, že ide o takzvaný „alkoholizmus práce“. Medzi prvými termín workoholizmus začal používať americký kňaz a profesor psychológie Wayne Oates v roku 1971 (Oates 1971). U nás sa začal tento termín používať až po Nežnej revolúcii v roku 1989. Prvé znaky workoholizmu začal objavovať a popisovať psychoanalytik Sandor Ferenczi (In: Pokorný et al. 2005). Ako prvé sa objavili príznaky u ľudí, ktorí v nedeľu nemuseli ísť do práce a nezaoberali sa žiadnou aktivitou. Ako symptómy uvádzali bolesť hlavy, pocity nevoľnosti, problémy vo vzťahoch, pocity na zvracanie. Tieto príznaky označil pod pojmom „nedeľná neuróza“.

Ďalej workoholizmus zadefinoval aj Nový akademický slovník cudzích slov, ktorý ho definuje ako chorobnú závislosť od práce. (Kraus et al. 2005). Nešpor (2007) uvádza, že workoholizmus je skutočným problémom, ktorý komplikuje život ľuďom dnešnej doby, pričom závislá osoba si veľa razy svoju závislosť neuvedomuje. Ten, kto sa obráti o pomoc, je zväčša partner, blízka osoba danej závislej osoby.

Hubinková (2008) hovorí o workoholizme ako o fenoméne, ktorý je typický pre modernú novodobú spoločnosť. Tento fenomén súvisí so zmenami v súčasnom životnom štýle. V zamestnaniach neustále stúpajú nároky na pracovníkov a tí, čo sa chcú udržať na svojej pozícii, sa musia prispôbiť a prejavíť väčšiu snahu. Na pracovníkov je vyvíjaný väčší tlak, majú množstvo úloh a povinností. Zamestnanec má pocit, že nič nestíha, dostávajú sa mu symptómy ako stres, nervozita, podráždenosť a únava. Negatívne vplýva aj rastúca nezamestnanosť. Zamestnávateľia majú možnosť vybrať si z väčšieho počtu uchádzačov o prácu, pri hľadaní uprednostňujú flexibilitu, ochotu pracovať nadčas, čo môže negatívne vplývať na zvýšené riziko závislosti od práce.

Je rozdiel medzi zdravou pracovnou usilovnosťou a nezdravým workoholizmom. Tento rozdiel sa nachádza v rozumne stanovenom ciele pri pracovnej námahe a v orientácii na konkrétny výkon či výsledok. Podstatným diagnostickým znakom je pri závislosti od práce aj skutočnosť, že workoholik väčšinu času nemá žiadne dôležité pracovné úspechy a jeho snaha nezodpovedá výsledkom práce (Řehulka et al. 2008). Spence et al. (1992) uvádza kritériá workoholizmu - triádu workoholizmu:

- Pracovná angažovanosť – počet strávených hodín v práci;
- Nutkavý pocit pracovať – myšlienky spojené s prácou aj vo voľnom čase;
- Nedostatočná radosť z práce.

Workoholik nedokáže správne rozdeliť pracovné povinnosti, chce všetko robiť sám, pretože má pocit, že to vie najlepšie. Workoholik organizmus preťažuje a nevedie to k lepšiemu výkonu. Výkon workoholika môže byť menší a výsledky jeho práce sa nezlepšujú, naopak sú rovnaké alebo horšie ako u iných zamestnancov. Prítomnosť workoholika v zamestnaní môže narušiť atmosféru na pracovisku medzi kolegami, pretože workoholik očakáva od kolegov rovnaký prístup ako má on a jeho kolegovia na pracovisku to môžu vnímať negatívne (Drexler 2011). To, že môžeme workoholizmus nájsť aj v pomáhajúcich profesiách, si priblížime v nasledujúcej kapitole.

1.1 Príčiny vzniku závislosti

Každá závislosť je podmienená určitými faktormi. Pri závislosti od práce nejde o výnimku a jej vznik je taktiež ovplyvnený faktormi. Ľudia v dnešnej spoločnosti sa ženú za úspechom, neustále zvyšujú životné tempo, čo môže viesť k preťaženiu organizmu, to môže negatívne vplývať na zdravie človeka.

Nešpor (1999) uvádza nasledovné faktory, ktoré môžu mať vplyv na vyvolanie závislosti na práci:

1. Detstvo: Vzťah k práci nepatrí medzi vrodené, je daný výchovou, takže príčiny vzniku závislosti na práci je možné nájsť už v detstve. Základy vzťahov ku práci sa tvoria pri hre, drobných pracovných povinnostiach, ale predovšetkým v škole, pri procese učenia sa. Významnú úlohu zohrávajú aj rodičia, vzory správania, pedagógovia, vedúci mimoškolských aktivít a dospelí, ktorí majú dôležitú úlohu v živote mladého človeka (Hubinková et al. 2008). Vo vzniku závislosti od práce majú podstatnú úlohu i rodičia, ktorí môžu byť sami závislí na práci, kladú na dieťa vysoké nároky a dostatočne neuspokojujú potreby dieťaťa. Podceňovanie dieťaťa môže viesť k tomu, že dieťa chce svojou pracovitosťou rodičov presvedčiť o usilovnosti.
2. Osobnosť: Zvyčajne sa v detstve môže prejaviť hyperaktivita a poruchy pozornosti, ktoré majú súvis s jedným typom workoholika. Jedinci, ktorí majú mnohokrát nízke problematické sebavedomie, majú prehnané nároky na seba i druhých, ich sebavedomie je založené predovšetkým na pracovných úspechoch.
3. Súčasná rodina: Tvrdenia workoholikov sa mnoho krát zhodujú na tom, že do práce utekajú pred zlými vzťahmi, ktoré majú doma. Avšak je otázkou, či práve práca nie je dôvodom zlých vzťahov v domácnosti. Niektoré rodinné situácie workoholizmu napomáhajú, ako napríklad nevera partnera/ky, ťažká choroba alebo drogová závislosť dieťaťa.
4. Zamestnanie: V zamestnaní sa môže objaviť niekoľko faktorov, ktoré ovplyvňujú vznik workoholizmu. Môže ísť napríklad o nadriadených závislých od práce, podporujúcich workoholizmus, súťaživá atmosféra medzi kolegami alebo strach z nezamestnanosti. Zamestnávateľia uprednostňujú zamestnávať menej pracovníkov na väčší počet hodín.
5. Ďalšie vplyvy: Do tejto skupiny patrí napríklad málo príležitostí a možností k plnohodnotnému tráveniu voľného času, celková atmosféra spoločnosti, ktorá je zameraná najmä na výkon, úspech a hromadenie financií, čo podporuje vznik workoholizmu.

Nešpor (1999) vypracoval aj znaky rizikového správania k práci, takzvané špecifické rysy workoholizmu.

1. Workoholik nerešpektuje svoje telesné a duševné možnosti. Prekračuje opakovane svoje limity, čo vedie k chronickej únave, zdravotným problémom, k preceňovaniu svojich síl, k nerealistickým záväzkom a k prijímaniu nereálnych termínov.

2. Nutkavý charakter práce - závislý od práce má neustále chuť pracovať, myslí na prácu, pracuje aj keď to poškodzuje jeho i ostatných. Závislému od práce sa zhoršuje a stráca sa sebaovládanie vo vzťahu k práci.
3. Workoholik je zvyčajne vytrvalý, nepoddajný a surový.
4. Snaží sa všetko zvládať sám - problémy sa prejavujú pri tímovej práci, pretože workoholik očakáva od ostatných rovnakú iniciatívu, ako má on sám.
5. Zbytočne sa nahnevá - dáva si sám termíny, ktoré zúfalo plní len preto, aby si mohol dať náročnejšie termíny. Bezdôvodne sa ponáhľa.
6. Závislý od práce je odtrhnutý od skutočnosti, je nerealisticky a sľubuje viac ako dokáže splniť.
7. U workoholika sa prejavuje odcudzenie od vlastného tela a psychiky - zlé vnímanie svojho tela aj pocitov.
8. Je neschopný oddychovať - neprizná sebe ani druhým, že je unavený. Zvládanie záťaže rieši alkoholom, fajčením a inými návykovými látkami.
9. Závislý od práce pravidelne zanedbáva svoje zdravie a nenavštevuje lekára pri zdravotných ťažkostiach.
10. Prejavuje nezáujem o spoločnosť, má chudé mimopracovné záujmy.
11. Ďalším rizikovým správaním je malá citlivosť voči kolegom, workoholik vidí svet zúžene a nerozumie súvislostiam. Je zameraný na pracovné ciele a nerozumie prežitkom ostatných.
12. Nie je schopný rozdeliť si energiu a čas pre rôzne oblasti života, pretože nemá realisticky odhad a za krátku dobu chce stihnúť priveľa povinností.
13. Workoholik má problémy vo vnímaní širšej súvislostí svojej práce. Nerozmýšľa o tom, aký má jeho práca zmysel a pracuje, aj keď je to zbytočné, či škodlivé. Dokáže sa rozčúliť kvôli malým chybám, je netrpezlivý, podráždený, pracovné problémy v ňom vyvolávajú hnev a depresiu. Svoje pocity ignoruje alebo ma sklony k sebaľúťosti.
14. Závislý od práce je príliš vážny, nie je dobrým spoločníkom a vedie zmätený chaotický životný štýl.
15. Špecifickým rysom je zbytočné súťaženie, keď závislý nemá súpera, tak súťaží sám so sebou. Spôsobuje mu to problémy v práci aj v spoločnosti. Nevie odhadnúť svoje sily, tempo, čím zvyšuje riziko vyčerpania a klesá produktivita, práca prestáva byť potešením.
16. Typickým rysom workoholika je osamelosť, veľa krát býva duchom neprítomný i v spoločnosti druhých ľudí.

1.2 Workoholizmus v pomáhajúcich profesiách

V živote človeka, ktorý pracuje v pomáhajúcich profesiách je dôležité nájsť balans medzi oddychom a prácou. V našej práci sme sa zamerali najmä na pomáhajúce profesie, ako sú sociálny pracovník, psychológ, špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg, vychovávateľ. Tieto pomáhajúce profesie sú spojené s pozitívnymi, ale aj negatívnymi dôsledkami, ktoré sú označované v literatúrach ako kvalita života (Stamm 2010). Stamm (2010) týmto pojmom označuje prežívanie vo vzťahu ku pomáhajúcej profesii a jej kvalitu, ide teda o to ako často pracovník prežíva pozitívne a negatívne dôsledky.

K pozitívnym dôsledkom patrí zadosťučinenie z pomáhania, ktoré charakterizuje radosť, spokojnosť a potešenie, ktoré vyplývajú zo schopnosti pomôcť druhým. Ku kvalite života patria aj negatívne dôsledky, označujúce sa aj ako únava z pomáhania. Tieto negatívne dôsledky sa prejavujú symptómami v kognitívnej, emocionálnej a behaviorálnej sfére. Únava z pomáhania sa prejavuje vo forme vyhorenia, sekundárneho traumatického stresu, sekundárnej traumatickej stresovej poruchy, sekundárnej viktimizácie a zástupnej traumatizácie (Figley 1995).

U pracovníkov sa objavujú symptómy ako sú pocity frustrácie, bezmocnosti, bezradnosti, nezmyselnosti a pracovnej neschopnosti (Figley 2002). Ide o strešný pojem pre všetky negatívne dôsledky pomáhania (Figley 1995). V kontexte pracovného výkonu, prístupu k pacientom, či klientom a pracovnej spokojnosti je podstatné vnímať vzťahy medzi pozitívnymi a negatívnymi dôsledkami a vnímaním pomáhajúcej profesie (Ray et al. 2013).

Profesionál v pomáhajúcej profesii veľa krát zažíva traumu alebo stres v dôsledku svojej pomáhajúcej práce, v rámci ktorej je v kontakte s klientmi ako priamymi obeťami náročných životných situácií (Bride et al. 2007). Pomáhajúci pracovník tak môže pociťovať zástupnú traumatizáciu. Ide o stres, ktorý je pociťovaný ako dôsledok pomáhania traumatizovaným klientom alebo pacientom (Stamm 2010). Taktiež sa môže objaviť vyhorenie - syndróm emocionálneho vyčerpania, depersonalizácie a zníženého osobného uspokojenia (Maslach, Jackson, Leiter 1996). Toto prežívanie je spojené s pracovnou nespokojnosťou a nižším pracovným výkonom a preto by sa mala týmto fenoménom venovať pozornosť, ako tvrdí Mesárošová (2016).

Workoholizmus je u týchto pomáhajúcich profesií častým javom. Pracovníci pomáhajúcich profesií sú vystavení rôznej záťaži. Prežívanie záťaže u pracovníkov

pomáhajúcich profesií môže vyplývať z rôznych zdrojov, ktoré sa líšia aj od vykonávaného povolania (Edwards et al. 2003). Podľa rôznych výskumov, ktoré boli zamerané na vnímanie zdrojov záťaže u zdravotných sestier, psychologov, psychiatrov a sociálnych pracovníkov sa najčastejšie objavovali problémy, ktoré sa týkali klientov, emocionálnych potrieb pacientov, administratívnej záťaže, veľkého množstva práce, organizačných otázok, časového manažmentu, problémov s finančnými zdrojmi, pochybnosťami o vlastných profesijných kompetenciách, konfliktmi medzi pracovným a súkromným životom, konfliktami rolí, nedostatkom ocenenia alebo zdrojov a slabej supervízie (McTiernan, McDonald 2015).

Ako sme spomenuli vyššie, pomáhajúce profesie sú vystavené zvýšenému riziku záťaže, je preto dôležité, aby medzi ich kompetencie patrilo efektívne zvládanie záťaže, ktorú prežívajú v práci (Stamm 2010). Zvládanie záťaže chápeme ako proces, pri ktorom využívame kognitívne a behaviorálne stratégie na riadenie a reguláciu reakcií na stres (tlakov, požiadaviek, emócií) (Lazarus, Folkman 1984). Osoba v ohrození záťažovej situácie si môže sama zvoliť vlastné stratégie zvládania, ktoré sú zamerané na riešenie problému alebo stratégie zvládania zamerané na emócie. Osoba si v rámci zvolenia stratégie môže vybrať aj možnosť vyhýbania sa alebo môže zvoliť iné málo efektívne stratégie zvládania (Carver et al. 1989). Z výskumov vieme, že pomáhajúci pracovníci si vyberajú široké spektrum stratégií zvládania záťaže od adaptívnejších až po tie menej ako je napríklad vyhýbanie sa (McTierman, McDonald 2015).

1.3 Rizika spojené s workoholizmom

Vznik workoholizmu a samotný workoholizmus je sprevádzaný rôznymi varovnými príznakmi a sú určité riziká, ktoré sú s workoholizmom spojené.

Nešpor (1999) uvádza nasledovné črty, ktoré je možné sledovať pri závislosti na práci. Patria tu:

- problémy s identitou, nadmerné zaťažovanie sa prácou,
- nepružné, rigidné myslenie,
- odvykacie ťažkosti, prejavujúce sa vo forme nepohody, v časoch keď človek nemôže vykonávať svoju prácu,
- stupňovanie problému, ak si ho človek neuvedomí a nezačne na riešení problému pracovať,
- popieranie problému.

Príznaky workoholizmu je možné sledovať aj na základe sledovania zdravotného stavu jedinca. Medzi somatické príznaky patrí najmä bolesť hlavy, bolesť na hrudníku, buchot srdca, žalúdočné vredy, vredy na dvanástniku, poruchy trávenia. Prejavovať sa môže aj vo forme únavy, alergií, nechutenstva alebo prejedania. U osôb závislých na práci je zvýšené riziko srdcových chorôb a prejavujú sa časté problémy s dýchaním. K ďalším zdravotným ťažkostiam patria problémy s impotenciou alebo s menštruáciou. Závislosť negatívne pôsobí na imunitný systém, k častým chorobám patrí nachladnutie a problémy pohybového systému. Prejavom workoholizmu je aj zvýšené fajčenie, pitie alkoholu a užívanie liekov.

Varovné príznaky závislosti na práci je možné sledovať aj v zmenách, ktoré sa týkajú psychiky a v zmenách správania. Závislosť má rôzne prejavy a človek môže pôsobiť ako nepokojný, nadmerne aktívny, má častejšie výbuchy hnevu, trpí nespavosťou, úzkosťou, nedokáže sa uvoľniť, relaxovať a odpočívať. Takýto človek pociťuje nudu, má časté striedanie nálad - môže prejsť od radosti až k depresii, problémy so sústredením. Prejavuje sa u neho apatia a nerozhodnosť.

Ďalší varovný signál je možné sledovať v medziľudských vzťahoch. V medziľudských vzťahoch sa môže prejavovať vzájomné odcudzenie sa, dochádza k napätiu pri komunikácií v rodine. Závislý od práce nie je schopný prejavovať náklonnosť, vyjadriť ocenenie, je chyba v komunikácií a zanedbáva svojich najbližších. Preferujú sa povrchné vzťahy bez citovej hĺbky, tieto vzťahy končia rozchodom alebo rozvodom. Ako posledné, je možné sledovať signály v pracovnom prostredí. Príznaky sa prejavujú v tímovej práci, u workoholika je znížený výkon, pokles sebavedomia a energie. Pracovník sa javí ako nespoľahlivý, nepredvídateľný a často zlyháva (Nešpor 1999; Sekot 2010).

Myslíme si, že je dôležité aby si pracovník vedel na seba sledovať tieto príznaky, aby si vedel povedať, kedy je vyčerpaný a kedy si zaslúži oddych. Mal by poznať samého seba v rôznych vypätých a náročných situáciách a mal by si vedieť určiť, čo je nad jeho sily. Môže sa stať, že človek jednoducho prehliadne rôzne varovné príznaky a nevenuje im také množstvo pozornosti ako by mal. Ak však príznaky naďalej pretrvávajú, môže sa rýchlo stať, že u takto pracovne motivovaného človeka nastane vyhorenie.

1.4 Prevencia pred workoholizmom

Pri liečbe workoholizmu je dôležité venovať množstvo pozornosti prevencii. Liečba tejto závislosti je dlhodobým a náročným procesom. Podľa viacerých odborníkov je prevenciou

pred závislosťou na práci zdravý životný štýl, ktorý sa spája s duševnou hygienou, psychohygienou. Ďalším významným prvkom je organizácia času. U každého závislého človeka, by sa mala rešpektovať jeho individualita a akceptovať všetky rôzne vplyvy, ktoré na človeka pôsobia.

Pri práci so závislým sa odporúča podporovať individuálny prístup a hľadať životnú cestu, ktorú má každý človek jedinečnú. Človek si narúša biologický rytmus organizmu, ak ho neustále preťažuje, má veľké množstvo pracovných povinností a robí viac ako zvládnu funkcie jeho vlastného organizmu. Na človeka majú všetky tieto faktory zlý dopad a ohrozujú jeho zdravie. V rámci prevencie, je podstatným krokom naučiť sa sledovať a vnímať vlastný organizmus a začať sa riadiť zásadami zdravého životného štýlu.

Vďaka prevencii je možné vyhnúť sa nepriaznivým psychickým a sociálnym javom a podniknutými krokmi v prevencii je možné zlepšiť život pre seba ale aj svoje okolie. Ako sme spomenuli vyššie, v prevencii proti vzniku závislosti je významným krokom starostlivosť o duševné zdravie.

Jahodová (1958) vo svojej publikácii „Súčasnú vnímanie pozitívneho duševného zdravia“ popisuje šesť kritérií, ktoré sú pre duševné zdravie základom. Ako prvé kritérium uvádza pozitívny postoj k vlastnej osobe - v tomto kroku ide o uvedomenie si vlastnej osoby, svojej prítomnosti, minulosti aj budúcnosti. V druhom bode sa venuje seberealizácii, rastu a vývoju. V tomto bode ide o to uskutočňovanie možností daného človeka. Tretie kritérium hovorí o vnútornej jednote a celistvosti osobnosti, kde predpokladá rovnováhu medzi psychickými silami a jednotlivcom. Autonómiu, samostatnosť a nezávislosť sa spomína v štvrtom bode. Správanie človeka je výsledkom vlastného rozhodovania, človek sa riadi vo svojom jednaní svojimi vnútornými pocitmi a je schopný kontrolovať svoje činy. Predposledné kritérium obsahuje adekvátne percepcie reality. Objektívne vnímanie reality je nezávislé od vlastných potrieb. Šieste a zároveň posledné kritérium obsahuje zvládanie vlastného prostredia, ide o schopnosť zvládať nároky, ktoré kladie hmotné a sociálne prostredie.

2 Výskumná časť

V teoretickej časti odbornej práce skúmame problematiku rizika výskytu workoholizmu u pracovníkov pomáhajúcich profesií. Táto téma a vznik závislostí od práce sa začína dostávať do väčšieho povedomia vo svete i u nás a začínajú sa skúmať rôzne vzťahy, ktoré súvisia so závislosťou od práce. Pri písaní práce sme sa nestretli s podobnou prácou, ktorá by bola

orientovaná na skúmanie rizika výskytu workoholizmu u pracovníkov pomáhajúcich profesií. Považujeme preto náš realizovaný výskum za prínosný, z dôvodu, že môže slúžiť ako základná báza pre možný podobne orientovaný nasledujúci výskum.

2.1 Hlavný cieľ a čiastkové ciele

Za cieľ našej práce a nášho výskumu sme si stanovili zistiť, aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Návrh nášho výskumu nadväzuje na tému našej odbornej práce. Ako sme uviedli v teoretickej časti, pomáhajúce profesie patria k jedným z najviac ohrozených profesií, a preto sme sa rozhodli v našej práci orientovať na túto skupinu. Zistenie aké majú tieto pomáhajúce profesie riziko vzniku workoholizmu či formu workoholizmu, sme považovali za kľúčové. Z nášho pohľadu je zaujímavé, ako vplýva práca na človeka a jeho osobný život.

V našom výskume sa otázky orientovali aj na zistenie pracovnej otázky, či pracovníci pomáhajúcej profesie majú popri hlavnej práci aj vedľajší pracovný pomer, či pracujú ako dobrovoľníci, čo býva naozaj vídané pre pomáhajúce profesie. Pracovník v pomáhajúcej profesii v mnohých prípadoch denne čelí stresu, čo môže vplývať na vznik workoholizmu, čo ďalej môže viesť k syndrómu vyhorenia. Aby sme dospeli k výsledkom nášho výskumu, rozhodli sme sa medzi sebou porovnávať viaceré premenné. V práci bolo dôležité stanoviť si aj čiastkové ciele, z ktorých sme následne odvíjali aj hypotézy.

Čiastkové ciele:

- Zistiť, aké súvislosti existujú vo forme workoholizmu z hľadiska veku.
- Zistiť, aké súvislosti existujú vo výskyte rizika workoholizmu z hľadiska pohlavia.
- Zistiť, aké súvislosti existujú vo forme workoholizmu z hľadiska dĺžky praxe.
- Zistiť, aká súvislosť existuje medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu.

2.2 Výskumné hypotézy

Hypotézy nám pomôžu k objasneniu cieľa našej práce: Aké je riziko vzniku workoholizmu u pracovníkov pomáhajúcich profesií? Následne sme sa snažili nájsť odpovede aj na naše čiastkové ciele. Následne odpovede na nami stanovený cieľ práce a na čiastkové ciele boli rozpracované do jednotlivých hypotéz. Pri konštruovaní hypotéz nám pomohol realizovaný

výskum od Dvořákovej (2015), ktorej výskum sa orientoval na výskyt workoholizmu u pedagógov.

Testované hypotézy:

H1: Existuje súvislosť medzi formou workoholizmu a vekom.

H2: Existuje súvislosť vo výskyte rizika workoholizmu z hľadiska pohlavia.

H3: Existujú súvislosť medzi formou workoholizmu a dĺžkou praxe.

H4: Existuje súvislosť medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu.

2.3 Výskumný nástroj

V našej práci sme sa rozhodli k zberu potrebných informácií a dát použiť kvantitatívnu metódu zberu dát a ako výskumný nástroj sme použili štruktúrovaný dotazník. Dotazník bol pre našich respondentov zložený z dvoch výskumných štruktúrovaných dotazníkov a bol rozdelený na tri časti. Prvá časť nášho dotazníku bola tvorená základnými otázkami, dotazník obsahoval kategorické, dichotomické a nominálne údaje, ktoré sa týkali demografických údajov, ďalej boli orientované, na to aby respondent odpovedal na základne otázky: kde pracuje, ako dlho pracuje v danom zariadení, v pomáhajúcej profesii a taktiež respondenti odpovedali formou áno/nie na jednoduché tvrdenia, zaoberajúce sa tým, či vykonávajú popri práci aj iné pracovné činnosti, či pracujú niekde ako dobrovoľníci, prípadne, či pomáhajúcu profesiu vykonávajú popri poberaní starobného dôchodku.

V druhej časti sme použili štruktúrovaný dotazník od Tomáša Nováka „Trpíte syndrómom workoholizmu?“. Tento dotazník pozostáva z 15 tvrdení a poukazuje na to, aké vysoké je riziko výskytu workoholizmu u respondenta. V tomto dotazníku, si naši respondenti vybrali z 5 dostupných odpovedí od 1 – vôbec, 2 – takmer vôbec, 3 – občas, 4 – často, 5 – veľmi často. Odpovede boli na 5 bodovej stupnici Likertovej škály.

Celkové skóre dotazníka sa pohybuje od 15 bodov až po 75 bodov. Ak respondent dosiahol v dotazníku 15 – 18 bodov, hovorí to o tom, že má malé alebo žiadne príznaky workoholizmu. Od 19 – 32 bodov, sa vyskytuje u respondenta nízke riziko workoholizmu. Ak mal respondent 33 – 49 bodov, tak by mal byť viac opatrný, pretože mu hrozí workoholizmus. Veľkým rizikom vzniku workoholizmu a zvýšenú pozornosť by mal venovať respondent, ktorý mal v dotazníku 50 – 59 bodov a veľmi vážny stav má respondent, ktorý mal v dotazníku 60 – 75 bodov.

V tretej časti sme použili štruktúrovaný dotazník WART – Workaholism addiction risk test od profesora Bryana Robinsona. Prostredníctvom tohto dotazníku zisťujeme mieru workoholizmu a teda aká forma závislostí od práce sa prejavuje u našich respondentoch. Dotazník WART pozostáva z 25 tvrdení a respondenti majú na výber zo 4 odpovedí 1. Odpovede sú bodované na Likertovej škále od 1 – rozhodne nie, 2 – skôr nie, 3- skôr áno, 4- určite áno. Celkové skóre dotazníka sa pohybuje od 54 bodov až po 85 a viac bodov. Pásmo 54 až 63 bodov zobrazuje ľahkú formu závislostí od práce. Pásmo 64 až 84 bodov ukazuje strednú formu závislostí od práce a posledné pásmo od 85 bodov a vyššie určuje ťažkú formu závislostí od práce.

Celkovo bol náš dotazník zložený zo šiestich častí. Prvá časť obsahovala predstavenie sa, oslovenie respondentov, krátke objasnenie výskumu a predstavenie toho, aké otázky sa v dotazníku nachádzajú a z čoho je náš dotazník zložený. V druhej časti respondenti uviedli základné demografické údaje týkajúce sa pohlavia, veku a zamestnania. Respondenti tu uviedli aký majú vyštudovaný odbor, typ zariadenia v ktorom pracujú a taktiež ako dlho pracujú v danom zamestnaní a v pomáhajúcej profesii. Tretia časť obsahovala šesť tvrdení týkajúcich sa pracovného pomeru, prípadne iných vedľajších pracovných činností, na ktoré respondenti odpovedali výberom odpovedí „áno“ alebo „nie“. Štvrtú časť tvorilo uvedenie do dotazníku, kde bolo respondentovi vysvetlené, ako zvoliť vhodnú odpoveď a samotný dotazník od Tomáša Nováka „Trpíte syndrómom workoholizmu?“. Piatu časť dotazníka tvoril WART test a predstavenie tohto testu od profesora Robinsona. Šiestu časť dotazníku tvorilo poďakovanie respondentom za ich čas a spoluprácu.

2.4 Výskumná vzorka

Náš kvantitatívny výskum sme realizovali na výskumnej vzorke 230 respondentov. Všetci respondenti, ktorí sa zúčastnili výskumu sú pracovníci pracujúci v pomáhajúcej profesii. Celkovo sa výskumu zúčastnilo 20 pomáhajúcich profesii. Z toho 91 respondentov boli pracovníci, ktorí pracujú v sociálnej práci, 26 zdravotných sestier, 24 špeciálnych pedagógov, 24 vychovávateľov z centier pre deti a rodiny, 19 psychologov, 8 asistentov učiteľa pracujúcich v špeciálnej škole, 7 manažérov pre neziskový sektor, 6 lekári, 6 poradcovia, 3 event manažéri pre neziskový sektor, 3 regionálni metodici, 2 sociálni pedagógovia, 2 inštruktori sociálnej rehabilitácie, 2 logopédi, 2 opatrovatelky, 1 dobrovoľník, 1 koordinátor dobrovoľníkov, 1 osobný asistent, 1 supervízor. Túto vzorku tvorilo 212 žien, čo je 92% a 18 mužov, 8%. Veková

hranica respondentov sa pohybovala od veku 20 rokov až po 68 rokov. Respondentov sme delili do 3 kategórií, podľa toho v ktorom sektore pracujú. Vo verejnom sektore pracovalo 81%, čo je 187 pracovníkov. V súkromnom sektore pracovalo 6%, čo je 14 pracovníkov a neziskový sektor uviedlo 29 pracovníkov, čo je 13%. Tieto dáta uvádzame nižšie v koláčovom grafe, v časti analýza výsledkov.

2.5 Organizácia a spracovanie výskumu

Výskum sme začali organizovať v októbri 2020, na zber dát sme sa rozhodli použiť kvantitatívnu metódu a ako výskumný nástroj sme zvolili štruktúrovaný dotazník. Na zber dát sme použili náhodný výber techniku nabaľovania. Za výhody tejto metódy považujeme získanie respondentov, ktorí nám ďalej mohli sprostredkovať náš výskum ďalším respondentom, ktorí sa mohli zúčastniť nášho výskumu, prostredníctvom zdieľania a preposielania dotazníku. K nevýhodám tejto metódy patrí, že vzorky získané touto metódou nie sú reprezentatívne. Výskumný nástroj dotazník nám poskytuje výhody ako sú ekonomická nenáročnosť, anonymita a umožňuje sa zúčastniť viacerým respondentom, ľahké vyhodnotenie a čas na premyslenie odpovedí. Pred začatím výskumu sme zostavený dotazník odskúšali na malej vybranej vzorke piatich respondentov. Týmto krokom sme si overili, či sú dané otázky v dotazníku zrozumiteľné a vo vhodnom poradí. Pre našich respondentov boli všetky otázky v dotazníku zrozumiteľné a nestretli sa pri testovaní so žiadnym nedorozumením.

Po overení sme náš dotazník nahrali na webovú stránku Survio, ktorá umožňuje zbierať dáta online a taktiež sme náš dotazník nahrali do systému Google, cez ktorý sme taktiež zbierali dáta online formou. Pre použitie druhej platformy Google na získavanie dát, sme sa rozhodli po tom, čo sme zistili, že na webovej stránke Survio je možné získať bezplatne len sto odpovedí. Na toto zistenie sme prišli, keď už sme mali zozbierané odpovede od respondentov na tejto stránke a preto sme sa rozhodli ďalej získavať dáta prostredníctvom platformy Google. Na zbieranie dát sme použili aj dotazníky v tlačenej forme. Tento typ dotazníkov sme použili v zariadení, ktoré sme oslovili osobne.

Po nahratí dotazníkov do vybraných systémov, sme začali oslovovať nami vybrané zariadenia, organizácie, asociácie a združenia. Tieto zariadenia sme oslovovali na základe, toho, že sme vedeli, že pracujú vo sfére pomáhajúcich profesií. Najskôr sme začali s oslovovaním zariadení v okrese Čadca a v Trnavskom kraji, pretože s týmito zariadeniami máme osobnú skúsenosť, sú nám blízke a poznáme ich napríklad z vykonávania praxe. Takouto formou, sme získali len pár respondentov a preto sme začali väčšie oslovovanie

a oboznamovanie organizácií a zariadení s našim výskumom v novembri 2020. Oslovenie respondentov sme realizovali prostredníctvom sociálnych sietí, internetovej komunikácie, prostredníctvom e-mailu, či telefonicky. V rámci zvyšovania povedomia o našom výskume sme kontaktovali riaditeľov neziskových organizácií, občianskych združení a väčšie zariadenia akými boli rôzne centrá pre deti a rodiny, diagnostické centrá, centrá včasnej intervencie, domovy sociálnych služieb, červený kríž, krízové linky, asociáciu psychológov, asociáciu sestier a komoru sociálnych pracovníkov. Dotazník k nášmu výskumu bol zverejnený na stránkach ako sú asociácia supervízorov, prohuman.sk a na stránke komore sociálnych pracovníkov. Dotazník bol zdieľaný aj v rámci sociálnych sietí ako sú Facebook a Instagram, kde mohli dotazník vyplniť všetci, ktorí sa vnímali ako pracovníci pomáhajúcej profesie.

Pri kontaktovaní zariadení boli všetky zariadenia oboznámené s priebehom výskumu, s cieľom výskumu a boli informované, že v prípade ak majú záujem o výsledky výskumu, nás môžu kontaktovať. Niektoré asociácie a zariadenia, ktoré sme oslovili o spoluprácu pri výskume nereagovali, prípadne sa vyjadrili, že sa výskumu nemôžu zúčastniť z časových dôvodov, prípadne z dôvodov prebiehajúcej pandémie. V priebehu konca roka 2020, našu výskumnú vzorku tvorilo približne 100 respondentov z pomáhajúcich profesií. Naďalej sme pokračovali v zbere dát po dobu nasledujúcich dvoch mesiacov a pokračovali sme v oslovovaní pomáhajúcich profesií a zariadení, ktoré by sa mohli v našom výskume zapojiť. Vo februári 2021 sme náš zber dát ukončili s výsledným počtom zúčastnených 230 pracovníkov pomáhajúcich profesií. Toto číslo respondentov, však nie je vysoké, vzhľadom na pandemickú situáciu, kedy na Slovensku v priebehu novembra a februára prebiehala u nás najväčšia vlna a práve tieto pomáhajúce profesie boli vyťažené viac ako kedykoľvek predtým, preto bol z ich strany možný nezáujem o vyplnenie dotazníku. Po ukončení zberu dát sme začali pracovať na ich spracovaní a výbere čo najvhodnejšieho štatistického nástroja a systému, v ktorom výsledky nášho výskumu spracujeme. Pri analýze údajov sme brali do úvahy viaceré faktory.

Po zvážení všetkých pre a proti, sme sa rozhodli spracovať analýzu dát v programe Microsoft Excel. Prácu v tomto programe sme si zvolili, na základe toho, že už máme predchádzajúce skúsenosti s prácou v tomto programe, pracovali sme v ňom aj pri predošlej bakalárskej práci. Program ponúka jednoduché nahratie údajov zo Survia a zo systému Google, taktiež výhodou je jednoduché spracovanie dát.

Zozbierané online dotazníky sme nahrali do tohto systému, dotazníky v tlačenej forme sme ručne nahrali do tabuliek. Všetky zozbierané dáta sme utriedili do tabuliek. Špeciálnu pozornosť sme venovali dátam, ktoré sme nahrávali ručne, nakoľko tam bolo veľké riziko chyby. Naš dotazník obsahoval kategorické, dichotomické a nominálne údaje, aby sme mohli

s dotazníkom v programe pracovať, bolo potrebné tieto údaje kódovať a prekódovať tak, aby sa mohla začať správne používať štatistická analýza, a aby sa zabránilo chybám, ktoré súvisia so zadávaním textových údajov. Zoznam kódov pre každú premennú bol vytvorený a uchovaný v príslušnej tabuľke s ktorou sme pracovali, každej odpovedi bol priradené kódy na základe ktorých sme ďalej získavali výsledky a vedeli sme pracovať so získanými dátami.

V programe Microsoft Excel sme sa začali pracovať so štatistickým nástrojom regresívna analýza. Tento nástroj nám slúžil na preskúmanie vzťahov medzi dvomi premennými. Medzi závislou a nezávislou premennou. Na účely posúdenia, či sa medzi premennými nachádza nejaká súčinnosť boli na základne využitia štatistickej metódy vygenerované výsledky.

Na základe deduktívneho prístupu boli sformulované hypotézy, ktoré boli následne testované. S cieľom odmietnuť, či prijať hypotézu s dostatočnou istotou, že výsledky nebudú náhodné, sme použili akceptovanú štatistickú významnosť v sociologických výskumoch, teda p hodnotu menšiu ako 0,05. Štatistická významnosť, teda p - hodnota (p-value) je ovplyvnená veľkosťou vzorky, nie veľkosťou populácie a často sa používa na zabránenie chybám pri výbere vzoriek (Brandimarte, 2011). Čím je vzorka menšia, tým ťažšie je dosiahnuť stanovenú p hodnotu, aby sa dokázala hypotéza odmietnuť (viď. Obrázok č.1).

Pred začatím pokročilých štatistických metód bola realizovaná korelačná analýza, pomocou funkcie Microsoft Excel s cieľom preskúmať silu lineárneho vzťahu medzi odpoveďami pri jednotlivých otázkach v dotazníkoch. (viď. Príloha číslo 3) Hodnota korelačného koeficientu sa môže pohybovať od -1, dokonalá negatívna korelácia a do 1 - dokonalá pozitívna korelácia. O stredne silnej pozitívnej/negatívnej závislosti hovoríme, keď je hodnota korelácie vyššia ako $-/+0,35$. Je v tomto prípade možné tvrdiť, že dané dve otázky majú medzi sebou stredne silnú lineárnu závislosť, či už negatívnu (nepriamo úmernú) alebo pozitívnu. V našej práci som sa pozerala na hodnoty nižšie ako -0,4 - pre stanovenie negatívneho vzťahu a vyššie ako 0,4 - pre stanovenie pozitívneho vzťahu.

Obrázok č.1 : Interpretácia korelácie koeficientu

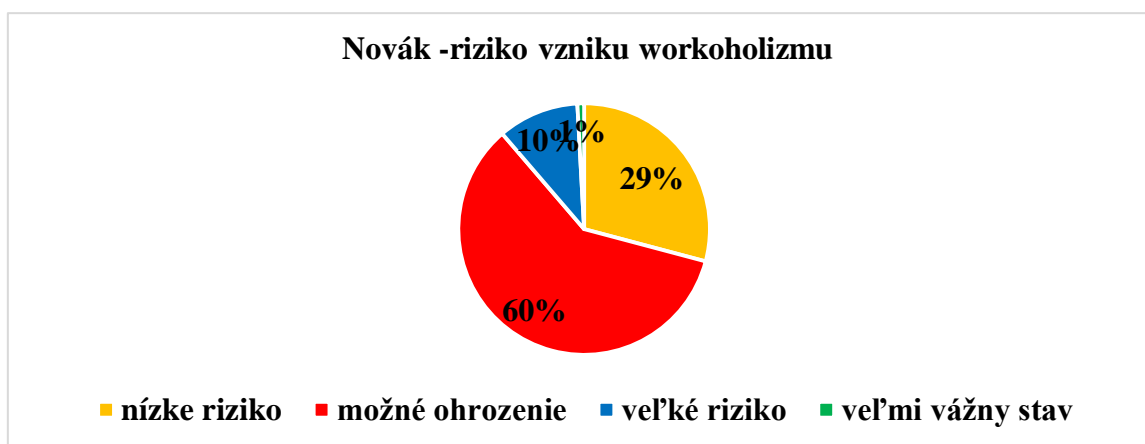
Zdroj: *Research Methods for Business Students* by Saunders, M. N. K., Thornhill, A., & Lewis, P. (2019). Harlow, United Kingdom: Pearson

Na meranie a sledovanie vzťahov medzi premennými v hypotézach sme použili regresívnu analýzu. Touto analýzou sa skúma vzťah medzi dvoma premennými, kedy je jedna premenná závislá a druhá nezávislá. Premenná, ktorá spôsobuje daný efekt, sa nazýva nezávislá premenná. Nezávislú premennú označujeme aj ako prediktor alebo explanačná premenná. Naopak, premenná, ktorá sa vplyvom nezávislej premennej zmení, je závislá premenná. Závislú premennú nazývame aj odpoveďová, kritériálna alebo cieľová. Závislá premenná dostala takéto označenie preto, lebo jej kvalita, hodnota závisí od inej premennej (nezávislej premennej). V našom prípade bola závislá premenná workoholizmus a nezávislá premenná boli napríklad vek, pohlavie, či dĺžka praxe. Pokiaľ sa medzi premennými nachádza lineárny vzťah, tak vieme tento matematický vzťah vyjadriť prostredníctvom regresívnej analýzy (Lineárna regresná analýza www.statistikapspp.sk).

2.6 Výsledky výskumu

Po použití najvhodnejšej metodiky a metóde výskumu boli zhromaždené zozbierané dáta pripravené na vyhodnocovanie a analýzu výsledkov. Štatistické výsledky dotazníku a testovanie hypotéz, zobrazujeme v grafoch a tabuľkách. Ako prvé si uvedieme výsledky dotazníkov, ktoré boli k dispozícii v našom výskume. Prvý test, ktorý sme použili v našom dotazníku, bol test Tomáša Nováka s názvom „Trpíte syndrómom workoholizmu?“, tento test vychádzal a jeho otázky boli upravené Tomášom Novákom podľa testu WART od profesora Robinsona. Odpovedať na otázky sa dalo prostredníctvom 5 bodovej Likertovej škály: 1 – vôbec, 2 – takmer vôbec, 3 – občas, 4 – často, 5 – veľmi často, výsledky jednotlivých odpovedí sa zráтали a respondentovi vyšiel výsledok. Na základe tohoto testu, boli respondenti rozdelený do 5 kategórií, ktoré určujú riziko výskytu workoholizmu u pracovníkov. Výsledky testov od Tomáša Nováka, môžete vidieť uvedené v nasledujúcom grafe.

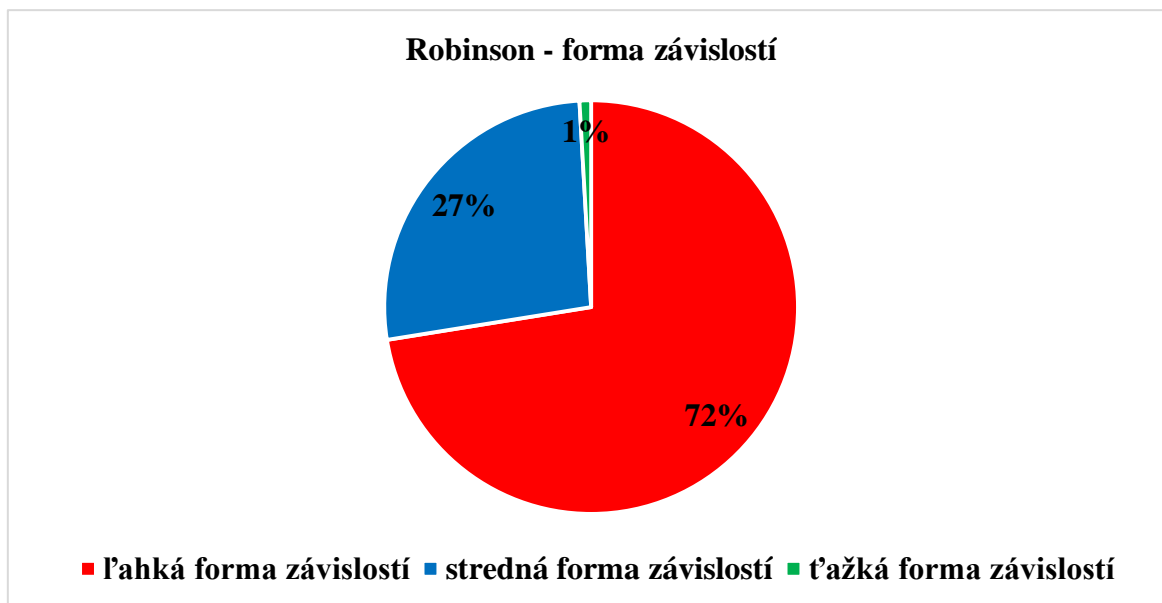
Graf 1: Výsledky z testu Tomáša Nováka - riziko výskytu workoholizmu

Zdroj: vlastné zisťovanie, vlastné spracovanie

Graf číslo 1 – nám zobrazuje percento výskytu rizika ohrozenia workoholizmom u pracovníkov pomáhajúcich profesií, ktorí sa zúčastnili nášho výskumu. Na škále od 15 do 18 bodov, čo znamená malý alebo žiaden príznak workoholizmu sa nenachádza ani jeden respondent, čo považujeme za zaujímavé zistenie, to znamená, že ani jeden respondent nie je bez rizika ohrozenia workoholizmom. Na škále 19 až 32 bodov, pásmo nízkeho rizika vzniku workoholizmu sa nachádza 67 ľudí, čiže 29% respondentov. Na tretej škále 33 až 49 bodov sa nachádza 60%, čo je 137 respondentov, táto škála znamená to, že by mal byť pracovník opatrný, pretože je ohrozený workoholizmom. Štvrtá škála od 50-59 bodov značí veľké riziko vzniku workoholizmu a takýto výsledok získalo 10%, čiže 24 respondentov. Veľmi vážny stav 60 - 75 bodov sa zistil u dvoch respondentov, čo tvorí 1% z celku. Na základe týchto zistení môžeme povedať, že náchylných na riziko workoholizmu je 71% našich respondentov, ktorí pracujú v pomáhajúcej profesií. Naším výskumom sa zistila skutočnosť, že teoretické údaje uvedené v tejto práci sú pravdivé. Ako spomíname v teoretickej časti, pomáhajúce profesie sú vystavené zvýšenému riziku záťaže, čo môže spôsobovať aj zvýšené riziko vzniku workoholizmu (Stamm 2010).

Graf 2: Výsledky testu Robinsona - forma workoholizmu

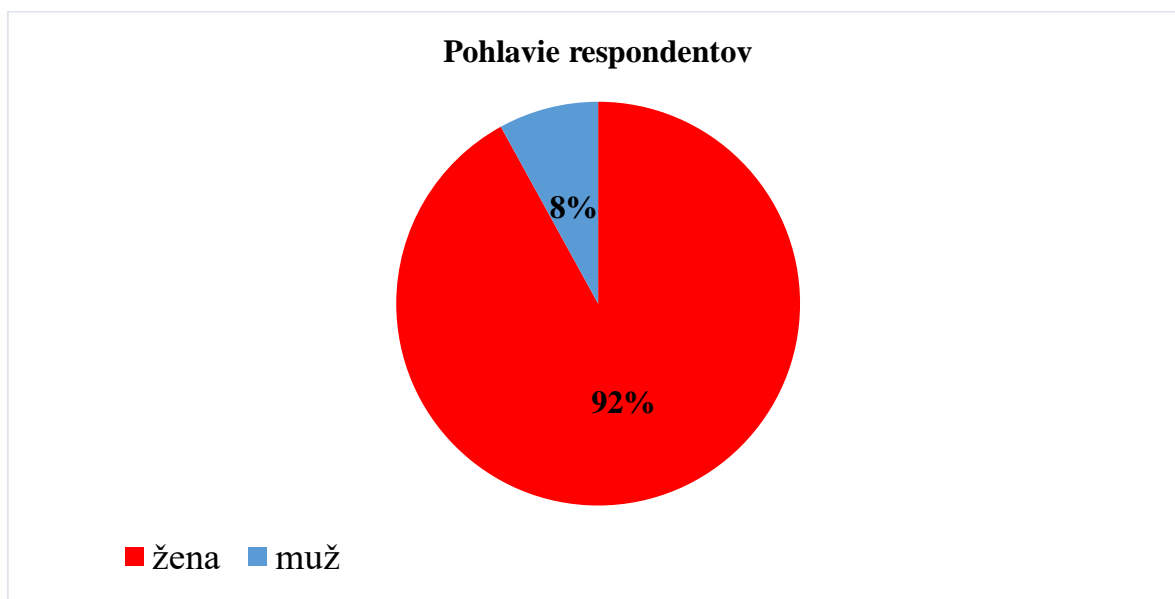

Zdroj: vlastné zisťovanie, vlastné spracovanie

Grafom č. 2 - interpretujeme výsledky zo štruktúrovaného dotazníku WART – Workaholism addiction risk test od profesora Bryana Robinsona. Dotazník WART pozostáva z 25 tvrdení a respondenti majú na výber zo 4 odpovedí, iba jednu odpoveď. Odpovede sú bodované na Likertovej škále: od 1 – rozhodne nie, 2 – skôr nie, 3 – skôr áno, 4 – určite áno. Celkové skóre dotazníka sa pohybuje od 54 bodov až po 85 a viac bodov. Pásmo 54 až 63 bodov zobrazuje ľahkú formu závislostí od práce. Na základe výsledkov testu, ľahkou formou závislostí trpí 166 respondentov, čo je 72% respondentov. Pásmo 64 až 84 bodov ukazuje strednú formu závislostí od práce a podľa výsledkov testov sa táto forma preukazuje u 61 respondentov, čo tvorí 27%. Posledné pásmo od 85 bodov a vyššie určuje ťažkú formu závislostí od práce a na základe vyhodnotenia testov sa táto forma vyskytuje u 2 respondentov, čo znamená u 1% z celku. Stredná, či ťažká forma workoholizmu nám podľa testu od Robinsona, vyšla u 28% respondentov. Z toho pri zvyšných 72% respondentov vyšla nízka forma workoholizmu.

Výsledky, ku ktorým sme dospeli našim zisťovaním, sú uvedené v grafe číslo 1 a grafe číslo 2. Tieto výsledky poukazujú na skutočnosť, že výskyt rizika workoholizmu sa prejavil u našej výskumnej vzorky na základe výsledkov testov od Nováka u 71% respondentov a na základe výsledkov testov Robinsona môžeme vidieť, že nízka forma workoholizmu sa prejavila u 72% respondentov z našej výskumnej vzorky. Nevieme však dokázať, či ide o tých istých respondentov. Na ďalšom grafe si ukážeme v akom zastúpení boli zastúpené jednotlivé pohlavia v našom výskume.

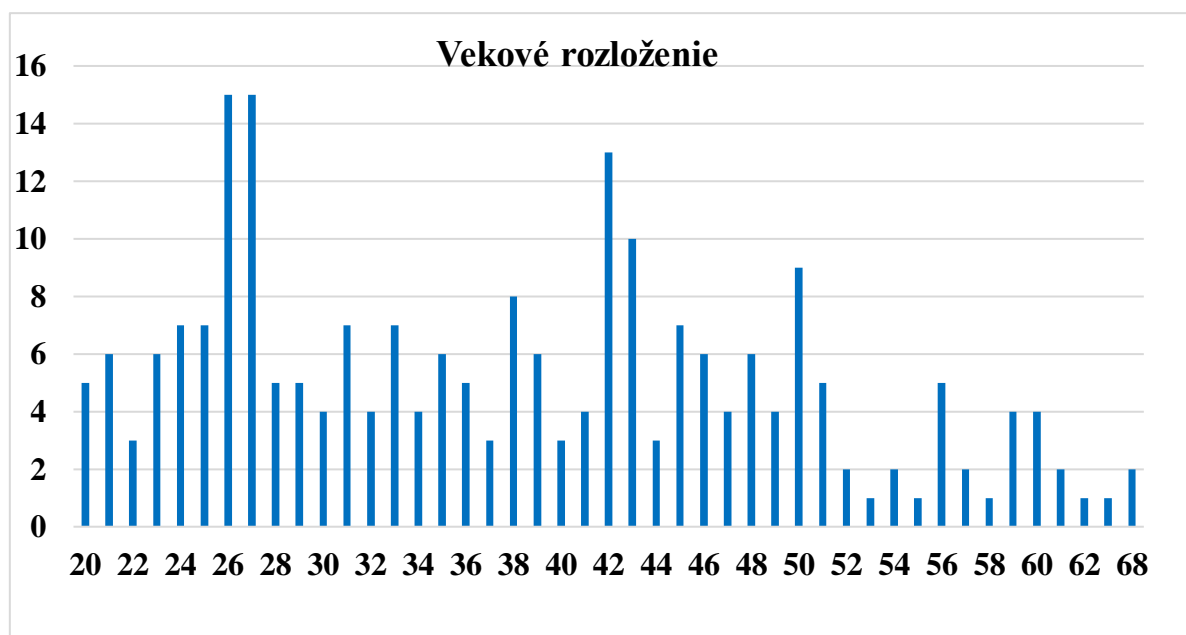
Graf 3: Pohlavie respondentov

Zdroj: vlastné zisťovanie, vlastné spracovanie

Výskumnú vzorku v našom výskume tvorilo 230 respondentov. Z toho 212 žien, čo tvorí 92% a 18 mužov, čiže 8%. V našom výskume sa nezúčastnilo adekvátne množstvo mužov, čo môže byť spôsobené aj tým, že v pomáhajúcej profesii pracuje viac žien a len nízke percento je tvorené mužmi. Ako uvádza Štatistický úrad SR v sektore zdravotníctva a sociálnej pomoci v roku 2019 pracovalo 83 percent žien a 17% mužov. Taktiež sme v našom výskume použili techniku nabaľovania, ktorá nám neumožnila mať kontrolu nad tým, koľko mužov sa výskumu zúčastní. Nemali sme kontrolovaný výber vzorky. Ďalšia otázka v dotazníku bola smerovaná na vek respondentov.

Graf 4: Vekové rozloženie

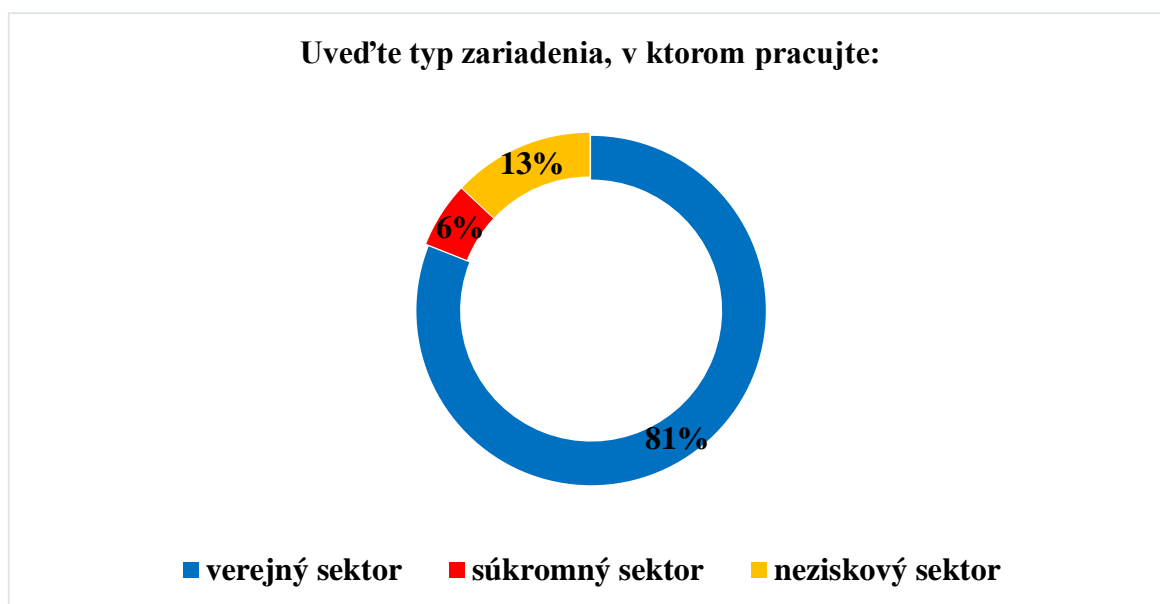
Zdroj: vlastné zisťovanie, vlastné spracovanie

Nášho výskumu sa zúčastnili respondenti od veku 20 rokov po 68 rokov. Za každú vekovú kategóriu sa nám zapojil určitý počet respondentov, ako môžeme vidieť znázornené na grafe 4. V najväčšom zastúpení boli respondenti vo veku 26 rokov a 28 rokov, týchto respondentov bolo 15 a 42 rokov, týchto respondentov bolo 13. Najmenej zastúpená bola veková kategória 53, 58, 62 a 64, čo môže byť spôsobené metódou nabaľovania, prípadne tým, že táto veková kategória možno nemá veľa skúsenosti s vyplňaním online dotazníkov.

V tretej otázke v prvej časti dotazníku odpovedali respondenti, na to akú profesiu vykonávajú. Celkovo sa výskumu zúčastnilo 20 pomáhajúcich profesií. Z toho 91 respondentov boli pracovníci, ktorí pracujú v sociálnej práci, 26 zdravotných sestier, 24 špeciálnych pedagógov, 24 vychovávateľov z centier pre deti a rodiny, 19 psychologov, 8 asistentov učiteľa pracujúcich v špeciálnej škole, 7 marketingových manažérov pre neziskový sektor, 6 lekári, 6 poradcovia, 3 event manažéri pre neziskový sektor, 3 regionálni metodici, 2 sociálni pedagógovia, 2 inštruktori sociálnej rehabilitácie, 2 logopédi, 2 opatrovatelky, 1 dobrovoľník, 1 koordinátor dobrovoľníkov, 1 osobný asistent, 1 supervízor. Tieto jednotlivé profesie, boli na základe typu zariadenia, ktorí uviedli priradené do sektorov.

V štvrtej položke nášho dotazníku respondenti uvádzali v akom type zariadenia pracujú. Respondenti uvádzali zariadenia, tie sme ďalej rozdeľovali do troch typov sektorov: verejný, neziskový a súkromný sektor.

Graf 5: Uveďte typ zariadenia, v ktorom pracujete

Zdroj: vlastné zisťovanie, vlastné spracovanie

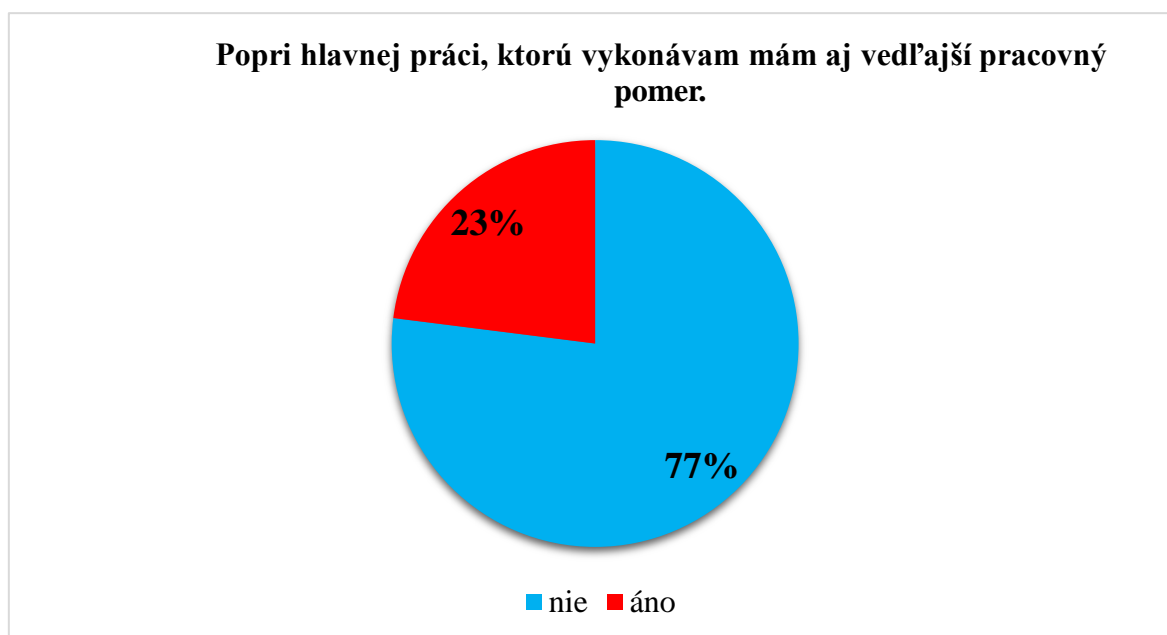
Graf 5 - poukazuje na skutočnosť, že z našej výskumnej vzorky - 230 opýtaných respondentov uviedlo 187 respondentov, čo je 81%, že pracuje vo verejnom sektore. V súkromnom sektore pracuje 14, čiže 6% z opýtaných a v neziskovom sektore pracuje 29 respondentov, čo je 13% z našej výskumnej vzorky. Na základe použitia techniky nabaľovania, sme nevedeli ovplyvniť rovnomerné zastúpenie sektorov, aj keď sme oslovovali všetky typy sektorov.

V piatej položke naši respondenti uviedli 22 rôznych študijných odborov najčastejšie uvádzali odbor sociálna práca, psychológia, špeciálna pedagogika, vychovávateľstvo, či zdravotná sestra.

V šiestej položke nášho dotazníka respondenti mali uviesť odpoveď ako dlho pracujú v aktuálnom zariadení a v siedmej položke odpovedali na otázku, ako dlho pracujú v pomáhajúcej profesii. Odpovede o tom ako dlho pracujú v zariadení a v pomáhajúcej profesii sa väčšinou zhodovali a odpovede respondentov o dĺžke praxe boli rozmanité a orientovali sa od vykonávania práce od 1 roka do 43 rokov. Od ôsmej otázky po trinástu nám respondenti odpovedali kladne alebo záporne na tvrdenia, v ktorých odpovedali na otázky týkajúce sa práce.

V jedenástom tvrdení mali respondenti odpovedať, či majú okrem hlavnej práce aj vedľajší pracovný pomer.

Graf 6: Popri hlavnej práci, ktorú vykonávam, mám aj vedľajší pracovný pomer.

Zdroj: vlastné zisťovanie, vlastné spracovanie

Graf číslo 6 zobrazuje skutočnosť, že z našej výskumnej vzorky, uvádza 23% , čiže 56 respondentov, že popri hlavnej práci, ktorú vykonávajú majú aj iný vedľajší pracovný pomer. Na základe nášho zistenia, môžeme povedať, že na zvýšené riziko workoholizmu nemá vplyv množstvo pracovných pomerov alebo práce.

Ďalej sa pozrieme na interpretáciu výsledkov hypotéz, ktoré sme overovali v programe Microsoft Excel, prostredníctvom použitia štatistickej funkcie regresívnej analýzy.

H1 – Existuje súvislosť medzi formou workoholizmu a vekom.

Tabuľka 1: Existuje súvislosť medzi formou workoholizmu a vekom.

Hypotéza 1	
Robinson	Hodnota p (value)
	0,001

Zdroj: vlastné spracovanie, vlastné zisťovanie

Hypotézu číslo 1 vieme dokázať, na základe vykonania testu regresnej analýzy v programe Microsoft Excel, kde sme porovnávali závislú a nezávislú premennú - výsledky testov WART- Workaholism, addiction risk test od profesora Robinsona, ktorý zisťuje formu workoholizmu a vek pracovníkov pomáhajúcich profesií. Na základe hypotézy, vieme dokázať, že hypotézu prijímame nakoľko hodnota p vyšla 0,001, čo je menej ako určená hodnota p =

0,05. Existuje tu negatívna slabá korelácia (-0,23) medzi vekom a výsledkami formou workoholizmu, čo znamená, že aj keď na základe našej hodnoty p vieme danú hypotézu prijať, vzťah medzi týmito dvomi premennými nie je signifikantný. Taktiež, jedným z dôvodov môže byť veľkosť našej výskumnej vzorky, na základe čoho nám koeficient korelácie nevyšiel silný. Vzťah medzi dvomi premennými je nepriamoúmerný, jedná sa tu o slabú závislosť, pri ktorej rozdiely vo forme závažnosti workoholizmu, môžeme vidieť u mladších pracovníkoch v pomáhajúcej profesii. Pracovníci, ktorí sú v zamestnaní kratší čas sú náchylnejší, k tomu aby sa u nich objavila stredná či ťažká forma závislosti od práce. Čím starší je respondent, tým je u neho menšia šanca na vznik ťažkej formy závislosti od práce.

H2 – Existuje súvislosť vo výskyte rizika workoholizmu z hľadiska pohlavia.

Tabuľka 2: Existuje súvislosť vo výskyte rizika workoholizmu z hľadiska pohlavia.

Hypotéza 2	
	Hodnota p (value)
Novák	0,774

Zdroj: vlastné spracovanie, vlastné zisťovanie

V hypotéze číslo 2, sme použili test regresívnej analýzy v programe Microsoft Excel, ako pri predchádzajúcich dvoch hypotézach. V rámci testu regresnej analýzy sme porovnávali a sledovali vzťah dvoch premenných - závislú premennú výsledky testov od Nováka, ktoré zisťovali riziko vzniku workoholizmu a nezávislú premennú pohlavie. Pri premennej workoholizmus sme vychádzali zo získaných výsledkov, kde naši respondenti odpovedali na otázku z testu od Tomáša Nováka, ktorý sme v našej práci použili. Na základe overovania hypotézy, nám vyšlo, že hodnota $p = 0,774$, čo je vyššie ako nami stanovená hodnota $p = 0,05$, tým pádom hypotézu nevieme prijať. Avšak túto hypotézu nevieme prijať, z toho dôvodu, že v našom výskume je mužské pohlavie zastúpené len na 8%, pretože sa nám nepodarilo zozbierať relevantnú vzorku, ktorá by odrážala reálne zastúpenie mužov v pomáhajúcich profesiách, čo môže byť spôsobené použitou metódou nabaľovania na získavanie vzorky. Taktiež to môže byť spôsobené aj tým, že v pomáhajúcich profesiách pracuje nízke percento mužov.

H3 – Existuje súvislosť medzi formou workoholizmu a dĺžkou praxe.

Tabuľka 3: Existujú súvislosť medzi formou workoholizmu a dĺžkou praxe.

Hypotéza 3	
Robinson	Hodnota p (value)
	0,126

Zdroj: vlastné spracovanie, vlastné zisťovanie

Túto hypotézu sme spracovali ako predchádzajúce hypotézy v programe Microsoft Excel, kde sme použili test regresnej analýzy a opäť sme porovnávali dve premenné. Ako nezávislú premennú sme určili dĺžku praxe a ako závislú premennú sme použili získané výsledky z testu WART od profesora Robinsona, ktorý zisťoval formu workoholizmu. Túto hypotézu zamietame, pretože hodnota p nám vyšla na základe získaných výsledkov vysoká 0,126 čo je viac ako nami stanovené $p = 0,05$. Na koeficiente korelácie sme mohli pozorovať že vzťah medzi premennými by bol nepriamoúmerný $(-0,1)$, ale nakoľko máme nedostatočne veľkú vzorku, tak tento vzťah je len slabý. Nevieme tieto výsledky aplikovať na širšiu verejnosť nakoľko v našej stanovenej hodnote p, našu hypotézu nebolo možné prijať. V prípade žeby sa nám podarilo zozbierať väčšiu vzorku, potencionálne výsledky by mohli načrtnúť, že ohrozenejšou skupinou vo forme workoholizmu sú ľudia, ktorí pracujú v pomáhajúcej profesii kratší čas. Na druhej strane dĺžka praxe nemusí mať až taký vplyv ako dĺžka bytia v jednom a v tom istom zamestnaní. Výskum realizovaný Clarkovou (2016), zistil že medzi workoholizmom a počtom odpracovaných hodín týždenne bola zistená iba mierna korelácia ($R = 27$). Avšak tým, že túto hypotézu neprijímame, tak môžeme tvrdiť, že neexistuje žiadna súvislosť medzi rizikom vzniku workoholizmu a dĺžkou praxe.

H4 - Existuje súvislosť medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu.

Tabuľka 4: Existuje súvislosť medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu

Hypotéza 4	
Novák	Hodnota p (value)
	0,448

Zdroj: vlastné spracovanie, vlastné zisťovanie

V hypotéze číslo 4, sme sa sústredili na to, či existuje vzťah medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu. Na overovanie hypotézy sme použili program Microsoft Excel a test regresnej analýzy. Stanovili sme si dve premenné. Nezávislú premennú zamestnávateľský subjekt, čo znamenalo v našom prípade verejný, súkromný a neziskový sektor. Závislá premenná bola stanovená ako riziko workoholizmu na základe výsledkov testu od Nováka. Na základe našej výskumnej vzorky, nám však vyšlo, že túto hypotézu nevieme prijať, pretože hodnota p nám vyšla 0,448, čo je viac ako hodnota $p = 0,05$. Dáta, ktoré boli zozbierané obsahovali len malý podiel pracovníkov pracujúcich v neziskovom a súkromnom sektore a preto tieto dáta neboli dostatočne validné a spoľahlivé na prijatie tejto hypotézy pri p -hodnote 0,05. Pracovníci súkromného sektoru tvorili 6% z našej výskumnej vzorky a pracovníci v neziskovom sektore boli zastúpení na 13%.

2.7 Diskusia

Na základe podrobnej literárnej rešerše na tému workoholizmus u pracovníkov pomáhajúcich profesií vytvorenej zo širokej škály slovenskej a cudzojazyčnej dostupnej literatúry v podobe akademických článkov, kníh, predošlých výskumov alebo internetových článkov, boli stanovené a následne overované štatistickými metódami skrz dané hypotézy ciele tejto práce. Prišli sme k záveru, že veľké množstvo informácií a autorov sa v literatúre opakuje. Dá sa povedať, že celkovo väčšia časť prác a výskumov rozoberá tie isté témy od definovania workoholizmu, cez typológiu, príčiny, starostlivosť o seba, riziká, liečbu, syndróm vyhorenia i prevenciu pred workoholizmom.

V rámci literárnej rešerše sme študovali rôzne slovenské ale aj zahraničné výskumy a zdroje, ktoré skúmali workoholizmus. Workoholizmus bol z väčšej časti skúmaný prevažne u pedagógov. Na Slovensku prevládal vo výskumne ako výskumný nástroj dotazník od Tomáša Nováka, ktorý v našej práci používame aj my, ako jeden z našich výskumných nástrojov. V zahraničných výskumoch prevládal WART test, ale taktiež aj iné testy ako napríklad, WorkBAT taktiež od profesora Robinsona. Zahraničné výskumy boli väčšinou zamerané na sledovanie vzťahu workoholizmu a spokojnosťou v živote, prípadne sledovali workoholizmus a výskyt depresie u pracovníkov rôznych profesií. V rámci tejto podkapitoly budeme porovnávať nami vybrané predošlé výskumy a ich výsledky s našou prácou a našimi výsledkami, ktoré nám vyšli pri testovaní hypotéz a pri zhrnutí výsledkov dotazníkov.

Cieľom výskumného šetrenia v našom výskume, bolo zistiť, aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Riziko vzniku workoholizmu a forma workoholizmu boli testované a sledované na základe výsledkov dotazníkov, ktoré sme v našej práci použili. Na zistenie rizika vzniku workoholizmu sme použili výskumný nástroj od Tomáša Nováka a to akou formou workoholizmus naši respondenti trpia nám ukázali výsledky testu WART od profesora Bryana Robinsona. Naša výskumná vzorka bola tvorená 230 pracovníkmi pomáhajúcich profesií, vo vekovom rozpätí od 20 do 68 rokov. Pracovníkov pomáhajúcich profesií, tvorilo v našom výskume 20 pomáhajúcich povolání, najviac zastúpenou profesiou boli pracovníci sociálnej práce, ktorých bolo 91.

Ako sme spomenuli vyššie, rozhodli sme sa porovnávať výsledky nášho výskumu s vybranými slovenskými či zahraničnými výskumami. Do úvahy však treba brať, že sme nenašli výskum s podobným zameraním na pomáhajúce profesie ako máme my, preto náš výskum môžeme porovnávať s výsledkami výskumov, ktoré sa čo najviac približujú k nášmu výskumu. Výber výskumov sme robili na základe úsudku, brali sme do úvahy aké výskumný nástroj používajú a či je možné tieto výskumy porovnávať. Výskumy, ktoré porovnávame s našim výskumom, sa venujú skúmaniu workoholizmu u pedagógov základných až vysokých škôl, prípadne skúmajú syndróm workoholizmu u pracovníkov pomáhajúcich profesií a workoholizmus v súvislosti s inou premennou.

Ako prvé sme sa rozhodli porovnávať našu hypotézu 1 - existuje súvislosť medzi formou workoholizmu a vekom. Túto hypotézu sme vyhodnocovali na základe výsledkov testov od Robinsona a prijali sme ju, čo znamená že existujú rozdiely vo forme workoholizmu z hľadiska veku a na základe výsledku nášho korelačného koeficientu (-0,23) vieme povedať, že tento vzťah je nepriamoúmerný, čiže viac náchylnejší na ťažkú formu workoholizmu sú mladší pracovníci. Naše výsledky sú v súlade s výsledkami Dvořákovéj (2015), ktorá taktiež skúmala výskyt workoholizmu u pedagógov na výskumnej vzorke 100 respondentov, pričom ako výskumný nástroj použila test WART od Robinsona, zameraný na zisťovanie formy workoholizmu u pedagógov. Hypotézou v práci predpokladala, že u pedagógov vo veku od 26 do 34 rokov sa vyskytuje ťažká forma workoholizmu častejšie, ako u pedagógov staršieho veku. Táto hypotéza sa jej potvrdila a zistila vzťah medzi vekom a workoholizmom.

Hypotéza číslo 2 skúmala, či existuje súvislosť vo výskyte workoholizmu z hľadiska pohlavia. Túto hypotézu sa nám síce na základe našej výskumnej vzorky nepodarilo prijať, pretože v našom výskume bolo prítomných len 8% mužov, čo je príliš malá vzorka na to aby výsledok bol validný a spoľahlivý. Tieto výsledky nám však nemusia sedieť na základe metódy nabaľovania, ktorú sme v našej práci použili a nevedeli sme tým pádom ovplyvniť reálne

zastúpenie mužského a ženského pohlavia. Môžeme však predpokladať, že je tu istá možnosť, že tento vzťah naozaj neexistuje, keď sa pozrieme na výsledky výskumov, ktoré uvádza vo svojej práci Chlebanová (2014), ktorá uvádza zistenia, že vo svojej práci nezistila významné rozdiely medzi odpoveďami respondentov, väčšina žien aj mužov, viac ako 70% u Chlebanovej dosiahla zvýšené riziko vzniku workoholizmu.

Tieto výsledky sú však s rozporom doterajšej literatúry, v ktorej Behson (2002), Spence a Robins (1992) na základe výsledkov svojich štúdií, uvádzajú, že náchylnejšie k vzniku workoholizmu sú ženy a je to viac typickejšia črta práve pre ženy, než mužov. Ženy sú viac posadnutejšie prácou, cítia silnejšie nutkanie pracovať, viac prežívajú pracovný stres a trávia prácou viac času ako muži (Spence, Robins 1992). Výsledky odhalili, že ženy a muži sa líšia, pokiaľ ide o závislosť od práce, ženy prejavujú vyššiu posadnutosť prácou, kontrolu a sú perfekcionistky (Wojdylo, Lewandovska- Walter 2010). Ženy okrem toho čelia takzvanej práci na dve smeny, pretože musia byť aktívne zamestnankyne a taktiež pracovať doma v roli matky (Kosakowska, Petrus 2006), čo znamená, že musia zosúladiť pracovný, ale aj rodinný život (Chrzan-Dętkoś, Kosakowska- Brezecka, Pawlicka 2011). *Kvôli tomu musia ženy častejšie pracovať nepravidelne počas víkendov alebo počas obeda (Behson 2002). Kvôli rodovým rozdielom sú na ženy kladené vysoké nároky, svoju domácnosť musia ženy prehodnotiť, ak sa chcú vo svojej profesionálnej kariére vyrovnáť rolám, ktoré sú stereotypne pripisované mužom (Peplinska, Lipowski, Nieckarz 2011).*

V hypotéze číslo 3 sme skúmali, či existuje súvislosť medzi formou workoholizmu a dĺžkou praxe. Na základe overenia, nám vyšlo že hypotézu nevieme prijať, avšak je možné, že táto súvislosť medzi premennými existuje, ale nie na nami stanovenej p hodnote 0,05. Je možné, že v prípade väčšej výskumnej vzorky, by bolo možné túto hypotézu prijať. V našich výsledkoch je viditeľný nepriamoúmerný vzťah, vyšla nám negatívna slabá korelácia (-10). Na základe výsledkov testovania však vieme potvrdiť, že existuje súvislosť medzi rozdielmi vo forme workoholizmu z hľadiska dĺžky praxe a viac ohrození sú pracovníci, ktorí sú pomáhajúcej profesii kratší čas. Znamená, že nám vyšli podobné výsledky ako uvádza, Dvořáková (2015), ale v dôsledku nedostatočne veľkej vzorky a nami stanovenej hodnoty p, to nevieme dokázať. Dvořáková (2015), vo svojom výskume predpokladala, že najviac jedincov s najťažšou formou workoholizmu, bude u respondentov s dĺžkou pedagogickej praxe 0- 5 rokov. Táto hypotéza sa u nej potvrdila a zistila závislý vzťah medzi dĺžkou praxe a workoholizmom, čo znamená, že čím kratšia pedagogická prax, tým je vyšší výskyt ťažkej formy workoholizmu.

V poslednej hypotéze sme skúmali, či existuje súvislosť medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu. Túto hypotézu sme nevedeli prijať na nami stanovenej hodnote p . V našom výskume tvorilo pracovníkov verejného sektoru 81% respondentov, pracovníkov súkromného sektoru 6% a pracovníkov neziskového sektoru 13% respondentov. V dôsledku toho, je nemožné získať dostatočne vysoký počet zamestnancov v neziskovom a súkromnom sektore, na to by bolo možné overovať štatisticky túto hypotézu, aby boli dáta validné a spoľahlivé. Avšak Chlebanová (2014) vo svojom výskume, o vzorke 213 respondentov, nevedela taktiež nájsť významné rozdiely na základe povolania u respondentov.

Hlavným cieľom v našej práci bolo zistiť aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Na základe výsledkov testov od Nováka aj Robinsona, sme získali výsledky, ktoré zobrazujú riziko vzniku workoholizmu a formu workoholizmu. Keď sa pozrieme na výsledky testu WART od Robinsona, tak vidíme, že celkové skóre dotazníka sa pohybuje od 54 bodov až po 85 a viac bodov. Pásmo 54 až 63 bodov zobrazuje ľahkú formu závislostí od práce. Na základe výsledkov testu, ľahkou formou závislostí trpí 166 respondentov, čo je 72% respondentov. Pásmo 64 až 84 bodov ukazuje strednú formu závislostí od práce a podľa výsledkov testov sa táto forma preukazuje u 61 respondentov, čo tvorí 27%. Posledné pásmo od 85 bodov a vyššie určuje ťažkú formu závislostí od práce a na základe vyhodnotenia testov sa táto forma vyskytuje u 2 respondentov, čo znamená u 1% z celku. Výsledky testu Robinsona, ukazujú, že najviac respondentov trpí nízkou formou workoholizmu, 27% má strednú formu a 2% z opýtaných preukazujú ťažkú formu. Daňková (2013) vo svojom výskume realizovanom v práci, zameranej na výskyt workoholizmu u pedagógu, pri ktorom taktiež používala ako výskumný nástroj test WART od Robinsona, uvádza, že u väčšiny pedagógov základných škôl existuje stredná forma závislostí na práci a u pedagógov vysokých škôl prevažuje ľahká miera závislostí na práci.

U Nováka ukazujú výsledky testov nasledovné zistenia. Na škále od 15 do 18 bodov, čo znamená malý alebo žiaden príznak workoholizmu sa nenachádza ani jeden respondent, čo znamená že nikto z našej výskumnej vzorky sa nenachádza na tejto škále. Na škále 19 až 32 bodov, pásmo nízkeho rizika vzniku workoholizmu sa nachádza 67 ľudí, čiže 29% respondentov. Na tretej škále 33 až 49 bodov sa nachádza 60%, čo je 137 respondentov, táto škála znamená to, že by mal byť pracovník opatrný, pretože je ohrozený workoholizmom. Štvrtá škála od 50-59 bodov značí veľké riziko vzniku workoholizmu a takýto výsledok získalo 10%, čiže 24 respondentov. Veľmi vážny stav 60 - 75 bodov sa zistil u dvoch respondentov, čo tvorí 1% z celku. Najviac respondentov, dosiahlo vo vyhodnotení výsledkov 33 až 49 bodov, čo

znamená, že by mali byť opatrný, pretože sú ohrozený workoholizmom, 10% respondentov má veľké riziko vzniku workoholizmu a 1% má vážny stav. Na základe týchto výsledkov, môžeme uviesť, že až 71% pracovníkov pomáhajúcich profesií v našom výskume, sú ohrození workoholizmom stredným, či veľkým rizikom vzniku workoholizmu a mali by byť veľmi opatrný vo svojej práci, a u 72% z našej výskumnej vzorky sa zistila nízka forma workoholizmu.

V rámci diskusie nás výsledky niektorých výskumov v porovnaní s našim výskumom zaujali. Napríklad, viditeľná zhoda výsledkov pri používaní WART testu od Robinsona, ktorý vo svojej práci použila Dvořáková (2015) pri uvádzaní výsledkov jednotlivých hypotéz, avšak musíme brať do úvahy, že jej výskum bol realizovaný na výskumnej vzorke 100 respondentov pedagógov základných a stredných škôl. Môžeme však povedať, že výsledky tohto výskumu, jej vyšli podobné ak nám. Ako príklad môžeme uviesť jej nasledovné hypotézy, kde predpokladala, že u pedagógov vo veku od 26 do 34 rokov sa vyskytuje ťažká forma workoholizmu, táto hypotéza a jej výsledok sa zhoduje s nami určenou hypotézou číslo 1. Dvořáková (2015) predpokladala, že najviac jedincov s najťažšou formou workoholizmu bude u respondentov s dĺžkou praxe 0 - 5 rokov, túto hypotézu u nás nebolo síce možné prijať, pričom koeficient korelácie medzi premennými vyšiel negatívny a nepriamoúmerný (-0,1), nakoľko máme nedostatočne veľkú vzorku, tak tento vzťah je slabý. Nevieme tieto výsledky aplikovať na širšiu verejnosť nakoľko v našej stanovenej hodnote p , našu hypotézu nebolo možno prijať. V prípade žeby sa nám podarilo zozbierať väčšiu vzorku, potencionálne výsledky by mohli načrtnúť že ohrozenejšou skupinou vo forme workoholizmu sú ľudia ktorí pracujú v pomáhajúcej profesii kratší čas. Taktiež vidíme podobnosť s výsledkami od Chlebanovej (2014), ktorá používala vo svojej práci dotazník od Nováka a výskumnú vzorku jej tvorilo 312 pedagógov. Podobnosť je viditeľná, napríklad u výsledkov hypotéz, v ktorých overujeme, či existuje súvislosť medzi rizikom vzniku workoholizmu z hľadiska pohlavia. V našom výskume vyšlo, že túto hypotézu nie je možné potvrdiť, pretože naša vzorka nebola relevantná, kvôli nízkemu percentu mužského pohlavia. V našom výskume sa nezúčastnilo adekvátne množstvo mužov, čo môže byť spôsobené aj tým, že v pomáhajúcej profesii pracuje viac žien a len nízke percento je tvorené mužmi. Ako uvádza Štatistický úrad SR v sektore zdravotníctva a sociálnej pomoci v roku 2019 pracovalo 83 percent žien a 17 percent mužov. Chlebanová (2014) mala vo svojej práci rovnomerné zastúpenie oboch pohlaví a na základe výsledkov výskumu jej vyšlo, že nezaznamenala výrazné rozdiely medzi odpoveďami respondentov. Viac ako 70%, väčšina žien aj mužov u Chlebanovej dosiahlo zvýšené riziko vzniku workoholizmu.

Je dôležité zdôrazniť, že výsledky výskumnej vzorky nie je možné zovšeobecniť, z dôvodu nedostatočnej výskumnej vzorky, a taktiež nevhodnej technike výberu nabalovaním. Pre náš výskum považujeme naše výsledky práce za relevantné, v našom výskume sa zúčastnilo veľké množstvo pomáhajúcich profesií, z rôznych odvetví a v naozaj veľkom vekovom rozpätí, čiže ide o rozmanitú vzorku respondentov. Výsledky práce aj napriek obmedzeniam je možné považovať za relevantné s tým, že limity tohto výskumu sú uvádzane v priebehu analýzy dát a v kapitole limity a obmedzenia. Aj napriek niektorým výzvam spojenými s nevhodnou vzorkou, je možné konštatovať, že tento výskum prispel k súčasnej literatúre na tému workoholizmu a to najmä vďaka tomu, že doteraz neboli realizované výskumy na tak široké odvetvie ako bolo v danom výskume.

Taktiež je nutné podotknúť, že neexistujú výskumy, ktoré by sa zaoberali, či skúmali riziko vzniku workoholizmu zamerané na pracovníkov pomáhajúcich profesií. Veľké množstvo výskumov sa zaoberá vznikom rizika workoholizmu u pedagógov alebo u manažérov. V zahraničí sa venujú skúmaniu workoholizmu v súvislosti s inými premennými, čo nám príde zaujímavé. Skúmajú napríklad, ako workoholizmus vplyva na rodinnú pohodu, či aký má vplyv na vznik depresie, prípadne ako vplyva na úlohu účelu ženy v živote. Za zaujímavý výskum, ktorý bol realizovaný v Poľsku, považujeme výskum od Health Psychology report (2015), zameraný na skúmanie „The role of purpose in life and social support in reducing the risk of workaholism among women in Poland“ - (Vplyv sociálnej podpory a úlohy účelu v živote, pri znižovaní rizika workoholizmu medzi ženami v Poľsku). Cieľom bolo analyzovať vzťah medzi workoholizmom, vnímaním účelu v živote a sociálnej podpory medzi ženami. V tomto výskume bolo zúčastnených 260 ženských odborníčok pracujúcich na manažérskych pozíciách, u ktorých hral rolu ich rodinný stav. Výsledky tejto štúdie zdôrazňujú faktory, byť vo vzťahu a mať deti, významne súvisia so závislosťou od práce. Slobodné bezdetné ženy predstavovali skupinu, ktoré boli najviac ohrozené závislosťou od práce, pričom slobodné ženy s deťmi tvorili skupinu, ktorá bola najmenej ohrozená závislosťou od práce. Na základe výsledkov štúdie zistili, že úloha účelu v živote a sociálna podpora majú nepriamy súvis so závislosťou od práce. Ženy, ktoré majú stabilný rodinný život, podporu, majú jasnú úlohu účelu v živote, vedú využívať kompenzačné mechanizmy, nesústredujú sa len na rozvoj kariéry, tieto ženy patria k menej náchylným k vzniku workoholizmu. Skúmanie účelu v živote – rodinného statusu a mať deti a sociálnej podpory sa ukázali ako vhodné signifikanty, ktoré majú vplyv na vznik závislosti od práce.

Myslíme si, že by bolo vhodné a obohacujúce, keby sa tejto problematike začala venovať zvýšená pozornosť. Workoholizmus sa vo veľkej miere podpisuje na zdravom

fungovaní človeka, na rodinnom fungovaní, či na psychickom zdraví, je pre to dôležité pochopiť jeho príčiny a dôsledky, ktoré spôsobuje. Považujeme za potrebné, aby sa riziko workoholizmu eliminovalo a u pracovníkov nepodporovalo.

Workoholizmus sa však v súčasnej dobe preceňuje a nepriamo podporuje, tým že je na pracovníkov kladený neustále vyšší nátlak. Workoholik je práve mnohokrát v práci menej výkonný a efektívny v práci, ako človek, ktorý je v rovnováhe. Rozhodli sme sa pre to uviesť pár odporúčaní pre prax.

Na základe preštudovania literatúry a na základe výsledkov nášho výskumu, sme sa rozhodli uviesť niekoľko odporúčaní pre prax. K jedným z hlavných odporúčaní pre prax je, aby, zamestnávateľa kládli dôraz na to, aby pracovníci boli pravidelní účastníci supervízií, prípadne aby zamestnávateľa zabezpečili pre svojich pracovníkov povinné supervízie pod vedením odborníkov. Na týchto supervíziách, by si mohli pracovníci prejsť náročné záťažové situácie, naučiť sa ako odbúrať stres, rozprávať sa otvorene s odborníkom na témy, ktoré pracovníkov trápia. Supervízie by mohli byť orientované na rôzne témy ako napríklad, trávenie voľného času, psychohygiena, zdravý životný štýl, prípadne na utuženie pracovného kolektívu.

K ďalším odporúčaniam by sme zaradili upravenie pracovných podmienok, prípadne nepodporovanie práce v rámci nadčasov a úprava pracovných podmienok, vrátane pracovnej náplne. K dôležitému kroku, aby pracovník nebol vyťažovaný a ohrozený workoholizmom patrí aj zamestnávať dostatočný počet pracovníkov na dané pozície, aby sa predišlo tomu, že jeden pracovník bude mať neovládateľné množstvo povinností.

V neposlednom rade nesmieme zabudnúť na prevenciu. Pre každého pracovníka by malo by samozrejmosťou, aby si dokázal nájsť čas sám pre seba, pracovník by mal mať nárok na pracovné prestávky, a mal by ich samozrejme využívať na relax. K dôležitým témam patrí starostlivosť o psychické a telesné zdravie, ktoré spomíname vyššie. Utužovanie kolektívu v rámci rôznych programov, či záujmových školení, aktivít, by bolo taktiež vhodným prvkom prevencie. Na základe zistenia našich hypotéz by sme ako jedno z odporúčaní dali, zvýšenú pozornosť venovali mladším pracovníkom na začiatku ich kariéry, pretože majú zvýšenú tendenciu stať sa workoholikom. Mladší pracovníci chcú dosahovať v práci, čo najlepšie výsledky, chcú napredovať a je pre nich náročnejšie nájsť balans medzi prácou a osobným životom.

Ako ďalšie by sme chceli spomenúť adekvátne finančné ohodnotenie, čím by sa u pracovníka predišlo tomu, aby musel mať viacero pracovných pomerov. Z našich opýtaných respondentov uviedlo vedľajší pracovný pomer 23% (56) pracovníkov pomáhajúcich profesií. V mnohých prípadoch sa pracovníci pomáhajúcich profesií, cítia nedostatočne ocenení, pretože

spoločnosť má dojem, že prácu by mali vykonávať ako svoje poslanie a ich práca je mnohokrát spoločnosťou vnímaná ako samozrejmosť.

2.8 Limity a obmedzenia

V rámci písania práce sme sa nevyhli rôznym obmedzeniam a limitom. Stretli sme sa s nimi najmä kvôli aktuálnej pandemickej situácii Covid 19, ktorá je momentálne na Slovensku. Táto situácia, v ktorej sa momentálne ako krajina nachádzame, nám aj napriek našej snahe, ktorú sme vynaložili, však neumožnila získať dostatočný počet respondentov. Množstvo zariadení, ktoré sme oslovili telefonicky alebo prostredníctvom e-mailu, neboli schopné reagovať, buď z kapacitných dôvodov, časových, či z dôvodov karantény. Zariadenia a rôzne organizácie sme oslovovali po dobu 4 mesiacov. V období november až február, kedy na Slovensku prebiehala najhoršia pandemická kríza a situácia bola najviac kritická. Pomáhajúce profesie boli v tejto dobe naplno vytiažené.

Pandemická situácia nám neumožnila jednoduchý prístup do zariadení, z dôvodu dodržiavania bezpečnostných opatrení, ktoré by sme inak oslovili osobne. Rozhodnutie zariadení a organizácií sme rešpektovali a chápali. Mnoho zariadení a organizácií nám dalo vyjadrenie, že ich to mrzí a ospravedlňujú sa ale nebudú schopní zúčastniť sa výskumu z dôvodu nestíhania. Na základe, čoho môžeme vidieť, že pomáhajúce profesie sú v aktuálnej situácii vytiažené a nevyhnutné a pre pracovníkov je psychicky a časovo náročné mať túto situáciu pod kontrolou.

V rámci výskumu je viditeľné, že v našej práci nie je adekvátne zastúpenie mužského pohlavia ani rovnomerné zastúpenie pracovných sektorov. Tento nedostatok si uvedomujeme, avšak nie sme schopní momentálne našu vzorku zmeniť. Veríme, že keby bola situácia iná, boli by sme schopní nazbierať adekvátny počet respondentov a taktiež väčší počet respondentov mužského pohlavia, aj keď ich zastúpenie v pomáhajúcej profesii je nízke. Uvedomujeme si taktiež zle vybranú techniku, ktorú sme použili na získavanie výskumnej vzorky a tou je technika nabaľovania. V dôsledku tejto techniky sme nenazbierali relevantnú vzorku, pretože sme nevedeli ovplyvniť, kto náš dotazník vyplní.

Nami realizovaný výskum, však môže slúžiť ako základná báza pre možný nasledujúci výskum, ktorý by sa mohol orientovať na pomáhajúce profesie a workoholizmus v širšom zábere, prípadne na skúmanie súvislosti workoholizmu s inými faktormi.

ZÁVER

So závislosťou od práce sa môžeme stretnúť vo všetkých profesiách. Ako spomíname v teoretickej časti našej práce, vzniku tejto závislosti, je potrebné venovať zvýšené množstvo pozornosti, pretože z nej môže vzniknúť vyčerpanie a následne to môže viesť k syndrómu vyhorenia. Pomáhajúce profesie patria medzi tie profesie, ktoré sú podstatné pre dobré fungovanie celej spoločnosti a patria k súčasťi života mnohých ľudí. Tieto profesie radíme medzi najviac ohrozené rizikom vzniku workoholizmu, pretože pri vykonávaní pomáhajúcej profesie, je dôležité mať rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom.

Práca v pomáhajúcich profesiách neprináša len radosť z vykonanej práce pre spoločnosť, ale pracovník je dennodenne ohrozený stresom a veľkou záťažou. Pracovníci v týchto profesiách, môžu čeliť tomu, že nespozorujú príznaky workoholizmu v začiatkoch. Príčiny workoholizmu sa môžu prejaviť vnútorne v osobnosti, v zmene vzťahu s rodinou, môžu nastať časté rodinné problémy, narušenie pohody a spokojnosti v živote. Osoba trpiaca workoholizmom môže trpieť rôznymi zdravotnými problémami, ktoré sú pre workoholizmus sprievodnými príznakmi, môže ísť napríklad o poruchy spánku, zvýšenú únavu, depresie, poruchy trávenia, žalúdočné vredy alebo iné civilizačné ochorenia, ktoré môžu viesť až k smrti. Prípadne môže ísť o príčiny vonkajšie, ktoré sa môžu prejaviť v zlej organizácii práce, či v kultúre pracovného prostredia. Zvyčajne pre pracovníka nie je jednoduché si uvedomiť a poslúchnuť svojich blízkych, že je čas na oddych, prípadne že to s prácou preháňa. Liečba tejto závislosti je náročná, preto považujeme za podstatný krok venovať viacej pozornosti prevencii pred workoholizmom.

V našej odbornej práci sme sa venovali teoretickým poznatkom z rôznych slovenských, či zahraničných zdrojov, tieto poznatky sme následne zhrnuli a použili v našej práci. Sledovali, porovnávali a skúmali sme rôzne výsledky štúdií, prác a výskumov, ktoré sa venovali zisťovaniu workoholizmu u rôznych profesií. Na základe štúdia dostupnej literatúry, sme si urobili na túto tému náš názor a vybrali podstatné témy, ktorým sme v našej práci chceli venovať zvýšenú pozornosť. Následne sme si stanovili cieľ práce, z ktorého sa odvíjal ďalej náš realizovaný výskum. Cieľom našej práce bolo zistiť, aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Túto tému sme si vybrali, pretože sami patríme do pomáhajúcej profesie a bádanie v tejto téme sme považovali pre nás naozaj za zaujímavé a užitočné. Na základe stanoveného cieľa práce, sme začali pracovať na tvorbe hypotéz. Hypotézy sme tvorili s pomocou výskumov, na ktoré sme narazili pri študovaní vhodnej

literatúry. Po zrealizovaní výskumu a nazbieraní dát, sme začali pracovať na overovaní hypotéz za pomoci štatistických funkcií, ktoré nám pomohli k ich overeniu. Na základe všetkých nazbieraných dát sme dospeli k cieľu našej práce a dostali sme odpoveď na to, aké je riziko vzniku workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií.

Naša odborná práca pozostáva z dvoch častí. V rámci teoretickej časti sa zoznamujeme s definíciami workoholizmu, zameriavame sa na workoholizmus v pomáhajúcich profesiách. Venujeme sa príčinám vzniku závislostí a rizikám spojeným s workoholizmom. Posledná podkapitola v teoretickej časti má názov prevencia pred workoholizmom. Nasleduje výskumná časť, v rámci ktorej sme si stanovili hlavný cieľ a čiastkové ciele, určili sme výskumné hypotézy, výskumný nástroj a výskumnú vzorku. Ďalej pokračujeme organizáciou, spracovaním výskumu a analyzujeme výsledky nášho zistenia. Výskumná časť je rozdelená na sedem podkapitol. V rámci diskusie robíme komparáciu našich výsledkov s výsledkami podobných výskumov a uvádzame odporúčania pre prax. V našej práci sme sa stretli aj s limitami a obmedzeniami, ktoré taktiež uvádzame.

V závere práce môžeme zhodnotiť výsledky nášho zisťovania a skúmania súvislosti medzi vznikom workoholizmu a vybranými pomáhajúcimi profesiami. Podľa odpovedí a na základne odpovedí výsledkov zistených v našom výskume, môžeme usúdiť, že 60% pracovníkov z pomáhajúcich profesií v našom výskume sa nachádza na hranici možného ohrozenia pri riziku vzniku workoholizmu, čo je kúsok od hranice veľkého rizika vzniku workoholizmu, v ktorom sa nám nachádza 10% respondentov, u 1% respondentov bol zistený veľmi vážny stav. Tieto zistenia uvádzame na základe výsledkov z dotazníku od Tomáša Nováka. Na základe WART testu od Robinsona sme zisťovali u respondentov, aká forma workoholizmu sa u nich nachádza. Nízka forma workoholizmu sa prejavila u 72% respondentov, stredná forma workoholizmu u 27% respondentov a ťažká forma závislostí sa prejavila u 1% respondentov, čo je totožné s výsledkami dotazníkov u Nováka. Na základe nami stanovených hypotéz môžeme potvrdiť, že existujú súvislosti vo forme workoholizmu z hľadiska veku respondentov. Najviac ohrození rizikom vzniku workoholizmu sú mladší pracovníci. Na základe nami stanovených hypotéz, vieme potvrdiť, že existuje súvislosť medzi vekom pracovníkov pomáhajúcich profesií a rizikom vzniku workoholizmu, taktiež sú viac ohrození k vzniku workoholizmu mladší pracovníci v pomáhajúcich profesiách. Či existuje súvislosť vo výskyte rizika workoholizmu z hľadiska pohlavia, nebolo možné potvrdiť, pretože v našom výskume bolo zastúpené nízke percento mužského pohlavia. Za zaujímavé považujeme zistenie, že keď sme zisťovali súvislosť medzi workoholizmom a dĺžkou praxe, tak výsledky na základe testu od Robinsona, vedeli potvrdiť túto súvislosť medzi formou

workoholizmu a dĺžkou praxe na 88%, a pri porovnaní s Novákom, vyšla súvislosť medzi rizikom vzniku workoholizmu a dĺžkou praxe, len na 2%. Hypotézu, v ktorej sme overovali, či existuje súvislosť medzi zamestnávateľským subjektom a rizikom vzniku workoholizmu sme neprijali, pretože na základe našej výskumnej vzorky to nebolo možné, pretože v našom výskume nebolo súmerne zastúpenie sektorov. Naše zistenia vo výskume poukazujú na riziko vzniku workoholizmu v súvislosti s pracovníkmi pomáhajúcich profesií, ukazujú, že u pracovníkov sa nachádza možné ohrozenie workoholizmom a teda pracovníci pomáhajúcich profesií by mali byť obozretnejší.

V našej práci spomíname aj odporúčania pre prax, v rámci ktorých spomíname venovanie zvýšenej pozornosti prevencií pred vznikom workoholizmu, možnosť pracovníka zúčastňovať sa na supervíziách a nepodporovanie pracovať v rámci nadčasov, či lepšie pracovné ohodnotenie. Pozornosť by sa mala zamerať na starostlivosť o seba ako osobu, pracovník by mal myslieť viac na svoje zdravie a psychohygienu po práci. Na úplný záver by sme chceli dodať, že sa jedna o nepreskúmanú oblasť a bolo by vhodné venovať viacej pozornosti téme workoholizmu v súvislosti s pomáhajúcimi profesiami, prípadne ďalšími faktormi, ktoré by priniesli možné zaujímavé zistenia, ktoré by sa týkali širšej populácie.

Zoznam použitej literatúry

BRANDIMARTE, M., 2011. *Quantitative methods: An Introduction for Business Management*. New Jersey: Wiley. ISBN 978-1-118-02348-8.

RESSI, C. et al., 2009. Burnout among psychiatrists in Milan: A multicenter survey. In: *Psychiatric Services*. vol. 60, no. 7, p. 985-8. ISSN neuvedené. <https://doi.org/10.1176/ps.2009.60.7.985>

BRIDE, B. E., RADEY, M. and FIGLEY, C. R., 2007. Measuring compassion fatigue. In: *Clinical Social Work Journal*, Vol. 35, No. 3, p. 155-163. ISSN 1940-1019. <https://doi.org/10.1007/s10615-007-0091-7>

CARVER, C. S., SCHEIER, M. F., 1982. Control theory: A useful conceptual framework for personality-social, clinical, and health psychology. In: *Psychological Bulletin*, Vol. 92, No. 1, p. 111–135. ISSN 1939-1552. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.92.1.111>

DREXLER, A., ET AL., 2011. Effekte von "Life-Coaching" für Führungskräfte in einem Gesundheitszentrum. In *OSC Organisationsberatung - Supervision – Coaching*, Vol. 18, No. 2, p. 181-194. ISSN 1559-9450. <https://doi.org/10.1007/s11613-011-0227-z>

FIGLEY, C. R., 1995. *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. New York: Routledge. ISBN 100876307594. <https://doi.org/10.1002/jclp.10090>

FIGLEY, C., R. 2002. Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. In: *Journal of Clinical Psychology*, Vol.58, No.11, p. 1433-1441. ISSN 1097-4679.

HUBINKOVÁ, Z. et al., 2008. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1593-3.

JAHODA, M., 1958. *Current concepts of positive mental health*. India: Isha books . ISBN 9780405119217. <https://doi.org/10.1037/11258-000>

KOPŘIVA, K. , 1997. *Lidský vztah jako součást profese*. 2. vyd. Praha: Portál. 147 s. ISBN 80-7178-150-9.

LAZARUS, R. S., FOLKMAN, S., 1984. *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer. ISBN 978-0826141910.

MASLACH, C., JACKSON, S. E., & LEITER, M. P., 1996. Maslach Burnout Inventory, Vol. 3. In: *Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press*. ISSN neuvedené.

MCTIERNAN, K., MCDONALD B., 2014. *Occupational stressors, burnout and coping strategies between hospital and community psychiatric nurses in a Dublin region*. [online]. Dublin : John Wiley & Sons Ltd. [cit. 2021.01.12.] Dostupné na internete: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jpm.12170>.

MESAROŠOVÁ, M., 2016. Psychometric properties of a job satisfaction survey in Slovakia in helping professionals: Preliminary results. In: *Global Journal of Psychology Research*, Vol. 6, No. 4, p. 203-209. ISSN neuvedené. <https://doi.org/10.18844/gjpr.v6i4.2419>

NEŠPOR, K., 1999. *Závislost na práci: jak nebýt workaholikem, jak si udržet zdraví, jak si udržet pracovní výkonnost, jak pomoci blízkému člověku*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-764-8.

NEŠPOR, K., 2007. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, ISBN 80-7367-267-7.

OATES, W., 1971. *Confessions of a workaholic: The facts about Work Addiction*. New York: World. In: POKORNÝ, V. – TELCOVÁ, J. TOMKO, A., 2002. *Patologické závislosti, Ústav psychologického poradenství a diagnostiky*. ISBN 8086568024.

RAY, S. L. et al., 2013. Compassion satisfaction, compassion fatigue, work life conditions, and burnout among frontline mental health care professionals. In: *Traumatology*, Vol. 19, No. 4, p. 255-267. ISSN 1085-9373. <https://doi.org/10.1177/1534765612471144>

Regresná analýza. [online]. [cit. 2021. 01. 20]. Dostupné na internete <https://statistikapspp.sk/linearna-regresna-analyza/>.

ŘEHULKA, E., 2008. *Prevence závislostí ve škole. 1. vyd.* Brno: MSD. ISBN 978-80-7392-077-7.

SEKOT, A., 2010. *Úvod do sociální patologie. 1. vyd.* Brno : Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5261-1.

SPENCE, J. T., ROBBINS, A. S., 1992. Workaholism: Definition, measurement, and preliminary results. In: *Journal of Personality Assessment*, Vol. 58, No. 1, p. 160-178. ISSN neuvedené. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5801_15

STAMM, B., H., 2010. The concise ProQOL Manual. Pocatello. In: *Open Journal of Nursing*, Vol.7, No. 11, p. 15-18. ISSN neuvedené.

Workaholics anonymous. [online]. [cit. 2021. 01. 14]. Dostupné na internete: <https://workaholics-anonymous.org/>.

Workaholism: It ´s not just long hours on the job. [online]. [cit.2021-03-14]. Dostupné na internete: <https://www.apa.org/science/about/psa/2016/04/workaholism>.

Prílohy

Príloha A: Dotazník

Príloha B: Vyhodnotenia použitých testov

Príloha C: Korelačná analýza

Vážený respondent/Vážená respondentka!

Touto cestou by som Vás chcela poprosiť o vyplnenie dotazníkov, ktoré budú súčasťou výskumu mojej odbornej práce zameranej na riziko výskytu workoholizmu pracovníkov pomáhajúcich profesií. Vaša spolupráca umožní získať informácie o súčasnom stave závislosti na práci v pomáhajúcich profesiách. Vaše odpovede budú

pozostávať z troch častí a to z vyplnenia základných údajov, druhá časť obsahuje test rizika závislosti od Tomáša Nováka a tretia časť obsahuje test riziká závislosti od Dr. Robinsona.

Vopred Vám ďakujem za Váš čas a úprimné odpovede. Uvedené testy obsahujú aj vyhodnotenie. Dotazník je anonymný a získané údaje, budú použité len na účely výskumu. Odpovede sa nebudú spájať s Vašou osobou.

1.časť

1. Pohlavie: a/ muž b/ žena

Uved'te prosím váš vek:.....

2. Zamestnanie: Pracujem ako

3. Uved'te typ zariadenia, v ktorom pracujete:.....

4. Mám vyštudovaný odbor/ študujem odbor.....

5. Uved'te typ zariadenia, v ktorom pracujete:

- a) verejný sektor
- b) súkromný sektor
- c) neziskový sektor

6. Uved'te prosím Vás, ako dlho pracujete v danom zariadení:.....

7. Uved'te prosím Vás, ako dlho pracujete v pomáhajúcej profesii:.....

Odpovedzte prosím na nasledujúce tvrdenia:

8. V zariadení, v ktorom pracujem mám stály pracovný pomer.

- a) áno b)nie

9. V zariadení vykonávam brigádnickú činnosť, popri štúdiu.

- a) áno b)nie

10. V zariadení pracujem ako dobrovoľník.

- a) áno b)nie

11. Popri hlavnej práci, ktorú vykonávam, mám aj vedľajší pracovný pomer.

- a)áno b)nie

12. Popri hlavnej práci, ktorú vykonávam pracujem niekde ako dobrovoľník/ brigádnik.

a)áno b)nie

13. Som poberateľom starobného dôchodku a popritom pracujem v pomáhajúcej profesii.

a)áno b)nie

2.časť – Syndróm workaholizmu (Novák)

V tejto časti nájdete otázky, na ktoré je možné odpovedať na škále od 1 do 5, pričom 1 bod zodpovedá možnosti vôbec, 2 body – takmer vôbec, 3 body – občas, 4 body – často, 5 bodov – veľmi často. Odpovedajte, prosím, na nasledujúce otázky niektorou z uvedených možností.

Ak vám žiadna z ponúkaných možností nevyhovuje, vyberte prosím tú, ktorá je najbližšie k vašej odpovedi. Odpovedzte, prosím, na všetky otázky a žiadnu nevynechajte.

	1 vôbec	2 takmer vôbec	3 občas	4 často	5 veľmi často
1. Cítite sa fyzicky a psychicky vyčerpaný?					
2. Máte sklony hovoriť negatívne o svojej práci, alebo o záležitostiach, ktoré s ňou súvisia?					
3. Ste k svojmu okoliu tvrdší, menej tolerantný, i keď si to nezaslúži?					
4. Vytočíte sa kvôli maličkostiam? Ste podráždený napríklad pri komunikácii s kolegami?					
5. Cítite sa v práci nedocenený?					
6. Máte pocit, že neexistuje nikto, s kým by sa dalo hovoriť? Neustálej reči kolegov, ktoré sa práce ani netýkajú, Vás rozčuľujú?					

7. Myslíte si, že ste v práci menej výkonný, ako by ste mali byť?					
8. Cítite, že odozva od kolegov a nadriadených nie je úmerná úsiliu, ktoré do svojej práce vkladáte?					
9. Myslíte si, že pracujete na zlej pozícii alebo na zlom mieste? Snažíte sa to zmeniť?					
10. Privádzajú Vás niektoré veci vo Vašom zamestnaní takmer k šíalenstvu?					
11. V podávaní bezchybných výkonov Vám občas bráni zle nastavená podniková kultúra, či byrokracia?					
12. Cítite sa byť v práci pod tlakom?					
13. Máte pocit, že nemáte dost' času na celú radu vecí, ktoré sú nutné pre dobre odvedenú prácu?					
14. Stáva sa Vám, že ste zavalení prácou a nemáte šancu všetko zvládnuť?					
15. Nemáte toľko času na svoje koníčky a odpočinok, koľko by ste chceli a potrebovali? Myslíte si to buď Vy, alebo Vaši blízki?					

3. časť – Test rizika závislosti od práce ((Robinson & Phillips, 1995)

Aj v tejto časti sa nachádza viacero otázok, na ktoré je možné odpovedať možnosťou rozhodne nie, ktorej prislúcha 1 bod, skôr nie – 2b, skôr áno – 3b, určite áno – 4b. Odpovedajte, prosím, na nasledujúce otázky niektorou z uvedených možností.

Ak vám žiadna z ponúkaných možností nevyhovuje, vyberte prosím tú, ktorá je najbližšie k vašej odpovedi. Odpovedzte, prosím, na všetky otázky a žiadnu nevynechajte.

	1b rozhodne nie	2b skôr nie	3 skôr áno	4 určite áno
1. Radšej robím vecí sám, než aby som poprosil o pomoc.				
2. Som netrpezlivý, ak mám na niekoho čakať, alebo ak niečo trvá príliš dlho. (napr. pomaly sa hýbajúca kolóna)				
3. Vyzerá to, že sa neustále ponáhľam a som v naháňačke s časom.				
4. Keď mám prerušiť nedokončenú prácu, tak som podráždený.				
5. Som veľmi zamestnaný a mám rozpracovaných viac úloh naraz.				
6. Robím viac vecí súčasne (napr. obedujem, píšem poznámky a pri tom telefonujem).				
7. Často sľubujem viac, ako sa dá splniť.				

8. Ak nevykonávam žiadnu prácu, mám pocit viny.				
9. Je pre mňa dôležité vidieť konkrétne výsledky svojej práce.				
10. Viac ma zaujímajú výsledky práce, ako cesta, ktorou sa k nej dostávam.				
11. Zdá sa mi, že pracovné záležitosti nepostupujú dostatočne rýchlo alebo, že sa v tejto oblasti príliš dlho nič nedeje.				
12. Prestávam sa ovládať, keď sa veci nevyvíjajú podľa mojich želaní alebo ak mi okolnosti nevyhovujú.				
13. Pokladám tú istú otázku znova a znova, bez toho aby som si uvedomil, že už som na ňu dostal odpoveď.				
14. Trávim priveľa času tým, že si v duchu plánujem a rozmýšľam u budúcich veciach a nevnímam súčasnosť.				
15. Pokračujem v práci aj vtedy, keď mi kolegovia hovoria, že už „padla“.				
16. Rozčuľujem sa, ak ľudia nedosahujú moje „merítka“ dokonalosti.				

17. Ak sa dostanem do situácie, ktorú nemôžem riadiť a ovplyvňovať, cítim sa rozrušený.				
18. Mám sklony, dávať si vlastné termíny pri práci a pracovať pod ich tlakom.				
19. Je pre mňa ťažké sa uvoľniť ak nepracujem.				
20. Strávim viac času prácou, než zábavou s priateľmi, koničkami a voľnočasovými záľubami.				
21. Mám sklony začínať projekty, ešte pred tým, než boli pripravené.				
22. Veľa ma rozladí, len to ak urobím malú chybu.				
23. Veľa rozmýšľam o práci a venujem jej viac času a energie než vzťahom, priateľom a ľuďom, ktorých mám rad.				
24. Zabúdam, ignorujem, odbíjam narodeniny, výročia, rodinné stretnutia a sviatky.				
25. Robím dôležité rozhodnutia ešte predtým, ako mám k dispozícii potrebné údaje a predtým ako mám možnosť si veci dôkladne premyslieť.				

Ďakujem za Váš čas a spoluprácu.

Príloha B: Vyhodnotenia použitých testov

1. Vyhodnotenie WART testu od profesora Robinsona:

Sčítané body, ktoré respondent získal v teste, odpovedajú podľa autora týmto trom pásmam.

- Pásmo 54 až 63 bodov ľahkej forme závislosti na práci.
- Pásmo 64 až 84 bodov strednej forme závislosti na práci.
- Pásmo 85 bodov a viac ťažkej forme závislosti na práci.

2. Vyhodnotenie testu od Tomáša Nováka- „Trpíte syndrómom workoholizmu?“

15 – 18 bodov: Malé, alebo žiadne príznaky workoholizmu.

19 – 32 bodov: Nízke riziko vzniku workoholizmu.

33 – 49 bodov: Buďte opatrný, môže Vám hroziť workoholizmus.

50 – 59 bodov: Veľké riziko vzniku workoholizmu, mali by ste s tým začať niečo robiť.

60 – 75 bodov: Veľmi vážny stav.

Príloha C: Korelačná analýza

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25																					
1	1.000																																													
2	0.134	1.000																																												
3	0.068	-0.105	1.000																																											
4	0.121	0.777	-0.034	1.000																																										
5	0.052	-0.004	0.037	0.034	1.000																																									
6	-0.097	-0.041	0.055	0.100	0.387	1.000																																								
7	0.009	-0.190	0.082	-0.006	0.198	0.254	1.000																																							
8	0.044	-0.068	0.082	0.026	0.309	0.408	0.535	1.000																																						
9	0.030	-0.012	-0.121	0.045	0.296	0.390	0.184	0.372	1.000																																					
10	0.095	-0.109	-0.097	-0.025	0.201	0.294	0.162	0.356	0.376	1.000																																				
11	0.005	-0.269	0.095	-0.140	0.066	0.240	0.231	0.231	0.089	0.226	1.000																																			
12	-0.058	-0.070	-0.189	0.046	0.123	0.273	0.111	0.291	0.505	0.339	0.175	1.000																																		
13	-0.133	-0.160	-0.095	-0.044	0.082	0.290	0.074	0.219	0.398	0.312	0.207	0.459	1.000																																	
14	-0.028	-0.202	0.071	-0.104	0.351	0.369	0.271	0.411	0.419	0.357	0.206	0.397	0.341	1.000																																
15	0.023	-0.054	-0.062	0.009	0.156	0.298	0.141	0.208	0.461	0.319	0.183	0.414	0.278	0.472	1.000																															
16	0.020	-0.134	0.030	-0.035	0.391	0.411	0.251	0.334	0.415	0.332	0.254	0.334	0.223	0.448	0.457	1.000																														
17	0.086	-0.097	-0.154	0.013	0.337	0.202	0.192	0.195	0.405	0.268	0.176	0.231	0.246	0.313	0.320	0.539	1.000																													
18	0.092	-0.090	-0.079	-0.002	0.418	0.201	0.219	0.196	0.331	0.235	0.229	0.231	0.254	0.271	0.237	0.545	0.692	1.000																												
19	0.027	-0.015	-0.046	0.072	0.474	0.220	0.093	0.192	0.243	0.129	0.092	0.154	0.163	0.181	0.152	0.391	0.453	0.474	1.000																											
20	-0.079	-0.040	-0.062	-0.017	0.117	0.115	0.198	0.239	0.243	0.264	-0.005	0.198	0.147	0.261	0.172	0.224	0.137	0.119	0.188	1.000																										
21	0.045	-0.178	-0.007	-0.133	0.114	0.112	0.326	0.319	0.177	0.340	0.063	0.135	0.189	0.258	0.130	0.140	0.201	0.197	0.144	0.373	1.000																									
22	0.052	-0.030	-0.087	0.062	0.375	0.140	0.256	0.222	0.237	0.139	0.091	0.189	0.266	0.263	0.191	0.299	0.409	0.527	0.468	0.270	0.313	1.000																								
23	-0.059	-0.195	-0.083	-0.116	0.135	0.016	0.245	0.157	0.156	0.210	0.108	0.178	0.245	0.230	0.155	0.178	0.226	0.266	0.183	0.124	0.232	0.353	1.000																							
24	-0.071	-0.042	0.089	0.035	0.175	0.063	0.083	0.138	0.114	0.013	0.030	0.071	0.013	0.116	0.149	0.362	0.394	0.469	0.378	0.157	0.089	0.388	0.240	1.000																						
25	0.021	-0.147	0.051	-0.038	0.255	0.108	0.232	0.236	0.213	0.062	0.200	0.177	0.180	0.302	0.169	0.352	0.363	0.423	0.353	0.239	0.232	0.435	0.327	0.523	1.000																					
26	-0.072	-0.275	0.086	-0.113	0.199	0.087	0.294	0.224	0.059	0.191	0.250	0.134	0.119	0.225	0.116	0.267	0.152	0.261	0.233	0.214	0.218	0.324	0.236	0.386	0.363	1.000																				
27	0.099	-0.131	-0.089	-0.031	0.192	0.089	0.128	0.096	0.084	0.208	0.264	0.125	0.166	0.179	0.187	0.298	0.325	0.280	0.280	0.133	0.146	0.282	0.278	0.115	0.241	0.223	1.000																			
28	0.066	0.143	-0.112	0.160	0.007	-0.021	0.163	0.055	0.071	0.043	-0.043	0.046	-0.086	0.136	0.147	0.139	0.169	0.100	0.066	0.255	0.205	0.237	0.214	0.090	0.158	-0.060	0.204	1.000																		
29	0.032	-0.060	-0.087	0.020	0.005	0.019	0.202	0.210	0.060	0.289	0.128	0.070	0.145	0.147	0.108	0.030	0.059	0.055	0.005	0.272	0.251	0.172	0.263	-0.032	0.065	0.113	0.263	0.379	1.000																	
30	-0.001	-0.015	-0.063	0.127	0.222	0.211	0.308	0.236	0.198	0.224	0.108	0.187	0.194	0.274	0.294	0.230	0.196	0.136	0.171	0.197	0.197	0.202	0.186	0.018	0.170	0.189	0.316	0.191	0.297	1.000																
31	0.013	-0.184	-0.087	-0.117	0.090	0.106	0.314	0.242	0.128	0.226	0.204	0.121	0.136	0.207	0.180	0.147	0.144	0.160	0.030	0.193	0.315	0.201	0.242	0.092	0.181	0.407	0.189	0.166	0.341	0.317	0.451	1.000														
32	0.079	-0.159	-0.083	-0.156	0.191	0.056	0.094	0.110	0.094	0.103	0.123	0.087	0.071	0.107	0.020	0.173	0.137	0.164	0.298	0.063	0.140	0.316	0.157	0.169	0.252	0.135	0.256	0.085	-0.003	0.102	0.180	0.102	1.000													
33	0.101	0.127	-0.015	0.067	0.152	-0.107	0.027	-0.029	0.083	-0.003	-0.107	-0.006	-0.113	0.042	-0.031	0.139	0.218	0.170	0.260	0.040	-0.080	0.263	0.170	0.218	0.241	0.087	0.289	0.115	-0.004	0.116	-0.026	0.021	0.210	1.000												
34	0.011	-0.130	0.008	-0.098	0.164	0.059	0.217	0.166	0.245	0.202	0.075	0.185	0.083	0.188	0.245	0.278	0.167	0.181	0.208	0.144	0.246	0.171	0.348	0.130	0.250	0.194	0.288	0.085	0.179	0.255	0.342	0.107	0.175	0.311	1.000											
35	0.106	-0.106	-0.008	-0.009	0.129	0.085	0.260	0.176	0.181	0.160	0.066	0.118	0.098	0.164	0.220	0.239	0.199	0.148	0.156	0.169	0.291	0.275	0.364	0.237	0.233	0.242	0.367	0.216	0.262	0.286	0.384	0.197	0.284	0.232	0.502	1.000										
36	0.018	-0.189	0.086	-0.160	0.145	-0.001	0.250	0.163	0.113	0.084	0.115	0.125	0.094	0.198	0.084	0.145	0.166	0.235	0.203	0.206	0.263	0.241	0.256	0.297	0.307	0.237	0.204	0.193	0.115	0.196	0.243	0.139	0.213	0.204	0.321	0.351	1.000									
37	0.185	-0.046	-0.066	0.062	0.356	0.003	0.133	0.175	0.150	0.246	0.040	0.139	0.064	0.198	0.064	0.185	0.232	0.275	0.302	0.168	0.168	0.354	0.251	0.078	0.117	0.219	0.376	0.156	0.251	0.254	0.247	0.155	0.214	0.375	0.220	0.222	0.261	1.000								
38	0.003	-0.074	0.000	-0.023	0.356	0.080	0.162	0.138	0.213	0.101	0.061	0.155	0.026	0.118	0.122	0.306	0.305	0.336	0.484	0.231	0.197	0.340	0.190	0.184	0.242	0.270	0.267	0.138	0.077	0.149	0.199	0.150	0.153	0.372	0.259	0.222	0.280	0.453	1.000							
39	-0.056	-0.116	-0.102	-0.116	0.129	-0.055	0.230	0.183	0.082	0.089	0.072	0.168	0.160	0.161	0.113	0.205	0.206	0.235	0.183	0.193	0.164	0.261	0.281	0.193	0.304	0.214	0.294	0.083	0.205	0.349	0.253	0.315	0.091	0.221	0.267	0.299	0.308	0.230	0.337	1.000						
40	0.127	-0.145	0.011	-0.119	0.262	0.040	0.180	0.138	0.208	0.161	0.166	0.128	0.095	0.220	0.156	0.228	0.202	0.251	0.289	0.125	0.288	0.337	0.296	0.046	0.206	0.158	0.276	0.280	0.294	0.271	0.273	0.279	0.327	0.187	0.341	0.385	0.289	0.303	0.362	0.284	1.000					
41	0.004	-0.072	0.042	-0.022	0.337	0.043	0.157	0.164	0.279	0.213	0.153	0.251	0.122	0.214	0.234	0.329	0.326	0.325	0.389	0.127	0.144	0.383	0.330	0.288	0.344	0.261	0.279	0.223	0.160	0.269	0.244	0.195	0.266	0.448	0.367	0.330	0.284	0.464	0.637	0.332	0.419	1.000				
42	-0.061	-0.174	-0.048	-0.181	0.149	0.076	0.280	0.255	0.162	0.248	0.285	0.262	0.211	0.208	0.164	0.188	0.199	0.239	0.181	0.147	0.230	0.255	0.309	0.046	0.214	0.256	0.168	0.066	0.217	0.257	0.406	0.310	0.086	0.105	0.214	0.136	0.230	0.319	0.351	0.326	0.251	0.469	1.000			
43	0.007	-0.216	0.008	-0.112	0.110	-0.014	0.304	0.276	0.100	0.290	0.171	0.087	0.110	0.278	0.130	0.288	0.126	0.212	0.123	0.181	0.264	0.217	0.278	0.171	0.180	0.312	0.252	0.193	0.283	0.270	0.387	0.353	0.076	0.080	0.171	0.286	0.310	0.250	0.219	0.360	0.228	0.280	0.355	1.000		

VNÍMANIE PROFESIONÁLNEJ PODPORY KVALITY ŽIVOTA SENIOROV V AMBULANTNEJ A POBYTOVEJ FORME SOCIÁLNEJ SLUŽBY

Eva Kelemenová

Školiteľka: doc. PhDr. PaedDr. Lýdia Lehoczka, PhD.

ABSTRAKT

Cieľom práce ŠVOČ je predložiť teoreticko/empirické spracovanie tematiky kvality života seniorov a jej podpory pomáhajúcimi profesionálmi prostredníctvom sociálnej služby v ambulancijnej a v pobytovej forme jej poskytovania. V obsahovom spracovaní práce sa zameriavame na hlavné teoretické východiská danej problematiky (kvalita života vo všeobecných aspektoch a v kontexte sociálnych služieb). Následne predkladáme v prezentačnej a interpretačnej (deskriptívno-komparatívnej) podobe dáta, získané realizovaným prieskumom s využitím Q-metódy. Prieskumnú vzorku tvorí šesť profesionálov, pracujúcich v sociálnych službách (v zariadení pre seniorov a v dennom stacionári) v okrese Veľký Krtíš. Konštatujeme splnenie stanovených cieľov za teoretickú časť, ako aj za časť prieskumu s výsledkami skúmania, ktoré odzrkadľujú vnímanie profesionálnej podpory kvality života seniorov zo strany oslovených probandov. Význam práce ŠVOČ vnímame pre nami študovaný odbor najmä akcentáciou aktuálnosti jej tematiky. V neposlednom význame tiež aj napĺňaním jeho inkluzívneho rozmeru - zabraňovaním sociálneho vyčleňovania seniorov zo spoločenského života. Predkladané dáta z tematiky kvality života seniorov a podpory profesionálov, uplatňovanej voči nim v každodennej praxi sociálnych služieb, nastoľujú aj určitú možnosť reflexie ich pôsobenia a možnosti navrhnúť niektoré odporúčania pre jeho neustále zlepšovanie.

Kľúčové slová: Kvalita života. Senior. Sociálne služby. Sociálne potreby. Odborné činnosti.

ABSTRACT

The aim of the student and scientific professional activity work is to present a theoretical / empirical elaboration of the topic of quality of life in elderly people and its support by helping professionals through social services in the outpatient and residential form of its provision. In the content of the work, we focus on the main theoretical solutions of the issue (quality of life in general aspects and in the context of social services). Subsequently, we present the data, obtained by the survey using the Q-method, in the presentation and interpretation (descriptive-comparative) form. The research sample consists of six professionals working in social services

(in a facility for the elderly and in a day care centre) in the district of Veľký Krtíš. We state the fulfillment of the set goals for the theoretical part as well as for the part of the survey with the results of the research, which reflect the perception of professional support of the quality of life in elderly people by the addressed probands. We perceive the importance of the student and scientific professional activity work for the field studied by us, especially by emphasizing the topicality of its topic. Last but not least, also by fulfilling its inclusive dimension – by preventing the social exclusion of the elderly people from social life. The presented data on the topic of the quality of life in elderly people and support of professionals, applied to them in the daily practice of social services, also provide a certain possibility to reflect on their work and the possibility to propose some recommendations for its continuous improvement.

Key words: Quality of life. Elderly people. Social services. Social needs. Professional activities.

ÚVOD

Kvalita života je dôležitá v každom období života, nevynechajúc obdobie staroby, ktoré so sebou prináša mnohé zmeny, výrazne ovplyvňujúce aj kvalitu života. V tomto období nastávajú situácie, kedy senior potrebuje pomoc, ktorú mu môže poskytnúť jeho rodina, ale taktiež aj spoločnosť, napríklad prostredníctvom sociálnych služieb. V každej jej podobe je dôležité zaoberať sa kvalitou života seniorov. V súčasnosti sú preferované terénne sociálne služby, nasledujú ambulantné a potom pobytové. Tieto uvedené formy sociálnych služieb podľa miesta výkonu môžu seniorom pomôcť a ich voľbu by si mal určovať senior na základe svojich aktuálnych potrieb. Niektorí seniori majú možnosť zotrvať vo svojom prirodzenom sociálnom prostredí a sociálnu službu „dodávanú domov“ aj takto preferujú. Iní sa rozhodujú pre navštevovanie jej dennej, ambulantnej podoby, niektorí ju prijímajú v pobytovej forme. Aj v takom prípade, keď už nastane situácia, že senior z rôznych dôvodov nemôže zotrvať vo svojom prirodzenom prostredí a musí byť umiestnený do zariadenia pre seniorov je dôležité, aby aj tu mal zabezpečený kvalitný život. Sociálne služby môžu prispieť k tomu, aby seniori prežili svoj život kvalitne a to tým, že budú služby poskytované v súlade s meniacimi sa potrebami seniorov, či už v prirodzenom prostredí alebo v prostredí zariadenia pre seniorov. V sociálnych službách pôsobia rôzni profesionáli a v ich realizácii sa uplatňujú najmä sociálni pracovníci, resp. asistenti sociálnej práce. Vykonávajú sociálnu prácu ako odbornú činnosť a uplatňujú rôzne prístupy a metódy práce s klientmi (prijímateľmi sociálnej služby). Tieto

zodpovedajú konkrétnym cieľom sociálnej práce a pri ich stanovovaní je potrebné vychádzať aj zo sociálnych potrieb klientov. Zvolené prístupy by mali zodpovedať poznatkom z teórie daného odboru a súvisiacich vied, najmä spoločensko-vedného charakteru. V systéme teoretických poznatkov, z ktorých sociálny pracovník vo svojej praxi vychádza, a tento sa neustále vyvíja, je potrebné ich neustále sledovanie. Do zorného uhľa aktuálnych stratégií, premietnutých do konkrétnych národných programov, sa dostáva v ostatnom období aj kvalita života seniorov, napríklad aj v spojení s filozofiou aktívneho starnutia. Pre pomáhajúcich profesionálov pracujúcich s touto cieľovou skupinou je toto poznanie dôležité a umožňuje prepojenie konkrétnych zámerov z daných stratégií s výkonom ich odborných činností v praxi. Uplatňovanie koncepcie kvality života v každodennej práci s klientom sa tak stáva permanentným profesionálnym záväzkom pre sociálnych pracovníkov. V sociálnych službách tak môžu prispieť k zlepšovaniu kvality života seniorov, ktorí predstavujú jednu z najpočetnejších cieľových skupín ich prijímania. Taktiež z pohľadu demografického javu starnutia populácie, je daná problematika dôležitá. Na stále meniace sa potreby seniorov budú musieť reagovať aj sociálne služby, pre výkon ktorých sú potrební profesionálne pripravení sociálni pracovníci. Z dôvodu významu danej problematiky predkladáme spracovanie práce ŠVOČ, ktorá má nasledovnú obsahovú štruktúru: Prvé dve kapitoly sú zamerané na teoretické východiská danej problematiky. V prvej kapitole približujeme kvalitu života seniorov, prehľad súčasného stavu riešenie danej problematiky vrátane heuristiky výskumov, ďalej približujeme hlavné myšlienky filozofie aktívneho starnutia. V druhej kapitole sme sa zameriavame na kvalitné sociálne služby, ktoré môžu zlepšiť kvalitu života seniorov. Zároveň bližšie popisujeme potreby seniorov a ich hodnotenie, ktoré môže taktiež prispieť k zlepšeniu kvality života seniorov. Prinášame popis modelu budúceho rozvoja sociálnych služieb s inkluzívnym rozmerom pre seniorov, kde približujeme čo sa v sociálnych službách môže zlepšiť pre to, aby bol život seniorov kvalitný aj napriek tomu, že potrebujú pomoc. V druhej časti práce sa venujeme prieskumu a jeho výsledkom.

1 KVALITA ŽIVOTA AKO DÔLEŽITÝ ŠTANDARD PRE ŽIVOT SENIOROV

1.1 Prehľad o súčasnom stave riešenej problematiky doma a v zahraničí

Kvalita života je súčasťou rôznych oblastí života a dotýka sa aj obdobia staroby. Vymedzenia kvality života sú rôzne, my uvádzame vymedzenie, ktoré ponúka Svetová zdravotnícka organizácia. WHO „definuje kvalitu života ako vnímanie postavenia jednotlivca v živote v kontexte kultúrnych a hodnotových systémov, v ktorých žijú, a vo vzťahu k ich cieľom, očakávaniam, štandardom a záujmom.“ (WHOQOL: Meranie kvality života, 28.1.2020). Kvalitu života v tomto kontexte označujeme ako celkový spôsob života človeka, ako prežil svoj život, čo považoval za dôležité, aké boli jeho hodnoty, ciele, čo ho ovplyvňovalo.

V súčasnosti, keď populácia starne, je veľmi dôležité zaoberať sa tým, akú kvalitu života majú seniori. Kvalita života nezávisí len od súčasných podmienok, ale od toho ako celý svoj život seniori prežili a čo bolo pre nich v živote významné a to ako prežijú zvyšok svojho života. V rámci tohto môžeme hovoriť o dvoch prúdoch kvality života. Prvým je to, že kvalita života je ovplyvnená tým ako starobu vnímajú iní ľudia a aký postoj k nej majú, a druhý prúd berie do úvahy starnutie človeka ako nevyhnutný faktor ovplyvňujúci kvalitu života. (Hrozenská, 2011). Kvalitu svojho života neovplyvňujú len sami seniori, ale je ovplyvnená aj zvonku inými ľuďmi. Nemá len objektívny, ale aj subjektívny charakter. Preto ako uvádza Hegyi (2012, s. 170) „...životná kvalita neodráža súhrn objektívnych ťažkostí starnúceho jedinca, ale jeho subjektívne prežívanie staroby.“. Na kvalitu života vplývajú mnohé okolnosti. „Kvalita života je výsledkom vzájomného pôsobenia sociálnych, zdravotných, ekonomických a environmentálnych podmienok, týkajúcich sa ľudského a spoločenského rozvoja. Na jednej strane predstavuje objektívne podmienky pre dobrý život, a na druhej strane subjektívne prežívanie dobrého života.“ (Holková, Veselková, 2019, s.242). Kvalitu života preto nemôžeme vnímať len zo subjektívnej strany seniora, ale je potrebné sa na ňu pozrieť objektívne. Z objektívneho pohľadu môžeme kvalitu života vnímať ako určité očakávania toho, čo by ľudia mali očakávať od svojho života. Objektívna kvalita života je splnenie určitých požiadaviek, ktoré vychádzajú z materiálnych, sociálnych podmienok a tiež zo sociálneho statusu a fyzického zdravia (Cangár 2017). V tomto prípade kvalita života závisí od určitých materiálnych a sociálnych podmienok, ktoré sú dané spoločnosťou. Závisí tiež od toho, ako je

spoločnosť nastavená a aké preferuje podmienky kvality života. „Objektívna stránka kvality života je o napĺňaní sociálnych a kultúrnych potrieb v závislosti od materiálneho dostatku, spoločenskej akceptácie jednotlivca a fyzického zdravia.“ (Hornák, Rochovská, 2007, s.56). Z objektívneho pohľadu môžeme vnímať kvalitu života ako nejaké očakávanie, ktoré by sme chceli v našom živote dosiahnuť. V ponímaní seniorov je to hlavne to ako prežijú toto obdobie, či bude dostatok financií na zabezpečenie všetkých potrieb, aká bude dostupnosť zdravotnej starostlivosti a ako im bude poskytovaná, kto sa o nich v období zhoršeného zdravotného stavu postará. V neposlednom rade, je to aj to ako bude sociálna starostlivosť pre seniorov dostupná a ako budú schopní zabezpečiť si ju hlavne po finančnej stránke. Všetko to závisí od fungovania spoločnosti, v ktorej seniori žijú. Okrem tohto sa objektívnej kvality života dotýka aj to, ako sú seniori vnímaní spoločnosťou a aké majú v nej postavenie. V súčasných spoločnostiach sú vnímaní rozdielne. Okrem spomínaných faktorov na kvalitu života vplýva aj fyzické zdravie, ak je zhoršené, mení sa vnímanie kvality života. Toto všetko musíme brať do úvahy z objektívneho pohľadu na kvalitu života. Ak toto všetko bude možné zabezpečiť, kvalita života seniorov bude primeraná. Obdobie staroby je špecifickým obdobím, v ktorom dochádza k mnohým zmenám v telesnej, psychickej ale aj sociálnej oblasti. Pod vplyvom týchto zmien sa jeho život môže výrazne zmeniť. Kvalitu života ovplyvňujú všetky tri oblasti.

Na kvalitu života sa zameriavajú mnohí autori v teoretických prácach i v rôznych výskumoch. Na zameranie sociálneho zdravia sa sústreďujú autori Galbraith (1958), Tokárová (2005). V súvislosti so vzdelávaním evidujeme prácu Határa, širšie faktory kvality života seniorov opisuje Balogová (2005), subjektívne hodnotenie kvality života v súvislosti so zdravím (Payne, et al. 2005), sociálnym ukazovateľom sa venuje Bačová (2008). Z realizovaných výskumov so zameraním na kvalitu života seniorov a sociálne služby zaznamenávame výskumy autorov: Farský, Solárová (2010).Dimunová, Veselská Dankulincová, Stropkaiová (2013), Kohútová (2018).

1.2 Filozofia aktívneho starnutia

Populácia starne a je potrebné, aby sme sa o tento jav začali zaujímať. Jednou z možností ako sa o túto problematiku začať zaujímať je aktívny prístup k životu, v tomto prípade hlavne k starnutiu. Človek by mal k svojmu životu pristupovať aktívne počas celého života, inak by tomu nemalo byť ani v starobe. V spoločnosti narastá záujem o aktívny prístup k životu a k starnutiu. Bol vytvorený koncept aktívneho starnutia, ktorý vychádza zo zásad Organizácie spojených národov pre seniorov. Týmito zásadami sú nezávislosť, účasť na živote

spoločnosti, dôstojnosť a sebarealizácia. Pojem aktívne starnutie okrem iného zahŕňa aj rešpektovanie práva starších ľudí na rovnosť príležitostí, ich zodpovednosť, účasť na verejných rozhodovacích a ostatných aspektoch komunitného života. (Dvořáčková, 2012).

Na Slovensku bol v rámci tejto problematiky vytvorený dokument zaoberajúci sa aktívnym starnutím. V súvislosti so starnutím populácie bol vytvorený Národný projekt aktívneho starnutia na roky 2014-2020, ktorý je zameraný na aktívne starnutie. Projekt je zameraný na populáciu vo veku 50 rokov až po ľudí vo vysokom veku, tak aby sa zlepšila ich pozícia v spoločnosti. Národný projekt sa venuje mnohým oblastiam života seniorov. Veľmi dôležité je dbať na ochranu ľudských práv a nezávislosť ľudí nielen v mladosti, ale aj v období staroby. Seniori by nemali byť vystavení porušovaniu ľudských práv. Projekt sa tiež zameriava na rôzne oblasti života seniorov, ako napríklad zamestnávanie seniorov, potrebu bezpečia, nezávislosti a kvality života v období staroba. V časti, kde sa venuje kvalite života sa zameriava na zdravotnú starostlivosť, bývanie, dôchodok a ďalšie oblasti života potrebné k tomu, aby seniori mohli prežiť kvalitne obdobie staroby. Projekt sa venuje aj sociálnym službám, hlavne ich dostupnosti a kvalite, rozvoju a zlepšovaniu prístupu, venuje sa tiež neformálnej a dlhodobej starostlivosti. V projekte je časť venovaná aj chudobe, ktorá často krát ohrozuje seniorov, Veľmi dôležité je skvalitňovanie života seniorov, a to vo všetkých oblastiach života. K tomu môže prispieť aktívny prístup k životu a starnutiu, pretože „aktívne starnutie je proces, v ktorom zdravie, zúčastnenosť a bezpečnosť vedú k zlepšeniu kvality života.“(Hegyí, 2012, s. 142). Hlavnou myšlienkou je to, aby senior aj v období staroby pokračoval vo svojich aktivitách a bol aj naďalej aktívny.

2 KVALITNÉ SOCIÁLNE SLUŽBY AKO MOŽNOSŤ ZLEPŠOVANIA KVALITY ŽIVOTA SENIORA

Sociálne služby sú jedným z kľúčových pojmov našej práce. Môžeme ich vnímať ako určitý druh sociálnej pomoci, ktorá je zameraná na zlepšenie sociálnej situácie. Cieľom sociálnych služieb je podporovať rozvoj alebo aspoň zachovať terajšiu sebestačnosť prijímateľa, jeho návrat do prirodzeného prostredia, obnovenie alebo zachovanie pôvodného životného štýlu, zníženie zdravotných a sociálnych rizík súvisiacich so spôsobom života. (Dvořáčková, 2012). Určené sú pre širokú škálu poberateľov, v našej práci sa zameriame na seniorov. Sociálne služby sa realizujú prostredníctvom subsystemov, ktoré môžeme rozdeliť do troch subsystemov. Každý subsystem je pre fungovanie sociálnych služieb dôležitý, pretože sa

jednotlivé subsystémy zameriavajú na iné oblasti pomoci. Prvý spočíva v poskytovaní pomoci osobám, ktoré sa ocitli v situácii, kedy si sami nedokážu pomôcť a potrebujú pomoc od iných. V subsystéme sociálnej starostlivosti si seniori môžu vyberať najmä z týchto:

- terénnej formy - domáca opatrovateľská služba,
- ambulantnej formy - denné centrum, denný stacionár,
- inštitucionálnej formy - zariadenie pre seniorov, špecializované zariadenie.

Seniori si môžu zvoliť formu aj druh sociálnej starostlivosti v závislosti od zdravotnej a sociálnej situácie. Subsystém sociálnej prevencie spočíva hlavne v tom, aby nedošlo k sociálnemu vylúčeniu seniorov a mohli toto obdobie prežiť kvalitne. K tomu napomáha aj systém kompenzácií, seniori môžu využiť. Príspevky pomáhajú tomu, aby sa nezhoršovala situácia seniorov, a aby neboli vylúčení na okraj spoločnosti. Subsystém sociálneho poradenstva poskytuje potrebné informácie seniorom pri riešení ich nepriaznivého stavu a je súčasťou poskytovania služieb každého sociálneho zariadenia. V rámci tohto môžu seniori využívať sociálne služby, ktoré potrebujú v situácii, v ktorej sa ocitli. Život seniorov sa oproti ostatnému ich životu výrazne mení. Všetky zmeny ovplyvňujú život seniorov. Nielen seniori musia reagovať na tieto zmeny, ale aj sociálne služby sa musia prispôbovať seniorom, tak aby ich život s využitím týchto služieb bol kvalitný. Sociálne služby, ktoré sú zamerané na potreby a požiadavky seniorov sú považované za kvalitné, pretože priamo odpovedajú na to, čo seniori potrebujú. Jednotlivé potreby a požiadavky seniorov sa menia a čím rýchlejšie sociálne služby budú reagovať na tieto požiadavky, tým budú kvalitnejšie a prispedia ku kvalitnému životu seniorov. Kvalitne poskytnutú sociálnu službu môžeme onačiť ako vzájomný vzťah medzi ponúkanými službami a tým čo seniori potrebujú a aké majú požiadavky, keď sa ocitnú v situácii, že potrebujú pomoc. (Cangár, 2017). Ak sú sociálne služby nastavené tak, že reagujú na potreby a požiadavky seniorov, môžeme ich považovať za kvalitné.

2.1 Potreby seniorov a ich hodnotenie

S kvalitou života úzko súvisia potreby a ich napĺňanie. Vysvetlenie potrieb predstavíme vo všeobecnosti na základe Maslowovej hierarchie potrieb. Maslowova hierarchia potrieb sa skladá z 5 oblastí. „Maslow sformuloval teóriu ľudskej motivácie, kde sú mnohotvárne ľudské potreby hierarchicky usporiadané, to znamená, že určité základné potreby musia byť skôr ako potreby stojace vyššie v tejto hierarchii.“ (Hrozenková, 2008, s. 78) Potreby sú rozdelené na základné a vyššie potreby. K základným potrebám patria biologické potreby. Sú to potreby

súvisiace s existenciou človeka, k týmto potrebám zaraďujeme hlad, smäd, spánok a ďalšie základné potreby, ktoré je potrebné napĺňať každý deň. „Primárne potreby sú vrodené a ich uspokojovanie a motivačná sila je podobná u všetkých živých tvorov.“ (Szabó, Verešová, 2014, s.180). Ak dochádza k tomu, že nie sú biologické potreby správne uspokojované môže dôjsť k výrazným depriváciám až k smrti. Druhú skupinu tvoria vyššie potreby, ktoré až tak výrazne neovplyvňujú existenciu človeka, ale majú vplyv na jeho život a hlavne na jeho kvalitu. V rámci potreby istoty a bezpečia hovoríme o tom, aby každý človek mal zabezpečenú ochranu a miesto, kde sa bude cítiť v bezpečí. Veľký význam pre človeka majú aj ďalšie potreby, ktorými sú sociálne potreby. K týmto potrebám zaraďujeme kontakt s ľuďmi, príslušnosť k nejakej skupine, lásku. So sociálnymi potrebami úzko súvisí sociálna sieť, ktorá je veľmi dôležitá a senior si ju vytvoril počas svojho života. Tvoria ju ľudia, na ktorých sa senior môže obrátiť v prípade, keď bude potrebovať pomoc. Sociálne potreby v sebe zahŕňajú aj potrebu zostať informovaný a mať dostatok informácií o tom čo sa deje, patriť k určitej skupine. Do týchto potrieb môže zahrnúť aj potrebu lásky, čo najčastejšie napĺňa rodina, v ktorej senior žije. Patrí sem aj potreba slobodného rozhodovania o sebe a svojom živote, pretože aj keď je senior vo vyššom veku musí mať možnosť slobodne sa rozhodovať. Do sociálnych potrieb zaraďujeme aj potrebu užitočnosti. (Hangoni, Cehelská, 2014). Ďalšou úrovňou v hierarchii potrieb je potreba úcty a uznania. Sem zaraďujeme potreby ako je sebaúcta, uznanie, nezávislosť, prestíž, hodnotenie okolia. Seniori aj napriek tomu, že už nepracujú by mali mať pocit, že sú stále užitoční. Táto potreba môže byť napĺňaná napríklad tým, že sa budú starať o vnúčatá. Poslednou a najvyššou potrebou je sebarealizácia, ktorá spočíva v osobnostnom raste a osobnom napĺňaní. Počas života sa jednotlivé potreby menia a ich usporiadanie v hierarchii potrieb sa môže meniť. V prípade, že potreby nie sú správne uspokojované dochádza k depriváciám, ktoré vážne narušujú fyzické aj psychické fungovanie človeka. Matoušek (2008) vníma depriváciu v dvoch rovinách. Prvá je absolútna deprivácia, kedy človek nemá uspokojené potreby pre svoju existenciu a druhá je relatívna deprivácia, kedy človek v porovnaní s inými ľuďmi vníma svoju situáciu ako nepriaznivú. Dôsledky deprivácie môžu byť pre človeka veľmi vážne a preto je potrebné, aby boli všetky potreby optimálne uspokojované. Práve v období staroby, keď dochádza k mnohým zmenám v oblasti potrieb sa môžeme stretnúť s mnohými depriváciami, preto je veľmi dôležité jednotlivé potreby seniorov poznať a hodnotiť. Kvalitné poskytovanie sociálnych služieb vychádza z identifikácie potrieb prijímateľa sociálnej služby. Najmä v prípade seniorov je tento proces veľmi dôležitý, pretože ich potreby sa neustále menia. Hodnotenie potrieb umožňuje nastaviť sociálne služby na mieru pre každého prijímateľa. Môžeme ho označiť ako kľúčovú metódu sociálnej práce, ktorá má široké uplatnenie vďaka

svojej schopnosti nastaviť optimálny rozsah, spôsob a metódy pri poskytovaní sociálnych služieb podľa toho aké potreby má jej prijímateľ. (Cangár, 2017). Proces hodnotenia potrieb nám neprináša len informácie o tom, aké potreby majú jednotliví prijímatelia, ale aj informácie o tom, aký rozsah sociálnych služieb im bude poskytnutý. Tento proces vychádza z case manažmentu a je zložený z viacerých fáz. Proces hodnotenia potrieb nie je jednorázová činnosť, musí prebiehať počas celého poskytovania sociálnej služby, pretože potreby sa môžu meniť. V procese hodnotenia evidujeme fázu kontraktovania služby. Táto spočíva v tom, že budúci poskytovateľ služby vyhodnocuje prijímateľove požiadavky a hodnotí či je schopný mu poskytnúť adekvátnu pomoc. Zároveň hodnotí aj potreby a úkony, ktoré prijímateľ reálne zvládne sám. Najčastejšie sa v tejto fáze využíva dotazník a výsledkom kontraktovania je kontrakt. (Cangár, 2017). Kontrakt je zmluva o poskytovaní sociálnej služby a po jej podpísaní sa človek stáva jej prijímateľom. Fáza kontraktovania prechádza do fázy plánovania poskytovania služby. V tejto fáze sa prijímateľ zoznamuje s novým prostredím a začína sa adaptovať a môže dôjsť k hodnoteniu potrieb. Toto hodnotenie sa realizuje prostredníctvom individuálneho plánovania. „Je to proces, v priebehu ktorého je s užívateľom plánovaný priebeh poskytovania sociálnej služby.“ (Cangár, 2018 s.3). Veľkou výhodou individuálneho plánovania je to, že prijímateľ sa aktívne zapája do procesu a sám môže ovplyvňovať aké služby mu budú poskytnuté. Ako uvádza Cangár (2018, s. 5). „Zámerom využívania nástroja individuálneho plánovania je prispieť k tomu, aby človek, ktorý potrebuje dlhodobé a koordinované služby, dostal komplexnú, flexibilnú a individuálne prispôbenú podporu v zabezpečení bežného a zmysluplného života.“. Individuálny plán ako celok by mal poskytnúť obraz o tom čo prijímateľ potrebuje, ako mu bude poskytovaná sociálna služba, ale tiež sú v ňom uvedené ciele, ktoré chce prijímateľ dosiahnuť počas prijímania sociálnej služby. Poskytovanie sociálnych služieb na základe individuálneho plánovania vychádza z osobných cieľov a potrieb prijímateľa, a tak je priebeh poskytovania služby individuálne plánovaný. (Dvořáčková, 2012). Na základe individuálneho plánu je ľahko overiteľné, či sú sociálne služby poskytované podľa predstáv prijímateľa a zároveň je overiteľné aj to, či sa prijímateľovi darí naplňať ciele, ktoré si stanovil. Takéto plánovanie je dôležité pre každého prijímateľa sociálnej služby, nielen v pobytovej, ale aj v terénnej a ambulantnej sociálnej službe. Individuálne plánovanie, ale nie je postačujúce na to, aby sociálne služby boli kvalitne poskytované. Proces hodnotenia pokračuje vo fáze poskytovania služby, v ktorom hodnotenie pokračuje, ale už s odstupom času, po tom ako sa prijímateľ aspoň z časti adaptoval na sociálnu službu, pretože potreby prijímateľa sa neustále menia. Kľúčový pracovník, by mal počas celého obdobia prijímateľa monitorovať a zaznamenávať zmeny, ktoré nastanú a následne tieto zmeny

prebrať s prijímateľom a nastaviť optimálne poskytovanie služby podľa jeho potrieb. (Cangár, 2017). Tu už táto fáza prechádza do fázy identifikovania oblasti podpory. V tejto fáze dochádza k zhodnoteniu potrieb a presnému nastaveniu toho, čo prijímateľ potrebuje, tak aby mohol viesť kvalitný život. Pri nastavovaní služby sa musia brať do úvahy objektívne aj subjektívne skutočnosti, ktoré prijímateľ uviedol a následne aj skutočnosti, ktoré postrehol kľúčový pracovník. Proces hodnotenia potrieb je dlhodobý a prebiehať by mal počas celého prijímania sociálnej služby tak, aby boli služby neustále poskytované na základe meniacich sa potrieb prijímateľa a bola zabezpečovaná kvalita prijímanej služby. Jej vyhodnocovanie je možné prostredníctvom sledovania reťazca: kritérium – štandard – indikátor, a to v štyroch oblastiach (dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd, procedurálne podmienky, personálne podmienky, prevádzkové podmienky).

2.2 Možnosti jednotlivých foriem sociálnej služby pre seniora

Sociálne služby sú významnou súčasťou života seniorov, aby mohli viesť kvalitný a plnohodnotný život. Seniori môžu využívať tri formy sociálnych služieb - terénnu, ambulatnú a pobytovú formu.

Terénne sociálne služby sú služby poskytované v prirodzenom prostredí seniora. Seniori využívajú túto formu najčastejšie v situáciách, keď sa výrazne zhorší ich zdravotný stav a dochádza k strate sebestačnosti, ale stále je možné, aby senior zotrval vo svojom prirodzenom prostredí. Seniori v rámci terénnej sociálnej služby môžu využívať domácu opatrovateľskú službu. Domáca opatrovateľská služba poskytuje seniorom pomoc pri sebaobsluhe, úkonoch starostlivosti o domácnosť, seniorom zabezpečujú pomoc pri nákupoch, pri príprave jedla, starostlivosti o domácnosť, pomoc pri sociálnych aktivitách. Poskytovanie tejto formy sociálnej pomoci môže seniorom zabezpečiť čo najdlhšie zotrvanie v jeho prirodzenom prostredí a tak môžu viesť kvalitný život aj napriek zdravotným a iným problémom.

Ambulantné sociálne služby sú služby, ktoré sú poskytované seniorom, ktorí za týmito službami dochádzajú. Pomáhajú seniorom počas dňa na niekoľko hodín. Najčastejšie je to v situáciách, kedy sa rodina stará o seniora a ešte pracuje a senior na tento čas nemôže zostať sám alebo v situáciách, keď sú seniori osamelí a tak využívajú ambulatné služby. Tieto služby umožňujú seniorom zotrvať v ich prirodzenom prostredí čo najdlhšie. Z ponuky ambulantných sociálnych služieb si seniori môžu vybrať denné centrum alebo denný stacionár. Denné centrum môžu využívať seniori, ktorí potrebujú pomoc na určitý čas počas dňa. „Centrá denných služieb vo všeobecnej reflexii ich pôsobenia umožňujú osobám zlepšiť oblasť ich osobnej starostlivosti

v prípade jej zníženia. Majú potenciál rozvíjania sociálnej inklúzie, používania verejných služieb, aktívneho využívania voľného času, ako aj uplatňovania práva a možnosti kontaktov s komunitou.“ (Lehoczká, 2018, s. 18). Seniorom v dennom centre je poskytované sociálne poradenstvo a zároveň záujmová činnosť, ktorá sa realizuje rôznymi aktivizačnými programami v závislosti od toho, čo seniorov zaujíma a aké sú ich potreby.

Denný stacionár môžu seniори využívať, keď stupeň ich odkázanosti je III, a to len na určitý čas počas dňa. V dennom stacionári je seniorom poskytovaná pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, poskytuje sa sociálne poradenstvo a rehabilitácia, zabezpečované je aj stravovanie. Na vyplnenie času v dennom stacionári slúži záujmová činnosť a rozvoj pracovných zručností, ktoré umožní seniorom zlepšiť si sebaobsluhu. Denný stacionár neposkytuje sociálne poradenstvo len seniorom, ale môže ho poskytovať aj rodine alebo osobe, ktorá sa o seniora stará.

Pobytové sociálne služby by mali byť poslednou možnosťou, keď už nie je možné seniorovi zabezpečiť adekvátnu starostlivosť v jeho prirodzenom prostredí. Je dôležité, aby boli poskytované kvalitne s ohľadom na seniorov, aby mohli prežiť kvalitný a dôstojný život aj napriek tomu, že museli opustiť svoje prirodzené prostredie. V rámci pobytovej formy sociálnych služieb seniори môžu využiť zariadenie pre seniorov. Zariadenie pre seniorov je inštitúcia sociálnej starostlivosti, kde seniorom poskytujú sociálne a zdravotné služby. Poskytuje starostlivosť seniorom, ktorým sa výrazne zhoršil zdravotný stav, znížila sa ich sebestačnosť a potrebujú pomoc inej osoby.

Zariadenie pre seniorov poskytuje služby v situáciách, keď potrebujú pomoc inej osoby, poskytuje sociálne poradenstvo a sociálnu rehabilitáciu, zabezpečuje ubytovanie, stravovanie, upratovanie, osobné vybavovanie a ďalšie činnosti. V zariadení pre seniorov je poskytovaná aj ošetrovateľská starostlivosť, pretože často krát je toto dôvod, prečo sú seniори umiestňovaní do zariadenia pre seniorov. Zariadenie pre seniorov neposkytuje len spomínané služby, ale aj vyplnenie voľného času. To sa realizuje prostredníctvom rôznych terapií: reminiscenčná terapia, arteterapia, muzikoterapia a ďalších záujmových činností.

Seniори, ktorí majú nejaké vážne zdravotné problémy, môžu využiť služby špecializovaného zariadenia, kde im je poskytovaná sociálna, ale aj zdravotná starostlivosť v súvislosti s ich zdravotným stavom.

V rámci sociálnych služieb môžu seniори využívať aj ďalšie doplnkové služby, ktoré im umožnia viesť plnohodnotný život. Takými službami sú prepravná služba, tlmočnická služba, sprievodcovská a predčitateľská služba, sprostredkovanie osobnej asistencie, požičiavanie pomôcok. Tieto služby využívajú najmä seniори vo svojom prirodzenom prostredí. Veľmi

významnou pomocou pre seniorov môžu byť informačné technológie- „welfare technologies“. Tieto technológie pomáhajú znižovať riziko ohrozenia seniorov v ich prirodzenom prostredí. Senior je v nepretržitom kontakte s dispečingom alebo rodinou, a ak sa ocitne v ohrozujúcej situácii ihneď mu môže byť poskytnutá pomoc. Toto umožňuje seniorom zotrvať v ich prirodzenom prostredí čo najdlhšie. (Cangár, 2017). Pre mnohých seniorov sú sociálne služby nevyhnutnou súčasťou ich života a pomáhajú im viesť plnohodnotný život aj v tomto období, či už v ich prirodzenom prostredí alebo v prostredí zariadenia pre seniorov.

Model budúceho rozvoja sociálnych služieb s inkluzívnym rozmerom pre seniorov

Sociálne služby poskytované dlhodobo sa musia rozvíjať tak, aby boli poskytované kvalitne a boli dostupné pre všetkých seniorov, ktorí ich potrebujú. Zároveň musia spĺňať požiadavku toho, že budú seniorom zabezpečovať pomoc, tak aby aj naďalej boli aktívni a neboli vylúčení, či im bude sociálna pomoc poskytovaná v ich prirodzenom prostredí alebo v zariadení pre seniorov. Vhodným prístupom v rámci zlepšovania poskytovanej starostlivosti sa javí prístup orientovaný na človeka označovaný ako pacient centred care- „PCC“. Ako uvádza Stratégia dlhodobej sociálno-zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike (2019, s.80) pacient centred care- „PCC“ „znamená podporu aktívnej účasti odkázaných osôb a ich rodín pri utváraní sociálnej a zdravotnej starostlivosti a možnosti individuálneho rozhodovania sa v procese liečenia a starostlivosti. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti rešpektuje a reaguje na individuálne potreby, hodnoty a vedie ich procesom rozhodovania v klinických otázkach.“. Tento prístup vychádza z potrieb sociálnych tak aj zdravotných, ktoré seniori majú a orientuje sa na ich napĺňanie tak, aby viedli ku kvalitne prežitému životu aj v období staroby a to, bez ohľadu či žijú v prirodzenom prostredí alebo zariadení pre seniorov. Starostlivosť zameraná na pacienta (PCC) sa všeobecne definuje ako rozsah, ktorým sa vyberajú a uskutočňujú intervencie, ktoré rešpektujú potreby a hodnoty jednotlivých pacientov a reagujúci na ne. (Poochikian-Sarkissian, Sidani, Ferguson-Pare, Doran, 2010). Dlhodobá starostlivosť sa musí rozvíjať vo všetkých formách, aby bola poskytovaná kvalitne a s ohľadom na meniace sa potreby seniorov a spoločnosti.

Veľký význam má proces transformácie a deinštitucionalizácie, ktorou sociálne služby prechádzajú. „Nový prístup k poskytovaniu sociálnej starostlivosti trvá na dôraze rozvoja aktívnej a inkluzívnej spoločnosti založenej na individuálnom prístupe ku každému prijímateľovi sociálnych služieb.“ (Rollová, Sammová a kol., 2015, s.13). Celý proces transformácie a deinštitucionalizácie smeruje k tomu, aby boli služby poskytované kvalitne a s ohľadom na potreby ich poberateľov v komunite. Proces deinštitucionalizácie je zameraný

na prechod z inštitucionálneho poskytovania sociálnych služieb na sociálne služby poskytované komunitnou formou. Nie je to len premiestnenie poberateľov sociálnej služby do menších inštitúcií, ale mení sa aj spôsob poskytovania služieb, tak aby mohli žiť plnohodnotný život aj napriek tomu, že sú umiestnení v zariadení sociálnych služieb. (Rollová, Sammová a kol., 2015). Tento prístup prináša aj zmenu v poskytovaní služieb a to tak, že sa rešpektujú potreby prijímateľov a využívajú ich reálne schopnosti. „Vyžaduje si to zmenu postojov k odkázaným ľuďom – musí ísť o úsilie odhaľovať ich schopnosť a nie zotrvať na predsudkoch o ich neschopnosti.“ (Rollová, Sammová a kol., 2015, s.186). Toto sa javí ako efektívne pri starostlivosti o seniorov v rámci dlhodobej starostlivosti, pretože aj seniori, ktorí sú odkázaní na dlhodobú starostlivosť majú svoje potreby a niektoré úkony zvládnu vykonávať sami, a to im umožní mať pocit, že sú stále aktívni a nie sú vo všetkom odkázaní na pomoc iných. Dlhodobú integrovanú starostlivosť považujeme za dobrý spôsob ako poskytovať seniorom sociálnu a zdravotnú starostlivosť na jednej úrovni. Potrebné je urobiť rôzne opatrenia, aby začala fungovať v praxi čo najskôr, pretože populácia starne a seniorov bude pribúdať.

3 PROJEKT PRIESKUMU

Celospoločenské východiská pre projekt prieskumu a stanovenie prieskumného problému

Oblasť kvality života seniorov je v súčasnosti čím ďalej tým dôležitejšou problematikou, pretože populácia starne a bude potrebné zabezpečiť kvalitný život pre starnúce obyvateľstvo. V nasledujúcej časti nadväzujeme na predchádzajúcu teoretickú časť a prinášame popis nášho prieskumu. Kvalita života seniorov je dôležitá nielen v ich prirodzenom prostredí, ale aj v zariadeniach sociálnych služieb. Pozornosť je venovaná sledovaniu plnenia štandardov kvality sociálnych služieb, prostredníctvom ktorých sa zároveň zabezpečuje aj kvalita života prijímateľov služby. Dynamicky sa rozvíjajúci sektor potrebuje aj dobre pripravených profesionálov s teoretickými i praktickými kompetenciami ako prínosu pre celkovú profesionalizáciu sociálnych služieb. Práve ich optikou, resp. reflexiou toho, ako vnímajú profesionálnu podporu kvality života seniorov, prinášame dáta z realizovaného prieskumu, vychádzajúceho z danej celospoločenskej, ale i stavovskej úlohy profesionálov v sociálnych službách. V ostatných rokoch sa kvalita poskytovania sociálnych služieb zlepšuje, avšak objavujú sa aj niektoré prípady jej nedostatočnosti, čo môže byť spôsobené viacerými faktormi. Jedným z nich sa môže stať aj určité zlyhanie na strane profesionála, či už vo vzťahu nielen

k ich kompetenciám prostredníctvom nadobudnutého vzdelania, ale aj skutočnosti, či sledujú aj naďalej rozvoj svojho odboru prostredníctvom aktuálnych strategických materiálov, nových koncepcií a odborných činností.

3.1 Ciele výskumu

V nadväznosti na teoretické spracovanie predstavujú naše prieskumné aspirácie tieto ciele: Hlavný cieľ: Zistiť vnímanie profesionálnej podpory kvality života seniorov v určenej forme sociálnej služby podľa miesta výkonu.

Čiastkové ciele:

C1: Zaznamenať a uviesť profesionálne vnímanie konceptu kvality života vo všeobecných aspektoch. (Výroky č. 1-15)

C2: Zistiť reflexiu sociálnych potrieb seniorov vo vzťahu ku kvalite života u oslovených probandov a zaznamenať vnímanie ich špecifickosti v prípade poskytovania služby v dennom stacionári. (Výroky č. 16-22)

C3: Zaznamenať a predložiť prínos odborných činností poskytovaných v danom zariadení pre kvalitu života seniorov ako prijímateľov služby. (Výroky č. 24,26-29,31-33,35)

C4: Zistiť súvislosti ochorenia COVID-19 na kvalitu starostlivosti o seniorov v ostatnom období. (Výroky č. 34 a 38)

C5: Uviesť komparáciu profesionálneho vnímania konceptu kvality života vo všeobecných aspektoch medzi jednotlivými participantmi a zaznamenať jeho zhody alebo rozdielnosti v ambulantnej a pobytovej forme poskytovania služby. (Výroky č. 1-15)

Na získanie potrebných dát sme vytvorili 40 výrokov, ktoré súvisia s danou problematikou a uvádzame ich v prílohe A.

3.2 Metodika práce a metódy skúmania

Vymedzenie objektu, resp. predmetu skúmania sa týka vnímania profesionálnej podpory kvality života seniorov v určenej forme sociálnej služby podľa miesta výkonu v podobe vyjadrenia postojov profesionálov k predloženým výrokom s danou tematikou.

Metódu skúmania sme zvolili v podobe Q-metódy/techniky, ktorou sme získali potrebné dáta k nášmu prieskumu. Podľa Chrátka (2007) je výhodou to, že prostredníctvom

nej zistíme ako určitá skupina participantov hodnotí určité objekty. Lukšík (2013, s.14) uvádza, že v Q-metóde ide „...o hľadanie súvislostí medzi jednotlivými participantmi v snahe zistiť, ktoré osoby majú podobnú konšteláciu jednotlivých názorov, postojov, presvedčení, resp. relatívne blízke diskurzívne konštrukcie.“

Pracovné postupy:

Naši participant sa k predloženým výrokom vyjadrovali na matici pomocou voľby súhlasných, nesúhlasných, resp. indiferentných pozícií s vyjadrením číselných hodnôt s týmto slovným vyjadrením:

4: absolútne súhlasím	-4: absolútne nesúhlasím
3: súhlasím	-3: nesúhlasím
2: relatívne súhlasím	-2: relatívne nesúhlasím
1: skôr súhlasím ako nesúhlasím	-1: skôr nesúhlasím ako súhlasím
0: nedokážem sa rozhodnúť	

Počet pozícií je pri voľbe probandov obmedzený, čo dokumentuje uvedené znázornenie:

Miera súhlasu/nesúhlasu s výrokom	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4
Počet možných pozícií (postojov)	2x	3x	5x	6x	8x	6x	5x	3x	2x

Spôsob získavania údajov a ich zdroje:

Dáta sme zbierali prostredníctvom vyplnenia vytvoreného formuláru. Tento má dotazníkovú podobu, kde ako prvé sme uviedli základné informácie o účele zberu dát, následne sú uvedené základné informácie o participantoch, hlavnú časť formuláru tvorí 40 výrokov k danej téme a matrica do ktorej k nim participanti vpisovali (vyjadrovali) svoje postoje voľbou určitej hodnoty zo stanovnej škály. Matrica je zložená z okienok, do ktorých participanti vpisujú q - typy, vyjadrenie súhlasných a nesúhlasných stanovísk. Distribúciu formulára sme uskutočnili osobne. Našu prieskumnú vzorku tvorili profesionáli, pracujúci v sociálnych službách, ktoré sú poskytované seniorom. Participantov sme vyberali na základe toho, v akej forme sociálnej služby podľa miesta výkonu pracujú. Hlavným predpokladom pri výbere

vzorky bolo zaradenie participanta ako sociálneho pracovníka alebo inštruktora sociálnej rehabilitácie, ktorí pracujú so seniormi. Okrem sociálnych pracovníkov a inštruktorov sme sa zamerali aj na vedúcich zamestnancov. Prieskumnú vzorku tvorili participanti pracujúci v ambulantnej a pobytovej forme sociálnych služieb. Prieskum prebiehal v okrese Veľký Krtíš v jednom ambulantnom a jednom pobytovom zariadení. V rámci ambulantnej sociálnej služby pre seniorov sme zvolili denný stacionár a z pobytových sociálnych služieb sme vybrali zariadenie pre seniorov. Predkladáme stručný popis skúmanej vzorky v podobe tabuľky:

Tab. č. 1 Charakteristika prieskumnej vzorky

Č. prob.	Rod	Vek	Forma sociálnej služby	Dĺžka praxe	Vzdelanie	Pracovná pozícia/zaradenie
P1	Ž	54	pobytová	31 rokov	VŠ 2.stupňa	Vedúca sociálno-zdravotného úseku v zariadení pre seniorov
P2	Ž	47	pobytová	11 rokov	VŠ 2. stupňa	Inštruktorka sociálnej rehabilitácie v ZpS
P3	Ž	60	pobytová	16 rokov	VŠ 2. stupňa	Sociálna pracovníčka v ZpS
P4	M	39	ambulantná	5 rokov	VŠ	Vedúci denného stacionára
P5	Ž	39	ambulantná	5 rokov	VŠ	Inštruktorka sociálnej rehabilitácie v DS
P6	Ž	32	ambulantná	5 rokov	VŠ	Sociálna pracovníčka v DS

Ako prvých sme oslovili profesionálov zo zariadenia pre seniorov ako pobytovej sociálnej služby. Zariadenie pre seniorov zriaďuje Banskobystrický samosprávny kraj a služby sú seniorom poskytované v súlade so zákonom o sociálnych službách. Svoje služby poskytuje 80 seniorom, ktorým sa venuje kvalifikovaný personál. Zariadenie okrem služieb seniorom poskytuje aj služby domova sociálnych služieb s kapacitou 62 prijímateľov sociálnej služby. Druhú skupinu participantov tvorili profesionáli, poskytujúci ambulantné sociálne služby v dennom stacionári. Denný stacionár poskytuje ambulantné sociálne služby niekoľko hodín počas dňa pre seniorov. Kapacita denného stacionára je 13 prijímateľov sociálnej služby, ktorí dochádzajú denne do stacionára. Zriaďovateľom denného stacionára je občianske združenie IMPÉRIUM.

Časový plán prieskumu vymedzujeme len vo vzťahu k príprave, realizácii, spracovaniu a interpretácii získaných dát bez vypracovania teoretických východísk, ktorým

sme sa venovali dlhodobejšie už od prechodu na 2. stupeň štúdia. Po spracovaní teórie, t.j. od septembra 2020 sme sa už zaoberali prieskumom (vrátane výberu metódy skúmania, prieskumnej vzorky, práce v teréne a iných metodologické postupov). Spracovanie celej práce ŠVOČ sme dokončili do konca januára 2021.

Prezentácia dát prostredníctvom matric/rozloženie matrice jednotlivých participantov

Matrica participantky P1- vedúca SZÚ v zariadení pre seniorov

+4: 32 17
+3: 38 36 34
+2: 33 8 20 39 40
+1: 1 4 15 26 35 14
0: 28 29 22 31 21 24 27 37
-1: 11 13 25 16 18 12
-2: 6 9 10 23 5
-3: 30 2 7
-4: 19 3

Matrica participantky P2 - inštruktorka sociálnej rehabilitácie v ZpS

+4: 27 33
+3: 1 11 17
+2: 9 14 20 21 7
+1: 13 22 24 32 36 37
0: 5 15 26 30 8 39 40 2
-1: 28 35 34 4 6 12
-2: 23 25 29 38 31
-3: 3 10 16
-4: 18 19

Matrica participantky P3 – sociálna pracovníčka v ZpS

+4: 17 27
+3: 7 10 8
+2: 20 21 22 32 1
+1: 24 28 33 36 37 39
0: 15 26 30 34 4 38 40 2
-1: 13 14 16 31 6 9
-2: 12 19 23 25 29
-3: 5 11 18
-4: 3 35

Matrica participanta P4- vedúci denného stacionára

+4: 36 39
+3: 34 40 32

+2: 38 37 35 8 22
 +1: 2 9 14 17 30 12
 0: 15 16 18 21 26 27 29 31
 -1: 4 1 5 10 11 13
 -2: 6 7 33 19 25
 -3: 3 23 28
 -4: 24 20

Matrica participantky P5 - inštruktorka sociálnej rehabilitácie v DS

+4: 40 39
 +3: 38 34 8
 +2: 37 36 35 32 2
 +1: 33 22 21 17 1 9
 0: 30 27 26 18 15 10 11 14
 -1: 31 16 4 6 12 13
 -2: 29 23 19 3 7
 -3: 28 25 5
 -4: 24 20

Matrica participantky P6 – sociálna pracovníčka v DS

+4: 40 39
 +3: 38 37 8
 +2: 34 17 22 1 32
 +1: 33 35 30 36 2 14
 0: 21 27 26 18 15 10 11 9
 -1: 29 6 7 16 12 13
 -2: 31 25 19 3 4
 -3: 5 23 28
 -4: 24 20

Prezentácia dát prostredníctvom tabuliek

Tab. č.2 Hodnoty pridelené participantmi k jednotlivým výrokom s uvedením identifikácie ich zhody v jednotlivých skúmaných skupinách (ZpS, DS)

Číslo výroku	P 1- Ved. ZpS	P 2- Inškt. Soc reh.- ZpS	P 3- Soc. prac.- ZpS	P 4- Ved.- DS	P 5- Inškt. Soc reh.- DS	P 6- Soc. prac.- DS
1	1	3	2	-1	1	2
2	-3	0	0	1	2	1
3	-4	-3	-4	-3	-2	-2
4	1	-1	0	-1	-1	-2

5	-2	0	-3	-1	-3	-3
6	-2	-1	-1	-2	-1	-1
7	-3	2	3	-2	-2	-1
8	2	0	3	2	3	3
9	-2	2	-1	1	1	0
10	-2	-3	3	-1	0	0
11	-1	3	-3	-1	0	0
12	-1	-1	-2	1	-1	-1
13	-1	1	-1	-1	-1	-1
14	1	2	-1	1	0	1
15	1	0	0	0	0	0
16	-1	-3	-1	0	-1	-1
17	4	3	4	1	1	2
18	-1	-4	-3	0	0	0
19	-4	-4	-2	-2	-2	-2
20	2	2	2	-4	-4	-4
21	0	2	2	0	1	0
22	0	1	2	2	1	2
23	-2	-2	-2	-3	-2	-3
24	0	1	1	-4	-4	-4
25	-1	-2	-2	-2	-3	-2
26	1	0	0	0	0	0
27	0	4	4	0	0	0
28	0	-1	1	-3	-3	-3
29	0	-2	-2	0	-2	-1
30	-3	0	0	1	0	1
31	0	-2	-1	0	-1	-2
32	4	1	2	3	2	2
33	2	4	1	-2	1	1
34	3	-1	0	3	3	2
35	1	-1	-4	2	2	1
36	3	1	1	4	2	1
37	0	1	1	2	2	3
38	3	-2	0	2	3	3
39	2	0	1	4	4	4
40	2	0	0	3	4	4

Vysvetlivky k farebnému označeniu: **zelená farba tučne** zvýraznená u skupiny ZpS (zariadenie pre seniorov) v prípade zhody hodnôt min. 2x, **červená farba tučne** zvýraznená u skupiny DS (denný stacionár) v prípade zhody hodnôt min. 2x.

Komentár: Identifikovali sme zhodu hodnôt v prvej skupine (pobytová forma) v 21 prípadoch (min.2 zhody), absolútnu zhodu, t.j. v troch hodnotách v 1 prípade, a to u výroku č.20 (Uspokojovanie potrieb týkajúcich sa fyzickej aktivity seniorov má pozitívny vplyv na mentálne zdravie – na ktorý participanti zvolili zhodne pozíciu škály: relatívne súhlasím). V druhej skupine (ambulantná forma) v 33 prípadoch (min.2 zhody), absolútnu zhodu, t.j. v troch hodnotách v 10 prípadoch, a to u výrokov č.13,15,18,19,20,24,26,27,28,39 (so zameraním na sociálne potreby seniorov a odborné činnosti v sociálnych službách). Na základe uvedených dát je možné uviesť, že v druhej skupine sme identifikovali u participantov (profesionálov) z ambulantnej formy sociálnej služby výraznejšiu zhodu v hodnotách v porovnaní z pobytovej formy.

Tab. č.3 Hodnoty pridelené participantmi podľa identifikácie ich zhody za obidve skúmané skupiny spolu (ZpS, DS)

Číslo výroku	P 1- Ved. ZpS	P 2- Inškt. Soc reh.- ZpS	P 3- Soc. prac.- ZpS	P 4- Ved.- DS	P 5- Inškt. Soc reh.- DS	P 6- Soc. prac.- DS
1	1	3	2	-1	1	2
2	-3	0	0	1	2	1
3	-4	-3	-4	-3	-2	-2
4	1	-1	0	-1	-1	-2
5	-2	0	-3	-1	-3	-3
6	-2	-1	-1	-2	-1	-1
7	-3	2	3	-2	-2	-1
8	2	0	3	2	3	3
9	-2	2	-1	1	1	0
10	-2	-3	3	-1	0	0
11	-1	3	-3	-1	0	0
12	-1	-1	-2	1	-1	-1
13	-1	1	-1	-1	-1	-1
14	1	2	-1	1	0	1
15	1	0	0	0	0	0
16	-1	-3	-1	0	-1	-1
17	4	3	4	1	1	2

18	-1	-4	-3	0	0	0
19	-4	-4	-2	-2	-2	-2
20	2	2	2	-4	-4	-4
21	0	2	2	0	1	0
22	0	1	2	2	1	2
23	-2	-2	-2	-3	-2	-3
24	0	1	1	-4	-4	-4
25	-1	-2	-2	-2	-3	-2
26	1	0	0	0	0	0
27	0	4	4	0	0	0
28	0	-1	1	-3	-3	-3
29	0	-2	-2	0	-2	-1
30	-3	0	0	1	0	1
31	0	-2	-1	0	-1	-2
32	4	1	2	3	2	2
33	2	4	1	-2	1	1
34	3	-1	0	3	3	2
35	1	-1	-4	2	2	1
36	3	1	1	4	2	1
37	0	1	1	2	2	3
38	3	-2	0	2	3	3
39	2	0	1	4	4	4
40	2	0	0	3	4	4

Vysvetlivky k farebnému označeniu: **červená farba** tučne zvýraznená u obidvoch skupín ZpS (zariadenie pre seniorov), DS (denný stacionár) v podobe zhody hodnôt min. 4x.

Komentár: Identifikovali sme zhodu hodnôt v obidvoch skupinách (pobytová a ambulantná forma) u 10 výrokov (min. 4 zhody), výraznejšiu zhodu (v početnosti 5) sme zaznamenali u 2 výrokov a absolútnu zhodu (6x) sme nezaznamenali. Uvedená výraznejšia zhoda sa týkala výroku č.15 (Kvalitatívne parametre ľudského života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti sú vyjadrením psychologického diskurzu o kvalite živote, u ktorého participanti zvolili škálu indiferentnej pozície) a výroku č.26 (Empowerment je nástroj, ktorý zmocňuje nielen marginalizované komunity, ale je vhodný aj pri poskytovaní sociálnej služby pre seniorov taktiež s indiferentnou pozíciou).

Tab. č. 4 Počet súhlasných (S.) , neutrálnych (NEUT.) a nesúhlasných (N) hodnôt súhrne u všetkých participantov za jednotlivé výroky

Číslo výroku	S.	NEUT.	N.	Číslo výroku	S.	NEUT.	N.
1	5	0	1	21	3	3	0
2	3	2	1	22	5	1	0
3	0	0	6	23	0	0	6
4	1	1	4	24	2	1	3
5	0	1	5	25	0	0	6
6	0	0	6	26	1	5	0
7	2	0	4	27	2	4	0
8	5	1	0	28	1	1	4
9	3	0	2	29	0	2	4
10	1	2	3	30	2	3	1
11	1	2	3	31	0	2	4
12	1	0	5	32	6	0	0
13	1	0	5	33	5	0	1
14	4	1	1	34	4	1	1
15	1	5	0	35	4	0	2
16	0	1	5	36	6	0	0
17	6	0	0	37	5	1	0
18	0	3	3	38	4	1	1
19	0	0	6	39	5	1	0
20	3	0	3	40	4	2	0

Vysvetlivky k farebnému označeniu červenou farbou tučne sme označili výroky, u ktorých sme identifikovali za obidve skupiny dosiahnutú absolútnu početnosť (6x zhoda) u výrokov č.3,6,17,19,23,25,32,36. Z toho 3 výroky mali zhodu v podobe súhlasných škál, 5 výrokov bolo označených participantmi v indiferentnej (neutrálnej) škále.

Komentár: Súhlasné škály boli zvolené u výrokov č.17 (Bytostne sa seniorov dotýka aj potreba kvalitnej zdravotnej starostlivosti), č.32 (Kvalitné sociálne služby sú služby, ktoré reagujú na meniace sa potreby seniorov) a č.36 (Pripravenosť seniora na to, že bude umiestnený do pobytového zariadenia umožňuje lepšiu adaptáciu v novom prostredí). Z uvedených dát je možné odvodiť, že participantí akcentujú potrebu dynamiky sociálnych potrieb, zvyrazňujú potrebu kvalitnej zdravotnej starostlivosti a v prípade pobytovej sociálnej služby prisudzujú význam efektívneho procesu adaptácie seniora v zariadení.

Tab. č.5 Hodnoty pridelené participantmi podľa identifikácie ich výraznejšej odlišnosti (s rozdielom viac ako 4 pozícií na hodnotiacej škále) za obidve skupiny (ZpS, DS)

Číslo výroku	P 1- Ved. ZpS	P 2- Inškt. Soc reh.- ZpS	P 3- Soc. prac.- ZpS	P 4- Ved.- DS	P 5- Inškt. Soc reh.- DS	P 6- Soc. prac.- DS
1	1	3	2	-1	1	2
2	-3	0	0	1	2	1
3	-4	-3	-4	-3	-2	-2
4	1	-1	0	-1	-1	-2
5	-2	0	-3	-1	-3	-3
6	-2	-1	-1	-2	-1	-1
7	-3	2	3	-2	-2	-1
8	2	0	3	2	3	3
9	-2	2	-1	1	1	0
10	-2	-3	3	-1	0	0
11	-1	3	-3	-1	0	0
12	-1	-1	-2	1	-1	-1
13	-1	1	-1	-1	-1	-1
14	1	2	-1	1	0	1
15	1	0	0	0	0	0
16	-1	-3	-1	0	-1	-1
17	4	3	4	1	1	2
18	-1	-4	-3	0	0	0
19	-4	-4	-2	-2	-2	-2
20	2	2	2	-4	-4	-4
21	0	2	2	0	1	0
22	0	1	2	2	1	2
23	-2	-2	-2	-3	-2	-3
24	0	1	1	-4	-4	-4
25	-1	-2	-2	-2	-3	-2
26	1	0	0	0	0	0
27	0	4	4	0	0	0
28	0	-1	1	-3	-3	-3
29	0	-2	-2	0	-2	-1
30	-3	0	0	1	0	1
31	0	-2	-1	0	-1	-2
32	4	1	2	3	2	2
33	2	4	1	-2	1	1
34	3	-1	0	3	3	2

35	1	-1	-4	2	2	1
36	3	1	1	4	2	1
37	0	1	1	2	2	3
38	3	-2	0	2	3	3
39	2	0	1	4	4	4
40	2	0	0	3	4	4

Vysvetlivky k farebnému označeniu červenou farbou tučne sme označili výroky, u ktorých sme identifikovali výraznejšie odlišné hodnoty (s rozdielom viac ako 4 pozície na hodnotiacej škále) za obidve skupiny (ZpS, DS). Sú to tieto výroky s číslami: 10,11,20,33,35. Konkrétnejšie sa venujeme výroku č.20 (Uspokojovanie potrieb týkajúcich sa fyzickej aktivity seniorov má pozitívny vplyv na mentálne zdravie), kde sa rozdielnosť prejavila najvýraznejšie. Participanti z pobytovej formy zvolili súhlasné škálovanie, z ambulantnej naopak nesúhlasné.

4 DISKUSIA

V nasledujúcej časti predkladáme interpretáciu dát k jednotlivým výrokom s popisom hodnôt pridelených participantmi.

1.Kvalita sociálneho života seniorov je výrazne ovplyvňovaná aj ekonomikou. U tohto výroku výrazne prevládala voľba hodnôt zo súhlasnej škály. Zhoda bola identifikovaná napríklad na postoch sociálnych pracovníčok v obidvoch zariadeniach. Ekonomika výrazne ovplyvňuje kvalitu života seniorov a preto je očakávané pridelenie hodnoty na daný výrok zo súhlasnej škály.

2. Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie sú za dlhovekých považovaní ľudia starší ako 70 rokov. U tohto výroku prevládala voľba hodnôt zo súhlasnej škály (od indiferencie až po silnejší súhlas). Len v jednom prípade (viď. P1 na poste vedúcej ZpS sme identifikovali odlišnú hodnotu, a to pridelením pozície na nesúhlasnej škále). Za dlhovekých sa v odbornom diskurze o senioroch považujú osoby staršie ako 90 rokov, takže očakávanie pridelenia hodnôt k predkladanému výroku sa sústreďovalo na pozície v škále nesúhlasu (čo sa objavilo u P1 – vedúcej ZpS).

3. Starnutie človeka postihuje jeho bytie v biologickej a psychickej rovine a nie v sociálnej. S týmto výrokom väčšina participantov vyjadrili názor nesúhlasne, čo zaraďujeme medzi očakávané pozície, nakoľko starnutie človeka sa týka aj sociálnej oblasti.

4. Jednou z teórií starnutia je teória rýchlosti života. U participantov prevládali hodnoty z nesúhlasnej škály (relatívneho nesúhlasu) a menší počet sme identifikovali aj

u neutrálneho postoja, resp. mierne súhlasného. Tieto súhlasnejšie boli vyjadrené u profesionálov z pobytovej formy sociálnej služby. Súhlasná podoba bola na základe poznatkov z teórie očakávaná, nakoľko jednou z teórií starnutia je teória rýchlosti života, ktorú sformuloval R. Pearl v roku 1928 a spočíva v tom, že dĺžka života je úmerná výdaju energie.

5. Salutogenézia je veda o udržiavaní ekonomického zabezpečenia. U tohto výroku boli identifikované výraznejšie nesúhlasné pozície, a to u väčšiny participantov z jednotlivých postov profesionálov. Salutogenéza nie je veda o udržaní ekonomického zabezpečenia, je to podpora zdravia, takže postoj bol očakávaný v nesúhlasnej podobe, k čomu aj u participantov došlo.

6. Medzi gerontológiou a geriatriou nie je rozdiel. Na tento výrok participantí predložili pozície v nesúhlasnej škále. Postoj, že participantí nebudú s výrokom súhlasiť, bol očakávaný. Gerontológia je multidisciplinárny súhrn poznatkov o starnutí a geriatria je klinická gerontológia. Participantí preukázali kompetenciu v ich rozlišovaní.

7. Metódy merania kvality života sú len objektívne a nie aj subjektívne. Pri škálovaní pridelených hodnôt k tomuto výroku sme identifikovali zo strany participantov ich súhlasné i nesúhlasné pozície. Súhlasné sa objavili u 2 profesionálov z pobytovej formy sociálnej služby. Očakávané boli naopak pozície v nesúhlasnej podobe, čo sa prejavilo u väčšiny participantov. Metódy merania kvality života sú ako objektívne, tak aj subjektívne, pretože kvalitu musíme merať v oboch smeroch.

8. V Slovenskej republike je prijatý Národný program aktívneho starnutia. Hodnoty pridelené k danému výroku predstavujú u viacerých participantov voľbu súhlasného škálovania, a to vo vyšších stupňoch. V takejto podobe boli pozície aj očakávané. Národný program aktívneho starnutia je na Slovensku prijatý od roku 2013 a platí na roky 2014-2020.

9. Pre účely národného dokumentu aktívneho starnutia boli staršie osoby definované ako osoby vo veku 60 rokov a staršie. Objavili sa len 2 nesúhlasné pozície, a to u participantov z pobytového zariadenia. Zostávajúce boli súhlasné. Na daný výrok boli pozície očakávané s hodnotami na nesúhlasnej škále, keďže v Národnom programe aktívneho starnutia sú za staršie osoby považované osoby staršie ako 50 rokov.

10. Koncept aktívneho starnutia sa zameriava na zvyšovanie kvality života ľudí iba s ohľadom na ich znevýhodnenie a zdravotný stav. U tohto výroku evidujeme výraznejšiu rozdielnosť postojov, ktoré sa prejavili najmä u P2 (inštruktorka rehabilitácie) a P3 (sociálna pracovníčka) v zariadení pre seniorov. Z postu inštruktorky zaznamenávame hodnotu -3 (nesúhlasím) a naopak u sociálnej pracovníčky 3 (súhlasím). Koncept aktívneho starnutia sa zameriava na zvyšovanie kvality života všetkých ľudí bez ohľadu na ich znevýhodnenie

a zdravotný stav, pretože zvyšovať kvalitu života je potrebné bez rozdielu u všetkých. Postoj bol preto očakávaný v nesúhlasnej podobe (čo sme aj 3x takto identifikovali).

11. Hlavné determinanty aktívneho starnutia sa zameriavajú na 6 oblastí, medzi ktoré nepatria osobné vlastnosti a správanie. Podobne ako u predchádzajúceho výroku, evidujeme tu výraznejšiu rozdielnosť pridelených hodnôt, ktoré sa prejavili najmä u P2 (inštruktorka rehabilitácie) a P3 (sociálna pracovníčka) v zariadení pre seniorov. Z postu inštruktorky zaznamenávame hodnotu 3 (súhlasím) a naopak u sociálnej pracovníčky -3 (nesúhlasím). Ostatné sú od indiferencie po mierny nesúhlas. Vyjadrenie pozícií sme očakávali v nesúhlasnej škále, pretože determinanty aktívneho starnutia sa zameriavajú aj na osobné vlastnosti a správanie.

12. Na proces starnutia je nazerané ako na spoločenský (demografický) proces bez nazerania na neho ako na individuálny proces. Na proces starnutia je potrebné sa pozeráť nielen, ako na spoločenský proces, ale aj ako na individuálny proces a preto sme očakávali postoje v nesúhlasnej škále a takto sme ich aj u participantov zaznamenali. Iba v jednom prípade (viď. P4-vedúci denného stacionára) sa tento profesionál priklonil k mierne súhlasnej podobe vyjadrenia postoja k danému výroku.

13. Skupiny starších ľudí sa vyznačujú vnútornou heterogenitou a je potrebné ich členenie na jednotlivé vekové kategórie. U väčšiny participantov tu evidujeme postoje, že s týmto výrokom skôr nesúhlasia ako súhlasia. Starších ľudí je potrebné členiť na jednotlivé vekové kategórie, pretože sa vyznačujú vnútornou heterogenitou (rozlišujeme mladého seniora 60-74 rokov, starého seniora 75-89 rokov a veľmi starého seniora a to od 90 rokov). Očakávaná bola súhlasná škála, k čomu u participantov nedošlo s výnimkou u P2 (zo zariadenia pre seniorov na poste inštruktorky).

14. Pri pojme kvalita života je potrebné rozoznávať dve navzájom prepojené dimenzie: psychologickú a environmentálnu. Prevažovali tu súhlasné postoje. Len v prípade u P3 (sociálna pracovníčka v zariadení pre seniorov) zvolila skôr nesúhlasnú škálu. Očakávané boli postoje k danému výroku v súhlasnej škále, pretože pri kvalite života rozoznávame obidve dimenzie a s týmto 5 participantov súhlas aj vyjadrilo.

15. Kvalitatívne parametre ľudského života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti sú vyjadrením psychologického diskurzu o kvalite živote. U tohto výroku sme zaznamenali až 5 rovnakých pridelených hodnôt, a to v podobe neutrálneho postoja (nevedeli sa rozhodnúť). Skôr súhlasnú škálu zvolila P1 (v ZpS – post vedúcej). Postoj k tomuto výroku je očakávaný v nesúhlasnej škále, pretože kvalitatívne parametre ľudského

života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti patria do sociologického diskurzu. Bližšie k tejto podobe tak boli indiferentné stanoviská participantov skôr ako tie súhlasné.

16. Napĺňanie potrieb seniorov sa týka ekonomických, sociálnych, kultúrnych, psychologických a duchovných podmienok ich života a ďalšie sem už nepatria. Participant sa svojimi stanoviskami priklonili k nesúhlasnej podobe, čo je aj očakávané, napĺňanie potrieb seniorov sa týka ekonomických, sociálnych, kultúrnych, psychologických, duchovných a ďalších podmienok života ako je aj environmentálna podmienka života.

17. Bytostne sa seniorov dotýka aj potreba kvalitnej zdravotnej starostlivosti.

S tým, že sa seniorov bytostne dotýka potreba kvalitnej zdravotnej starostlivosti absolútne súhlasí väčšina participantov a takto bol postoj k danému výroku aj očakávaný.

18. Rezidenčná spokojnosť a jej uspokojovanie sa potrieb seniorov nedotýka. Rezidenčná spokojnosť a jej uspokojovanie potrieb sa seniorov dotýka, pretože tu ide o viaceré oblasti uspokojovania potrieb ako je dostupnosť služieb, dostupnosť tovaru dennej spotreby, spokojnosť s prostredím, susedskými vzťahmi. Participant z ambulantnej formy sociálnej služby zhodne uvádzali neutrálny postoj (neviem posúdiť), zatiaľ čo u participantov zo ZS sa objavili postoje výraznejšie nesúhlasné, čo predstavuje očakávanie.

19. Seniorov sa viacnásobná deprivácia pri napĺňaní ich sociálnych potrieb netýka.

Viacnásobná deprivácia pri napĺňaní sociálnych potrieb sa seniorov týka, takže očakávané postoje k danému výroku spadali do nesúhlasnej podoby. Všetci participant sa takto aj vyjadrovali a zvolili nesúhlas v intenzite od -2 (relatívne nesúhlasím) až po -4 (absolútne nesúhlasím).

20. Uspokojovanie potrieb týkajúcich sa fyzickej aktivity seniorov má pozitívny vplyv na mentálne zdravie. U tohto výroku sa rozdielnosť postojov prejavila najvýraznejšie, ako sme už uvádzali v predchádzajúcom texte u tab.č.5. Participant z pobytovej formy zvolili súhlasné škály, z ambulantnej naopak nesúhlasné. Očakávané postoje patria medzi voľbu súhlasu tak, ako sa objavilo u profesionálov zo zariadení pre seniorov.

21. Seniori sa majú zúčastňovať na živote spoločnosti podľa svojich potrieb a schopností, pričom im spoločnosť poskytne adekvátnu sociálnu ochranu a starostlivosť.

Umožnenie seniorom zúčastňovať sa na živote spoločnosti je uvedené aj v jednom z princípov aktívneho starnutia, z čoho vyplýva aj očakávanie postojov zo súhlasnej škály. Takýto výsledok sme u jednotlivých participantov aj zaznamenali.

22. Skúmanie interakcie človek – prostredie je pri napĺňaní potrieb seniorov dôležité. Rovnako ako u predchádzajúceho výroku boli očakávané pozície na súhlasnej škále,

nakoľko je dôležité skúmať interakciu človeka s prostredím pri napĺňaní potrieb seniorov. Takúto voľbu u participantov aj potvrdzujeme.

23. Trendom sociálnych služieb je umiestňovanie seniorov do pobytových zariadení.

Súčasným trendom už nie je umiestňovanie seniorov do pobytových zariadení ako tomu bolo v minulosti. Dnešným trendom je poskytovanie adekvátnej sociálnej starostlivosti seniorom v ich prirodzenom prostredí, preto bol očakávaný postoj v podobe nesúhlasu. Všetci participanty sa takto aj vyjadrili.

24. Sociálni pracovníci v sociálnych službách by mali zahrnúť seniorov do všetkých fáz definovania problému, plánu aj hodnotenia poskytovania kvality danej služby a starostlivosti. Seniorov by sociálni pracovníci v sociálnych službách mali zahrnúť do všetkých fáz definovania problému, plánu aj hodnotenia poskytovania kvality danej služby a starostlivosti, pretože sú tieto služby poskytované práve im a seniori by mali mať možnosť zúčastňovať sa na tomto procese. Pretože, ak bude celý proces poskytovania služieb konzultovaný s jej poberateľom, budú služby poskytované podľa toho, čo potrebuje. Z uvedeného vyplýva očakávanie súhlasného stanoviska. Takúto podobu sme zaznamenali u profesionálov z pobytovej formy sociálnej služby, naopak u ambulantnej evidujeme nesúhlasnú, a to v krajnej škále (-4 absolútne nesúhlasím).

25. Pri praktickom výkone poskytovania starostlivosti o seniorov nie je potrebné využívať rôzne teoretické koncepty. Pri poskytovaní starostlivosti o seniorov je práve naopak veľmi potrebné využívať rôzne teórie, ako príklad uvádzame teóriu sociálnej opory, ktorej cieľom je zlepšovanie sociálnej interakcie. Očakávané postoje spadajú do nesúhlasnej podoby, čo zhodne potvrdili profesionáli z oboch skupín a potvrdili tak potrebnosť využívania teórie.

26. Empowerment je nástroj, ktorý zmocňuje nielen marginalizované komunity, ale je vhodný aj pri poskytovaní sociálnej služby pre seniorov. Väčšina participantov sa nevedela rozhodnúť, či s týmto výrokom súhlasia alebo nie. Tak svoj postoj uviedli v indiferentnej škále. Iba P1 (post vedúcej v zariadení pre seniorov) uviedla hodnotu, ktorá predstavuje skôr súhlas ako nesúhlas s týmto výrokom. Očakávaný bol súhlasný postoj, pretože empowerment môže seniorom pomôcť pri rozvíjaní ich sebavedomia, funkčných spôsobilostí a rôznych cieľov.

27. Reminiscenčná terapia patrí medzi vhodné odborné činnosti, vykonávané pri poskytovaní sociálnych služieb pre seniorov. Reminiscenčná terapia je aktivizačná a validačná liečba, ktorá využíva zachovanú dlhodobú pamäť pacienta cez jeho spomienky

a napomáha pri ich obnove. Z uvedeného odvodzujeme očakávanie súhlasného stanoviska. Na absolútnom súhlase s týmto výrokom sa zhodli inštruktorka sociálnej rehabilitácie (P2) a sociálna pracovníčka zo zariadenia pre seniorov (P3). Ostatní participanti sa nevedeli rozhodnúť, či s výrokom súhlasia alebo nie.

28. Animoterapia nezlepšuje kvalitu života seniorov a v sociálnych službách pre týchto prijímateľov sa nevyužíva. Pri tomto výroku evidujeme zhodu u profesionálov z denného stacionára, ktorí uviedli, že s výrokom nesúhlasia. Inštruktorka sociálnej rehabilitácie zo zariadenia pre seniorov s výrokom skôr nesúhlasí ako súhlasí. Vedúca SZU v zariadení pre seniorov (P1) sa nevie rozhodnúť a sociálna pracovníčka zo zariadenia pre seniorov (P3) s výrokom skôr súhlasí ako nesúhlasí. Animoterapia prispieva k zlepšeniu kvality života seniorov. Je to vhodná terapia, ktorá spočíva v práci so zvieratami a najčastejšie sa využíva v starostlivosti o ľudí s Alzheimerovou chorobou. Využíva sa hlavne jej pozitívny účinok, ako je podpora koncentrácie, podpora pamäte, sociálneho cítenia, komunikácie, orientácie v priestore a v čase. Očakávaný bol preto postoj v nesúhlasnej škále.

29. Do konkrétnych druhov terapií sú zaradovaní prijímatelia služby podľa ich diagnóz, psychického a somatického stavu, ako aj ich motivácie a potreby, pričom sa ich schopnosti neberú do úvahy. Seniori sú do jednotlivých terapií zaradovaní nielen na základe diagnóz, ich psychického alebo somatického stavu, ich motivácie a potrieb, ale aj podľa toho aké majú schopnosti. Preto je očakávaný postoj v nesúhlasnej škále, čo sa aj takto prejavilo u väčšiny participantov.

30. Encounterová skupina nie je vhodná pre seniorov, nakoľko si v nej nemôžu sami určovať program. Encounterová skupina je vhodná pre seniorov. V rámci nej si môžu určovať program tak, ako oni chcú a podľa toho čo ich zaujíma. Väčšina postojov bola od indiferentnej škály až po mierne súhlasnú s výnimkou u P1 (z pobytovej formy), kde evidujeme vo výraznejšej miere nesúhlas s výrokom, čo predstavuje očakávaný postoj.

31. Preterapia je metóda vhodná pre seniorov s demenciou a pomáha im zlepšiť kvalitu ich života. Preterapia je terapia, ktorá spočíva v nadväzovaní kontaktu, čo je pri senioroch veľmi dôležité. Očakávaný postoj sa preto nachádza v súhlasnej škále, čo participanti nepotvrdili. Priklonili sa skôr k nesúhlasnej podobe.

32. Kvalitné sociálne služby sú služby, ktoré reagujú na meniace sa potreby seniorov. Očakávaný súhlasný postoj sa potvrdil u všetkých participantov (v najvyššej miere súhlasu 4 evidujeme u P1 (vedúci post v zariadení pre seniorov)).

33. Prístup orientovaný na človeka je prístup, ktorý podporuje aktívnu účasť seniora na poskytovaní sociálnej služby. Tento prístup je označovaný aj ako PCC a spočíva

v tom, že podporuje aktívnu účasť seniorov na poskytovaní sociálnej služby a takýto prístup smeruje ku kvalitným sociálnym službám. Postoj k tomuto výroku bol očakávaný v súhlasnej škále. To sa aj prejavilo u participantov s výnimkou u P4 (vedúci denného stacionára), u ktorého evidujeme nesúhlas (-2 relatívne nesúhlasím).

34. Vykonávanie konkrétnych terapií pre seniorov ovplyvňuje pandémia COVID-19. Očakávané boli postoje v súhlasnej škále, pretože súčasná situácia neumožňuje spoločné vykonávanie terapií, kvôli pandemickým opatreniam. Toto sa nám aj v hodnotení výrokov potvrdilo zaznamenaním väčšiny súhlasných stanovísk.

35. Individuálny plán pomáha overiť kvalitu a poskytovanie sociálnych služieb podľa potrieb seniora. Individuálny plán je jedným z prostriedkov, ktoré umožňujú overovať poskytovanie a kvalitu sociálnych služieb podľa potrieb seniora. U participantov boli zaznamenané postoje v súhlasnej i nesúhlasnej podobe. Objavila sa tu aj jedna z výraznejších odlišností v škálovaní, a to u P3 (ZpS-soc.pracovníčka uviedla hodnotu -4 s pozíciou absolútne nesúhlasím) a u P4 (DS-ved.pracovník uviedol hodnotu 2 s pozíciou relatívne súhlasím). Očakávané stanoviská patrili do súhlasnej podoby.

36. Pripravenosť seniora na to, že bude umiestnený do pobytového zariadenia umožňuje lepšiu adaptáciu v novom prostredí. Senior, ktorý sa na odchod do sociálneho zariadenia pripravuje a s odchodom do zariadenia je zmierený, sa následne rýchlejšie adaptuje, keď je umiestnený v zariadení pre seniorov. Preto je očakávaný postoj k tomuto výroku vyjadrený na súhlasnej škále, čo u participantov aj evidujeme.

37. Proces adaptácie seniorov, ktorí nie sú zmierení s tým, že musia byť umiestnení do pobytového zariadenia môže trvať aj niekoľko rokov. Adaptácia na pobyt v zariadení je dôležitá, ale mnoho seniorov sa s odchodom do zariadenia nikdy nezmierni a takýto senior nechce byť v zariadení a o nič neprejavuje záujem. Túto adaptáciu označujeme ako zlú adaptáciu a môže trvať aj niekoľko rokov. Z uvedeného vyplýva očakávanie postoja v súhlasnej škále, čo u participantov takto aj evidujeme.

38. Prijímanie seniorov ako nových prijímateľov sociálnej služby výrazne ovplyvnila pandémia COVID-19. Súčasná situácia pandémie COVID-19 ovplyvňuje prijímanie nových poberateľov sociálnej služby do sociálnych zariadení. Očakávané stanoviská by sa preto mali nachádzať v súhlasnej škále, čo sa nám aj takto u participantoch prejavilo.

39. Starostlivosť rodiny v spolupráci s využívaním ambulantných sociálnych služieb umožňuje seniorom zotrvať v ich prirodzenom prostredí čo najdlhšie. Využívanie ambulantných sociálnych služieb pomáha seniorom a ich rodinám poskytovať seniorom starostlivosť v ich prirodzenom prostredí čo najdlhšie. Aj napriek tomu, že sa rodina na

niekoľko hodín denne o seniora nemôže postarať. Najčastejšie využívanými ambulantnými službami pre seniorov sú denné stacionáre a denné centrá. Očakávané postoje boli v súhlasnej škále, tak ako nám to uviedli aj naši participanti s rozdielom v miere súhlasu.

40. Ambulantné sociálne služby pomáhajú naplňovať potrebu sociálneho kontaktu.

Väčšina sociálnych služieb pre seniorov je zameraná okrem iných odborných činností na naplňovanie potreby sociálneho kontaktu, a inak to nie je ani pri ambulantných sociálnych službách pre seniorov, ktoré mnoho seniorov využíva aj z tohto dôvodu. Očakávané boli súhlasné stanoviská participantov, čo aj takto evidujeme.

4.1 Vyhodnotenie splnenia stanovených prieskumných cieľov

V nasledujúcej časti prinášame vyhodnotenie stanovených cieľov prieskumu. Hlavným cieľom prieskumu bolo zistiť profesionálne vnímanie konceptu kvality života seniorov. Tento cieľ sa nám podarilo naplniť tým, že sme získali pridelené hodnoty k jednotlivým predloženým výrokom vo vzťahu k danej tematike záverečnej práce od oslovených profesionálov. Zaujímavé pre nás boli, hlavne pridelené hodnotiace pozície k výrokom, ktoré boli výrazne odlišné alebo zhodné od profesionálov zo zariadenia pre seniorov a profesionálov pracujúcich v dennom stacionári. Potvrďujeme splnenie hlavného cieľa. Následne uvádzame vyhodnotenia splnenia stanovených čiastkových cieľov:

C1:Zaznamenať a uviesť profesionálne vnímanie konceptu kvality života vo všeobecných aspektoch. (Výroky č. 1-15)

Na koncept kvality života seniorov bolo zameraných prvých 15 výrokov, ktoré boli orientované všeobecne na kvalitu života a starnutie seniorov. Prvých 7 výrokov bolo zameraných na to, ako starnutie vplýva na kvalitu života seniorov. Tu môžeme uviesť, že zo získaných dát od našich participantov sme zistili, že preukázali celkový prehľad o danom koncepte a problematike starnutia. Postoje profesionálov zo zariadenia pre seniorov a od profesionálov z denného stacionára sú porovnateľne podobné. Vyplynulo z nich, že participanti podobne vnímajú to, ako starnutie vplýva na kvalitu života seniorov. S kvalitou života úzko súvisí aj aktívne starnutie, ktoré má tiež výrazný vplyv na kvalitu života seniorov. Tejto oblasti sa týkali výroky č.8 až č.11, v ktorých sme sa zamerali na to, či naši participanti potvrdzujú tento koncept. Z postojov vyjadrených prostredníctvom konkrétnych hodnôt potvrdzujúcich súhlasné, nesúhlasné, resp. indiferentné pozície na hodnotiacej škále vyplynulo, že konceptu kvality života vo všeobecnom kontexte oslovení profesionáli rozumejú. Informovanosť v čiastočnej podobe sa prejavila vo vzťahu k strategickému dokumentu (Národnému programu

aktívneho starnutia), o jeho existencii participanti vedeli, avšak nepotvrdovali podrobnejšiu orientáciu v jeho obsahu. Preto tu vidíme priestor pre výraznejšiu propagáciu obsahového zamerania predmetného strategického programu pre daných profesionálov, napríklad formou školiacich aktivít, prípadne v rámci supervízie. Výroky 12 až 15 sa zameriavajú na oblasť kvality života v spoločenskom vnímaní. V rámci tejto oblasti sme získali informácie o tom, že aj v tejto oblasti sa participanti vcelku orientujú. Splnenie daného čiastkového cieľa hodnotíme ako splnené.

C2: Zistiť reflexiu sociálnych potrieb seniorov vo vzťahu ku kvalite života u oslovených participatoch a zaznamenať vnímanie ich špecifickosti v prípade poskytovania služby v dennom stacionári. (Výroky č. 16-22)

Tento čiastkový cieľ sme napĺňali prostredníctvom dát získaných k týmto 7 výrokom, z ktorých sme upriamili pozornosť najmä na výroky č. 17 a č. 20, keďže tu evidujeme prepojenie na zdravotnú starostlivosť. (Vid': výrok č.17 - Bytostne sa seniorov dotýka aj potreba kvalitnej zdravotnej starostlivosti, výrok č.20 - Uspokojovanie potrieb týkajúcich sa fyzickej aktivity seniorov má pozitívny vplyv na mentálne zdravie.)

U výroku č.17 sme zaznamenali postoje u participatov zo ZpS s hodnotami 4,3,4 (t.j. výraznejšie pozície na súhlasnej škále), z DS s hodnotami 1,1,2 (t.j. s relatívnym súhlasom). U výroku č.20 profesionáli zo ZpS vyjadrili hodnoty 2,2,2 (t.j. relatívne súhlasím), zatiaľ čo profesionáli z DS uviedli hodnoty (-4,-4,-4) s pozíciou výrazne nesúhlasnou. Z uvedených dát nám vyplýva, že u profesionálov z denného stacionára sme špecifickosť vnímania sociálnych potrieb síce zaznamenali, tak ako to určoval tento čiastkový cieľ, avšak odlišne s naším pôvodným predpokladom. Keďže denný stacionár poskytuje sociálnu službu pre osoby zo zdravotným znevýhodnením, predpokladali sme, že u oslovených participatov z tohto typu zariadenia, zaznamenáme výraznejšiu citlivosť na potreby vo vzťahu k tejto nepriaznivosti, t.j. zdravotnému znevýhodneniu a vnímaniu sociálnych potrieb v súvislosti so zdravotnou starostlivosťou.

C3:Zaznamenať a predložiť prínos odborných činností poskytovaných v danom zariadení pre kvalitu života seniorov ako prijímateľov služby. (Výroky č. 24,26-29,31-33,35)

Odborným činnostiam a prístupom v sociálnej práci so seniormi sme sa venovali v uvedených výrokoch. Postoje probandov k výroku č. 24 so zameraním na individuálne plánovanie nám potvrdili akcentáciu významu tejto odbornej činnosti zo strany profesionálov z pobytovej formy sociálnej služby, naopak u ambulantnej táto nebola tak výrazne preferovaná a ocitla sa na pozícii negatívneho hodnotenia. K výroku č.35 taktiež so zameraním na

individuálne plánovanie, ktoré umožňuje overovať poskytovanie a kvalitu sociálnych služieb podľa potrieb seniora boli zaznamenané postoje k tejto odbornej činnosti zo strany profesionálov pobytovej formy sociálnej služby s hodnotami vyjadrujúcimi pozície na nesúhlasnej škále (2x a 1x v súhlasnej) a u profesionálov z denného stacionára v súhlasnej podobe. Profesionáli z pobytovej formy danej odbornej činnosti venujú pozornosť v celom procese starostlivosti o seniorov, čo profesionáli z ambulantnej formy takto nevyjadrujú. Naopak, profesionáli z ambulantnej formy sociálnej služby potvrdzujú, že vypracovanie individuálneho plánu ako odborná činnosť pomáha overiť kvalitu a poskytovanie sociálnych služieb podľa potrieb seniora a profesionáli z pobytového zariadenia sa skôr prikláňajú k nesúhlasu (2 z 3 probandov). U výroku č.26 zameraného na odbornú činnosť empowermentu ako pomoci seniorom pri rozvíjaní ich sebavedomia, funkčných spôsobilostí a rôznych cieľov zaznamenávame zhodné dáta v oboch skupinách (5x neutrálna pozícia), čo naznačuje, že nie je pevne zakotvený v profesionálnom povedomí oslovených probandov. Podobné dáta priniesli postoje k výroku č.27 so zameraním na odbornú činnosť, ktorou je reminescenčná terapia. Avšak v 2 prípadoch u profesionálov z pobytového zariadenia sme zaznamenali jej hodnotenie vo výraznom súhlase a potvrdení jej prínosu pre seniorov. Málo výrazné profesionálne vnímanie tejto odbornej činnosti sme identifikovali u probandov z denného stacionára. Zastávame názor, že má výrazný potenciál pre svoje uplatnenie aj v tomto prostredí. Výrok č.28 sa týkal ďalšej terapeuticko odbornej činnosti, a to animoterapie. Jej podporu vyjadrili vo väčšej početnosti profesionáli z denného stacionára, z pobytového prostredia sme zaznamenali len jeden postoj v rovnakej podobe. Táto odborná činnosť môže byť využívaná v pobytovej, ako aj v ambulantnej forme poskytovania sociálnej služby. Akcentujeme jej dôležitosť najmä pre pobytovú formu, kde je vhodnou terapiou a v práci so zvieratami sa najčastejšie využíva v starostlivosti o ľudí s Alzheimerovou chorobou. Do konkrétnych druhov terapií ako odborných činností (výrok č. 29) je potrebné zaradiť prijímateľov služby (seniorov) podľa ich diagnóz. Takto formulované stanovisko potvrdzovali účastníci súhlasne v oboch skupinách. Výrok č.31 zaznamenáva profesionálny postoj účastníkov k odbornej činnosti, ktorou je preterapia ako metóda vhodná aj pre seniorov s demenciou. Účastníci sa priklonili k jej hodnoteniu v nesúhlasnej škále. To otvára v praxi priestor pre jej lepšiu propagáciu a tým aj častejšiu implementáciu. Výrok č.33 bol zameraný na prístup orientovaný na človeka. Väčšina postojov bola zaznamenaná v jeho akceptácii a potvrdení aktívnej účasti seniora pri poskytovaní sociálnej služby pri jeho uplatňovaní.

C4: Zistiť súvislosti ochorenia COVID-19 na kvalitu starostlivosti o seniorov v ostatnom období. (Výroky č. 34 a 38)

V rámci tohto cieľa, ktorého splnenie týmto potvrdzujeme, sme sa snažili zistiť ako profesionáli pracujúci v sociálnych službách vnímajú vplyv ochorenia COVID- 19 na kvalitu poskytovaných sociálnych služieb. Postoje sme získavali prostredníctvom pridelených hodnôt k výrokom č. 34 a 38. V rámci tejto oblasti sme získali informácie o tom, či vykonávanie konkrétnych terapií pre seniorov ovplyvňuje pandémia COVID- 19 a či ovplyvnila pandémia prijímanie seniorov ako nových prijímateľov sociálnej služby. Profesionáli uviedli, že vykonávanie týchto terapií ovplyvnila súčasná situácia, pretože väčšina terapií sa vykonáva skupinovo a to v tomto období nie je možné realizovať z dôvodu protipandemických opatrení. Z odpovedí vyplynulo, že prijímanie nových seniorov do zariadení je v súčasnosti problematické. Zhodu evidujeme pri väčšine participantov. Zo získaných dát môžeme konštatovať, že sa nám aj tento čiastkový cieľ podarilo naplniť, pretože súčasná situácia ochorenia COVID- 19 zasiahla aj oblasť sociálnych služieb.

C5: Uviest' komparáciu profesionálneho vnímania konceptu kvality života vo všeobecných aspektoch medzi jednotlivými participantmi a zaznamenať jeho zhody alebo rozdielnosti v ambulantnej a pobytovej forme poskytovania služby. (Výroky č. 1-15)

Uvedený čiastkový cieľ bol splnený. V skupine profesionálov z pobytovej formy sociálnej služby (zariadenia pre seniorov) sme u 3 oslovených probandov zaznamenali pri 15 výrokoch s uvedeným obsahovým zameraním postoje v celkovej početnosti 45. Z toho bolo identifikovaných 15 postojov na pozíciách súhlasnej škály (I.S), 7 na indiferentnej pozícii (I.I) a 23 na nesúhlasných pozíciách (I.N). U 3 oslovených probandov v skupine profesionálov z ambulantnej formy sociálnej služby (denný stacionár) sme zaznamenali pri 15 výrokoch s uvedeným obsahovým zameraním postoje v celkovej početnosti 45. Z toho bolo identifikovaných 13 postojov na pozíciách súhlasnej škály (II.S), 9 na indiferentnej pozícii (II.I) a 23 na nesúhlasných pozíciách (II.N). Z uvedeného vyplýva, že početnosť zvolených pozícií je u oboch skupín participantov takmer rovnaká: I.S-15/II.S-13, I.I-7/II.I - 9, I.N-23/II. N-23. U jednotlivých výrokov sme zaznamenali takmer úplnú zhodu postojov v prípade výroku č.15, a to 5 hodnôt s indiferentnou pozíciou a 1 hodnotu so skôr súhlasnou pozíciou. Výrok sa týkal sociologického vymedzenia kvality života.

Tab. č.6 Hodnoty pridelené participantmi k jednotlivým výrokom s identifikáciou ich zhody a odlišnosti v jednotlivých skúmaných skupinách (ZS, DS) s ich vzájomnou komparáciou

Číslo výroku	P 1- Ved. ZpS	P 2- Inškt. Soc reh.- ZpS	P 3- Soc. prac.- ZpS	P 4- Ved.- DS	P 5- Inškt. Soc reh.- DS	P 6- Soc. prac.- DS
--------------	---------------	---------------------------	----------------------	---------------	--------------------------	---------------------

Pozn.: kód očp = očakávaný postoj (pridelená hodnota) k danému výroku, kód nčp = postoj (pridelená hodnota), ktoré boli k danému výroku neočakávané

1	1 očp	3 očp	2 očp	-1 nčp	1 očp	2 očp
2	-3 očp	0	0	1 nčp	2 nčp	1 nčp
3	-4 očp	-3 očp	-4 očp	-3 očp	-2 očp	-2 očp
4	1 očp	-1 nčp	0	-1 nčp	-1 nčp	-2 nčp
5	-2 očp	0	-3 očp	-1 očp	-3 očp	-3 očp
6	-2 očp	-1 očp	-1 očp	-2 očp	-1 očp	-1 očp
7	-3 očp	2 nčp	3 nčp	-2 očp	-2 očp	-1 očp
8	2 očp	0	3 očp	2 očp	3 očp	3 očp
9	-2 očp	2 nčp	-1 očp	1 nčp	1 nčp	0
10	-2 očp	-3 očp	3 nčp	-1 očp	0	0
11	-1 očp	3 nčp	-3 očp	-1 očp	0	0
12	-1 očp	-1 očp	-2 očp	1 nčp	-1 očp	-1 očp
13	-1 nčp	1 očp	-1 nčp	-1 nčp	-1 nčp	-1 nčp
14	1 očp	2 očp	-1 nčp	1 očp	0	1 očp
15	1 nčp	0	0	0	0	0

Komentár k tabuľke: Z počtu 74 zistených dát k výrokom č.1-15 (bez 16 indiferentných postojov) sme zaznamenali 51 v očakávanej podobe, ďalších 23 zaradujeme medzi postoje k výrokom, ktoré neboli očakávané. Na základe tohto zistenia je možné odvodiť, že zúčastnení participanti zaujali k predloženým výrokom, ktoré boli zamerané na zaznamenanie profesionálneho vnímania konceptu kvality života vo všeobecných aspektoch, očakávané (t.j. aj správne) postoje. Tieto odzrkadľujú porozumenie oslovených participantov teoretickému konceptu kvality života vo všeobecnosti.

1. skupina (Zariadenie pre seniorov, P1, P2,P3):

28 očakávaných postojov, 10 postojov, ktoré neboli očakávané (7 indiferentných)

2. skupina (Denný stacionár, P4, P5, P6):

23 očakávaných postojov, 13 postojov, ktoré neboli očakávané (9 indiferentných)

Taktiež tieto získané analyzované dáta dokumentujú vyrovnanosť rovnakých postojov k predloženým výrokom za obidve skupiny vo vzájomnej komparácii (28:23, 10:13, 7:9).

Pri komparácii postojov medzi jednotlivými probandmi sme zaznamenali výraznejší rozdiel pri pridelení hodnôt u výroku č.7, a to dokonca intraskupinového charakteru (medzi P1-vedúci post/-3 očp a P3 – sociálna pracovníčka/3 nčp). Výrok mal toto znenie: Metódy merania kvality života sú len objektívne a nie subjektívne. Rovnaké pridelené hodnoty sme zaznamenali napr. u výroku č.4 (teória rýchlosti života) na postoch profesionálov vykonávajúcich sociálnu rehabilitáciu (v ZpS aj v DS), ďalej napríklad aj u vedúcich obidvoch zariadení (u výroku č.6 so zameraním na gerontológiu a geriatriu). Medzi sociálnymi pracovníkmi evidujeme zhodu dát napríklad pri výroku č. 8 (so zameraním na národný program aktívneho starnutia).

4.2 Dialóg s autormi

Zo získaných výsledkov nám vyplynulo, že kvalitu života seniorov výrazne ovplyvňuje aj ekonomika. Ako uvádzajú Holková a Veselková (2019, s.242) „Kvalita života je výsledkom vzájomného pôsobenia sociálnych, zdravotných, ekonomických a environmentálnych podmienok, týkajúcich sa ľudského a spoločenského rozvoja.“, nielen ekonomika ovplyvňuje kvalitu života seniorov, ale sú to aj podmienky, v ktorých seniori žijú a tie sú zas ovplyvnené ekonomikou. Toto sa nám potvrdilo, pretože z dát participantov vyplynulo, že okrem rôznych podmienok života seniorov ovplyvňuje ich kvalitu života aj ekonomika. Jedným z vhodných prístupov je aktívne starnutie, ktorému sa venuje Národný projekt aktívneho starnutia na roky 2014- 2020. Z dát participantov sme sa dozvedeli, že tento projekt poznajú, ale nie sú oboznámení s tým čo je jeho obsahom. Pri práci so seniormi sa využívajú rôzne prístupy a jedným z nich je aj prístup orientovaný na človeka. V Stratégii dlhodobej sociálno-zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike (2019, s.80) sa uvádza, že pacient centred care-„PCC“ „znamená podporu aktívnej účasti odkázaných osôb a ich rodín pri utváraní sociálnej a zdravotnej starostlivosti a možností individuálneho rozhodovania sa v procese liečenia a starostlivosti. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti rešpektuje a reaguje na individuálne potreby, hodnoty a vedie ich procesom rozhodovania v klinických otázkach.“ Tu vnímame zhodu s postojmi participantov, ktorí uviedli, že tento prístup spočíva v aktívnom zapájaní seniorov do poskytovaných služieb. Kvalitu poskytovaných služieb môžeme merať rôznymi spôsobmi. Jedným z nich je proces individuálneho plánovania čoho výsledkom je individuálny plán. Ako uvádza Cangár (2018, s.5). „Zámerom využívania nástroja individuálneho plánovania je prispieť k tomu, aby človek, ktorý potrebuje dlhodobé a koordinované služby,

dostal komplexnú, flexibilnú a individuálne prispôsobenú podporu v zabezpečení bežného a zmysluplného života.“. Podobne vníma individuálne plánovanie aj Dvořáčková (2012), ktorá rovnako uvádza, že využívanie individuálneho plánovania umožňuje poznať ako sú služby poskytované. Takto vnímajú individuálne plánovanie aj participanti z denného stacionára, opačný názor sa objavil u participantiek zo zariadenia pre seniorov, ktoré takéto plánovanie nepovažujú za vhodný nástroj, ako overiť kvalitu poskytovaných služieb. Prechod seniora z prirodzeného prostredia do zariadenia pre seniorov je náročný proces, preto je dôležité, aby sa na takúto zmenu seniori. „Ľudia, ktorí sa môžu na odchod do zariadenia rozhodnúť sami a určitý čas sa naň pripravujú, sa následne lepšie začleňujú do nového prostredia.“ (Hrozenská, 2008, s.83). Rovnako tak to vnímajú aj participanti: ak je senior pripravený a zmierený s tým, že bude musieť opustiť svoje prirodzené prostredie s touto situáciou sa zmieri ľahšie a jeho adaptácia prebehne rýchlejšie.

4.3 Limity práce

Limitmi práce bola menšia výskumná vzorka, aktuálna pandemická situácia a menšia ochota spolupracovať zo strany profesionálov. Výskumná vzorka bola tvorená profesionálmi pracujúcimi v sociálnych službách a hlavným predpokladom výberu bolo, aby profesionáli boli sociálnymi pracovníkmi alebo inštruktormi sociálnej rehabilitácie a tento predpoklad spĺňalo len 6 participantov. Oslovili sme aj profesionálov terénnej sociálnej služby, ale predpoklad pre výber vzorky nespĺňali a preto neboli súčasťou prieskumu a nemohli sme získať názor od profesionálov pracujúcich vo všetkých formách sociálnych služieb poskytovaných seniorom v okrese Veľký Krtíš. Limitom pri realizácii prieskumu bola aj aktuálna pandemická situácia, ktorá ovplyvnila realizáciu prieskumu.

4.4 Odporúčania pre prax

V tejto časti predkladáme návrhy ako by bolo možné prispieť k zlepšeniu kvality života seniorov. Prinášame všeobecný návrh pre profesionálov v sociálnych službách, následne predkladáme návrhy, ktoré vyplynuli z nášho prieskumu. Vo všeobecnosti odporúčame profesionálom pracujúcim v sociálnych službách zvýšiť povedomie o kvalite života seniorov, o koncepcii aktívneho starnutia a o terapiách, ktoré môžu prispieť k zlepšeniu kvality

života seniorov a poskytovaní sociálnych služieb a to prostredníctvom školiacich aktivít. Odporúčania pre profesionálov na zlepšenie kvality života seniorov v zariadení pre seniorov:

- Za dôležité považujeme využívanie aj ostatných terapií, nielen reminiscenčnej terapie, ale aj ďalších, ktoré pomáhajú prispieť k zlepšeniu kvality života seniorov, medzi takéto terapie môžeme zaradiť animoterapiu, preterpiu a tiež využívanie encounterovej skupiny a ďalších techník a terapií.
- Z pohľadu zlepšovania kvality sociálnych služieb musia byť poskytované kvalitne, na to, aby sa zlepšila kvalita života seniorov a je dôležité sa zamerať na neustále sa meniace potreby seniorov, ktoré sa dajú efektívne kontrolovať prostredníctvom individuálneho plánovania.

Odporúčania pre profesionálov na zlepšenie kvality života seniorov v dennom stacionári:

- Za dôležité pre zlepšovanie kvality života seniorov považujeme to, aby boli seniori aj v dennom stacionári zapájaní do celého procesu poskytovania sociálnych služieb, čo umožní seniorom, ale aj profesionálom poskytovať služby podľa toho čo seniori potrebujú.
- Pre zlepšenie kvality života seniorov považujeme za dôležité zaradenie aj ostatných terapií, ktoré pomáhajú prispieť k zlepšeniu kvality života seniorov a ktoré sme konkretizovali aj v odporúčaní pre pobytovú formu.

ZÁVER

Obdobie staroby je náročným obdobím pre každého, a preto je dôležité, aby ho seniori prežili kvalitne. K zlepšeniu kvality života môžu prispieť rôzne faktory a jedným z nich sú sociálne služby, ktoré môžu seniorom pomôcť v tom, aby aj toto náročné obdobie bolo prežité kvalitne. Dôležité je zamerať sa na kvalitu života nielen seniorov, ktorí žijú v pobytových zariadeniach, ale aj na seniorov žijúcich vo svojom prirodzenom prostredí. Kvalitu života obidvoch skupín je potrebné zlepšovať a k tomu prispievajú aj sociálne služby, ktoré sa o seniorov starajú a reagujú na to čo seniori potrebujú.

V práci ŠVOČ sme sa zamerali na problematiku kvality života seniorov z pohľadu profesionálov, pracujúcich v ambulantnej a pobytovej forme sociálnej služby. V prvej časti sa venujeme teoretickým východiskám. Druhá časť práce obsahuje náš realizovaný prieskum. Jeho hlavný cieľ sa nám podarilo naplniť a to prostredníctvom čiastkových cieľov. Je dôležité sa kvalitou života zaoberať aj v tomto období a k jej zlepšeniu môžu prispieť aj sociálne služby,

a preto dúfame, že naše zistenia prispievajú k zlepšovaniu kvality života seniorov, ktorí využívajú ambulantné a pobytové sociálne služby.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Knihy:

- BAČOVÁ, V. 2008. *Kvalita života asociálny kapitál –psychologické dimenzie*. 2. vyd. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2008. 324 s. ISBN: 978-80-8068-747-2
- BALOGOVÁ, B. 2005. *Seniori*. 1. vyd. Prešov : Akcent Print, 2005. 157 s. ISBN: 80-969274-1-8.
- CANGÁR, M., KRÚPA, S., PALANOVÁ, T. 2017. *Kvalita a dlhodobá starostlivosť*. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. 2017. 51 s. ISBN: 978- 80- 972551- 2- 1
- ČEVELA, R. -KALVACH, Z.- ČELEDOVÁ, L. 2012. *Sociální gerontologie*. Praha: Grada Publishing. 2012. 263 s. ISBN: 978- 80- 247- 3901- 4
- ČEREŠNÍKOVÁ, M. 2015. *Neformálna sociálna sieť- základ života v societe*. In: LEHOCZKÁ, L.- ROSINSKÝ, R. a kol. 2015. *Sociálna sieť v živote marginalizovaných rómskych komunít*. Nitra: UKF Nitra. 210 s. ISBN: 978- 80- 558- 0739- 3
- DRAGANOVÁ, H. a kol. 2006. *Sociálna starostlivosť*. Martin: Osveta. 2006. 195 s. ISBN: 978- 80- 8063- 240- 3
- DVOŘÁČKOVÁ, D. 2012. *Kvalita života seniorů v domovech pro seniory*. Praha: Grada Publishing. 112 s. ISBN:978- 80- 247- 4138- 3
- HANGONI, T.- CEHELSKÁ, D.- ŠÍP, M. 2014. *Sociálne poradenstvo pre seniorov*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. 2014. ISBN: 978- 80- 555- 0959- 4
- HEGYI, L. a kol. 2012. *Sociálna gerontológia*. Bratislava: Herba. 2012. 176 s. ISBN: 987- 80- 89171- 99- 6
- HROZENSKÁ, M. a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko- praktické východiská*. Martin: Osveta. 2008. 180 s. ISBN: 978- 80- 8063- 282- 3
- HROZENSKÁ, M. 2011. *Kvalita života starších ľudí v priestore spoločenských vied*. Nitra: EFETA. 2011. 155 s. ISBN: 978- 80- 89245- 24- 6
- CHRÁSKA, M. 2007. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 2007. 272 s. ISBN: 978- 80- 247- 1369- 4
- KOHÚTOVÁ, K. 2018. *Kvalita života seniorov v inštitucionalizovanej starostlivosti*. In Alumni II. Conference of Graduates: Zborník príspevkov z druhej vedecko-odbornej konferencie absolventov štúdia psychológie na FF KU v Ružomberku. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. Verbum, 2018, s. 47-59. ISBN 978-80-561-0526-9.- 30 - ročník III/1 • leden 2010
- LEHOCZKÁ, L.- ROSINSKÝ, R. a kol. 2015. *Sociálna sieť v živote marginalizovaných rómskych komunít*. Nitra: UKF Nitra. s. 210 ISBN: 978- 80- 558- 0739- 3

- LEHOCZKÁ, L. 2018. *Sociálne služby- denné centrá*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene. 2018. 66 s. ISBN: 978- 80- 228- 3071- 3
- LUKŠÍK, I. 2013. *Q- metodológia: faktorové zobrazenie ľudskej subjektivity*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 2013. 76 s. ISBN: 987- 80- 8082- 584- 3
- MATOUŠK, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 2008. 272 s. ISBN: 978- 80- 7367- 368- 0
- PAYNE, J. et al. 2005. *Kvalita života a zdraví*. Praha : Triton, 2005. 629 s. ISBN: 978- 80-7254- 657- 2
- PYŠNÁ, J. a kol. 2009. *Kvalita života seniorů a pohyb*. Bratislava: Infopress. 2009. 171s. ISBN: 987- 80- 85402- 98- 8
- ROLLOVÁ, L.- SAMMOVÁ, M. a kol. 2015. *Tvorba inkluzívneho prostredia v procese deinštitucionalizácie*. Bratislava: Implementačná agentúra MPSV a R. 2015. 368 s. ISBN: 978- 80- 970110- 5- 5
- SZABÓ, I.- VEREŠOVÁ, M. a kol. 2014. *Prehľad všeobecnej psychológie*. Nitra: Enigma. 2014. 273 s. ISBN: 978- 80- 89132- 89- 8
- TOKÁROVÁ, A. et al: *Kvalita života a rovnosť príležitostí*. Prešov : Filozofická fakulta PU, 2005. 897 s. ISBN: 80-8068-425-1

Elektronické dokumenty:

- CANGÁR, M., MACHAJDÍKOVÁ, M. 2017. *Dlhodobá starostlivosť v Slovenskej republike*. [Online]. 2017. [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné na internete: https://www.rpsp.eu/wp-content/uploads/2018/04/LTCpolicybrief_final.pdf
- CANGÁR, M. *Individuálne plánovanie*. [Online]. 2018. [cit. 15. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.ia.gov.sk/npkiku/data/files/np_kiku/dokumenty/Methodiky%202018%20ISBN/Individualne%20planovanie%202018.pdf
- HATÁR, C. 2013. Edukácia seniorov v rezidenčných podmienkach- možnosti, limity a význam. In: LUKÁČ, M. 2013. *Edukácia človeka- problémy a výzvy pre 21. storočie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 2013. ISBN: 978-80- 555- 0825- 2. [Online]. [cit. 38. 1. 2020]. Dostupná na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukac1/subor/Hatar.pdf>
- Národný program aktívneho starnutia na roky 2014- 2020*. 2013. MPSV a R. [Online]. 2015. [cit. 5. 2. 2020]. Dostupná na internete: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/rada-vlady-sr-prava-seniorov/npas-2014-2020.pdf>
- Stratégia dlhodobej sociálno- zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike*. 2019. MZ SR a MPSV a R. 2019. [Online]. 2019. [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/Clanok?strategia-dlhodobej-socialno-zdravotnej-starostlivosti-v-sr>
- WHO global strategy on people-centred and integrated health services*. 2015. World Health Organization. [Online]. 2015. [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné na internete:

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/155002/WHO_HIS_SDS_2015.6_eng.pdf;jsessionid=CC229621D724D95CC4914AB67ACDE9CD?sequence=1

WHOQOL: Meranie kvality života. [Online]. [cit. 28. 1. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/toolkits/whoqol>

Článok v časopise

DIMUNOVÁ, L. – VESELSKÁ DANKULINCOVÁ, Z. – STROPKAIIOVÁ, S. 2013. *Vybrané parametre pri posudzovaní kvality života seniorov v domácej a inštitucionalizovanej starostlivosti.* In: *Ošetrovateľstvo teória- výskum- vzdelávanie.* 2013. roč. 3, č. 1, s. 19. ISSN 1338-6263. [Online]. [cit. 28. 1. 2020]. Dostupná na internete: https://www.osetrovatelstvo.eu/_files/2013/19-vybrane-parametre-pri-posudzovani-kvality-zivota-seniorov-v-domacej-a-institucionalizovanej-starostlivosti.pdf

FARSKÝ, I. SOLÁROVÁ, M. 2010. *Kvalita života seniorov v komunitnom zriadení.* In: *Profese online.* 2010. roč. 3, č. 1, s. 30, ISSN 1803-4330 [Online]. [cit. 28. 1. 2020]. Dostupná na internete: file:///C:/Users/Evka/Downloads/QUALITY_OF_LIFE_OF_SENIORS_LIVING_IN_COMMUNITY_SET.pdf <https://doi.org/10.5507/pol.2010.004>

HOLKOVÁ, V.- VESELKOVÁ, A. 2019. *Teoreticko- praktické aspekty formovania kvality života z pohľadu spotreby.* In: *Ekonomické rozhlady.* 2019. roč. 48, č. 3, s. 242. [Online]. [cit. 20. 2. 2020]. Dostupná na internete: https://euba.sk/www_write/files/SK/ekonomicke-rozhlady/2019/er3_2019_holkova-veselkova_fulltext.pdf

HORNÁKOVÁ, M.- ROCHOVSKÁ, V. 2007. *Vybrané aspekty kvality života vo vnútorných perifériách Slovenska.* In: *Geographia Cassoviensis.* 2007. roč. I., č. 1, s. 56. [Online]. [cit. 20. 2. 2020]. Dostupná na internete: https://geografia.science.upjs.sk/images/geographia_cassoviensis/articles/GC-2007-1-1/Hornak_Rochovska_tlac.pdf

Poochikian-Sarkissian, S.- Sidani, S.- Ferguson-Pare, M.- Doran, D. 2010. *Examining the relationship between patient-centred care and outcomes.* In: *Canadian Journal of Neuroscience Nursing.* 2010. roč. 32, č. 4, s. 15 [Online]. [cit. 28. 3. 2020]. Dostupná na internete: <https://static1.squarespace.com/static/5b040dcdcc8fed6691b16e17/t/5ccf959b1905f41dbcc09966/1557108127900/CJNN-32-4-2010.pdf#page=14>

Zákon:

Zákon č. 448/ 2008 Z.z. – Zákon o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/ 1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

PRÍLOHY

Príloha A

Q-výroky týkajúce sa Potenciálu sociálnych služieb zlepšovať kvalitu života seniorov:

1. Kvalita sociálneho života seniorov je výrazne ovplyvňovaná aj ekonomikou.
2. Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie sú za dlhovekých považovaní ľudia starší ako 70 rokov.
3. Starnutie človeka postihuje jeho bytie v biologickej a psychickej rovine a nie v sociálnej.
4. Jednou z teórií starnutia je teória rýchlosti života.
5. Salutogénia je veda o udržiavaní ekonomického zabezpečenia.
6. Medzi gerontológiou a geriatriou nie je rozdiel.
7. Metódy merania kvality života sú len objektívne a nie ja subjektívne.
8. V Slovenskej republike je prijatý Národný program aktívneho starnutia.
9. Pre účely národného dokumentu aktívneho starnutia boli staršie osoby definované ako osoby vo veku 60 rokov a staršie.
10. Koncept aktívneho starnutia sa zameriava na zvyšovanie kvality života všetkých ľudí iba s ohľadom na ich znevýhodnenie a zdravotný stav.
11. Hlavné determinanty aktívneho starnutia sa zameriavajú na 6 oblastí, medzi ktoré nepatria osobné vlastnosti a správanie.
12. Na proces starnutia je nazerané ako na spoločenský (demografický) proces bez nazerania na neho ako na individuálny proces.
13. Skupiny starších ľudí sa vyznačujú vnútornou heterogenitou a je potrebné ich členenie na jednotlivé vekové kategórie.
14. Pri pojme kvalita života je potrebné rozoznávať dve navzájom prepojené dimenzie: psychologickú a environmentálnu.
15. Kvalitatívne parametre ľudského života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti sú vyjadrením psychologického diskurzu o kvalite živote.
16. Napĺňanie potrieb seniorov sa týka ekonomických, sociálnych, kultúrnych, psychologických a duchovných podmienok ich života a ďalšie sem už nepatria.
17. Bytostne sa seniorov dotýka aj potreba kvalitnej zdravotnej starostlivosti.
18. Rezidenčná spokojnosť a jej uspokojovanie sa potrieb seniorov nedotýka.
19. Seniorov sa viacnásobná deprivácia pri napĺňaní ich sociálnych potrieb netýka.
20. Uspokojovanie potrieb týkajúcich sa fyzickej aktivity seniorov má pozitívny vplyv na mentálne zdravie.

21. Seniori sa majú zúčastňovať na živote spoločnosti podľa svojich potrieb a schopností, pričom im spoločnosť poskytne adekvátnu sociálnu ochranu a starostlivosť.
22. Skúmanie interakcie človek – prostredie je pri napĺňaní potrieb seniorov dôležité.
23. Trendom sociálnych služieb je umiestňovanie seniorov do pobytových zariadení.
24. Sociálni pracovníci v sociálnych službách by mali zahrnúť seniorov do všetkých fáz definovania problému, plánu aj hodnotenia poskytovania kvality danej služby a starostlivosti.
25. Pri praktickom výkone poskytovania starostlivosti o seniorov nie je potrebné využívať rôzne teoretické koncepty.
26. Empowerment je nástroj, ktorý zmocňuje nielen marginalizované komunity, ale je vhodný aj pri poskytovaní sociálnej služby pre seniorov.
27. Reminiscenčná terapia patrí medzi vhodné odborné činnosti, vykonávané pri poskytovaní sociálnych služieb pre seniorov
28. Animoterapia nezlepšuje kvalitu života seniorov a v sociálnych službách pre týchto prijímateľov sa nevyužíva.
29. Do konkrétnych druhov terapií sa zaraďovaní prijímatelia služby podľa ich diagnóz, psychického a somatického stavu, ako aj ich motivácie a potreby, pričom sa ich schopnosti sa nebudú do úvahy.
30. Encounterová skupina nie je vhodná pre seniorov, nakoľko si v nej nemôžu sami určovať program.
31. Preterapia je metóda vhodná pre seniorov s demenciou a pomáha im zlepšiť kvalitu ich života.
32. Kvalitné sociálne služby sú služby, ktoré reagujú na meniace sa potreby seniorov.
33. Prístup orientovaný na človeka je prístup, ktorý podporuje aktívnu účasť senior na poskytovaní sociálnej služby.
34. Vykonávanie konkrétnych terapií pre seniorov ovplyvňuje pandémia COVID-19.
35. Individuálny plán pomáha overiť kvalitu a poskytovanie sociálnych služieb podľa potrieb seniora.
36. Pripravenosť seniora na to, že bude umiestnený do pobytového zariadenia umožňuje lepšiu adaptáciu v novom prostredí.
37. Proces adaptácie seniorov, ktorí nie sú zmierení s tým, že musia byť umiestnení do pobytového zariadenia môže trvať aj niekoľko rokov.
38. Prijímanie seniorov ako nových prijímateľov sociálnej služby výrazne ovplyvnila pandémia COVID-19.

39. Starostlivosť rodiny v spolupráci s využívaním ambulantných sociálnych služieb umožňuje seniorom zotrvať v ich prirodzenom prostredí čo najdlhšie.

40. Ambulantné sociálne služby pomáhajú naplňovať potrebu sociálneho kontaktu.

Príloha B:

Formulár pre získavanie dát:

Potenciál sociálnych služieb zlepšovať kvalitu života seniorov

Vážené sociálne pracovníčky, vážení sociálni pracovníci,

v rámci mojej diplomovej práce, na tému Potenciál sociálnych služieb zlepšovať kvalitu života seniorov, Vás chcem požiadať o zoradenie nasledujúcich výrokov podľa toho ako veľmi s nimi súhlasíte alebo naopak nesúhlasíte. Vaše odpovede sú anonymné, slúžia len na účel výskumu diplomovej práce a nebudú nijakým spôsobom zneužitú. Čísla výrokov roztriedte a uveďte do nasledujúcich okienok tak, aby sa čísla neopakovali a stĺpce boli zaplnené. Číslo výroku napíšte do okienka podľa toho, ako veľmi s ním súhlasíte alebo naopak nesúhlasíte.

Rod: Žena

Muž

Vek :

Zaradenie zamestnanca:

Druh sociálnej služby:

Vzdelanie :

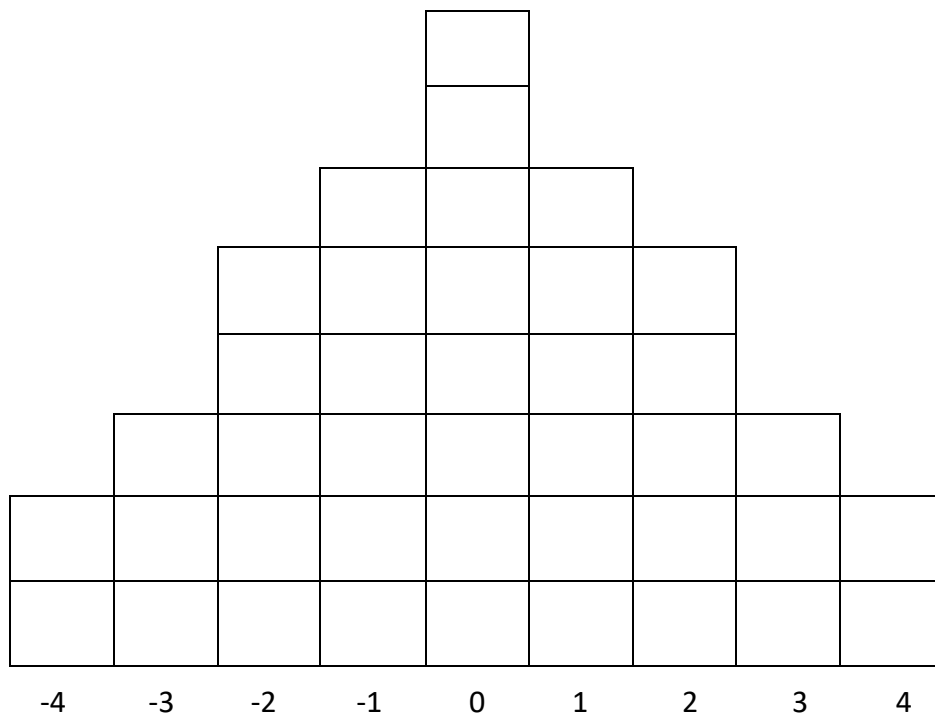
Dĺžka praxe:

Q - výroky týkajúce sa Potenciálu sociálnych služieb zlepšovať kvalitu života seniorov

- 1.Kvalita sociálneho života seniorov je výrazne ovplyvňovaná aj ekonomikou.
- 2.Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie sú za dlhovekých považovaní ľudia starší ako 70 rokov.
- 3.Starnutie človeka postihuje jeho bytie v biologickej a psychickej rovine a nie v sociálnej.
- 4.Jednou z teórií starnutia je teória rýchlosti života.
- 5.Salutogénzia je veda o udržiavaní ekonomického zabezpečenia.
- 6.Medzi gerontológiou a geriatriou nie je rozdiel.
- 7.Metódy merania kvality života sú len objektívne a nie ja subjektívne.
- 8.V Slovenskej republike je prijatý Národný program aktívneho starnutia.
- 9.Pre účely národného dokumentu aktívneho starnutia boli staršie osoby definované ako osoby vo veku 60 rokov a staršie.

10. Koncept aktívneho starnutia sa zameriava na zvyšovanie kvality života všetkých ľudí iba s ohľadom na ich znevýhodnenie a zdravotný stav.
11. Hlavné determinanty aktívneho starnutia sa zameriavajú na 6 oblastí, medzi ktoré nepatria osobné vlastnosti a správanie.
12. Na proces starnutia je nazerané ako na spoločenský (demografický) proces bez nazerania na neho ako na individuálny proces.
13. Skupiny starších ľudí sa vyznačujú vnútornou heterogenitou a je potrebné ich členenie na jednotlivé vekové kategórie.
14. Pri pojme kvalita života je potrebné rozoznávať dve navzájom prepojené dimenzie: psychologickú a environmentálnu.
15. Kvalitatívne parametre ľudského života, životného štýlu a životných podmienok spoločnosti sú vyjadrením psychologického diskurzu o kvalite živote.
16. Napĺňanie potrieb seniorov sa týka ekonomických, sociálnych, kultúrnych, psychologických a duchovných podmienok ich života a ďalšie sem už nepatria.
17. Bytostne sa seniorov dotýka aj potreba kvalitnej zdravotnej starostlivosti.
18. Rezidenčná spokojnosť a jej uspokojovanie sa potrieb seniorov nedotýka.
19. Seniorov sa viacnásobná deprivácia pri napĺňaní ich sociálnych potrieb netýka.
20. Uspokojovanie potrieb týkajúcich sa fyzickej aktivity seniorov má pozitívny vplyv na mentálne zdravie.
21. Seniori sa majú zúčastňovať na živote spoločnosti podľa svojich potrieb a schopností, pričom im spoločnosť poskytne adekvátne sociálnu ochranu a starostlivosť.
22. Skúmanie interakcie človek – prostredie je pri napĺňaní potrieb seniorov dôležité.
23. Trendom sociálnych služieb je umiestňovanie seniorov do pobytových zariadení.
24. Sociálni pracovníci v sociálnych službách by mali zahrnúť seniorov do všetkých fáz definovania problému, plánu aj hodnotenia poskytovania kvality danej služby a starostlivosti.
25. Pri praktickom výkone poskytovania starostlivosti o seniorov nie je potrebné využívať rôzne teoretické koncepty.
26. Empowerment je nástroj, ktorý zmocňuje nielen marginalizované komunity, ale je vhodný aj pri poskytovaní sociálnej služby pre seniorov.
27. Reminiscenčná terapia patrí medzi vhodné odborné činnosti, vykonávané pri poskytovaní sociálnych služieb pre seniorov
28. Animoterapia nezlepšuje kvalitu života seniorov a v sociálnych službách pre týchto prijímateľov sa nevyužíva.

29. Do konkrétnych druhov terapií sa zaraďovaní prijímatelia služby podľa ich diagnóz, psychického a somatickeho stavu, ako aj ich motivácie a potreby, pričom sa ich schopnosti sa nebudú do úvahy.
30. Encounterová skupina nie je vhodná pre seniorov, nakoľko si v nej nemôžu sami určovať program.
31. Preterapia je metóda vhodná pre seniorov s demenciou a pomáha im zlepšiť kvalitu ich života.
32. Kvalitné sociálne služby sú služby, ktoré reagujú na meniace sa potreby seniorov.
33. Prístup orientovaný na človeka je prístup, ktorý podporuje aktívnu účasť senior na poskytovaní sociálnej služby.
34. Vykonávanie konkrétnych terapií pre seniorov ovplyvňuje pandémia COVID-19.
35. Individuálny plán pomáha overiť kvalitu a poskytovanie sociálnych služieb podľa potrieb seniora.
36. Pripravenosť seniora na to, že bude umiestnený do pobytového zariadenia umožňuje lepšiu adaptáciu v novom prostredí.
37. Proces adaptácie seniorov, ktorí nie sú zmierení s tým, že musia byť umiestnení do pobytového zariadenia môže trvať aj niekoľko rokov.
38. Prijímanie seniorov ako nových prijímateľov sociálnej služby výrazne ovplyvnila pandémia COVID-19.
39. Starostlivosť rodiny v spolupráci s využívaním ambulantných sociálnych služieb umožňuje seniorom zotrvať v ich prirodzenom prostredí čo najdlhšie.
40. Ambulantné sociálne služby pomáhajú naplňať potrebu sociálneho kontaktu.

4= absolútne súhlasím	(2 tvrdenia)
3= súhlasím	(3 tvrdenia)
2= relatívne súhlasím	(5 tvrdenia)
1= skôr súhlasím ako nesúhlasím	(6 tvrdenia)
0= nedokážem sa rozhodnúť	(8 tvrdenia)
-1= skôr nesúhlasím ako súhlasím	(6 tvrdenia)
-2= relatívne nesúhlasím	(5 tvrdenia)
-3= nesúhlasím	(3 tvrdenia)
-4= absolútne nesúhlasím	(2 tvrdenia)

Ďakujem za spoluprácu.

"TIETO ZÁKONY NÁM VLASTNE NIČIA ŽIVOTY“ – VYNÚTENÉ SOBÁŠE OLAŠSKÝCH DIEVČAT A KONCEPT ZMOCNENIA V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Bc. Nikoleta Lakatosová

Školiteľka: doc. PhDr. Michal Kozubík, PhD.

ABSTRAKT

Autorka sa v práci v rámci študentskej, vedecko-odbornej činnosti zaoberala problematikou vynútených sobášov v komunite olašských Rómov. V práci detailne popísala vymedzenie pojmov akými sú vynútené sobáše a vopred dohodnuté sobáše so zameraním na subetnickú skupinu olašských Rómov. Hlavným cieľom práce bolo detailne popísať obyčaje a zvyky spojené s fenoménom nútených sobášov. Čiastkovými cieľmi práce bolo zistiť názory olašských dievčat a žien na problematiku nútených sobášov a zachytiť ich pohľad na rôzne skutočnosti spojené s touto témou. Výskumný záber je zasadený širšie: do oblasti zmocnenia žien v sociálnej práci. Keďže ide relatívne o novú a aktuálnu tému, autorka si pre vytvorenie práce zvolila kvalitatívny výskumný dizajn. Ako metódu zberu dát využila neštruktúrovaný rozhovor. Zber údajov prebiehal kvôli protipandemickým opatreniam formou online rozhovorov so ženami pochádzajúcimi prevažne z južného Slovenska, ale aj Rómiek žijúcich v Írsku. Autorkin výberový súbor tvorili ženy v mladom, ale i zrejšom veku, prislúchajúce ku komunite olašských Rómiek. Autorka zistila, že i v súčasnej dobe sa uskutočňujú nútené sobáše či vopred dohodnuté sobáše v danej komunite a nejde o žiaden mýtus. Napriek zaznamenanaj neochote a uzavretosti komunity vo vzťahu k núteným sobášom a dievčatám, nesmieme zabúdať ani na dodržiavanie zákonov platných v Slovenskej republike, akými sú Ústava SR a taktiež Všeobecná deklarácia ľudských práv. Autorka navrhuje, aby sa na základných školách vykonávala primárna prevencia vo forme besied a prednášok na tému obchodovanie s ľuďmi. Je potrebné posilniť kompetencie sociálnych pracovníčok, pracovníkov v oblasti zmocnenia a kultúrnych špecifik olašskej komunity.

Kľúčové slová: Olašské Rómky. Zvyky a tradície. Nútené sobáše. Zmocnenie.

ABSTRACT

Author deals with the issue of forced marriages in the Vlaxiko Roma community in this student and scientific-professional activity work. In her work she described in detail the definition of terms such as forced marriages and pre-arranged marriages with a focus on the sub-ethnic group of Vlaxiko Roma. The main goal of the work was to describe in detail the customs associated

with the phenomenon of forced marriages. The partial goals of the work was to find out the opinions of Vlachiko girls and women on the issue of forced marriages and to capture their view on various facts related to this topic. The research scope is broader: in the field of empowering women in social work. It is a relatively new and current topic, despite the author chose a qualitative research design. She used unstructured interview as a method of data collection. Data collection took place due to anti-pandemic measures in the form of online interviews with women coming mainly from southern Slovakia, but also Roma living in Ireland. The author's sample consisted of younger women but also more mature age, belonging to the community of Vlachiko Roma. The author found out that even today, forced marriages or pre-arranged marriages take place in the given community and it is not a myth. Despite the reluctance and closed nature of the community in relation to forced marriages and girls, we must not forget to comply with the laws in force in the Slovak Republic, such as the Constitution of the Slovak Republic and the Universal Declaration of Human Rights. The author proposes that primary prevention be carried out in primary schools in the form of discussions and lectures on the topic of human trafficking. It is necessary to strengthen the competencies of social workers, empowerment workers and the cultural specifics of the Vlachiko community.

Key words: Vlachiko Roma Women. Habits and traditions. Forced marriages. Empowerment.

ÚVOD

„Kana resel i šej i mesáli la bujasa, šaj lel romes.“

Ak dievča dosiahne zadkom stôl, môže sa vydať (Šusterová, 2015, s. 83).

Predmetom nášho záujmu boli mladé dievčatá, ktoré boli donútené k vydaju. Zaujímalo nás, ako v dnešnej modernej dobe vydávajú olašskí Rómovia svoje dcéry. Iniciátorom pre výber tejto témy bolo osobné zanievanie do danej problematiky. Zaujala nás aktuálnosť a citlivosť tejto témy. Sociálne siete, ako aj iné médiá hlásia čoraz viac prípadov, kedy dievčatá v adolescentnom veku boli predané za účelom manželstva. Táto sa skutočnosť sa nedeje vyslovene len na Slovensku, Česku ale aj v zahraničí. V Slovenskej republike sa olašskej komunite vo svojich publikáciách venujú napríklad Šusterová či Stojka a Pivoň. V zahraničí, najmä v Rumunsku rezonujú práce autoriek Voicu a Popescu. Vzhľadom na vážnosť niektorých zvyklostí tejto subetnickej skupiny sa im venuje len málo pozornosti. Dokonca zastávame

názor, že slovenské publikácie týkajúce sa danej problematiky sú napísané skôr pozitívne bez analyzovania negatívnych dôsledkov. Uvedené fakty v týchto publikáciách sú skôr antropologického charakteru. Chceme tým naznačiť, že je nutné zaoberať sa aj negatívnymi konkvenciami, ktoré sú spojené so zvyklosťami a tradíciami olašských Rómov. Média ponúkajú často prikrášenú realitu a preto je potrebné, aby sa touto problematikou zaoberali aj kompetentní odborníci. Vzhľadom na absentujúci pohľad na negatívne, neželané javy týkajúce sa tejto témy, sme sa rozhodli vytvoriť túto prácu. Chceli sme poskytnúť čitateľovi náhľad do tradícií olašských Rómov, prostredníctvom životných príbehov našich respondentiek. Keďže komunita olašských Rómov je skôr uzavretá a veľmi ťažko dôverujú cudzím ľuďom nebolo ľahké nájsť respondentky, ktoré by boli ochotné participovať na našom výskume. Našťastie sa nám to podarilo a získali sme cenné informácie k problematike *vynútených/vopred dohodnutých sobášov*.

1 OLAŠSKÍ RÓMOVIA

V prvej časti práce sme sa zaoberali teoretickými východiskami nášho výskumu. Na začiatok sme venovali pozornosť histórii olašských Rómov, pretože považujeme za vhodné uviesť čitateľa do deja od počiatku kreovania dnešných rómskych zákonov a tradícií. Ďalej sme opisovali postavenie oboch pohlaví v komunite a taktiež proces ako sa z dievčatka stane nevesta a následne matka.

1.1 História

Komparatívni lingvisti ako aj historici dokázali, že ako pravlasť Rómov môžeme označiť jeden z indických subkontinentov. Výskumníci dokázali, že Rómovia patrili k chudobnej vrstve obyvateľstva (Dejiny Rómov, 2020). Osmanská ríša vyvíjala na Rómov veľký tlak. Dá sa povedať, že je to jeden z dôvodov putovania Rómov z Byzancie do Európy. Putovali vo viacerých prúdoch. Najväčší z týchto prúdov, ktorý bol nielen početný, ale aj dlho trval a predieral na Balkánsky polostrov. A práve Balkánsky polostrov označujeme za územie, s ktorým je prepojená história dnešných olašských Rómov (Jurová, 2002). Osmanská invázia priniesla so sebou na Balkán veľký počet Rómov. V tej dobe boli Rómovia jednak sluhovia alebo remeselníci. Fakt, že neprislúchali k moslimskému náboženstvu ovplyvnil ich postavenie v Osmanskej ríši negatívne (Marushiakova, Popov, 1997). Mnoho Rómov bolo násilím privezených do Európy pod nálepkou „otrok“. Vyše 500 rokov boli Rómovia na území Balkánu,

ktoré patrilo Osmanom, presnejšie Moldavské kniežatstvo a Valašské kniežatstvo držaní ako otroci. V neskoršej histórii, respektíve v druhej časti 19. storočia nachádzame rôzne zmeny. Či už ekonomické ale aj sociálne. Moldavské aj Valašské kniežatstvo tiež kráčalo s dobou. Priemyselná revolúcia priniesla aj do kniežatstiev nové trendy – efektívnejšie využívanie poľnohospodárskych strojov. Čo pre Rómov (nevoľníkov) znamenalo, že sa pre svojich vlastníkov stali viac menej nepotrebnými. V tomto období sa objavovali nové myšlienky a názory na nevoľníctvo. Považovalo sa za archaické a nehumánne. Spomenuté kniežatstvá sa tiež pozitívne otvárali novým myšlienkam. Mnohí s týmto názorom nesúhlasili no v roku 1837 podnikol guvernér A. Ghica prvé kroky. Moldavsko prijalo oslobodzujúci zákon v decembri 1855 a o rok na to ho prijalo aj Valašsko. Pre Rómov v tomto období bolo kľúčové to, že na základe tohto prijatého zákona sa o nich začalo hovoriť ako o etniku a nie ako o otrokoch a menejcenných (Hancock, 2005).

Negatívom je, že napriek prijatému zákonu o zrušení nevoľníctva sa neuskutočňovali kroky, ktoré by poskytovali Rómom vzdelanie či integráciu do vtedajšej spoločnosti (Hancock, 2005).

Pod vplyvom negatívnych skúseností z minulosti sa Rómovia obávali a preto začínali migrovať do Európy. Migrovalo mnoho kmeňov a ich jazyk bol silno prepletený s rumunčinou. A toto bol dôvod prečo sa ich dialekt nazýva dodnes olašský (Fraser, 2002). Po období migrácie smerom na severozápad, prichádza obdobie kedy sa Rómovia z balkánskeho územia dostávajú aj na územie dnešnej Slovenskej republiky. Časové úseky z histórie Rómov sú silno ovplyvnené výkyvmi názorov a postojov vtedajšej majoritnej spoločnosti (Hancock, 2001). V období bývalej ČSR sa prijal zákon číslo č. 117/1927 o potulných Cigánoch. Tento zákon zakazoval žiť svojvoľným a kočovným či tuláckym spôsobom života. Spomenutý zákon nepodporoval integráciu Rómov skôr naopak vyjadril antipatiu voči nim. Čo značilo, že nemali žiadne práva (Kollárová, 2002). Rok 1989, ktorý je známy novembrovými udalosťami, je významným prelomovým rokom aj v dejinách Rómov. Koncom spomenutého roka vznikla aj prvá rómska strana s názvom Rómska občianska iniciatíva. Po vzniku prvej politickej strany začínali vznikať aj ďalšie a taktiež rôzne kultúrne zväzy. Medzi ďalšie zmeny patrí aj to, že do orgánov Česko - Slovenska boli zvolení rómski poslanci. V roku 1991 bol prijatý dokument s názvom Zásady vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom. Tento dokument mal za cieľ riešenie rôznych problémov spojených s etnicitou, sociálnymi či vzdelanostnými problémami (Dejiny Rómov, 2020). Či už je reč o minulosti alebo o súčasnosti, postavenie Rómov bolo, aj je, veľmi komplikované. Dá sa povedať, že spoločnosť ich odmieta. Od ich príchodu na európske územie boli Rómovia obeťami prenasledovania, výsmechu, ponižovania. Tradičný spôsob života

Rómov bol ovplyvnený kultúrou majoritnej spoločnosti, ktorá sa určitú dobu snažila o násilnú integráciu, ktorá mohla viesť až ku katastrofickému zániku Rómov. Menej násilná forma bola snaha o reedukáciu a integráciu Rómov k spoločensky uznávaným spôsobom a hodnotám. Dalo by sa povedať, že výsledkom tejto reedukácie je opak želaného. Akceptujú len niektoré kultúrne vzorce majoritnej spoločnosti a snažia sa ostať verní vlastným hodnotám, tradíciám, vzorcom správania. Rómovia či už dlhodobo usadení alebo olašskí sa ocitli vo svete, kde sú v podstate spoločensky vylúčení (Facuna, Lužica, 2017).

Svet pozná množstvo rómskych komunít. Sú roztrúsené po celom svete no zároveň sú pospájané tenkými nitkami príbuzenských vzťahov (Matoušková, 2013). Ako bolo už vyššie spomenuté Rómovia prišli na Slovensko približne v druhej polovici devätnásteho storočia z rumunského kniežatstva – nazývané Valašsko (Šusterová, 2015). Tak ako mnohé iné spoločnosti a systémy tak aj rómska komunita je hierarchicky štruktúrovaná. Má rôzne úrovne. To znamená, že aj olašských Rómov môžeme deliť na rozmanité subsystemy (Romafacts, 2020). Ako tvrdí Šusterová (2015) na Slovensku sú známe početné subsystemy Rómov. Ide napríklad o podskupiny ako sú *Lovára*, *Bougešti* alebo *Drizára*. Čo sa týka ich charakteristických črt tak by sa dalo povedať, že olašskí Rómovia majú svetlejšiu pleť aj vlasy než starousadlí Rómovia tzv. *Rumungri* (Bernasovský, Bernasovská In Kosová, 2004). Ďalšia dôležitá vec, ktorá Rómov ale aj Rómky sprevádza v podstate celým životom je *úcta* a (páťiv) a taktiež nemenej dôležitá vec v prípade mužov *romstvo* (romimo), ktorému je kladený veľký dôraz (Šusterová, 2015). To čo je u olašských Rómov na prvom mieste je rodina. Záujmy jednotlivca nepovažujú za dôležité. Všetko čo sa deje a o čom sa rozhoduje podlieha záujmom rodiny (Dávidová, 2003). Autorka Hübschmanová (1996) tvrdí, že v systéme rodiny má každý člen svoje miesto a presne vedel aký je jeho *status* v rodine a taktiež aká je jeho *rola*. Tým pádom poznal, čo si smie a čo nesmie dovoliť.

1.2 Postavenie muža

V komunite olašských Rómov má muž reprezentatívnu funkciu v rodine. Všetko čo sa v rodine stane má pod dohľadom, a taktiež odobruje konanie jednak svojej manželky, tak i svojich synov a dcér (Murphy, 2001). Olašský Róm pôsobí v systéme rodiny ako patriot. Tradičná rómska kultúra uznáva muža ako najvyššiu moc. Ako bolo už vyššie spomenuté jediný

kto v rodine rozhoduje je muž – hlava rodiny. On má posledné slovo a často sú jeho rozhodnutia radikálne, ba až agresívne. Tento jav bráni žene – manželke, ale i dcére sa akokoľvek ohradiť či oponovať rozhodnutiu (Havrilová, 2008). Od manželky aj detí sa vyslovene vyžaduje, aby mužovi preukazovali úctu vo všetkých smeroch. Po mužovi – otcovi je druhým najdôležitejším členom najstarší syn. No ten taktiež preukazuje otcovi úctu. Jednak preto, že je to jeho otec, no aj preto, že je starší. Ak sa stretne viacero mužov za účelom súdu, oslavy či obyčajnej návštevy ženy ani deti nie sú prítomné. Spravidla sú v inej miestnosti, ale za stôl kde sedia muži si sadnúť nesmú (Stojka, Pivoň, 2003).

1.3 Postavenie ženy

Žena v spomínanej komunite je až na druhom mieste. Jej názoru sa neprikladá žiadna váha ani dôležitosť. Jediné miesto, kde si môže presadiť svoj názor alebo ho vôbec publikovať, aby bol vypočutý je medzi ženami alebo svojimi deťmi. Žena musí mužovi, jeho rodine, svojim rodičom, ba aj svojim najstarším synom preukazovať úctu. Podľa tradícií olašských Rómov žena patrí do kuchyne a k deťom. Dalo by sa povedať, že žena v komunite olašských Rómov má viac povinností než práv. Ba dokonca, že má len povinnosti (Stojka, Pivoň, 2003). Ak muži majú jednanie alebo rozpravu, ženy môžu maximálne iba počúvať. Dalo by sa povedať, že olašské Rómky sú s tým zmierené. Sú tak vychované a je to pre nich v poriadku. Žena by mala stáť pri svojom manželovi nech sa deje čokoľvek a mala by s ním súhlasiť vo všetkom, a taktiež podporovať všetky jeho rozhodnutia. Tak ako muži majú za úlohu viesť svojich synov k rómstvu, tak ženy majú za úlohu viesť svoje dcéry a učiť ich byť dobrými gazdinami, ženami. Stáva sa, že rómska rodina na tom finančne nie je dobre. V takomto prípade je to práve úloha ženy, aby sa postarala o financie na jedlo či potrebné veci do domácnosti. Ak je žena šikovná a dokáže zaobstarať financie na obživu a chod domácnosti stúpa jej hodnota aj v komunite. Čím je žena staršia, tým viac úcty sa jej dostáva (Lukáčová, 2016). Podľa autoriek Polákovej a Fabiánovej (2004) závisí postavenie, ale aj rola ženy či už v jej rodine alebo celkovo v komunite od typických znakov rodiny. Viacgeneračné rodiny boli v minulosti patriarchálne čo znamená, že muži boli dominantní a rozhodovali o všetkom a žena dosahovala úctu vo vyššom veku. V dnešnej dobe prevládajú medzi Rómami a to i v komunitách olašských Rómov skôr dvojgeneračné rodiny. Stále platí, že dominantné postavenie má muž, ale ako tvrdia vyššia uvedené autorky, postavenie ženy sa zvyšuje. I keď žena získava postavenie, aj to len pomaly, stále nemôžeme hovoriť o rovnocennosti partnerov. Je dosť pravdepodobné, že rovnocennosť

nenastane vôbec. Ako bolo už vyššie spomenuté žena získava vyššie postavenie alebo skôr väčšiu úctu zo strany komunity pribúdajúcim vekom. Toto tvrdenie potvrdzuje aj Šusterová (2014) v práci s názvom *K problematike postavenia žien v spoločenstve olašských Rómov v súčasnosti*. Autorka realizovala terénny výskum v Nitre medzi olašskými Rómami. Medzi zistenia autorkinho výskumu patrí aj to, že už v detskom veku majú olašskí Rómovia rôzne postavenie. Olašské dievča je inak vychovávané ako chlapec. No obe pohlavia sa v prvom rade musia naučiť dodržiavať všetky rómske tradície a zákony.

2 ŽIVOT OLAŠSKEJ ŽENY

Od starých čias až po súčasnosť má na starosti výchovu dievčaťa jej matka. Len vo výnimočných prípadoch (smrť matky, uväznenie matky, opustenie dieťaťa) iná žena. Otec sa taktiež podieľa na výchove, ale skôr iba kontroluje nutnosť dodržiavať rómske tradície a zákony. Dievča vychováva/stráži matka z jednoduchých dôvodov. Učí a vychováva ju tak, aby sa z nej stala múdra, pracovitá a „dobrá“ žena – manželka, nevesta a následne aj matka (Rác a kol., 2015).

2.1 Detstvo

Rodičia vychovávajú a vedú svojich potomkov k tomu, aby za každých okolností dodržiavali rómske zákony. Tak ako už bolo vyššie spomenuté, postavenie žien a mužov v subetnickej skupine olašských Rómov je viditeľne rozdielne. Veľký rozdiel je aj vo výchove detí. Kým na jednej strane rómsky chlapec má dovolené v podstate všetko, na druhej strane rómske dievča má toho veľa zakázaného. Od útleho veku dievčaťa sa veľmi prísne dbá na to, aby si svoje panenstvo zachovala až do svadby (Rác a kol., 2015). Na výchovu dievčaťa dohliada nepochybne v najväčšej miere jej matka. No taktiež aj celá komunita olašských Rómov. Vládne medzi nimi tak silná sociálna kontrola, že si matka ani nemôže dovoliť vychovávať svoju dcéru podľa vlastných názorov, ktoré by sa nezhodovali zo želanými postupmi či zákonmi v komunite (Šusterová, 2015). S uvedeným súhlasí aj autorka Žlnayová (1996), ktorá taktiež tvrdí, že pri výchove detí má hlavnú úlohu matka, ktorá dbá na to, aby prioritne dcéra prešla potrebnými výchovnými stupňami predtým než vstúpi do manželstva. Autorky Voicu a Popescu (2009) vo svojej výskumnej práci uvádzajú, že aj medzi Rómami taktiež existuje istý konsenzus o chvíli kedy sa detstvo končí. Tou chvíľou je manželstvo. Podľa

výskumu autoriek sa detstvo končí, keď si dievča začne zakladať svoju vlastnú rodinu. Rozdiely medzi skupinami Rómov vznikajú v tejto oblasti v tom, v akom veku dovoľujú, aby sa z detí stali po sobáší dospelí. V tradične založenej komunite končí detstvo dievčat, ale aj chlapcov veľmi skoro. Vstupujú do manželstiev dokonca aj deti mladšie ako 14 rokov. V komunite olašských Rómov to nie je naopak. Dievčatá sa vydávajú často aj ako 12 či 13 ročné. Treba uznať, že v tak mladom veku nemožno nikoho považovať za dospelého. Šusterová (2015) taktiež tvrdí, že detstvo v spoločenstve olašských Rómov je krátke. Olašskí Rómovia považujú 15 ročných (niekedy aj mladších), a to hlavne dievčatá za zrelé a vyslovene súce na vydaj. V spomínanom veku je pre nich prirodzené získať spoločenský status zasnúbená, vydatá a nájdu sa aj také čo sú už matkami.

Keď dievča v komunite olašských Rómov dosiahne vek desať maximálne dvanásť rokov, už sa prestane vnímať ako dievčatko. Tým pádom nastáva zlom aj v jej výchove. Nastáva určitá strata voľnosti a je pod väčším dohľadom rodičov. Matka ju začína zaučovať a viesť k domácim povinnostiam. Zatiaľ čo dieťa mužského pohlavia nie je ukrátené v žiadnom smere (Selická, Vanková, 2009). Vyššie spomenutú tvrdenie potvrdzuje aj Stewart (2005), ktorý tvrdí, že dievčaťu nie je umožnené podieľať sa na spoločenskom živote rovnako ako chlapcovi. Chlapec má taký status, ktorý určuje, že on je ten nadradený a má vyslovene uprednostnenie vo viacerých smeroch. Ďalšou významnou zmenou je aj oslovenie dievčaťa. Zatiaľ čo dievčatko nazývajú zdobneninou *šejouri* tak dievča, ktoré už nie je v ich ponímaní dieťaťom, nazvú *šej*. Čo však treba pri týchto označeniach zdôrazniť je, že termínom *šej* sa označuje nielen dievča, ale aj dcéra, ba čo je najdôležitejšie v ponímaní olašských Rómov panna. Dievča, ktoré je ešte pannou má vysokú hodnotu (Šusterová, 2015). Zachovanie panenstva až do svadby sa od dievčat prísne vyžaduje, nielen z dôvodu tradície. Voicu a Popescu (2009) vo svojom výskume popisujú, že zachovanie panenstva je veľmi dôležitý aspekt v komunite olašských Rómov. Tvrdia, že dievčatá sa vydávajú veľmi mladé preto, aby sa zabránilo neželanému správaniu z ich strany. Ide o to, aby dievča nestratilo panenstvo skôr než sa vydá. V Rumunsku, kde autorky realizovali svoj výskum je tradíciou, že počas svadobnej noci musia mladomanželia ukázať použitú posteľnú bielizeň a tým dokázať, že dievča bolo pannou. Opisujú, že táto skúška je potrebná z dôvodu zabránenia sporu medzi rodinami mladomanželov. Ak by sa počas svadobnej noci zistilo, že dievča nie je pannou, bola by to veľká hanba na jej rodinu. Česť a hodnosť jej rodiny by upadla a musela by znášať konzekvencie konania dievčaťa.

Olašskí Rómovia vidia ideálnu ženu vtedy, ak sa o nej dá povedať, že je dobrá gazdiná, je múdra a spĺňa predpoklady vysoko nadpriemernej manželky a matky. Každá olašská Rómka

chce byť ideálna. Preto sa matky snažia vychovať zo svojich dcér ideálne nevesty, manželky a neskôr aj matky (Šusterová, 2015). Matka si vezme pod vedenie väčšinou najstaršiu dcéru, ale nie je výnimkou, že aj prostrednú a pripravuje ju na jej budúce poslanie. Tým, že jej pomáha v domácnosti s upratovaním, varením, praním a všetkým potrebným sa ona učí a pripravuje na úlohu v dome budúcich svokrovcov. Ak sa matke podarí vykresovať z dcéry zručnú gazdinú je to aj na jej chválu. Pýši sa svojou dcérou a zároveň aj ona dokázala, že je skúsená žena v domácnosti a tak isto aj dobrá učiteľka (Žigová, 1996).

2.2 Dospievanie

V ponímaní olašských žien je vedenie svojich dcér a vnučiek k domácim prácam a hospodáreniu úplne v poriadku. Dokonca by sa dalo konštatovať, že to vyslovene vyžadujú. Sú toho názoru, že pre dievča je len prínosom, ak sa všetky potrebné úkony v domácnosti naučí ešte pred vydajom. Totižto keď dievča prejde z detského veku do veku mladého dievčaťa je veľmi dôležité, aby sa správalo primerane svojmu postaveniu. V tomto veku už musí dbať na svoj výzor, správanie sa. Nesmie byť drzá a musí preukazovať úctu rodičom aj starším v komunite. Vždy by mala pozdraviť starších – aj ženy ako prvá. Musí dokazovať komunite, že je slušne vychovaná. Matka takéhoto dievčaťa dbá na vyššie spomenuté skutočnosti, pretože jej dcéra dosiahla taký vek, kedy si ju môže vybrať rodina nastávajúceho manžela. Preto jej rodičia musia svoju dcéru chrániť, aby nemala zlú povest' v komunite (Šusterová, 2015). Toto tvrdenie opisujú aj autori Stojka a Pivoň (2003). Tvrdia, že na pytačkách/zásnubách tieto skutočnosti môže otec dievčaťa predniesť pred prítomnými. Totižto od týchto vlastností jeho dcéry sa môže odvíjať aj jej cena, ktorú za ňu zaplatia chlapcovi rodičia. V komunite olašských Rómov sa cení, ak je dievča plaché a hanblivé. Podľa ich názoru by dievča malo byť pekné, skromné, hanblivé, no zároveň múdre. Kým na jednej strane sa opísané vlastnosti cenia a vyžadujú od mladého dievčaťa, na druhej strane u chlapcov je povolené v podstate všetko. Je im akceptovaná nevera, násilné správanie aj flirtovanie s viacerými ženami (aj nerómskeho pôvodu). Žena musí akceptovať manželovo správanie a očakáva sa od nej, že nebude nijako oponovať či vyjadrovať svoj nesúhlas (Stewart, 2005). V predošlom texte sme spomínali, že od olašských dievčat a žien je vyžadovaná múdrosť. V komunite olašských Rómov nie je múdrosť vnímaná, tak ako by ju opísal aj laik. Múdrosť nespájajú so vzdelaním. Nie je pre nich nič výnimočné, ak mladé dievča nedokončí ani základnú školu. Často ešte počas povinnej školskej dochádzky sa stane zasnúbenou/vydatou. Existuje mnoho prípadov, kedy mladé olašské Rómky

dokončujú povinnú školskú dochádzku tehotné alebo už s dieťaťom (Lakatošová, 1994). Olašskí Rómovia striktné preferujú dodržiavanie svojich vlastných zákonov oproti zákonom majoritnej spoločnosti. Z tohto dôvodu rešpektujú školské procesy výchovy len do nevyhnutnej miery. Vyššie spomenutá hanblivosť mladých dievčat je nepochopená a možno aj neakceptovaná majoritnou spoločnosťou a to hlavne v školskom prostredí. Ak je dievča zasnúbené alebo už vydaté je logické, že sa nechce prezliekať pred hodinou telesnej výchovy pred inými žiakmi. Je pre ňu obťažné obliecť si nohavice či športový úbor. Mladé dievča vo veku od 12 rokov by podľa striktných noriem olašských Rómov malo nosiť výsadne len dlhé sukne.

Kým nie je vydatá a chodí do školy môže si dovoliť nosiť aj nohavice, ak jej to rodičia (hlavne otec) dovoľia. Ale ak je už vydatá, neprichádza do úvahy, aby si obliekla nohavice (Šusterová, 2015). Ďalšou dôležitou skutočnosťou je, že dievčatá sa musia naučiť čo si smú a čo nesmú dovoliť. To sa týka aj ich slovníka a používaných výrazov. Je vyslovene nežiaduce, aby mladé dievča a žena používala vo svojom slovníku vulgarizmy či iné nevhodné slovné spojenia. Týka sa to aj oblastí intímneho charakteru. Ak už musí niečo také vysloviť v prítomnosti mužov musí si vypýtať odpustenie, že také niečo vysloví nahlas (Stojka, Pivoň, 2003). V rodinách olašských Rómov má dodnes vyššie postavenie najstaršia dcéra a najstarší syn. Dcéra samozrejme pomáha matke v domácnosti, ale taktiež aj s výchovou mladších súrodencov. Dalo by sa povedať, že matka učí najstaršiu dcéru a otec najstaršieho syna. A oni potom predávajú získané skúsenosti svojim mladším súrodencom, ktorí im preukazujú úctu aj v detstve, ba dokonca aj v dospelosti (Lakatošová, 1994; Žigová, 1996; Vanková, Selická, 2009). Tak ako sme už nie raz spomenuli, od výchovy/povesti dievčaťa závisí aj jej cena. Rodičia pri pytačkách svoju dcéru opisujú a prezentujú jej kladné vlastnosti a zároveň deklarujú, že má dobrú výchovu a povesť v komunite. Samozrejme s cieľom určiť čo najvyššiu sumu, ktorú si rodičia pýtajú za svoju dcéru – budúcu nevestu. Ten, kto za ňu zaplatí je otec chlapca, ktorý sa s ňou podľa noriem komunity chce oženiť. Na pytačkách sa táto suma vyslovene vyjednáva. Prvotná suma je často omnoho vyššia než skutočne zaplatená. Táto suma je podmienená mnohými faktormi. Napríklad jej vek, rod jej rodiny, či bývajú v tom istom meste ako chlapcova rodina (Šusterová, 2014). Rodičia chlapca starostlivo vyberajú budúcu nevestu. Do výberu samozrejme zasväcujú aj syna a snažia sa nájsť vo výbere nevesty kompromis. Budúca nevesta sa musí páčiť chlapcovi, no záleží aj na názore rodičov. Snažia sa dbať na to, akú nevestu si privedú do domácnosti a v podstate aj do životov. Mala by mať všetky vlohy ideálnej nevesty – manželky – gazdinej (Stojka, 1995). Môžeme povedať, že aj v súčasnosti majú rodičia dievčaťa rozhodujúce slovo na pytačkách ich dcéry. Tým pádom

dievča nemôže oponovať a nesúhlasit' – musí poslúchnuť otca a vydat' sa za toho s kým je jej otec dohodnutý. Zatiaľ čo rodičia chlapca mu dajú na výber. Ak by nesúhlasil s ich výberom, môže si vybrať nastávajúcu manželku sám a následne osloví jeho otec otca dievčaťa a konajú sa pytačky. V súčasnosti je pozoruhodné, že olašskí Rómovia dávajú na zreteľ aj lásku. Chcú, aby medzi mladými bola láska, pretože nechcú aby sa ich manželstvo rozpadlo. Ak by sa predsa len rozpadlo, dievča by sa muselo vrátiť k rodičom a už ťažko by sa znova vydalo. No nie je to vylúčené (Šusterová, 2015).

2.3 Svadba

Po pytačkách a následnej dohode rodičov prichádza na rad svadba. Všetko závisí na spoločnej dohode otcov ženicha a nevesty. Po svadbe sa z dievčaťa stáva manželka a k tomu jej prináleží aj iné postavenie. Prichádza do domu svokrovcov, kde je v podstate cudzia osoba. Kým v rodičovskom dome mala napríklad dôležité postavenie najstaršej dcéry, tak v dome svokrovcov je prakticky na najnižšom postavení. Tento fakt sa dá vysvetliť veľmi jednoducho. Tým, že je žena, má nižšie postavenie ako muži v novej domácnosti, a zároveň je mladá, čo značí, že sa jej dostane menej úcty aj medzi ženami. Na druhej strane ona musí preukazovať úctu hlavne manželovi, jeho rodičom ba dokonca aj jeho súrodencom. Je samozrejmé, že nová rodina od nej vyžaduje niekoľko záležitostí. Ako bolo už vyššie spomenuté musí preukazovať úctu a musí rešpektovať príkazy (Šusterová, 2015). Treba si uvedomiť, že po svadbe získaním statusu manželky a nevesty jej prináležia viaceré povinnosti. Na ich plnenie dohliada najmä svokra, ktorá mladú nevestu zasväcuje do chodu domácnosti a prísne vedie jej správanie sa v novej domácnosti, ale taktiež aj v komunite (Scheinostová, 2006). Ak by si povinnosti, ktorými sú domáce práce, varenie, pranie a podobne neplnila, tak členovia domácnosti, a to hlavne svokra, by jej to vyčítali následne by nastal spor. V tom prípade by sa jej manžel automaticky postavil na stranu svojej matky (Lakatošová, 1994). Ak by napriek upozorneniam svokry naďalej nepomáhala v domácnosti, mohlo by to zájsť až do tej fázy, že by ju svokrovi vrátili rodičom nech ju doučia. Samozrejme nie natrvalo len na nevyhnutný čas, kým ju matka všetko potrebné nedoučí (Šusterová, 2015). Takáto skutočnosť, že by sa dcéra vrátila domov rodičom by priniesla hanbu nielen dcére, ale aj jej matke. V komunite olašských Rómov funguje hanba a ohováranie ako veľmi silný stimul k tomu, aby striktné dodržiavali vnútorné normy komunity (Žigová, 1996). Veľa skutočností sa vyčíta žene, no mužovi iba to, že si ženu nesprávne vychoval a mal by to čím skôr napraviť. V takýchto prípadoch muž vyčíta žene, že

nie je dobrou manželkou a nastáva hádka. Nie je výnimkou, že muž ženu napadne aj fyzicky nielen slovne. V majoritnej spoločnosti sú fyzické napádania a bitky brané ako domáce násilie no v komunite olašských Rómov nie. Skôr to považujú ako učebnú metódu. Dalo by sa povedať, že výnimkou je taká situácia kedy muž neustále a bez dôvodu fyzicky bije a napáda svoju ženu. Vtedy môže zakročiť rodina nevesty a vziať si ju naspäť. Tieto prípady sú sprevádzané rómskymi súdmi (Kaleja, Knejp, 2009). Ako sme už v predošlých častiach práce spomínali žena musí mužovi preukazovať úctu. To znamená, že si nemôže dovoliť ho nijakým spôsobom ponížiť pred inými ženami a už vôbec nie pred mužmi.

Ak aj majú nejaké nehody vo vzťahu väčšinou sa nikomu nesťažuje a necháva si to pre seba. Stane sa, že sa posťažuje matke ale nikomu inému z komunity, pretože si nemôže dovoliť ponížiť manžela (Šusterová, 2015). Ďalšou zmenou po svadbe v živote olašskej Rómky je zmena v obliekaní. Ako dievča, ktoré ešte nebolo vydaté a chodilo do školy si mohla dovoliť nosiť nohavice poprípade kratšie sukne. Zmena nastane dokonca aj pred svadbou a to zásnubami. Očakáva sa od nej, že ako zasnúbené dievča vie, čo jej status dovoľuje a čo nie. To znamená, že už by si mala dávať vyslovene pozor na to čo si oblečie, kam chodí a ako sa správa či vyjadruje. Je si vedomá toho, že na seba nesmie pútať pozornosť cudzích mužov. Po svadbe je neprípustné, aby nosila nohavice či odev odhaľujúci až priveľa pokožky. Etika obliekania sa musí striktne dodržiavať a to nie len ženami ale aj mužmi. Ani muži si nesmú obliecť nohavice dĺžkou nad kolená (Šusterová, 2015). Dôležité je, uvedomiť si, že mladá nevesta je často ešte v pubertálnom veku. Nie je výnimočné, že riadne nedokončí ani základnú školu. Obaja mladomanželia po svadbe získavajú status dospelých členov komunity a podľa toho sa musia aj správať (Liégeois, 1995).

2.4 Manželstvo a materstvo

Po svadbe dostáva mladá dievča status vydatej ženy. Z toho vyplýva množstvo povinností. Jej správanie podlieha kontrole viacerých osôb, ba až celej komunity (Šusterová, 2015; Stojka, Pivoň, 2003). Okrem povinností a prejavovania úcty sa od mladej nevesty očakáva, že v čo najbližšom čase oznámi svoje tehotenstvo. V komunite olašských Rómov je dieťa vnímané ako dar, zmysel života. A práve zmyslom alebo hlavným poslaním olašskej ženy je, aby dala život dieťaťu – synovi, pokračovateľovi rodu (Brožovičová, 2013; Šusterová, 2015; Lakatošová, 1994). Ak nevesta otehotnie, jej postavenie sa nijako nemení. Rovnako ako pred otehotnením musí robiť domáce práce a podobne. No vzhľadom na fakt, že je tehotná má

dovolené viac oddychovať, poprípade nerobiť ťažké práce. Na druhej strane po pôrode získava ďalšie statusy – matka a zároveň kmotra. A práve kmotrovstvo je medzi olašskými Rómami vysoko vážený a uctievaný vzťah (Šusterová, 2015). Považujeme za vhodné ešte spomenúť fakt, že príchodom z nemocnice je nevesta priestorovo oddelená od ľudí aj od rodiny, pretože sa považuje za nečistú. Tento stav trvá až do krstu novorodenca. Olašskí Rómovia sú silne veriaci a poverčiví. Žene počas šestonedelia je viacero činností v domácnosti vyslovene zakázaných. Napríklad umývať riad, miesiť cesto či variť (Šusterová, 2014).

3 SOBÁŠE Z DONÚTENIA

Vynútené sobáše sú veľmi aktuálnou témou po celom svete. Tento negatívny jav sprevádza mnohé kultúry či subetnické skupiny. V prvom rade je dôležité si uvedomiť rozdiel medzi núteným manželstvom a dohodnutým manželstvom. V druhom type rodiny oboch novomanželov preberajú kontrolu nad organizovaním manželstva, ale samotné rozhodnutie nechávajú na tých, ktorých sa to priamo týka. Naopak v nútenom manželstve jeden alebo dokonca obaja partneri nesúhlasia s manželstvom a niektorými prvkami spojenými s nátlakom – či už fyzickým alebo psychickým. Dôležité je poznamenať, že nútené manželstvo nie je sankcionované v žiadnej kultúre či náboženstve. Nútený sobáš je vážne porušenie medzinárodne uznávaných noriem a dokumentov v oblasti ľudských práv – napr. Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. Vo všeobecnej deklarácii ľudských práv sa píše, že žiadne manželstvo by nemalo byť uzavreté bez slobodného a úplného súhlasu dvoch ľudí (Rele, 2007). V duchu predchádzajúcich viet autori Reva a Polat (2019) vo svojej práci uvádzajú výskum z roku 2017, ktorý hovorí o tom, že obeťami nútených sobášov sú vo väčšej miere ženy než muži. Podľa tohto výskumu sa 930 prípadov týkalo žien (77,8%) a naopak 256 (21,4%) prípadov sa týkalo mužov. Ak sa na to pozrieme z iného hľadiska, tak môžeme konštatovať, že deti a mladí ľudia čelia tomuto problému viac ako staršie osoby. Tento fakt vyjadrujú čísla nasledovne: z uskutočneného výskumu vyplýva, že 355 (29,7%) prípadov bolo mladších ako 18 rokov a 353 (29,5%) prípadov boli obeť vo veku 18-25 rokov. Dalo by sa povedať, že vo všetkých definíciách odznieva, že práve súhlas je kľúčový pri tvorbe terminológie pojmu nútený sobáš. To znamená, že akékoľvek násilie či nátlak má vplyv práve na súhlas s manželstvom. Za nátlak či násilie na osobu nútenú do manželstva sa považuje jednak fyzické, sexuálne násilie, ale aj akýkoľvek druh zastrasovania alebo emočný či ekonomický nátlak. Aj keď v definíciách nie je jasne stanovené či donútená osoba k manželstvu je muž či

žena, je známe, že vo väčšine prípadov sú obeťami nútených sobášov práve ženy (Enright, 2009). Ako sme sa aj v predošlých častiach práce zmienili existujú mnohé kultúry z rôznych častí sveta, kde postavenie otca predstavuje najvyššiu autoritu v rodine. Medzi tieto kultúry patrí aj kultúra olašských Rómov. Nielen dcéry, ale aj synovia musia rešpektovať pravidlá a vôľu svojho otca. To znamená, že nielen dcéra, ale aj syn musí otca poslúchnuť a oženiť sa s tou, ktorú mu otec vyberie ako budúcu manželku. V tomto prípade nemá právo na odmietnutie alebo vlastný výber (Robertson, 2002).

Často sa stáva, že pri definovaní pojmu nútený sobáš/manželstvo majú niektorí autori problém s kľúčovými slovami „úplný a slobodný súhlas“ (Anitha, Gill, 2009; Chantler et al., 2009, Gangoli et al., 2006). Argumentujú tým, že súhlas žien môže byť ovplyvnený viacerými faktormi. Ide napríklad o chudobu nevesty. Jej cena respektíve suma, ktorú za ňu ako nevestu ponúka druhá strana môže jej postoj značne zmeniť. Totižto peniaze, ktoré za ňu dostanú jej rodičia im môžu pomôcť v zlej finančnej situácii (Gangoli et. al, 2011). Aj keď niektoré dohodnuté manželstvá majú znaky/prvky núteného manželstva, treba si uvedomiť, že nie všetky dohodnuté manželstvá sú vynútené. Všeobecne platí, že príliš veľká pozornosť venovaná kultúre a jej problematizácii priniesli paternalistické právne predpisy, ktorých výsledkom je prevencia úmyselných sobášov medzi mladými mužmi a ženami, ktorí dodržiavajú zvyklosti svojej kultúry a s dohodnutým manželstvom v plnom rozsahu súhlasia. Aby sa zabránilo takýmto právnym predpisom, pojmy nútený sobáš a dohodnutý sobáš by sa mali terminologicky rozlišovať a nezamieňať. Preto by mali byť legislatívne správne definované (Enright, 2009). Mohlo by sa povedať, že nútený sobáš/manželstvo sa uznáva ako istá forma prenasledovateľskej ujmy, ktorá je klasifikovaná ako neľudský čin aj napriek tomu, že nedošlo k sexuálnemu napadnutiu či sexuálnemu otroctvu (Dauvergne, Millbank, 2010). Nútené sobáše sa považujú aj za istú formu otroctva, pretože osoba, ktorá je nútená vstúpiť do takéhoto typu manželstva, nemá na výber či do neho vstúpi alebo z neho vystúpi (Caputo, 2018). Nútené sobáše možno považovať za problém, ktorý sa týka jednak ľudských práv žien, ale aj ľudských práv detí, keďže tento jav sa často uplatňuje u maloletých dievčat, ktoré nemôžu a pravdepodobne nechcú dať súhlas k manželstvu. Pojem nútený sobáš je teda okrem iného, úzko spätý s detskými sobášmi/predčasnými sobášmi. Detské manželstvá zvyčajne uzatvárajú rodičia a mladé dievčatá s výberom manžela nesúhlasia. Je známa štúdia, ktorá bola uskutočnená v Etiópii a tvrdí, že až 71% dievčat sa vydalo ešte pred dovŕšením 15. roku života a svojho budúceho manžela pred svadbou vôbec nevideli (Ertan, Yol, 2019). Štruktúry patriarchálnej spoločnosti a nadradenosť mužov vedú k tomu, že rodinná česť sa stáva synonymom ženského tela a sexualita, rodové nerovnosti či náboženské praktiky môžu byť

v niektorých kultúrach dôvodmi, ktoré tento fenomén udržujú v praxi. V tradičných spoločnostiach sú ženy vedené tak, aby boli v domácich rolách a dokonca jestvuje mienka, že v každom veku bude žena schopná splňať povinnosti manželky (Caputo, 2018).

3.1 Skorý vstup do manželstva

Všeobecne sa tvrdilo, že problematika skorých a vynútených manželstiev sa týka hodnôt špecifických len pre rómske komunity. Získané informácie z rôznych výskumov však dokazujú opak. Výskumná štúdia s názvom *Early and Forced Marriages in Roma Communities Country Report: Romania* (2015) preukazuje, že predčasné manželstvá sa prejavujú jednak v rómskych komunitách, ale aj v nerómskych. Štúdia ďalej hovorí o tom, že rumunské dievčatá vo veku 15 až 19 rokov tvoria približne 10% rodičiek ročne. V oblasti kde sa spomínaný výskum konal, bolo 25-30% mladých dievčat vo veku do 19 rokov vydatých (Crai, 2015). Väčšina vedeckých štúdií hovorí, že medzi determinanty skorých manželstiev (aj v rómskych komunitách) môžeme zaradiť napríklad: patriarchálnu kultúru, postavenie žien v rómskych komunitách (žena patrí do domácnosti a k deťom), potreba zachovania cti rodiny, potreba zachovať kultúrne hodnoty a tradície a podobne (Herta, 2019). Skoré manželstvá v rómskych komunitách sa nelíšia nijako výrazne od skorých manželstiev globálne po celom svete. Jedno z viacerých vysvetlí prečo sa tento jav deje môže mať pôvod v histórii. V časoch rumunského otroctva, kedy mladé rómske dievčatá boli zneužívané „vlastníkmi“ ich Rómovia vydávali veľmi mladé. Vydávali ich preto, lebo už o vydaté dievčatá nemali veľký záujem. Na druhej strane Rómovia prichádzali z Indie, v ktorej dlhé stáročia uzatvárajú skoré manželstvá (Gheorge, 2020). Ďalšou odpoveďou na otázku prečo sa skoré sobáše uskutočňujú je to, že chcú zabrániť tomu, aby dievča stratilo panenstvo s niekým iným než jej budúcim manželom. Ako sme sa aj v predošlých častiach práce zmienili, pre rómske dievča je panenstvo symbolom jej čestnosti, aj jej celej rodiny. Preto si panenstvo stráži jednak ona sama, ale aj jej matka a rodina. To je dôvod prečo sa dievčaťu zakazuje tráviť čas v prítomnosti cudzích chlapcov, chodenie bez sprievodu inej osoby a podobne. Ak sa zistí počas svadobnej noci, že dievča bolo ešte pannou nemá to vplyv na mienku o nej v jej novej rodine. Berú to ako samozrejmosť a vítanú skutočnosť či pozitívum. Naopak ak by sa zistilo, že pannou nebola, mohli by nastať dve situácie. V prvom prípade by si ju v novej rodine nechali no mienka o nej by veľmi klesla hlavne u svokry. V druhom a horšom prípade by ju vrátili rodičom a nástojili by na vrátení sumy, ktorej za ňu dali. Mohli by nastať hádky či dokonca bitky. Samozrejme jej postavenie

v komunite by následne veľmi kleslo, bola by odsudzovaná a vysmiata celou komunitou (Krumova, 2020).

3.2 Nevesta ako tovar

Vynútené manželstvo sa podľa rôznych definícií obchodovania s ľuďmi považuje za nedobrovoľné otroctvo. Táto forma otroctva je stav, ktorý je vyvolaný u človeka pod hrozbami určitej ujmy – či už na zdraví alebo majetku. Obeť je potom presvedčená, že ak nepristúpi na to čo sa od nej žiada, bude jej nejakou formou ublížené. Aj nútené manželstvá sú výsledkami hrozieb či nátlaku na danú osobu, preto sa aj táto forma manželstva považuje za obchodovanie s ľuďmi (Teekah, Sheehan, 2019). Obchodovanie s ľuďmi sa deje jednak v rámci štátu, ale aj na medzinárodnej úrovni. Je to veľmi výnosným organizovaným zločinom, ktorého obeťami sú muži, ženy aj deti. Obeťami obchodovania s ľuďmi sa stávajú najviac ženy (Sarangi et. al., 2014). Treba však poznamenať, že na to aby sme mohli povedať, že nútený sobáš je forma obchodovania s ľuďmi je potrebné, aby do tohto procesu vošli peniaze. Jednoduchšie povedané, výmena človeka (najčastejšie ženy, mladé dievčatá) za peniaze. Vynútené sobáše a následne manželstvá vedú k viacerým patologickým javom v našej spoločnosti. Ženy/dievčatá, ktoré sú prinútené k vydaju sú často obeťami domáceho násillia, obeťami znásillenia či vykorisťovania. Musia žiť s mužom proti svojej vôli a častokrát aj v inej krajine (Forced Marriage and..., 2020).

Rómske ženy a dievčatá sú čoraz zraniteľnejšie voči sociálnemu vylúčeniu, násilliu, ale aj obchodovaniu s ľuďmi (Strategy on the advancement..., 2014-2020). Skoré detské sobáše sú v komunite olašských Rómov prirodzené a v niektorých prípadoch aj žiaduce. Vplyv na uskutočnenie vynútených sobášov majú aj tradičné rodinné roly. Rodičia si sú vedomí, že ich dcéra je predurčená stať sa čím skôr nevestou a matkou. Medzi olašskými Rómami sa dokonca tvrdí, že „svoju dcéru vychovávaš pre cudzích“. Čo v podstate znamená, že už od narodenia svojej dcéry vedia, že sa stane niečou nevestou. Inak povedané predmetom obchodu medzi jej rodinou a rodinou budúceho manžela (Stojka, 2003; Šusterová, 2015). Môžeme konštatovať, že aj olašskí Rómovia žijú skôr v uzavretých komunitách a cudzích ľudí si nechcú medzi seba pustiť. To sa týka aj ich tradícií a zvykov, ktoré sa vo všetkých aspektoch líšia od noriem majoritnej spoločnosti. Tento fakt vedie k tomu, že sú sociálne vylúčení zo spoločnosti. Ako sme viackrát uviedli, medzi olašskými Rómami neexistuje rodová rovnosť a je veľký predpoklad, že k nej nikdy ani nedôjde. Už samotné etnické zvyky a tradície nepovoľujú rodovú

rovnosť. Žena je vždy druhoradá a vnímaná ako majetok svojho manžela, ktorý rozhoduje o všetkom čo sa jej týka. Kým nie je vydatá rozhoduje o nej jej otec. Všetky uvedené informácie a ich kumulácia následne vedie k vnútro komunitnej diskriminácii. A práve opísané javy vedú aj k predaju a obchodovaniu s rómskymi dievčatami a ženami (Hanobik, 2011).

Treba však spomenúť, že olašskí Rómovia predávajú svoje dcéry ako nevesty do iných rodín. Je veľmi málo pravdepodobné, že by boli obeťami vykorisťovania či nútenej prostitúcie. Dostať za nevestu peniaze nie je však samozrejmosťou. Vždy záleží na tom, ako sa dohodnú otcovia chlapca aj dievčaťa. Otec dievčaťa za svoju dcéru nemusí vyslovene žiadať peniaze. Najčastejšie sa to stáva keď má len jednu dcéru spomedzi svojich detí. Môže nastať aj taká situácia, kedy si otec nevypýta peniaze za svoju dcéru, ale veľkú svadbu so všetkým čo k tomu patrí (svadobné šaty, odobierka z domu rodičov, honosná svadobná hostina). I keď sa tento negatívny jav – vynútené a vopred dohodnuté sobášne deje, v rámci komunity je chápaný v zmysle tradícií. Olašskí Rómovia sa snažia svojim deťom zabezpečiť budúcnosť a rodinu, preto si dobre premyslia akú partnerku vyberú pre svojho syna. No na druhej strane otcovi dievčaťa tiež nie je ľahostajné za koho sa jeho dcéra vydá (Šusterová, 2015; Stojka, Pivoň, 2003; Lakatošová, 1994, Stojka, 1995).

3.3 Zmocnenie – cesta von je možná

Rómske dievčatá, ale aj ženy sa vďaka patriarchálnym tradíciám nemôžu slobodne rozhodnúť o najdôležitejších otázkach v ich živote. Čelia diskriminácii zo všetkých strán a sú často podhodnotené či už rómskou komunitou alebo majoritnou spoločnosťou. Dalo by sa povedať, že ženy sú istým spôsobom utlačené, pretože je od nich silno žiadané, aby žili podľa pravidiel, ktoré udávajú muži. Ak chceme zlepšiť životné podmienky rómskych žien, mali by sme ich posilniť. Podporiť ich môžeme tak, že im pomôžeme definovať ich vlastné prania a nasledovať svoje ciele. Posilnenie postavenia rómskych žien sa zameriava na tri rôzne dimenzie: osobnú, vzťahovú a taktiež kolektívnu (Sansonetti et. al, 2014). Všeobecne, rómske ženy môžu mať v spoločenských zmenách ústrednú úlohu pokiaľ však bude zabezpečené, aby programy, ktoré majú slúžiť ako priama pomoc týmto ženám (aj olašským Rómkam), budú skutočne podporovať ich posilnenie/zmocnenie. V komunitách olašských Rómov ženy nezastupujú žiadne vedúce pozície a nemôžu sa stať ani rozhodovacím orgánom v komunite, ba ani vo vlastnej rodine. Ich tradície im to nedovoľujú, pretože sú tak nastavené, že muž je ten, kto rozhoduje a riadi v podstate všetko – každodenný život aj mimoriadne situácie. Tieto

stereotypné úlohy žien, kedy olašské Rómky majú miesto len v domácnosti a fungujú iba ako gazdiné a matky, vedú následne k diskriminácii v rámci komunity aj rodiny. Ženy nemajú žiadne rozhodovacie právomoci. Nemôžu rozhodovať o svojom tele, živote, životnom štýle ani vzdelaní (Shareweb, 2020).

Olašské Rómky čelia výzvam každý deň. Čelia dvojitej diskriminácii z dvoch dôvodov – sú ženy a Rómky. Diskrimináciu zažívajú jednak v domácom a komunitnom prostredí, ale taktiež v prostredí majoritnej spoločnosti. Je nutné pochopiť, že je dôležité podporovať, zmocňovať ich. Ich vzdelanie a rozvoj by slúžil v prospech spoločenských zmien aj pre rozvoj rómskych komunít či dodržiavanie práv rómskych žien (Salto-Youth, 2014). Zmocniť rómske ženy znamená poskytnúť im schopnosť definovať svoje vlastné ciele, túžby a prania. Zmocnenie/posilnenie postavenia žien je novým prístupom k zlepšeniu ich životných podmienok. Základným pilierom zmocnenia v tomto kontexte spočíva v schopnosti rómskej ženy ovládať svoj osud. Na to, aby sme mohli povedať, že je rómska žena zmocnená, musí mať nielen rovnocenné postavenie s mužom, ale aj rovnaký prístup k príležitostiam na rozvoj svojich schopností. Pritom však nesmieme zabúdať na to, že ak sa rómska žena chce vzdelávať či zamestnať v jej živote nesmie byť strach, nátlak či násilie. Zmocnenie či posilnenie postavenia žien je zložitý proces. O to zložitejší, ak hovoríme o olašských Rómkach. Tento proces však zahŕňa súčasne tri dimenzie: osobný rozvoj – rozvíjanie sebavedomia a individuálnej dôvery, sily a vôle na potlačenie nátlaku či násilia z vonka; vzťahový rozvoj – schopnosť prijímať rozhodnutia v rámci vzťahov; kolektívny rozvoj – rozvoj schopnosti spolupracovať a prijímanie pomoci (Sansonetty et. al., 2013).

3.4 Výskumné ciele

V priebehu tvorby výskumného problému sme si kládli viaceré otázky: Sú mladé dievčatá nútené k vydaju? Chcú sa dievčatá vydať alebo študovať? Ako im dokážeme pomôcť?

Na základe preštudovania odbornej literatúry a prieskumov, ktoré sa v predmetnej problematike realizovali sme si stanovili hlavný a čiastkové ciele výskumu:

Hlavný cieľ: Detailne popísať obyčaje a zvyky, ktoré s fenoménom nútených sobášov súvisia.

ČC1: Zistiť názory dievčat na problematiku nútených sobášov.

ČC2: Zistiť názory dievčat na ohodnotenie ich osoby určitou sumou/cenou.

ČC3: Zistiť možnosť pomoci dievčatám prostredníctvom zmocnenia v kontexte sociálnej práce.

4 METÓDY

V práci sme sa snažili jednak detailne opísať zvyky a tradície spojené s nútenými sobášmi v komunite olašských Rómov, ale na druhej strane sme mali v úmysle zistiť názory dievčat, ktoré majú s touto problematikou reálne skúsenosti. Preto pri kreovaní tejto práce sme si vybrali medzi viacerými možnosťami postupov a dizajnov. Rozhodli sme sa použiť kvalitatívny výskumný dizajn nakoľko sme toho názoru, že v predmetnej problematike absentujú výskumné štúdie. Kvalitatívny výskumný dizajn je prostriedok na získavanie nových informácií a dát o témach, ktoré neboli detailne preskúmané a nezaoberali sa nimi žiadni výskumníci. Hlavným pilierom kvalitatívneho výskumu je vyčerpávajúco a detailne opísať danú tému. V kvalitatívnom výskume ide to, aby výskumník získal rozsiahle množstvo informácií a dát od malého počtu respondentov. Získané informácie sú následne veľmi cenné a zároveň nové, no na druhej strane sa nemôžu zovšeobecňovať na celú populáciu, pretože sú subjektívnymi myšlienkami či skúsenosťami vybraných ľudí - respondentov (Bačíková, Janovská, 2018). Kvalitatívny výskum je taký, ktorý kumuluje a modifikuje dáta. Následne sa ich snaží interpretovať tak, aby nám pomáhali pochopiť skúmané javy cez štúdiu vybraných ľudí. Kvalitatívny výskum sa často vykonáva na mikroúrovni (Greelane, 2019). Pod názvom kvalitatívny výskum chápeme také výskumy, ktoré nevyužívajú štatistické prostriedky respektíve ich výstupy nie sú kvantifikačné. V tomto type výskumu zachytávame ľudské príbehy, vzťahy a podobne (Somr, 2007). Výskum pre účely práce sme realizovali v komunite olašských Rómov a Rómiek. Ako tvrdia mnohí autori (Šusterová, 2015; Stojka, Pivoň, 2003, Enright, 2009; Facuna, Lužica, 2017) subetnická skupina olašských Rómov sa aj v dnešnej dobe stráni vstupu cudzích do komunity. Preto nebolo ľahké získať potrebné dáta k výskumu. Pre zachovanie anonymity sme naše participantky označovali názvom *respondentka* s poradovým číslom. V teoretickej časti práce sme zozbierali poznatky ohľadom tradícií pri spojení dvoch mladých ľudí a taktiež pravidiel každodenného života olašských Rómov, ktorými sú ovplyvnené aj medzi inými nútené či vopred dohodnuté sobáše. V tejto časti práce sme uvádzali deskripciu potrebných krokov pre dosiahnutie nášho cieľa, ktorým je upriamiť pozornosť aj na komunitu olašských Rómov, Rómiek a taktiež na sociálno-patologické javy, ktoré sa v spomínanej komunite môžu vyskytnúť. Výskum sme realizovali pomocou neštruktúrovaného

rozhovoru. Neštruktúrovaný rozhovor sa podobá autentickému, bežnému rozhovoru medzi ľuďmi. Výskumník vie vopred aké informácie potrebuje od svojho respondenta získať, preto svoje otázky formuluje podľa vlastných potrieb a uváženia. Zároveň môže používať prvky aktívneho počúvania a bližšie si klarifikovať a verifikovať široké spektrum informácií. Výhodou tohto typu rozhovoru je podľa Chrásku (2007) to, že dáva možnosť nadviazať ľahšie kontakt s respondentom. To môže u respondenta vyvolať úprimnejšie reakcie a odpovede. Neštruktúrované interview alebo aj otvorené interview sa volí väčšinou vtedy, ak výskumník skúma ešte nepreskúmané oblasti. Výskumník by mal mať vopred premyslené okruhy a oblasti, o ktorých sa chce čo najviac dozvedieť. Otázky by mal tvoriť flexibilne počas rozhovoru, pretože musí adekvátne reagovať aj na potreby alebo reakcie svojich respondentov. Výhodou tohto typu rozhovoru je, že je nenútený a otázky môže výskumník prispôbovať situácii (E-metodológia, 2020). Tento typ rozhovoru ako metódu zberu dát, sme zvolili z jednoduchého dôvodu. Chceli sme, aby respondentky mali vytvorené priateľské, nenútené prostredie, kde bez strachu môžu rozprávať o svojich skúsenostiach. Otázky sme formulovali tak, aby sme zistili čo najviac potrebných informácií pre naplnenie našich čiastkových cieľov. Zároveň sme poskytli respondentkám priestor, aby nám porozprávali obširnejšie informácie o svojich sobášoch a pocitoch, ktoré v tom období zažívali. Snažili sme sa využívať prvky aktívneho počúvania, no pre zachovanie autentickosti dát sme nevyjadrovali náš subjektívny názor k danej problematike. Ako ďalšiu metódu zberu dát sme použili neštruktúrované pozorovanie. Spomínaný typ pozorovania sa používa pri objavovaní niečoho nového. Jeho cieľom je kumulácia informácií a dát, ktoré poskytujú nové poznatky. Tento typ pozorovania nie je riadený, ani vopred zameraný na konkrétne oblasti. V podstate nie je formalizovaný. Výskumník si určí vopred len skúmaný objekt (ľudí) a iné zložky si určuje počas vykonávania samotného pozorovania (Kvalitatívne výskumné metódy, 2020). Ako metódu spracovania dát sme v práci použili otvorené kódovanie. Je to proces, kedy má výskumník veľké množstvo informácií a dát a má potrebu ich určitým spôsobom rozčleniť. Pri práci s týmito informáciami sa výskumník snaží zovšeobecniť ich a hľadať medzi nimi podobné znaky či vzťahové väzby. Tieto údaje priebežne počas kategorizácie a kódovania výskumník porovnáva. Všíma si vzťahy medzi nimi a taktiež podobnosť či odlišnosť (Šeďová a kol, 2007). Pre spracovanie dát sme využili doslovnú transkripciu, pretože sme sa sústredili najmä na obsahovo-tematickú rovinu. Nechceli sme zasahovať do výpovedí respondentiek, pretože našim cieľom bolo priniesť autentické, celistvé výpovede olašských žien, ktoré v našom prípade vystupovali ako expertky – ony najlepšie poznajú udalosti vo svojom živote (Hendl, 2005).

4.1 Výskumný súbor

Pre naplnenie hlavného cieľa sme si stanovili aj čiastkové ciele, na základe ktorých sme vyberali aj naše respondentky. Pre účely nášho výskumu sme použili zámerný výber výskumnej vzorky. Tento typ výberu sa vyznačuje tým, že výskumník si sám vyberá objekty skúmania podľa črt, ktoré si sám vopred určí. Samozrejme, výskumník by mal zvážiť určovanie týchto znakov, pretože to značne ovplyvní jeho výber respondentov. Tieto znaky by mali podliehať tomu, čo je predmetom jeho výskumu, na čo sa vo výskume chce zamerať a čo chce zistiť. Preto by mal dôkladne zvážiť či respondenti naozaj majú potrebné vlastnosti, ktoré sú dôležité pre jeho výskum. Zámerné si vyberá respondentov, ktorí mu dokážu poskytnúť najrelevantnejšie informácie a dáta pre jeho výskum. Po dokončení výskumu sa v podstate zovšeobecniteľnosť jeho výsledkov viaže práve na zámerný výber (E-metodológia, 2020). Dôvodom zámerného bolo, aby našu výskumnú vzorku tvorili ženy/dievčatá z komunity olašských Rómov, ktoré nám dokážu dať odpovede pre naplnenie našich cieľov týkajúcich sa vynútených či vopred dohodnutých sobášov. Naše respondentky mali reálne skúsenosti s predmetnou problematikou. V nasledujúcej časti práce budeme stručne charakterizovať naše respondentky. Pre zachovanie etiky výskumu a anonymity týchto žien ich budeme uvádzať iba podľa priradených čísiel (viď Tab. 1).

Tab. 1 Výskumná vzorka

Respondentka	Súčasný vek	Vek pri sobáši	Miesto bydliska
R1	32	17	Írsko
R2	21	14	Piešťany
R3	53	27	Komárno
R4	44	15	Írsko
R5	17	16	Kolárovo

Základným kritériom výskumného súboru bola príslušnosť ku komunite olašských Rómov a ženské pohlavie. Pre účely výskumu v tejto práci tvorilo výskumnú vzorku 5 zámerné

vybraných respondentiek patriacich do komunity olašských Rómov. V *Tab. 1* sme priniesli stručné informácie o našich respondentkách. Uviedli sme ich terajší vek, ale aj vek v ktorom sa vydávali. Taktiež sme vymenovali aj bydliská respondentiek z komunity olašských Rómov bez ohľadu na mesto či krajinu bydliska. Respondentky R1 a R4 pochádzajú zo Slovenska, konkrétne z Komárna, no pred niekoľkými rokmi sa presťahovali do Írska z rodinných dôvodov.

4.2 Metódy

Hlavnú metódu zberu dát a informácií, ktorú sme použili bol *neštruktúrovaný rozhovor*. Tento typ výskumnej metódy sme zvolili, pretože sme respondentkám chceli vytvoriť priateľské prostredie bez striktné dodržiavaných otázok a odpovedí. Viedli sme dlhšie rozhovory a mali sme množstvo doplňujúcich otázok. Vopred sme mali pripravené okruhy oblastí, ktoré nás zaujímali a otázky sme tvorili v priebehu rozhovoru. Respondentkám sme nechávali väčší priestor a čas na rozsiahlejšie odpovede. Pri rozhovoroch sme neboli ohraničení časom. Rozhovory sme realizovali prostredníctvom sociálnych médií a aplikácií, konkrétne cez video hovory. Túto formu kontaktu sme zvolili, pretože pri kreovaní práce vládla na území Slovenska pandémie koronavírusu a pre zabránenie jeho šírenia sme (aj na základe hygienických opatrení SR) nemali k dispozícii iný priestor, ani možnosť fyzického kontaktu. Obzvlášť pri respondentkách z iných miest alebo krajiny. Doplňujúcou výskumnou metódou bolo *neštruktúrované pozorovanie*. Pri realizácii rozhovorov sme sa snažili zachytiť jednak verbálne prejavy všetkých respondentiek ale aj neverbálne prejavy. Všíмали sme si mimiku, gestikuláciu, ale hlavne tón a citové zafarbenie hlasu respondentiek.

4.3 Plán výskumu

Na tomto mieste sme uviedli plán výskumu práce. Na nej sme pracovali v časovom rozmedzí od septembra 2019 do apríla 2021. V nasledujúcej tabuľke sme chronologicky uviedli postup pri jej tvorbe. Počas tvorby práce sme sa snažili v čo najväčšej miere dodržať vopred stanovený plán.

Tab. 2 *Plán výskumu*

OBDOBIE	FÁZA VÝSKUMU
Október 2019	Výber témy
Október 2019	Prvá konzultácia so školiteľom práce
November 2019	Vyhľadávanie odbornej literatúry
December 2019	Vyhľadávanie zahraničnej literatúry
Január 2020	Druhá konzultácia so školiteľom práce
Február 2020	Vymedzenie cieľov práce
Marec 2020 – Jún 2020	Teoretická príprava
Júl 2020	Výber metód
August 2020	Oslovenie potenciálnych respondentiek
September 2020	Fixný výber výskumnej vzorky
Október 2020 – December 2020	Realizácia výskumu
Január 2021 – Marec 2021	Spracovanie a vyhodnocovanie získaných dát
Marec 2021	Kompletizácia celej práce
Apríl 2021	Interpretácia dát

K výberu témy problematiky vynútených sobášov v komunite olašských Rómov nás inšpirovala aktuálnosť tejto témy a osobné zanievanie do problematiky. Následne v októbri 2019 sme absolvovali prvú konzultáciu so školiteľom práce, kde sme preberali štruktúru práce a predstavy realizácie výskumu. V novembri 2019 sme začali vyhľadávať odbornú literatúru k danej problematike a zistili sme, že na Slovensku sa komunite olašských Rómov venuje len málo autorov a väčšinou opisujú olašských Rómov a ich život len veľmi všeobecne alebo z hľadiska ich kultúry. V decembri 2019 sme sa rozhodli, že začneme vyhľadávať zahraničné zdroje a výskumné štúdie, ktoré sa venujú danej problematike. V januári 2020 sme absolvovali

druhú konzultáciu so školiteľom práce, kde sme riešili ďalšie posuny vo výskume. Vo februári 2020 sme si stanovili hlavný cieľ práce a k nemu prislúchajúce čiastkové ciele. Od marca 2020 po jún 2020 sme realizovali teoretickú prípravu potrebnú k výskumu. Snažili sme sa uvádzať len najaktuálnejšie zdroje a výskumné štúdie. V júli 2020 sme volili metódy zberu dát a taktiež metódy spracovania získaných informácií. Výber sme si museli premyslieť nakoľko ide o citlivé informácie a prakticky nové dáta. V auguste 2020 sme oslovili potenciálne respondentky, ktoré nám sľúbili účasť na výskume, no nie všetky sa ho skutočne zúčastnili. Nakoľko na Slovensku vládla pandémia koronavírusu oslovenie a kontakt s respondentkami nebol jednoduchý. V septembri 2020 sme si zámerným výberom vybrali respondentky. Od októbra 2020 do decembra 2020 sme realizovali náš výskum. Následne sme zozbierané informácie v priebehu od januára 2021 do marca 2021 vyhodnocovali a spracovávali do finálnej podoby našich výstupov.

4.4 Procedúry

Ako metódu spracovania dát sme použili *otvorené kódovanie a doslovnú transkripciu*. Nakoľko sme chceli zachovať v čo najväčšej miere autenticnosť, pravdivosť a celistvosť výpovedí našich respondentiek využili sme otvorené kódovanie, uvádzali sme opis ich výpovedí a myšlienok a taktiež sme pomocou boxov uvádzali najsilnejšie výpovede respondentiek. Nakoľko ide o cenné, nové informácie považovali sme za vhodné spracovať ich spomenutým spôsobom. Následne sme použili aj metódu *komparácie*, pretože vychádzajúc z čiastkových cieľov sme chceli porovnať priebeh a vývoj vynútených sobášov v komunite olašských Rómov.

5 VÝSLEDKY

Na základe uskutočnených rozhovorov s našimi respondentkami sme získali množstvo cenných informácií a dát pre náš výskum. Získané informácie sa týkali problematiky nútených sobášov v komunite olašských Rómov. Chceli sme zachytiť reálne skúsenosti a príbehy olašských dievčat/žien – teda tých, ktorých sa táto téma bezprostredne týka. Nami získané dáta boli následne vyhodnotené.

5.1 Pohľady dievčat/žien na nútenú formu uzatvorenia manželstva

Čo si myslia mladé dievčatá/ženy o nútených sobášoch? Považujú nútené sobáše ako tradíciu? Pýtal sa ich niekto či sa chcú vydať? Akceptoval niekto ich názor pri vydaji? Chceli sa vydávať?

Do nášho výskumu sa zapojilo päť respondentiek prislúchajúcich ku komunite olašských Rómov. Na otázku či sa ich niekto pýtal či súhlasia s vydajom štyri respondentky odpovedali záporne. Jedna z respondentiek dokonca o svojom vydaji ani netušila. Jej otec sa dohodol s jej nastávajúcim manželom poza jej chrbát a ju postavil pred hotovú vec. Piatej respondentky sa jej otec opýtal či sa chce vydať a zaujímal ho jej názor. Uviedla, že ju rodičia nechceli nútiť do vydaja. Na otázku ako vnímajú sobáše respektíve nútené sobáše odpovedali naše respondentky skoro rovnako. Tento jav nevnímala ani jedna ako pozitívny skôr naopak. Vyjadrili sa, že nesúhlasia s touto tradíciou. I keď sa všetky vyjadrili, že u Rómov to už tak chodí a sobáše sú vnímané ako silná tradícia preda len ju neschvaľujú a do budúcnosti premýšľajú inak. Deklarujú, že svoje dcéry či vnučky do vydaja nútiť nebudú. Dajú si záležať, aby chodili do školy a mali vzdelanie. Jedna z respondentiek uviedla, že svoju dcéru by nechcela vydávať v dvanástich rokoch, ale naopak keby mala sedemnášť, tak by s tým problém nemala. Tvrdila, že síce by ju nenútila do vydaja, ale ani do školy. Rozhodnutie by nechala na nej. Z prejavu respondentky bolo evidentné, že má silno vryté (i keď patrí do mladšej generácie) rómske tradície a len vo výnimočných prípadoch by od nich upustila. O čom značí aj to, že sa skôr prikláňala k tomu, aby sa jej dcéra vydala. Čo však z uskutočnených rozhovorov vyplýva je, že sobáše vnímajú ako silnú rómsku tradíciu a dievča/ žena nemá ani len možnosť vyjadriť sa. Síce v dnešnej dobe už existujú otcovia, ktorí sa svojich dcér opýtajú či sa chcú vydať, no aj tak konečné rozhodnutie má muž – hlava rodiny. Všetko záleží od danej rodiny – aké pravidlá

majú, akú výchovu má práve muž (otec dievčaťa). Ak silno dodržiava rómske tradície a zvyky je veľmi málo pravdepodobné, že svojej dcére dá priestor na vyjadrenie názoru či súhlasu s vydajom.

Box. 1 Názory dievčat/žien na nútené sobáše

„Zničia im život a nestarajú sa čo bude s ich deťmi...vychádzam zo svojich skúseností. Vždy som bola proti týmto tradíciám. Sme Cigáni, ale s niektorými zákonmi vôbec nesúhlasím“ (32 rokov, 2020).

„Nie je to dobré, ale u nás to takto nie je. Pýtajú sa od tých dievčat.. Chcú svojim dcéram dobre. U nás nie je zvykom nútiť. Pýtajú sa a keď povie, že nie tak sa s tými Cigánmi ani nebavia ďalej a tí si uvedomia ako sa veci majú“ (21 rokov, 2020).

„Treba to zmeniť. Dievčatá majú právo sami rozhodovať za seba, ale niektorí na to neberú ohľad ale sú aj takí, ktorí áno. Každý je iný...iná rodina“ (17 rokov, 2020).

„U Cigánov to tak chodí. Preto dnešní mladí neostávajú spolu. Ja to neschvaľujem...určite sa cítia veľmi zle, keď sa musia učiť s tými cudzími ľuďmi“ (44 rokov, 2020).

„Nie je to dobré.. Mala by sa zmeniť tá tradícia.. nechať ich dobrovoľne si vybrať“ (53 rokov, 2020).

5.2 Hodnota ženy

Ako sa cíti olašská Rómka keď sa vydá? Aký názor majú dievčatá na ich ohodnotenie peniazmi? Uvedomujú si, že v skutočnosti sú predané? Vnímajú zaplatené peniaze ako tradíciu?

Z nami uskutočneného výskumu vyplýva, že i v dnešnej dobe medzi olašskými Rómami panuje tradícia, ktorá káže zaplatiť ženichovi (jeho otcovi najčastejšie) za nevestu. Ako sme sa už v predošlej časti práce zmienili, výška tejto sumy sa nedá presne určiť. Hodnota vždy závisí od viacerých faktorov. Počas rozhovorov sme zisťovali názory dievčat/žien na ohodnotenie ich osoby cenou. Z neverbálnych prejavov našich respondentiek bolo evidentné, že táto otázka im nebola príjemná. Ostali zaskočené a zamyslené, no odpovedali na ňu. Opisovali, že určite to nebol príjemný pocit, no v skutku sa nad tým zamysleli až pri našom rozhovore. Na druhej strane jedna z našich respondentiek sa vyjadrila, že peniaze, ktoré sa platia za nevesty sú a vždy boli súčasťou tradície pri sobášoch. V predošlých častiach práce sme uviedli, že všetky tradície a zvyky vnímajú Rómovia ako istú povinnosť alebo niečo čo je vopred dané a musia to dodržať.

A v tomto duchu vychovávajú aj svoje deti. Preto aj na základe našich zistených informácií môžeme konštatovať, že olašské Rómky si v podstate ani neuvedomujú, že sú predané. A skutočnosť, že tento jav alebo táto vyššie spomenutá tradícia je v skutočnosti trestným činom ich obchádza. Neuvedomujú si to, ba dokonca sa bránia tým, že to nie je pravda. Tvrdia, že je to ich tradícia, ktorú dodržiavajú dlhé roky. Dievčatá z komunity olašských Rómov sú vychovávané v duchu tradícií a zvykov, ktoré musia dodržiavať. Preto je veľmi málo pravdepodobné, že sa začnú pozerat' na tieto skutočnosti aj iným pohľadom. Na druhej strane sa medzi našimi respondentkami našli aj také, ktoré celú situáciu vnímajú inak. Jedna z respondentiek nám pri rozhovore nie raz zdôraznila, že vychádza z vlastných skúseností. Ako je všeobecne známe, človek si vytvára názor na základe svojich skúseností a to je dôvodom prečo mala naša respondentka silno citovo podmienený názor. Ich názor bol ovplyvnený aj výchovou. Čím prísnejšiu výchovu dostali od rodičov, tým silnejšie sa držali tradícií a deklarovali nutnosť ich dodržiavania. Ba dokonca v takom duchu premýšľajú aj o budúcnosti svojich dcér. Staršie respondentky uvádzali, že v budúcnosti by chceli dbať hlavne na ich vzdelanie a tvrdili, že určite ho uprednostnia pred vydajom svojich dcér (vnučiek).

Box 2. Hodnota ženy vyjadrená v peniazoch

„Predali ma ako vec...Cigáni videli peknú ženu a zaplatili. Ale ja si myslím, že to je blbosť predávať ženu ako nejakú vec.. A ešte sa hádajú a robia ako keby dražbu a vykrikujú ceny. Otec pýtal najprv 15 000€ a dali za mňa 10 000€. Ani neviem.. Ani som si neuvedomila tu cenu...myslela som, že to sú zákony a tak to má byť. Nerozmýšľala som nad tým, až postupom času som prišla na to, že tieto zákony nám vlastne ničia životy“ (32 rokov, 2020).

„Je to zvyk...to nie len tak.. To takto má byť, lebo je to zvyk! Roky rokúce to ešte naši dedkovia tak robili, že platili za ženy. A to je sprostosť čo sa pýtaš, že ako som sa cítila. Myslím si, že toto nie sú obchody žiadne, to sú tradície..“ (21 rokov, 2020).

„Bolo mi to nepríjemné, cítila som sa ako kus mäsa, čo kúpiš v obchode“ (53 rokov, 2020).

„Ani neviem.. ani mi to takto nenapadlo. Aj po tých rokoch si myslím, že robia všetci veľkú hlúposť týmito sobášmi“ (44 rokov, 2020).

5.3 Zmocnenie ako nástroj pomoci olašským dievčatám/ženám

Má sa sociálna práca z pohľadu olašských dievčat/žien zaoberať nútenými sobášmi? Chcú/potrebujú pomoc zo strany sociálnych pracovníkov? Aký majú názor olašské Rómky na

vzdelanie? Chcú sa vzdelávať alebo pokračovať v dávnych tradíciách? Cítia sa olašské Rómky rovnocenné s mužmi? Rozhodujú samy o sebe?

Počas realizácie nášho výskumu sme sa snažili zistiť okrem iného aj to, aký majú olašské Rómky názor na zásah do ich každodenného života zo strany sociálnych pracovníkov. Stretli sme sa s dvomi názormi. Tri z našich respondentiek boli toho názoru, že sociálna práca by prostredníctvom komunitnej sociálnej práce bola určite prospešná aj v oblasti nútených sobášov. Uvedomovali si, že je nutné pomôcť takým dievčatám, ktoré boli donútené k vydaju. Naopak dve z respondentiek, ktoré participovali na našom výskume tvrdili, že nie je potrebný ani želaný žiadny zásah zo strany majoritnej spoločnosti. Ako sme aj v predošlých častiach práce uvádzali, názory našich respondentiek sú silno podmienené životnými skúsenosťami a výchovou od rodičov. Štyri z našich respondentiek majú ukončené len základné vzdelanie a jedna respondentka počas realizácie nášho výskumu ešte študovala na strednej škole.

Počas rozhovoru nám prezradila, že rada chodí do školy a ešte radšej na prax. Popri štúdiu chodí aj na brigády, kde si aspoň nejaké peniaze zarobí. Konštatovala, že do štúdia ju nikto nenútil, ale ani jej nezakázali študovať. Respondentky, ktoré majú len základné vzdelanie tvrdia, že im to takto vyhovuje. Boli vydaté vo veľmi mladom veku a na vzdelanie neprikladali žiadny dôraz ani ony, ani ich rodičia. Naopak do budúca už premýšľajú inak. Tvrdia, že svoje deti budú povzbudzovať v štúdiu a dajú si záležať, aby z nich boli vzdelaní ľudia. Na otázku či sa cítia byť rovnocenné s mužmi odpovedali záporne, no na druhej strane deklarovali, že sa necítia hlboko utláčané. Keď prišla na rad otázka či rozhodujú o sebe samé tvrdili, že áno, ale svoje rozhodnutia musia oznámiť manželom (rodičom/starým rodičom). Nerozhodujú však vo všetkých oblastiach. Stále panuje medzi olašskými Rómami patriarchálne nažívanie a muž musí byť informovaný o každom kroku a rozhodnutí svojej manželky (dcéry/vnučky).

Box. 3 Sociálna práca ako pomoc

„Záchytne centrum spraviť pre dievčatá. Nemajú pomocnú ruku. Keď ani rodičom nemôžu veriť a nemajú kam ísť. Spravia z nich ženy a majú deti a musia sa starať. A nemajú ani rozumu, aby si vedeli pomôcť samé ani poradiť im nemá kto“ (32 rokov, 2020).

„Nikto by sa nemal pliesť do Cigánov.. žiadny biely. Tí rodičia by mali vedieť komu dajú svoju dcéru a nikto by sa do toho nemal miešať. Dievča by malo povedať svoj názor rodičom a keď ju nevypočujú to je na nich potom čo s ňou spravia.. Veľa ľudí sa nepýtajú svojich dcér a dávajú

ich iba kvôli peniazom a je im jedno. Ale biely by sa nemali pliesť do toho.. Cigáni majú sudcov a iných do toho nič“ (21 rokov, 2020).

„Nemal by sa do toho miešať nikto ...oni sami by sa mali rozhodnúť, rodičia tých dievčat. Právo na pomoc má to dievča, ak je veľmi na silu vydávaná. Ale u Cigánov je to tak, že 15 ročné sa už vydávajú. A oni aké právo majú o tom rozhodovať, aby utekali z domu s chlapcami? Len rodičia majú právo o tom rozhodnúť“ (44 rokov, 2020).

„Keď sú maloleté určite by sa tým mali zaoberať a určite im podať pomocnú ruku keď to tie dievčatá chcú. Ale veľa je takých čo si chcú zobrať mužov alebo aj samé si nájdú“ (53 rokov, 2020).

Box 4. Vzdelanie ako forma zmocnenia olašských dievčat/žien

„Aby aj tie dievčatá mali pomoc ...určite by mali chodiť do školy aby z nich niečo bolo, učili by sa o svete a nemali by prázdnu hlavu. Niektoré ani písať čítať nevedia a už majú manžela v posteli. Ak ich zaujímajú ich deti, tak sa starajú, aby sa učili a nie ich vydávať, ale tým čo im to je jedno tak s nimi nepohne nikto“ (32 rokov, 2020).

„Nech sa vydá! Nech sa učí variť, upratať a pomáhať svokre. Nemusí chodiť do školy.. vôbec. Keby neprišli pre ňu, tak nech ide do školy a ďalej aj na strednú“ (21 rokov, 2020).

„Keby prišli pre moju vnučku...určite nasilu by som ju nedala...Určite by som jej dovolila, aby sa učila...my to chceme celá rodina. Nech ide do školy a zariadi si život.. Aj keby bieleho si zoberie, neboli by sme proti“ (44 rokov, 2020).

6 DISKUSIA

V tejto kapitole práce by sme radi interpretovali získané dáta z uskutočneného výskumu. Uvedené informácie sme získali pomocou neštruktúrovaného rozhovoru. Poskytnuté informácie sme v predošlých častiach práce uvádzali pomocou boxov a v tejto časti práce sme sa im venovali podrobnejšie. Publikácie Stojku, Pivoňa či Šusterovej poskytujú zväčša pozitívne ladený etnologický náhľad do tradícií a zvyklostí každodenného života olašských Rómov, Rómok. V prácach sa nezaoberajú spoločensky nežiaducimi javmi spojenými s touto komunitou ani negatívnymi dopadmi tradícií na kvalitu života týchto žien. Naopak naša práca prináša realistický pohľad na skutočný život olašských žien. Sociálna práca poskytuje široké

spektrum foriem pomoci. Jednou z nich je zmocnenie, ktoré podporuje práva žien, slobodu názoru a taktiež právo na to, aby žena rozhodovala sama za seba a nemusela sa podriaďovať autorite muža. Sociálna práca dokáže pomôcť olašským dievčatám práve prostredníctvom zmocnenia.

6.1 Nútené sobáše z pohľadu dievčat/žien z komunity olašských Rómov

Počas realizácie nášho výskumu sme sa dozvedeli viacero informácií k danej problematike. Ako prvé nás zaujímali názory našich respondentiek na nútené sobáše. Ich reakcie a odpovede nás v niektorých prípadoch prekvapili. Očakávali sme, že mladšia generácia zaujme k tejto téme skôr negatívny postoj a naopak staršia generácia sa bude prikláňať k pohľadu na sobáše ako na tradície. Komunita olašských Rómov sa od iných subetnických skupín líši v mnohých smeroch. Či už je reč o tradíciách, zvykoch, každodennom živote, ba dokonca aj jazyku. Prekypujú temperamentom, ostražitosťou a v niektorých prípadoch aj agresivitou. Musíme však vyjadriť súhlas so získanými dátami Šusterovej (2015), Havrilovej (2008), Stojku a Pivoňa (2003), ktorí vo svojich publikáciách tvrdia, že v komunite olašských Rómov je muž vnímaný ako najvyššia autorita. Dáta, ktoré sme získali taktiež potvrdzujú, že práve muž je ten, ktorý o všetkom rozhoduje. Rozhoduje aj o tom, akých partnerov budú mať jeho deti. Do nášho výskumu sa zapojilo päť respondentiek z komunity olašských Rómiek a ani jedna z nich sa nezmieňovala o matke ako o človeku, ktorý rozhodol za koho sa vydajú. Všetky uviedli, že otec (starý otec) bol ten, ktorý rozhodol, že sa vydajú a dohadoval sa buď priamo so ženichom alebo v prípade mladšej generácie s jeho otcom. Ako príklad uvádzame výpoveď jednej respondentky, ktorá bola viackrát vydatá (predaná): „*Otec ma predal do Švédska za 10 000 eur ...nechcela som sa vydať za neho, ale otec sa ma znova nepýtal*“ (32 rokov, 2020). Z uvedenej výpovede vyplýva, že názor ženy je v komunite olašských Rómov nepodstatný a nevypočutý. Muž spraví tak ako uzná za vhodné a rozhoduje výlučne on. Ako ďalší príklad uvádzame výpoveď respondentky, ktorá ani len netušila, že ju chcú vydať : „*Mala som 14 rokov, keď sa môj otec dohodol s tým chlapcom. Ani som o tom nevedela. V tej dobe sa nikto nič nepýtal. Všetko dohodol za mojím chrbtom a bolo*“ (44 rokov, 2020). Z tejto odpovede je evidentné, že muž (najčastejšie otec, ale ak dievča nemá otca, môže rozhodovať aj starý otec alebo strýko) svoje rozhodnutia nemusí ani len oznamovať žene (dcére) a už vôbec ich nemusí prediskutovať s ňou. Aj napriek tomu, že sa jedná o život a budúcnosť toho dievčaťa musí splniť vôľu svojho otca.

Aj medzi olašskými Rómkami panujú rôzne názory. Aj naše respondentky mali odlišné názory. I keď si uvedomovali, že sobáše tohto druhu nie sú správne, na druhej strane deklarovali, že to je tradícia a medzi olašskými Rómami to už tak chodí. Naše respondentky neboli prinútené k vydaju násilím, no ich názor nebol ani len vypočutý. Ich otcovia sa nepýtali na ich názor a nechceli od nich súhlas. Okrem jednej respondentky, ktorá tvrdila, že jej otec sa jej opýtal či sa chce vydat'. No aj v jej prípade môžeme hovoriť o vopred dohodnutom a vynútenom sobáši, hoc mala v tom období len štrnásť rokov. Ako sme sa aj v predošlých častiach práce zmienili, aj samotné respondentky zaujali k tejto téme skôr negatívny postoj. No zároveň bolo zrejmé, že si uvedomujú, že nie je v ich silách zmeniť celkovo pohľad Rómov a ich stáročia zaužívané tradície. Hoci ide o nehumánný spôsob spájania dvoch mladých ľudí, považujú ho za prirodzený a žiadaný jav. Sú toho názoru, že v živote každej mladej Rómky je vydaj veľmi dôležitý a považujú ho za šťastie a vyžadovanú samozrejmosť. Ako príklad uvádzame výpoveď jednej respondentky: „*Keď príde jej šťastná hodina, tak nech sa vydá, nech sa učí variť, upratať a pomáhať svokre*“ (21 rokov, 2020). Sobáše vnímajú olašskí Rómovia ako tradíciu. Neuvedomujú si, že sa jednak dopúšťajú trestného činu obchodovania s ľuďmi a na druhej strane v prípade nútených sobášov konajú veľmi neľudsky voči mladým dievčatám (často maloletým pod ochranou zákona). Ako príklad uvádzame výpoveď jednej respondentky: „*Myslím si, že toto nie sú obchody žiadne, to sú tradície..*“ (21 rokov, 2020). Pre olašských Rómov je úplne prirodzené, aby dvanásť či trinásť ročné dievča bolo vydaté. V zmysle ich tradícií je to úplne v poriadku. Školská dochádzka následne vôbec nie je dôležitá. Ak je už vydatá, často chodí k lekárovi pre ospravedlnenky, pretože sa chcú vyhnúť problémom v škole či následným problémom s úradmi a s políciou. Na druhej strane nielen vydaté dievčatá majú veľa vymeškaných hodín v škole. Často je to práve matka, ktorá neprikladá školskej výuke žiadnu váhu. Je pre ňu dôležitejšie, aby sa z jej dcéry stala čím skôr dobrá gazdiná. Jednak jej tým pomáha v domácnosti, ale na druhej strane ju priúča k budúcim povinnostiam u svokry. Preto je pre ňu dôležité, aby vedela variť, upratať a celkovo zvládať domáce práce ako aj, aby vedela správne nakúpiť v obchode. Matka chce, aby to jej dcéra mala ľahšie u svokry, ale zároveň, aby jej nespravila hanbu. Hanbu v zmysle, že svoju dcéru nevedela ničomu naučiť. Pokojne by sa potom mohlo stať, že to dievča by poslali domov (len na krátky čas) k matke, aby ju naučila zvládať domáce práce tak, aby bola svokra spokojná.

To by však pre matku toho dievčaťa bola naozaj veľká hanba v rámci komunity. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: „*Keď som ešte chodila do školy.. Mama mi hovorievala : pod' domov zo školy, uč sa variť a upratať! Na čo ti je škola?*“ (21 rokov, 2020). Na základe uskutočnených rozhovorov môžeme konštatovať, že olašskí Rómovia sa naozaj

silno viažu k svojim tradíciám. A to nielen v prípade sobášov. Svadbu so všetkým čo k tomu patrí smie mať len dievča, ktoré ešte nebolo vydaté a je panna. Podľa olašských Rómov iba mladé dievča, ktoré nemalo žiadneho partnera si zaslúži svadobné šaty so závojom. Ak by sa stalo, že dievča už bolo vydaté a prídu ju popýtať od otca znova, robia len oslavu a zaplatia peniaze (podľa dohody). V takom prípade už dievčaťu nevystroja riadnu svadbu a už vôbec ju neoblečú do svadobných šiat. Ako príklad uvádzame výpoveď jednej respondentky: „*Druhýkrát som už nemala biele šaty a ani závoj. Len prišli pre mňa a dohodli sa s otcom, spravili oslavu a brali ma domov*“ (21 rokov, 2020).

Medzi olašskými Rómami panuje aj názor, že ženy samotné nevedia čo chcú a preto je práve muž ten, ktorý by mal za ňu rozhodnúť. Kým je považovaná za dievča a je doma, tak za ňu rozhoduje otec (starý otec), no akonáhle sa vydá, už za ňu rozhoduje jej manžel poprípade svokor. Na druhej strane však treba poznamenať, že tak ako sa mnohé veci menia a vyvíjajú, tak sa vyvíja aj zmýšľanie olašských Rómov. Vývoj ich názorov a pravidiel každodenného života však ide veľmi pomaly a je podmienený mnohými faktormi. Tento fakt zasahuje aj do oblasti vynútených sobášov. To, či otec svoju dcéru vydá záleží len na ňom. V dnešnej dobe existujú otcovia, ktorých zaujíma názor ich detí, no nájdu sa aj takí, ktorí rozhodnú po svojom. Mnohí hľadajú len na peniaze, ktoré by za dcéru dostali a je im jedno čo sa stane ďalej. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: „*Dievča by malo povedať názor rodičom a keď ju nevypočujú to je na nich potom čo s ňou spravia.. veľa ľudí sa nepýta svojich dcér a dávajú ich iba kvôli peniazom a je im jedno*“ (21 rokov, 2020). Z výpovede je evidentné, že otcovia súhlas svojich dcér nepotrebujú a ani nevyžadujú. Znamená to však, že aj keby to dievča vyjadrilo svoj názor alebo nesúhlas, nevedlo by to k ničomu. Medzi olašskými Rómami je bežné, že muž nedovolí žene ani len vyjadrenie. Jedna z našich respondentiek však uviedla, že i keď sa jej otec nepýtal či sa chce vydať alebo či súhlasí s vydajom, ona si presadila svoje a následne jej otec akceptoval skutočnosť, že sa nechce vydať. Všetko záleží na tom, akým človekom je práve otec. Ak silno dodržiava rómske tradície je málo pravdepodobné, že by akceptoval názor svojej dcéry. Ako príklad uvádzame výpoveď jednej z našich respondentiek: „*Otec sa ma nepýtal či ho chcem alebo nie, ale ja som dopredu povedala, že nie, že ja si ho nezoberiem..*“ (53 rokov, 2020). Počas realizácie tohto výskumu a pri rozhovoroch s respondentkami nás zaujímali mnohé veci. Jednou z nich bolo aj to, či sa vôbec naše respondentky chceli vydávať. Všetky naše respondentky odpovedali záporne. Tvrdili, že sa báli, boli nervózne, pretože nevedeli čo ich čaká. V súvislosti s týmto nás zaujímala ďalšia vec. Pýtali sme sa na správanie novej rodiny voči nim – mladým (novým) nevestám v rodine. Odpovede, ktoré sme dostali boli rôzne, no v jednom sa zhodovali. Zo začiatku sa k nim správali priateľsky, no až po čase sa to zmenilo.

Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: „*Prvé dni boli ako med všetci ku mne ...vieš čo sa hovorí, každá metla je dobrá kým je nová, ale po mesiaci sa začali povinnosti*“ (21 rokov, 2020). Keď si rodina chlapca zvykne na novú nevestu, začnú jej pribúdať povinnosti, je jej viac vecí vyčítaných a celkovo sa zmení vzťah členov rodiny k nej. Ako príklad uvádzame ďalšiu výpoveď: „*Aj vodu vypínali.. sporili s vodou aj s plynom.. stále sa hádali že majú vysoké účty...potom nás oni vyhodili kvôli nejakej hádke za peniaze*“ (32 rokov, 2020). Často je svokra tá, ktorá má výhrady k novej neveste. V živote mladej nevesty po vydaji zohráva svokra dôležitú úlohu. Od svojej nevesty očakáva pracovitosť a poslušnosť, no aj tak sa môže stať, že sa jej niečo nepáči a patrične to dá novej neveste najavo. Muži sa nezvyknú pliesť do ženských hádok, no ak je treba, tak zasiahnu. Dôležité slovo má aj svokor. Nevesta ho musí poslúchať a rešpektovať a nie je prípustné, aby mu odvrávala. Ako príklad uvádzame výpoveď našej respondentky: „*Svokra nebola dobrá. Tá ma nemohla ani vidieť.. nepreklínala ma, ale nevychádzali sme spolu...jej muž nebol zlý ku mne*“ (44 rokov, 2020). Svokra, svokor a manžel dievčaťa si môžu dovoliť nadávať jej a dokonca ju aj preklínať rómskymi „kliatbami“, no dievča v pozícii nevesty si to nesmie dovoliť voči nikomu v novej domácnosti, ale ani doma. Bolo by to považované ako veľká urážka a nevyhla by sa aj fyzickému násiliu. Právo zbiť nevestu má manžel, ale aj jeho rodičia.

Často sa olašská žena nevyhne bitke aj keď je reč o banálnych udalostiach. Mnohokrát tieto ženy dostanú bitku aj úplne bez príčiny. Ako príklad uvádzame výpoveď našej respondentky: „*Keď ma otec predal do Švédska.. trpela som tam 4 roky lebo ten muž bol alkoholik. Všetko rozbíjal a stále bol opitý.. ušla som od nich.. štát mi pomohol a ukryl ma v nejakom dome...aj meno mi zmenili ..všetko o mne schovali a deportovali ma domov. Potom som sa dala dokopy s ďalším. Len tak náhle spontánne, lebo som nemala inú možnosť. Nebolo mi dobre u sestry tak som chcela odísť...bola som s ním 3 roky, ale to bol psychopat. Bola som aj tehotná s ním a bil ma veľmi dokonca aj v tehotenstve a potratila som. Keď nebol na drogách bol fajn, ale keď začal drogovať preskočilo mu a bil ma ...zlomil mi rebrá. Prišli za mnou sestrine deti pozrieť ma a ušla som s nimi od neho. Potom som odišla k sestre do Írska*“ (32 rokov, 2020). Je veľa olašských Rómiek, ktoré podobne ako naša respondentka žijú a trpia. Právo na pomoc z pohľadu komunity nemajú. Je to ich manžel a môže si s nimi robiť čo chce. Nikto z komunity sa nechce pliesť do záležitostí medzi manželmi. Právo na to by mali jedine jej rodičia, ak by uznali, že jej manžel to preháňa. Ako uvádza Šusterová (2015) vo svojej publikácii, olašskí Rómovia, presnejšie muži, sú názoru, že bitkou svoje ženy učia správať sa. V komunite olašských Rómov dostane žena bitku aj za to, ak sa na ňu iný muž pozrie, pritom

to ona nevie ovplyvniť. Muži z tejto komunity sú veľmi žiarliví a partnerkám neprejavujú žiadnu dôveru. Neustále ich podozrievajú z prípadnej nevery, aj keď nemajú žiadny dôvod.

6.2 Hodnota ženy vyjadrená v peniazoch z pohľadu olašských Rómiok

Počas rozhovorov s našimi respondentkami nás zaujímal aj ich názor na zaplatené sumy za nevesty. Stretli sme sa s dvoma názormi. Na jednej strane sa respondentky prikláňali k názoru, že platba za nevesty je súčasťou dlhoročnej tradície olašských Rómov, no na druhej strane sa nášho výskumu zúčastnili aj respondentky, ktoré to vnímali negatívne a uvádzali, že sa cítili ako predaná vec. Taktiež nás zaujímali prvotné pocity našich respondentiek pri vydaji alebo krátko po ňom. Uvádzali, že boli nervózne pretože novú rodinu skoro vôbec nepoznali. Taktiež nám prezradili, že mali strach z toho, čo sa bude diať a ako ich rodina ich manžela prijme. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: *„V prvý deň keď som k nim prišla ako nevesta, tak som sa bála a nevedela som čo mám od nich čakať. Asi týždeň mi trvalo, kým som si zvykla na nich a prestala sa báť...cítila som, že ma chce svokra za nevestu ..nebola ku mne zlá.. dobre ma prijala. Potom neskôr ma začala učiť variť podľa svojho...aj svokor ma prijal..“* (21 rokov, 2020). Čo sa týka zaplatených súm za nevesty, tak tie sú rôzne. Všetko však záleží na dohode oboch strán. Sumu, ktorá má byť zaplatená za nevestu určuje jej otec. Dohadovanie na cene funguje istým spôsobom ako dražba. Otec dievčaťa chce dostať čo najviac, naopak otec chlapca chce zaplatiť čo najmenej. Pri dohadovaní napokon pristúpia ku kompromisu a na znak dohody si podajú ruky a zavínajú si navzájom. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: *„A ešte sa hádajú a robia ako keby dražbu a vykrikujú ceny. Otec pýtal najprv 15 000€ a dali za mňa 10 000€“* (32 rokov, 2020). Samotné respondentky si uvedomujú, že dohodnuté sumy sú súčasťou tradícií olašských Rómov aj napriek tomu s touto tradíciou niektoré nesúhlasia. V tomto duchu vyjadrovali aj svoje názory. Znova však podotýkame, že ich názory boli ovplyvnené aj tým, akú majú výchovu od rodičov. Čím viac im rodičia v detstve vštepovali nutnosť dodržiavať tradície, tým viac sa ich v dospelosti držia. Pri napĺňaní tohto čiastkového cieľa nás hlavne zaujímalo, aký názor majú olašské Rómky na ich ohodnotenie peniazmi.

Keďže sme si počas uskutočňovania rozhovorov všimli aj neverbálne prejavy, na reakciách respondentiek sme zachytili aj isté prekvapenie. Bolo evidentné, že predtým sa nad tým vôbec nezamýšľali. Zamysleli sa až vtedy, keď sme sa ich opýtali a dali nám skôr retrospektívnu odpoveď. Pre nás bola veľmi zaujímavá odpoveď jednej z respondentiek. Tak silno bola vedená k tradíciám, že sa vyjadrila, že je hlúposť to, čo sa jej pýtame. Pri tejto

respondentke sme vzhľadom na jej mladý vek očakávali skôr negatívny postoj smerom k tradíciám a otvorený pohľad do budúcnosti, no opak bol pravdou. Uvádžame jej výpoveď: „*To je zvyk...to nie len tak! To takto má byť, lebo je to zvyk! Roky rokúce to ešte naši dedkovia tak robili a to je sprostosť čo sa pýtaš, že ako som sa cítila. Myslím si, že toto nie sú obchody žiadne, to sú tradície*“ (21 rokov, 2020). Na druhej strane sme mali aj respondentku, ktorá bola vydatá viackrát a má naozaj mnoho skúseností. V živote to nemala ľahké a hlavne vo vzťahoch. Uvádžame aj jej názor: „*Predali ma ako vec...Cigáni videli peknú ženu a zaplatili. Ale ja si myslím, že to je blbosť predávať ženu ako nejakú vec.. A ešte sa hádajú a robia ako keby dražbu a vykrikujú ceny. Otec pýtal najprv 15 000€ a dali za mňa 10 000€. Ani neviem.. Ani som si neuvedomila tu cenu...myslela som, že to sú zákony a tak to má byť. Nerozmýšľala som nad tým, až postupom času som prišla na to, že tieto zákony nám vlastne ničia životy*“ (32 rokov, 2020). Z výpovedí je evidentné, že zaplatené peniaze vnímajú ako tradíciu, ktorú treba dodržať a inak sa nad touto skutočnosťou ani nezamýšľať. Tým pádom si v skutočnosti ani neuvedomujú, že sú predmetom obchodu. Ako sme vyššie uviedli výpoveď respondentky, dokonca deklarujú, že to nie sú obchody, ale tradície. Nevnímajú reálnu skutočnosť, že jednak sú predmetom obchodovania s ľuďmi, čo je klasifikované ako trestný čin a jednak im berú slobodnú vôľu a moc rozhodovať o sebe. Počas uskutočnených rozhovorov sme sa dopytovali na rôzne veci a spojitosti medzi tradíciami a podobne. Zaujímalo nás aj to, aký by bol postup keby dievča, ktoré je už rezervované ušlo s niekým iným. Samozrejme táto situácia by vyvolala veľké problémy a hádky medzi rodinami. Nie medzi dvomi, ale dokonca medzi tromi rodinami. Rodina chlapca, ale aj rodina dievčaťa by útočila na rodinu chlapca, s ktorým dievča ušlo. Samozrejme žiaden účastník tejto situácie by sa nevyhol rómskemu súdu. Chlapec, s ktorým dievča ušlo by bol uznaný za vinného a jeho otec by musel zaplatiť otcovi „poškodeného“ chlapca za hanbu a poníženie, ktoré mu spôsobil. Taktiež by sa muselo zaplatiť aj za rómsky súd. Táto povinnosť prechádza na toho, kto by ten rómsky súd zvolal. Pravdepodobne by to bol otec poškodenej strany. Sumy za sudy, určujú „sudcovia“ spravidla „angluno Rom“ (prvý, najvyšší sudca – vajda).

Takýto postup by sa prijal aj v prípade keby dievča/žena už bola vydatá a ušla by s iným. V takej situácii by sa však nevyhla aj fyzickému trestu v podobe veľmi surovej bitky, ostrihania vlasov nakrátko alebo až dohola, ba dokonca aj zohaveniu tváre. Na zohavenie ženy má právo jej manžel alebo jeho matka (svokra) iba v takomto prípade – nevere. Ak bola žena neverná svojmu manželovi, ten má právo ostrihať jej vlasy podľa vlastného uváženia. Buď jej ich ostrihá nakrátko, úplne dohola alebo dohola len polovicu hlavy. Ide totiž o to, že ju chce zohaviť, aby všetci vedeli čoho sa dopustila. Čo sa týka zohavenia tváre, v takom prípade britvou alebo

nožom jej poreže jednu stranu tváre – líce taktiež s cieľom, aby na veky všetci videli čoho sa dopustila. Manžel, ktorému bola manželka neverná má právo na vyššie uvedené skutočnosti, no vyslovene ho nikto nenúti ich vykonať. Nemusí to spraviť ak nechce. Čo sa týka muža, ktorý by s tou ženou ušiel alebo mal s ňou pohlavný styk, ten by sa tiež nevyhol surovej bitke. Samozrejme by sa organizoval aj rómsky súd, kde by sudcovia vytýčili sumu, ktorú by musel zaplatiť manželovi tej ženy. Ako príklad uvádzame výpoveď našej respondentky: „*Našla som si druhého, lebo manžela som absolútne nezaujímala. Ten za mňa zaplatil manželovej babke, lebo ona ma vyplatila, keď sme sa brali, 300 000 korún za hanbu, ktorú spravil že si ma zobral. Drahá nevesta som bola pre nich. Ušli sme k jeho bratrancovi.. zaplatili peniaze a ušli sme...ten čo som si ho zobrala bol manželov strýko preto zaplatili toľko peňazí...potom sme odišli k mojim rodičom...dali nás do prásto a museli sme zaplatiť angluno Romovi ..a potom sme išli bývať k mojim rodičom...oni nepovedali nič.. najprv sa hádali, ale potom dobre bolo a pustili nás k sebe bývať. Za krátko som otehotnela a mali sme dcéru..*“ (32 rokov, 2020). Každopádne sú peniaze dôležitou súčasťou každodenného života, no v komunite olašských Rómov ešte viac. Veľmi veľa životných situácií riešia peniazmi. Či už radostné chvíle ako aj chvíle plné hnevu, peniaze sú prostriedok, ktorý je prítomný vždy a všade. Na jednej strane je žena v komunite olašských Rómov vždy len druhoradá a jej názor je pre nich nepodstatný, no na druhej strane, si svoje ženy veľmi dobre strážia pred cudzími. Z toho dôvodu nesmú chodiť ani samé do mesta či nakúpiť. Muž v tejto komunite svojej žene neverí, neustále ju podozrieva a správa sa k nej veľmi majetnícky. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: „*Krátko po svadbe sa začali povinnosti.. variť len a upratať. Do mesta som nemohla nikam ísť sama...buď jeho mama alebo sestra so mnou šli a nikdy som nemohla sama ísť*“ (21 rokov, 2020). Z výpovede respondentky je evidentné, že muž vykonáva kontrolu svojej ženy aj prostredníctvom svojej matky či sestry. Kontroluje ju skôr zo žiarlivosti než zo strachu, aby sa jej samej nič nestalo.

6.3 Sociálna práca ako nástroj pomoci dievčatám/ženám

Rozpor v názoroch sa tiahne celou prácou. V tomto prípade je základná dilema jednak uzavretosť komunity a neželaný zásah od majoritnej spoločnosti, ale na druhej strane sú tu dievčatá, ktoré potrebujú pomoc. Prikláňame sa k tomu, že sociálna práca by mala riešiť a otvárať tieto témy, pretože zatiaľ nejestvujú žiadne štandardy pre riešenie týchto situácií. Prínos sociálnej práce vidíme okrem iného v tom, že je potrebné vytvoriť štandardizovaný postup, ktorý by poskytoval právne, kultúrne aj sociálne informácie komplexne. V právnej rovine by to

mohli byť zákony týkajúce sa obchodovania s ľuďmi, práv žien, antidiskriminačný zákon, ľudské práva a podobne. V kultúrnej rovine by to mohli byť detailne popísané tradície a zvyky olašských Rómov a to nie len v spojitosti so sobášmi a v sociálnej rovine by to bolo práve zmocnenie, ktoré sme v predošlých častiach práce spomínali a hovorilo by o konkrétnych postupoch pomoci pre tieto dievčatá a ženy. Čo sa týka validity našich výsledkov, jej najvyššia miera je zabezpečená doslovnými prepismi výpovedí našich respondentiek. Získané informácie sme vyhodnocovali z nášho pohľadu no prezentovali sme ich bez akéhokoľvek zásahu. Reliabilita našich výsledkov je nízka, pretože sa nedajú zovšeobecniť na všetky olašské Rómky. Výskum sme realizovali za pomoci žien z lokality Komárna, no myslíme si, že v inej lokalite by výsledky vyšli takmer rovnako. V rámci nášho výskumu sme chceli zistiť aj to, či sa z pohľadu olašských žien má sociálna práca zaoberať vynútenými sobášmi alebo nie. Ako aj pri iných otázkach sme dostali odpovede dvoch druhov. Na jednej strane respondentky odpovedali, že dievčatá, ktoré sú nútené do vydaja potrebujú pomoc, no na druhej strane sa našli aj také respondentky, ktoré tvrdili, že do zákonov a tradícií olašských Rómov nemá nikto právo sa miešať. Súhlasíme s tvrdením Šusterovej (2015) a to, že olašskí Rómovia sú ako komunita veľmi uzavretí a hákliví na svoje pravidlá a zvyklosti. Veľmi ťažko si človek dokáže získať ich dôveru a nedovolia nikomu zasahovať im do súkromia. Zaujímavé však je, že jedna z našich respondentiek obhajovala nútené sobáše ako tradíciu, až tak veľmi, že sa nedokázala ani len v myšlienkach vcítiť do pocitov dievčat, ktoré boli proti svojej vôli vydaté. Uvádzame jej výpoveď: *„Nikto by sa nemal pliesť do Cigánov! Žiadny biely! Tí rodičia by mali vedieť komu dajú svoju dcéru a nikto by sa do toho nemal miešať“* (21 rokov, 2020). Naopak respondentky, ktoré mali už viac životných skúseností alebo boli viackrát vydaté mali iný názor. Prikláňali sa k jednotnému názoru, že tým dievčatám treba pomôcť. No z ich neverbálneho prejavu sme usúdili, že i keď navrhujú pomoc dievčatám, ktoré sú násilím vydaté, nie sú skutočne stotožnené s tým, že niekto by mal zasahovať do tradícií Rómov, pretože častokrát sú práve tie dievčatá iniciátorky útekov s chlapcami. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: *„Keď sú maloleté určite by sa tým mali zaoberať a určite im podať pomocnú ruku keď to tie dievčatá chcú. Ale veľa je takých čo si chcú zobrať mužov alebo aj samé si nájsť“* (53 rokov, 2020). Medzi našimi respondentkami bola žena, ktorá disponuje sviežim a racionálnym myslením. Úprimne nás potešil jej názor a v plnej miere s ním súhlasíme. Keďže mala veľa negatívnych skúseností v živote a hlavne s nútenými sobášmi, vedela sa vcítiť do pocitov dievčat, ktoré sú predané a vydaté proti svojej vôli. Uvádzame jej výpoveď: *„Záchytné centrum spraviť pre dievčatá. Nemajú pomocnú ruku. Keď ani rodičom nemôžu veriť a nemajú kam ísť. Spravia z nich ženy a majú deti a musia sa starať. A nemajú ani rozumu, aby si vedeli*

pomôcť samé ani poradiť im nemá kto. Podľa mňa by Cigáni mali zmeniť zákony a sociálna práca by sa mala púšťať do týchto tém, aby aj tie dievčatá mali pomoc ...určite by mali chodiť do školy, aby z nich niečo bolo a nemali by prázdnu hlavu. Niektoré ani písať, čítať nevedia a už majú manžela v posteli. Ak ich zaujímajú ich deti, tak sa starajú, aby sa učili a nie ich vydávať, ale tým čo im to je jedno, tak s nimi nepohne nikto. Keby je to na mne, ja by som zmenila veľa vecí a spravila by som aj nemožné, aby som im vedela pomôcť. Rada by som zmenila ich názory a tým ich životy, pretože nemajú žiadne detstvo“ (32 rokov, 2020).

Nepochybne jestvuje veľa dievčat, ktoré potrebovali a budú potrebovať pomoc sociálnych pracovníkov. Aj naše respondentky (okrem dvoch) sa vyjadrili, že tie dievčatá, ktoré sú vydané proti svojej vôli určite potrebujú pomoc. Na druhej strane však sa našli aj respondentky, ktoré si myslia, že rodičia ich vydajú v súlade s tradíciami a nikto nemá právo do toho zasahovať. No uznali, že pomoc potrebujú tie dievčatá, ktoré sú vyslovene donútené (či už fyzicky alebo psychicky) k vydaju. Dokonca deklarujú, že ani samotné dievča nemá právo rozhodovať o svojom budúcom partnerovi. Samotný sobáš a s ním spojené zvyklosti by sa vždy mali diať podľa pravidiel komunity, ktorá by mala byť informovaná o tom, že chlapec si to dané dievča vybral a pôjde ju s otcom popýtať od rodičov. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: *„Nemal by sa do toho miešať nikto ...oni sami by sa mali rozhodnúť, rodičia tých dievčat. Právo na pomoc má to dievča, ak je veľmi nasilu vydávaná. Ale u Cigánov je to tak, že 15 ročné sa už vydávajú. A oni aké právo majú o tom rozhodovať, aby utekali z domu s chlapcami? Len rodičia majú právo o tom rozhodnúť“* (44 rokov, 2020). Zaujímalo nás aj to, prečo si niektoré naše respondentky myslia, že sociálna práca by sa nemala zaoberať nútenými sobášmi. Ako odpoveď sme dostali, že do tradícií olašských Rómov by sa nemal nikto pliesť. Sobáše v žiadnom prípade nepovažujú za niečo negatívne. Skôr naopak. Počas rozhovorov sme si všimli, že olašské ženy si absolútne neuvedomujú, že sú v skutočnosti predmetom obchodovania s ľuďmi. Keďže v takýchto zvyklostiach vyrastali prakticky od malička, boli svedkami týchto tradícií, myslia si, že je to tak správne a odstrkujú iné názory. Jestvuje len hrstka žien, ktoré by sa vôbec „opovážili“ brániť alebo to riešiť cez políciu. Pre naplnenie tohto cieľa nás zaujímali aj iné otázky. Chceli sme zistiť či sa olašské Rómky cítia rovnocenné s mužmi. Dostali sme také odpovede, ktoré sme aj očakávali. Respondentky uvádzali, že necítia byť rovnocenné, ale ani hlboko utlačané. Taktiež uviedli, že aj v dnešnej dobe jestvujú ženy, ktoré si ich manželia nevážia a podceňujú ich. Táto skutočnosť závisí aj na tom, aký je ich partner. Sú muži, ktoré svoje manželky berú ako rovnocenné a v rodinných záležitostiach rozhodujú spoločne. Uvádzame výpoveď respondentky, ktorá sa necíti byť rovnocenná: *„Nie, lebo ja som žena a oni sú muži. Ženy sú málo.. žena je menejcenná ako muž“* (53 rokov, 2020).

Uvádzame aj výpoveď ďalšej respondentky: „*Necítim sa tak. Lebo na muža berie ohľad každý, ale na nás nie.. nás nikto ani nepočúva*“ (17 rokov, 2020). Naopak mali sme aj respondentku, ktorá túto situáciu vníma trochu inak. Uvádzame jej výpoveď: „*V minulosti som sa cítila menejcenná ako muži, ale dnes už ani nie.. je modernejšia doba*“ (32 rokov, 2020).

Ďalšia respondentka nám dala odpoveď v zmysle tradícií. Uvádzame jej výpoveď: „*Ako kedy.. ale podľa cigánskych zákonov to bolo vždy tak, že muž bol vždy vyššie ako žena. Ale ja si myslím, že v dnešnom svete sme už všetci rovnocenní. Ale je veľa Cigánov čo presadzujú, že muž je niečo viac*“ (21 rokov, 2020). Z odpovedí respondentiek je cítiť, že i keď deklarujú, že je iná doba a necítia sa byť utláčané manželmi, stále však nažívajú patriarchálne. Na otázku či o sebe rozhodujú samé, odpovedali kladne, no všetko musia oznámiť manželovi. No v každej oblasti o sebe rozhodujú. Stále sú pod kontrolou manžela, ktorý musí vedieť o všetkom, čo sa jeho manželka chystá spraviť. Napríklad v komunite olašských Rómov nejestvuje situácia, že tehotná žena by sa rozhodla ísť na interrupciu. Manžel by ju okamžite začal podozrievať, že to dieťa nečaká s ním. Olašský muž nevidí iný dôvod, prečo by sa jeho manželka vzdala dieťaťa. Taktiež nás zaujímalo, aký majú naše respondentky názor na vzdelanie. Štyri z respondentiek mali ukončené len základné vzdelanie a jedna respondentka študovala ešte na strednej škole. Respondentky uvádzali, že do vzdelania ich nikto nenútil, ale ani ich nepodporovali, aby študovali. Vydávali sa v mladom veku, časom mali aj deti a vzdelanie im akosi nechýbalo. No s odstupom času, keď sa nad tým zamysleli, tak uviedli, že by chceli študovať. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: „*Keby som mohla vrátiť čas.. chcela by som chodiť do školy. A možno by všetko bolo inak*“ (53 rokov, 2020). Naše respondentky si uvedomujú, že so vzdelaním by sa im možno ľahšie žilo, no minulosť zmeniť nedokážu. Preto do budúca už rozmyšľajú inak. Uvádzali, že svoje deti a vnúčatá budú podporovať v štúdiu, pretože chcú pre nich lepšiu budúcnosť. Ako príklad uvádzame výpoveď respondentky: „*Keby prišli pre moju vnučku...určite nasilu by som ju nedala. Určite by som jej dovolila, aby sa učila...my to chceme celá rodina. Nech ide do školy a zariadi si život. Aj keby bieleho si zoberie neboli by sme proti*“ (44 rokov, 2020). Myslíme si, že vzdelanie úzko súvisí aj s nútenými sobášmi. Na to, aby žena vnímala samú seba inak ako len objekt, ktorý sa musí podriaďovať vláde muža, potrebuje byť vytrhnutá z prostredia, kde spomínané skutočnosti sú každodennou realitou. Sme toho názoru, že základné školy sú prvým miestom, kde sa dieťaťu vstúpajú iné myšlienky. Iné v takom zmysle, že má mnoho možností a je len na ňom ako sa rozhodne. Naučí sa prevziať zodpovednosť za vlastné konanie. Ale hlavne rozhodovať samé za seba a plniť svoje túžby a očakávania od života podľa svojich predstáv. Každá žena si zaslúži

zariadiť si život tak, ako uzná za vhodné. A žiadna žena by nemala trpieť ako otrok a plniť povely iných. No na druhej strane nájdú sa aj ženy, ktorým to vyhovuje.

6.6 Limity výskumu

Výskum pre účely práce sme realizovali pomocou neštruktúrovaného rozhovoru. Ako sekundárnu metódu – pomocnú, sme zvolili neštruktúrované pozorovanie. Na tomto mieste by sme radi zhodnotili použité metódy. Zastávame názor, že neštruktúrovaný rozhovor ako hlavnú metódu zberu dát sme zvolili správne. Hodnotíme ju nanajvýš pozitívne, pretože nám svojou neformálnosťou umožnila získať reálne a úprimné skúsenosti a názory našich respondentiek. Nevidíme dôvod, pre ktorý by sa aj v budúcnosti pri takomto type tém nemohla zvoliť metóda neštruktúrovaného rozhovoru. Vzhľadom na epidemiologickú situáciu na území Slovenska v čase realizácie nášho výskumu, sme rozhovory uskutočňovali cez videohovory prostredníctvom sociálnych sietí. A práve kvalitu internetového pripojenia by sme v tomto prípade označili ako negatívum, pretože jeho nízka kvalita pôsobila rušivo. Myslíme si, že by bolo vhodnejšie, ak by sa rozhovory tohto druhu uskutočňovali „face to face“, pretože by sa dala navodiť priateľskejšia a uvoľnenejšia atmosféra. Na druhej strane, sme mali respondentky, ktoré momentálne žijú v Írsku a nemali sme inú možnosť realizácie rozhovoru len cez videohovor. Čo sa týka pomocnej metódy – neštruktúrovaného pozorovania, nemáme čo vytknúť. Myslíme si, že aj túto metódu sme zvolili adekvátne. Umožnila nám všímať si neverbálne prejavy našich respondentiek, čo nám dalo možnosť vnímať ich pocit a reakcie jednak z našich otázok a jednak z toho čo nám prezradili. Nesmieme opomenúť fakt, že naše získané informácie sa nedajú zovšeobecňovať na celé územie Slovenska, pretože naše respondentky pochádzajú z jednej lokality. Preto chceme spomenúť aj to, že do budúcnosti by bolo vhodnejšie zahrnúť do výskumu viac respondentiek. Jednak by sa získané dáta dali vo väčšej miere zovšeobecniť a jednak by sme získali omnoho viac cenných a nových informácií. Musíme však uviesť aj to, že získané dáta by sa v budúcnosti mohli spracovať aj inak. Napríklad by sa mohli triediť do rozličných kategórií alebo by sa mohla tvoriť ukotvená teória. Na druhej strane sme však toho názoru, že vzhľadom na to, že našim cieľom bolo získať nové informácie o problematike nútených sobášov v komunite olašských Rómov, sme neštruktúrovaný rozhovor ako metódu zberu zvolili primerane. Naším cieľom bolo poskytnúť čitateľovi informácie z prvej ruky, a preto sme sa rozhodli uvádzať výpovede našich respondentiek celistvé,

zachované tak, ako ich vyslovili. Myslíme si, že autenticnosť výpovedí našich respondentiek poskytne čitateľovi stručný prehľad reálnych názorov a myšlienok olašských dievčat/žien.

6.7 Odporúčania pre prax

Na základe našich výsledkov odporúčame v prvom rade učiteľkám základných škôl na prvom, ale i na druhom stupni, aby sa venovali dievčatám z komunity olašských Rómov vo väčšej a systematickejšej miere. V rámci etickej výchovy alebo sexuálnej výchovy odporúčame počas vyučovacieho procesu zaradiť aj témy týkajúce sa obchodovania s ľuďmi, sexuálneho vykorisťovania a podobne. Taktiež odporúčame učiteľkám v základných školách, aby si všímali správanie týchto dievčat a prvom rade ich obliekanie, keďže v komunite olašských Rómov vydaté žena nosí dlhé sukne. Ak si všimnú nejaké zmeny na týchto dievčatách, odporúčame kontaktovať políciu a Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

V súlade so zistenými výsledkami taktiež odporúčame terénnym sociálnym pracovníkom, ktorí pracujú v komunitných centrách, aby si dôkladne všímali správanie dievčat a pri zistení vykonávania obchodu s ľuďmi formou sobášov taktiež kontaktovať políciu a príslušné úrady.

6.8 Implikácie pre ďalší výskum

Predmetom nášho výskumu bolo detailne popísať zvyky a tradície olašských Rómov v spojitosti s vynútenými sobášmi. Snažili sme sa uvádzať v prvom rade pravdivé informácie a autentické výpovede našich respondentiek. Navrhujeme, aby sa v budúcnosti uskutočnil výskum, ktorého predmetom by bola prevencia nútených sobášov alebo zvýšenie motivácie olašských dievčat smerom k vzdelaniu. Taktiež by sme ako nový výskumný predmet navrhli prácu terénnych sociálnych pracovníkov s komunitou olašských Rómov. Či zažívajú dilemy ohľadom nahlasovania nezákonných činností alebo nie. Či vôbec vykonávajú svoju prácu správne, keď je možné, aby mladé dievčatá vydávali/predávali vlastní rodičia. Čo sa však samotnej komunity týka navrhujeme, aby sa v budúcnosti uskutočnil výskum, ktorý by sa zaoberal tým, ako vníma komunita olašských Rómov homosexualitu. Myslíme si, že homosexualita v rámci komunity je veľmi tabuizovaná téma, hodná preskúmania. Taktiež by predmetom nového výskumu mohli byť aj samotné rómske súdy, ktoré sa vykonávajú v rámci spomínanej komunity.

ZÁVER

Na tomto mieste by sme radi zhrnuli celú prácu. Našou snahou bolo jednak zistiť názory olašských žien na problematiku vynútených sobášov a jednak definovať tradície a zvyklosti v komunite olašských Rómov. Konštatujeme, že v slovenskej odbornej literatúre chýbajú publikácie a vedecké štúdie, ktoré by sa venovali téme vynútených sobášov. Zistili sme, že nútené alebo vopred dohodnuté sobáše sa i v dnešnej dobe stále praktizujú a absolútne nejde o žiaden mýtus. Na základe výpovedí našich respondentiek tvrdíme, že mladé dievčatá potrebujú pomoc v prvom rade od učiteliek v základných školách, pretože sú to prvé osoby, ktoré dokážu identifikovať, že dievča bolo vydaté. No taktiež potrebujú pomoc sociálnych pracovníkov prostredníctvom komunitnej sociálnej práce. Je nutné venovať sa olašským dievčatám už v útlom veku a budovať ich sebavedomie. Ďalej je potrebné motivovať ich k vzdelaniu a podporovať ich v tom, aby mali aj nejaké životné ciele. Aby boli samostatné a mali možnosť rozhodovať o sebe samé. Ak chceme totiž dosiahnuť zmenu, ktorá by však prišla až po uplynutí nejakého času, musíme olašské dievčatá zmocňovať a neustále motivovať, aby z nich boli nezávislé ženy, ktoré budú mať aj iné priority ako len domáce práce.

Myslíme si, že sociálna práca by určite bola nápomocná aj v tomto smere. I keď z výpovedí našich respondentiek je evidentné, že miestami je neželaný zásah majoritnej spoločnosti. My sme však toho názoru, že je úplne v poriadku ak si olašskí Rómovia chcú zachovať svoje tradície a zvyklosti či pravidlá každodenného života. Predsa aj tieto atribúty určujú ich identitu a je ľudské, že nechcú aby sa čokoľvek menilo. Treba si však uvedomiť kde sú hranice. Súhlasíme s tým, aby si svoje tradície zachovali no len do tej miery, pokiaľ je to v súlade so zákonmi platnými na území Slovenskej republiky a taktiež Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Je predsa neprípustné, aby človek takouto formou obmedzoval iného človeka. I keď pár našich respondentiek uviedlo, že sa cítia byť rovnocenné s mužmi, my si však myslíme, že ich názor sa nedá zovšeobecniť na všetky olašské Rómky. Aj v dnešnej dobe jestvuje veľa utláčaných, ponižovaných, týraných žien, ktoré si myslia, že je správne to, ako sa k nim ich manžel správa. Nedovoľme, aby pod zámenkou tradícií boli kradnuté identity žien, ktoré by toho v živote mohli dosiahnuť oveľa viac než si ony samé dokážu predstaviť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AHAFONDATION. 2020. *Forced Marriage and the Many Faces of human Trafficking*.

[online]. 2020. [cit. 2020-08-15]. Dostupné na internete:

<<https://www.theahafoundation.org/forced-marriage-and-the-many-faces-of-human-trafficking/>>.

ANITHA, S. – GILL, A. 2009. *Coercion, Consent and the Forced Marriage Debate in the UK*. [online]. 2009. [cit. 2020-05-20]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/225594056_Coercion_Consent_and_the_Forced_Marriage_Debate_in_the_UK>.

BAČÍKOVÁ, M. – JANOVSÁ, A. 2018. *Základy metodológie pedagogicko-psychologického výskumu. Sprievodca pre študentov učiteľstva*. Košice : Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018. 156 s. ISBN 978-80-8152-695-4.

BERNASOVSKÝ, I. – BERNASOVSKÁ, K. 2004. Bio-medicínske špecifiká rómskeho etnika. In KOSOVÁ, B. (ed.). *Zvyšovanie úrovne socializácie rómskej komunity prostredníctvom vzdelávania : Zborník príspevkov z pracovného seminára – Tatranská Lomnica 9. – 11. 04. 2003*. Banská Bystrica : PF UMB, 2004. ISBN 80-8055-905-8. s. 110-115.

BROŽOVIČOVÁ, K. 2013. *Žena v tradičnej kultúre. Učebné materiály*. Brno : Masarykova Univerzita, 2013. 89 s. ISBN 978-80-210-6583-3.

CAPUTO, V. 2018. Too young to wed: Envisioning a generous encounter between feminism and the politics of childhood. In Rosen, R - Twamley, K (Eds.), *Feminism and the politics of childhood: Friends or foes?* London: UCL Press, 2018. ISBN 97-8178-735-062-5.

CRAI, E. 2015. *Early and Forced Marriages in Roma Communities, Country Report: Romania*. [online]. 2015. [cit. 2020-07-20]. Dostupné na internete:

<<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fcs.coe.int%2Fteam20%2Fcahrom%2F9th%2520CAHROM%2520Plenary%2520meeting%2FItem%252009%2520%2520Early%2520and%2520Forced%2520Marriages%2520in%2520Roma%2520communities%2520in%2520Romania.docx>>.

CHANTLER, K., - GANGOLI, G., - HESTER, M., et al. 2009. Forced marriage in the UK: Religious, cultural, economic or state violence? In *Critical Social Policy*, [online]. 2009, vol. 29 (4). [cit. 2020-06-10]. Dostupné na internete:

- < <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0261018309341905>>. ISSN 587–612.
<https://doi.org/10.1177/0261018309341905>
- CHRÁSKA, M. 2007. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada Publishing a. s., 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- DAUVERGNE, C., - MILLBANK, J. 2010. Forced marriage as a harm in domestic and international law. In *The Modern Law Review*, , [online]. 2010, vol. 73 (1). [cit. 2020-06-12]. Dostupné na internete: < <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/10487/1/2008005458.pdf>>.
- DAVIDOVÁ, E. 2003. Ke změnám v tradicionalite a deferenciácii romské rodiny a skupiny. In Fabiánová, V – Matulay, S. (ed.) *Empirické poznatky z edukácie rómskych detí. Vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní rómskych detí : Zborník príspevkov z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou 27. 10. 2003*. Spišská Nová Ves : FSV & PF UKF v Nitre, 2003. ISBN 80-8050-667-1. s. 146 – 151.
- E-METODOLOGIA, 2020. *Klasifikácia interview*. [online]. 2020. [cit. 2020-09-15]. Dostupné na internete: <<http://www.emetodologia.fedu.uniba.sk/index.php/kapitoly/interview/klasifikacia.php?id=i14p1>>.
- E-METODOLOGIA, 2020. *Zámerný výber subjektov*. [online]. 2020. [cit. 2020-09-17]. Dostupné na internete: <<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/index.php/kapitoly/vyskumny-subor/zamerny-vyber.php?id=i8p4>>.
- ENRIGHT, M. 2009. Choice, culture and the politics of belonging: The emerging law of forced and arranged marriage. In *The Modern Law Review*. [online]. 2009, vol. 72 (3). [cit. 2020-06-10]. Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-2230.2009.00747.x>>. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2230.2009.00747.x>
- ERTAN, S. – YOL, F. 2019. *Forced marriage*. [online]. 2019. [cit. 2020-06-15]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/340815293_Forced_Marriage>.
- FACUNA, J. – LUŽICA, R. 2017. *Rómska kultúra*. Bratislava : Štátny pedagogický ústav, 2017. 105 s. ISBN 978-80-8118-188-7.
- FRASER, A. 2002. *Cikáni*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 374 s. ISBN 80-7106-212-X.
- GANGOLI, G., - RAZAK, A., - MCCARRY, M. 2006. *Forced marriages and domestic violence among South Asian Communities in North East England*. [online]. 2006. [cit.2020-

07-23]. Dostupné na internete:

<http://www.nrfoundation.org.uk/downloads/ForcedMarriage_report.pdf>.

GANGOLI, G., - CHANTLER, K., - HESTER, M., - SINGLETON, A. 2011.

Understanding forced marriage: Definitions and realities. In Gill, A. - Anita, S. (Eds.) *Forced marriage: Introducing a social justice and human rights perspective*. London: Zed Books, 2011. ISBN 97-8184-813-463-8. <https://doi.org/10.5040/9781350220201.ch-001>

GHEORGHE, N. 2020. *Making early marriage in roma communities a Global concern*.

[online]. 2020. [cit.2020-07-28]. Dostupné na internete:

<<https://cs.coe.int/team20/cahrom/7th%20cahrom%20plenary%20meeting/item%2004%20-%20ertf%20and%20phenjalipe%20joint%20paper%20making%20early%20marriage%20in%20roma%20communities%20a%20global%20concern.pdf>>.

GREELANE, 2019. *Čo je to kvalitatívny výskum?* [online]. 2019. [cit.2020-09-08]. Dostupné na internete: <<https://www.greelane.com/sk/science-tech-math/spolo%C4%8Densk%C3%A9-vedy/qualitative-research-methods-3026555/>>.

HANCOCK, I. *Země utrpení – Dejiny otroctví a pronásledování Romu*. Praha : Signeta, 2001. 198 s. ISBN 978-80-902608-3-2.

HANCOCK, I. 2005. *My rómsky národ. Ame sam e romane džene*. Bratislava : Petrus, 2005. 258 s. ISBN 80-88939-97-6.

HANOBIK, F. 2011. Rómska komunita a sociálno-patologické javy. In *Prohuman*. [online]. 2011. [cit.2020-08-28]. Dostupné na internete: <<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/romska-komunita-a-socialno-patologicke-javy>>. ISSN 1338-1415.

HAVRILOVÁ, I. 2008. Monitoring situácie rómskej osady Diera v rokoch 200 – 2004, ss. 373-397. In *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*. Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osád na Slovensku 1999-2005. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti, 2008. 727 s. ISBN 978-80-969271-5-9.

HERTA, L. M. 2019. *Perceptions and meanings of arranged marriages in roma communities in Romania*. [online]. 2019. [cit.2020-05-28]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/336974078_Perceptions_and_Meanings_of_Arranged_Marriages_in_Roma_Communities_in_Romania>.

HÜBSCHMANOVÁ, M. 1996. Co napovídá o romské rodině tradiční seznamovací ceremoniál. In *Romano džaniben*, 1996. ISSN 1210-8545. s. 19-24.

- JUROVÁ, A. 2002. Od odchodu z pravlasti po prvé asimilačné oparenia. In *Čačipen pal o Roma – Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2002. 912 s. ISBN 80-88935-41-5.
- KALEJA, M. KNEJP, J. 2009. *Mluvme o Romech. Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 200 s. ISBN 978-80-7368-708-3.
- KOLLÁROVÁ, Z. 2002. Rómovia v období I. ČSR, II. ČSR a Slovenského štátu. In *Čačipen pal o Roma – Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2002. 912 s. ISBN 80-88935-41-5.
- KRUMOVA, T. 2020. *Under the Spotlight: Early Marriages in Roma Communities*. [online]. 2020. [cit.2020-08-13]. Dostupné na internete: <<https://www.speakactchange.org/2017/09/07/spotlight-early-marriages-roma-communities/>>.
- KVALITATÍVNE VÝSKUMNÉ METÓDY, 2020. *Základné charakteristiky štruktúrovaného a neštruktúrovaného pozorovania*. [online]. 2020. [cit.2020-09-13]. Dostupné na internete: <[http://fzsp.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/e-kniznica/e-ucebnice/Kvalitat%C3%ADvne-v%C3%BDskummet%C3%B3dy_frameset%20-%20EPSTRUNI%20\(HTML\)/data/54616019-1e78-4176-a0c5-7444fd724c61.html?ownapi=1](http://fzsp.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/e-kniznica/e-ucebnice/Kvalitat%C3%ADvne-v%C3%BDskummet%C3%B3dy_frameset%20-%20EPSTRUNI%20(HTML)/data/54616019-1e78-4176-a0c5-7444fd724c61.html?ownapi=1)>.
- LAKATOŠOVÁ, M. 1994. Niektoré zvyklosti olašských Romu. In *Romano džaniben*. s. 2-12. ISSN 1210-8545.
- LIÉGEOIS, J. P. 1995. *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava : Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, Academia Istropolitana, 1995. 272 s. ISBN 80-967380-4-6.
- LUKÁČOVA, Z. 2015. In KOZOŇ a kol. *Náhľad na tradičnú rómsku kultúru v procese socializácie*. Trenčín : SpoSoIntE, 2016. 244 s. ISBN 978-80-89533-18-3.
- MARUSHIAKOVA, E. – POPOV, V. 1997. The Romanies in the Balkans during the Ottoman Empire. In *My rómsky národ. Ame sam e romane džene*. Bratislava : Petrus, 2005. 258 s. ISBN 80-88939-97-6.
- MATOUŠKOVÁ, I. 2013. Romové a jak dál? In *Etické otázky socializácie sociálnej práce a príbuzných vedných disciplín*. Trenčín : SpoSoIntE, 2013. 474s. ISBN 978-80-89533-10-7.
- MURPHY, R.F. 2001. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha : Slon, 2001. 268s. ISBN 80-85850-53-2.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001.168 s. ISBN 80-903070-0-0.

- PHENJALIPE. *Strategy on the advancement of Romani women and girls*. 2014-2020. [online]. 2014-2020. [cit.2020-08-16]. Dostupné na internete: <<https://rm.coe.int/16806f32ff>>.
- POLÁKOVÁ, E. – FABIÁNOVÁ, V. 2004. *Postavenie a rola rómskej ženy v spoločnosti*. Nitra: UKF, 2004. ISBN 80-8050-738-4. <https://doi.org/10.1136/pgmj.2003.013052>
- RÁC, I. – DVONČOVÁ, N. – MIRGOVÁ, L. – OLÁHOVÁ, M. – POLAKOVIČOVÁ, B. – SZAPUOVÁ, Ž. - TÖKÖLYOVÁ, V. 2015. *Osobitné skupiny ohrozených žien násilím – rómske ženy*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015. 157 s. ISBN 978-80-7138-148-8.
- RELE, K. 2007. *Forced marriage*. [online]. 2020. [cit.2020-05-18]. Dostupné na internete : <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6734786/>> .
- REVA, Z. – POLAT, O. 2019. Forced marriages as human rights violation. In *International Journal of Social Sciences and Education Research* [online]. 2019, vol. 5. [cit. 2020-06-10]. Dostupné na internete : <https://www.researchgate.net/publication/330346020_Forced_marriages_as_human_rights_violation>. ISSN: 2149-5939.
- ROBERTSON, S. 2002. Making right a girl's ruin: Workingclass legal cultures and forced marriage in New York City, 1890–1950. In *Journal of American Studies*, [online]. 2002, vol. 36(2). [cit. 2020-06-10]. Dostupné na internete : <<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-american-studies/article/making-right-a-girls-ruin-workingclass-legal-cultures-and-forced-marriage-in-new-york-city-18901950/1360F64D608DCDF19286C261D4FC09C4>>.
- <https://doi.org/10.1017/S0021875802006813>
- ROMAFACTS, 2020. *Factsheets on Romani Culture: General Introduction*. [online]. 2020. [cit.2020-05-18]. Dostupné na internete : <http://romafacts.unigraz.at/view_pdf.php?t=culture&s=c_0_0&l=en>.
- SALTO-YOUTH, 2014. *Roma Women - Empowered Women*. [online]. 2014. [cit.2020-08-29]. Dostupné na internete : <<https://www.salto-youth.net/tools/european-training-calendar/training/roma-women-empowered-women.4185/>>.
- SANSONETTI, S. - CROWLEY, N. – GENOVA, A. 2013. *Empowerment of Roma women within the European framework of national Roma inclusion strategies*. [online]. 2013. [cit.2020-05-21]. Dostupné na internete: <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/23b9fbc1-b3e5-4606-b5b7-1ca9e16949e5>>.
- SARANGI, L. – KANAGASABAPATHY, M. - ARORA, M. 2014. *Forced marriage as a form of human trafficking*. [online]. 2014. [cit.2020-08-15]. Dostupné na internete:

<<http://www.sawc.org/wp-content/uploads/2015/04/Forced-Marriage-as-a-Form-of-Human-Trafficking-Resource-Guide.pdf>>.

SHAREWEB, 2020. *Roma Women's Empowerment Learning Trajectory*. [online]. 2020. [cit.2020-08-25]. Dostupné na internete:

<<https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/Women%20empowerment%20summary%20final.pdf?Mobile=1>>.

SCHEINOSTOVÁ, A. 2006. *Romipen. Literaturou k moderní identitě*. Praha : Athiganoi o. s., 2006. 95 s. ISBN 80-239-7746-6.

SELICKÁ, D. – VANKOVÁ, K. 2009. *Rómska rodina z aspektu rodinnej sociálnej politiky*. Nitra : UKF, 2009. 182 s. ISBN 978-80-8094-485-8.

SOMR, M. 2007. *Metodologie a metody výzkumu*. České Budejovice : VŠERS, 2007. 164 s. ISBN 978-80-86708-52-2.

STOJKA, P. 1995. Dva příspěvky Petra Stojky z Hájskeho. Románo sokáši pej Nitrako telepo. Hierarchia a zvyky Rómov z Nitry a okolia. In *Romano džaniben*. s. 106-108. ISSN 1210-8545.

STOJKA, P. – PIVOŇ, R. 2003. *Náš život – Amáro trajo*. Bratislava : SD studio, 2003. 138 s. ISBN 80-969055-0-3.

STEWART, M. 2005. *The time of the Gypsies*. Brno : Barrister&Principal, 2009. 280 s. ISBN 80-7364-017-1.

ŠEĎOVÁ, K. - ŠVAŘÍČEK, R. 2007. *Kvalitatívni výzkum v pedagogických vedách*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠUSTEROVÁ, I. 2015. *Život olašských žien*. Bratislava : VEDA, 2015. 168 s. ISBN 978-80-224-1490-6.

ŠUSTEROVÁ, I. 2014. *K problematike postavenia žien v spoločenstve olašských Rómov v súčasnosti* : diplomová práca. Nitra : UKF, 2014. 75 s.

TEEKAH, A. – SHEEHAN, W. 2019. *Forced Marriage is Human Trafficking: We Explain How and Why*. [online]. 2019. [cit.2020-08-02]. Dostupné na internete :

<<https://www.safehorizon.org/programs/forced-marriage-human-trafficking>>.

ÚRAD SPLNOMOCNENCA VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRE RÓMSKE KOMUNITY, 2020. *Dejiny Rómov*. [online]. 2020. [cit. 2020-05-18]. Dostupné na internete : <<https://archiv.vlada.gov.sk/romovia/3632/dejiny-romov.html>>.

VOICU, M. – POPESCU, R. 2009. *Roma women - known and unknown: Family Life And The Position Of The Woman In The Roma Communities*. [online]. 2009. [cit. 2020-05-18].

Dostupné na internete :

<https://www.euromanet.eu/upload/80/83/Research_Report_Roma_Women_engl_09___OSI-Romania_.pdf>.

ŽIGOVÁ, A. 1996. Nejstarší sestřina a její postavení v tradiční romské rodině. In *Romano džaniben*. s. 66-71. ISSN 1210-8545.

ŽLNAYOVÁ, E. a kol. 1996. Postavenie a úloha ženy-matky a muža-otca v rómskej rodine. In *Romano džaniben*. s. 29-40. ISSN 1210-8545.

MLÁDEŽ A JEJ POSTOJE VOČI OSOBÁM S DUŠEVNÝMI PORUCHAMI

Bc. Nikoleta Siváková

Školiteľka: PhDr. Michaela Šul'ová, PhD.

ABSTRAKT

Práca sa zameriava na postoje mladých ľudí voči osobám s duševnými poruchami. Prácou sa dotýkame aktuálnej problematiky, keďže podľa demografických štatistík pribúdajú ľudia s duševnými poruchami. Je potrebné sa venovať tomu, ako vníma spoločnosť ľudí s duševnými poruchami a odstraňovať rôzne predsudky voči tejto skupine. V našej práci sme zisťovali postoje mládeže vo veku 15-25 rokov voči ľuďom s duševnou poruchou. Teoretická časť práce je rozdelená na dve kapitoly, v ktorých sa venujeme charakteristike mladého človeka a jeho hodnotám, duševným poruchám, stigmatizácií a jej prevencii. Praktická časť tvorí výskum zameraný na zistenie postojov mladých ľudí voči osobám s duševnými poruchami, v ktorom sme ako výskumnú metódu použili dotazník.

Kľúčové slová: Destigmatizácia. Duševné poruchy. Mládež. Postoje. Prevencia. Stigma.

ABSTRACT

The thesis focuses on the attitude of young people towards people with mental disorders. The work touches on current issues, as according to demographic statistics, more and more people with mental disorders. It is necessary to pay attention to how to perceive the society of people with mental disorders and to eliminate various prejudices against this group. In our work, we investigated the attitudes of young people aged 15-25 towards people with mental disorders. The theoretical part of the work is divided into two chapters, in which we deal with the characteristics of a young person and his values, mental disorders, stigmatization and its prevention. The practical part consists of research aimed at finding young people's attitudes towards persons with mental disorders, which as research method we used questionnaire.

Key words: Destigmatization. Mental Disorders. Youth. Attitudes. Prevention. Stigma.

Úvod

Počet ľudí s duševnými poruchami v našej krajine narastá. Štatistiky ukazujú, že je tomu tak aj v zahraničí. Najčastejšou duševnou poruchou v poslednom roku bola depresia, ktorá znemožňuje ľuďom dostať sa na pracovný trh a zhoršuje im celkovú kvalitu života.

Motívom pre napísanie našej práce, bolo hlbšie nahliadnutie do problematiky duševných porúch, keďže počet ľudí, ktorí nimi trpia, vrátane klientov sociálnych služieb, narastá. Pomôcť im skvalitniť ich život aj napriek rôznym prekážkam, ktoré im každodenný život prináša. Naš záujem sa upriamil konkrétne na preskúmanie postojov mladých ľudí voči osobám, ktorí trpia duševným ochorením. Pohľady mládeže na to, prečo sú títo ľudia často diskriminovaní a čo navrhujú na riešenie tohto problému.

Hlavným cieľom našej práce je zistiť postoje mladých ľudí voči osobám s duševnými poruchami. Prvý čiastkový cieľ sa zameriava na zistenie názorov mládeže, prečo vzniká stigmatizácia. Druhý čiastkový cieľ sa zameriava na možnosti riešenia, a teda čo navrhujú mladí ľudia na odstránenie stigmatizácie.

Naša práca sa člení na päť kapitol.

Prvá kapitola nesie názov mladý človek a jeho hodnoty, kde sa zaoberáme mládežou vo všeobecnosti. Venujeme sa tu špecifikám mladých ľudí, ako je vekové vymedzenie, vzťahy s rodinou a okolím, demografické zmeny. Následne rozoberáme hodnoty a postoje mládeže vo všeobecnosti, čo považujú za dôležité vo svojom živote. Ďalej venujeme našu pozornosť spoločnosti, ako vníma ľudí s duševnými poruchami.

Druhá kapitola sa zameriava na duševné poruchy, stigmatizáciu a jej prevenciu. Definujeme duševné poruchy, ktoré boli nami vybrané, ide o: schizofréniu, úzkostné poruchy, poruchy spánku, bipolárnu poruchu, poruchu príjmu potravy, neurotické poruchy, autizmus a poruchy sexuálneho charakteru. Venujeme sa aj definícií stigmatizácie, aké sú jej príčiny a dôsledky na život ľudí trpiacich duševnou poruchou. Taktiež sa dotýkame prevencie proti stigmatizácií a uvádzame niektoré programy, ktoré sa zameriavajú na odstránenie predsudkov voči osobám so psychickým ochorením.

Tretia kapitola obsahuje metodológiu práce. V tejto kapitole definujeme hlavný cieľ a čiastkové ciele, ktoré sme si v práci vytýčili. Ďalej rozoberáme metódy práce, výskumný súbor a zber dát.

V štvrtej kapitole uvádzame výsledky výskumu, ktoré sme vložili pre lepšie spriehľadnenie do tabuliek a grafov.

Posledná kapitola našej práce obsahuje diskusiu, v ktorej rozoberáme získané výsledky nášho výskumu. Komparujeme výsledky nášho výskumu s inými výskumami a následne vyvodzujeme odporúčania pre prax.

Ku kľúčovým zdrojom, z ktorých sme čerpali, patria monografie od Ociskovej a Praška – Stigmatizace a sebestigmace u psychických poruch, ďalej od Šulovej – Človek s duševnou poruchou ako klient sociálnej práce a Duševné poruchy deti od Šubu.

Mladý človek a jeho hodnoty

V tejto kapitole budeme rozoberať postoje a hodnoty mladých ľudí, ktoré preferujú a sú pre nich vlastné. Venujeme sa aj tomu, aké sú špecifiká súčasnej mládeži a ako vníma spoločnosť ľudí s duševnými poruchami.

Špecifiká mladých ľudí

V tejto podkapitole si priblížime špecifiká mladých ľudí, a to presnejšie ich vekové vymedzenie, vzťahy s rodinou a rovesníkmi, demografické zmeny, voľný čas, vplyv masmédií a postavenie mládeže v súčasnej spoločnosti.

Ukončenie povinnej školskej dochádzky sa začína obdobím, ktorú kategorizujeme ako mládež. Ide o vek medzi 14 až 16 rokom. Obdobie končí nástupom na pracovný trh či založenie rodiny, a to približne od veku 23 až 30 rokov. Je to veľmi individuálne, pretože časť mladých ľudí túži po založení rodiny a časť túži po kariére. V tomto období sa mladý človek formuje a osvojuje si rôzne hodnoty a normy spoločnosti. Jeho hlavnou činnosťou je štúdium a príprava a trh práce. Charakteristické pre toho obdobie je aj to, že majú veľa voľného času, ktorý má veľký vplyv nato, ako sa vyformuje osoba mladého človeka a aký bude viesť život. Dôležité sú aj vzťahy s inými ľuďmi a budovanie priateľstiev, ktoré sú už dlhodobejšie (Šulová 2015).

V pedagogickom slovníku môžeme nájsť definíciu mladých ľudí, ktorí sú často označovaní ako sociálna skupina v určitom veku, v tomto prípade ide o vek medzi 15-25 rokov. Táto skupina je špecifická najmä tým, že stojí na rozhraní medzi dvoma obdobiami. Teda, už to nie sú deti a ani dospelí ľudia. Chýbajú im mnohé skúsenosti a zručnosti, ktoré sa v tomto období môžu naučiť vyformovať sa až do dospelého a samostatného človeka. Taktiež, v tomto období sa človek najviac formuje, čo sa týka hodnôt a postojov. Tu si zväčša osvojuje a formuje

isté postoje, ktoré sa silno zakorenia a sprevádzajú ho po celý život (Průcha, Walterová, Mareš 2003).

Definíciu mládeže, ktorú môžeme nájsť v Bielej knihe, ktorá neberie do úvahy kritéria ako je vzdelanie mládeže, ich postavenie a status v spoločnosti, príjem či skúsenosti. V tejto knihe je mládež zadefinovaná vo veku od 15 do 25 rokov (Nový impulz pre európsku mládež, <https://www.minedu.sk/data/att/2280.pdf>).

Sociálny život mladého človeka tvorí hlavne rodina, no v tomto období sa skôr zameriavajú na vzťahy so svojimi rovesníkmi, ktoré sú pre nich v tomto období veľmi dôležité. Potreba patriť niekam a byť súčasťou spoločenstva ich v mnohých oblastiach napĺňa. Existujú mnoho prostredí, v ktorých si môžu nájsť priateľov. Veľa mladých ľudí spoznáva svojich rovesníkov na rôznych záujmových krúžkoch, či v obľúbených podnikoch pre mladých ľudí. Preferujú kontakt skôr s mladšími ľuďmi, ako so staršími. Zameriavajú sa na svoju budúcnosť a to hlavne na výber povolania, či vysokých škôl. Je to obdobie hľadania identity, čo môže viesť ku krokom, ktoré nie sú úspešné, pretože nemajú dostatok skúsenosti. Naberajú určité skúsenosti v tomto období, a preto sa stávajú zraniteľnými. Mladí ľudia prichádzajú do rôznych rozporov. Ide najmä o rozpor medzi starou a mladou generáciou. Majú odlišné hodnoty a postoje. Mládež je veľmi zameraná na hedonizmus a to, ako si čo najlepšie užít život. To ako mladí ľudia ponímajú užívanie si života je veľmi individuálne (Langmeier, Krejčířová 2006).

Demografické zmeny zapríčiňujú to, že mladí ľudia sa neustále menia a existujú výrazne zmeny v ich v sociálnom správaní, ktoré zasahuje viacero oblastí ako je ekonomické, sociálne a kultúrne hľadisko. V súčasnosti obdobie mladosť trvá dlhšie ako v minulosti, predlžuje sa to v dôsledku štúdia na vysokých školách. Vek skončenia vysokej školy sa pohybuje okolo veku 26-27. Tým, že mladý človek študuje ešte niekoľko rokov na vysokej škole, tak sa posúva aj vstup na pracovný trh. To znamená, že mladí ľudia sa stávajú závislými často ešte od rodiny, a to hlavne po finančnej stránke. Mnohí zo študentov počas štúdia pracujú formou brigádnickej dohody, no to však nestačí nato, aby sa stali samostatnými. A preto sa stávajú sa nezávislými a samostatnými o čosi neskôr ako v minulosti, kedy bolo typické pre vek okolo 16-18 rokov pre zakladanie rodiny. Veľký dopad to má aj nato, že sa založenie rodín a vstup do manželstva odkladá. Pre mladých ľudí sa stáva ťažkou úlohou študovať a zároveň zakladať rodiny a pracovať (Šuřová 2015).

Podľa výskumu, ktorý sa realizoval na získanie údajov o trávení voľného času mladých ľudí vo veku od 15-19 rokov, v roku 2018 sa mladí ľudia vyjadrili k tomu, že polovica udaných respondentov uviedla, že má málo voľného času. Voľný čas, pre nich znamená venovať sa sebe, svojím blízkym a priateľom. Preferujú blízky kontakt byť s priateľmi, s rodinou skôr ako s nimi

niečo podniknúť. Nespochybnujú ani dôležitosť moderných technológií, ktoré sa stali súčasťou ich každodenného života. O trávení voľného času, zväčša mládež rozhoduje sama, a tiež uviedla, že svoj voľný čas by chceli využiť efektívnejšie (Trávenie voľného času, https://eudialogsmladezou.sk/wp-content/uploads/2018/05/Spra%CC%81va-z-prieskumu_Panel-mladych.docx.pdf).

Na mladých ľudí vplýva množstvo faktorov, ktoré ich ovplyvňujú. Medzi tieto faktory sa radia aj médiá ako je rozhlas, internet či televízia. Keďže, deti v tomto období majú veľa voľného času, moderné technológie im umožňujú tráviť ho na sociálnej sieti a iných webových stránok. Súčasná doba, poskytuje množstvo televíznych programov, z ktorých si adolescent môže vybrať. Niektoré sú zmysluplné a hodnotné, no iné sú naopak nevhodné a môžu adolescentom vytvoriť mylné preferencie na niektoré hodnoty, alebo im skresliť realitu. To môže vyvolať agresiu u mladých ľudí, pretože sa ocitnú medzi hranicou reality a fikcie. Vplyv súčasnej modernej technológie ma obrovský vplyv na súčasnú mládež (Simpson 2004).

Vo všeobecnosti môžeme o dnešných mladých ľuďoch povedať, že je to najcitlivejšia sociálna skupina, ktorú ostro zasiahli sociálne zmeny v spoločnosti. Dnešná mládež sa kultúrne osamostatňuje neskôr, vytvára osobitý štýl života, módu, osobitné hodnotové orientácie, ale aj nové formy partnerských vzťahov. Manželstvá sa uzatvárajú neskôr, narastá počet mladých ľudí, ktorí žijú samostatne, tradičné manželstvo sa mení na partnerstvo bez zväzku. Vznikajú úplne nové formy, ako je napríklad „single“ (Správa o mládeži, str. 5, https://www.minedu.sk/data/files/8035_som_2018.pdf).

Mladí ľudia sa stretávajú s množstvom problémami a neistotami. Hlavnou príčinou je to, že je veľký pokles ekonomiky a veľký nárast počtu vysokoškolákov bez toho, aby rástli adekvátne pozície na trhu práce. Súčasná mládež sa spája s problematickými otázkami a neistotami v oblasti udržania práce, bývania či poistenia voči sociálnym rizikám, kde sa zaraďuje najmä starnutie v chudobe. Veľká časť mladých ľudí, preto cestuje do zahraničia, s cieľom sa lepšie pracovne uplatniť s vyšším finančným ohodnotením ich práce (Keller 2019).

Postoje a hodnoty mladých ľudí

Slovo hodnota sa v psychologickej, ako aj v sociálnej oblasti chápe ako niečo podstatné v živote človeka. Tento pojem, zároveň môže byť chápaný subjektívne, pretože to, čo je hodnotou pre jedného človeka, nemusí byť hodnotou pre druhého človeka. Každý človek vníma svoju hodnotu inak. Chápanie hodnoty je v konečnom dôsledku široké spektrum možností,

ktoré si vyberáme a osvojujeme v priebehu života. Hodnoty si začíname osvojovať už v detstve, pod vplyvom najmä rodinného prostredia a výchovy rodičov. No hodnoty prevzaté v detstve, sú často hodnotami našich rodičov. Až neskôr, v období, keď sa mladý človek stáva viac samostatným a hľadá vlastnú identitu sa tieto hodnoty prehodnocujú a vytvárajú už na základe vlastného presvedčenia. Je potrebné a dôležité zdôrazniť, že hodnoty majú charakter dynamickosti to znamená, že v priebehu života sa môžu meniť alebo posúvať z dôležitého rebríčka na nižšie a pod. Veda, ktorá sa zoberá hodnotami sa nazýva axiológia (Průcha, Walterová, Mareš 2003).

Pojem postoj je prevzatý, alebo získaný predpoklad konať, buď pozitívne, alebo záporne na nejakú určitú situáciu v živote, na nejaký predmet či hodnotu. Postoj má dlhodobý charakter, ktorý sa posilňuje tým, že sa neustále opakuje a daná reakcia je rovnaká. Ide o vyhranený názor k určitej veci, ktorá je charakteristická pre daného človeka a podobne ako pri hodnotách tak sa postoj formuje v priebehu života. Dynamickosť, je tiež typická, pretože nejaké situácie môžu zmeniť postoj človeka v diametrálnom spektre (Jandourek 2001).

Hodnoty mladých ľudí sa formujú už v detstve, a teda rodinné prostredie má najväčší vplyv na človeka, až neskôr vplýva iné širšie vymedzené prostredie a hodnoty, ktoré si zvolí a bude sa nimi riadiť pri rozhodovaní v živote. Tu chceme zdôrazniť význam a silu rodiny pri utváraní hodnotovej hierarchie mladých ľudí. Je veľmi pravdepodobne, že hodnoty rodičov a ich detí sa budú zhodovať, ak panujú v rodine dobre vzťahy a silné väzby. Naopak ak sú zle vzťahy v rodine, dieťa nechce mať také isté hodnoty, ako majú jeho rodičia. Neskôr sa to dieťa nastaví a vytvorí si iný, sebe vlastný hodnotový rebríček. Okrem rodiny má veľký vplyv na hodnoty vplyv školy, médií, kultúry a spoločnosti, v ktorej žije (Chovanec 2007).

Človek, môže prostredníctvom hodnôt objavovať na sebe silné, ale aj slabšie stránky a tie môže následne využiť k tomu, aby svoje hodnoty uspokojil, a to vedie k tomu, aby sa ľudstvo rozmnožovalo, aby zakladali rodiny a vedeli sa ochrániť svojím malým spoločenstvom. Hodnotová hierarchia a jej tvorba predstavuje individuálnu kreativitu u človeka, ktorá sa vyvíja v priebehu celého života. Hodnota je výsledkom prežitej alebo lepšie povedané zažitej skúsenosti (Vorbeck, https://is.ambis.cz/th/ki92a/3._cast.pdf).

Hodnoty majú veľký význam pri psychickom vývine človeka, pri jeho duševnej zrelosti a duševnému zdraviu. Formujú osobnosť človeka a na základe toho, sa podieľajú pri organizovaní jeho štruktúry. Prostredníctvom hodnôt, sú korigované postoje jednotlivca k jeho životu, a to ho obohacuje o životné skúsenosti. Je dôležité, aký význam pripisuje hodnotám, ktorými sa riadi, a ktorými doslova žije. Ich význam spočíva aj v tom, že hodnoty vedú

k usporiadanosti. Teda, viesť plnohodnotný život a riadiť sa pomocou daných hodnôt, ktoré dávajú človeku zmysel (Klčovská, http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/ran-2004-1-02.pdf).

Hodnotový systém alebo hierarchia má svoje typické vlastnosti alebo znaky, ktorými sú:

- individuálny proces, ktorý je vlastný každému človeku a nie vždy ide o uvedomelý proces,
- ma dynamický charakter, hodnoty sa v priebehu života môžu meniť no stále platí to, že hodnoty patria do uceleného systému,
- odráža ciele, vlastnosti, charakterové črty, a to akú osobnosť ma mladý človek voči okoliu (Cintulová, <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Chovanec2/subor/74.pdf>).

Faktory, ktoré ovplyvňujú tvorbu a výber hodnôt predstavujú to, čo priamo vplýva na jednotlivca. Takýmto silným vplyvom je rodina a jej výchova, ktorá doslova prenáša hodnoty na mladého človeka. Hneď po rodine, majú silný vplyv aj iné spoločenské komunity a prostredie, v ktorom jednotlivec žije. Patrí tu: škola, spolužiaci, učitelia, susedia, priatelia, neskôr aj pracovné prostredie a pracovní kolektív (Klčovská, http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/ran-2004-1-02.pdf).

Pre mladých ľudí je formovanie hodnotového systému ako aj postojov súčasťou každodenného hľadania rovnováhy medzi osobnostnými želaniami a sociálnymi demonštráciami. Rovnováha medzi očakávaniami a demonštráciami a schopnosťami jednotlivcov alebo schopnosťou konať, je však podmienená a vystavená veľkému množstvu rizík. Nielen, že sa menia jednotlivé postoje a hodnoty, ale vplýva na mladých ľudí ešte aj široké prostredie, v ktorom pôsobia a v ktorom sa rozvíjajú (Macháček 2015).

Trendová analýza zameraná na mladých ľudí a ich hodnoty za roky od 2000 do 2009 zistila hierarchiu hodnôt mladých ľudí, ktoré preferujú. V prvom rade, mladí ľudia túžia po úspechu a po tom, aby sa im v ich živote darilo či už v pracovnom alebo v rodinnom prostredí. Veľa mladých ľudí, preto označilo práve políčko zamestnanie za hodnotu, ktorá je u nich na prvom mieste. Práve od zamestnanie a dostatočným zdrojom financií si môžu zadovážiť v živote všetko, čo splní ich požiadavka na adekvátny život. Túžia lukratívnom zamestnaní, ktoré budú robiť s chuťou a za ktoré budú dostatočne finančne ohodnotený a mohli sa stať finančne nezávislými a založiť si vlastnú rodinu. To nadväzuje na ďalšiu hodnotu, ktorú označili a tou je šťastné manželstvo. Veľká dôležitosť sa kladie na nájdenie a výbere vhodného partnera, s ktorým chcú prežiť svoj život a následne založiť rodinu. Treťou hodnotou, ktorú si

zvolili je viesť pokojný a harmonický život, netúžia po živote ktorý by bol hektický a v ktorom by prežívali trápenie. Hodnotu pripisujú aj zdraviu, ktoré je tak dôležité a od neho všetko závisí. Na poslednom mieste je priateľstvo a sociálne kontakty, lebo človek je tvor spoločenský potrebuje ľudí okolo seba (Šuľová 2015).

Podľa výskumu, ktorý sa uskutočnil v roku 2016, sa skúmali aj hodnoty mladých ľudí, a to pomocou Schwartzového systému. Prieskum sa uskutočnil medzi študentmi Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity. Najviac mladých ľudí označili za dôležitú hodnotu samostatnosť, láskavosť a hedonizmus, teda pôžitok zo života. Z toho vyplýva, že pre týchto študentov je dôležité, aby sa stali nezávislými a užívali si život naplno. Hodnoty, ktoré označili na nižších rebríčkoch poddajnosť, moc a tradícia. To znamená, že mladí ľudia sa neradi podriaďujú, manipulujú a dodržiavajú staré zvyky (Rebríček mladých hodnôt a ich postoj k pristahovateľstvu, <https://www.mins.sk/rebrickeh-hodnot-mladych-ludi-ich-postoj-k-pristahovateľstvu/>).

Doteraz sme si uviedli hodnoty, ktoré sú pre mladých ľudí dôležité a atraktívne no musíme uviesť aj niektoré, ktoré nie sú až také lákavé. Tieto hodnoty sa zistili pomocou výskumu, ktorý spomíname vyššie a jej názov je trendová analýza zameraná na mladých ľudí a ich hodnoty za roky 2000 až 2009. V tomto výskume sa zistili, nie len tie hodnoty, ktoré mladá spoločnosť najviac preferuje, ale aj také, o ktorých nie je veľký záujem. Ide presnejšie o participáciu na veciach verejných. Ich hodnoty sú silné zamerané na vlastne prežívanie ako pre blaho spoločnosti. Preferujú samostatnosť pri dosahovaní svojich cieľov, pred skupinovú prácou pre dosiahnutie cieľov zamerané pre celú spoločnosť (Bieliková 2003).

Iuventa realizovala prieskum pre potreby kampane s názvom „KAŽDÝ INÝ- VŠETCI ROVNÍ" v rokoch 2006-2007. Respondentmi prieskumu boli mladí ľudia vo veku 15 – 26 rokov v celkovom počte 1 187. Podľa výsledkov mladí ľudia vnímajú zraňujúco problematiku ľudí so znevýhodneným alebo diskrimináciou. No ku marginalizovaným skupinám prejavujú rôzne predsudky a majú tendenciu nezapájať sa do ochrany práv ľudí, ktorí sú istým spôsobom znevýhodnení či odsunutí na okraj spoločnosti. Otázkami zamerané na homosexualitu sa zistilo, že mladí ľudia o tejto téme sú nedostatočne informovaní. Nemajú jednoznačne názory a postoje voči homosexuálne orientovaným ľuďom. Prieskum však zistil, že čím viac mladý človek pozná vo svojom okolí ľudí, ktorí sú homosexuálne orientovaní, tým viac sú tolerantnejší a majú pozitívny postoj k týmto ľuďom (Kriglerová 2006).

Postoje spoločnosti voči ľuďom s duševnými poruchami

Psychiatria bola už v minulosti poznačená tým, že bola spoločenským terčom. Ľudia alebo spoločnosť ma tendenciu veciam, pred ktorými ma strach zosmiešňovať, alebo ísť do útoku. Psychiatria ako taká, je stále priťahovaná najmä médiami. V televízií sú často ľudia s duševnými poruchami zobrazovaní ako ľudia za mrežami s výrazom tváre, ktorý naháňa hrôzu u divákov. Často novinári pokladajú otázku či dať pacientom s duševnými poruchami voľnosť alebo ich liečiť v nemocnici na psychiatrickom oddelení. Ak človek odpovie a vyberie jednu z možností vieme že, ide o subjektivitu. To, aby sa tieto postoje a názory spoločnosti k ľuďom s duševnými poruchami zmenili, nezávisí len od psychiatrov alebo ošetrovateľov. Je veľmi závislá na tom, aby sa všeobecne a dlhodobo vytvorila akceptácia a prijatie existencie týchto osôb (Styx 2003).

Na základe svojich skúseností, Liga za duševné zdravie identifikovala nárast počtu ľudí s duševnou poruchou a s negatívnymi reakciami ľudí, ktorí si myslia, že duševné poruchy sú synonymom čudáctva, excentrickosti a šialenstva. Tieto negatívne uhly pohľadu je potrebné prekonať a nahradiť ich pozitívnejším vnímaním skutočnosti. Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie každý štvrtý človek, sa v priebehu svojho života stretne s duševnou poruchou a ich výskyt v populácii za posledné dve desaťročia neustále stúpa. Pri realizácii každoročnej informačnej kampane a celoslovenskej zbierky Dni nezábudiek sa žiadateľ, ktorý je väčšinou pracovník pôsobiaci v tejto Lige za duševné zdravie alebo ide o dobrovoľníka, ktorý sa priamo stretáva s postojom verejnosti k duševnému zdraviu a duševným poruchám. Verejnosť reaguje veľmi chladne a necitlivo k ľuďom s duševnou poruchou, považuje ich často za bláznov, ktorí by mali byť na okraji spoločnosti, nakoľko sú vnímaní ako nebezpeční, nespoľahliví, agresívni, nevyspytateľní. Bohužiaľ musíme konštatovať, že aj v 21. storočí pretrvávajú predsudky voči ľuďom s duševnou poruchou čo v neposlednom rade pre nich znamená neúspešnú reintegráciu do spoločnosti, neúspech v oblasti zamestnanosti, zlá ekonomická situácia, diskriminácia ľudských práv (Liga za duševné zdravie, <https://dusevnezdravie.sk/eurosky-projekt/>).

Človek s duševnou poruchou v živote si nesie obrovskú záťaž, do ktorej spadá aj jeho rodina a blízke okolie. Dennodenne tak bojujú s predsudkami a strachom, ktoré si spoločnosť vytvorila a základe už vyššie uvedenou nedostatočnou informovanosťou o duševných poruchách. To má dopad na socializáciu týchto ľudí do spoločnosti a to, aby mohli viesť normálny život bez prekážok. V pracovnom pomere sú buď hodený do práce, ktorá je kompetentná pre ľudí bez duševných porúch, a to má následok, že často v takej práci zlyhajú.

V súčasnosti je stále málo vytvorených chránených miest, ktoré sa nazývajú aj ako chránená dielňa (Čermáková 2012).

Postoje verejnosti k duševne chorým ľuďom ovplyvňuje aj to, ako vníma sám seba človek s duševnou poruchou. Často sa stáva, keď človeku diagnostikujú duševné ochorenie, snaží sa to skryť pred inými ľuďmi a tiež pred sebou samým. To však nie je správne, pretože naopak, človek s týmto ochorením potrebuje pomoc od iných ľudí, no tak sa bojí odmietnutia a vylúčenia zo spoločnosti, že radšej s tým chce bojovať len sám. Potom vznikajú myšlienky, že človek je proti tomu ochoreniu sám, začne sa vnímať ako osobu, ktorá je menejcenná, neschopná, a to má dopad na jeho sebavedomie a fungovanie v spoločnosti a v udržaní sociálnych kontaktov (Sabolčaková, Magurová 2008).

Postoj spoločnosti voči ľuďom so psychickými poruchami je podmienený predpokladom o ich mravnej slabosti, vine a nebezpečenstvom. Postoje spoločnosti sa opakuje tým, že ide o stereotyp. Tento stereotyp sa premieňa do vtipov o bláznoch, hororov, umeleckých diel. Tieto stereotypy, ktoré stále pretrvávajú aj v dnešnej modernej dobe, môžu mať rôzne dopady. Tu sa hovorí o pozitívnych, ale aj o negatívnych dopadoch. Medzi pozitívne dopady môžeme zaradiť ochranu jedinca so psychickou poruchou, empatia voči nemu ako aj kladené menšie nároky na výkon a roľ v živote. Bohužiaľ, je veľký nepomer medzi pozitívnymi a negatívnymi dôsledkami. Negatívnych je oveľa viac. V prvom rade ide o nálepkovanie týchto ľudí, ignorovanie ľudí ako aj pravdivých informácií, predsudky a posledná fáza je diskriminácia (Ocisková, Praško 2015).

Duševné poruchy – stigmatizácia a prevencia

V tejto kapitole sa budeme venovať vybraným duševným poruchám. Rozoberieme schizofréniu, demenciu, úzkostné poruchy, poruchy spánku, bipolárnu poruchu, poruchu príjmu potravy, neurotické poruchy, autizmus a poruchy sexuálneho charakteru. Ďalej sa budeme dotýkať toho, čo je stigmatizácia, aké sú jej príčiny a aké má dôsledky na život ľudí s duševnými poruchami. Dotýkame sa aj prevencie pred stigmatizáciou a uvedieme aj programy na Slovensku, ktoré bojujú za lepší a kvalitnejší život týchto ľudí.

Duševné poruchy

Duševne chorí pacienti spadajú pod kategóriu psychiatrie, ktorá sa odlišuje od ostatných aspektov zdravotníckych odborov. Príznaky týchto chorôb, môžu byť rôzne a odlišné od ostatných. Pacienti môžu byť nebezpečný voči okoliu alebo sa môžu cítiť normálne a neprijímať fakt, že sú naozaj chorí. Príznaky dušených chorôb sa môžu zmocniť konania či zdravého úsudku pacienta, ktorý následne nevie a nedokáže postarať sám o seba a nie je právne spôsobilý. Príčiny duševných porúch môžu byť z biologického hľadiska pri užívaní omamných látok, môžu byť aj psychologické, ktoré vznikajú ako reakcia na nejakú životnú situáciu či z hľadiska pôsobenia dlhodobého stresu (Mojtová 2008).

Psychické alebo duševné poruchy sa vyznačujú nejakou odchýlkou od normy alebo nedostatkom schopností. Niektoré majú ľahší priebeh a pomocou psychosomatík, ktoré pôsobia na človeka sú priam nespozorovateľné. No niektoré majú však ťažší priebeh a sú viditeľné. Existujú mnoho duševných ochorení, no uvedieme si len tie, ktoré sa vyskytujú na Slovensku najčastejšie. Ako prvú duševnú chorobu si uvedieme *schizofréniu*. Každá choroba ma svoje prejavy. Schizofrenické prejavy sú najmä vidiny, teda osoby majú halucinácie či bludy. Majú problémy aj s motorikou. Radia sa medzi neuropsychiatrické poruchy, ktoré môžu byť aj dedičné, ktoré nemajú ľahký priebeh. Schizofrénia sa väčšinou objavuje zvyčajne najčastejšie medzi vekom 18-25 rokov (Barnhill 2015).

Demencia, ktorá je známa tým, že postihuje len osoby vo vyššom veku, no nie je to celkom pravda. Postihnúť môže aj mladého človeka. V tomto ochorení ide o úbytok rozumových a pamäťových schopností, ktoré vedia komplikovať život. Človek môže mať problémy pri štúdiu, v zamestnaní aj v bežnom živote a človek sa stáva emocionálne labilný. V pokročilej demencií, pacient potrebuje celodennú starostlivosť, a teda sa môže stať odkázaný na pomoc iných. Liečenie demencie prebieha pomocou režimovej a medikamentoznej terapie, teda podávajú sa lieky a určuje sa aj psychoterapia a viest' klienta k aktivitám, ktoré sú prospešné pre jeho životný štýl (Humanitar – nezisková organizácia, <https://humanitar.sk/demencia/>).

Medzi ďalšie časté poruchy sa radia *úzkostné poruchy*, ktoré majú dedičný predpoklad, teda sa môže vyskytovať v tej istej rodine v niekoľkých generáciách. Nejde len o dedičnú vec, vplývajú na to viacero ďalších činiteľov, ako sú osobnostné, biologické a výchovné faktory.

Úzkosť je prejav stresu alebo ohrozenia, ak je úzkosť dlhodobá a prehĺbuje sa ide už o poruchu. Tieto poruchy majú rôzne podoby. Môže ísť o separačnú úzkosť u detí, ktorá sa vyznačuje odpútaním sa od matky. Patria tu rôzne fóbie napríklad sociálna, to znamená, že človek sa bojí sociálnych kontaktov a nerád je v blízkosti iných ľudí. Taktiež panická porucha, ktorá je sprevádzaná úzkostnými záchvatmi. PTSP postraumatická stresová porucha, ktorá vzniká po nejakej traumatizujúcej situácii a môže vážne komplikovať kvalitu života jedinca či vytvárať nejakú fóbie (Šuba 2011).

V súčasnosti majú mnohí ľudia *poruchy spánku*, ktoré sa tiež radia medzi psychické poruchy. Neorganické poruchy spánku majú psychogénny pôvod, a teda ľudia, ktorí majú nejakú psychickú poruchu tak trpia nespavosťou, ktorá sa vyznačuje tým, že zaspávanie je veľmi obtiažne, niekedy až nemožné. Často sa v noci prebúdzajú a sú nepokojní, to má dopad na sociálny a profesionálny život človeka. Nespavosť môžeme definovať ako dlhodobý proces, kedy človek má nedostatok spánku, a to ovplyvňuje jeho činnosti v bežnom živote. Nespavosť býva prepojená s inými psychickými poruchami, ako je depresia, úzkosť, iné neurotické syndrómy či psychotické syndrómy. Choroby nespavosti sú napríklad nočné mory, námesačnosť a porucha rytmu spánkového bdenia (Dušek, Prochádzková 2015).

Bipolárna porucha sa v minulosti nazývala, ako maniodepresívna porucha no v súčasnosti sa radí medzi afektívnu poruchu. Ide o striedanie veľmi dobrej nálady u človeka so smutnou náladou. Tieto nálady trvajú od niekoľkých minút až po niekoľko mesiacov. Príčina tejto choroby, nie je bližšie špecifikovaná. No veľkú úlohu majú dedičné predispozície, hormonálne zmeny v kombinácii s vplyvmi vonkajšieho prostredia, ako sú návykové látky alebo ťažké životné situácie v živote človeka. Táto choroba sa vyznačuje tromi príznakmi, ktoré sa striedajú. Jednou z nich je mánia, ktorá sa vyznačuje tým, že človek má nadmieru dobrú náladu, je veselý, zhovorčivý, často skáče z jednej veci na druhú a je energetický. Opakom mánie je depresia, ktorá sa vyznačuje tým, že človek je smutný, skleslý, málo rozpráva a má menej energie, často sa mu chce spať. Existuje aj hypománia, ktorá je miernejšia ako mánia, no vyznačuje sa, ako nebezpečný stav, v ktorom môžu prebiehať samovražedné sklony, pretože sa mánia s depresiou rýchlo striedajú alebo sú súčasne naraz u človeka. Bipolárne choroby sa môžu liečiť antipsychotikami, antidepresívami a stabilizátormi, ktoré sa snažia o zmiernenie výkyvov nálad (Humanitar – nezisková organizácia, <https://humanitar.sk/bipolarna-porucha/>).

Objavujúce sa psychické poruchy, ktoré sú typické najmä pre ženy, no nevylučujú sa tu ani muži sú *poruchami príjmu potravy*. Rozlišujú sa dve kategórie a to mentálna anorexia a mentálna bulímia. Mentálnu anorexiu prvýkrát popísal William Gull v roku 1868. Dotýkala sa najmä mladých žien v období dospievania, a to vo veku od 12-20 rokov, u mužov len

výnimočne. Ide o úbytok váhy, ktorá je rapídna a nie veľmi prospešná pre zdravie. Tým, že sa neprijíma dostatočná výživa dochádza ku výrazným poruchám. Dôvody anorexie sú rôzne, niektoré sa chcú podobat' na obľúbenú slávnú osobnosť, boja sa obezity, niektorí psychoanalytici uviedli, že ide o strach zo sexuality. Táto choroba sa vyznačuje najmä tým, že osoba ma o sebe skreslené predstavy napríklad že, sa vidia tučnejšími, ako naozaj sú a vyhýbajú sa jedlu. Mentálna bulímia, ktorá sa tiež radí medzi poruchy príjmu potravy je ochorenie, ktoré sa vyskytuje samostatne, ale tiež sa môže vyskytnúť ako kombinácia s anorexiou. Ide o prijatie nadmernej výživy a následne vyvrátenie potravy pomocou zvracania alebo za pomoci nejakých preháňadiel. To spôsobuje ďalšie problémy tráviaceho traktu a vplýva to aj na osobnosť, ma nedostatok sebavedomia, necíti sa dobre vo vlastnom tele, má často depresiu a smutnú náladu. No tak ako aj u anorexií tak, aj bulímia sa často vyskytuje u dievčat v dospievaní. O mentálnej bulímií môžeme hovoriť vtedy, keď má osoba nesmiernu chuť do jedla a stále sa jedlom zoberá či o ňom premýšľa a často sa prejedáva. Následne ma zo seba zlý pocit snaží sa potravu, ktorú prijala vylúčiť či vyvrátiť za pomocou nejakých liekov. V poslednom rade majú veľký strach z obezity a z odcudzovanie iných ľudí (Dušek, Prochadzka 2015).

Medzinárodná klasifikácia chorôb definuje *neurotické poruchy* psychiky, ktoré sú podmienené v dôsledku pôsobenia stresu. Patria tu rôzne fóbie, ktoré vyvolávajú panicky strach u človeka z rôznych vecí, ktoré pre väčšinu nebýva strachom. Ako príklad si uvedieme sociálnu fóbiu, ktorá sa prejavuje strachom z ľudí. Človek sa uzatvára sám do seba a vyhýba sa kontaktu s inými ľuďmi. Fóbia sa prejavuje psychosomaticky, začne sa mu v prítomnosti ľudí triasť hlas, ruky, začervená sa a môže mať nutkanie na močenie. Do tejto kategória spadá aj obsesívno-kompulzívna porucha, ktorá ma skratku OCD z anglického názvu obsessive-compulsive disorder. Sú to nutkavé a vtieravé myšlienky, ktoré ma človek v hlave a núti ho k určitému konaniu. Myšlienky sú veľmi časté a pacient ma problém im odolať. Patrí tu choroba „špinavých rúk“ ide o časté umývanie rúk, pretože si myslí, že sú špinavé aj keď ich pred pár minútami umyl. Človek to musí opakovať, pretože ma neustále vtieravé myšlienky, ktoré mu neumožňujú sústrediť sa na niečo iné (Medzinárodná klasifikácia chorôb F40 – F 48, <http://www.psyche.sk/web/images/files/f40-f48.pdf>).

Autizmus je špecifické ochorenie, s ktorým sa v našej spoločnosti častejšie stretávame. Je to ochorenie, ktoré je geneticky podmienené v dôsledku zmien v mozgovom vývine. Je považované za vrodené ochorenie a patrí to kategórie neurovývinových poruchách na neurobiologickom základe to znamená, že dieťa má problémy s vnímaním, prijímaním informácií s ich spracovaním, a to má dopad na komunikačné schopností, problémy s emóciami

a v myslení. Deti s týmto ochorením potrebujú špeciálnu pozornosť a zaobchádzanie (Thorová, 2006).

K psychickým poruchám patria aj *poruchy sexuálnej preferencie*, alebo ich ešte môžeme nazvať sexuálnymi deviáciami. Ide o myšlienku na nejakú vec, ktorá sa stane jedinou možnosťou ako uspokojiť svoje túžby. Môžeme hovoriť o fetišizme, čo znamená používanie neživých predmetov k uspokojeniu, napríklad spodné prádlo. Ďalej sa tu radí exhibicionizmus, pedofília, sadomasochizmus a iné (Dušek, Prochádzková 2015).

Stigmatizácia ľudí s duševnou poruchou

V podkapitole sa budeme venovať pojmu stigmatizácia a jeho významu, ako a prečo vzniká a aké sú dôsledky stigmatizácie.

Stigmatizácia je znehodnotenie istej vlastnosti, ktorá môže byť potencionálnou príčinou diskriminácie človeka, ktorý je nositeľom takejto vlastnosti. Pôvod slova stigma je v antickom Grécku sa vyznačuje tým, že v preklade znamená akýsi znak, stopa, svedectvo. Teda, fyzické znaky, ktoré sa vyznačujú tým, že sú nezvyčajné, nedostačujúce alebo zlé z morálneho hľadiska (Ocisková, Praško 2015).

Stigmou označujeme človeka alebo skupinu osôb nejakou vlastnosťou, ktorá je ale neoprávnená a nie je založená na nejakom presnom dôvode. Týmto sa eliminuje ľudská dôstojnosť, prináša pocity, ako je úzkosť, strach, vina či hanba a často sú kvôli tomu vylúčený zo spoločnosti. Stigma sa posilňuje neinformovanosťou o danej chorobe o jej liečbe a možnosti zamestnať sa a vzdelávať sa. Veľa ľudí s duševnými poruchami ma, preto veľké bariéry v priebehu ich života. Majú problém zamestnať sa, osamostatniť sa a získať sociálne kontakty, to vedie k ich apatie a k depresiám a izolácie od okolitého sveta. Dôsledky stigmatizácie predstavujú predsudky a názory, že osoby s duševnými poruchami sú nebezpeční ľudia, sú veľmi slabí, nevedia sa ovládať atď. Aj nesprávny názor o tom, že títo ľudia si za svoje duševné choroby môžu sami, patrí medzi dôsledky stigmatizácie. Taktiež negatívny postoj k tým ktorí sa starajú a pomáhajú ľuďom s duševnými poruchami (Mojtová a kol. 2008).

Negatívny postoj k tejto skupine ľudí, ale aj všeobecné voči každému postihnutiu sa vyznačuje urážaním, podceňovaním ľudí, obmedzovaním, zneužívaním všetkých základných slobôd a práv človeka. Práve stigmatizácia pacientov s duševnými poruchami predstavuje vážny problém, pretože vedie nie len k diskriminácií ale aj k znásobeniu utrpenia u týchto pacientov. Je veľmi dôležité a potrebné hľadať možné cesty, ktoré by znižovali tieto postoje cez rôzne programy. O tieto programy s usilujú štátne aj neštátne organizácie, by tak znižovali

diskrimináciu na duševné zdravie a kvalitu života pacientov a ich príbuzných. V minulosti sa predpokladalo, že hlavný zdroj diskriminácie boli obavy z chorôb, ktoré sú neliečiteľné. Akonáhle sa našiel liek alebo liečba tak stigma sa vytratila. Stigmatizácia podľa takého úsudku by sa mala znižovať podľa zvyšujúcej sa úspešnosti na liečbu. V posledných desaťročiach sa zaznamenal veľký rozvoj v psychiatrii, no stigmatizácia sa neznížila. Stigmatizácia pravdepodobne vzniká z pocitov ohrozenia a odlišnosti, to súvisí so stereotypmi, ktoré sa posúvajú výchovou aj tým, že sa udržiavajú stereotypmi v rámci médií. Keď vnímame skupinu ľudí podľa ich odlišností, zdajú sa nám byť viac cudzí a tým pádom sa pre nás stávajú väčšiu hrozbu. Ak je nejaká nehoda, agresia alebo zločin spáchaný pacientom duševne chorým, média sa o tom skoro vždy dajú vedieť verejnosti, a to môže skresľovať postoj verejnosti a upevňujú tak viac predsudky (Ociskova, Praško 2015).

Stigmatizácia môže viesť aj k sociálnemu vylúčeniu týchto osôb zo spoločnosti. Ako uvádza výskum piatich klientov zariadenia sociálnych služieb, ktorí sa ocitli v priebehu svojho života v situáciách kedy si nemohli zvoliť cestu, ktorú si vysnívali. Už pri výbere vzdelania sa táto kategória osôb s duševnými poruchami musela zvoliť odbory, ktoré nie sú blízke pre nich. Na výber mali len niekoľko, ktoré im umožňovali štúdium na škole. Išlo najmä o odbory, ako je čašník, či knihviazač o ktoré však záujem nebol, no museli si vybrať. Podobne to prebieha aj pri voľbe zamestnania, kde ich šance sa dobre zamestnať sú veľmi nízke. Otázka manželstva a založenie rodiny ostáva tiež otvorenou témou pre túto skupinu, pretože niektorí majú strach, že ich nikto neprijme kvôli ich zdravotnému zdraviu (Šul'ová 2017).

Stigmatizácia má aj dopad na život ľudí s duševnými poruchami a tým sa vlastne znižuje jeho kvalita života, má problém so zamestnaním sa, nadväzovať sociálne kontakty, niekedy je človek odkázaný na pomoc inej osoby a nie je právne spôsobilý. Tým, že má znevýhodnený život oproti ľuďom, ktorí sú duševne zdraví sa môže zhoršiť aj priebeh jeho duševnej choroby. Sociálne vylúčenie zo spoločnosti je tiež dôsledkom stigmatizácie, pretože ľudia berú ako hrozbu týchto ľudí s duševnými poruchami. Človek duševne chorý, môže potlačiť svoju psychiatrickú diagnózu pred sebou, ako aj pred okolím a vyhľadá odbornú pomoc neskoro, keď už je človek s pokročilom štádiu choroby. Nezamestnanosť u týchto ľudí, môže byť tiež dôsledkom stigma a taktiež väčšia záťaž na ekonomickú oblasť štátu, pretože táto kategória ľudí je chránená a musia dostávať rôzne príspevky od štátu. Občas sú dôsledkom stigmy aj rodinní príslušníci duševne chorého pacienta (Palušná, https://www.integradz.sk/wp-content/uploads/2020/03/09_Palusna.pdf).

Prevenca pred stigmatizáciou

V podkapitole definujeme pojmy prevencia a destigmatizácia, možnosti prevencie, organizácie, ktoré sa zaoberajú destigmatizáciou a niektoré programy.

Pojem prevencia vo všeobecnosti znamená predchádzanie nežiaducemu stavu, teda zabrániť niečomu nežiadúcemu. Prevencia sa týka viacerých oblastiach, prevencia zdravia, kriminality, drog a iných. Prevencia sa delí na tri kategórie, a to je primárna, sekundárna a terciárna. Primárna prevencia sa tiež nazýva aj ako univerzálna pretože sa zameriava na veľkú časť populácie ľudí od tých najmladších až po najstarších. Jej cieľom je informovanosť o problematike a jej dôsledkom aj pre neohrozených ľudí. Sekundárna prevencia, tiež nazývaná ako selektívna, znamená, že je pre určitú skupine ľudí, ktorá je už ohrozená vplyvom prepadnutia istému nepriaznivému javu. Poslednou kategóriou prevencia je terciárna, teda indikovaná. Je zameraná na ľudí, ktorí už prepadli istému nepriaznivému javu a jej cieľom je už isté liečenie (Olah, Schwavel, Čisecký 2008).

Destigmatizácia znamená búranie predsudkov voči nejakému javu alebo ľuďom. To znamená, že človek by mal zmeniť svoje negatívne vnímanie na pozitívne, a to vplyvom nových informácií o stigmatizovanom jave alebo osobnou skúsenosťou so stigmatizovaným javom (Úrad vlády Slovenskej republiky, file:///C:/Users/nikol/Downloads/StrategiaSR_integraciaRomov.pdf).

Palušná hovorí o možnostiach ovplyvňovania stigmatizácie uviedla že, WHO, ktorá odporúča rázny boj proti diskriminácii ľudí s duševnými poruchami. Existujú podľa nej tri edukačné metódy. Edukačná intervencia, čo znamená informovať ľudí o psychických poruchách o ich liečbe a prevencii a ako sa majú správať k ľuďom s rozličnými duševnými poruchami. Ako ďalšia metóda je osobný kontakt, ktorý vie najlepšie zbúrať predsudky a bariéry voči týmto ľuďom a tiež protesty, kampane a programy (Palušná, https://www.integradz.sk/wp-content/uploads/2020/03/09_Palusna.pdf).

Prevencia proti stigmatizácii ľudí s duševnými poruchami sa inak nazýva aj destigmatizácia, ktorá sa môže dosiahnuť zvyšovaním vedomostí a informovanosti verejnosti o duševných poruchách a o ich liečbe. Osobný kontakt s ľuďmi s duševnými poruchami vie efektívne odstrániť predsudky voči týmto osobám. Oboznámiť verejnosť výskumami a ich výsledkami, ktoré sa zaoberali duševnými poruchami a ich začleneniu sa do spoločnosti. Destigmatizácia sa dá dosiahnuť aj prostredníctvom vzdelávania profesionálov na všetkých úrovniach. Prostredníctvom rešpektu k tejto cieľovej skupine a dostať túto problematiku zdravia do politických a občianskych programov s výsledkom nejakých programov duševného

zdravia. Pomoc a podpora rodinám a svojpomocných skupín či podpora tretieho sektora, teda neziskových organizácií. Týmto všetkými opatreniami sa môžu zmierniť a eliminovať predpoklad, že ľudia s duševnými poruchami sú odlišní od väčšiny a mali rovnaké podmienky sa zamestnať a viesť plnohodnotný život, ako väčšina a neboli diskriminovaný (Mojtová 2008).

Najlepšou prevenciou proti stigmatizácií sú rôzne programy. Medzi takéto programy patrí aj WPA Globálny program proti stigmatizácií a diskriminácie u schizofrenikov. Tento program predpokladá, že nálepka môže byť spojená s negatívnym obsahom, pretože je asociovaná s predchádzajúcimi skúsenosťami, informáciami získaných od tlače, spomienkami na isté scény videné vo filmoch alebo informácie vypočuté od spoločnosti. Akonáhle sa nálepka takto spracuje, vzniká stigma. V Českej republike pôsobí Centrum pre rozvoj starostlivosti o duševné zdravie. Tento program pôsobí, ako nezisková organizácia a bola založená v roku 1995 a podporuje pozitívne zmeny vo vnímaní duševných porúch a psychiatrie v štátnej správe a spoločnosti a bol zaradený do WPA globálneho programu „Open Doors“ (Ociskova, Praško 2015).

Existujú aj mnoho sociálnych centier pre duševné zdravie, aj v zahraničí. Uvedieme si sociálne centrum v Taliansku, ktorý nesie názov Centro di Salute Mentale. Toto centrum poskytuje starostlivosť, rehabilitácie ako aj prevenciu pre osoby s duševnými poruchami. Taktiež rešpektujú ich individualitu osoby z hľadiska biologického, sociálneho psychologického. Pomáha pri zamestnávaní sa, pri bývaní a voľnočasových aktivitách (Šul'ová 2017).

Stigmatizácia ľudí s duševnými poruchami môže byť znižovaná prostredníctvom troch prístupov, a to vzdelávaním, protestami a kontaktom. Štátne aj neštátne inštitúcie sa snažia vytvárať programy, ktoré bojujú proti stigmatizácií ľudí s duševnými poruchami. Takýmto programom disponuje aj Svetová zdravotnícka organizácia WHO „Chaning Stigma“, v ktorom sa snaží o zmenu postojov k psychickým chorým pomocou edukácie a zníženie diskriminácie, predovšetkým pomocou právnych zmien. Kontakt s takými klientmi vedie k eliminácií predsudkov, reagovali nato aj rôzne štúdie, čo sa týka kontaktov s ľuďmi duševne chorými a so študentami. Pozitívny vplyv kontaktu sa objavuje hlavne, keď majú duševne zdraví ľudia pocit, že môžu niečo zmeniť tým, že chorým pomáhajú. Z týchto troch prístupov ako najoverenejšia metóda sa preukazuje sociálny kontakt. Priami kontakt s týmito osobami zvyšuje osobný pozitívny pohľad na nich. Teraz sa vrátime k prvému prístupu k destigmatizácií prispieva edukácia, teda vzdelávanie, a to tým, že stigmatizované postoje sú založené na nedostatočnej znalosti faktov o duševných poruchách, a preto je potrebné zvyšovať znalosť prostredníctvom všeobecnej alebo cielenou osvetovou kampaňou, do ktorých sú zapojene médiá. Druhý prístup

je protest a je založený na predpoklade, že ľudia ktorý otvorene stigmatizujú pacientov s psychickými poruchami napríklad v médiách, to realizujú spôsobom podobnému reklame. Cieľom toho je zlepšiť mediálny obraz duševných chorôb preto jedna z organizácií „Stigma Watch“ využíva zvyčajne kombináciu vzdelávania a protestu. Tretí prístup je už vyššie spomínaný sociálny kontakt, ktorý je založený na predpoklade, že zvýšený kontakt medzi verejnosťou a ľuďmi s duševnými poruchami, ktorí sú schopní o svojich ťažkostiach hovoriť na verejnosti (herci, speváci a iní vyrovnaní pacienti), a to vedie ku znižovaniu strachu z pacientov a ku zvýšeniu súcitu a empatie (Ociskova, Praško 2015).

K slovenským programom patrí Liga za duševné zdravie: „Liga za duševné zdravie SR (LDZ) je neziskové, humanitné a nezávislé občianske združenie. Združuje 37 organizácií, ktoré sa vo svojej činnosti zoberajú duševným zdravím. Ide o organizácie odborníkov, pacientov a ich príbuzných ako aj dobrovoľníkov, ktorí sa snažia ľuďom s duševnými poruchami pomáhať. LDZ vytvára platformu, kde sa jej členovia môžu vzájomne podporiť, posilniť, motivovať vystúpiť na verejnosti o duševnom zdraví a duševných poruchách. Ďalším cieľom je priama pomoc tým, ktorí už majú problémy so svojím duševným zdravím, najmä čo sa týka zlepšenia podmienok liečby, destigmatizácie, pomoci pri znovu začlenení sa do pracovného a spoločenského života. Aktivity LDZ sú zamerané aj na prevenciu duševných porúch, ktoré sa týkajú nielen dospelých, ale aj detí (Šuba 2011).

Na Slovensku okrem ligy za duševné zdravie existujú aj iné občianske združenia, ktoré vznikli, aby podporili ľudí s duševnými poruchami. Vznikli, aby týmto osobám pomáhali pri osamostatňovaní sa a byť nezávislými, aby mohli viesť plnohodnotný život a neboli odkázaný na pomoc iných ľudí a nadobudli nové zručností, ktoré sú potrebné pre život. Ide už o sekundárnu prevenciu, keď sa priamo pomáha ľuďom, ktorí už sú poznačení duševnou chorobou. K takýmto združeniam patrí občianske združenie Radosť, ktoré na Slovensku pôsobí už od roku 1997. Ďalej to je Integra, DSS Most, Opora G+N, Samária, Krídla, Delfín, atď. (Šul'ová 2017).

Búrať predsudky voči ľuďom s duševnými poruchami pomáhajú aj občianske združenia, ktoré založili pacienti a ich rodiny alebo odborníci zaoberajúci sa touto problematikou. Ide o Slovenskú asociáciu pacientov a patientských organizácií pre duševné zdravie, Liga za duševné zdravie SR, Premeny, ODOS- Otvorme dvere, otvorme srdcia (Čermaková 2008).

Existujú aj mnoho sociálnych centier pre duševné zdravie aj v zahraničí. Uvedieme si sociálne centrum v Taliansku, ktorý nesie názov Centro di Salute Mentale. Toto centrum poskytuje starostlivosť, rehabilitácie ako aj prevenciu pre osoby s duševnými poruchami. Taktiež rešpektujú ich individualitu osoby z hľadiska biologického, sociálneho

psychologického. Pomáha im pri zamestnávaní sa, pri bývaní a voľnočasových aktivitách (Šuľová 2017).

Metodológia práce

Metodologická časť práce obsahuje ciele práce, metódy práce, výskumný súbor a zber dát.

Ciele práce

Hlavným cieľom práce je zistenie súčasných postojov mladých ľudí voči osobám s duševnými poruchami.

K čiastkovým cieľom práce patrí:

1. Zistiť dôvody vzniku stigmatizácie voči ľuďom s duševnými poruchami.
2. Zistiť, čo by pomohlo k destigmatizácii ľudí s duševnými poruchami.

Metódy práce

V teoretickej časti práce sme využili metódy *analýzy* a *syntézy*. Skôr, ako sme začali písať prácu, museli sme si naštudovať určité javy a pojmy do hĺbky.

Výskum sme sa rozhodli realizovať kvantitatívnou metodológiou. Ako výskumnú metódu sme využili internetový *dotazník*, ktorý patrí medzi exploračné metódy. Zvolili sme ho ako vhodnú metódu zberu dát pre túto vekovú kategóriu ľudí, ako aj vzhľadom na momentálnu situáciu s covid-19. Dotazník bol nami vytvorený a anonymný. Obsahoval 13 otázok, na ktoré bolo možné odpovedať len jednou možnosťou, alebo bolo na výber viacero odpovedí.

Otázky sme rozdelili do šiestich výskumných oblastí, prvá oblasť mala zistiť, ako sú informovaní mladí ľudia o duševných poruchách. V druhej oblasti sa snažíme zistiť kontakt mladých ľudí s duševne chorými osobami. Tretia oblasť obsahuje otázky zamerané na to, ako vníma mládež vo všeobecnosti ľudí s duševným ochorením. Štvrtá oblasť sa zamerala na zistenie postojov mladých voči osobám s duševným ochorením. Otázkami prečo vzniká stigmatizácia sa zaoberala piata oblasť a posledná šiesta oblasť zisťovala, čo by pomohlo

k destigmatizácii. Pomocou dotazníka sme získali údaje o tom, ako mladí ľudia vnímajú ľudí s duševnými poruchami.

Získané dáta sme matematicky spracovali a vyhodnotili prostredníctvom tabuliek a grafov. Pri porovnávaní rôznych iných výskumov s našim sme použili metódu komparácie.

Výskumný súbor a zber dát

Výskumný súbor tvorili mladí ľudia vo veku 15-25 rokov. Výskumu sa zúčastnilo 100 respondentov.

Zber dát prostredníctvom online dotazníka prebiehal od decembra 2020 do januára 2021. Odpovede získané z dotazníkov sme vyhodnotili za pomoci programu Microsoft Office Excel. Získané informácie sme vložili do tabuliek a grafov.

Charakteristiku respondentov nám zobrazuje tabuľka 1 a 2.

Tabuľka 1 – Vek respondentov

Vek	Počet	Percenta
15-18	26	26%
18-21	31	31%
21-25	43	43%

Tabuľka 2 – Pohlavie respondentov

Pohlavie	Počet	Percenta
muž	48	48%
žena	52	52%

Tabuľka 1 sprehľadňuje počet respondentov na základe veku. Najväčšia časť našich respondentov bola v rozmedzí od 21-25 rokov, a to 43% (43). Po tejto vekovej kategórii nasleduje rozmedzie medzi 18-21 rokov 31% (31). 26% (26) respondentov tvoria najmenšiu skupinu mladých ľudí vo veku 15-18.

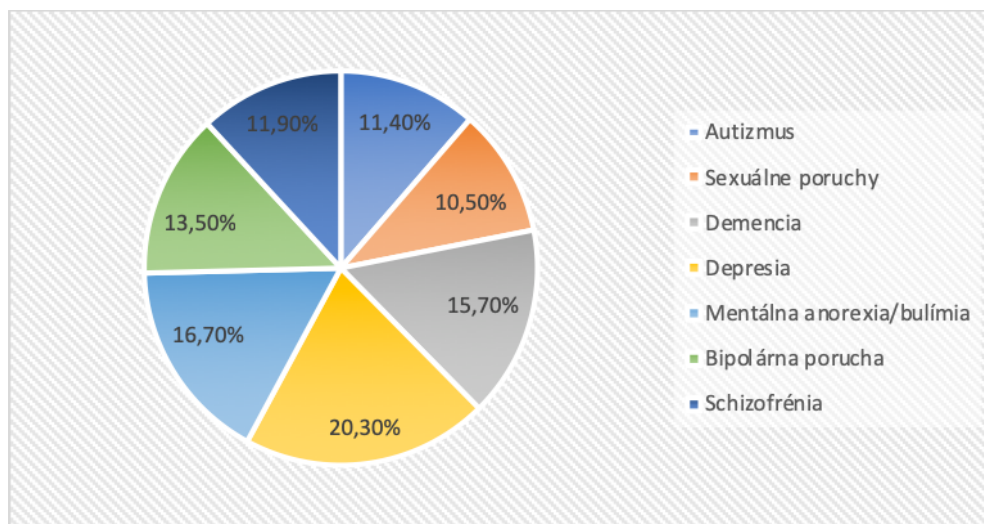
Tabuľka 2 nám zobrazuje, že medzi pohlaviami respondentov bol rozdiel väčší v rozsahu len o štyri ženy, a preto môžeme hovoriť, že pomer medzi mužmi a ženami bol vyrovnaný, teda z celkového počtu 100 respondentov tvorí 48% mužov (48) a 52% žien (52).

Výsledky

V prvej oblasti dotazníka, sme sa snažili zistiť znalosť respondentov o duševnej chorobe.

Otázka z tejto oblasti znela: „O ktorej duševnej poruche máte informácie, a viete čo znamená ? (možnosť viacerých odpovedí)“

Graf 5 – Mladí ľudia a ich znalosť o duševných chorobách

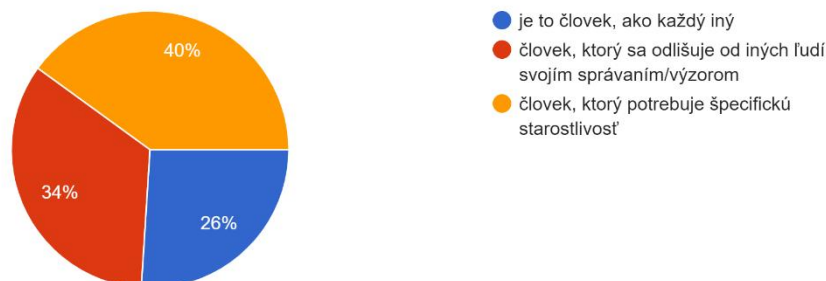
Vo výskume sme sa zamerali na mladých ľudí a ich informovanosť o duševných poruchách. Ako môžeme vidieť (viď graf č.1) žiadna choroba, ktorú sme uviedli, nie je pre respondentov neznáma. Za najznámejšiu psychickú chorobu medzi mladými ľuďmi je depresia s výsledkom 20,3%, ktorá bola presne označená respondentmi 75 krát. Za depresiou nasledujú mentálna anorexia, ktorá bola označená 62 krát čo tvorí 16,7% odpovedí. Mládež označila demenciu 58 krát, to znamená že v prepočte je to 15,7%. Bipolárna porucha bola označená 50 krát a teda dosiahla 13,5%. Nasleduje schizofrénia s celkovým počtom označenia 44, čo tvorí 11,9%. O nie menej bol označený autizmus a to 42 krát to zahŕňa 11,4% odpovedí. Najmenej známa duševná porucha medzi mládežou sú sexuálne poruchy, ktoré boli označené 39 krát, čiže 10,5%.

V druhej oblasti dotazníka, sme zisťovali, ako vníma mládež ľudí s duševnými ochoreniami.

V rámci tejto oblasti sme sa respondentov pýtali, ako by charakterizovali človeka s duševnou poruchou.

Graf 6 – Charakteristika ľudí s duševnými poruchami

Ako by ste charakterizovali človeka s duševnou poruchou?
100 odpovedí

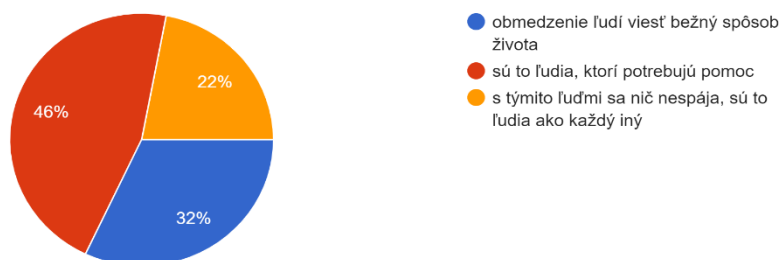

V našom výskume považujeme za dôležité zistenie to, ako charakterizujú mladí ľudia týchto ľudí s duševnými poruchami vo všeobecnosti (viď graf č. 2). Najväčšia časť respondentov 40%, teda 40 mladých ľudí pokladá ľudí s duševnými poruchami ako osobu, ktorá potrebuje špecifickú pomoc. To znamená, že ich vnímajú ako chorých pacientov, čo nie je úplne pozitívna charakteristika pre ľudskú bytosť. Ďalej z uvedených odpovedí vyplýva, že 34% (34) respondentov si myslí, že človek s duševnou poruchou sa odlišuje od iných ľudí svojím správaním alebo výzorom. Toto tvrdenie považujeme tiež za negatívne vnímanie ľudí. Len malá časť opýtaných respondentov 26%, teda 26 mladých ľudí sa vyjadrilo, že je to človek, ako každý iný a ich vnímanie je voči tejto skupine ľudí pozitívne. Domnievame sa, že veľká časť mladých ľudí všeobecne charakterizuje človeka s duševnou poruchou ako človeka, ktorý sa odlišuje od iných ľudí a v tomto prípade môže ísť o predsudky.

V rámci tejto oblasti sme považovali za potrebné sa opýtať mladých ľudí, čo sa im spája pri myšlienke na ľudí s duševným ochorením.

Graf 7 – Vnímanie ľudí s osobami s duševnými poruchami

Čo sa vám spája s ľuďmi, ktorí majú duševné poruchy?
100 odpovedí

Ako môžeme vidieť (viď graf č. 3), výsledky tejto otázky sú takmer totožné s výsledkami predchádzajúcej otázky. Najmenšia časť opýtaných respondentov 22%, teda 22 mladých ľudí sa vyjadrilo, že s týmito ľuďmi sa im nič nespája, pretože sú to ľudia ako každý iní. Teda, len malá časť respondentov sa vyjadrilo pozitívne pri myšlienke na človeka s duševnou poruchou.

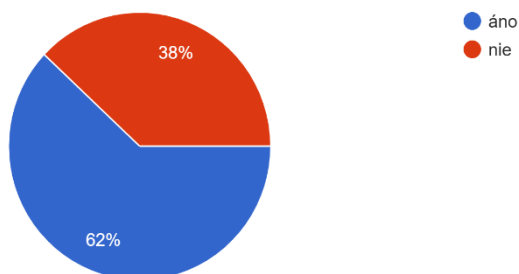
Ľudí s psychickými problémami vnímajú s obmedzenosťou viest' normálny život 32% respondentov, presnejšia 32 mladých ľudí. Najväčšia zložka respondentov, teda skoro polovica 46% (46) mladých uviedla, že títo ľudia potrebujú špecifickú pomoc. Z toho usudzujeme, že ponímanie človeka so psychickou poruchou je v očiach mladých ľudí ako niečo abnormálne s potrebou starostlivosti.

Tretia oblasť dotazníka sa upriamila na kontakt mladých ľudí s osobami, ktoré trpia psychickými poruchami.

Najprv sme zisťovali či poznajú vo svojom okolí človeka s duševnou poruchou.

Graf 8 – Osobný kontakt s osobami s duševnými poruchami

Poznáte osobne vo Vašom okolí niekoho kto má duševnú poruchu ?
100 odpovedí

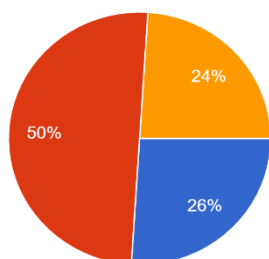
Ako môžeme vidieť (viď graf č. 4) viac ako polovica opýtaných respondentov 62% (62) pozná vo svojom okolí niekoho, kto má duševnú poruchu. Zvyšok respondentov uviedlo, že takú osobu nepozná 38% (38). Z toho usudzujeme, že väčšina mládeže je v osobnom kontakte s človekom, ktorý trpí duševnou poruchou.

Následne sme vyzvali mladých ľudí k tomu, aby si predstavili každodenný kontakt a trávenie času s osobou so psychickým ochorením.

Graf 9 – Predstava o každodennom kontakte a trávenie času so susedom s duševnou poruchou

Vedeli by ste si predstaviť, že by ste denne prichádzali do kontaktu so susedom, ktorý ma duševnu poruchu a trávili by ste s ním čas?

100 odpovedí

- neviem si to predstaviť, bojím sa ľudí, ktorí majú psychickú poruchu
- viem si to predstaviť, som aj v kontakte s takými ľuďmi
- neviem sa k tomu vyjadriť, pretože nemám skúsenosť s ľuďmi s duševnými poruchami

K tejto otázke sme mali potrebu nadviazať ďalšiu otázku- hypotetickú (viď graf č. 5), či si vedia predstaviť každodenný kontakt s osobou s duševnými poruchami. Podľa výsledkov nášho výskumu, polovica mladých ľudí 50% (50) si to dokáže predstaviť a dokonca sú v osobnom kontakte s ľuďmi, ktorí trpia nejakou duševnou poruchou. 26% respondentov, teda 26 mladých ľudí si to nevedia predstaviť, pretože cítia strach z kontaktu s osobami s duševnou poruchou. Posledná časť respondentov 25% (25) sa k tejto otázke nevedeli vyjadriť, pretože nemajú žiadnu skúsenosť s týmito ľuďmi.

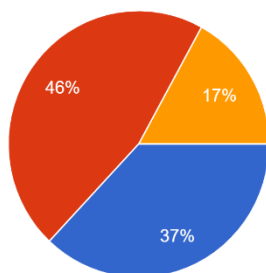
Štvrtá oblasť dotazníka sa zamerala na zistenie postojov mládeže voči ľuďom s duševnými poruchami.

Položenou otázkou sme sa snažili zistiť postoj respondentov k osobám s duševným ochorením.

Graf 10 – Postoj voči osobám s duševnými poruchami

Aký je Váš postoj voči ľuďom s duševnými poruchami?

100 odpovedí

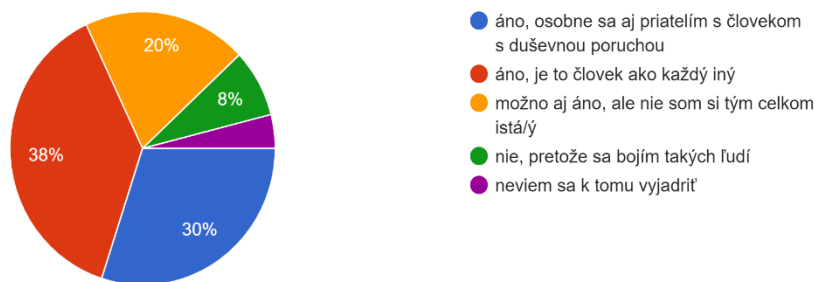
- pozitívny – mám dobré skúsenosti
- neutrálny – nevadia mi
- negatívny – tejto skupine sa snažím vyhýbať

Hlavný cieľ našej práce je zistiť postoje mladých ľudí voči osobám s duševnou poruchou, a preto považujeme za správnu voľbu dať respondentov túto otázku. Z uvedených odpovedí, ako môžeme vidieť je 46% (46) mladých ľudí voči tejto skupine osôb je neutrálna, teda, že im nijak nevadia. Pozitívny postoj a dobre skúsenosti k ľuďom s duševnými poruchami uviedlo 37% (37). Posledná časť respondentov 17% (17) mladých ľudí sa vyjadrilo negatívne a snaží sa tejto skupine vyhýbať. Domnievame sa, že majú nejakú negatívnu skúsenosť. Celkový postoj mládeže voči tejto skupine osôb charakterizujeme ako neutrálny a skôr pozitívny ako negatívny.

Ďalšou otázkou z tejto oblasti sme zisťovali, aký postoj majú mladí ľudia k vytváraniu priateľstiev s osobami, ktoré trpia psychickým ochorením.

Graf 11 – Priateľstvo s osobami s duševnými poruchami

Ak by ste mali v triede spolužiaka / v práci kolegu a vedeli o jeho duševnej poruche, spriatelili by ste sa s ním ?
100 odpovedí

Otázkou, ktorá je zameraná na vytváranie priateľstiev s osobami s psychickými ochoreniami, sme chceli zistiť názor mladých ľudí. K pozitívnej odpovedi že sú to, predsa ľudia, ako každý iný, a teda by s nimi vytvorili priateľstvá sa vyjadrilo 38% (38). O niečo menej respondentov 30% (30) má tiež pozitívny názor na vytváranie kontaktov a dokonca majú osobnú skúsenosť.

Niektorí respondenti 20% (20) by možno aj vytvorilo také priateľstvo, ale nie sú si tým celkom istí. Negatívne vyjadrenia tvorí 8% (8) mladých, ktorí uviedli, že by s človekom s duševnou poruchou nevytvorili priateľstvo, lebo z nich majú strach a zvyšných 4% (4) sa k tejto otázke nevedeli vyjadriť. Z toho môžeme usúdiť, že viac, ako polovica opýtaných má kladný postoj voči vytváraniu priateľstiev alebo už sú vytvorené.

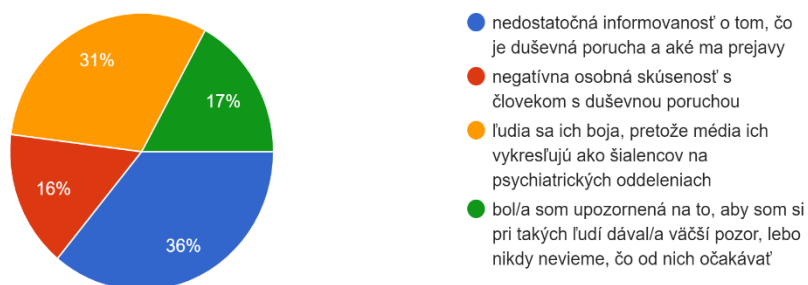
Piata oblasť dotazníka vznikla, za účelom zistenia dôvodu vzniku stigmatizácie voči ľuďom s duševným ochorením z pohľadu mládeže.

Pre túto oblasť sme zvolili otázku, smerovanú ku mládeži, aby vyjadrili názor, prečo podľa nich vznikajú predsudky voči tejto skupine ľudí.

Graf 12 – Dôvody stigmatizácie

Prečo vznikajú predsudky voči tejto skupine ľudí?

100 odpovedí

V práci sme si vytýčili aj čiastkové ciele, medzi nimi patrí aj zistenie príčin vzniku stigmatizácie z pohľadu mladých ľudí. Tento cieľ, nám má poukázať na to, čo najviac vplýva na vytváranie predsudkov. Ako môžeme vidieť (viď. graf č.8), najviac respondentov 36% (36) sa priklonilo k názoru, že je to práve nedostatočná informovanosť o duševných poruchách a ich prejavoch. Ďalšia časť mladých respondentov 31% (31) uviedla ako dôvod vzniku stigmatizácie masmédiá, ktoré prezentujú týchto ľudí ako bláznov na psychiatrických oddeleniach v kazajkách.

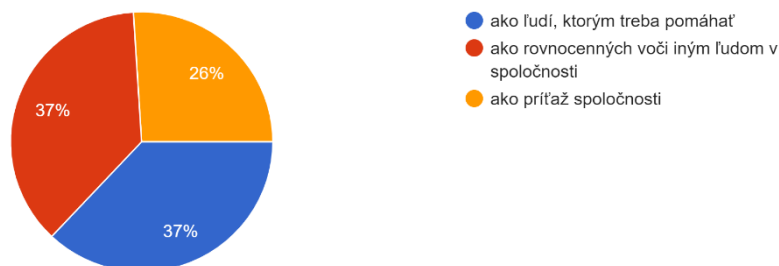
Zvyšných 17% (17) respondentov boli upozornení niekým, že pri týchto ľuďoch si majú dávať, lebo nevieme, ako môžu zareagovať na rôzne situácie, a to vnímajú ako príčinu stigmatizácie. O jedno percento menej, teda 16% (16) uviedlo, že dôvodom môže byť zlá osobná skúsenosť s človekom s duševnou poruchou.

Ďalšia otázka z tejto oblasti bola zamierená na masmédiá, a to ako vykresľujú ľudí s duševnou poruchou, z pohľadu mladých ľudí.

Graf 13 – Prezentovanie ľudí s duševným ochorením masmédiami

Ako prezentujú masmédiá ľudí s duševnými poruchami?

100 odpovedí

Mládeže vo veku od 15-24 rokov sme sa opýtali, ako prezentujú masmédiá ľudí s duševným ochorením. Nadväzujeme na predchádzajúcu otázku, kde bola možná príčina vzniku stigmatácie uvedená práve masmédiá. Výsledky výskumu nám ukazujú (viď. graf č. 8), že 37% (37) respondentov si myslí, že masmédiá tieto osoby prezentujú ako rovnocenných ľudí voči ostatným v spoločnosti. Prekvapivo, rovnaký počet respondentov uviedlo, že masmédiá prezentujú ľudí s duševným ochorením ako tých, ktorým treba pomáhať. Posledná časť respondentov 26% (26) má názor, že masmédiá ich vykresľujú ako príťaž spoločnosti.

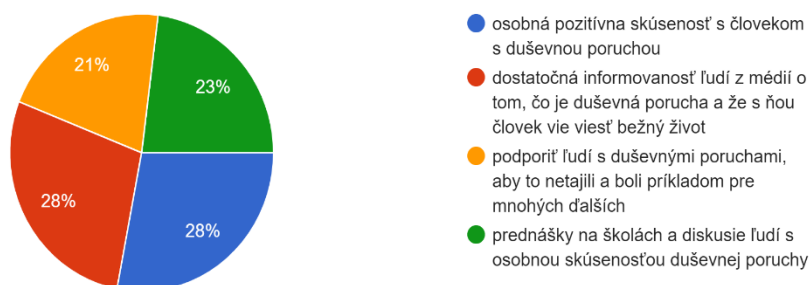
Šiesta oblasť sa zaoberala tým, ako by mladí ľudia riešili problematiku stigmatizácie ľudí s duševným ochorením.

Zvolili sme v tejto oblasti otázku, ktorá vyzývala mladých ľudí, aby uviedli, čím by odstránili predsudky voči tejto skupine ľudí.

Graf 14 – Destigmatizácia osôb s duševnými poruchami

Ako by ste odstránili predsudky voči ľuďom s duševnými poruchami ?

100 odpovedí

V našej práci nás zaujímalo, ako by mladí ľudia odstránili stigmatizáciu (viď grafe č.10). Z výsledkov nám tvorí 28% (28) opýtaných, ktorí uviedli, že odstrániť predsudky je najlepšie osobnou pozitívnou skúsenosťou s človekom s duševným ochorením. Na druhej

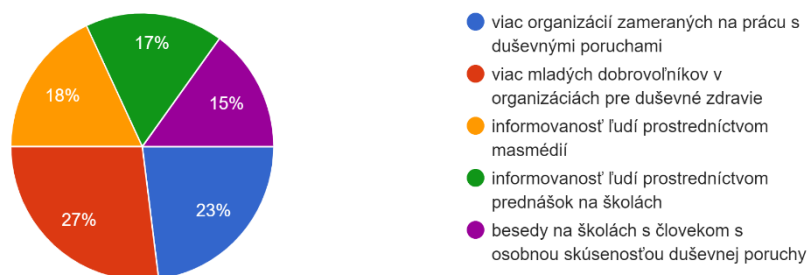
strane uviedli rovnaký počet respondentov 28% teda 28 mladých ľudí, že odstrániť tieto predsudky by vedeli masmédiá, a to tým, že dostatočne informujú ľudí o duševných poruchách a dajú do povedomia, že aj títo ľudia vedia viesť bežný normálny život.

Predsudky môžu búrať aj rôzne prednášky či diskusie s ľuďmi, ktorí majú skúsenosť s duševným ochorením a práve k tejto odpovedi sa priklonilo 23% (23) opýtaných. O dve percentá menej a to 21% (21) mladých si myslí, že problém je v tom, že veľa ľudí so psychickým ochorením to drží v tajnosti, no keby, sa otvorili a ukázali pozitívny príklad toho, že je to človek, ktorý dokáže žiť plnohodnotne aj s ochorením odstránili by tým predsudky nie len voči sebe, ale aj voči ostatným.

Druhou otázkou z tejto oblasti sme sa pýtali mladých ľudí, čo by pomohlo lepšie socializovať do spoločnosti ľudí s duševnými poruchami.

Graf 15 – Možnosti riešenia stigmatizácie

Čo by najviac pomohlo začleniť sa do spoločnosti ľuďom s duševnými poruchami?
100 odpovedí

Mladí ľudia, a to 27% (27) uviedli, že práve viac mladých dobrovoľníkov v organizáciách pre duševné zdravie by pomohlo lepšie začleniť duševných chorých ľudí do spoločnosti. O niečo menej mladých ľudí 23% (23) sa prikláňa k možnosti zriadiť viac organizácií zameraných na prácu s duševnými poruchami, ktoré by boli prínosom pre socializáciu ľudí s duševnými poruchami. 18% respondentov teda 18 mladých ľudí je za dostatočnú informovanosť ľudí prostredníctvom prednášok na školách. O jedno percento menej respondentov 17% uviedlo, že je potrebné informovať ľudí prostredníctvom masmédií a najmenší počet respondentov 15% (15) označilo možnosť besied na škole s človekom, ktorý ma osobnú skúsenosť s duševnou poruchou.

Diskusia

V tejto kapitole sme sa zamerali na zhrnutie získaných výsledkov výskumu, komparáciu s inými výskumami a následné odporúčanie pre prax.

Zhrnutie výskumu

Výsledky, ktoré sme získali z nášho výskumu nám ukazujú to, že mladí ľudia vo veku od 15-25 rokov majú poznanie o duševných poruchách a sú, teda dostatočne informovaní. Medzi najznámejšou duševnou poruchou patrí depresia, ktorá bola označená mládežou 75 krát v prepočte na percentá tvorí 20,3%. Zistenie o tom, že mladí ľudia sa vedia orientovať v duševných poruchách nás pozitívne prekvapilo. Čo sa týka toho, ako mladí ľudia všeobecne vnímajú či charakterizujú človeka s duševným ochorením je aj v súčasnej dobe nedocenené, pretože väčšia časť respondentov 46% týchto ľudí charakterizuje ako chorých pacientov, ktorú potrebujú špecifickú pomoc. Väčšina našich respondentov (62%) poznajú vo svojom okolí človeka s duševnou poruchou a 50% respondentov je s nimi aj osobnom kontakte.

Hlavným cieľom našej práce bolo zistenie o tom aké postoje majú mladí ľudia voči osobám s duševnými poruchami. Výsledky nám ukázali, že **väčšia časť respondentov má k týmto ľuďom neutrálny alebo pozitívny postoj**. Len 17 ľudí 100 uviedlo negatívny postoj. Mladí ľudia vo veku 15-25 rokov neprejavujú nejaké diskriminačné postoje.

Ku hlavnému cieľu našej práce, sme si vytýčili ďalšie dve. Medzi jedným z nich bolo zistenie dôvodov vzniku stigmatizácie voči ľuďom s duševnými poruchami, týmto sme chceli zistiť, ako to vnímajú mladí ľudia. Najčastejšia označená možnosť dôvodov vzniku stigmatizácie bola **nedostatočná informovanosť o duševných poruchách a ich prejavo**.

Druhým čiastkovým cieľom sme chceli zistiť, čo navrhujú ako najlepšiu možnosť odstránenia destigmatizácie. Väčšina mladých ľudí si myslí, že najlepšimi prostriedkami proti búraníu predsudkov, je najmä dostatočná informovanosť o tom, čo je psychická porucha a aké sú jej prejavy, a to prostredníctvom masmédií a osobná pozitívna skúsenosť s človekom, ktorý trpí duševnou poruchou. Veľa mladých ľudí sa zhodlo aj na odpovedi, ktorá hovorí o tom, že socializovať ľudí so psychickými poruchami by najviac pomohlo to, ak by bolo **väčšie množstvo mladých dobrovoľníkov v centrách pre duševné zdravie**.

Porovnávanie s inými výskumami

Postoje a názory populácie k duševne chorým je názov bakalárskej práce, ktorej výskum prebiehal v mesiacoch január až február 2016. Počet respondentov bolo 100 a boli rozdelení do dvoch vekových kategórií, v prvej boli ľudia do 30 rokov a v druhej od 30 rokov a vyššie. Zber dát bol získaný pomocou anonymného dotazníka. Zistovali, ako vnímajú ľudia vo všeobecnosti ľudí s duševnými poruchami. Až 86% teda 77 ľudí odpovedalo, že ich neodcudzuje, sú to ľudia ako my len, majú iné problémy. Z toho usudzujeme, že ľudia majú pozitívny postoj voči osobám s duševnými poruchami. V našom výskume sme zistovali, postoj mladých ľudí voči ľuďom s duševnou poruchou a vyšlo nám, že mladí ľudia majú neutrálny postoj (46%) alebo pozitívny (37%) a len nízke percento mládeže má negatívny postoj (17%). V tomto prípade vidíme podobnosť vo výsledkoch výskumov (Gejdošová 2016).

Výskum s názvom Mysel', čas a zatvorené oči: Zmena postojov predstavovaným kontaktom sa realizoval vo februári 2017 na univerzite technického zamerania, zameral sa na mladých ľudí vo veku od 21-26 rokov v celkovom počte 133. Za pomoci dotazníka výskum chcel zistiť postoje voči stigmatizovanej skupine schizofrenikov. Výskum zistil, že práve osobný pozitívny kontakt so schizofrenikmi by mohol odstrániť vznikajúcu stigmú. V našom výskume väčšie percento mladých ľudí uviedlo, ako možné riešenie destigmatizácie práce osobný kontakt s ľuďmi s duševnými poruchami a v tomto vidíme podobnosť výskumov (Petřík 2012).

V rámci našej práce, ktorá nesie názov Postoje vysokoškolských študentov k ľuďom trpiacim duševnými poruchami sa realizoval výskum na zistenie postojov, a to konkrétne študentov 1. ročníka bakalárskeho stupňa štúdia psychológie a iných vedných odborov na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v celkovom počte 116, a to vo veku od 18 – 30 rokov voči ľuďom trpiacimi duševnými poruchami. Ako metódu si zvolili upravenú metodiku Community Attitudes Toward The Mentally III III scale. Výskum bol uskutočnený v roku 2012 a na základe tohto výskumu sa zistilo prostredníctvom priemerného skoré, ktoré bolo dosiahnuté v sedempoložkovej subškále autoritatívnosť bolo 19,01 so štandardnou odchýlkou 3,72, čo autori výskumu označili ako negatívne hodnotenie ľudí trpiacich duševnou poruchou, čo je opakom nášho zistenia, v ktorom nám vyšli, že mladí ľudia majú voči duševne chorým neutrálny postoj 46% alebo pozitívny 37% (Uhnaková 2012).

Odporúčania pre prax

K našim hlavným zisteniam z teoretickej aj praktickej patrí to, že mladí ľudia majú pozitívny postoj k osobám s duševnými poruchami. Našou prácou sme chceli nazrieť do toho, čo si myslí mládež a konkrétne to, aké sú dôvody prečo stigmatizácia voči tejto skupine ľudí vzniká.

Najväčší počet respondentov 37% mladých hovorí o nedostatočnej informovanosti o duševných poruchách a následne druhá najväčšia položka respondentov 31% uviedla, že dôvodom môžu byť aj médiá, ktoré často skresľujú obraz o ľuďoch s duševnými poruchami, a to tým, že ich prezentujú ako šialencov na psychiatrických oddeleniach.

Za veľmi dôležité zistenie považujeme to, že mladí ľudia navrhujú viac dobrovoľníkov v centrách pre duševné zdravie a osobný pozitívny kontakt s človekom trpiacim duševnou poruchou ako možný nástroj voči destigmatizácii. Práve tieto zistenie v nás evokujú k vytvoreniu možných odporúčaní, ktoré by dokázali eliminovať predsudky voči ľuďom so psychickými ochoreniami.

K našim odporúčaniam patrí:

- Dostatočná informovanosť o duševných poruchách od nízkeho veku až po vysoký vek, a to:
 - prostredníctvom masmédií,
 - v rámci predmetov na školách (psychológia, etika, občianska náuka),
 - prostredníctvom dobrovoľníckych a voľnočasových aktivít v centrách pre duševné zdravie.
- Viac dobrovoľníkov v centrách pre duševné zdravie:
 - dostupné informácie o možnosti dobrovoľníctva v centrách pre duševné zdravie (plagáty na školách, internetové stránky, emaily pre žiakov a študentov, masmédiá),
 - motivovať mladých ľudí k dobrovoľníctvu prostredníctvom výhod, ktoré ponúka.
- Angažovanosť mladých ľudí pri odstraňovaní stigmy voči ľuďom s duševnými poruchami:
 - nové projekty a programy zamerané na destigmatizáciu ľudí s duševným ochorením.

Záver

To, že narastá počet ľudí s duševnými poruchami, patrí k aktuálnym témam. Okrem toho, je žiaľ v našej spoločnosti stále prítomná stigmatizácia voči duševným poruchám.

Teoretická časť našej práce sa venuje mladým ľuďom a ich špecifikám, hodnotám a postojom. Veľká časť pozornosti sa tu upriamuje definíciám, čo je to psychická porucha a následne opisujeme jednotlivé duševné poruchy, taktiež rozoberáme aj postoj spoločnosti voči ľuďom s duševnými poruchami, stigmatizáciu a destigmatizáciu.

Práca si kládla za cieľ priblížiť postoje mládeže k osobám s duševnými poruchami. Vo výskume sme sa venovali zisteniu postojov mládeže, ktoré nám vyšli neutrálne alebo pozitívne, len pár mladých ľudí prechováva voči ľuďom s duševnými poruchami negatívny postoj. Naším prvým čiastkovým cieľom sme zisťovali dôvody vzniku stigmatizácie z pohľadu mládeže. Najčastejší označený dôvod bol ten, že mladí ľudia si myslia, že práve nedostatočná informovanosť o duševných poruchách je dôvod, prečo vznikajú rôzne predsudky voči ľuďom so psychickými problémami. Druhým čiastkovým cieľom sme zisťovali názory mladých ľudí, čo by najviac pomohlo k destigmatizácii ľudí so psychickým ochorením. Respondenti uviedli, že osobná pozitívna skúsenosť s človekom trpiacim psychickým ochorením a dostatočná informovanosť z médií o duševných poruchách by najviac pomohlo búrať predsudky.

K prínosom tejto práce môžeme zaradiť zistenie aktuálnych postojov mládeže k osobám s duševnými poruchami. Zistenia o dôvodoch vzniku stigmatizácie a ako proti nej bojovať z pohľadu mládeže vnímame ako dôležitý prínos práce.

A podklade našich výsledkov odporúčame pre prax dostatočne informovať spoločnosť o duševných poruchách prostredníctvom masmédií, predmetov na školách alebo dobrovoľníckych aktivít v centrách pre duševné zdravie. Pre získanie osobnej pozitívnej skúsenosti s človekom s duševnou poruchou uvádzame za potrebné informovať spoločnosť o možnosti dobrovoľníctva v centrách pre duševné zdravie, a to prostredníctvom plagátov, webových stránok alebo masmédií. Je dôležité motivovať mládež k dobrovoľníctvu prostredníctvom výhod, ktoré môžu získať. Naším posledným odporúčaním je zamerať sa na zapájanie mládeže do procesu odstraňovania stigmatizácie ľudí so psychickými problémami, a to prostredníctvom nových programov alebo projektov, ktoré by sa venovali tejto problematike.

K metodologickým úskaliam výskumu patrí najmä nepomer jednotlivých vekových kategórií (najviac respondentov bolo vo veku 21-25 a najmenej respondentov bolo vo veku 18 rokov), ako aj nepostačujúci počet respondentov, aby výskum mal reprezentatívny charakter.

Pre ďalšie výskumy v budúcnosti navrhujeme realizovať výskum reprezentatívneho charakteru – so zapojením väčšieho počtu respondentov, ako aj rozšírenie vekových kategórií.

Zoznam použitej literatúry

Monografie:

BARNHILL, J. 2015. *Psychické poruchy kazuistiky. Diagnostika podľa DSM-5*. Bratislava: Expresprint, 2015. 266 s. ISBN 978-80-88952-83-1.

ČISECKÝ, F., OLAH, M., SCHAVEL, M. 2008. *Sociálna prevencia*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1.

DUŠEK, K., PROCHADZKOVÁ, M. 2015. *Diagnostika a terapie duševných poruch*. Praha: Grada publishing. 2015. 648 s. ISBN 978-80-247-4826-9.

JANDOUREK, J. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-71-78-535-0.

KELLER, J. 2019. *Společnost věčného mládí*. Praha: SLON, 2019. 262 s. ISBN 978- 80-7419-286-9.

LANGMEIER, J, KREJČÍROVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MOJTOVÁ, M. a kol. 2008. *Vybrané kapitoly z etiky pre študentov zdravotníckych a sociálnych odborov*. Bratislava: SAP, 2008. 125 s. ISBN 978-80-89271-40-5.

OCISKOVÁ, M., PRAŠKO, J. 2015. *Stigmatizace a sebestigmace u psychických poruch*. Pardubice: Grada, 2015. 376 s. ISBN 978-80-247-5199-3.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 2003. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178- 772-8.

SIMPSON, B. 2004. *Children and television*. New York: Brian Simpson, 2004. 207 s. ISBN 0-8264-7268-0.

STYX, P. 2003. *O psychiatrii. Jak žít a jednat s duševně nemocnými lidmi*. Brno: Computer Press, 2003. 178 s. ISBN: 80-7226-828-7.

ŠUBA, J. 2011. *Duševné poruchy detí. Prehľad vybraných duševných porúch u detí a dospelých*. Bratislava: Liga za duševné zdravie SR, 2011. 40 s. ISBN 978-80-970123-8-0.

ŠULOVÁ, M. 2017. *Človek s duševnou poruchou ako klient sociálnej práce. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ružomberok: Verbum, 2017. 316 s. ISBN 978-80-561-0496-5.

ŠULOVÁ, M. 2015. *Dobrovoľník ako spôsob realizácie mladého človeka*. Ružomberok: Verbum, 2015. 198 s. ISBN 978-80-561-0308-1.

THOROVÁ, K. 2006. *Poruchy autistického spektra*. Praha: Portál, 2006. 456 s. ISBN 80-7367-091-7.

Internetové zdroje:

BIELA KNIHA EURÓPSKEJ KOMISIE. Nový impulz pre európsku mládež. [online]. [cit.2020-09-03]. Dostupné na internete <<https://www.minedu.sk/novy-impulz-pre-europsku-mladez-biela-kniha-white-paper-on-youth/>>

BIELIKOVÁ, M., Mládež a životný štýl – trendová analýza za roky 2000-2009. [online]. [cit.2020-09-03]. Dostupné na internete <<https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2013/Mladez-a-zivotny-styl-trendova-analyza-za-roky-2000-2009.alej>>

CINTULOVÁ, L., Hodnotová orientácia mladých ľudí vo vzťahu k dobrovoľníctvu. [online]. [cit.2020-09-05]. Dostupné na internete <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Chovanec2/subor/74.pdf>>

CHOVANEC, M., Hodnoty mladých ľudí. [online]. [cit.2020-09-03]. Dostupné na internete <<https://martinchovanec.blog.sme.sk/c/102028/Hodnoty-mladych-ludi.html>>

GEJDOŠOVÁ, M., Názory a postoje populácie k duševným chorým. [online]. [cit.2021-01-27]. Dostupné na internete <<https://opac.crzp.sk/?fn=docviewChild0006F33B>>

Humanitar – nezisková organizácia [online]. [cit.2020-08-23]. Dostupné na internete <<https://humanitar.sk/bipolarna-porucha/>>

KLČOVANSKA, E., Hodnotová orientácia súčasnej mládeže a ich význam v pedagogickom procese. [online]. [cit.2020-09-05]. Dostupné na internete <http://www.uski.sk/frm_2009/ran/2004/ran-2004-1-02.pdf>

KRIGLEROVÁ, E., Každí iný – všetci rovný. Prieskum názorov mladých ľudí pre potreby kampane. [online]. [cit.2020-25-12]. Dostupné na internete <https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/spravy/davm010/vyskum_kivr.pdf>

Medzinárodná klasifikácia chorôb F40 – F 48. [online]. [cit.2020-08-23]. Dostupné na internete <<http://www.psyche.sk/web/images/files/f40-f48.pdf>>

MIŠOVÁ, I, KOLÁRIKOVÁ, Z., Bariéry očami ľudí so zdravotným postihnutím. [online]. [cit.2020-08-25]. Dostupné na internete <<http://www.nrozp-mosty.sk/aktivity-organizacii-6/item/1221-bari%C3%A9ry-o%C4%8Dami-%C4%BEud%C3%AD-so-zdravotn%C3%BDm-postihnut%C3%ADM.html>>

PALUŠNÁ, M., Stigma psychických porúch na Slovensku. [online]. [cit.2020-08-28]. Dostupné na internete <https://www.integradz.sk/wp-content/uploads/2020/03/09_Palusna.pdf>

PETRÍK, P., POPPER, M., Mysel', čas, zatvorené oči: Zmena postojov predstavovaným kontaktom. [online]. [cit.2021-01-25]. Dostupné na internete <https://www.researchgate.net/profile/Gabriel_Knazek/publication/344250401_RAST_LET'S_PLAYERA_V_CASE_INTERPRETATIVNA_FENOMENOLOGICKA_ANALYZA/links/5f60aca6a6fdcc1164134c25/RAST-LETS-PLAYERA-V-CASE-INTERPRETATIVNA-FENOMENOLOGICKA-ANALYZA.pdf#page=79>

POLUCHOVÁ, J., HETERIK, J., Stigma duševných porúch z pohľadu ľudí s diagnózou schizofrénia. . [online]. [cit.2021-01-25]. Dostupné na internete <<http://www.psychiatria-casopis.sk/files/psychiatria/1-2009/PSY1-2009-cla1.pdf>>

RMS. Trávenie voľného času. [online]. [cit.2020-08-25]. Dostupné na internete <https://eudialogsmladezou.sk/wp-content/uploads/2018/05/Spra%CC%81va-z-prieskumu_Panel-mladych.docx.pdf>

SABOLČAKOVÁ, T., MAGUROVÁ, D., Postavenie duševné chorého v spoločnosti. [online]. [cit.2020-08-28]. Dostupné na internete <<https://www.unipo.sk/public/media/16593/Sabo1%C4%8Dakov%C3%A1%20T.,%20Magurov%C3%A1%20D.pdf>>

VORBECK, M., Európska dimenzia vo vzdelávaní. [online]. [cit.2020-09-03]. Dostupné na internete <https://is.ambis.cz/th/ki92a/3._cast.pdf>

UHNAKOVÁ, L., Postoje vysokoškolských študentov k ľuďom trpiacim duševnými poruchami. [online]. [cit.2021-01-27]. Dostupné na internete <<https://opac.crzp.sk/?fn=docviewChild0006C8B2>>

Príloha 1 – Dotazník

Milý/á respondent/ka,

som študentkou Teologickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku, študujem odbor sociálna práca. Týmto Vás chcem požiadať o pomoc pri mojom výskume v rámci študentskej vedeckej odbornej činnosti, ktorá má názov Mládež a ich postoje voči osobám s duševnými poruchami.

Dotazníkom chcem zistiť, aké sú postoje súčasnej mládeže k osobám s duševnými poruchami. Dotazník je anonymný a je určený pre vekovú kategóriu od 15-25 rokov.

Žiadam Vás, aby ste si pozorne prečítali každú otázku. Vopred Vám ďakujem za Váš čas a ochotu zúčastniť sa na mojom výskume!

S pozdravom

Bc. Nikoleta Siváková

VEK

- 15-18
- 18-21
- 21-25

POHLAVIE

- žena
- muž

1. Poznáte osobne vo Vašom okolí niekoho kto má duševnú poruchu ?

- áno
- nie

2. O ktorej duševnej poruche máte informácie a viete čo znamená ? (možnosť viaceru odpovedí)

- schizofrénia
- bipolárna porucha

- mentálna anorexia/ bulímia
- depresia
- demencia
- sexuálne poruchy
- autizmus

3. Ako by ste charakterizovali človeka s duševnou poruchou?

- je to človek, ako každý iný
- človek, ktorý sa odlišuje od iných ľudí svojím správaním/výzorom
- človek, ktorý potrebuje špecifickú starostlivosť

4. Aký je Váš postoj voči ľuďom s duševnými poruchami?

- pozitívny – mám dobré skúsenosti
- neutrálny – nevadia mi
- negatívny – tejto skupine sa snažím vyhýbať

5. Vedeli by ste si predstaviť, že by ste denne prichádzali do kontaktu so susedom, ktorý ma duševnú poruchu a trávili by ste s ním čas?

- neviem si to predstaviť, bojím sa ľudí, ktorý majú psychickú poruchu
- viem si to predstaviť, som aj v kontakte s takými ľuďmi
- neviem sa k tomu vyjadriť, pretože nemám skúsenosť s ľuďmi s duševnými poruchami

6. Ak by ste mali v triede spolužiaka / v práci kolegu a vedeli o jeho duševnej poruche, spriatelili by ste sa s ním ?

- áno, osobne sa aj priateľím s človekom s duševnou poruchou
- áno, je to človek ako každý iný
- možno aj áno, ale nie som si tým celkom istá/ý
- nie, pretože sa bojím takých ľudí
- neviem sa k tomu vyjadriť

7. Čo sa vám spája s ľuďmi, ktorí majú duševné poruchy?

- obmedzenie ľudí viesť bežný spôsob života
- sú to ľudia, ktorí potrebujú pomoc

- s týmito ľuďmi sa nič nespája, sú to ľudia ako každý iný

8. Ako prezentujú masmédiá ľudí s duševnými poruchami?

- ako ľudí ktorým treba pomáhať
- ako rovnocenných voči iným ľuďom v spoločnosti
- ako príťaž spoločnosti

9. Prečo vznikajú predsudky voči tejto skupine ľudí?

- nedostatočná informovanosť o tom, čo je duševná porucha a aké ma prejavy
- negatívna osobná skúsenosť s človekom s duševnou poruchou
- ľudia sa ich boja, pretože médiá ich vykresľujú ako šialencov na psychiatrických oddeleniach
- bol/a som upozornená na to, aby som si pri takých ľuďoch dávala väčší pozor, lebo nikdy nevieme, čo od nich očakávať

10. Ako by ste odstránili predsudky voči ľuďom s duševnými poruchami?

- osobná pozitívna skúsenosť s človekom s duševnou poruchou
- dostatočná informovanosť ľudí z médií o tom čo je duševná porucha a že s ňou človek vie viesť bežný život
- podporiť ľudí s duševnými poruchami aby to netajili a boli príkladom pre mnohých ďalších
- prednášky na školách a diskusie ľudí s osobnou skúsenosťou duševnej poruchy

11. Čo by najviac pomohlo začleniť sa do spoločnosti ľuďom s duševnými poruchami?

- viac organizácií zameraných na prácu s duševnými poruchami
- viac mladých dobrovoľníkov v organizáciách pre duševné zdravie
- informovanosť ľudí prostredníctvom masmédií
- informovanosť ľudí prostredníctvom prednášok na školách
- besedy na školách s človekom s osobnou skúsenosťou duševnej poruchy

SOCIÁLNE FAKTORY PROCESU RADIKALIZÁCIE MLÁDEŽE

Bc. Tomáš Šed'o

Školiteľ: doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

ABSTRAKT

Predmetom práce ŠVOČ bola charakteristika sociálnych faktorov radikalizácie v skupine mládeže. Prvá, teoretická časť práce sa zaoberala vymedzením a charakteristikou mládeže, procesom radikalizácie a nakoniec samotnou sociálnou prácou, ktorá je súčasťou prevencie a de-radikalizácie mládeže. Druhá, empirická časť práce, vychádzala z teoretických poznatkov a skúmala mládež z pohľadu sociálnych faktorov radikalizácie. Prvým čiastkovým cieľom empirickej časti bolo zistiť mieru radikalizácie v našej skupine respondentov. Druhým čiastkovým cieľom bolo hľadanie sociálnych faktorov, ktoré majú potenciál ohroziť mládež z pohľadu radikalizácie. Významným zistením bolo potvrdenie teórie o preberaní radikálnych názorov od rodičov. Následne sme v poslednej časti práce, venovali pozornosť odporúčaniam pre prax sociálnej práce.

Kľúčové slová: Mládež. Radikalizácia. Sociálna práca. Prevencia. De-radikalizácia.

ABSTRACT

The subject of ŠVOČ thesis was characterising social factors of radicalisation among youth. The first, theoretical part of the thesis, concerns the definition and characteristics of youth, the process of radicalisation and social work itself, which is a part of prevention and de-radicalisation. The second, empirical part of the thesis, is based on theoretical research and analyses the social factors of radicalisation of youth. The first aim of the empirical part was to measure radicalisation in our respondent group. The second aim was searching for social factors that could potentially threaten the youth from radicalisation. A significant finding was the confirmation of the theory of adopting radical views from parents. Finally, the last part of the thesis is focused on recommendations for social work in practice.

Key words: Youth. Radicalisation. Social work. Prevention. De-radicalisation.

Úvod

Obsahom práce ŠVOČ sú sociálne faktory procesu radikalizácie mládeže.

Extrémizmus ako sociálny jav, ktorý v jeho podstate charakterizuje protispoločenské a protidemokratické konanie je prítomný v každej kultúre, akonáhle sa spoločnosť rozdelí na 2 časti. Dá sa očakávať, že si jedna skupina bude myslieť, že je lepšia ako tá druhá a vzniká tak súboj vedený nenávisťou nátlakom a agresiou. Extrémistom sa však jedinec nestáva bez náležitých faktorov, ktoré ovplyvňujú jeho postoje.

Pod pojmom „proces radikalizácie“ myslíme akýsi proces (priebeh) osvojovania si negatívnych myšlienok, hodnôt, názorov, či postojov voči konkrétnej skupine spoločnosti, ktoré v jej podstate ukrývajú nenávistné názory. Obzvlášť dôležité je potrebné sa venovať procesu radikalizácie u mladých ľudí. Tento sociálno-patologický jav u mládeže môže naznačovať viacero spoločenských udalostí. Môže naznačovať, že niečo nie je v poriadku v spoločnosti, je potrebná zmena v spoločnosti a pod. Zmena sa síce dá dosiahnuť viacerými spôsobmi no zmena prostredníctvom násilia a nenávisťi je spoločensky nežiaduca. Proces radikalizácie má u každého jedinca individuálny charakter a líši sa od rôznych aspektov osobnosti, či prostredia v ktorom jedinec žije. Priebeh osvojovania protidemokratických myšlienok založených na opresii, diskriminácii, nenávisťi, či obviňovania istej skupiny ľudí vo významnej miere ovplyvňujú spoločenské (sociálne) faktory, ktoré sa stali záujmom našej práce. Hovoríme tu o rôznych sociálnych vzťahoch medzi mladým človekom a jeho okolím, rodinou, inými skupinami ľudí, či spoločnosťou. Je nesmierne dôležité pre mladého človeka byť súčasťou niečoho väčšieho, mať silné a zdravé spoločenské vzťahy, ktoré ho motivujú a posúvajú v jeho vývine. No pokiaľ sú tieto vzťahy nahradené patologickými vzťahmi, založenými na kolektivizácii a hlásaním nenávisťi prostredníctvom

„my a oni“, dá sa predpokladať, že bude jeho ďalší „zdravý“ sociálny vývin narušený.

Sociálna práca je v jej podstate prácou spoločenskou, ktorej podstatou je pôsobiť tam, kde zlyhal nejaký systém. Prostredníctvom rôznych foriem, či metód práce dokáže priaznivo pracovať s klientom odkázaným na pomoc a podporu profesionála. Vidíme rôzne paralely v tom kedy, kde a ako môže sociálny pracovník vystupovať v de-radikalizácii mladého človeka. Nasledujúce časti práce sa venujú vymedzeniu a charakteristike mládeže, postaveniu mládeže v spoločnosti, následne sa venujeme problematike procesu radikalizácie a o možnostiach pôsobenia sociálnej práce mládežou v spojení s jej radikalizáciou.

1 Mládež a jej postavenie v spoločnosti

Bělík a kol. (2017) vymedzujú mládež ako určitú sociálnu skupinu, ktorá je súčasťou spoločnosti a predstavuje predovšetkým prechod medzi detstvom a dospelosťou. Dolnú hranicu medzi detstvom a obdobím mládeže stanovuje udelením občianskeho preukazu ukončením základného vzdelania. Čo sa týka hornej hranice, je to zložitejšie, nakoľko sa to týka sociálnej dospelosti, ktorá je spájaná so začiatkom profesijnej kariéry, zakladaním vlastnej rodiny, či spôsobom spoločenského správania sa.

Obdobie charakteristické pre mládež je akési obdobie, alebo prechod medzi dvomi životnými fázami a to detstvom a dospelosťou. Je sprevádzané bio-psycho-sociálnymi zmenami, ktoré začali v puberte a smerujú k obdobiu dospelosti. Neodvratnou súčasťou tohto obdobia je príprava mladého do role dospelého, s čím sa spájajú mnohé zmeny. Na mladosť môžeme nazerať z dvoch hľadísk a to z hľadiska ontogenetického, ktorý v princípe zdôrazňuje predovšetkým prípravu mladého človeka na následnú reprodukciu. Pri tomto náhľade sa môžeme stretnúť aj s pojmom „adolescencia“. Na druhej strane nazeráme na mládež skôr zo sociologického hľadiska a vyčleňujeme mládež od ostatnej populácie na základespoločných charakteristík jej členov. (Čavojská 2019)

Emme a Ideke (2015) o mládeži tvrdia, že do istej miery dokáže tvoriť a regulovať mier v krajine. Nazerajú na mládež ako na jeden z najaktívnejších segmentov národa a je hlavným determinantom mieru a stability národa. Takisto ako snahu docieľiť mier, mládež dokáže ovplyvniť negatívne spoločenské javy ako výtržnosti a celkovú nestabilitu. Národná politika krajiny pre mládež potvrdzuje, že rozsah zodpovedného správania mládeže v spoločnosti pozitívne koreluje s rozvojom krajiny.

Na základe týchto tvrdení treba poznamenať, že ide o veľmi významnú etapu v živote každého človeka. Je to obdobie, ktoré mení naše detské „ružové“ nazeranie na svet na to reálne. Preto je potrebná dostatočná podpora či už zo strany rodičov, školy, sociálneho okolia, či náležitých inštitúcií. Dôsledkom nedostatočnej podpory, informácií, individuálneho psychického, alebo sociálneho nezvládania tohto obdobia môže nastať osobnostná kríza. Niektorí autori ju spomínajú aj ako krízu dospievania. Je to kritická fáza dospievania, ktorá môže mať rozhodujúci vplyv na to, akým smerom sa mladý človek rozhodne ďalej kráčať a v určitých prípadoch akým smerom bude nútený kráčať.

1.1 Dôležitosť sociálnych vzťahov v živote mladého človeka

Prostredníctvom sociálno-kognitívneho vývinu sa mladý človek snaží porozumieť svojmu okoliu. Dospievaním sa u mladých konceptualizujú ich sociálne vzťahy na úrovniach intimity, blízkosti, či dôvery. Dôležité je však nezabúdať na problematickejšiu časť takéhoto dospievania, na patologickú stránku a to v kontexte sociálnych vzťahov. Sú to javy ako viktimizácia, sociálne vylúčenie, či diskriminácia. Spôsobom sociálneho uvažovania je ovplyvňovaný mnohými faktormi na základe sociálno-kultúrneho prostredia, či rôznymi skupinovými stereotypmi. Obdobie mládeže predstavuje obdobie, kedy sa u mladého človeka vytvára jeho základný morálny obzor. Postupne sa približuje k momentu, kedy je schopný nazerať spoločenské vzťahy v rôznych okolnostiach z rôznych perspektív. (Sobotková a kol. 2014)

Potreby niekam patriť a mať pevné a pozitívne sociálne vzťahy sa označujú ako základná ľudská motivácia a je rozhodujúca pre pozitívne kognitívne procesy. Inak to nie je ani v období dospievania. Roener, Eccles a Strobel (1998, in: Maurizi et al. 2014) tvrdia, že miera, do akej prostredie uspokojuje potrebu sociálnych vzťahov, či príbuzenstva je kritická práve v období dospievania, predovšetkým z hľadiska náchylnosti sociálno-patologickým javom. Štúdie Han et al. (2012 in: Maurizi et al. 2014) potvrdzujú dôležitosť podporných rodinných, rovesníckych a školských vzťahov pre emocionálnu a sociálnu pohodu v kontexte akademického úspechu.

Na druhej strane akési sociálne odpojenie jedinca od jeho okolia (osamelosť, izolácia, nekvalitné a zlé vzťahy) sú prediktorom zraniteľnosti voči socio-ekonomickým a mentálnym javom, ktoré majú vplyv na ďalší život. Môžeme teda tvrdiť, že jednou najdôležitejších úloh pre schopnosť osobného rastu a prevenciu voči nežiaducim prvkom, je vytváranie a udržiavanie kvalitných a podporných vzťahov. (Cacioppo, Cacioppo 2018)

Feeney a Collins (2015) zdôrazňujú zameranie na proximálne (užšie) sociálne vzťahy s rodičmi, užšou rodinou, priateľmi a na intímne vzťahy. O vplyve distálnych (vzdialenejších) vzťahov sa vie menej, no neznamená to, že ich treba zanedbávať. Existuje však nejaká štruktúra vzťahov v sociálnom prostredí mladého človeka a je dôležité zdôrazniť, že proximálne vzťahy nie sú nevyhnutne dôležitejšie ako distálne.

1.2 Mladý človek vo vzťahu k rodine

Rodina je základným prvkom vo výchove človeka s nezastupiteľnou funkciou. Práve v rodine sa odohráva primárna socializácia v živote každého človeka a to akým človekom sa jedinec stane, vo veľkej miere závisí od rodiny.

Výsledky mapovania hodnotovej orientácie obyvateľov 32 krajín Európy medzinárodného porovnávacieho výskumu EVS (in: Hovanová a Šlosár 2020, s.52), odhalili nasledovné významy a funkcie, ktoré sú pre rodinu najdôležitejšie.

1. „Rodina sa znovu objavuje ako jedinečná a nenahraditeľná hodnota.
2. Rodina pomáha členom rodiny zachovať si integritu poskytovaním stability uprostred rýchlo sa meniaceho sveta.
3. Rodina je zdrojom osobnej, skupinovej i národnej identity.
4. Rodina je významným činiteľom socializácie a individualizácie členov rodiny.
5. Rodina ako jediný sociálny útvar v sebe spája biologický, psychologický a sociálny rozmer.“

Rizikovým faktorom v rodine rozumieme čokoľvek, čo viac, či menej ohrozuje priaznivý chod rodinného prostredia. Je to faktor, ktorý dokáže ovplyvniť výskyt, alebo priebeh nepriaznivej, mnohokrát náročnej, či krízovej situácie. Oproti rizikovým faktorom stoja protektívne faktory, ktorých úlohou je ochraňovať fungovanie rodiny. Rizikové faktory rodiny môžu byť prítomné na troch úrovniach.

1. Rizikové faktory na strane mladého človeka. Môžu tu byť zaradené biologické anomálie (problémy pri pôrode, či raste), výrazné temperamentné črty ako súčasť psychických procesov, fyzické, psychické, či emocionálne znevýhodnenie, či trauma, alebo vystavenie asociálnej rovesníckej skupine.
2. Rizikové faktory na strane rodiny. Sú to osobnostné faktory ako depresie, nedostatočné ovládanie impulzov, týranie v detstve, štruktúra rodiny, sociálna izolácia a mnoho ďalších.

3. Rizikové faktory na strane sociálneho prostredia. Hovoríme o sociálno-ekonomickom statuse, nezamestnanosti rodičov, izolácii rodiny, diskriminácii rodiny a pod. (Lovašová 2014)

Podľa štúdia Barelle (2015, In: RAN 2019), rodina môže byť faktorom pri de-radikalizácii mladého človeka. Pozitívne naplnené vzťahy rodinných príslušníkov, ktorí radikálne hodnoty osvojené nemajú, môžu donútiť hoci aj nepriamo premyslieť si radikálne postoje a hodnoty mladého človeka. Výskum Altiera et al. (2014, in RAN 2019) preukázal, že už aj u extrémne radikalizovaných jedincov (niektorí z nich spadali do kategórie mládeže), členoch extrémistických organizácií, ktorí udržiavali kontakt s rodinou mimo organizácie sa našlo signifikantné množstvo takých, ktorí organizácie opustili.

1.3 Profily ohrozenej mládeže a indikátory zraniteľnosti voči rizikovému správaniu (radikalizácii)

Pojem ohrozená mládež naznačuje, že mládež počas svojho vývinu, snahy vytvárať sociálne vzťahy a niekam patriť, môže byť vplyvom rôznych faktorov ohrozená. Tieto faktory majú často bio-psycho-sociálny charakter a je dôležité si tieto patogénne prvky spoločnosti uvedomovať a vedieť ako s nimi pracovať. Dôsledkom pôsobenia týchto faktorov si môže mladý človek osvojiť rizikové správanie, ktoré je vo všeobecnosti nežiaducim sociálnym javom.

Meere et al. (2015) v publikácii Youth Counselling Against Radicalisation (YCARE) v spolupráci s programom EÚ – Erasmus + rozlišuje nasledovné profily ohrozenej mládeže.

1. Vyhľadávač identity (boj so zmiešanou identitou) je ten, ktorý je mimoriadne citlivý na faktory, ktoré spúšťajú rôzne procesy spájané s potrebou vyhľadávania spoločenských väzieb. Skupiny tu môžu vystupovať ako súdržné zhluky, ktoré potvrdia a upevnia identitu mladého.
2. Vyhľadávač spravodlivosti môže byť motivovaný existujúcou nespravodlivosťou voči skupine, ktorej sa cíti byť zaviazaný. Hľadá lepšie postavenie pre skupinu v spojení s relatívnou depriváciou – „s mojou skupinou sa zaobchádza horšie ako s inou“.
3. Vyhľadávač dôležitosti (osobná kríza v kombinácii s ideológiou) reaguje na význam hľadania svojej identity v kontexte skupiny do ktorej si myslí, že patrí.

Tým pádom sa ocitá v skupine, ktorá zdieľa jeho hodnoty a úspešnou manipuláciou mu dodáva falošný pocit dôležitosti, ktorý môže vyústiť do sebaobetovania.

4. Vyhľadávač vzrušenia hľadá predovšetkým senzáciu a dobrodružstvo. Do tejto skupiny patria predovšetkým muži s vysokou energiou, ktorí chcú dokázať svoju maskulinitu. Mnohokrát je v tejto pozícii skupina adolescentov, ktorí prechádzajú, alebo prešli pubertou, počas ktorej je tento jav biologicky podmienený.

Cumbria Police v Anglicku v publikácii Prevent Duty Guidance (2017) vytvoril zoznam základných indikátorov zraniteľnosti voči rizikovému správaniu, konkrétne radikalizácii. Tento zoznam slúži na základný odhad profilu mladého, ktorý sa radikalizuje. Podobnosti na základe týchto indikátorov nemusia hneď znamenať, že sa mladý jedinec bude radikalizovať, poprípade bude násilne konať. Slúži skôr ako základ prevencie získaním informácií o jednotlivcovi, skôr ako dôjde k problémom.

1. Kríza identity. Dištancovanie od kultúrnych a náboženských zvyklostí – mladému človeku sa stáva jeho okolie a spoločnosť „nepohodlným“.
2. Osobná kríza. Napätie v rodine, izolácia, nízke sebavedomie, dištancovanie od užších a širších spoločenských vzťahov a skupín, snaha niekam patriť, zmena správania voči spoločnosti a pod.
3. Osobné okolnosti. Zmena bydliska (migrácia), negatívne udalosti v spoločnosti smerom k viere, alebo ideológii mladého človeka, diskriminácia na základe rodu, rasy a iných socio-demografických charakteristík a pod.
4. Nenaplnené aspirácie. Vnímaná nespravodlivosť, pocit zlyhania, odmietnutie zo strany jednotlivca, či spoločnosti a pod.
5. Kriminalita. Skúsenosti z resocializačných a reedukačných zariadení, predchádzajúce sympatizovanie so zločineckými skupinami, používanie extrémistických prvkov v súkromí, alebo na verejnosti, vylúčenie z nenávisťi, alebnaopak, podnecovanie násilia.

2 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ PROCESU RADIKALIZÁCIE

Lichner (2018) hovorí, že radikalizáciu môžeme chápať nasledujúcimi spôsobmi. Môžeme ju chápať ako nástroj na ovplyvňovanie spoločnosti. Znamená to vplyv na istú skupinu ľudí, kedy je nástrojom vplyvu ideológia, politický, náboženský, alebo spoločenský smer. Ďalej je to niečo, čo vzniklo vzájomnou interakciou (výsledok) určitých spoločenských skupín a prostredím v ktorom sa nachádzajú, alebo skupinami medzi sebou. Radikalizácia môže takisto predstavovať proces, ktorý mení správanie jednotlivca na také, ktoré smeruje k násiliu.

Štefančík (2013) vymedzuje radikalizmus ako politické postoje, ktoré nemusia hneď viesť k rozporu s demokratickými systémami, ale vo väčšine prípadov sú jej súčasťou, avšak na kraji systému.

Existuje viacero mechanizmov, ktoré ovplyvňujú proces radikalizácie u mládeže. Radikalizácia je vplyvnejšia keď prebieha pod vplyvom viacerých faktorov, ktoré majú doplniací a súhrnný charakter. Ranstorp (2016) uvádza okrem iných aj tieto mechanizmy radikalizácie.

- Sociálne faktory. Pod týmto pojmom predstavuje javy ako diskriminácia a marginalizácia, sociálne vylúčenie, obmedzenosť vzdelávania, či zamestnania, sebvylúčenie, či obmedzenú sociálnu súdržnosť.
- Kríza kultúry a identity. Súvisí so sociálnymi faktormi a opisuje kultúrnu marginalizáciu, ktorá pôsobí ako element odcudzenia a podnecuje nedostatok spolupatričnosti voči spoločnosti. Tento faktor má tendenciu sa preukazovať v moslimských skupinách.
- Dynamika skupiny. Skupina je vedená charizmatickou postavou, ktorá podnecuje priateľské a rodinné vzťahy, socializáciu v skupine a polarizáciu spoločenstva na protikultúrnej báze.
- Radikalizátori/manipulátori. Autorita/vodca tu zneužíva zraniteľnosť jednotlivca a podnecuje jeho správania smerujúce k extrémizmu prostredníctvom manipulácie. Dôležitá tu je úloha extrémistického prostredia. Nesser (2016, In: Ranstorp 2016) hovorí o tom, že existuje veľké množstvo spomínaných autorít, čo je kľúčovou zložkou tohto javu.

- Sociálne médiá. Prostredníctvom online prostredia sa jedinec virtuálne spája s komunitou, čoho následkom môže byť „neškodná“ spolupráca, ale aj závažný trestný čin.

Sageman vo svojom štvorstupňovom procese radikalizácie spomína emocionálne aspekty sociálnych prvkov radikalizácie. Ide o akési súťaženie, dosiahnutie statusu a slávy, prostredníctvom kontra útoku/vojny ako reakcia na krivdu skupiny, ktorej jedinec členom je. Môže to prebiehať vyjadrením podpory a lásky k svojej komunite a následné agresívne konanie motivované hnevom a pomstychtivosťou voči agresorovi, ba dokonca hanbou voči svojej osobe, že ja ako člen (sympatizant) som urobil podstatne menej pre ochranu skupiny ako „mučeníci“ ktorým bolo ublížené. Tento pocit môže pôsobiť vysoko mobilizačne a v spojení s doterajšou frustráciou byť účinným prostriedkom radikalizačného procesu. (McCauley a Moskalenko 2017)

Sagemanov štvorstupňový proces radikalizácie. (Angus 2016)

1. Zažité morálne neprávno/nespravodlivosť (napríklad zabíjanie moslimov v Bosne a Čechensku).
2. Následné špecifické vysvetlenie sveta (predošlá udalosť ako cielený útok na skupinu, ktorej členom som).
3. Súhra predošlých udalostí v spojení so zažitou každodennou diskrimináciou.
4. Mobilizácia prostredníctvom rôznych spoločenských sietí a zosilnenie svojej krivdy (videá/nahrávky a obrázky na internete a v iných médiách o spomínaných útokoch).

Proces radikalizácie mladého človeka je možné sledovať na rôznych úrovniach. Tieto úrovne sú logicky postavené a po sebe zažité udalosti v očiach mladého človeka majú vysvetľujúci charakter. Následkom vystavenia nasledujúcich úrovní a ich faktorov radikalizácie sa postupne stáva pre mladého človeka svet „čierno-bielym“.

1. Mikroúroveň a jej faktory. Do tejto úrovne patria súkromné udalosti, ktoré môžu pôsobiť ako faktory podmieňujúce vznik radikálnych myšlienok. Hovoríme tu o osobných krízach, osobných zažitých kritických situáciách ako smrť, rodinné problémy, problémy v škole, zmena v živote, vylúčenie zo školy, zo skupiny atď. Výsledkom tohto môže byť jedinec náchylnejší ideologickým posolstvám.

2. Mezoúroveň a jej faktory. Pod týmto pojmom si predstavujeme hlavne skupinovú dynamiku a to prerušením existujúcich sociálnych väzieb a nahradením tými patologickými. V niektorých prípadoch keď si jedinec „prešiel“ mikroúrovňou radikalizácie, stačí ak stretne osobu (radikalizovanú, ktorá vystupuje v úlohe mentora), ktorá mu poskytne dostatočné pochopenie a všetko, čo mladý človek v aktuálnej situácii potrebuje. Významným faktorom, ktorý urýchľuje radikalizačný proces u jedinca je pohybovanie sa v extrémistických kruhoch, pritom jedinec ešte vôbec nemusí zdieľať ich hodnoty. V neposlednom rade to je vystavenie propagande, ktorej úlohou je polarizovať ľudí a upevňovať čiernobiely videnie sveta.
3. Makroúroveň a jej faktory. Táto úroveň obsahuje faktory, ktoré sa viažu už na širokú spoločnosť. Ponuka, alebo výzva zo strán vysoko extrémistických skupín na mladého človeka, ktorý je vo vyššom štádiu radikalizácie môže byť posledný faktor k pripojeniu sa ku skupine, následkom čoho môže dôjsť k fatálnym činom. Globálne javy ako vojny, útoky na istú skupinu ľudí a následné primerané, alebo aj neprimerané zásahy vlády, alebo inej skupiny ľudí voči tejto skupine môžu vyvolať pocit potreby súdržnosti a spolupatričnosti a následnej participácie konkrétneho jedinca. (de Meere et al. 2015)

2.1 Vplyv sociálneho prostredia na proces radikalizácie mládeže

Sociálne prostredie hrá podľa viacerých autorov rozhodujúcu úlohu radikalizácie (Helmus 2009; Noricks 2009; Weggemans a De Graaf 2015). Vysvetľujú to sociálno-psychologickými teóriami o potrebe patriť niekam a potrebe cítiť sa výnimočným. Extrémistické skupiny dokážu naplniť obe potreby pre mladého človeka. Sageman (2009) tvrdí, že potreba patriť niekam je dokonca silnejšia ako samotná ideológia skupiny. Tento jav opisuje na moslimských študentoch, ktorí študujú v Európe a cítia sa byť odsudzovaní európskych komunít a vytvárajú tak skupiny s rovesníkmi.

Spoločenské vzťahy majú vplyv prostredníctvom širokej škály mechanizmov. Získanie vyššieho statusu v extrémistickej skupine prostredníctvom „peer“ rešpektu boli identifikované ako dôležité faktory v živote už na istej miere radikalizovaného mladého človeka. Tento faktor motivuje mladých ľudí k radikálnemu mysleniu a posilňuje tým radikalizáciu. Sila

spoločenského tlaku je mnohostranná. Je možné ju vyjadriť aj strachom z viktimizácie, kedy sa mladý člen, alebo nečlen extrémistickej skupiny bojí následkov, v prípade ak nebude súhlasiť. Takto vzniká zdieľaná identita, ktorá zvyrazňuje význam spolupatričnosti a vytvára jednotnú tvár komunity. Vedci skúmajúci násilný extrémizmus a radikalizáciu tvrdia, že príbuzenské a kamarátske vzťahy s človekom vnímaným ako extrémista, majú vplyv na jednotlivca a môžu zvýšiť jeho sklon k podobným názorom. Tieto vzťahy vnímané ako zmysluplné, ponúkajú jednotlivcom psychologické, občas materiálne a ekonomické výhody. (Atran 2010; McCullough, Schomerus 2017)

Mnoho ľudí sa pripája k extrémistickým skupinám kvôli sociálnym výhodám. Tento jav je jasne pozorovateľný medzi austrálskou mládežou, ktorá sa pripája k týmto skupinám prostredníctvom blízkych sociálnych vzťahov. Radikalizácia tu prebieha „face to face“ na základe príbuzenských a kamarátskych vzťahov. V niektorých prípadoch tu môžeme pozorovať aj pripájanie sa k extrémistickým skupinám online, čomu hovoríme aj online-radikalizácia. (Angus 2016)

2.2 Rodina ako faktor radikalizácie mládeže

O vplyve rodičov na radikalizáciu existuje viacero literárnych zdrojov v ktorých napr. Epstein (2007), či Duriez a Soenens (2009) tvrdia, že neexistuje jednoznačná odpoveď na otázku, ako rodičia ovplyvňujú radikalizáciu. Maccoby a Martin (1983) tvrdia, že najpozitívnejšia kombinácia vo výchove je kombinácia „rodičovského tepla“ a kontroly. Takáto interakcia pomáha pri morálnom vývine a prosociálnom správaní mladého človeka. Na druhej strane, nedostatok podpory, dohľadu, tvrdá disciplína, nedôsledné rodičovstvo, či rodičia delikventi zvyšujú šance na rozvoj mladých deviantov s disociálnym, niekedy dokonca s asociálnym správaním. Rodičia majú vplyv na radikalizáciu mládeže priamo a nepriamo.

- Priamy vplyv znamená, že rodičia ovplyvňujú názory, hodnoty a správanie detí. Všeobecne hovoríme o medzigeneračnom prenose ideológií, ktoré sa zakladajú na predsudkoch a stigmatizácii. Pels a De Ruyter (2012) zistili, že významná zhoda existuje pri prenose rasových predsudkov z generácie na generáciu a to na krajne pravicovej scéne. Je to preto, že deti majú svojich rodičov za svoje vzory, ktorých myšlienky a hodnoty aj zdieľajú. Takisto sa „dedia“ aj protimigračné a xenofóbne myšlienky, ktoré si mladí ľudia od svojich

rodičov preberajú a dlho v nich pretrvávajú.

- Nepriamo to je prostredníctvom vplyvu multikontextov, v ktorých žijú. Tento jav pôsobí na jemnejšej úrovni ako priamy vplyv. Konflikty medzi rodičmi môžu ovplyvniť kvalitu interakcie s ich deťmi. Nízka kvalita interakcie medzi rodičmi a deťmi, môže viesť k jej ešte väčšiemu poklesu až do chvíle, kedy rodičia nemusia vedieť zachytávať žiadne signály zo strany dieťaťa. Bigoa kol. (2014) tak hovoria, že nestabilnou rodinnou situáciou sa môže posilniť proces radikalizácie.

V prácach Malečkovej (2003) a Silkeovej (2008), ktoré sa venujú štúdiu terorizmu sa jasná súvislosť medzi rodinným zázemím, ktoré je poznačené chudobou, depriváciou a členstvom v extrémistickej skupine našla. Na druhej strane výskum Christmann (2012, In Hardy 2018), ktorá skúmala skupinu moslimských radikálov dospela k záveru, že vzorka pochádzala z veľmi širokého spektra rodinných prostredí.

Coolsaet (2011) spomína, že Európska komisia založila v roku 2006 expertnú skupinu pre násilný extrémizmus, ktorá ako jeden z faktorov pre proces radikalizácie uvádzarozvrátenú rodinu, zneužívanie návykových látok, rodinné násilie, či stratu rodinného príslušníka. Samozrejme strata príslušníka priamo nevlýva na radikalizáciu mladého človeka, ale okolnosti za ktorých sa udalosť udiala, môžu upozorniť a zvýšiť vnímanie pozostalého na istú spoločenskú skupinu.

2.3 Vplyv zažitej sociálnej krivdy v kontexte radikalizácie

Vnímanie nespravodlivosti, ktorá je sprevádzaná hnevom a pohrdaním, je prediktorom kolektivizácie skupiny, alebo komunity. Toto spájanie komunity je predpokladom vytvorenia silnej sociálnej identity, ktorá môže smerovať ku kolektívnej akcii. Výsledkom môžu byť rôzne činy, ktoré závisia od kontextu situácie. V skupine mladých ľudí tieto akcie môžu mať charakter nenásilných protestov a podobných kolektívnych akcií, no pod silným vplyvom ideológie, cieľ kolektívnej snahy môže dosahovať aj násilné prvky.

Victoria University tento jav sleduje na mládeži moslimského pôvodu, u ktorej je možné sledovať isté prvky radikalizácie. Radikalizáciu tu spôsobuje Izrealsko-Palestínsky konflikt v Afganistane a Iraku. Mládež vníma konflikt ako záujem ublížiť svojej komunite. Hoci nejde o priamu sociálnu nespravodlivosť konkrétne voči osobe mladého človeka, napriek

tomu sa mládež cíti byť atakovaná, pretože je ubližované ich komunite, ktorú spája náboženstvo a v niektorých prípadoch krajina, v ktorej sa narodili. Tento jav u niektorých jednotlivcov vyvoláva potrebu zasiahnuť a pomôcť svojej komunite a to na rôznych úrovniach. (Angus 2016)

3 Sociálna práca s radikalizovanou mládežou

V súčasnosti sa politiky v boji proti terorizmu, extrémizmu, či radikalizácii vedúcej k násilnému konaniu zameriavajú na narušenie sietí a organizácií pred riešením mechanizmov náborov. Európska komisia (2016) však zdôrazňuje tie preventívne aktivity, ktoré nazerajú na spoločnosť ako celok. Rozumie tým predovšetkým preventívne aktivity zamerané na sústredenie mechanizmov, ktoré sa využívajú pri náboroch. Dôležité v tomto smere je pochopiť kedy a ako sa skupina snaží nalákať mladého človeka k členstvu a pod. Následne poskytnúť dostatočné informácie a podporu ohrozenej skupiny mládeže, ktorá by ideálne mala zamedziť vstup do takejto organizácie.

Vo Veľkej Británii sa po predstavení programu „Counter Terrorism and Security Act“ (CTSA 2015) zameranie sociálnych pracovníkov rozšírilo o deti a mládež ohrozenú radikalizáciou. CTSA v tom istom roku taktiež zaviedla zákonom ustanovenú povinnosť pre pracovníkov verejného sektora „náležite zohľadniť zabránenie vstupu do teroristických organizácií“. Táto povinnosť vychádza z faktu, že mládež, ktorá sa radikalizuje, neskôr môže svoju nenávisť posunúť k viac intolerantným až kriminálnym činom.

Holandská vláda v roku 2007 spustila svoj program zvaný „Polarisation and Radicalisation Action Plan“ venovaný snahe o de-radikalizáciu. Základom programu, je vyvážiť preventívne a represívne opatrenia a vychádza zo štyroch prvkov. Po prvé je to snaha o identifikáciu osôb, ktoré sú ohrozené zo strany radikalizácie. Ďalším prvkom je vytvorenie programov už pre radikalizovaných. Prvok zameraný na už existujúce extrémistické a teroristické organizácie je o ich oslabení, či rušení. Posledným prvkom je oslabenie príťažlivosti organizácií a to propagáciou negatívnych skutkov vychádzajúcich z ich ideológií. (Butt, Tuck 2018)

Iniciatíva „Living Safe Together“, ktorá bola založená Austrálskou vládou chápe

kritickú úlohu sociálneho pracovníka ako poskytovateľa zdravotnej a sociálnej starostlivosti prvej línie ako niekoho, kto sa priamo stretáva s niekým, kto je ohrozený radikalizáciou. Dôležitou úlohou sociálneho pracovníka je vedieť identifikovať príznaky radikalizácie, či extrémizmu, následne nájsť vhodné informácie, poradenské služby a de-radikalizačné programy ku ktorým musí vedieť odkázať jedinca ohrozeného radikalizáciou, alebo už do nejakej miery radikalizovaného mladého človeka.

3.1 Prevencia radikalizácie mládeže

Kitzmann (2018), člen medzinárodnej komunity Eurodiaconia, založenej na solidarite, rovnosti a spravodlivosti, ktorá spája organizácie a inštitúcie za účelom poskytovania sociálnych a zdravotných služieb vymedzuje tieto úrovne prevencie. Univerzálna (primárna) prevencia, je venovaná celej jednej populácii, alebo komunite (zatiaľ nie rizikovej skupine) napr. žiaci a študenti. Selektívna (sekundárna) prevencia sa zameriava už na ohrozenú skupinu, komunitu, alebo ich bezprostredné okolie. Posledná indikovaná (terciárna) prevencia sa predovšetkým zameriava na jednotlivca, alebo skupinu, ktorá si problematické správanie osvojila, alebo správanie jedinca vykazuje prvky takéhoto správania.

Prevencia radikalizácie a extrémizmu by mala byť založená na odborných vedomostiach a skúsenostiach. Preskúmanie jednotlivých výcvikových kurzov, ktoré sa zameriavajú na spomínanú problematiku, sa javia ako nedostatočne účinnými prostriedkami de-radikalizácie. Toto zistenie vychádza najmä z faktu, že neexistuje jeden konkrétny typ ľudí, ktorí sa za rovnakých okolností radikalizujú rovnako. Existuje mnoho faktorov (napr. sociálne a psychologické a pod.), ktoré môžu pôsobiť na každého inak. Pistone et al. (2019, In: Haugstvedt 2020) tvrdí, že neexistujú presvedčivé dôkazy o tom, ktoré konkrétne metódy prevencie pôsobia najvplyvnejšie v de-radikalizácii. Egan et al. (2016, In: Haugstvedt 2020) takisto spomína, že prevencia by nemala byť založená len na štandardizovaných prístupoch. Tieto prístupy sú vysoko závislé od kvalitných štúdií. Mohloby to spôsobiť nejasnosti v práci odborníkov (napr. sociálnych pracovníkov), ktorí využívajú princípy prevencie vychádzajúce zo širokých spektier metód a techník.

3.2 Sociálna práca ako nástroj de-radikalizácie

Podľa Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (2014) je sociálna práca prakticky založená akademická disciplína, ktorej hlavnou úlohou je podpora a rozvoj sociálnej zmeny a sociálnej súdržnosti. Riadi sa niekoľkými zásadami ako sociálna spravodlivosť, ľudské práva, kolektívna zodpovednosť a rešpektovanie rozmanitosti spoločnosti. Zakladá sa na teóriách sociálnej práce, spoločenských vied, či humanitných vieda to všetko v prospech blahobytu ľudí.

Finch a McKendrick (2018) tvrdia, že sociálna práca je súčasťou de-radikalizačného procesu a to na základe riešení akýchsi etických dilem v ideologických názoroch ľudí. Môže teda byť nástrojom na rozpoznanie nežiadaneho rodinného prostredia pod vplyvom silného patologického politického, náboženského presvedčenia, či podobnej ideológie. Tieto ideológie predstavujú v rôznych rodinných kontextoch hrozbu pre mladého človeka, ktorý má tendenciu preberať hodnoty rodičov.

Podľa Stanley et al. (2018) môže sociálny pracovník pôsobiť v boji proti radikalizácii extrémizmu v týchto oblastiach.

1. Spravodlivosť a ľudské práva. Občianske práva, ktoré sú základom sociálnej spravodlivosti, sú kľúčovým faktorom aj existencie demokracie a slobody občanov. Sú takisto prediktorom bezpečnosti a slobodného využívania sociálnych služieb, ktoré musia byť vždy pripravené poskytnúť pomoc a podporu tomu, kto ju potrebuje.
2. Zapájanie komunit. Včasné zapájanie ohrozených komunit je základom úspešnej prevencie. Sociálny pracovník sa zameriava na prácu s ohrozenými rodinami, či jednotlivcom. Včasná reakcia na radikalizáciu mladého človeka a zmena, či utužovanie priaznivých vzťahov má značnejšiu pravdepodobnosť prerušenia radikalizácie.
3. Multiinštitucionálna práca. Sociálny pracovník by mal mať pevné vzťahy so školami, zdravotníckymi službami, či políciou. Problém radikalizácie mládeže treba riešiť holistickým spôsobom, z ktorého by rodina určite nemala byť vynechaná.
4. Advokácia. Ide tu sprostredkovanie sedení, besied a debát s ľuďmi, ktorí majú

skúsenosti so spoločenskými nerovnosťami ako diskrimináciou (politickou, náboženskou, či etnickou a pod.), jej podmienenou chudobou, vojnovými udalosťami, straty blízkych z podobných príčin a pod. (Stanley et al. 2018)

Ak je podozrenie, že je mladý človek vystavený riziku radikalizácie, je potrebné aby sociálny pracovník túto informáciu podal rodine vhodne. Náročnejšie však je, ak radikalizácia nastáva v rodine mladého človeka. Reakcie rodičov tu môžu byť neprimerané, niekedy aj útočného charakteru. Ak sa vie o rodine, že má nenávisťné názory, je potrebné to zaznačiť aby sa o tom po návšteve mohlo diskutovať. Dôležité je pre bezpečnosť osoby sociálneho pracovníka rozpoznať riziko a mieru nenávisťi rodiny pred tým, ako rodinu navštívi. Adekvátnym riešením je tu navrhnúť stretnutie na alternatívnom mieste. Úlohou terénneho sociálneho pracovníka je analyzovať riziká spájané s radikalizáciou mladého človeka, brať do úvahy rizikové aj protektívne faktory jeho osoby a sociálneho okolia a vytvoriť tak profesionálny úsudok a v prípade potreby posunúť informácie náležitým inštitúciám.

Sociálny pracovník sa s neistotou pri práci stretáva vo viacerých prípadoch. Jedným z prípadov môže byť práca s rodinou vnímanou ako extrémistická, kde je mladý člen rodiny vo vysokej fáze radikalizácie. Podľa Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (1994, In Sweifach, LaPorte, Linzer 2010) sa musí pri práci s klientom zachovávať vzťah založený na dôvere, dodržiavanie súkromia klienta, zodpovedného používania informácií, ktoré bez súhlasu klienta nemôžu byť zverejňované. Nastáva tu teda akási etická dilema pre sociálneho pracovníka. Na druhej strane, zverejnenie takýchto informácií náležitým orgánom má svoje opodstatnenie ak sa predíde, alebo zabráni bezprostrednému ohrozeniu klienta, alebo iných členov rodiny, či spoločnosti.

Publikácia medzinárodnej komunity Kitzmann (2018) odporúča okrem iných, aj týchto 9 nasledovných krokov pre posilnenie prevencie radikalizácie a de-radikalizáciu.

1. EÚ sa venuje v boji proti radikalizácii predovšetkým sociálnej spravodlivosti a bezpečnosti. Je potrebné medzi hlavné možnosti riešenia zaradiť sociálnu inklúziu komunit do spoločnosti.
2. Dlhodobé financovanie proti extrémistických projektov a dlhodobé projekty. Krátkodobé projekty nie sú vhodné úspešnému výsledku.
3. Poskytnutie financií mimovládny organizáciám pre akýsi nábor ľudí, schopných riešiť problematiku radikalizácie a extrémizmu.
4. V boji proti radikalizácii sa zdá byť kľúčovým prostriedkom sociálna a kultúrna

- integrácia.
5. Riešenie problematiky extrémizmu pred jej existenciou – sústredenie sa na radikalizátory spoločnosti.
 6. Jasná potreba poskytovať špecializované školenie sociálnym pracovníkom o prvkoch radikalizácie, rušivých zmenách správania a následného konania pri podporovaní mládeže.
 7. Nie každá podobná preventívna činnosť musí byť označovaná ako prevencia radikalizácie. Existujú programy, ktoré túto aktivitu zabezpečujú pod označením „sociálne začlenenie“ a pod.
 8. Stereotypizácia náboženstiev vedie k nenávisným a xenofóbnym myšlienkam. Dôležitým krokom je poznať medzikultúrne rozdiely a prístupy.
 9. Podpora zo strany Európskej komunity pri poskytovaní informácií a kampaní na zvýšenie povedomia občanov členských štátov o radikalizácii vedúcej k intolerancii, nenávisti a násiliu.

4 Empirická časť

V nasledujúcej časti práce, sa zaoberáme výskumom, ktorý vychádza z teoretických poznatkov predchádzajúcej časti práce. Keďže sa práca venuje sociálnym faktorom procesu radikalizácie mládeže, našou hlavnou úlohou je v skupine respondentov zistiť hlavné sociálne faktory, ktoré majú potenciál byť radikalizátorom.

4.1 Vymedzenie problému

Jednou z najsilnejších a najdôležitejších skupín spoločnosti je skupina mládeže. Myšlienka, že táto skupina zatiaľ v spoločnosti nemá plnohodnotné postavenie a to na úrovni akéhosi tvorcu samotnej spoločnosti je mylná. Práve naopak. Dospievajúca skupina spoločnosti je dôležitým elementom v smere vývoja spoločnosti, nakoľko je to skupina, ktorá bude v budúcnosti práve na mieste najsilnejšej časti populácie. Mládež má taktiež potenciál usmerňovať spoločnosť v jej nedostatkoch, či posilňovať a evokovať v spoločnosti to, čo je žiaduce. Na to aby mohla mládež plnohodnotne pôsobiť na týchto úrovniach musí mať

kvalitné základy. Zmena v spoločnosti sa dá dosiahnuť viacerými metódami. Jednou z metód, hoci menej akceptovateľnou a pozitívnu je zmena prostredníctvom hlásania nenávisti, intolerancie, diskriminácie, opresie a podobných protidemokratických prvkov. Ohrozená skupina mládeže z pohľadu radikalizácie, si môže spomínané prvky osvojiť ľahšie a rýchlejšie. Radikalizáciu ako takú môžeme chápať na viacerých úrovniach. Jednou z možností chápania procesu radikalizácie je radikalizácia ako proces osvojovania si už spomínaných protidemokratických myšlienok a prostredníctvom nich následné dosiahnutie zmeny v spoločnosti. Tento proces môže vyústiť do extrémizmu, ktorý je najvyšším stupňom nenávisti a to predovšetkým na úrovni politickej a náboženskej. (Schmid 2016; Lichner 2018)

Našou úlohou je teda zistiť, ktoré faktory a do akej miery môžu pôsobiť ohrozujúco na mládež z pohľadu radikalizácie.

4.2 Cieľ výskumu

Hlavným výskumným cieľom bolo zistiť a identifikovať sociálne faktory procesu radikalizácie mládeže. Tento hlavný cieľ sme ďalej rozpracovali na 2 čiastkové ciele. Prvým čiastkovým cieľom bolo zistiť mieru radikalizácie mládeže prostredníctvom neštandardizovaného dotazníka a to konkrétne prostredníctvom 44 tvrdení týkajúcich sa nenávistných a intolerantných (radikálnych) myšlienok voči vybraným skupinám spoločnosti. Druhým čiastkovým cieľom bolo identifikovať konkrétne sociálne faktory, ktoré majú potenciál ohroziť mladého človeka zo strany radikalizácie. Toto sme sa snažili docieľiť socio-demografickou kategorizáciou respondentov v druhej časti dotazníka. Cieľ výskumu sme rozpracovali do nasledovných 5 výskumných otázok, na základe ktorých sme ďalej stanovili 6 hypotéz.

4.3 Výskumné otázky

VO1: Aká je miera radikalizácie respondentov?

VO2: Aké sú rozdiely v miere radikalizácie podľa typu rodiny respondentov?

VO3: Aké sú rozdiely v miere radikalizácie na základe vybraných socio-demografických charakteristík respondentov?

VO4: Aké sú rozdiely v miere radikalizácie respondentov na základe ich sociálnych vzťahov a okolím?

VO5: Aká je súvislosť medzi mierou radikalizácie a vnímanou zažitou sociálnou nespravodlivosťou respondentov?

4.4 Vymedzenie hypotéz

H1: Predpokladáme, že chlapci budú vykazovať štatisticky vyššiu mieru radikalizácie ako dievčatá.

H2: Predpokladáme existenciu štatisticky významných rozdielov v miere radikalizácie respondentov podľa typu rodiny.

H3: Predpokladáme existenciu štatisticky významných rozdielov v miere radikalizácie u respondentov na základe miesta bydliska.

H4: Predpokladáme, že respondenti, ktorých rodičia sa správajú rizikovo, budú vykazovať štatisticky vyššiu mieru radikalizácie.

H5: Predpokladáme, že respondenti, ktorých sociálne okolie vykazuje prvky radikalizmu, alebo extrémizmu budú vykazovať štatisticky vyššiu mieru radikalizácie.

H6: Predpokladáme existenciu štatisticky významnej súvislosti medzi zažitou sociálnou nespravodlivosťou a mierou radikalizácie respondentov.

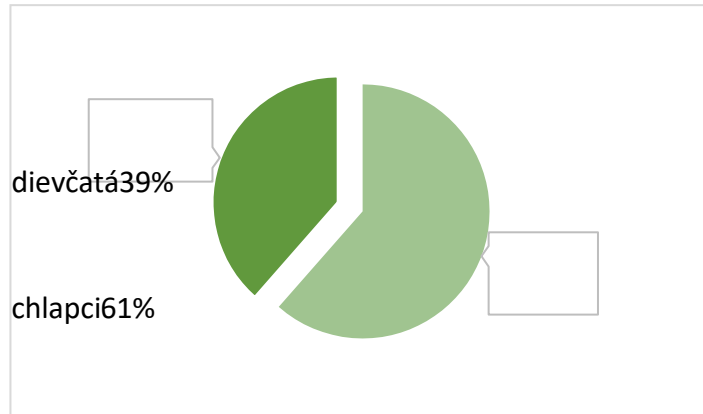
4.5 Metódy a metodiky výskumu

Na to, aby sme vedeli nájsť odpovede na naše výskumné otázky a následne vyhodnotiť hypotézy, sme použili kvantitatívny výskum. Zber dát prebiehal prostredníctvom neštandardizovaného dotazníka. Na základe súčasnej situácie a protipandemických opatrení sme sa rozhodli dotazníky distribuovať predovšetkým online metódou a to cez webovú stránku www.survio.sk. Následne sme oslovovali rôzne základné a stredné školy a jedno reedukačné centrum prostredníctvom e-mailu. Náš neštandardizovaný dotazník bol anonymný a skladal sa z dvoch častí. Prvá časť obsahovala 44 konkrétnych tvrdení týkajúcich sa rôznych úrovní radikalizácie, ktoré napokon celkovo zahŕňali radikalizáciu ako takú. Tvrdenia patrili pod nasledovné úrovne. Úroveň **kultúry, hodnôt a náboženstva** (otázka č. 3 „Myslím si, že iné náboženstvá majú tendenciu ohrozovať našu krajinu.“), úroveň **migrácie a cudzincov** (otázka č. 21 „Protesty proti migrantom by zlepšili ekonomickú situáciu Slovenska.“), **úroveň**

sexuality (otázka č. 18 „Nemôžeme dopustiť to, aby sa páry rovnakého pohlavia mohli úradne sobášiť.“), **úroveň rasy** (otázka č. 2 „Myslím si, že by ľudia inej farby pleti asi nemali bývať na Slovensku.“), **úroveň všeobecnej tolerancie** (otázka č. 20 „Názor niekoho, kto nežije na Slovensku nemá pre mňa žiadnu hodnotu.“), **úroveň všeobecnej nenávisti** (otázka č. 36 „Mali by sa vytvoriť kategórie ľudí, podľa farby pleti, čivierovyznania, ktorých by na Slovensko nemali púšťať.“). Na tieto tvrdenia sa mohlo odpovedať na škále 1 – úplne nesúhlasím až po 5 – úplne súhlasím. Test reliability vyhodnotil Cronbachovu alfu na hodnotu 0,974. Na základe tejto hodnoty sme sa rozhodli údaj z dotazníka vyhodnotiť tak, ako sme to predpokladali pri zostavovaní dotazníka t.j. tvrdenia sme ponechali v pôvodných zneniach a nebolo potrebné žiadne tvrdenie vyradiť z dotazníka. Druhá časť dotazníka sa skladala zo 7 socio-demografických charakteristík. Zisťovali sme rod respondentov, vek (informačne), druh rodiny, charakteristiku bydliska, rizikové správanie rodičov, sociálne vzťahy s okolím, ktoré vykazuje prvky radikalizácie a zažitú sociálnu krivdu. Niektoré z týchto charakteristík boli rozpracované na viac častí, aby sme získali podrobnejšie informácie. Dáta z prvej časti sme napokon vyhodnocovali v spojení s druhou časťou dotazníka a zisťovali sme, ktoré socio-demografické vlastnosti mládeže majú potenciál ju ohroziť z pohľadu radikalizácie. Dotazník sme vyhodnocovali neparametrickými metódami, na základe charakteru distribúcie dát a vykonaných testov normality. Na výpočet korelačných koeficientov sme použili Spearmanov korelačný koeficient a na výpočet kauzálnokomparatívnych štatistík sme použili Man-Whitney U test.

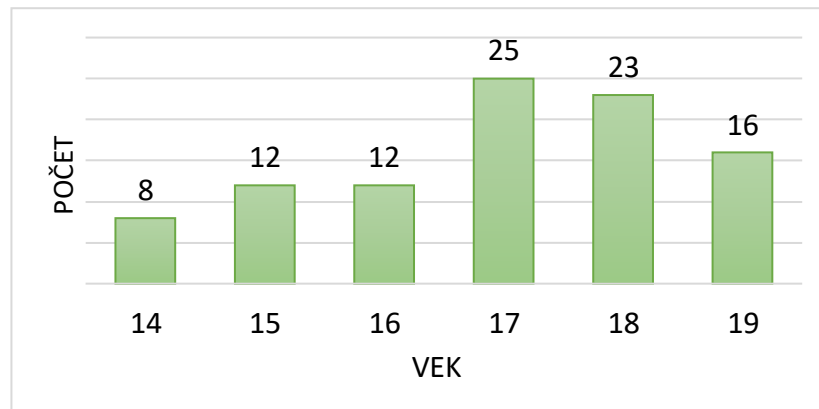
4.6 Charakteristika výskumnej vzorky

Celkový počet respondentov (96) bol výrazne nižší ako počet, s ktorým sme plánovali pracovať. Súčasná situácia a protipandemické opatrenia spôsobili to, že sa dotazníky mohli posielat' výlučne online metódou. Oslovovali sme viaceré školy na území Slovenskej republiky, no odozvy sme sa dočkali len od jednej základnej školy v Tornali (20%) a jednej strednej školy v Rimavskej Sobote (57%). Ďalšiu skupinu respondentov tvorili adolescenti z reedukačného centra v Tornali (27%), kde sa výskumu zúčastnili výlučne chlapci. Dotazníky sme po dohode s centrom posunuli riaditeľovi, ktorý zabezpečil distribúciu dotazníkov v centre. Zber dát prebiehal v mesiacoch február a marec 2021.

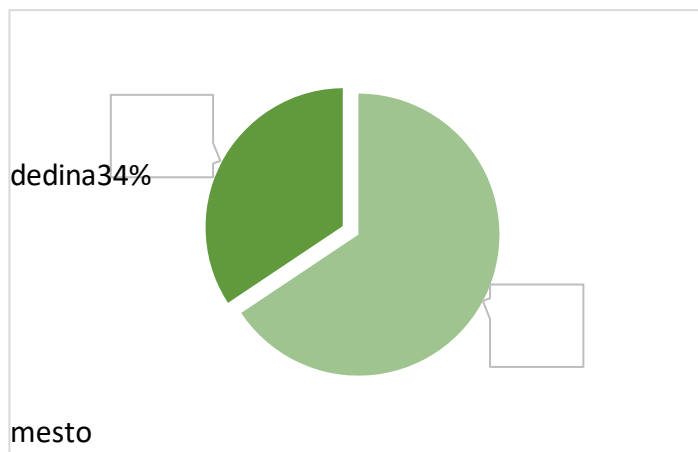
Obrázok 1- Graf č.1 – Rodové rozloženie respondentov

Nášho výskumu sa zúčastnilo 96 respondentov. Graf č.1 vyjadruje, že až 2/3 našej výskumnej vzorky tvorili chlapci. Výrazným faktorom takéhoto rodového rozloženia je to, že výskum prebiehal aj v reedukačnom centre, v ktorom sa nachádzajú výlučne chlapci (27% z celkového počtu respondentov).

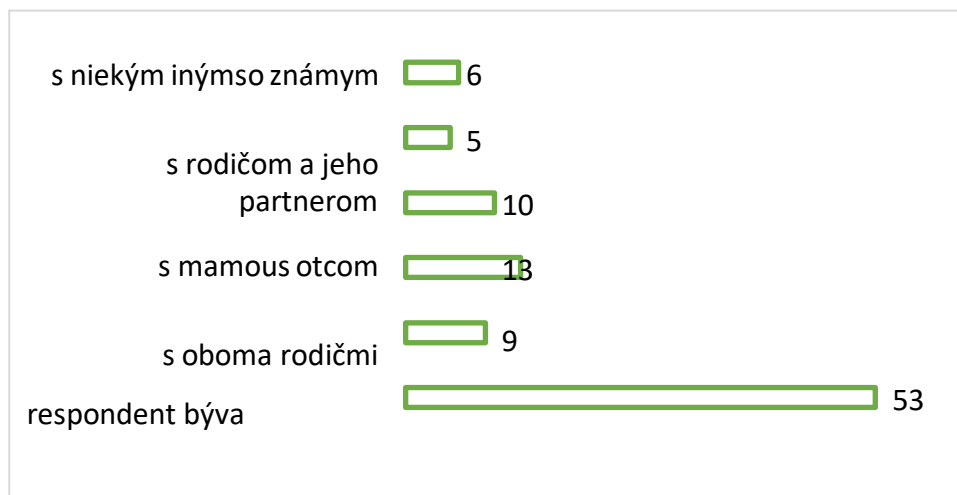
Obrázok 2- Graf č.2 – vekové rozloženie respondentov

Výskumnú vzorku tvorili žiaci a študenti rôzneho veku, ktorých môžeme zaradiť do skupiny mládeže. Najmenšiu skupinu tvorili 14 roční žiaci základnej školy s celkovým počtom 8 respondentov. Na druhej strane najviac respondentov bolo zo skupiny 17 ročných študentov strednej školy a to celkovo 25 respondentov. Toto vekové rozloženie nám slúžilo výlučne len na informačné účely.

Obrázok 3- Graf č.3 – rozloženie respondentov na základe bydliska

Graf opisujúci rozloženie respondentov podľa pôvodu nám posluži ako usmernenie pri rozdeľovaní a porovnávaní výsledkov respondentov podľa ich miesta bydliska. Až 2/3 respondentov pochádzali z miest a 1/3 z dediny. Pri respondentoch z reedukačného centra v Tornali, sme brali do úvahy typ bydliska pred začatím reedukácie.

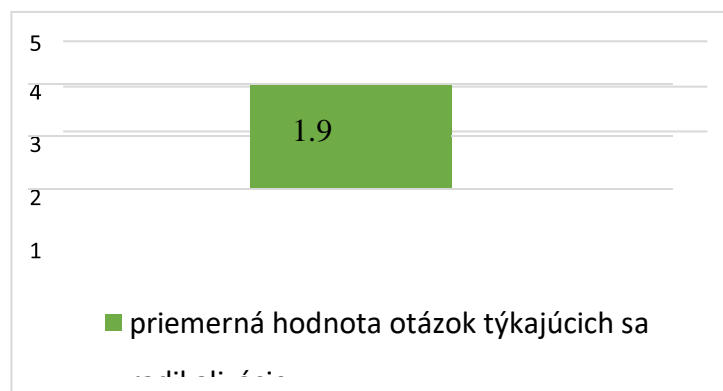
Obrázok 4- Graf č. 4 – rozloženie respondentov na základe typu rodiny

Poslednú socio-demografickú charakteristiku respondentov tvoril typ ich rodín. Až 55% respondentov uviedlo, že ich rodinné prostredie je tvorené oboma rodičmi a zvyšných

45% respondentov sa kategorizovalo do ďalších 5 alternatívnych možností. Tak ako pri type bydliska, u respondentov z reedukačného centra nás zaujímal typ ich rodiny pred začatím reedukácie a nevytvárali sme špeciálnu kategóriu prispôbenú ich súčasného pobytu v centre. Pri výbere možnosti bývania „so známym“, sme mali na mysli iného člena rodiny, okrem rodičov.

4.7 Štatistické spracovanie výsledkov a ich interpretácia

Nasledujúca časť empirickej časti práce obsahuje pozbierané a vyhodnotené informácie potrebné pre následné overovanie stanovených hypotéz. Výskumnú vzorku sme rozdelili do rôznych kategórií na základe nimi vybraných socio-demografických charakteristík a porovnávali sme ich mieru radikalizácie. Na základe výsledkov 96 respondentov môžeme tvrdiť, že naše výsledky indikujú k záverom, ku ktorým sme dospeli v teoretickej časti práce. Na základe charakteru distribúcie dát sme sa rozhodli používať neparametrickú štatistiku. Pre naše výskumné účely sme zvolili 2 programy, ktoré nám bolidostačujúce pre vyhodnocovanie dát. Prípravu a základnú deskripciu dát výskumnej vzorky sme uskutočnili v programe Microsoft Excel. Pre induktívne štatistické metódy sme použili štatistický program IBM SPSS Statistics 25.

Obrázok 5- Graf č. 5 – priemerná hodnota otázok týkajúcich sa radikalizácie

Graf č. 5 opisuje priemernú hodnotu miery radikalizácie všetkých respondentov. Otázky dotazníka boli smerované tak, že čím vyššiu hodnotu respondent uviedol, tým má

sklony k viac radikálnym, či extrémistickým myšlienkam. Priemernú hodnotu 1,9 môžeme zaradiť medzi hodnoty s nižšími sklonmi k radikalizácii, avšak odpovede jednotlivých respondentov sa výrazne vymykali tejto priemernej hodnote.

Tabuľka 1- Rodové rozdiely v miere radikalizácie

		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Chlapci	59	2,2	486	-4,568	< 0,001
	Dievčatá	37	1,5			

Tabuľka č.1 nám interpretuje rozdiely v miere radikalizácie na základe nášho prvého delenia respondentov a to na základe rodu. Z tabuľky je zrejmé, že existujú rodové, štatisticky významné rozdiely a to na základe hodnoty $p(\alpha) < 0,001$. Minimálna hodnota bola 1 a maximálna 5. Chlapci dosiahli priemernú hodnotu v dotazníku 2,2 a dievčatá 1,5. Tieto hodnoty nám indikujú, že skupina chlapcov má osvojené radikálne hodnoty viac ako dievčatá. Pri takejto interpretácii môžeme vychádzať zo všeobecného rizikového správania u chlapcov. (Morongiello, Rennie 1998; Croisant et al. 2013).

Tabuľka 2- Rozdiely na základe typu rodiny 1

		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Úplná rodina	53	1,7	832,5	-2,267	0,023
	Ostatné možnosti	43	2,2			

Štatisticky významné rozdiely na základe typu rodiny ako potenciálneho faktora ohrozujúceho mladého človeka z pohľadu radikalizácie nám interpretuje Tabuľka č.2. Skupinu respondentov sme tu rozdelili na dve skupiny. V prvej skupine sú respondenti, ktorí dotazníku uviedli, že bývajú s oboma rodičmi a v druhej skupine sa nachádzajú respondenti zo všetkých iných typov rodín t.j. tí ktorí bývajú len s jedným rodičom, s jedným rodičom a jeho partnerom, so známym, resp. s niekým iným. Hladina $p(\alpha)$ dosiahla hodnotu 0,023 čo nám

určuje, že na našej výskumnej vzorke existujú štatisticky významné rozdiely na základe týchto dvoch kategórií rodín. Priemerná hodnota respondentov z úplných rodín je 1,7 a respondenti, ktorých sme skombinovali do spoločnej kategórie „ostatné možnosti“ dosiahli hodnotu 2,2. Je teda zrejmé, že výsledky indikujú zvýšenú radikalizáciu v rodinách, kde respondent nežije spolu s oboma rodičmi.

Tabuľka 3- Rozdiely na základe typu rodiny 2

		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Obaja	75	1,8	580	-	0,65
	rodičia/otec/mama					
	Ostatné možnosti	21	2,3			

Ďalšie rozdelenie na základe typu rodiny sme kategorizovali tak, že v prvej skupine sa nachádzajú respondenti, ktorí uviedli, že bývajú s oboma rodičmi, resp. aspoň s jedným rodičom bez jeho partnera. Hladina $p(\alpha)$ dosiahla hodnotu 0,65, ktorá je nad úrovňou štatistickej významnosti. Výsledky priemerov 1,8 a 2,3 vykazujú rozdiely v miere radikalizácie, no hodnota štatistickej chyby je vyššia t.j. výsledky testu rozdiely naznačujú no zatiaľ nepotvrdzujú. Máme tu za to, že aj napriek tomu, že respondent žije aspoň s jedným rodičom, klasická rodina, kde respondent žije s oboma rodičmi pôsobí bezpečnejšie. Ďalšie delenie respondentov na základe typu rodiny sme z kvantitatívnych dôvodov nerealizovali.

Tabuľka 4- Rozdiely v miere radikalizácie na základe typu bydliska

		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Mesto	63	1,8	771,5	-2,072	0,38
	Dedina					

Rozdiely v miere radikalizácie sme zaznamenali v tab. 4. Hladina $p(\alpha)$ dosiahla hodnotu 0,38, ktorá nám indikuje, že štatisticky významné rozdiely na základe typu bydliskav našej skupine respondentov nie sú. Priemerná hodnota respondentov, ktorí bývajú na dedine je o 0,3 vyššia, či indikuje potenciálny rozdiel, ktorý je však z hľadiska štatistickej

významnosti nízky.

V nasledujúcej časti sme respondentov rozdeľovali do rôznych kategórií na základe rizikového správania rodičov. Nasledujúcu kategorizáciu sme robili podľa odpovedí respondentov v dotazníku v časti rizikové správanie rodičov.

Tabuľka 5- Rozdiely v miere radikalizácie na základe rizikového správania rodičov

		n	X	U	Z	p(α)
Miera radikalizácie	Žiaden rodič nevykonal násilný čin	78	1,7	406,5	-2,780	0,005
	Aspoň jeden z mojich rodičov už vykonal násilný čin	18	2,7			
		n	X	U	Z	p(α)
Miera radikalizácie	Žiaden rodičov nebol obvinený/stíhaný/trestaný za násilie páchané na niekom	89	1,8	151,5	-2,260	0,024
	Aspoň jeden z mojich rodičov už bol obvinený/stíhaný/trestaný za násilie páchané na niekom	7	2,6			

		n	X	U	Z	p(α)
Miera radikalizácie	Ani jeden z mojich rodičov nemal konflikt, ktorý by bol nenávisťne (extrémisticky) motivovaný	73	1,7	357	-4,151	< 0,001
	Aspoň jeden z mojich rodičov už mal konflikt, ktorý by bol nenávisťne (extrémisticky) motivovaný	23	2,7			
		n	X	U	Z	p(α)
Miera radikalizácie	Ani jeden z mojich rodičov by sa v takom prípade nepobil	74	1,7	334,5	-4,189	< 0,001
	Aspoň jeden z mojich rodičov by sa v takom prípade nemal problém pobiť	22	2,7			
		n	X	U	Z	p(α)
Miera radikalizácie	Ani jeden z mojich rodičov nie je závislý	72	1,8	735	-1,094	0,274
	Aspoň jeden z mojich rodičov je závislý	24	2,2			
		n	X	U	Z	p(α)
Miera radikalizácie	Ani jeden z mojich rodičov nemá sklon k agresívnemu správaniu	72	1,7	570,5	-2,489	0,013
	Aspoň jeden z mojich rodičov má sklony k agresívnemu správaniu	24	2,4			

Typ rizikového správania rodičov sme vyberali v spojitosti s tým, čo potenciálne môže súvisieť s radikálnymi hodnotami mládeže, resp. ktoré konkrétne skutočnosti majú blízko k radikalizácii, či extrémizmu.

Z hodnôt p(α) tabuľky č. 5, je zrejmé, že vo väčšine prípadov existujú štatisticky

významné rozdiely v rizikovitom správaní rodičov a mierou radikalizácie respondentov. Prvá analýza interpretuje násilný čin zo strany rodiča. Jedna z charakteristík radikalizácie je

taktiež hlásanie nenávisti, mnohokrát aj prostredníctvom násilia. Respondenti, ktorých rodičia už vykonali takýto čin mali štatisticky vyššiu hodnotu miery radikalizácie ako druhá skupina respondentov. Druhá analýza sa venovala konkrétne násiliu na niekom inom. Zisťovali sme ale násilie, ktoré bolo ohlásené a riešené v niektorých zo spomenutých konaniach. Tu sa nám tiež potvrdil štatisticky významný rozdiel. Respondenti, ktorých rodičia už niečo podobné vykonali dosiahli vyššiu hodnotu miery radikalizácie. Ako sme už spomínali, radikalizmus a extrémizmus často sprevádza násilie voči iným. To však neznamená, že každý násilný čin je takto diskriminačne, či opresívne motivovaný. Následne sme hľadali štatisticky významné rozdiely u respondentov, ktorých rodičia mali konflikty osobou inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie. Hladina významnosti $p(\alpha)$

$< 0,001$, jednoznačne interpretuje, že respondenti, ktorých rodičia sa už v niečom podobnom nachádzali dosiahli vyššiu hodnotu miery radikalizácie. Ide taktiež o násilie páchané na niekom, avšak tu sledujeme extrémisticky motivované skutky. Prípady, že došlo, alebo by mohlo dôjsť aj k fyzickému násiliu v podobnom konflikte, interpretuje analýza č. 4. Taktiež sa tu vyskytli štatisticky významné rozdiely u respondentov u ktorých rodičia by nemali problém vykonať fyzické násilie. Máme za to, že ak sa rodič nachádza v extrémisticky motivovanom konflikte a náš respondent zastáva podobné názory, nevidí problém v tom, ako jeho rodič koná. Štatisticky významné rozdiely sme nenašli len v jednej analýze a to pri závislosti rodiča. Závislosť ako jeden z najrozšírenejších sociálno-patologických javov je spájaný so širokým spektrom názorov, či konaní. Taktiež niektoré extrémistické skupiny závislosti odcudzujú (závislosť ako jav, ktorý neposkytuje slobodu), no paradoxne sú aj prípady závislých extrémistov. Posledná analýza je venovaná všeobecným sklonom agresívneho konaniu. Ako sme už spomínali, násilie a agresívne konanie je často sprevádzané pri radikálnych, či extrémistických myšlienkach a skutkoch.

Následujúca tabuľka zachytáva existenciu štatisticky významných rozdielov v miere radikalizácie na základe ďalšieho sociálneho faktora – vzťahu respondenta s okolím, ktoré vykazuje prvky radikalizácie. Respondentov sme sa pýtali na ich okolie a rozdeľovali do nasledovných skupín. V tabuľkách sú skupiny respondentov rozdelené od širších, menej pevných vzťahov až po vzťahy úzke, avšak nie v takomto poradí.

Tabuľka 6- Rozdiely v miere radikalizácie na základe vzťahov s okolím respondenta
vykazujúcim radikálne/extrémistické prvky

		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Žiaden z mojich rodičov nemá sklony k extrémizmu	63	1,7	706	-2,578	0,010
	Aspoň jeden z mojich rodičov má sklony k extrémizmu	33	2,3			
		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Nemám známeho (rodinného príslušníka), ktorý má sklony k extrémizmu	49	1,7	884	-1,965	0,049
	Mám známeho (rodinného príslušníka), ktorý ma sklony k extrémizmu	47	2,1			
		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	V mojom okolí nie sú osoby, ktoré majú sklony k extrémizmu	42	1,8	964	-1,258	0,208
	V mojom okolí sú osoby, ktoré majú sklony k extrémizmu	54	2			
		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Nepoznám veľa ľudí, ktorí majú sklony k extrémizmu	58	1,7	880	-1,663	0,096
	Poznám veľa ľudí, ktorí majú sklony k extrémizmu	38	2,1			
		n	x	U	Z	p (α)
Miera radikalizácie	Nestretávam sa s osobami, ktoré majú sklony k extrémizmu	65	1,7	730	-2,179	0,029
	Stretávam sa s osobami, ktoré majú sklony k extrémizmu	31	2,2			

Tabuľka zameraná na hľadanie významných štatistických rozdielov na základe sociálneho okolia respondenta nám indikuje, že respondenti, ktorých sociálne okolie vykazuje prvky radikalizácie, majú podobné myšlienky. V prvej analýze sa nám potvrdil štatisticky významný rozdiel s hladinou významnosti $p(\alpha)$ 0,005. Názory rodičov, môžu pôsobiť veľmi ovplyvňujúco na mládež. Podľa Pels a De Ruyter (2012) existuje zhoda medzi „dedením“ radikálnych názorov napr. proti iným rasám, ale aj na iných úrovniach radikalizácie. Taktiež sa našli štatisticky významné rozdiely v druhej analýze. Respondenti, ktorí majú známeho – rodinného príslušníka (alebo viacerých) s radikálnymi, či extrémistickými postojmi dosiahli vyššiu mieru radikalizácie. Analýza č. 3 nepreukázala štatisticky významný rozdiel medzi dvomi skupinami respondentov. Hladina $p(\alpha)$ tu dosiahla hodnotu až 0,208. Ide o najširší sociálny vzťah medzi mladým človekom a jeho sociálnym okolím spomedzi všetkých a nie je presne definovaná sila vzťahu a ani ďalšie špecifiká vzťahu. V okolí respondenta sa síce môžu nachádzať osoby s radikálnymi, či extrémistickými myšlienkami, no záleží na konkrétnom vzťahu jedinca s jeho okolím, čo nám potvrdzujú ostatné analýzy, ktoré sú konkretizované ako užšie a ich sila je vyjadrená pojmami ako „môj rodič, môj známy a stretávam sa“. Podobne ako predchádzajúca, ani analýza č. 4 nenašla štatisticky významné rozdiely v našej skupine respondentov. Posledná analýza potvrdila štatisticky významné rozdiely v miere radikalizácie respondentov a to na základe toho, či sa respondent stretáva s osobami, ktoré hlásajú nenávisť, alebo nie.

Tabuľka 7- Súvislosť medzi zažitou sociálnou nenávisťou/krivdou a radikalizáciou

	Zažitá sociálna nenávisť/krivda	
Radikálne názory	r	0,315
	*p (α)	0,002

*p (α) – hladina významnosti 0,002

Respondenti, ktorí uviedli, že im bolo v minulosti krivdené za nejakú socio-demografickú charakteristiku dosahovali vyššie hodnoty v miere radikalizácie, o čom hovoriaj

tab. 7. Hodnota r dosiahla úroveň pozitívnej stredne silnej štatistickej súvislosti, čo nám na vzorke respondentov indikuje súvislosť medzi tým, že respondent, ktorý sa cítil byť ukrivdený na základe jeho farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie má sklonyk tomu aby ďalej hlásal nenávisť voči určitej skupine ľudí. Obaidi et al. (2018) tvrdí, že vnímanie nespravodlivosti, ktoré je sprevádzané hnevom môže v kombinácii s nenávisťnými myšlienkami produkovať radikálne postoje voči spoločnosti. Jedinec, ktorému bolo takto krivdené, sa môže cítiť nerovnocoenne s ostatnými a svoj hnev rovnako prenášať na iné skupiny.

Tabuľka 8 - Súvislosť medzi šikanovaním a radikalizáciou

	Šikanovanie	
Radikálne názory	r	0,084
	*p (α)	0,417

Pre zaujímavosť sme chceli zistiť, či existuje súvislosť medzi najčastejšou formou krivdy, či nenávisti na školách a to medzi šikanovaním a radikalizáciou. Hodnota 0,084 indikuje to, že nie je možné potvrdiť existenciu súvislosti.

4.8 Overovanie hypotéz

H1: Predpokladáme, že chlapci budú vykazovať štatisticky vyššiu mieru radikalizácie ako dievčatá.

Hypotéza H1 sa nám potvrdila. Tvrdíme to na základe tabuľky č. 1, kde hladina $p(\alpha)$ dosiahlahodnotu $< 0,001$ o ktorej môžeme ďalej tvrdiť, že ide o významný štatistický rozdiel medzirodmi a ich názormi a postojmi. Chlapci majú vo všeobecnosti väčšiu tendenciu správať sa rizikovo a taktiež je to aj u radikalizácii. Taktiež sme merali a porovnávali jednotlivé úrovne radikalizácie (kultúra, hodnoty a náboženstvo (KHN); migrácia a cudzinci (MC); rasa (R); sexuálna orientácia (SO); všeobecná tolerancia (VT); všeobecná nenávisť (VN)). Z tabuľkyje zrejmé, že chlapci dosiahli vyššie hodnoty na všetkých úrovniach radikalizácie. Respondenti

na základe ich rodu dosiahli nasledovné hodnoty.

Tabuľka 9- Priemerné hodnoty úrovni radikalizácie na základe rodu

	KHN	MC	R	SO	VT	VN
Chlapci	2,2	2,2	1,9	2,5	2,2	2,2
Dievčatá	1,6	1,8	1,4	1,6	1,5	1,5

H2: Predpokladáme existenciu štatisticky významných rozdielov v miere radikalizácie respondentov podľa typu rodiny.

Hypotéza H2 sa nám nepotvrdila. Rodina je v živote mladého človeka nesmierne dôležitým faktorom, ktorý má tendenciu na základe teórie a nazbieraných dát ohroziť mladého človeka zo strany radikalizácie, či priamo pôsobiť na vznik radikalizácie. Nazbierané dáta sme sa rozhodli spracovať dvoma spôsobmi a to v tabuľkách č. 2 a 3. Ďalšie rozdelenia sme nemohli uskutočniť, nakoľko sme nemali dostatok dát pre ich spracovanie. Máme však za to, že úplná rodina, kde rodičia nemajú sklony k extrémizmu má väčší potenciál ochrániť mladého človeka zo strany radikalizátorov. Všetko závisí aj od ďalších sociálnych faktorov, ktoré ôžu mať rovnako silný charakter. V Tabuľke č. 10 sa nachádzajú dosiahnuté miery radikalizácie na jednotlivých úrovniach (kultúra, hodnoty a náboženstvo (KHN); migrácia a cudzinci (MC); rasa (R); sexuálna orientácia (SO); všeobecná tolerancia (VT); všeobecná nenávisť (VN)).

Tabuľka 10- Priemerné hodnoty úrovni radikalizácie na základe typu rodiny

	KHN	MC	R	SO	VT	VN
Obaja rodičia	1,7	1,8	1,4	2	1,6	1,7
Ostatné možnosti	2,1	2,2	2	2,2	2,2	2,1

H3: Predpokladáme existenciu štatisticky významných rozdielov v miere radikalizácie u respondentov na základe miesta bydliska.

Hypotéza H3 sa nám nepotvrdila. Typ bydliska, ako širokého sociálneho okolia, je tvorené rôznymi štruktúrami, ktoré sa zakladajú na rôznych názorových a hodnotových prvkoch. To, ako môžu tieto štruktúry ovplyvniť hodnotovú orientáciu mladého človeka

taktiež závisí od rôznych protektívnych faktorov. Rovnako, isté rozdiely v miere radikalizácie boli. Respondenti z miest dosiahli priemernú hodnotu 1,8 a respondentiz dedín hodnotu 2,1. Nasledujúca tabuľka obsahuje hodnoty podľa jednotlivých úrovní (kultúra, hodnoty a náboženstvo (KHN); migrácia a cudzinci (MC); rasa (R); sexuálna orientácia (SO); všeobecná tolerancia (VT); všeobecná nenávisť (VN)).

Tabuľka 11- Priemerné hodnoty úrovní radikalizácie na základe typu bydliska

	KHN	MC	R	SO	VT	VN
Mesto	1,9	1,9	1,6	1,9	1,8	1,8
Dedina	2,2	2,2	1,7	2,4	1,9	2

H4: Predpokladáme, že respondenti, ktorých rodičia sa správajú rizikovo, budú vykazovať štatisticky vyššiu mieru radikalizácie.

Hypotéza H4 sa nepotvrdila. Hypotézu H4 sme overovali prostredníctvom viacerých konkrétnych tvrdení o rodičoch respondenta. Respondenti buď prijali, alebo odmietli jednotlivé tvrdenie, ktoré sme nakoniec zvlášť vyhodnocovali kauzálnu-komparatívnu štatistikou. Tvrdenia o rizikovosti sme smerovali k tým, ktoré môžu súvisieť s extrémistickými hodnotami. Zo 6 analýz sa nám jedna hypotéza nepotvrdila len pri tvrdení závislosti. Na druhej strane sa nám podarilo nájsť štatisticky významné rozdiely v miere radikalizácie na základe ostatných charakteristík rodičov.

H5: Predpokladáme, že respondenti, ktorých sociálne okolie vykazuje prvky radikalizmu, alebo extrémizmu budú vykazovať štatisticky vyššiu mieru radikalizácie.

Hypotézu H5 sme rovnako ako predošlú hypotézu vyhodnocovali prostredníctvom čiastočných analýz, ktoré sme spojili do jednej hypotézy. Pri tejto hypotéze sa nám nepotvrdili dve tvrdenia, čiže hypotéza ako taká sa nám nepotvrdila. Prvé tvrdenie (tab. č. 6, analýza 3) pôsobí však všeobecnejšie a širšie ako ostatné. Môžeme však tvrdiť, že čím je vzťah respondenta silnejší s niekým, kto má radikálne a extrémistické myšlienky, tým sa zdá byť aj postoj mladého človeka k rovnakým názorom podobnejší. Druhé tvrdenie pojednávalo o tom, či respondent pozná „veľa“ ľudí s radikálnymi, či extrémistickými názormi.

H6: Predpokladáme existenciu štatisticky významnej súvislosti medzi zažitou

sociálnou nespravodlivosťou a mierou radikalizácie respondentov.

Zažitá sociálna nespravodlivosť sa dá charakterizovať viacerými spôsobmi. Pre účely nášho výskumu sme vybrali všeobecnejšie tvrdenia no napriek tomu sa zdá byť, že existuje vzťah medzi meranými veličinami. To znamená, že čím bol respondent pre istú socio-demografickú charakteristiku odcudzovaný, bolo mu krivdené, alebo bol nenávidený, tým dosiahol vyššiu mieru radikalizácie. Hypotéza sa nám potvrdila.

4.9 Diskusia

Nami realizovaný výskum prebiehal počas mesiacov február a marec 2021 a zúčastnilo sa ho 96 respondentov. Zistenie, ktoré sme namerali budeme v nasledujúcej časti porovnávať s výskumami, ktoré boli realizované na území Slovenskej republiky a taktiež aj v zahraničí.

Prvým porovnaním je celková miera radikalizácie respondentov t.j. priemer všetkých otázok dotazníka, ktoré sa týkajú výlučne radikalizácie. Nášho výskumu sa zúčastnilo 96 respondentov (61% chlapcov a 39% dievčat) vo veku 14-19 rokov. Výskumu radikalizácie Danish national ethical guidelines for research, ktorý opisuje Ozer (2018), sa zúčastnili 2 skupiny študentov stredných škôl. Prvú skupinu tvorili 364 Dánskych študentov stredných škôl (65% dievčatá, 33,2% chlapci a 1,1% neuviedlo svoj rod) vo veku 16-20 rokov. Druhú skupinu respondentov tvorili študenti stredných škôl zo Spojených štátov amerických v počte 332 (65,9% dievčatá, 33% chlapci a 1,1% neuviedlo svoj rod) vo veku 17-20 rokov. Výsledok nášho výskumu dosiahol na 5 bodovej Likertovej škále hodnotu 1,9. Táto hodnota nepoukazuje na zvýšenú radikalizáciu našich respondentov v priemere, avšak je potrebné dodať, že hodnoty jednotlivých respondentov boli výrazne rozdielne. Výskum realizovaný v Dánsku a v Spojených štátoch amerických sa hodnotil na 7 bodovej Likertovej škále. Hodnota Dánskych študentov dosiahla priemer 2,31 a hodnota študentov zo Spojených štátoch amerických priemer 2,68. Ak si tieto zahraničné hodnoty prekonvertujeme zo 7 bodovej škály na 5 bodovú podľa Lewis, Sauro (2020) (1=1; 2=2,5; 3=4; 4=5,5; 5=7), hodnota Dánskej vzorky je viac podobná tej našej, no stále je o niečo vyššia. Rozdiel medzi našim výskumom a dvomi zahraničnými môže spočívať ako v počte respondentov, rodovom zložení, či inej diverzity študentov. Rozdiely medzi priemernými hodnotami takisto ovplyvňuje spoločenská situácia

v krajine, kultúrne vzorce, množstvo prisťahovalcov a ich akceptácia v spoločnosti, či množstvo a kvalita preventívnych de-radikalizačných programov.

Hložková, Nováková 2015 (In Kohútová 2017) merali postoje študentov a študentiek migrantom na území Slovenskej republiky. Medzi niektoré ich zistenia môžeme spomenúť postoje študentov a študentiek k vytváraniu osobitných tried pred študentov zo zahraničia. Tento jav sme merali aj my v dotazníku o radikalizácii a to konkrétne v otázke č. 10 „*Bolo by dobré, keby sa študentom z iných krajín, ktorí prišli študovať na Slovensko otvorili osobitné triedy.*“. Výsledky výskumu z roku 2015 tvrdia, že až 64% respondentov by uprednostnilo separátne školy pred zmiešanými a prevažne sa k tomuto tvrdeniu priklánali študenti a študentky z dedín. Naše výsledky sú odlišné v tom, že ak meriame hodnoty len 4 a 5 z našej škály ako pozitívny postoj k separovaným triedam dostaneme počet 12,5% a ak pridáme aj možnosť 3 zo škály, dostaneme 31,3%. Rovnako však ak počítame len študentov z dedín pri hodnotách 3,4 a 5 sa počet študentov zvýši na 47%.

Podľa Radicalisation awareness network (2017) 15-20% mládeže, ktorá vyzerá radikalizovane, len provokuje so svojim správaním. Ďalších 60% prípadov tvorí mládež,

ktorá prechádza krízou identity a tvorí najohrozenejšiu skupinu z pohľadu radikalizácie. Poslednú skupinu 15-20% tvoria jedinci, ktorí sú skutočne radikalizovaný a z pohľadu de-radikalizácie je s nimi najťažšia práca. To, ako vážne mladý človek myslí svoje tvrdenia aké má postoje je možné zistiť len podrobnejšou prácou. Z výskumu Pétiovej (2019) vplýva, že len 3,1% žiakov a študentov sa stotožňuje s radikálnymi a extrémistickými názormi. Keď si vyberieme tie najvyššie priemerné hodnoty z nášho výskumu (3,7; 3,8; 4,1; 4,7; 4,9) zistíme, že 5% našich respondentov má podobne osvojené radikálne, či extrémistické myšlienky.

Bieliková (2010) sa vo výskume o prejavoch intolerancie, násilia a extrémizmu mladých ľudí vo veku 13 až 18 rokov, venovala rôznym úrovniam (dimenziám) extrémizmu. Porovnáva tu svoje nazbierané hodnoty z rokov 2007 a 2009. Najviac by mladým ľuďom vadilo mať za kamaráta osobu s inou sexuálnou orientáciou, až 32,7% (2007) a 37,6% (2009). Naš dotazník bol taktiež rozdelený do podobných úrovnií homosexuálna orientácia sa zdala byť aj u nás najneakceptovanejšou medzi mladými ľuďmi. Tejto úrovni boli venované 3 tvrdenia (8,18,42) a ak budeme počítat hodnoty 4 a 5 ako odmietanie homosexuálov, výsledky tvrdení sú 14%; 16%; 16%. Avšak ak pridáme aj hodnotu 3 ako priklonenie sa k neakceptovaniu výsledky budú 35%; 36%; 28% respondentov neakceptuje homosexuálov v

jednotlivých otázkach dotazníka. V odmietaní kamaráta s inou rasou dosiahli žiaci a študenti hodnoty 12% (2007) a 13,6% (2009). Naše výsledky s hodnotami 4 a 5 boli 11,5%; 7,3%; 10,4%; 8,4%; 9,4%; 7,3%; 10,4% a s hodnotami 3,4 a 5 boli 16,7%; 13,6%; 19,8%; 18,8%; 18,8%; 18,8%; 21,9% pri tvrdeniach 2,12,19,29,31,38 a 43. Pri úrovni tolerancie a akceptácie názorov iných sa Bieliková pýtala na „iné názory na život ako môj“. Až 11,4% (2007) a 16,5% (2009) respondentov uviedlo, že by neudržovali kontakt s niekým, kto má iné názory na život ako oni. My sme sa tej otázke venovali v tvrdení č. 9 „*Iné názory ako sú tie moje ma nezaujímajú a nie sú ani dobré.*“ Pri hodnote 4 a 5 je intolerantných voči iným názorom 12,5% respondentov a pri hodnotách 3,4 a 5 až 31,3%.

5 Aplikačná časť

Posledná kapitola práce, sa venuje predovšetkým tomu, ako by mohla sociálna práca pôsobiť v nami rozoberanej problematike v praxi. Problém radikalizácie mládeže sa stáva čoraz viac popredným problémom v spoločnosti a to na globálnej úrovni. Z teoretických východísk je nám zrejmé, že je podstatné sa venovať tejto problematike čoraz viac.

Problematika radikalizácie mládeže je špecifická tým, že mládež ako skupina má spoločnú jednu univerzálnu vlastnosť. Myslíme tým povinnú školskú dochádzku a následné ukončenie základného vzdelania, začatie štúdia na strednej škole a následné ukončenie takéhoto štúdia. Sociálna práca ako pomáhajúca profesia sa venuje rôznym spoločenským skupinám a vekovým kategóriám no na Slovenku zanedbáva prácu s mládežou priamo na pôdach škôl. Školská sociálna práca už v zahraničí existuje a má rôzne podoby. Sociálna práca by mohla mať v našich školách preventívny, ale aj intervenčný charakter. V kompetenciách sociálneho pracovníka môže byť vedenie rôznych výcvikov sociálnych spôsobilostí, komunikačných tréningov a pod. Výcvik sociálnych spôsobilostí môže mať rôzny charakter je najefektívnejší, keď je zameraný na aktuálnu problematiku skupiny, či triedy. Jeho súčasťou v spojení s radikalizáciou môžu byť cvičenia na zvládania záťažových, či konfliktných situácií, práca s emóciami, učenie o diverzite spoločnosti a pod. Taktiež komunikačné tréningy zamerané na posilnenie komunikácie medzi rozdielnymi kultúrami a pod. Sociálny pracovník môže taktiež viesť akúsi databázu miery radikalizácie na škole, získavať informácie od pedagógov, či samotných žiakov a študentov a vhodne s týmito

informáciami pracovať.

Dôležitú sféru v boji proti radikalizácii mládeže určite zastáva primárna prevencia. Výskyt sociálno-patologických javov v spoločnosti vidíme ako zlyhanie preventívnych programov. Preto je dôležité budovať efektívne programy, ktoré budú pôsobiť predovšetkým zaujímavo pre osoby, či skupiny, na koho je prevencia smerovaná. Sociálni pracovníci by mali mať dostatočné vzdelanie aj o prevencii v sociálnej práci, ktorú môžu realizovať „faceto face“ či už v organizáciách v ktorých pôsobia, ako hostia na pôdach škôl, alebo podobných inštitúcií, či nepriamo, vytváraním kampaní. Túto prevenciu môže v praxi realizovať istý multidisciplinárny tím, ktorý by sa skladal napr. zo sociálneho pracovníka, psychológa, pedagóga, či bývalého extrémistu. Potenciál tu vidíme v multisférovosti vedomostí odborníkov a reálneho pohľadu na danú vec zo strany človeka, ktorým s takýmto javom má skúsenosti.

Sociálni pracovníci pri výkone svojej práce sa síce stretávajú s radikalizáciou a extrémizmom ale mnohokrát je práca so spomínanou klientelou neefektívna. Dôležitým prvkom je pri práci s konkrétnou skupinou klientov mať dostatočné informácie a náležite poznať a vedieť pracovať s metódami práce. Dánska vláda v publikácii Preventing and Countering Extremism and Radicalisation (2016) hovorí, že Dánsko je jedna z najbezpečnejších krajín – demokratická „welfare society“, ktoré poskytuje svojim občanom slobodnú demokraciu a chráni svojich občanov pred nežiaducimi javmi. Má jasne vymedzený plán boja proti extrémizmu a radikalizmu, ktorého súčasťou je aj akýsi dodatočný tréning pre prácu s extrémizmom a radikalizmom pre profesionálov rôznych sfér. Tento program je tiež dostupný pre pracovníkov sociálnych služieb a sociálnych pracovníkov. Program ponúka poradenstvo pre rozšírenie vedomostí v prevencii proti spomínaným negatívnym javom spoločnosti. Tieto informácie sa stávajú zdrojom pri práci s klientmi a pomáhajú lepšie zvládať náročné a nečakané situácie. Významnou súčasťou je rozpoznanie varovných signálov radikalizácie, schopnosť rozlíšiť tieto signály od varovných signálov iných sociálno-patologických javov. Je dôležité zachytiť radikalizáciu v skoršom štádiu jej rozvoja, aby bola práca s klientom o čosi jednoduchšia. Taktiež ponúka rôzne edukačné materiály pre profesionálov pracujúcich s verejnosťou a pod.

Dôležitý aspekt pri príprave na výkon profesie sociálneho pracovníka vidíme v edukácii v sfére radikalizmu a extrémizmu. Príprava kvalitného sociálneho pracovníka, ktorý sa dokáže pohybovať aj v problematike radikalizmu sa stáva čoraz kľúčovejším faktorom pre prácu so spomínanou klientelou. Radikalizácia má mnoho tvárí a niekedy je nesmierne ťažké

rozoznať kedy je mladý človek ohrozený radikalizáciou, či kedy už radikálne myšlienky osvojené má. Kvalitná príprava v tejto oblasti by mohla pomôcť budúcim sociálnym pracovníkom vo výkone ich profesie a vedieť poskytnúť získané informácie v praxi. Máme za to, že by tieto vedomosti mohli byť dôležité a potrebné pre výkon praxe sociálneho pracovníka.

Inšpiráciu vidíme aj v zahraničnom programe „*chamäLION*“, ktorý vznikol v Nemecku a jeho prvoradou úlohou je pôsobiť v primárnej prevencii. Zakladá sa na budovaní resiliencie proti osvojeniu extrémistických myšlienok. Pracuje s prvkami prvotnej podpory v oblasti akceptovania, či znižovania miery diskriminácie. Program je venovaný mládeži vo veku 7-12 rokov na pôdach škôl a je realizovaný sociálnym pracovníkom resp. pedagógom. Máme za to, že túto vekovú hranicu je možné posunúť vyššie s dôkladným prešetrovaním konkrétnych aktivít. Program sa skladá z troch hlavných častí, pričom prvá časť je zameraná na spoločenskú diverzitu – patriť a orientovať sa (o pôvode ľudí, životné štýly, náboženstvá a pod.), druhá časť sa venuje silným a slabým stránkam – identita a akceptácia (poznanie svojich možností a práca s nimi) a posledná časť sa venuje záťažovým a konfliktným situáciám (prevencia kriminality, práca s hnevom, práca s emóciami a pod.).

„Legato“, je organizácia založená taktiež v Nemecku, ktorej hlavným poslaním je pracovať so širokou škálou extrémizmu (náboženským, politickým). Tento program má intervenčný charakter predovšetkým pre mládež a rodinu už s osvojenými radikálnymi, či extrémistickými myšlienkami. Zakladá sa na báze akceptácie a poskytovaní poradenstva pre rodiny. Rozdiel medzi podobnými organizáciami a „Legato“ je v spôsobe intervencie. Intervencia tu prebieha prostredníctvom tzv. „key worker“, ktorý kontaktuje organizáciu so zámerom, že pozná niekoho, kto je vystavený silnej radikalizácii, alebo kto už radikalizovaný je („index client“). Tento „key worker“ môže byť kamarát, známy, rodina, pedagóg, či sociálny pracovník, s kým má jedinec úprimný a dôveryhodný vzťah, ktorý sa líši v postoji k radikálnym myšlienkam.

Na záver odporúčame zriadiť tzv. „radicalisation helpline“, ktoré fungujú vo viacerých krajinách Európy. Sú to rôzne linky, na ktoré volajú klienti, ktorí, majú podozrenie

o radikalizácii niekoho blízkeho. Propagácia môže fungovať prostredníctvom online platform cez rôzne športové kluby a pod.

Záver

Naša práca bola rozdelená do troch hlavných častí, ktoré sme rozčlenili na päť kapitol. Kapitoly sme členili na podkapitoly, v ktorých sme rozoberali čiastkové ciele jednotlivých kapitol. Prvá časť práce (prvé tri kapitoly) bola venovaná teoretickým východiskám, na základe ktorých sme ďalej pracovali v ostatných kapitolách. Túto časť môžeme súhrnne nazvať teoretickou časťou práce, ktorá skúma problematiku mládeže, teoretické východiská procesu radikalizácie mládeže a možnosti sociálnej práce v prevencii radikalizácie či samotnú de-radikalizáciu. Na to, aby sme pochopili prečo sa mládež radikalizuje, musíme najskôr pochopiť mládež ako takú – aké sú jej základné charakteristiky, s čím je potrebné rátať pri práci s mládežou a prečo má vlastne mládež tendenciu uchýľovať sa k takejto forme nenávisti. Môžeme dospieť k záveru, že tak ako ostatné skupiny spoločnosti, aj mládež má svoje špecifické charakteristiky a hlásanie radikálnych myšlienok nemusí hned' znamenať stopercentné stotožňovanie sa s extrémizmom. Mnoho mladých ľudí sa len snaží upozorniť na seba, či prechádza jej vlastnou špecifickou krízou identity. Na druhej strane však existuje skupina mládeže, u ktorej sú myšlienky nenávisti voči rôznym skupinám spoločnosti hlboko postojoivo zakorenené a práve práca s touto skupinou sa zdá byť výzvou pre sociálnu prácu. Možnosti sociálnej práce rozoberáme v tretej kapitole teoretickej časti práce a taktiež sa inšpirujeme de-radikalizačnými prístupmi, ktoré sú uplatňované v zahraničí. Ďalšia časť práce (kapitola štyri), empirická časť práce, je venovaná samotnému výskumu a zisteniam, ktoré vyplývajú z teoretickej časti. Počet našich respondentov bol 96, čo je výrazne menšie číslo ako sme očakávali. No napriek tomu sa nám podarilo vykonať analýzu sociálnych faktorov, ktoré majú potenciál ohroziť mládež zo strany radikalizácie. Je potrebné dodať, že sa jednotlivé miery radikalizácie v našej skupine respondentov výrazne odlišovali. Podarilo sa nám vybrať niekoľko sociálno-demografických faktorov, ktoré sme napokon skúmali a vyhodnocovali v spojení s mierou radikalizácie. Na základe predošlých častí práce sme boli schopní zostaviť tretiu časť práce (kapitola päť), ktorú sme nazvali aplikačnou časťou. Rozoberáme v nej jednotlivé odporúčania pre prax, ktoré by mohli mať úspešný potenciál v našej krajine. Ako zásadné vidíme chýbajúcu školskú sociálnu prácu. Následne odporúčame posilniť rôzne preventívne programy a inšpirovať sa niekoľkými zahraničnými programami.

Veríme, že má naša práca prínos v oblasti sociálnej práce, inšpirujeme ďalšie výskumy hlavne veríme, že sa problematika radikalizácie mládeže dostane do povedomia kompetentných.

Zoznam literatúry

- ANGUS, C. 2016. Radicalisation and Violent Extremism: Causes and Responses. 1/2016. ISSN 1838-0204. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:
<https://www.parliament.nsw.gov.au/researchpapers/Documents/radicalisation-and-violent-extremism-causes-and-/Radicalisation%20eBrief.pdf>
- ATRAN, S. 2010. Talking to the Enemy. Fiath, Brotherhood, and the (UN) Masking of the terrorists. New York: HarperCollins Publishers. ISBN 978-0-06-13400-9.
- Bělík a kol. 2017. Slovník sociální patologie. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0599-1
- BIELIKOVÁ, M. 2010. Prejavy intolerancie, násilia a extrémizmu u mladých ľudí vo veku 13 až 18 rokov. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:<https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2010/Prejavy-intolerancie-nasilia-a-extremizmu-u-mladych-ludi-vo-veku-13-az-18-rokov.alej>
- BIGO, D. et al. 2014. After Snowden: Rethinking the Impact of Surveillance. In International Political Sociology. 8(2) s. 121-144. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:
<https://academic.oup.com/ips/article-abstract/8/2/121/1794335>.
<https://doi.org/10.1111/ips.12048>
- BUTT, R., H. TUCK. 2018. European Counter-Radicalisation and De-radicalisation: A Comparative Evaluation of Approaches in the Netherlands, Sweden, Denmark and Germany. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:
https://www.eukn.eu/fileadmin/Files/News/De-radicalisation_final.pdf
- CACIOPPI, J., S. CACIOPPO. 2018. The Growing Problem of Loneliness. The Lancet. 391(10119). [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:
[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(18\)30142-9/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(18)30142-9/fulltext).
[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)30142-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)30142-9)
- COOLSAET, R (ed). 2011. Jihadi terrorism and the radicalisation challenge: European and American experiences, second edition. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:
<https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315590479/jihadi-terrorism->

radicalisation-challenge-rik-coolsaet

CROISSANT, A. et al. 2013. Democratization and Civilian Control in Asia. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137319272>

ČAVOJSKÁ, K. 2019. Analýza potrieb mladých ľudí. Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných techník. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti.

DURIEZ, B., B. SOENENS. 2006. Personality, identity styles, and religiosity: An integrative study among late and middle adolescents. In *Journal of Adolescence*. 29(1). [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197105000163?via%3Dihub>. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.11.007>

EPSTEIN, G.S. 2006. Extremism within the Family. Bonn. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=919999

European Commission. 2016. Support in the Prevention of Radicalisation Leading to Violent Extremism. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/COM-2016-379-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>

FEENEY, B., N. COLLINS. 2015. A New Look at Social Support. *Personality and Social Psychology Review*. 19(2). [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/264662154_A_New_Look_at_Social_Support_A_Theoretical_Perspective_on_Thriving_Through_Relationships. <https://doi.org/10.1177/1088868314544222>

FINCH, J., D. McKENDRICK. 2018. Scuritising Social Work: Countering Terrorism, Extremism and Radicalisation. In: WEBB (ed.) *The Routledge Handbook of Critical Social Work*. Basingstoke: Routledge. ISBN 97813551264402. <https://doi.org/10.4324/97813551264402-22>

HARDY, K. 2018. Comparing Theories of Radicalisation with Countering Violent Extremism Policy. In *Journal for Deradicalisation*. 15. ISSN: 2363-9849. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://journals.sfu.ca/>

HAUGSTVEDT, H. 2020. The role of social support for social workers engaged in preventing radicalization and violent extremism. *Nordic Social Work Research*. [online]. [cit. 2021-

04-8]. Dostupné na internete:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2156857X.2020.1806102>

Health Expert Advisory Group. Social workers: Understanding Radicalisation to Violent Extremism. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

<https://www.livingsafetogether.gov.au/Documents/fact-sheet-social-worker-understanding-radicalisation-extremism.pdf>

HOVANOVÁ, M., D. ŠLOSÁR. 2020. Sanácia dysfunkčnej rodiny v pomáhajúcich profesiách. Košice: UPJŠ, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8152-858-3.

IDIKE, A., I. EME. 2015. Role of the youth in nation building. Journal of policy and development studies. 9(5). ISSN 157-9385. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

https://www.arabianjbm.com/pdfs/JPDS_VOL_9_5/5.pdf

International Federation of Social Workers. 2014. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

KITZMANN, S. 2018. Preventing of Violent Extremism through Social Inclusion. Social Impact Analysis of Eurodiaconica member's work. Bruxelles: Eurodiaconica. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://www.eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2019/04/201812-Prevention-of-violent-extremism.pdf>

KOHÚTOVÁ, K. 2017. Komparácia postojov študentiek a študentov vysokých škôl k utečencom. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/321491071_Komparacia_postojov_studentiek_a_studentov_vysokych_skol_k_utecencom_Comparison_of_attitudes_of_university_students_towards_refugees_Der_Vergleich_der_Einstellungen_der_Studententinnen_der_Hochschulen

LICHNER, V. 2018. Faktory ovplyvňujúce vznik radikálnych a extrémistických myšlienok. In TÓTHOVÁ, L., D. ŠLOSÁR (eds.). Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch. Košice: UPJŠ, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8152-640-4

LOVAŠOVÁ, S. (ed.). 2014. Rizikové správanie v teórii a praxi sociálnej práce. 3. ročník Košických dní sociálnej práce. Košice: UPJŠ, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-8152-212-3.

MALEČKOVÁ, J., A. KRUEGER. 2003. Education, Poverty and Terrorism: Is There a Casual Connection?. In Journal of Economic Perspectives. 17(4). s. 119-144. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

<http://www.sas.rochester.edu/psc/clarke/214/Krueger03.pdf>

<https://doi.org/10.1257/089533003772034925>

MAURIZI, L. et al. 2013 The role of Social Relationships in the Association between Adolescents' Depressive Symptoms and Academic Achievement. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3648874/>

McCAULEY, C., S. MOSKALENKO. 2017. Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model. In: *American Psychologist*. 72(3). ISSN 1935-990X. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete : <https://www.apa.org/pubs/journals/releases/amp-amp0000062.pdf>. <https://doi.org/10.1037/amp0000062>

McCULLOUGH, A., SCHOMERUS, M. 2017. What do we know about drivers of radicalisation and violent extremism, globally and in Niger? London: ODI

MEERE, D. et al. (eds.) 2015. Youth Counselling against Radicalisation. Guidelines for Front-Line Workers. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://www.ycare.eu/files/YCARE%20Project%20Guidelines.pdf>

MORRONGIELLO, B.A., H. RENNIE. (1998). Why do boys engage in more risk taking than girls? The role of attributions, beliefs, and risk appraisals. *Journal of Pediatric Psychology*, 23(1), 33–43. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1093/jpepsy/23.1.33>

OBAIDI, M. et al. 2018. Group-Based Relative Deprivation Explains Endorsement of Extremism among Western-Born Muslims. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://psyarxiv.com/mqx4c/>. <https://doi.org/10.31234/osf.io/mqx4c>

OZER, S. 2018. Capturing violent radicalization: Developing and validating scales measuring central aspects of radicalization. In: *Scandinavian Journal of Psychology*. 59(6).

s. 653-660. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/327818544_Capturing_violent_radicalization_Developing_and_validating_scales_measuring_central_aspects_of_radicalization.

<https://doi.org/10.1111/sjop.12484>

PELS, T., RUYTER, D. 2012. The Influence of Education and Socialization on Radicalization: An Exploration of Theoretical Presumptions and Empirical Research. In *Child and Youth Care Forum*. 41(3). s. 311-325. ISSN 1573-3319. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

https://www.researchgate.net/publication/225050690_The_Influence_of_Education_and_Socialization_on_Radicalization_An_Exploration_of_Theoretical_Presumptions_and_Empirical_Research. <https://doi.org/10.1007/s10566-011-9155-5>

PÉTIOVÁ, M. 2019. Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu a ich pohľad na terorizmus. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/16063.pdf>

Prevent Duty Guidance - A Briefing for Prevent Partners (Cumbria Police). 2017. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://cumbrialscb.proceduresonline.com/chapters/p_support_ch_radical.html

Radicalisation Awareness Network. (RAN). 2019. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism. Family Support. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/family_support_en.pdf

Radicalisation Awareness Network. 2017. Working with families and safeguarding children from radicalisation. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-h-and-sc/docs/ran_yf-c_h-sc_working_with_families_safeguarding_children_en.pdf

RANSTORP, M. 2016. The Root Causes of Violent Extremism. RAN Issue Paper. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf

SAGEMAN, M. (2004). *Understanding Terror Networks*. University of Pennsylvania Press. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

https://www.researchgate.net/publication/7869496_Understanding_Terror_Networks

SCHMID, A.P. 2016. Research on Radicalisation: Topics and Themes. In: Perspectives on Terrorism. 10(3) s. 26-32. ISSN 2334-3745 [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

https://www.jstor.org/stable/26297594?seq=2#metadata_info_tab_contents

SOBOTKOVÁ, V. a kol. 2014. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: GRADA. ISBN 978-80-2474-042-3.

STANLEY, T. et al. 2018. Practice Guidance the Role of the Social Worker in Trackling Violent Extremism. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://adcs.org.uk/assets/documentation/Practice_Guidance_the_role_of_the_social_worker_in_tackling_violent_extremism.pdf

STANLEY, T., G. SURINDER, V. COPPOCK. 2017. Risky Time for Muslim Families: Proffesionalised Counter-Rdicalisation Networks. In *Journal of Social Work Practice*. 31(4) s. 477-490. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete:

https://www.researchgate.net/publication/321583085_A_Risky_Time_for_Muslim_Families_Professionalised_Counter-radicalisation_Networks.

<https://doi.org/10.1080/02650533.2017.1394829>

SWEIFACH, J., H.H. LAPORTE, N. LINZER. 2010. Social work responded to terrorism: Balancing ethics and responsibility. In: *International Social Work*. 53(6). s. 822-835. ISSN 0020-8728. [online]. [cit. 2021-04-8]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/240709436_Social_work_responses_to_terrorism_Balancing_ethics_and_responsibility. <https://doi.org/10.1177/0020872809360036>

ŠTEFANČÍK, R. 2013. Teoretické východiská politického extrémizmu. In P. ONDREJKOVIČ a J. SMOLÍK, eds. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, s. 12-36. ISBN 978-80-263-0516-3.

Prílohy

Príloha A – použitý neštandardizovaný dotazník

Dobrý deň.

Venujte prosím chvíľu Vášho času na vyplnenie dotazníka. Informácie sú anonymné, zostávajú LEN u mňa a poslúžia mi na spracovanie praktickej časti diplomovej práce.

SOCIÁLNE FAKTORY PROCESU RADIKALIZÁCIE MLÁDEŽE

(zakrúžkujte vhodnú odpoveď)

1 - úplne nesúhlasím 2 - skôr nesúhlasím 3 - niečo medzi 4 - skôr súhlasím 5- úplne súhlasím

1. Nieкто, kto sa nast'ahuje na územie Slovenskej republiky, by si mal osvojiť naše náboženstvo (kresťanstvo).
1 2 3 4 5
2. Myslím si, že by ľudia inej farby pleti asi nemali bývať na Slovensku.
1 2 3 4 5
3. Myslím si, že iné náboženstvá majú tendenciu ohrozovať našu krajinu.
1 2 3 4 5
4. Cudzinci pracujúci na Slovensku len kradnú prácu Slovákom a nič osožné tu nerobia.
1 2 3 4 5
5. Bol by som rád keby v mojej triede nebol žiaden študent inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
1 2 3 4 5
6. Slováci sú jednoznačne lepší ako iní.
1 2 3 4 5
7. Neverím vôbec tomu, čo je v TV. Radšej si vyhľadávam vlastné zdroje informácií aj napriek tomu, že ich mnohí označujú za konšpiračné teórie.
1 2 3 4 5
8. Príde mi veľmi nepriateľské vidieť osoby rovnakého pohlavia vo vzťahu.
1 2 3 4 5
9. Iné názory ako sú tie moje ma nezaujímajú a nie sú ani dobré.
1 2 3 4 5
10. Bolo by dobré, keby sa študentom z iných krajín, ktorí prišli študovať na Slovensko otvorili osobitné triedy.
1 2 3 4 5
11. Kým nieкто nepozná Slovenské tradície a kultúru, určite by tu nemal ani bývať.
1 2 3 4 5
12. Je pre mňa nepredstaviteľné spolupracovať s osobou inej farby pleti na školskom projekte.
1 2 3 4 5
13. Nieкто, kto ochraňuje Slovenskú kultúru a hodnoty tak, že nadáva, poprípade zbije toho, kto ju uráža, je hrdina.
1 2 3 4 5
14. Slovenská republika sa podľa mňa rozpadne kvôli tomu, že sem nast'ahujú migrantov.
1 2 3 4 5
15. To aký mám názor na politiku, budem presadzovať za každú cenu, aj za cenu nadávania, alebo bitky.
1 2 3 4 5

16. Urazilo by ma, keby ma na ulici oslovila osoba inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
1 2 3 4 5
17. Myslím si, že naša spoločnosť je už dostatočne zmiešaná a strácajú sa pravé Slovenské hodnoty.
1 2 3 4 5
18. Nemôžeme dopustiť to, aby sa páry rovnakého pohlavia mohli úradne sobášiť.
1 2 3 4 5
19. Je mi zle, (bolo by mi zle) keď vidím ako osoby inej farby pleti chodia cez naše ulice.
1 2 3 4 5
20. Názor niekoho, kto nežije na Slovensku nemá pre mňa žiadnu hodnotu.
1 2 3 4 5
21. Protesty proti migrantom by zlepšili ekonomickú situáciu Slovenska.
1 2 3 4 5
22. Bolo by mi úplne jedno, čo by sa stalo s migrantmi, ktorí utekajú pred vojnou a nepustia ich cez naše hranice.
1 2 3 4 5
23. Je dôležité vytvárať kategórie ľudí podľa ich farby pleti, či vierovyznania a následne ich potom obmedzovať.
1 2 3 4 5
24. Je jedno či je osoba inej farby pleti, alebo vierovyznania právoplatným občanom Slovenskej republiky, aj tak by nemala voliť politikov, či prezidenta do funkcie.
1 2 3 4 5
25. Je jedno či je osoba inej farby pleti, alebo vierovyznania právoplatným občanom Slovenskej republiky, aj tak by nemala voliť na referendách a chodiť na protesty.
1 2 3 4 5
26. Myslím si, že väčšinu trestných činov na Slovensku páchajú osoby inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
1 2 3 4 5
27. Ak sa s problematikou migrácie na Slovensku niečo neurobí, hrozí tu katastrofa.
1 2 3 4 5
28. Podporujem hnutie, ktoré je zásadne proti akejkoľvek migrácie.
1 2 3 4 5
29. Keby som videl rodinu inej farby pleti na mojom sídlisku (ulici) dosť by mi to prekážalo.
1 2 3 4 5
30. Nie som si istý v tom, kedy osoba iného vierovyznania spraví nejaký trestný čin.
1 2 3 4 5
31. Sociálne siete by mali automaticky filtrovať odporúčané známosti len podľa toho akú mám farbu pleti.
1 2 3 4 5
32. Krajiny, ktoré dovoľia svojim občanom migrovať do iných krajín, by mali byť nejak potrestané.
1 2 3 4 5
33. Nie je zlé urážať osobu inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie cez internet, veď aj tak sa nikdy nevidíme.
1 2 3 4 5
34. Mám pocit, že v TV naschvál dávajú programy, kde sú osoby s inou farbou pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie, len aby nás pripravovali na zmiešanú spoločnosť.
1 2 3 4 5
35. Na našich hraniciach by mali stáť vojaci a podrobne kontrolovať každého kto sa ich snaží prekročiť.
1 2 3 4 5

36. Mali by sa vytvoriť kategórie ľudí, podľa farby pleti, či vierovyznania, ktorých by na Slovensko nemali púšťať.
1 2 3 4 5
37. Sobášenie ľudí s inými farbami pleti je zásadne proti zásadám našej kultúry.
1 2 3 4 5
38. Deti zmiešaných rodín by určite mali chodiť do špeciálnych škôl pre deti so zmiešanou farbou pleti.
1 2 3 4 5
39. Keby som videl ako môj spolužiak, ktorý je inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie ukradol desiatu druhému spolužiakovi, zbil by som ho.
1 2 3 4 5
40. Keby niekto zbil cudzinca, malo by sa to vyšetrovať miernejšie ako keby zbil Slováka.
1 2 3 4 5
41. Hodnoty iných kultúr môžu byť nebezpečné pre Slovensko.
1 2 3 4 5
42. Na Slovensku sa musia jednoznačne musí zachovať tradičná rodina. Iné formy spoluzitia nie sú prípustné .
1 2 3 4 5
43. Osoby inej farby pleti by nemali mať rovnaké výhody ako my (napr. vlaky zadarmo, študentské zľavy atď.)
1 2 3 4 5
44. Keby som videl v meste/dedine kde bývam osoby inej farby pleti, vierovyznania a sexuálnej orientácie vyhýbal by som sa im.
1 2 3 4 5
-

Vek:

Rod: M / Ž

Zakrúžkujte čísla otázok, s ktorými súhlasíte (dali by ste áno)

1. Aspoň jeden z mojich rodičov už vykonal násilný čin.
 2. Aspoň jeden z mojich rodičov už bol obvinený / stíhaný / trestaný za násilie páchané na niekom inom.
 3. Aspoň jeden z mojich rodičov už mal (vážny) konflikt s osobou inej farby pleti, vierovyznania, alebo sexuálnej orientácie.
 4. Aspoň jeden z mojich rodičov nemá problém pobiť sa v takom prípade.
 5. Aspoň jeden z mojich rodičov je závislý.
 6. Aspoň jeden z mojich rodičov má sklony k agresívnemu správaniu.
-

Bývam spolu s

1. oboma rodičmi,
 2. jedným rodičom (otec/ mama),
 3. jedným rodičom a partnerom (s otcom a jeho partnerkou / s mamou a jej partnerom)
 4. bývam so známym (iným členom rodiny)
 5. ani s rodičmi, ani s nijakým iným členom z mojej rodiny
-

Bývam v mesto / dedina

Zakrúžkujte čísla otázok, s ktorými súhlasíte (dali by ste áno)

1. Aspoň jeden z mojich rodičov má niečo proti osobám inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
2. Mám známeho – rodinného príslušníka, ktorý má nenávisťné názory na osoby inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
3. V mojom okolí sú osoby (rodina, priatelia a pod.), ktorí sú proti osobám inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
4. Poznám veľa ľudí, ktorí majú niečo proti osobám inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.
5. Stretávam sa s osobami ktorí majú niečo proti osobám inej farby pleti, vierovyznania, či sexuálnej orientácie.

Na škále vyberte vhodnú odpoveď (1 – nestalo sa, 5- deje sa to stále) a následne zakrúžkujte čísla tvrdení s ktorými súhlasíte. Ak uvediete iné, uveďte aj Vašu odpoveď.

Už sa mi stalo, že ma spolužiaci, alebo kamaráti šikanovali

1 2 3 4 5

1. Stalo sa už, že ma ostatní šikanovali kvôli môjmu oblečeniu.
2. Stalo sa už, že ma ostatní šikanovali kvôli práci mojich rodičov.
3. Stalo sa už, že ma ostatní šikanovali kvôli tomu skade som.
4. Stalo sa už, že ma ostatní šikanovali kvôli tomu v ako dome, alebo byte bývam.
5. Neviem prečo sa to stalo
6. Iné

Už som sa stretol s nepriateľstvom voči mne, alebo skupine ku ktorej sa hlásim.

1 2 3 4 5

1. Už sa mi v minulosti stalo, že mal niekto niečo proti mne kvôli mojej farbe pleti, vierovyznaniu, či sexuálnej orientácii.
2. Ľudia ma nemajú radi kvôli mojej farbe pleti, vierovyznaniu, či sexuálnej orientácie.
3. Mám taký pocit, že ľuďom vadí to akú mám farbu pleti, vierovyznanie, či sexuálnu orientáciu.
4. Mám pocit, že rase, etnickej skupine ku ktorej príslušnosti sa hlásim, alebo môjmu náboženstvu, alebo sexuálnej orientácii je krivdené.
5. Neviem prečo sa to stalo
6. Iné

Vydala: © Trnavská univerzita v Trnave

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave

Vydanie: prvé

Počet strán: 540

Za obsahovú a jazykovú úpravu zodpovedajú autorky a autori jednotlivých prác. Toto dielo ani žiadne jeho časti nesmú byť kopírované, rozmnožované ani inak šírené bez písomného súhlasu autorov a autoriek.

ISBN: 978-80-568-0460-5

DOI: 10.31262/978-80-568-0460-5/2022